

369/1896

Stat
0
371.

KÖZGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.

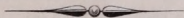
NYOLCZADIK-KILENCZEDIK ÉVFOLYAM.

1894—95.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA
STATISZTIKAI ÉS NEMZETGAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL
ÉS
AZ ORSZ. M. KIR. STATISZTIKAI HIVATAL TÁMOGATÁSÁVAL

SZERKESZTIK

JEKELFALUSSY JÓZSEF és VARGHA GYULA.

BUDAPEST.
AZ ATHENAEUM RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA.

1896.

Ára kötve 5 frt. = 10 korona.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Budapest, 1896. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

A »Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv«, melyet a magyar tudományos Akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottságának megtisztelő bizalmából s az országos magyar kir. statisztikai hivatal támogatásával csaknem egy évtizeden keresztül szerkesztettünk, a jelen kettős évfolyammal befejezi pályafutását. De azért e mű megszűnte nem fog hézagot hagyni maga után szakirodalmunkban; mert az országos statisztikai hivatal, melynek kebelében a kereskedelemügyi miniszter úr, Daniel Ernő ö nagyméltósága, külön nemzetközi osztály felállításáról gondoskodik, hivatalos kiadványaiban rendszeresen s még nagyobb részletességgel, mindazon adatokat közhasználatra fogja bocsátani, melyek közlése Évkönyvünkben, minden oldalról oly méltányló elismeréssel találkozott.

A magyar tudományos Akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottsága, mely a statisztikai ismeretek terjesztésén és népszerűsítésén már a hatvanas évek óta buzgón fáradozott, a nyolcvanas évek elején ezt a czélt egy Évkönyv kiadásával igyekezett megközelíteni, a bizottság jegyzőjét bizván meg a szerkesztéssel. A kísérlet azonban nem sikerült; az Évkönyv ügye már a harmadik évfolyammal zátonyra került, s a bizottság, bár nehéz szívvel, a vállalat megszüntetését épen kimondani készült, midőn boldogult Keleti Károly, az országos statisztikai hivatal egykori igazgatója

egy mentő gondolattal állt elő. Előadta az Évkönyv ügyét gróf Széchenyi Pálnak, az akkori földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszternek, ki helyes közgazdasági érzékkel azonnal felismerte a vállalat gyakorlati nagy fontosságát s készségesen adta beleegyezését, hogy az országos statisztikai hivatal az Évkönyvet hathatós szellemi és anyagi támogatásban részesítse s ez által lehetővé tegye annak további fennállását.

A bizottság, melynek tagjai közül Keleti Károlyon kívül még Kautz Gyula, Láng Lajos, Matlekovics Sándor s irodalmi és közéletünknek több más jelese kiváló érdeklődést tanusított az Évkönyv ügye iránt, örömmel ragadta meg a kedvező alkalmat az Évkönyv fenntartására, s a munka szerkesztésével alulirottakat bizta meg, akkori korlátolt anyagi erejéhez képest némi csekély összeget is biztosítván szerkesztői tiszteletdíj czimén. A statisztikai hivatal viszont az első években a mű egész nyomtatási költségét viselte, később pedig, midőn a közönség pártolása mellőzhetővé tette e nagyobb anyagi áldozatot, egy kisebb budgetszerű tétellel, mint évi segélylyel támogatta a vállalatot.

Mennyire feleltünk meg a nemzetgazdasági bizottság akkor még csak előlegezett bizalmának, a fölött már ítélték a szakemberek, ítélt a nagy közönség, ítélt a magyar tudományos Akadémia, mely Évkönyvünk 1892—93. évi folyamát koszorújával tüntette ki, s mi fáradozásunk legszebb jutalmát abban a nagybecsű elismerésben találjuk, melylyel minden illetékes helyről találkozni szerencsések voltunk.

Az ut, melyen elindultunk, meglehetősen töretlen volt. A külföldi statisztikai évkönyvek, mint a *Statesman's Year-Book*, a *Statistical Abstract*, a *Block Annuaire*-je, bármily jelesek is magukban véve, nem szolgálhattak mintaképül, mert nem feleltek meg hazai

viszonyainknak. Nálunk a nagy közönséget szoktatni kellett a statisztikához, s a tabellákba foglalt adattömegeken kívül, kísérni kellett magyarázó, felvilágosító, tájékoztató szöveggel a számok csoportjait. Az egyes külállamok viszonyainak külön-külön tárgyalása sem látszott czélszerűnek. Minket a külföldi adatok nem magukért érdekelnek, hanem az által, hogy hazai állapotainkkal összemérve, hasznos tanulságot, okulást rejtenek magukban. Évkönyvünk beosztásánál tehát azt a módszert választottuk, hogy a népességi, gazdasági, állami és kulturális élet szerves tagozatát követve, mindenütt Magyarország állapotainak ismertetését helyeztük előtérbe s a körül csoportosítottuk a nemzetközi adatokat. Így akartuk a hazai közönség ismereteit gyarapítani, látkörét tágítani s itéletét élesíteni.

Ha visszatekintünk a lefolyt évtizedre, szinte meglepő hazánkban a statisztikai érzék terjedése, térfoglalása. Bizonyára a kor általános iránya idézte ezt elő; de talán szerénytelenség nélkül mondhatjuk, hogy Évkönyvünknek is volt némi kis része az örvendetes változás előidézésében. Régebben az országos statisztikai hivatal kiadványainak ingyen is alig akadt gazdája, por lepte őket a hivatal raktáraiban. Most a hivatalos kiadványok előfizetőinek száma versenyez bármelyik folyóiratunkéval. Az új sorozat nem egy kötete már is teljesen elfogyott s egy-egy példánya jóval az eredeti áron felül kél az antiquar-forgalomban.

Ma már az országos magyar kir. statisztikai hivatal, a kereskedelemügyi miniszter ur, Daniel Ernő ő nagyméltóságának nagyszabásu reformjai folytán, a kellő anyagi eszközök és képzett munkások birtokában, teljesen képes kielégíteni a hazai közönség statisztikai szükségletét s fölöslegessé teszi oly subventionált magán vállalat fentartását, minő eddig a *Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv* volt. Ezzel azt a lehetőséget is megadja, hogy a magyar tudományos

Akadémia nemzetgazdasági és statisztikai bizottsága más hasznos téren érvényesítse erejét, tevékenységét.

Mielőtt Évkönyvünkötől, melyen annyi munkával, fáradsággal és szeretettel dolgoztunk, búcsút vennénk, nem mulaszthatjuk el, hogy őszintén érzett köszönetünket ki ne fejezzük a bizottságnak, a kereskedelemügyi miniszter ur ö nagyméltóságának s a nagy közönségnek a hathatós támogatásáért. De nem mulaszthatjuk el, hogy hálás szívvvel ne emlékezzünk meg elhunyt jelesünkről, Keleti Károlyról s egykori tisztelt és szeretett miniszterünkről, gróf Széchenyi Pál ur ö Excellentiájáról, mint a *Közgazdasági és Statisztikai Évkönyv* tulajdonképeni megteremtőiről.

Budapest, 1896. június havában.

A szerkesztők.

TARTALOM-MUTATÓ.

	Lap.		Lap.
Előszó	III	III. Állattenyésztés	219
Tartalom-mutató	VII	1. Ló- és barom-állomány	
Betűsoros tárgymutató	VIII	és forgalom valamint az	
Idegen mértékek és pénzek át-		állati termékek forgalma	219
számítási kulcsa	XIII	2. Baromfi-tenyésztés	233
A) Népeség és népesedés		3. Selyemtenyésztés	235
I. Népeség	1	4. Méhészet	240
II. Népesedés	125	IV. Szőlőművelés	242
1. Házasság	125	V. Gyümölcsészet	251
2. Születések	132	VI. Érdészet	254
3. Halálozások	150	VII. Telekkönyvi birtoktestek	
4. Kivándorlás	162	forgalma	258
B) Őstermelés	169	VIII. Földhitel és talajjavítás	264
I. Általános viszonyok	169	C) A bánya- és kohóipar	274
II. Mezőgazdaság	172	D) Kereskedelmi forgalom	298
1. A terület művelési ágak		1. Magyarország árufor-	
szerint	172	galma	298
2. Az egyes termények te-		2. Az osztrák-magyar vám-	
ritületének aránya a szántó-		terület áruforgalma	342
földhöz	173	3. Nemzetközi forgalom	351
3. Buzatermelés és forgalom	176	4. Vámbevételek	374
4. Rozstermelés és forgalom	190	E) Közlekedés	379
5. Árpatermelés és forgalom	194	1. Közutak	379
6. Zabtermelés és forgalom	197	2. Vasutak	383
7. Kukoriczatermelés és for-		3. Közuti vasutak	410
galom	202	4. Folyamhajózás	411
8. Rizs, köles és hüvelyesek	206	5. Tengeri hajózás	417
9. Burgonya	209	6. Posta, távirat és táv-	
10. Olajos magvak	211	beszélő	433
11. Len és kender	212	F) Pénz és hitel	449
12. Dohány	213	1. Pénz	449
13. Takarmány- és czukor-		2. Jegybankok	462
répa	214	3. Hitelintézetek	467
14. Szálas takarmány	216	4. Posta-takarékpénztár	477
		G) Állami pénzügy	480

Betűsoros tárgymutató.

	Lap.
Adók, egyenes	488
Adók, fogyasztási	489
»Adria«, magyar tengeri hajózási részv.-társaság	429
Alagsövezés	271
Alap- és tartalék-tőke, pénzügyi	468
Államadósságok	484
Államerdők	256
Államháztartás	480
Állami bevételek	487
Állami háztartás mérlege	480
Állami kiadások	483
Állami pénzügy	480
Állami utak	380
Államjavak	494
Államjóságok	494
Államvasutak	389
Államvasutak pénzügyiszempontból	495
Állatforgalom, Magyarország	223
Állati termékek külforgalma Magyarország	228
Állatlétszám Magyarország	219
Állatlétszám nemzetközi adatai	221
Állattenyésztés	219
Arany és ezüst értékvisszonya	452
Arany- és ezüst készlet, világé	459
Aranyforgalom	453
Aranytermelés	450

	Lap.
Árpaforgalom Magyarország	197
Árpatermelés, Magyarország	194
Árpatermelés, nemzetközi áttekintés	196
Árúforgalmunk főcsoportok szerint	302
Árúforgalmunk összesen	296
Árúforgalmunk postán	299
Árúforgalmunk részletezése, az egyes behozó és kivivó országok szerint	319
Árúforgalmunk a szállítás módjainak megkülönböztetésével	297
Árúforgalmunk származási és rendeltetési országok szerint	312
Árúforgalmunk tengeren	300
Árúforgalmunk vasúton és gőzhajón	297
Árúforgalmunk, vesztegintézeti és vámhivatali	297
Árúforgalom, osztr. magy. mon.-é	342
Árúforgalom, osztr. magyar vámterületé, származási	342

	Lap.
és rendeltetési országok szerint	343
Átkelési vállalatok	415
Átvitel	350
Babtermelés	208
Balesetek a bányákban	279
Balesetek, vasuti	409
Bankok aranykészlete	465
Bankok kamatlába	466
Bánya- és kohóipar	274
Bánya- és kohótermékek külforgalma	294
Bánya- és kohótermékek összforgalma	295
Bánya- és kohótermelés pénzürtéke	291
Bányamunkások száma	276
Bányászat állapota általában	273
Bányászat, kincstári	274
Bánya társaságai	280
Bányatelkek	274
Baromfitenyésztés	233
Baromvásárok	226
Bélyegilleték	493
Beruházási tőke, vasuti, Magyarország	392
Beruházási tőke, vasuti, nemzetközi	393
Bevételek, állami	497

Lap.		Lap.		Lap.	
Birtokváltozások ...	258	Foglalkozások fő-		Halandóság a váro-	
Borforgalom, Ma-		csoporthajók ...	107	sokban ...	157
gyarországi ...	249	Fogyasztási adók ...	489	Halandóság az euró-	
Borsótermelés ...	208	Fogyasztási adók,		pai államokban ...	151
Bortermelés, kül-		Ausztriában ...	490	Halandóság, Ma-	
földön ...	248	Folyamhajózás ...	411	gyarországi ...	150
Bortermelés, Ma-		Fontosabb árúk ha-		Halvaszületések ...	142
gyarországi ...	242	zánk külforgal-		Házasság ...	125
Burgonyatermelés		mában ...	306	Házasságkötések	
Magyarországi ...	209	Fontosabb árúk az		Európa államai-	
Búzaforgalom, Ma-		osztrák-magyar		ban ...	126
gyarországi ...	185	vámterület kül-		Házasságkötések,	
Búza-termelés, Ma-		forgalmában ...	348	hazánkban ...	125
gyarországi ...	176	Főbb jegybankok		Hitelintézetek ...	467
Búza-termelés, nem-		áttekintése ...	465	Hitelintézetek főbb	
zetközi áttekin-		Földhitel ...	263	üzletágai ...	469
tése ...	179	Földhitel forrásai ...	264	Hitelintézetek jöve-	
Cukorrépa ...	214	Földhitelintézetek		delmezősége ...	471
Dohány ...	213	száma ...	467	Hitelint. száma ...	467
Dohányjövődék ...	491	Gyermekhalálozás		Hitelintézetek,	
Dohánytermelés ...	213	Magyarországi ...	158	nemzetközi átte-	
Dunagőzhajózási		Gyermekhalálozás		kintés ...	72
társaság ...	414	hittelekezetek		Hittelekezetek, tör-	
Egyenes adók,		szerint ...	159	vényszerűségek	
Ausztriában ...	490	Gyermekhaladó-		szerint ...	65
Első cs. kir. szaba-		ság a városokban ...	160	Hüvelyesek ...	206
dalmazott Duna-		Gyümölcsészet ...	251	Idegen anyanyel-	
gőzhajózási tár-		Hajóállomány és		vűk magyar	
saság ...	414	forgalom a magy.		nyelvvismerete ...	87
Erdei termékek for-		foly.-hajózásban ...	412	Illetek ...	493
galma ...	257	Hajóállomány, a m.		Illetőség, külföldi	
Erdészeti ...	253	keres. tengeré-		honosok ...	45
Erdőgazgatás ...	253	szet ...	417	Illetőség, magyar-	
Erdőterület ...	254	Hajóállomány, kül-		országi ...	43
Erdőterület fane-		államok keresk.		Illetőség, osztrák	
mek szerint ...	255	tengerészet ...	419	honosok ...	45
Érme- és pénzrend-		Hajóforgalom kikö-		Ital-adók ...	489
szárunk szabályo-		tők szerint ...	419	Jármű-állomány ...	393
zása ...	461	Hajóforgalom, ten-		Jármű-állomány kü-	
Esztések hazánk-		geri, nemzetközi ...	432	lönböző orsz.-ban ...	393
ban ...	125	Hajózási szolgálat,		Jegybankok ...	462
Esztések, Európa		magyar folyam ...	411	Jegybankok, főbbek	
államaiban ...	126	Hajózási szolgálat,		áttekintése ...	465
Ezüstforgalom ...	453	magyar tengeri ...	429	Jogilleték ...	493
Ezüstkészlet, vilá-		Hajózható vizeink		Jövedékek ...	491
gészlet ...	450	hossza ...	411	Jövedékek Ausztriá-	
Faforgalom ...	257	Halálozások ...	150	ban ...	492
Fiumehajóforgalma		Halálozás ország-		Kender ...	212
Fiume tengeri árú-		szek és megyék		Kendermagterme-	
forgalma ...	427	szerint ...	155	lés ...	211

Lap.	Lap.	Lap.
Kereskedelmi forgalom 298	Legfontosabb kiviteli cikkeink ... 310	Nemzetiségek 76
Kereskedelmi ten-gerészet, magyar 417	Len 212	Nemzetiségek Euró-pában 92
Kerti terület 172	Lencsetermelés ... 208	Nemzetiségek, tör-vényhat. szerint 81
Kiadások, állami ... 483	Lenmagtermelés ... 211	Nemzetközi forga-lom 351
Kikötők hajófor-galma 419	Levélpostai külde-mények 436	Nemzetközi forga-lom áttekintése ... 353
Kivándorlás Ma-gyarországból ... 162	Levélpostai külde-mények nemzet-közi forgalma ... 438	Nemzetközi forga-lom beviteli és kiviteli cikkek 370
Kocsiállomány, vas-uti 393	Lisztforgalom, Ma-gyarországi ... 185	Nemzetközi forga-lom származási és rendeltetési hely részletezésével ... 355
Kocsipostai forga-lom, be- és kiviteli 440	Lótenyészintézetek, állami 220	Néesség, családi állapot szerint ... 60
Kocsiposta- külde-mények 439	Lottójövedék 491	Néesség, Európáé 1
Kohómunkások szá-ma 276	M agbűkkönyterme-lés 209	Néesség, Európán kívüli országoké 3
Korviszonyok, Ma-gyarországon ... 51	Magyar anyanyel-vűek nyelvisme-rete 86	Néesség, foglalko-zás szerint ... 98
Korviszonyok, nem-zetközi áttekintés 55	Magy.-horv. tengeri gőzhajózási társ. 430	Néesség, hitfeleke-zetek szerint ... 63
Kölestermelés 206	Magy. kir. állam-vasutak hajózási szolgálata 412	Néesség, illetőség szerint 43
Köszénforgalom, Magyarországi ... 288	Méhészet 240	Néesség, Magyar-országé 7
Köszéntermelés Ma-gyarországon ... 285	Mesters. kaszálók ... 216	Néesség, nem sze-rint 57
Köszéntermelés, nemzetközi ... 287	Mezőgazdaság 172	Néesség, nemzeti-ségek szerint ... 76
Közlekedés 379	Ministeriumok ki-adásai 487	Néesség számának évenkénti alaku-lása 168
Közügyi költsé-gek 486	Mivelési ágak Ma-gyarországon ... 172	Néesség, születési hely szerint ... 42
Községi utak 380	Mozdony-állomány 393	Népsűrűség, tör-vényhat. szerint 7
Közutak, külálla-moké 382	N ádas területe ... 172	Népszaporodás, európai államoké 21
Közutak, Magyar-országé 380	Nemek aránya a népességben 57	Népszaporodás, hit-felekezetek szer. 64
Közuti vasutak ... 410	Nemek aránya a születéseknél ... 143	Népszaporodás, Ma-gyarországi 11
Kukoriczaforgalom, Magyarországi ... 205	Nemes fémek for-galma hazánkban és a monarchiá-ban 454	Népszaporodás, tör-vényhatóságok szerint 15
Kukoriczatermelés Magyarországon 202	Nemes fémek nem-zetközi forgalma 453	Nyersvas külforg. ... 284
Kukoriczatermelés, nemzetközi átte-kintés 204	Nemes fémek ter-melése 450	
Kütelkek 274	Nemesfém-pénz-készlet 459	
Lecsapolás 271	Nem segélyezett gőz-hajó járatok ... 431	
Legelőterület 172		
Legfontosabb beho-zatali cikkeink 306		

Lap.		Lap.		Lap.	
Nyersvastermelés, Magyarorsz.-ban	281	R épatermés Ma- gyarországon ...	214	Személyforgalom vi- szonylagos nagy- sága	399
Nyersvastermelés, nemzetközi	283	Repczetermelés ...	211	Szőlőművelés Ma- gyarországon ...	242
O lajos magvak ...	211	Rét területe	173	Szőlőtermelés, kül- földön	248
Ólomtermelés Ma- gyarországon ...	289	Réztermelés Ma- gyarországon ...	289	Szőlők területe ...	243
Osztrák főbb jöve- dékek	492	Rizsforgalom Ma- gyarországon ...	207	Szövetkez. száma ...	467
Osztr.-magy. bank	462	Rozsforgalom, Ma- gyarországé	193	Születések	132
Osztr.-magy. vám- terület árúfor- galma	342	Rozstermelés Ma- gyarországon ...	190	Születések Európa államaiban	133
Osztr.-magy. vám- terület vámbevé- telei	374	Rozstermelés, nem- zetközi áttekintés	192	Születések gyakori- sága országrészek és megyék szerint	139
Öntözés	271	S egélyezett járatok a parti forgalom számára	430	Születések Magyar- országban	132
Östermelés	169	Selyemtenyésztés, külföldön	238	Születések, törvény- telen	144
P énz	449	Selyemtenyésztés Magyarországon	235	T akarékbetéti könyvek száma ...	475
Pénzrendszerünk újjáalkotása	461	Sójövedék	491	Takarékbetéti üzlet	472
Pénzügy, állami ...	480	Sótermelés Magyar- országon	288	Takarékpénztárak száma	467
Pénzverés	456	Sótermelés, nemzet- közi	289	Takarmányrépa ...	214
Posta	433	Szabad kutatások ...	276	Talajjavítások	271
Posta- és távirda pénzügyi szem- pontból	445	Szálás takarmány	216	Tartaléktőke, pénz- intézeti	468
Posta- és távirda üzleti eredményei	445	Szállító- és vízemelő készülékek a bá- nyászatnál	279	Távbeszélő	446
Postahiv. száma ...	433	Szántóföld területe	172	Távbeszélő, Buda- pest-bécsi	447
Postahivatalok szá- ma, nemzetközi áttekintés	434	Szaporodás, európai államoké	21	Távbeszélő egyes vá- rosokban	447
Postai megbízások forgalma	441	Szaporodás hitfele- kezetek szerint ...	64	Távíratok forgalom Európa külön- böző országaiban	445
Posta nemzetközi forgalma	438	Szaporodás, Ma- gyarországé	11	Távíratok forgalma Magyarországé ...	444
Postatakarékpénzt.	477	Szaporodás, törvhat. szerint	15	Távirda	442
Postatakarékpénz- tárak különböző országokban	479	Személyforgalmi bevételek	403	Távirdaállomások száma különböző országokban	443
Postatakarékpénz- tár cheque-forga- lom	479	Személyforg. kocsi- osztályok szerint	397	Távirda-hálózat hossza Európa ál- lamaiban	444
Postatakarékpénz- tári összforgalom	479	Személyforgalom különböző orszá- gokban	398	Távirda-hálózat hossza Magyar- országon	443
Postautalványok forgalma	441	Személyforg. Ma- gyarországon és Ausztriában	397	Távirdahivatalok száma	442
Postaüzleti kilomé- terek	434				

	Lap.		Lap.		Lap.
Teherforgalmi bevéte- lek	403	Üzleti bevételek, vasuti	402	Vasutak hosszának fejlőd. Magyar- országon	385
Teherforgalom vas- uti, nemzetközi átnézete	401	Üzletikiadások, vas- uti	403	Vasutak hossza, nemzetközi	386
Teherforgalom, vi- szonylagos vasuti	402	Üzleti kilométerek, postai	434	Vasutak, magyar, birtokállapot és kezelés szerint ...	391
Telekkönyvi birtok- testek forgalma	258	Vájnatelkek	274	Vasuti balesetek ...	409
Tengeri hajózás ...	417	Vámbevételek	374	Vasuti beruházási tőke Magyaror- szágon	392
Termények terüle- tének aránya a szántóföldhöz ...	173	Vámbevételek, árú- cikkék szerint ...	375	Vasuti beruházási tőke	393
Termész. kaszálók	217	Vámbevételek, az osztr.-magy. vám- területé	374	Vasuti személyzet	408
Terület, általános ...	2	Vámbevételek, kü- lönböző államoké	377	Vasuti személyzet	408
Terület, mív. ágak szerint	172	Városi népesség ...	35	Vasutüzleti bevéte- lek	402
Törvényhat. utak	379	Városok növekedé- se, rend. tan. vá- rosoké	38	Vasutüzleti eredmé- nyek nemzetközi áttekintése	405
Törvénytelen szü- ltek a városok- ban	149	Városok növekedé- se, törv. joggal felr. városoké ...	38	Vízemelő készülé- kek a bányáknál	279
Törvénytelen szü- ltek az európai államokban	145	Vasércz külforg. ...	284	Vízi utak	411
Törvénytelen szü- ltek hitfeleke- zetek szerint ...	147	Vasércz-termelés ...	281	Zabforgalom, Ma- gyarországa	201
Törvénytelen szü- ltek Magyaror- szágon	144	Vas külforgalma ...	284	Zabtermelés Ma- gyarországon ...	197
		Vastermelés Ma- gyarországon ...	281	Zabtermelés, nem- zetközi áttekin- tés	199
		Vastermelés, nem- zetközi	283		
		Vasutak	383		

Az ország neve	A m é r t é k		
	neve	jele, szokásos rövidítése	magyar egyenértéke
Nagy-Británia és Írország	angol mértföld	M.	1'610 kilométer
	acre	—	0'405 hektár
	imperial quarter (= 8 imp. bushel)	—	2'908 hektoliter
	angol (imp.) bushel	—	0'363 »
	angol (imp.) gallon	Galls.	0'04545 »
	ang. tonna (= 20 hundredweight)	—	10'16 méterm.
	ang. mázsa (Hundredweight = 112 pound)	Cwts.	0'508 méterm.
	ang. font (pound, Lb. Avoirdupois)	Lbs., p.	0'4536 kilogr.
	verst	—	1'067 kilométer
	desiatine	—	1'093 hektár
Oroszország	tchetvert	—	2'097 hektoliter
	vedro	—	0'123 hektoliter
	berkovet (= 10 pood)	—	1'633 méterm.
	pood	p.	0'163 »
Dánia	dán mértföld	—	7'535 kilométer
	földrajzi mértföld	—	7'420 »
	töndeland	—	0'551 hektár
	tönde	—	1'391 hektoliter
Svédország	dán mázsa (= 100 pund)	—	0'500 méterm.
	pot	—	0'966 liter
	tunnland	—	0'494 hektár
	tunna	—	1'636 hektoliter
Szerbia	kubikfot	—	0'262 »
	centner	—	42'508 kilogramm
	oka	—	0'78 kilogramm
	tynnyr	—	1'649 hektoliter
Finnország	angol mértföld	M.	1'610 kilométer
	acre	—	0'405 hektár
	amerikai (Winchester-) bushel	—	0'352 hektoliter
	amerikai gallon	—	0'0385 hektoliter
Észak-Amerikai Egyesült Államok	barrel	bbls	1'212 »
	barrel, mint lisztmérték (= 196 angol font)		0'889 méterm.
	pound	lbs., p.	0'4536 kilogr.
	longton (= 2240 lbs.)	—	10'18 méterm.
Egyiptom	shorton (= 2000 lbs.)	—	9'07 métermázsa
	ardeb	—	1'9775 hektoliter
	ocque	—	1'236 kilogramm
	rotolis	—	0'445 »
Japán	□ tcho	—	0'992 hektár
	kokou	—	1'804 hektoliter
	kwan	—	3'7565 kilogramm
China	picul	—	0'605 méterm.

¹⁾ Megjegyezzük, hogy a még általánosan használt területmértékünk, a kat. hold=0'5755, a magy. hold=0'4316 hektárral; viszont 1 hektár=1'7376 kat. és 2'317 magy. holddal; továbbá a szintén közhasználatú földrajzi mértf. =7'420 kméterrel, 1 tonna pedig=10 métermázsaival.

Az ország neve	A p é n z			
	n e v e	jele, szo- kásos rövi- dítése	osztr. értéke	
			frt	kr. aranyban
Németország	márka (= 100 fillér)	—	—	50
N.-Británia s Írország	font sterling (= 20 shilling)	£, L, I.	10	—
	shilling (= 12 penny)	s.	—	50
	penny	d.	—	04. ² / ₁₂
Franciaország	franc (= 100 centime)	fr.	—	40
Belgium				
Svájc				
Olaszország	lira (= 100 cent.)	lir.	—	40
Spanyolország	peseta (= 4 real, 1 real = 100 centime)	pes,		
Görögország	drachma (= 100 lepta)	—		
Románia	lei (= 100 para)	—	—	40
Bulgária				
Szerbia				
Németalföld	hollandi forint (= 100 cent.)	fl., g.	—	85
Portugália	milreis (= 1000 reis)	milr.	2	33
Dánia	korona (krone, krona = 100 oere)	Kr.	—	55'6
Norvégia				
Svédország				
Törökország	török font (= 100 piaszter)	L. T.	9	—
Oroszország	török piaszter	—	—	09
Északam. Egy.-Áll. ...	¹⁾ rubel (100 kopek)	—	1	62
Britt-Canada	dollár (= 100 cent.)	—	—	—
Mexiko				
Uruguay				
Chile	peso fuerte (= 100 centena)	\$	2	10
Argentínai közt.	peso nationale	\$ ^m / _n	2	—
Brazília	milreis	—	1	12'5
Egyiptom	egyiptomi font (= 100 piaszter)	L. E.	10	37
China	tael	—	²⁾ —	—
Japán	yen	—	2	—
Britt-Kelet-India	rupee (rupia)	—	{ 1	—
Ceylon				
			—	93'75

¹⁾ Ez az arany rubel értéke. Megjegyezzük, hogy a papír-rubelt évkönyvünk jele évfolyamában is 1 arany fitalt vettük egyenlőnek. Ez a jelenlegi állapotoknak ugyan má nem felel meg, mert az orosz pénzügyek javulásával a rubel árfolyama is emelkedett; de nem akartunk eltérni az Évkönyvünk korábbi évfolyamaiban követett rendszertől. Annál több joggal tehetjük ezt, mert adataink visszamenőleg több évet ölelnek fel, midőn a rubel árfolyama csakugyan nagyon alacsony volt. — ²⁾ Lásd a 353. lapon foglalt ⁴⁾ jegyzetet.

Uj érme- és pénzrendszerünk értékviszonya a kiverési arány alapján (1 kg. finom arany=3.280 korona) a főbb külföldi pénzegységekhez a következő: 1 korona=1.050135 frank, 0.85060975 márka, 0.0416364 £.

A) Népszám.

KÖZGAZDASÁGI ÉS STATISZTIKAI ÉVKÖNYV.

A) Néesség.

A néesség, viszonyítva a területhez. — Bár ma már minden kulturállam évtizedenkint egyszer vagy még gyakrabban tartott népszámlálás által szerez tudomást népessége lélekszámáról és több rendbeli viszonyairól: mégis az egész föld lakosságának csak kisebb része az, mely ekkép pontos nyilvántartás tárgyát képezi. Európában csak Törökország, Montenegro, Románia és az Oroszbirodalom nem tartottak eddig népszámlálást; az utóbbi állam népességét hivatalos becslés útján állapítják meg évről-évre. Népszámlálások Európán kívül még az amerikai kulturállamokban és európai államok egyes gyarmataiban tartatnak; Keleten csak Japán az a független állam, mely számlálás által deríti ki népességét.

Miután Évkönyvünk előző évfolyama nagy részletességgel tünnette fel az egyes országok és közigazgatási területegységeik népességét, a jelen kötetben megelégszünk a legújabb adatoknak oly egybeállításával, mely a birodalmak és szövetséges államok területét

Források: Magyar statisztikai közlemények. Új folyam. I. kötet. A magyar korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. rész. Általános népleírás. Budapest, 1893. — Dr. Vargha Gyula: Népünk mozgalma a népszámlálás adatai szerint. (Nemzetgazdasági Szemle. XVI. évf. 185. l.) — Ugyanattól: A hitfelekezeti viszonyok hazánkban. (Ugyanott 571. l.) — Ugyanattól: A magyar nyelv hódítása az utóbbi tíz év alatt. (Közigazdasági és közigazgatási Szemle. XVII. évf. 254. l.) — Láng Lajos: A benső gyarapodás szerepe népességünk szaporodásában az utolsó évtized alatt. (Közigazdasági és közigazgatási Szemle. XVII. évf. 25. l.) — Dr. Jekelfalussy József: Értelmiségünk és a magyarság. (Közigazdasági és közigazgatási Szemle. XVIII. évf. 501. l.) — Dr. Ráth Zoltán: Népünk körviszonyai és halálozási statisztikánk. Budapest, 1893. — Census of England and Wales. 1891. Vol. I—IV. London, 1893. — Tenth decennial census of the population of Scotland. 1891. Vol. I., II. Edinburgh, 1892/3. — Census of Ireland. 1891. Dublin, 1891/2. — The Stateman's Yearbook for the year 1895. London, 1895. Statistical Abstract for the Principal and other foreign countries in each year from 1882 to 1892—93. XXI. number. London,

és népességét abszolút számokban, továbbá a viszonylagos népességet (népsűrűség) tünteti fel. A mennyiben az adatok népszámlálásra támaszkodnak, annak időpontja megjeleltetett:

Világrész, ország	Terület □ kilome- terekben	Lélekszám	Viszony- lagos népesség 1 □ Km.
I. Európa.			
Nagy-Britannia és Írország a szigetekkel (1891. ápr. 6.)	313.239	38,083.976	121'5
ebből:			
Anglia Walessel	151.017	29,002.525	192'0
Skócia	77.142	4,025.647	52'2
Írország	81.738	4,704.750	57'6
Németalföld (1889. decz. 31.)	32.538	4,511.415	138'7
Belgium (1890. decz. 31.)	29.456	6,069.321	206'0
Franciaország (1891. ápr. 12.)	528.876	38,343.192	72'5
Spanyolország (1887. decz. 31.)	504.517	17,560.352	34'8
Portugália a szigetekkel (1878. jan. 1.)	92.575	4,550.699	49'2
Olaszország (1881. decz. 31.)	296.323	28,459.628	96'0
Svájc (1888. decz. 1.)	40.003	2,933.334	73'3
Németbirodalom (1890. decz. 1.)	540.484	49,428.470	91'5

1894. — Mitkomsten der zevende tienjaarlijksche Volkstelling in het Koninkrijk der Nederlanden op den een en dertigsten December 1889. Sgravenhage, 1893. — Statistique de la Belgique. Population. Recensement général du 31. décembre 1890. Tome I. et II. Bruxelles, 1893. — Statistique générale de la France. Résultats statistiques du dénombrement de 1891. Paris, 1894. — Die Ergebnisse der eidgenössischen Volkszählung vom 1. Dec. 1888. I—III. B. Bern, 1892. — Statistik des Deutschen Reichs. Neue Folge. Bd. 68.: Die Volkszählung am 1. December 1890. im Deutschen Reich. Berlin, 1894. — Preussische Statistik. 121. Die Ergebnisse der Volkszählung im preussischen Staate 1890. I—II. Berlin, 1893. — Oesterreichische Statistik. XXXII. Band. 1—4 H. Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1892. — Rauchberg H.: Die Bevölkerung Oesterreichs auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890. Wien, 1895. — Statistique de Royaume de Serbie. Recensement de la Population. Tome I. Belgrade, 1893. — Buletin statistic general al Romanici. Anul. I. Bucuresti, 1892. — Bidrag till Sveriges officiella Statistik. A. Befolkningsstatistik. XXXV. 1. Stockholm, 1895. — Annuaire statistique de la Norvège. 1893. Kristiania, 1895. — Censo de la Poblacion de Espagna en 31. diciembre de 1887. Tomo I. Madrid, 1891. — Gothaischer Genealogischer Hofkalender nebst diplomatisch-statistischem Jahrbuch. 1895. Gotha. — Abstract of the eleventh Census 1890. Washington, 1894. és különösen pedig az olasz kir. statiszt. hivatal szerkesztésében megjelent Movimento della popolazione. Confronti internazionali Parte I. Matrimoni e nascite negli anni 1874—92. Roma 1894.

Világrész, ország	Terület □ kilométerekben	Lélekszám	Viszonylagos népesség 1 □ Km.
Ausztria (1890. decz. 31.)	300.013	23,895.413	79'6
Magyarország (1890. decz. 31.)	322.303	17,463.789	54'2
Az osztr. magy. mon. okkup. tartom. ebből B.-Herczegov. (1895. ápr. 22.)	58.459 51.109	1,741.301 1,588.301	29'8 31'1
Montenegro (becslés 1879.)	9.080	200.000	22'0
Szerbia (1890. decz. 31.)	48.589	2,161.961	44'5
Románia (1889.)	131.020	5,038.342	38'5
Bulgária és K.-Rumélia (1893. jan. 1.)	99.276	3,309.816	33'3
Törökország (becslés)	175.000	5,700.000	32'6
Görögország (1889. ápr. 16.)	64.689	2,187.208	33'8
Oroszország (becslés 1891.)	5,389.985	100,187.479	18'6
ebből: Finnország (1890. decz. 31.)	373.604	2,380.140	6'4
Svédország (1890. decz. 31.)	442.126	4,784.981	10'8
Norvégia (1890. decz. 31.)	322.594	1,988.674	6'2
Dánia (1890. febr. 1., a királyság)	39.665	2,185.335	55'1
Egyéb kis államok és tartományok	108.063	317.050	3'93
Európa összesen 1890. körül.	9,889.273	361,101.736	36'5
II. Ázsia.			
Oroszország (becslés)	17,263.965	20,919.748	1'2
ebből: Szibéria (becslés)	12,503.852	4,538.561	0'4
Törökország (becslés)	1,748.002	17,606.000	10'1
Omani szultánság és Arábia független részei	2,717.375	2,500.000	0'9
Perzsia (becslés)	1,650.000	9,000.000	5'5
Afghanistan (becslés)	550.000	4,000.000	7'3
Botan és Nepal Himalaya tartományok	200.000	3,000.000	15'0
Kafristan	71.000	600.000	8'4
Siam (becslés)	700.000	6,000.000	8'6
Britt Kelet-India (1891. apr. 5.)	4,040.723	287,223.431	71'1
Egyéb britt birtokok és protekt.	463.456	4,600.000	9'1
Francia birtokok és protektoratus	480.000	15,283.000	31'7
Portugal birtokok	3.670	581.205	158'4
China	13,316.650	402,680.000	30'2
Korea	220.000	10,528.000	47'9
Japán (1891. decz. 31.)	382.416	40,718.677	106'5
Ázsia összesen	43,807.257	825,240.000	18'8
III. Afrika.			
Önálló államok és területek:			
Közép-afrikai államok	3,929.600	63,000.000	16'0
ebből: Bornu, Wadai, Kanem, Bagirmi	840.960	12,480.000	14'7
Marokkó	812.332	8,000.000	9'8
Liberia	49.100	2,000.000	40'7

Világrész, ország	Terület □ kilométerekben	Lélekszám	Viszonylagos népesség 1 □ Km.
Szahara	5,600.000	2.500.005	0'4
Oranje szabad állam	131.070	207.503	1'6
Délafr. köztárs. (Transvaal) és Swasiland	326.700	553.276	17'0
Európai birtokok			
Britt birtokok és protektoratus	5,965.519	27,161.174	4'6
Francia birtokok és protektoratus	3,005.075	18,740.511	6'2
ebből: Algier (1891. ápr. 12)	412.473	4,124.732	8'6
Portugal birtokok	2,126.131	13,331.857	6'3
Spanyol birtokok (1887.)	1,136.573	9,903.114	8'7
Belga birtok és pedig: Congó állam	2,252.780	14,100.000	6'2
Olasz birtokok és protectoratus	1,554.300	6,258.000	4'1
ebből: Abyssinia	508.000	4,500.000	8'8
Török birodalom tartományai	1,793.340	7,621.265	4'3
ebből: Tripolis és Barka	799.040	800.000	1'0
Egyiptom	994.300	6,821.265	6'6
Német birtokok	2,385.100	5,700.000	2'4
Afrika összesen	31,067.620	179,076.700	5'8
IV. Amerika.			
a) Észak-Amerika.			
Egyesült-Államok (1890. jun. 1.)	9,232.490	62,903.318	6'8
Mexico köztársaság (1890.)	1,946.523	11,614.913	5'9
Guatemala » (1890.)	125.100	1,452.003	11'6
Honduras » (1889.)	119.820	431.917	3'6
Nicaragua » (1889.)	126.720	282.845	2'2
Costa-Rica » (1892. febr. 18.)	59.570	262.700	4'4
Salvador » (1891. jan. 1.)	21.070	777.895	36'9
Haiti » (1887.)	28.676	960.000	33'5
San Domingo » (1888.)	48.577	610.000	12'6
Grönland (részben dán birtok)	2,200.000	10.000	0'004
Európai birtokok:			
Britt birtokok	9,240.366	6,432.717	0'7
ebből: Canada	8,763.664	4,832.679	0'5
Brit-Nyugot-India	33.706	1,355.510	40'2
Spanyol birtokok	128.147	2,430.252	18'5
Dán birtokok	358	32.786	91'6
Francia birtokok (1889.)	3.093	347.691	112'4
Észak-Amerika összesen	23,280.510	88,549.037	3'8
b) Dél-Amerika.			
Brazília köztársaság (1888.)	8,361.350	14,002.335	1'7
Columbia » (1886.)	1,203.100	3,878.600	3'2
Venezuela » (1891.)	1,420.494	2,323.527	1'6

Világgrész, ország	Terület □ kilométerekben	Lélekszám	Viszonylagos népesség 1 □ Km.
Bolivia köztársaság (1882.)	1,334.200	2,300.000	1'7
Chili » (1891.)	776.000	2,860.009	3'7
Peru » (1876.)	1,137.000	2,980.000	2'6
Argentína (1888.) Patagóniával	2,879.000	4,086.492	1'4
Ecuador köztársaság (1885.)	314.880	1,270.000	4'1
Uruguay » (1890.)	178.700	706.524	3'9
Paraguay » (1887. márcz. 1.)	240.000	329.645	1'4
Európai birtokok:			
Britt birtok	295.680	290.117	0'97
Francia-Guiana (Cayenne 1890.)	120.000	29.637	0'2
Németalföldi birtok	118.946	114.035	0'96
Dél-Amerika összesen	18,379.350	35,170.912	1'9
Amerika összesen	41,659.860	123,719.949	2'97
V. Ausztrália.			
a) <i>Maláji szigetek.</i>			
Németalföldi birtokok és protecto- ratus (1890. decz. 31.)	1,873.061	32,174.600	17'3
Spanyol birtokok (1887. decz. 31.)	301.454	5,996.161	19'6
Britt birtok	78.000	175.000	2'2
Portugal birtokok	2,268.815	38,645.761	17'0
b) <i>Ausztrália</i> (1891. ápr. 5).			
Britt birtok	8,159.034	4,267.897	0'5
c) <i>Polynésia.</i>			
Britt birtokok (1891. ápr. 5.)	24.044	209.022	8'7
Francia birtokok	24.186	96.714	3'99
Német birtokok	251.420	403.000	1'6
Őnálló államok	104.733	444.255	4'2
Polynésia összesen	404.983	1,152.991	2'8
Ausztrália avagy Oceania összesen	10,832.232	44,066.649	4'1
Ismétlés:			
Európa	9,889.273	361,101.736	36'5
Ázsia	43,807.257	825,240.000	18'7
Afrika	31,067.620	179,076.700	5'8
Amerika	41,659.860	123,719.949	2'96
Ausztrália	10,832.232	44,066.649	4'1
Összesen	137,256.242	1,533,205.034	11'2

A mennyire tehát a föld lakóinak számát áttekinteni képesek vagyunk, sűrűbb népességet csak kevés ponton találunk. A régi kultúra fészkei közül a Nilus völgye, India és China egy része, továbbá Japán mutatnak ma is erősebb néptömörülést. A legnépesebb világ-rész azonban a kis Európa. A legsűrűbb népességet itt Belgiumban találjuk, több, mint 200 lakóval négyszögkilométerenkint, de a Csatornán túl is, Anglia Walessel már egészen közel jár e számhoz. A Németbirodalom egyes részeiben, nevezetesen Szászországban s a Rajna vidékén is találunk hasonló viszonylagos népességet. A Szász-királyság lakosságából 1 □ km-re 234 lélek jut, a Rheinland porosz tartomány 47 millió népességéből 1745. Nagyon sűrű lakossága van Felső-Olaszországnak, hol Liguria tartomány viszonylagos népessége 200 felé jár s a népsűrűség általában meghaladja a 100-at. De földrésznünkön is vannak óriási területek, melyek népessége gyér. A nagy Oroszország már mélyen alatta áll az európai átlagnak, de még sokkal ritkább a népesség Norvégiában és Svédországban, az előbbeniben érve el abszolút minimumát 62 lakóval négyszögkilométerenkint. Ámde e zord égalju és jó részben hálátlan talaju országok is jóval előtte járnak az Uj-világ átlagos népességének. Az egész Amerikát egybevéve 1 □ km-re csak vagy 3 lakos jut, sőt még az oly gyorsan népesedő Egyesült-Államok népsűrűsége is csak 7 lelket mutat □ km-enkint. Itt az u. n. nyugati államok 3 millió négyszögkilométert meghaladó, tehát hazánknál majd tizszerte nagyobb területén csak 3 millió ember lakik (pontosan 3,027.613). úgy, hogy 1 □ km-re 1 lélek jut. Dél-Amerikában a népesség ritkább, mint Észak-Amerikában és például a buzájával oly veszélyes versenyt kifejtő Argentína köztársaságban sem jut 1 □ km-re 2 egyén. E számok mutatják, mily megsokszorozódása a népességnek várható még — aránylag rövid idő alatt — a tengeren túli országokban.

Magyarország népessége 1890. decz. 31-én. Az utolsó népszámlálás időpontjában hazánk népessége, a katonai népesség vagyis a tényleges szolgálatban álló katonák és csendőrök beleértésével, mint a fenti táblázatban is jelezve volt, 17,463.791 főre rúgott, mi négyszög kilométerenkint 542 lakosnak felel meg. Az ország egyes részein azonban a népsűrűség nagyon különböző. A következő táblázat törvényhatóságonként tünteti fel a megszámlált jelenlevő népességet 1890. decz. 31-én és pedig a polgári és katonai népesség megkülönböztetésével s aztán a kettő egybefoglalásával. A népsűrűséget, vagyis a lakosságnak a területhez viszonyított számát ugyancsak az összes jelen volt polgári és katonai lakosság egybefoglalásával szintén kimutatva találjuk:

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Terület □ klm.	Polgári népesség	Katonai- népesség	Összes jelenlevő népesség	Nép- sűrűség □ klm.
	I. Magyarország.					
	a) Duna balpartja.					
1	Árva vármegye	2.077	84.820	32	84.852	40'9
2	Bars »	2.173	152.910	144	153.054	57'3
3	Esztergom várm.	1.123	78.378	1.011	79.389	70'7
4	Hont várm.	2.562	107.743	40	107.783	42'1
5	Selmecz- és Bélab- Liptó várm.	88	15.280	—	15.280	173'6
6	Nógrád »	2.258	76.850	150	77.000	34'1
7	Nyitra »	4.355	214.444	961	215.405	49'5
8	Pozsony várm.	5.724	396.559	438	396.997	69'4
9	Pozsony »	4.141	278.959	1.519	280.478	67'7
10	Trencsén várm.	75	52.411	3.637	56.048	754'0
11	Turóc várm.	4.620	258.769	1.118	259.887	56'3
	Zólyom várm.	1.150	49.979	18	49.997	43'5
	Összesen	2.730	112.413	516	112.929	41'4
	b) Duna bal partja.					
1	Baranya várm.	337.56	1,879.515	9.584	1,889.099	56'3
	Pécs »	5.062	288.218	566	288.784	57'0
2	Fejér várm.	71	34.067	1.382	35.449	499'3
	Székes-Fejérvár	4.036	194.907	112	195.019	48'3
3	Győr vármegye	120	27.548	1.394	28.942	241'2
	Győr »	1.336	92.992	32	93.024	69'6
4	Komárom várm.	45	22.795	1.161	23.956	532'4
	Komárom »	2.914	146.428	1.455	147.883	50'7
5	Moson várm.	30	13.076	3.357	16.433	547'8
6	Somogy várm.	2.041	85.050	521	85.571	41'9
7	Sopron »	6.531	326.835	1.187	328.022	50'2
	Sopron »	3.174	232.389	195	232.584	73'3
8	Tolna várm.	133	27.213	2.330	29.543	222'1
9	Vas »	3.643	252.098	539	252.637	69'4
10	Veszprém várm.	5.035	390.371	1.532	391.903	77'8
11	Zala várm.	4.167	215.280	507	215.787	51'8
	Összesen	5.122	404.699	1.058	405.757	79'2
	c) Duna-Tisza köze.					
1	Bács-Bodrog várm.	43.460	2,753.966	17.328	2,771.294	63'8
	Baja »	9.569	573.114	661	573.775	60'0
	Szabadka »	87	19.485	388	19.873	228'4
	Ujvidék »	956	72.737	789	73.526	76'9
	Zombor »	159	24.717	463	25.180	158'4
2	Csongrád várm.	308	26.435	507	26.942	87'5
	H.-M.-Vásárhely	1.837	120.296	130	120.426	65'6
	Szeged »	761	55.475	151	55.626	73'1
	Összesen	816	85.569	1.841	87.410	107'1

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Terület	Polgári	Katonai	Összes	Nép-
		□ klm.	népesség	népesség	jelenlevő népesség	sűrűség □ klm.
3	Heves várm.	3.878	233.785	1.860	235.645	60'8
4	Jász-N.-K.-Szolnok v.	5.374	318.475	688	319.163	59'4
5	Pest-P.-S.-K.-Kun v.	11.531	684.293	1.292	685.585	59'5
	Budapest	201	491.938	13.825	505.763	2.516'2
	Kecskemét	873	48.493	1.107	49.600	56'8
	Összesen	36.350	2,754.812	23.702	2,778.514	76'4
<i>d) Tisza jobb partja.</i>						
1	Abauj-Torna vm. ...	3.167	151.000	66	151.066	47'7
	Kassa	93	28.884	3.281	32.165	345'9
2	Bereg várm.	3.724	179.455	691	180.146	48'4
3	Borsod várm.	3.428	216.794	1.200	218.994	63'9
4	Gömör »	4.275	174.810	465	175.375	40'1
5	Sáros »	3.822	168.021	1.012	169.033	44'2
6	Szepes »	3.605	163.291	1.761	165.052	45'8
7	Ung »	3.053	135.247	2.086	137.333	45'0
8	Zemplén »	6.302	299.197	898	300.095	47'6
	Összesen	31.469	1,516.699	12.560	1,524.259	48'6
<i>e) Tisza bal partja.</i>						
1	Békés várm.	3.558	258.386	819	259.205	72'9
2	Bihar »	10.914	478.147	341	478.488	43'8
	Nagy-Várad	48	38.557	2.193	40.750	849'0
3	Hajdu várm.	2.396	134.038	52	134.090	56'0
	Debreczen	957	56.940	2.012	58.959	61'6
4	Máramaros várm. ...	10.355	268.281	574	268.855	26'0
5	Szabolcs várm.	4.917	244.945	230	245.175	49'9
6	Szatmár »	6.308	303.032	202	303.234	48'1
	Szatmár-Németi ...	183	20.736	482	21.218	115'9
7	Szilágy várm.	3.629	191.167	183	191.350	52'7
8	Ugocsa várm.	1.191	75.461	25	75.486	63'4
	Összesen	44.456	2,069.690	7.113	2,076.803	46'7
<i>f) Tisza-Maros szöge.</i>						
1	Arad várm.	6.331	301.545	230	301.775	47'7
	Arad	112	42.052	1.630	43.682	390'0
2	Csanád várm.	1.618	130.575	668	131.243	81'1
3	Krassó-Szörény vm.	9.750	407.635	1.732	409.367	42'0
4	Temes várm.	6.878	372.786	1.735	374.521	54'8
	Temesvár	36	39.884	1.554	43.438	1.206'6
	Versecz	197	21.859	262	22.121	112'3
5	Torontál várm.	9.409	573.312	875	574.187	60'8
	Pancsova	113	17.948	341	18.289	161'8
	Összesen	34.444	1,907.596	11.027	1,918.623	55'7

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Terület	Polgári népesség	Katonai népesség	Összes jelenlevő népesség	Nép- sűrűség
		□ klm.				□ klm.
	g) Erdély.					
1	Alsó-Fehér várm. ...	3.576	193.072	2.138	195.210	54'6
2	Besztercze-Naszód v.	4.014	104.737	1.387	106.124	26'4
3	Brassó várm. ...	1.804	86.777	2.680	89.457	49'6
4	Csik várm. ...	4.493	114.110	189	114.299	25'5
5	Fogaras várm. ...	1.875	88.217	608	88.825	47'4
6	Háromszék várm. ...	3.556	130.008	281	130.289	36'6
7	Hunyad várm. ...	6.932	267.895	984	268.879	38'8
8	Kis-Küküllő várm. ...	1.646	101.045	288	101.333	61'6
9	Kolozs várm. ...	5.019	192.443	46	192.489	38'4
	Kolozsvár ...	130	32.756	2.102	34.858	268'1
10	Maros-Torda várm.	4.291	163.648	68	163.716	38'2
	Maros-Vásárhely	33	14.212	1.052	15.264	462'5
11	Nagy-Küküllő várm.	3.110	135.312	623	135.935	43'7
12	Szeben várm. ...	3.314	148.738	3.646	152.384	46'0
13	Szolnok-Doboka vm.	5.150	217.550	210	217.760	42'3
14	Torda-Aranyos vm.	3.370	150.564	40	150.604	44'7
15	Udvarhely várm. ...	3.418	110.132	377	110.509	32'3
	Összesen ...	55.731	2.251.216	16.719	2.267.935	40'7
	Magy. orsz. össz. ...	279.750	15.133.494	98.033	15.231.527	54'4
	II. Fiume város és kerülete ...	19'6	29.494	843	30.337	1.547'8
	III. Horvát-Szla- vonország.					
1	Belovár-Kőrös várm.	5.048	266.210	1.391	267.601	53'0
2	Lika-Krbava várm.	6.211	190.978	897	191.875	30'9
3	Modrus-Fiume vm. ...	4.879	220.629	230	220.859	45'3
4	Pozsega várm. ...	4.942	202.836	674	203.510	41'2
5	Szerém várm. ...	6.870	347.022	3.678	305.700	51'0
6	Varasd várm. ...	2.521	258.066	1.169	259.235	102'8
7	Verőcze várm. ...	4.794	196.639	494	197.133	41'1
	Eszék ...	57	19.778	1.706	21.484	376'9
8	Zágráb várm. ...	7.178	446.723	2.539	449.262	62'6
	Zágráb ...	33	37.529	2.739	40.268	1.220'2
	Összesen ...	42.533	2.186.410	15.517	2.201.927	51'8
	Magyarbirodalom	322.302	17.349.398	114.393	17.463.791	54'2

Törvényhatósági városaink, mint külön közigazgatási és népesedési egységek lévén tekintendők, a megyék népsűrűségének megítélésénél számításba nem jönnek, bár kétségbenvonhatlanul nagy gazdasági és kulturális jelentőséggel bírnak annak a megyének szempontjából, melyben fekszenek.

Legsűrűbb népességre általában hazánk nyugati szélén s aztán az ország szívében, az Alföld egy részén találunk. A legtömöttebben élnek együtt az emberek Varasd vármegyében, tehát Horvát-Szlavonország egyik határmegyéjében, melyben száznál is több lélek esik egy □ kmre. Ehhez aztán az anyaországban Zala, Vas, Sopron vármegyék csatlakoznak 70-et meghaladó népsűrűséggel, sőt, ha a 65—70-es viszonylagos népességű területet is számítjuk, úgy a Sopronnal szomszédos Győr, aztán Pozsony és Nyitra vármegyék is mindig a törvényhatóságú városok belevonása nélkül, egy összefüggő nagy vidéket képeznek, mely végtől állandóan magas népességgel válik ki. Van azonban az Alföldön egy kis megyénk, melynek népsűrűsége meghaladja az anyaország többi vármegyéit, s ez Csanád, 81 lakossal négyszögkilóméterenkint. Ehhez fűződik Békés vármegye, mely már mögötte áll az említett dunántúli vármegyéknek, de körüle több vármegyével egy nagy, bár az országos átlagot csak kevéssel meghaladó sűrűbb népességű vidéknek képezi alkotó részét: így Csongrád, Bács, Heves és Torontál vármegyék népessége még szintén 60 felett áll.

Az ellenkező szélsőséget, a legritkább népességű vidéket hazánk keleti szélén találjuk. Azon a hegyes-erdős területen, mely Csik, Besztercze-Naszód és Máramaros vármegyéket foglalja magában, a népsűrűség jóval 30 alatt marad. Legritkább a lakosság Csik vármegyében 25½ fővel négyszögkilóméterenkint. E vármegyék mellett egész sor oly vármegyét találunk, hol a népsűrűség a 30—40 közt, tehát igen erősen az országos átlag alatt áll. Ezek Udvarhely, Háromszék, Maros-Torda, Kolozs és kissé odább Hunyad. A Királyhágón túli rész általában hazánk legkevesbé népes országrésze, 40—41 lélekkel négyszögkilóméterenkint. Ritka még a népesség, bár az erdélyi arányokon felül van, a Kárpátok alján Árvától Hontig és Gömörig. A legkevesbé sűrű népességet a Királyhágón innen Máramaros után Liptóban találjuk, bár itt mégis nagyobb a viszonylagos népesség, mint a társországek legritkább lakosságú vármegyéjében, Lika-Krbavában.

A vármegyék természetesen már annyira nagy területek, hogy nem jelentéktelen eltérések észlelhetők azokon belül. Nevezetesen a közigazgatási járásokig lemenve, sokkal nagyobb szélsősége-

ket találunk a népsűrűség tekintetében, mintsem az eddig felhozottak. Van nevezetesen három járásunk (Hunyad vármegye petrozsényi járása, Maros-Torda régeni felső és Máramaros vármegye tiszavölgyi járása), hol a népességből egy-egy négyszögkilóméterre 20 lélek sem jut. Viszont vannak járasok nagy számmal, hol a népsűrűség 100 főt túlhalad, még oly megyékben is, melyek lakossága különben ritka.

Magyarország népességének szaporodása. Hazánk népszámáról a legrégibb — megközelítőleg teljes — adatokat a II. József császár által 1785-ben végrehajtott s a következő 1786 és 1787-ik években helyesbített népszámlálás szolgáltatja, népességünk számbeli fejlődéséről tehát messze visszamenőleg adhatunk képet. E népszámlálás, valamint az azt követőleg az osztrák abszolút uralom idején végrehajtott 1850-ik és 1857-ik évi népszámlálások azonban a katonai kormányzat alatt álló, illetve a katonai szolgálatban levő népességről nem adnak számot, az alábbi összefoglaló táblázatban tehát csupán hazánk polgári népességére vonatkozó adatokat mutathatjuk be.

A Magyarbirodalom polgári népessége:

	Összes népesség	Nép növekedés		Évi átlagos nép növekedés	
		szám szerint	%-okban	szám szerint	%-okban
1787-ben	9,394.300	—	—	—	—
1850-ben	13,191.553	3,797.253	40'42	60.274	0'64
1857-ben	13,768.513	576.960	4'37	82.423	0'61
1869-ben	15,417.327	1,648.814	11'91	137.401	0'93
1880-ban	15,642.102	224.775	1'46	22.478	0'15
1890-ben	17,349.398	1,707.296	10'91	170.730	1'03

A Magyarbirodalom polgári népessége tehát 103 év alatt 8,955.098 lélekkel, vagyis $84\frac{68}{100}$ -kal szaporodott, az évi átlagos szaporodás pedig 86.943 lelket, vagy százalékokban — itt is, mint fent az évi átlagos szaporodásnál a geometriai számítást alkalmazva, vagyis a népesség folytonos szaporodását is tekintetbe véve — $0\frac{60}{100}$ -ot tett. Az 1869—80-ki időszakban a népességnek rendkívül kedvezőtlen fejlődését, a mint általánosan tudva van, az 1872/73. évi kolerajárvány pusztítása okozta.

A József-féle mult századi népszámlálás adatait nem tudjuk részletezni a Magyarbirodalom egyes alkatrészei szerint s így azt a részletezést, szintén csak a polgári népességet véve tekintetbe, csak 1850-ig visszük vissza:

	Magyarország		Fiume és kerülete		Horvát-Szlavon országok	
	összes lélekszám	évi átlagos népnövekedés	összes lélekszám	évi átlagos népnövekedés	összes lélekszám	évi átlagos népnövekedés
1850-ben	11,554.377	—	10.565	—	1,626.608	—
1857-ben	12,067.183	0'63	13.074	3'09	1,688.256	0'53
1869-ben	13,561.245	0'98	17.884	2'64	1,838.198	0'71
1880-ban	13,728.622	0'11	20.981	1'46	1,892.499	0'27
1890-ben	15,133.494	0'98	29.494	3'47	2,186.410	1'45

Fiume növekedését természetesen nem lehet párhuzamba állítani sem Magyarország, sem a társországok népszaporodásával, egy kedvező viszonyok közt fejlődő város mindig nagyobb arányokban szorult szaporodni, mint egy egész ország népessége. Ami az anyaországot és Horvát-Szlavon országokat illeti, a népszaporodás tekintetében e negyven év alatt lényeges változást látunk, 1869-ig az anyaország népessége szaporodott jobban, a két utóbbi évtized alatt ellenben a társországoké. Különösen a legutóbbi évtized volt rendkívül kedvező a társországok népességének növekedésére. Nemcsak kedvező természetes szaporodás okozta ezt, hanem a jelentékeny bevándorlás is a magyar megyékből.

Az új alkotmányos korszakban végrehajtott népszámlálásaink több-kevesebb részletességgel már számot adnak katonai népességünkről is. A fentebbi adatok kiegészítésül bemutatjuk tehát összes jelenlevő (polgári és katonai) népességünknek fejlődését is 1869 óta.

A magyar királyság összes jelenlevő (polgári és katonai) népessége:

	Összes népesség	Népnövekedés		Évi átlagos népnövekedés	
		szám szerint	%-okban	szám szerint	%-okban
1869-ben	15,509.455	—	—	—	—
1880-ban	15,739.259	229.804	1'48	22.980	0'15
1890-ben	17,463.791	1,724.532	10'96	172.453	1'10

A magyar királyság egyes közjogi alkatrészei szerint részletezve ez adatokat, volt

	Magyarország		Fiume és kerülete		Horvát-Szlavon országok	
	összes lélekszám	évi átlagos népnövekedés	összes lélekszám	évi átlagos népnövekedés	összes lélekszám	évi átlagos népnövekedés
1869-ben	13,645.421	—	—	—	—	—
1880-ban	13,812.330	0'11	21.634	—	1,905.295	—
1890-ben	15,231.527	0'98	30.337	3'44	2,201.927	1'46

Áttérve az egyes vármegyék népességének növekedésére, legelőbb is a múlt századi adatokkal kísérünk meg egy kis összehasonlítást. Minthogy azonban a József-féle népszámlálás adatai nem állanak községenként részletezve rendelkezésre, a legutóbbi népszámlálás adatait kellett az 1787. évi politikai beosztás szerinti területre számítani át.

Néhány vármegyének akkori és jelenlegi területe közt vagy épen nincs eltérés, vagy oly lényegtelen az, hogy bizvást vehetjük az akkori és mostani területet azonosnak; ezeket a vármegyéket *-gal jelöltük meg. Még csak azt kell megemlítenünk, hogy az 1787. évi politikai beosztás alig tér el az 1876. évi megyei kikerekítések előttiől s körülbelül megegyezik azzal, a melynek alapján még az 1869. évi népszámlálás is készült. Horvát-Szlavonországok vármegyéit nem tudjuk részletezni, valamint nem tudjuk az erdélyrészi vármegyéket sem, a fennállott katonai határörvidékek miatt. Erdélyre nézve komplikálja, sőt lehetetlenné teszi az átszámítást az a körülmény, hogy ott a határörvidékek nem elkülönített területen voltak szervezve, hanem vegyesen a polgári községekkel, sőt sokszor ugyanazon község lakosainak egy része a polgári, más része pedig a katonai népességhez tartozott. Csak az egykori öt székelyszék népességét sikerült külön választani, minthogy a székely határörvidékek a többi határörvidéktől külön voltak szervezve. Kevesebbet von le a kimutatás becseből, hogy több szomszédos vármegye, pl. Békés-Csanád-Csongrád, Bereg-Ugocsa stb., az akkori politikai beosztás szerint össze voltak foglalva.

A következő kimutatásban párhuzamba állítjuk az 1787. és 1890 évi népszámot s feltüntetjük a népesség fejlődését a két időpont között oly módon, hogy az 1787. évi népszámot, mint kiindulást 100-nak vesszük:

Vármegye, illetőleg kerület	L é l e k s z á m		A népesség fejlődése 1787—1890
	1787-ben	1890-ben	
Békés-Csanád-Csongr. megyék	166.504	637.976	383'16
Pest-Pilis-Solt	319.205	1,120.436	351'01
Máramaros *)	86.118	268.281	311'53
Bács-Bodrog	227.147	671.603	295'67
5 Jász-Kun kerület	94.172	275.839	292'91
Torontál	152.083	437.265	287'52
Hajdu kerület	28.376	80.070	282'17
Szabolcs	108.562	301.911	278'10

*) Megyék, melyek területe a mai területtel teljesen megegyezik.

Vármegye, illetőleg kerület	L é l e k s z á m		A népesség fejlődése 1787—1890
	1787-ben	1890-ben	
Bereg }	91.164	253.390	277'95
10 Ugocsa }			
Ung *)	58.137	135.247	232'63
Heves és Külső-Szolnok	180.513	389.779	215'93
Arad	152.930	326.165	213'28
Fejér *)	110.784	222.455	200'80
15 Somogy	165.969	328.487	197'92
Szatmár	150.469	292.920	194'67
Tolna *)	133.304	252.098	189'12
Zala *)	226.240	404.699	178'88
Baranya	183.885	320.633	174'37
20 Vas *)	225.905	390.371	172'80
Zólyom	68.576	116.380	169'71
Bihar	347.108	573.310	165'17
Temes	224.787	368.530	163'94
Sopron *)	159.767	259.602	162'50
25 Borsod	136.684	217.790	159'34
Esztergom-Komárom *)	149.879	237.882	158'71
Szilágy *)	123.728	191.167	154'51
Győr-Moson	128.433	196.186	152'75
Veszprém *)	143.572	215.280	149'95
30 Pozsony	232.060	336.021	144'80
Nógrád	148.867	215.446	144'72
Krassó	188.200	267.272	142'01
Bars	107.353	152.024	141'61
Zemplén	209.861	294.778	140'46
35 Nyitra	295.725	397.445	134'40
Abauj-Torna	140.728	187.433	133'19
Liptó *)	57.932	76.850	132'66
Turóc *)	37.805	49.979	132'20
Gömör	134.608	170.725	126'83
40 Sáros	143.112	169.372	118'35
Trencsén *)	221.035	258.769	117'07
Hont	103.944	119.056	114'54
Árva *)	74.975	84.820	113'13
44 Szepes	151.934	164.352	108'17
Magyarország (Erdély nélkül)			
összesen	6,592.140	12,430.094	188'56
Erdély **)	1,410.777	2,251.216	159'57
Ebből az öt székely szék	238.524	449.890	188'62
A többi Erdély	1,172.253	1,801.326	153'66

*) Megyék, melyek területe a mai területtel teljesen megegyezik.

**) A mai erdélyrészi megyék.

Békés-Csongrád-Csanád megyében a népesség a legutóbbi 103 év alatt közel megnégyszereződött, Pest megyében negyedfélszeresét, Máramarosban több mint háromszorosát teszi a 103 év előttinek. A mily nagy a népesség szaporodása az alföldön és az ország éjszakeleti karélyában, ép oly csekély a felvidéken, az éjszaki és éjszakyugati megyékben. Szepes megye népessége 103 év alatt mindössze csak 8⁰/₀-kal növekedett s még ha nem a geometriai fejlődést vesszük is, akkor is az évi átlagos szaporodás nem volt több 0⁰₀₈-nál.

Magyarországnak 21 évi fejlődését, megyék szerint részletezve a három utolsó népszámlálás adatai szerint a következő kimutatás tünteti fel. A számok ugyan csupán a polgári népességre vonatkoznak, a fejlődés arányáról azonban, a mint azt a polgári és az összes (polgári és katonai) népességet illetőleg közölt országos számok közötti összehasonlítás is mutathatja, kétségtől így is helyes képet nyerünk:

Folyó szám	Országrész, törvényhatóság	Összes szaporodás (fogyás—)			Évi átlagos szapo- rodás (fogyá—) szá- zalékokban			Szaporodás (fogyás—) 1881-től 1890-ig százalékokban		
		1869-től 1880-ig	1881-től 1890-ig	1869-től 1890-ig	1869- től 1880- ig	1881- től 1890- ig	1869- től 1890- ig	a nép- szám- lálás adatai szerint	a nép- moz- galmi adatok szerint	
Magyarország										
a) Duna bal partja.										
1	Árva vármegye	— 721	3.177	2.456	— 0 ⁰⁸	0 ³⁸	0 ¹⁴	3 ⁸⁹	9 ²⁴	
2	Bars „	5.500	10.219	15.719	0 ³⁶	0 ⁶⁹	0 ⁵²	7 ¹⁶	10 ⁴¹	
3	Esztergom „	5.142	6.212	11.354	0 ⁶⁷	0 ⁸³	0 ⁷⁵	8 ⁶¹	10.46	
4	Hont „	1.093	6.928	5.835	— 0 ¹¹	0 ⁶⁷	0 ²⁷	6 ⁸⁷	9 ²²	
	Selmecz- és Bélabá- nya, sz. k. v.	1.236	15	1.251	0 ⁷⁷	0 ⁰¹	0 ⁴¹	0 ¹⁰	2 ⁶⁹	
	együtt.....	143	6.943	7.086	0 ⁰¹	0 ⁷⁸	0 ²⁸	1 ⁹⁸	8 ⁰⁶	
5	Liptó vármegye.....	— 4.515	2.092	— 2.423	— 0 ⁵³	0 ²⁸	— 0 ¹⁵	2 ⁸⁰	6 ⁷⁶	
6	Nógrád „	— 6.591	22.766	16.175	— 0 ³¹	1 ¹³	0 ³⁷	11 ⁸⁸	11 ⁸⁷	
7	Nyitra „	9.021	27.694	36.715	0 ²³	0 ⁷³	0 ⁴⁶	7 ⁵¹	11 ²³	
8	Pozsony „	15.101	16.149	31.250	0 ⁵⁴	0 ⁶⁰	0 ⁵⁷	6 ¹⁴	11 ¹⁹	
	Pozsony, sz. k. v.....	1.466	4.405	5.871	0 ²⁸	0 ⁸⁸	0 ⁵⁷	9 ¹⁸	3 ⁶⁹	
	együtt.....	16.567	20.554	37.121	0 ⁷⁰	0 ⁰⁴	0 ⁵⁷	6 ⁶¹	8 ⁸⁸	
9	Trencsén vármegye	— 3.707	13.850	10.143	— 0 ¹⁴	0 ⁵⁵	0 ¹⁹	5 ⁶⁵	9 ⁰⁵	
10	Turóc „	587	4.046	4.633	0 ¹²	0 ⁸⁵	0 ⁴⁶	8 ⁸¹	9 ⁰⁵	
11	Zólyom „	4.284	9.913	14.197	0 ³⁹	0 ⁹³	0 ⁶⁵	9 ⁶⁷	11 ³⁸	
	Összesen	25.710	127.466	153.176	0 ¹³	0 ⁷¹	0 ⁴¹	7 ²⁸	10 ⁰¹	

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Összes szaporodás (fogyás—)			Évi átlagos szapo- rodás (fogyás—) szá- zálékokban			Szaporodás (fogyás—) 1881-től 1890-ig százalékokban	
		1869-től 1880-ig	1881-től 1890-ig	1869-től 1890-ig	1869- től 1880- ig	1881- től 1890- ig	1869- től 1890- ig	a nép- szám- lálás adatai szerint	a nép- moz- galmi adatok szerint
	b) Duna jobb partja.								
1	Baranya vármegye	3.069	23.506	26.575	0.11	0.85	0.46	8.87	9.37
	Pécs, sz. k. v.	4.839	5.365	10.204	1.69	1.73	1.71	18.69	1.43
	együtt	7.908	28.871	36.779	0.25	0.94	0.58	9.84	8.50
2	Fejér vármegye	10.277	11.079	21.35	0.52	0.59	0.56	6.03	12.37
	Székesfehérvár, sz. k. város	2.929	1.936	4.865	1.11	0.73	0.93	7.56	7.92
	együtt	13.206	13.015	26.221	0.59	0.61	0.60	6.21	11.82
3	Győr vármegye	4.910	4.480	9.390	0.52	0.50	0.51	5.06	11.09
	Győr, sz. k. v.	946	1.814	2.760	0.42	0.83	0.62	8.65	0.52
	együtt	5.856	6.294	12.150	0.50	0.56	0.53	5.75	8.87
4	Komárom vármegye	9.475	7.837	17.312	0.65	0.55	0.60	5.65	10.37
	Komárom, sz. k. v.	852	32	820	0.61	0.02	0.31	0.24	0.77
	együtt	10.327	7.805	18.132	0.64	0.20	0.58	5.15	9.54
5	Moson vármegye ...	6.115	—	911	0.67	—	0.30	1.06	8.68
6	Somogy „ „ „ „	19.893	19.387	39.280	0.61	0.61	0.61	6.31	12.55
7	Sopron „ „ „ „	13.619	9.824	23.443	0.58	0.43	0.51	4.41	11.32
	Sopron, sz. k. v. ...	2.114	3.991	6.105	0.87	1.60	1.22	17.19	5.76
	együtt	15.733	13.815	29.548	0.60	0.55	0.58	5.62	10.31
8	Tolna vármegye ...	13.903	17.455	31.358	0.56	0.72	0.64	7.44	10.40
9	Vas „ „ „ „	28.884	29.781	58.665	0.76	0.80	0.78	8.96	13.96
10	Veszprém „ „ „ „	7.056	6.793	13.849	0.31	0.32	0.32	3.26	9.19
16	Zala „ „ „ „	26.747	44.715	71.462	0.70	1.16	0.99	12.42	14.78
	Összesen	155.628	187.020	342.648	0.57	0.71	0.64	7.29	11.34
	c) Duna-Tisza köze.								
1	Bács-Bodrog várm.	19.823	61.677	81.500	0.96	1.15	0.73	12.05	19.10
	Baja, thj. felr. város	1.131	244	1.375	0.33	1.13	0.35	1.27	5.20
	Szabadka, sz. kir. v.	5.044	11.370	16.414	0.78	1.71	1.23	18.53	12.51
	Ujvidék vármegye	2.206	3.392	5.598	1.00	1.49	1.23	15.91	9.48
	Zombor „ „ „ „	384	1.742	2.126	0.14	0.68	0.40	7.05	6.43
	együtt	28.588	78.425	107.013	0.42	1.17	0.77	12.29	17.24
2	Csongrád vármegye	7.886	16.524	24.410	0.72	1.49	1.09	51.92	17.08
	Hódmező-Várhely thj. felr. v.	3.496	11.894	15.390	0.33	0.85	0.78	8.84	10.91
	Szeged, sz. k. v. ...	1.813	4.509	6.322	0.44	1.51	0.95	16.14	13.77
	együtt	13.195	32.927	46.122	0.54	1.36	0.93	14.42	14.64
3	Heves vármegye ...	—	7	23.852	—	0.00	0.51	11.36	13.69
4	Jász-N.-K.-Szolnok vármegye	19.890	40.032	59.922	0.68	1.35	1.00	14.78	14.20
5	Pest-P.-Kis-Kun ...	48.546	101.199	149.745	0.79	1.61	1.18	17.35	13.92
	Bpest, fő- és székv.	89.866	131.387	221.253	2.64	3.16	2.69	36.44	6.99
	Kecskemét, thj. f. v.	3.692	3.606	7.298	0.78	0.78	0.78	8.03	11.84
	együtt	142.104	236.192	378.296	1.43	2.17	1.78	23.90	11.20
	Összesen	203.770	411.428	615.198	0.83	1.63	1.21	17.56	13.88

Folyó szám	Ország-rész, törvényhatóság	Összes szaporodás (fogyás—)			Évi átlagos szapo- rodás (fogyás—) szá- zalékokban			Szaporodás (fogyás—) 1881-től 1890-ig százalékokban	
		1869-től 1880-ig	1881-től 1890-ig	1869-től 1890-ig	1869- től 1880- ig	1881- től 1890- ig	1869- től 1890- ig	a nép- szám- lálás adatai szerint	a nép- moz- galmi adatok szerint
d) Tisza jobb partja.									
1	Abauj-Torna várm.	— 13.309 —	1.475	14.784	— 0.76 —	0.10	0.45	0.93	12.09
	Kassa, sz. k. v.	4.355	2.787	7.142	1.67	1.02	1.37	10.68	2.38
	együtt	— 8.954 —	1.312	7.642	— 0.45 —	0.07	0.20	0.73	10.67
2	Bereg vármegye	— 6.070 —	26.078	20.008	— 0.25 —	1.58	0.57	17.00	17.54
3	Borsod „	773	22.955	23.728	0.04	1.13	0.55	11.84	10.76
4	Gömör „	4.374	5.746	1.372	— 0.13 —	0.34	0.04	3.39	7.21
5	Sáros „	7.279	8	7.271	— 0.39 —	0.00	0.20	0.00	13.07
6	Szepes „	2.180	9.590	11.770	— 0.11 —	0.57	0.33	5.55	7.25
7	Ung „	3.325	8.540	5.215	— 0.24 —	0.65	0.19	6.74	15.62
8	Zemplén „	— 18.043 —	21.622	3.579	— 0.57 —	0.75	0.00	7.79	13.72
	Összesen	— 49.452 —	76.671	27.219	— 0.31 —	0.52	0.09	5.32	11.50
e) Tisza bal partja.									
1	Békés vármegye ...	16.784	28.629	45.413	0.69	1.18	0.93	12.46	14.55
2	Bihar „	— 55.690 —	61.637	5.947	— 1.15 —	1.39	0.06	14.80	14.16
	Nagyvárad, thj. f. v.	2.626	7.233	9.859	0.80	2.10	1.42	23.09	1.65
	együtt	— 53.064 —	68.870	15.806	— 1.02 —	1.44	0.15	15.38	13.59
3	Hajdú vármegye ...	2.659	11.831	14.490	0.20	0.93	0.55	9.68	13.92
	Debreczen, sz. k. v.	5.011	5.818	10.829	0.94	1.06	1.01	11.38	6.01
	együtt	— 7.670 —	17.649	25.319	— 0.41 —	0.97	0.68	10.18	11.79
4	Máramaros várm. ...	6.930	40.845	47.775	0.28	1.67	0.94	17.96	16.91
5	Szabolcs „	— 4.783 —	30.937	26.154	— 0.20 —	1.36	0.54	14.46	13.35
6	Szatmár „	— 17.146 —	29.648	12.502	— 0.56 —	1.04	0.26	10.87	13.72
	Szatmár-Németi, sz. kir. v.	1.355	1.028	2.383	0.65	0.57	0.58	5.22	4.05
	együtt	— 15.791 —	30.676	14.885	— 0.48 —	1.00	0.22	10.47	13.07
7	Szilágy vármegye ...	— 26.086 —	21.145	4.941	— 1.31 —	1.18	0.12	12.44	13.43
8	Ugocsa „	2.121	10.084	7.963	0.29	1.45	0.53	15.42	14.99
	Összesen	— 70.461 —	248.835	178.374	— 0.35 —	1.29	0.43	13.67	13.79
f) Tisza-Maros szöge.									
1	Arad vármegye	— 18.713 —	30.877	12.164	— 0.61 —	1.09	0.20	11.41	11.76
	Arad, sz. k. v.	2.831	6.496	9.327	0.76	1.69	1.20	18.27	5.16
	együtt	— 15.882 —	37.373	21.491	— 0.46 —	1.46	0.31	12.50	10.99
2	Csanád vármegye ...	14.353	21.564	35.917	1.29	1.82	1.54	19.78	19.27
3	Krassó-Szörény vm.	4.453	25.105	29.558	0.11	0.64	0.36	6.56	7.43
4	Temes vármegye ...	— 18.294 —	32.071	13.777	— 0.46 —	0.90	0.18	9.41	10.16
	Temesvár, sz. k. v. ...	1.471	6.190	7.661	0.41	1.70	1.09	18.37	1.63
	Versecz, thj. fel.v. ...	1.234	470	764	0.52	0.21	0.17	2.10	4.46
	együtt	— 15.589 —	37.791	22.202	— 0.35 —	0.91	0.25	9.52	8.84
5	Torontál vármegye ...	— 19.858 —	63.630	43.772	— 0.35 —	1.18	0.38	12.48	15.04
	Panceova, thj. fel. v.	239	821	1.060	0.13	0.47	0.29	4.79	3.57
	együtt	— 19.619 —	64.451	44.832	— 0.23 —	1.16	0.38	12.23	15.28
	Összesen	— 32.284 —	186.284	154.000	— 0.17 —	1.03	0.40	10.82	11.65

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Összes szaporodás (fogyás—)			Évi átlagos szapo- rodás (fogyás—) szá- zalékokban			Szaporodás (fogyás—) 1881-től 1890-ig százalékokban	
		1869-től	1881-től	1869-től	1869- től	1881- től	1869- től	a nép- szám- lálás adatai szerint	a nép- moz- galmi adatok szerint
		1880-ig	1890-ig	1890-ig	1880- ig	1890- ig	1890- ig		
g) Erdély.									
1	Alsó-Fehér várm.	10.681	15.051	4.370	0.53	0.82	0.11	5.45	10.34
2	B.-Naszód vármegye ..	1.322	9.720	8.398	0.13	0.98	0.40	10.23	9.11
3	Brassó „ „ ..	422	2.848	3.270	0.05	0.33	0.18	3.39	11.07
4	Csik „ „ ..	3.655	3.170	6.825	0.31	0.28	0.19	2.85	8.82
5	Fogarás „ „ ..	2.372	3.646	1.274	0.25	0.42	0.07	4.31	10.14
6	Háromszék „ „ ..	604	4.731	4.127	0.04	0.37	0.15	3.77	9.55
7	Hunyad „ „ ..	8.995	19.431	10.436	0.32	0.76	0.19	7.82	7.05
8	Kis-Küküllő „ „ ..	7.947	8.831	884	0.75	0.92	0.04	9.37	13.08
9	Kolozs „ „ ..	11.499	26.059	14.560	0.61	1.46	0.38	15.66	14.30
	Kolozsvár, sz. k. v. ..	3.541	2.833	6.374	1.15	0.91	1.04	9.47	4.45
	együtt	7.958	28.892	20.934	0.35	1.38	0.47	14.72	12.81
10	Maros-Torda várm. ..	6.833	17.532	10.699	0.42	1.14	0.32	12.00	14.16
	M.-Vásárh. sz. k. v. ..	205	1.329	1.534	0.15	0.99	0.33	10.31	1.80
	együtt	6.628	18.861	12.233	0.37	1.13	0.34	11.86	13.16
11	N.-Küküllő várm.	4.739	2.858	1.881	0.32	0.21	0.07	2.16	9.11
12	Szeben vármegye	3.896	7.111	3.215	0.25	0.49	0.10	5.02	9.60
13	Szolnok-Doboka vármegye „ „ „ „ ..	16.920	23.873	6.953	0.76	1.17	0.16	12.33	12.69
14	Torda-Aranyos vm.	825	13.533	12.708	0.05	0.95	0.42	9.87	12.79
15	Udvarhely vmegye ..	53	4.612	4.665	0.00	0.43	0.21	4.37	10.28
	Összesen	68.757	167.168	93.411	0.30	0.78	0.21	8.02	10.60
	Magyarorsz. össz.	164.154	1,404.872	1,569.026	0.11	0.93	0.52	10.23	11.89
	Fiume város és kerülete.	3.097	8.513	11.610	1.46	3.47	2.41	40.57	11.06
Horvát-Szlavonország.									
1	Belovár-Kőrös vm.	13.184	46.681	59.865	0.56	1.95	1.23	21.36	13.01
2	Lika-Krbava vm.	11.042	16.739	5.697	0.56	0.92	0.14	9.61	19.00
3	Modrus-Fiume vm.	2.664	17.456	14.792	0.12	0.83	0.33	8.19	16.29
4	Pozsega vármegye	2.238	36.324	38.562	0.12	1.99	1.01	21.81	12.04
5	Szerém „ „ „ „ ..	15.611	50.144	65.755	0.50	1.57	1.00	16.89	12.16
6	Varasd „ „ „ „ ..	15.788	29.003	44.791	0.65	1.20	0.91	12.66	15.90
7	Verőce „ „ „ „ ..	3.763	31.614	27.851	0.31	1.77	0.73	19.16	—
	Eszék, sz. k. v.	954	1.577	2.531	0.49	0.83	0.65	8.66	—
	együtt	2.809	33.191	30.382	0.14	1.68	0.72	18.11	10.56
8	Zágráb vármegye	15.464	55.232	70.696	0.37	1.33	0.82	14.11	—
	Zágráb, sz. k. v.	8.531	9.141	17.672	3.20	2.83	3.08	32.20	—
	együtt	23.995	64.373	88.368	0.54	1.44	0.96	15.23	16.08
	Összesen	54.301	293.911	348.212	0.27	1.45	0.83	14.53	14.48
	A Szt.-István korona országai együtt	221.552	1,707.293	1,928.848	0.15	1.08	0.56	10.91	12.20

A szaporodást és fogyást nemcsak abszolút, hanem percentszámokban is kimutatjuk, az utóbbiak kiszámításánál a geometriai módszert alkalmaztuk, t. i. a népesség időközi fejlődését is tekintetbe vettük.

A lefolyt 21 éves időszakot, mint egészet tekintve, Magyarország népességének fejlődése nem volt kedvező. Az 1872/73. évi kolera óriás pusztításokat tett s a korábbi évtized érzékeny veszteségét sok megye még az utóbbi évtized kedvező népesedési viszonyai közt sem volt képes kipótolni.

Legerősebb, 15⁰/₀-ot meghaladó, szaporodást mutat a megyéknek egy összefüggő tömege az ország közepén. Nyolcz megyét foglal magában ez a megszakítás nélküli terület, Esztergom, Pest, Bács-Bodrog, Csongrád, Csanád, Békés, Jász-N.-K.-Szolnok és Hajdú megyéket. Az anyaországnak még délnyugoti és északkeleti sarkában látunk hasonló erős fejlődést, Vas és Zala, továbbá Máramaros megyében. Jó közepes (10—15⁰/₀-os) szaporodást a megyéknek két külön csoportjában találunk. A nyugoti csoport 12 megyét foglal magában. Kezdődik északon Turóc megyével s felöleli Zólyom, Bars, Nyitra és Pozsony megyéket a Duna bal partján; Sopron, Győr, Komárom, Fejér, Tolna, Baranya és Somogy megyéket a Duna jobb partján. A 10—15⁰/₀-os szaporodást mutató megyék keleti, kisebb csoportja hosszú láncolatban nyúlik el az ország közepétől egészen az északkeleti határokig. A következő 5 megyét foglalja magában: Heves, Borsod, Szabolcs, Bereg és Ugocsa megyéket.

A 21 évi időközhez mérve nagyon mérsékeltnek mondható 5—10⁰/₀-os szaporodás az ország nyugoti felében csak szigetenként fordul elő. A Duna jobb partján két különálló megye tartozik ide, Moson és Veszprém, a Duna bal partján pedig két szomszédos megye, Hont és Nógrád. Annál nagyobb terület esik erre a kategóriára az alvidéken és az ország keleti részében, egy keskeny földszorulat által (Arad és Torda-Aranyos megyék érintkezési pontján) összeköttetvén egymással. Ide tartoznak Torontál, Temes, Krassó-Szörény, Arad, továbbá Torda-Aranyos, Kolozs, Besztercze-Naszód, Maros-Torda és Csik.

Jóval több szigetre oszlik az egészen gyenge (0—5⁰/₀) szaporodást mutató terület. A felvidéken ebből a kategóriából három szigetet látunk, egyik Trencsén és Árva, a másik Gömör, a harmadik Zemplén és Ung megye. Tetemesen nagyobb két szigetet találunk az ország keleti részében, az egyik magában foglalja Bihar, Szatmár és Szolnok-Doboka megyét, a másik pedig Hunyad, Alsó-Fehér, Kis-Küküllő, Szeben, Fogaras, Brassó, Háromszék és Udvarhely megyéket.

A fogyó megyék főleg az amerikai kivándorlás által erősen sújtott felvidéken tömörülnek. Szepes megye képezi itt a központot s mellé sorakoznak: Sáros, Abauj-Torna és Liptó megyék. Az ország keleti részében csak két kisebb szigeten látunk fogyást, Szilágy és N.-Küküllő megyében.

Mig az anyaország 63 megyéje közül a lefolyt 21 éves időszak alatt csak 7 mutat fel 20^0‰ -ot meghaladó szaporodást, addig Horvát-Szlavonországek 8 megyéje közül 5. Legerősebben szaporodott Belovár-Kőrös, azután Pozsega és Szerém. Gyenge vagy csak igen mérsékelt szaporodást csak a két tengerparti megyénél, Modrus-Fiuménél és Líka-Krbavánál látunk, mely két megyének népessége az 1869—80-iki évtizedben megfogyott.

Horvát-Szlavonországek népszaporodása már az 1869—80-iki időszak alatt is kedvezőbb volt, mint az anyaországé, még kedvezőbbé vált az utóbbi évtized alatt, midőn népességét nemcsak a kedvező belső szaporodás sokasította meg, hanem az erős bevándorlás is az anyaországból, sőt Csehországból is; úgy, hogy ott a tényleges népnövekedés meghaladta a természetes szaporodást, míg ellenben a szorosabb értelemben vett Magyarországbán erősen alatta maradt. Fentebbi táblázatunkon az 1881—90. évi természetes és tényleges népszaporodás párhuzamba állítása érdekes összehasonlítást nyújt s szinte kétségbeejtő, hogy számos megyénél a természetes népszaporodás, hogy elfogy, hogy elolvad. Sajnos, a székely megyék is ide tartoznak. Csík megyében a tíz évi természetes szaporodás $11\cdot07^0\text{‰}$ volt, a tényleges népnövekedés ellenben csak $3\cdot39^0\text{‰}$, Udvarhely megyében a természetes $10\cdot28$, a tényleges $4\cdot37^0\text{‰}$, Háromszék megyében a természetes szaporodás $9\cdot55$, a tényleges csupán $3\cdot77^0\text{‰}$.

Az európai államok népességének növekedése. — Minthogy az államok súlya nagy mértékben függ népességük számától s a többi államok népszámához való arányától s ez, idő folytán módosul, nemcsak a tényleges népszám bír fontossággal, hanem a népességnek fejlődése is. A múlt fejlődés, ha nem is csálhatatlan, de tájékoztató felvilágosítást nyújt a jövőre nézve.

Ez okból, hogy a fejlődés mérvét ismertessük, bemutatjuk a népesség számának alakulását lehetőleg hosszabb időről, a nagyobb időszak után közölve a kisebb időszakok alatti fejlődést is, hogy másfelől a népnövekedés irányzatát is szemlélhetővé tegyük. Hogy az összehasonlítás minél biztosabb alapon történjék, a következő kimutatásban csak 1850/51-ig megyünk vissza, a midőn már számos európai államban rendes népszámlálás tartatott. Lássuk, miként fejlődött a különböző országok népessége e negyven év alatt. A kiindulási év népességét 100-nak véve, volt:

Folyó szám	Ország	A népesség negyven évi fejlődése	M e l y		Folyó szám	Ország	A népesség negyven évi fejlődése	M e l y	
			évtől	évig				évtől	évig
1	Oroszbirodalom	187'81	1851	1891	10	Belgium	137'12	1850	1890
2	Anglia és Wales	161'77	1851	1891	11	Nagy-Británia	136'52	1851	1891
3	Dánia	154'31	1850	1890	12	Ausztria	135'20	1850	1890
4	Németalföld	147'59	1849	1889	13	Magyarország ...	131'52	1850	1890
5	Finnország	145'41	1850	1890	14	Olaszország	126'77	1851	1891
6	Norvégia	141'86	1850	1891	15	Svájcz	123'52	1850	1890
7	Németbirodalom	139'65	1850	1890	16	Franciaország	109'86	1851	1891
8	Skócia	139'36	1851	1891	17	Irország	71'80	1851	1891
9	Svédország	137'40	1850	1890					

Magyarország elég közepes, sőt a közepesnél gyengébb helyet foglal el, mert utána már csak Olaszország, Svájc, Franciaország és Irország következnek. Meglepő Oroszország népességének bámulatos fejlődése, melyet egész Európában legfőlebb csak Szerbia mul felul. Nem szabad azonban felednünk, hogy Oroszországnak nemcsak régebbi, hanem jelenlegi népszáma is csak becslésen alapul s abban az országban, a hol a Potemkin-falvak még most sem mentek ki divatból, csak erős fentartással fogadhatjuk el a nem rendszeres népszámlálások útján nyert adatokat. Belső valószínűség csakugyan nem támogatja az orosz nép ily bámulatos szaporodását. Az ottani nyomoruságos viszonyok és a gyakori járványok aligha engednek oly, aránylag mérsékelt halálozást, a minőt az orosz népmozgalmi kimutatásokban látunk, mely a jóval magasabb születési arány dacára, a legtöbb évben alacsonyabb, mint Magyarorszáiban.

Oroszországhoz, a népnövekedés nagyságát tekintve, legközelebb áll Anglia és Wales, míg a három-egy királyság egyik tagja, a szerencsétlen Irország, e negyven év alatt több mint egy negyedrészzel megfogyott. Ez az egyetlen ország egész Európában, melynek népessége határozott hanyatlást mutat; mert még Franciaország népessége is szaporodott némileg.

A különböző országokban tapasztalt eltérő népszaporodást sem az éghajlattal, sem a népfajokkal, sem a népsűrűséggel nem lehet határozott kapcsolatba hozni, bár némi halvány vonatkozást egyik és másik tekintetben észre lehet venni. Így például Európa északi fele, Irországot kivéve, magasabb növekedési arányt mutat, mint déli fele. A leggyorsabban szaporodó két állam, Oroszország és Anglia, északi országok s a közvetlenül utánuk következő Dánia, Német-

alföld és Finnország szintén oda számíthatók; ellenben a már említett Írországon kívül legkisebb növekedési arányt mutató Franciaország, Svájc, Olaszország, Európa déli részéhez sorozhatók. A germán faj is nagyobb hajlamot látszik mutatni a növekedésre, mint a román-kelta faj. Adataink szerint a szláv faj növekedése is kedvező, bár Ausztria, hol a szlávság képez abszolút többséget, az utóbbi negyven év alatt nem szaporodott valami erősen. A magyar faj növekedésének mérvére az itt közölt adatból, hazánk vegyes nyelvű népessége mellett, nem igen lehet következtetni, ellenben finn fajrokonaink száma nagy arányokban növekedett.

A népsűrűség és szaporodás közt még kevésbé lehet összefüggést mutatni ki. Igaz, hogy a nagyon ritka népességű Oroszbirodalom szaporodott legerősebben, de közvetlenül utána az igen sűrű népességű Anglia és Wales következik s a legintenzívebb népességű Belgium hasonlíthatatlanul jobban szaporodik, mint a vele szomszédos Franciaország, hol a népesség majd háromszorta ritkább.

Az imént közölt kimutatás a népesség negyven évi fejlődését egészben tünteti fel, nem mutatja a hullámzást, mely e hosszú idő alatt a népesség fejlődésében a legtöbb országnál határozottan észlelhető; azért az egyes országok népességének növekedését a különböző időszakokon belül is bemutatjuk, visszamenve addig, a meddig valamennyire megbízható adataink vannak. Megjegyezzük, hogy az évi átlagos szaporodás kiszámításánál nem a geometriai módszert alkalmaztuk, a mi ily sok számításnál nagyon hosszadalmas lett volna, hanem az egyes időszakok szaporodási arányát egyszerűen elosztottuk az évek számával.

É v	Népszám	A népesség növekedése		Évi átlagos népnövekedés ‰-okban	A népesség fokozatos fejlődése
		szám szerint	‰-okban		
1. Nagy-Británia.					
1801	III/10	16,237.300	—	—	100'00
1811	V/27	18,509.116	2,271.816	13'99	113'99
1821	V/28	21,272.187	2,763.071	14'93	131'01
1831	V/29	24,392.485	3,120.298	14'67	150'23
1841	VI/7	27,057.923	2,665.438	10'93	166'64
1851	III/31	27,745.942	688.019	2'54	170'88
1861	IV/8	29,321.288	1,575.346	5'67	180'58
1871	VIII/3	31,845.379	2,523.091	8'61	196'12
1881	IV/4	35,241.482	3,396.103	10'66	217'04
1891	IV/5	37,879.285	2,637.803	7'48	233'29

É v	Népszám	A népesség növekedése		Évi átlagos népnöve- kedés ‰-okban	A népesség fokozatos fejlődése
		szám szerint	‰-okban		
a) Anglia és Wales.					
1801	III/10	8,892.536	—	—	100'00
1811	V/27	10,164.256	1,271.720	14'30	114'30
1821	V/28	12,000.236	1,835.980	18'06	134'95
1831	V/29	13,896.797	1,896.561	15'80	156'27
1841	VI/7	15,914.148	2,017.351	14'52	178'96
1851	III/31	17,927.609	2,013.461	12'65	201'60
1861	IV/8	20,066.224	2,138.615	11'93	225'65
1871	IV/3	22,712.266	2,646.042	13'19	255'41
1881	IV/4	25,974.439	3,262.173	14'36	292'09
1891	IV/5	29,001.018	3,026.579	11'65	326'13
b) Skócia.					
1801	III/10	1,608.420	—	—	100'00
1811	V/27	1,805.864	197.444	12'28	112'28
1821	V/28	2,091.521	285.657	15'82	130'04
1831	V/29	2,364.386	272.865	13'04	147'00
1841	VI/7	2,620.184	255.798	10'82	162'90
1851	III/31	2,888.742	268.558	10'25	179'60
1861	IV/8	3,062.294	173.552	6'00	190'39
1871	IV/3	3,360.018	297.724	9'72	208'90
1881	IV/4	3,735.573	375.555	11'18	232'25
1891	IV/5	4,025.647	290.074	7'77	250'29
c) Írország.					
1801	III/10	5,395.456	—	—	100'00
1811	V/27	5,937.856	542.400	10'05	110'05
1821	V/28	6,801.827	863.971	14'50	126'07
1831	V/29	7,767.401	965.574	14'20	143'96
1841	VI/7	8,175.124	407.723	5'25	151'52
1851	III/31	6,552.385	(—) 1,622.739	(—) 19'85	(—) 121'44
1861	IV/8	5,798.564	(—) 753.821	(—) 11'50	(—) 107'47
1871	IV/3	5,412.377	(—) 386.187	(—) 6'66	(—) 100'31
1881	IV/4	5,174.836	(—) 237.541	(—) 4'39	(—) 95'91
1891	IV/5	4,704.750	(—) 470.086	(—) 9'08	(—) 87'20
2. Németalföld.					
1830	I/1	2,613.487	—	—	100'00
1840	I/1	2,860.559	247.072	9'46	109'46
1849	XI/19	3,056.879	196.320	6'86	116'97
1859	XII/31	3,309.128	252.249	8'25	126'62
1869	XII/1	3,579.529	270.401	8'17	136'97
1879	XII/31	4,012.693	433.164	12'10	153'54
1889	XII/31	4,511.415	498.722	12'43	172'62

É v	Népszám	A népesség növekedése		Évi átlagos népnöve- kedés ‰-okban	A népesség fokozatos fejlődése
		szám szerint	‰-okban		

3. Belgium.

1831	3,785.814	—	—	—	100'00
1846 XII/31	4,337.196	551.382	14'56	0'97	114'56
1856 XII/31	4,529.461	192.265	4'43	0'44	119'64
1866 XII/31	4,827.833	298.372	6'59	0'66	127'53
1876 XII/31	5,336.185	508.352	10'53	1'05	134'28
1880 XII/31	5,520.009	183.824	3'45	0'86	145'81
1890 XII/31	6,069.321	549.312	9'95	0'99	160'32

4. Franciaország.

1801	26,930.756	—	—	—	100'00
1806	28,572.569	1,641.813	6'10	1'22	106'10
1821	29,871.176	1,298.607	4'54	0'30	110'92
1826	31,129.527	1,258.351	4'21	0'84	115'59
1831	31,787.900	658.373	2'11	0'42	118'04
1836	32,759.829	971.929	3'06	0'61	121'64
1841	33,406.864	647.035	1'98	0'40	124'05
1846	34,546.975	1,140.111	3'41	0'68	128'28
1851	34,901.938	354.963	1'03	0'21	129'60
1856	35,174.124	272.186	0'78	0'16	130'61
1861	35,844.902	670.778	1'91	0'38	133'10
1866	36,495.489	650.587	1'82	0'36	135'52
1872 VI/1	36,102.921	(—) 392.568	(—) 1'08	(—) 0'18	134'06
1876 XII/31	36,905.788	802.867	2'22	0'56	137'04
1881 XII/31	37,672.048	766.260	2'08	0'42	139'14
1886 V/30	38,218.903	546.855	1'45	0'29	141'92
1891 IV/12	38,343.192	124.289	0'33	0'07	142'37

5. Spanyolország.

1789 becslés	10,061.480	—	—	—	100'00
1820 »	11,000.000	938.520	9'33	0'30	109'33
1828 »	11,698.029	698.029	6'35	0'79	116'27
1846 »	12,168.774	470.745	4'02	0'22	120'94
1860 népszám- lálás	15,658.531	3,489.757	28'68	2'05	155'63
1877 »	16,634.345	975.814	6'23	0'37	165'33
1887 »	17,550.246	915.901	5'51	0'55	174'43

6. Olaszország.

1800	18,124.000	—	—	—	100'00
1816	18,383.000	259.000	1'43	0'09	101'43
1825	19,727.000	1,344.000	7'31	0'81	108'84
1838	21,975.000	2,248.000	11'40	0'88	121'25
1848	23,617.000	1,642.000	7'47	0'75	130'31
1861 XII/31	25,000.000	1,383.000	5'86	0'45	137'94
1871 XII/31	26,800.000	1,800.000	7'20	0'72	147'87
1881 XII/31	28,460.000	1,660.000	6'19	0'62	157'03
1891 becslés	30,347.291	1,887.291	6'63	0'66	167'44

É v	Népszám	A népesség növekedése		Évi átlagos népnöve- kedés ‰-okban	A népesség fokozatos fejlődése
		szám szerint	‰-okban		

7. S v á j c z.					
1850	III/18	2,392.740	—	—	100'00
1860	XII/10	2,507.170	114.430	4'78	104'78
1870	XII/1	2,669.147	161.977	6'46	111'23
1880	XII/1	2,846.102	176.955	6'63	118'94
1888	XII/1	2,933.334	87.232	3'06	122'59

8. N é m e t b i r o d a l o m.					
1816	...	24,831.396	—	—	100'00
1820	...	26,291.606	1,460.210	5'88	105'88
1825	...	28,111.269	1,819.663	6'92	113'21
1830	...	29,518.125	1,406.856	5'00	118'87
1835	...	30,935.648	1,417.523	4'80	124'58
1840	...	32,785.150	1,849.502	5'98	132'03
1845	...	34,396.055	1,610.905	4'91	138'52
1850	...	35,395.496	999.441	2'91	142'54
1855	...	36,111.644	716.148	2'02	145'43
1860	...	37,745.187	1,633.543	4'52	152'01
1865	...	39,653.544	1,908.357	5'06	159'69
1871	...	40,816.249	1,162.705	2'93	164'37
1875	XII/1	42,727.372	1,911.123	4'68	172'07
1880	XII/1	45,234.061	2,506.689	5'87	182'16
1885	XII/1	46,855.704	1,621.643	3'59	188'70
1890	XII/1	49,428.470	2,572.766	5'49	199'06

9. A u s z t r i a.					
1818	...	13,380.640	—	—	100'00
1821	...	13,964.341	583.701	4'36	104'36
1824	...	14,518.749	554.408	3'97	108'51
1827	...	15,130.762	612.013	4'22	113'08
1830	...	15,588.142	457.380	3'02	116'50
1834	...	15,713.952	125.810	0'80	117'44
1837	...	16,083.046	369.094	2'35	120'20
1840	...	16,575.118	492.072	3'06	123'87
1843	...	17,073.231	498.113	3'01	127'60
1846	...	17,613.406	540.175	3'16	131'63
1850	X/—	17,534.950	— 78.456	— 0'45	— 0'11
1857	X/—	18,224.500	689.550	3'93	0'56
1869	XII/31	20,217.531	1,993.031	10'94	0'91
1880	XII/31	21,981.821	1,764.290	8'73	0'79
1890	XII/31	23,707.906	1,726.085	7'85	0'79

É v	Népszám	A népesség növekedése		Évi átlagos népnöve- kedés ‰-okban	A népesség fokozatos fejlődése
		szám szerint	‰-okban		

10. Magyarbirodalom.					
1787	9,394.305	—	—	—	100'00
1850 X/—	13,191.553	3,797.248	40'42	0'64	140'42
1857 X/—	13,768.513	576.960	4'87	0'62	146'66
1869 XII/31	15,417.327	1,648.814	11'91	0'99	164'11
1880 XII/31	15,642.102	224.775	1'46	0'13	166'51
1890 XII/31	17,394.398	1,707.296	10'91	1'09	184'68

11. Dánia.					
1801 II/1	925.680	—	—	—	100'00
1834 II/18	1,223.797	298.117	32'21	0'98	132'21
1840 II/1	1,283.027	59.230	4'84	0'61	138'60
1845 II/1	1,350.327	67.300	5'25	1'05	145'87
1850 II/1	1,407.747	57.420	4'25	0'85	152'08
1855 II/1	1,499.850	92.103	6'54	1'31	162'03
1860 II/1	1,600.551	100.701	6'71	1'34	172'91
1870 II/1	1,784.741	184.190	11'51	1'15	192'80
1880 II/1	1,969.039	184.298	10'33	1'03	212'71
1890 II/1	2,172.205	203.166	10'32	1'03	234'66

12. Norvégia.					
1801 XII/1	883.038	—	—	—	100'00
1815 IV/30	886.374	3.336	0'88	0'03	100'38
1825 XI/27	1,051.318	164.944	18'61	1'86	119'06
1835 XI/29	1,194.827	143.509	13'65	1'37	135'31
1845 XII/31	1,328.471	133.644	11'19	1'12	150'44
1855 XII/31	1,490.047	161.576	12'16	1'22	168'73
1865 XII/31	1,701.756	211.709	14'21	1'42	192'72
1875 XII/31	1,818.853	117.097	6'88	0'69	205'98
1891 I/1	1,988.674	169.821	8'06	0'53	226'40

13. Svédország.					
1800	2,347.303	—	—	—	100'00
1805	2,427.408	80.105	3'41	0'68	103'41
1810	2,377.851	(—) 49.557	(—) 2'04	(—) 0'41	101'30
1815	2,465.066	87.215	3'67	0'73	105'02
1820	2,584.690	119.624	4'85	0'97	110'11
1825	2,771.252	186.562	7'22	1'44	118'06
1830	2,888.082	116.830	4'22	0'84	123'04
1835	3,025.439	137.357	4'76	0'95	128'89
1840	3,138.887	113.448	3'75	0'75	133'72
1845	3,316.536	177.649	5'66	1'13	142'57

É v	Népszám	A népesség növekedése		Évi átlagos népnöve- kedés o/ó-okban	A népesség fokozatos fejlődése
		szám szerint	o/ó-okban		
1850	3,482.541	166.005	5'01	1'00	148'36
1855	3,641.011	158.470	4'55	0'91	155'11
1860 XII/31	3,859.728	218.717	6'01	1'20	164'43
1870 XII/31	4,168.525	308.797	8'00	0'80	177'59
1880 XII/31	4,565.668	397.143	8'70	0'87	194'51
1890 XH/31	4,784.981	219.313	4'80	0'48	203'85

14. Oroszbirodalom.

1722	14,000.000	—	—	—	100'00
1742	16,000.000	2,000.000	14'28	0'71	112'57
1762	19,000.000	3,000.000	18'75	0'94	135'71
1782	28,000.000	9,000.000	47'37	2'37	200'00
1796	36,000.000	8,000.000	28'57	2'04	257'14
1812	41,000.000	5,000.000	13'89	0'87	292'86
1815	45,000.000	4,000.000	9'76	3'25	321'43
1835	60,000.000	15,000.000	33'33	1'67	428'57
1851	68,000.000	8,000.000	13'33	0'83	485'71
1859	74,000.000	6,000.000	8'82	1'10	528'57
1867	81,696.965	7,696.965	10'40	1'30	583'55
1870	86,451.413	4,754.448	5'82	1'94	617'51
1882	102,970.831	16,519.418	19'11	1'59	735'51
1886	113,317.115	10,346.284	10'05	2'51	809'41

5. Finnország.

1800	834.829	—	—	—	100'00
1805	895.773	60.944	7'30	1'46	107'30
1810	863.268	(—) 32.505	(—) 3'63	(—) 0'73	103'41
1815	1,095.957	232.689	26'95	5'39	131'28
1820	1,177.546	81.589	7'44	1'49	141'05
1825	1,259.151	81.605	6'93	1'39	150'83
1830	1,372.077	112.926	8'97	1'79	164'35
1835	1,393.727	21.650	1'58	0'32	166'95
1840	1,445.626	51.899	3'72	0'74	173'16
1845	1,547.724	102.098	7'06	1'41	185'39
1850	1,636.915	89.191	5'76	1'15	196'08
1855	1,688.705	51.790	3'16	0'63	202'28
1860	1,746.725	58.020	3'44	0'69	209'23
1865	1,843.245	96.520	5'53	1'11	220'79
1870	1,768.769	(—) 74.476	(—) 4'04	(—) 0'81	211'87
1875	1,912.647	143.878	8'13	1'63	229'11
1880	2,060.782	148.135	7'75	1'55	246'85
1890	2,380.142	319.360	15'50	1'55	285'11

Nagy-Británia népszaporodása az egyes időszakokban óriási ingadozást mutat, s minthogy ezt főleg az írlandi nagy kivándorlás idézte elő, mely már a század negyedik évtizedében megkezdődött, de tetőpontját a két következő évtizedben érte el, szükségesnek láttuk, a három-egy királyság egyes alkatrészeit külön is bemutatni. *Anglia és Wales* népességének fejlődése sokkal egyenletesebb, az évi átlagos szaporodási százalék a kilencz évtized közül egyetlenegyben sülyedt $1^0/0$ alá, úgy hogy az ország lélekszáma kilenczven év alatt több mint megháromszorozódott. Nagyobb ingadozást látunk már *Skócia* népességének fejlődésében, a szaporodás különösen 1851-től 1861-ig aránylag nagyon mérsékelt volt; mindazáltal az 1891. évi létszám harmadfélseresét teszi az 1801. évinek. A legutóbbi évtized fejlődése sem volt valami kedvező s jellemző, hogy Angliában és Walesben a legutóbbi évtizedben látjuk a legalacsonyabb szaporodási százalékot. *Irország* népesedési viszonyai a század első három tizedében egészen kedvezők voltak, de már a negyedik évtizedben megkezdődött a kivándorlás, s bár ez az évtized még némi szaporodással záródott, de már 1841-től 1851-ig Irország népessége közel $20^0/0$ -kal fogyott. A zöld sziget elnéptelenedése azóta szakadatlanul tart, 1881-ig évtizedről évtizedre mérsékeltebb arányokban ugyan, de a legutóbbi évtized alatt a kivándorlás ismét igen erős lendületet vett.

Németalföld népnövekedése határozottan emelkedő irányzatot követ. A hatvanas években onnan is volt ugyan némi kivándorlás, de az sokkal jelentéktelenebb volt sem mint számbavehetőleg befolyásolni képes lett volna a népesség szaporodását. *Belgiumból* sem volt soha jelentékenyebb kivándorlás, mindazáltal itt a népesség növekedésében tetemes hullámozást látunk. A rendkívül nagy népsűrűség daczára a szaporodás 1866. óta állandóan kedvező. Egészen mást látunk

Franciaországnál. A francia nép szaporodása valami nagy, kivéve talán a század első évtizedét, soha sem volt, de korábban olykor mégis föl-föllendült, míg ellenben az utóbbi másfél évtized alatt folyvást rohamosan csökken. Az utóbbi évtizedben a szaporodás már a minimumra szállt le s ezt az igen kedvezőtlen eredményt is még sötétebbnek látjuk, ha a részleteket tekintjük, mert a két utóbbi népszámlálás egész vidékek lassú elnéptelenedését mutatja. 1881-től 1886-ig Franciaország 87 departementja közül 58-ban még növekedett a népesség s csak 29-ben fogyott, 1886-tól 1891-ig ellenben csak 32 departement-ban szaporodott, ellenben 55-ben megfogyott. A gyarapodó megyék összes növekedése 523.280, a hanyatlóké ellenben 399.001 lelket tett, de a gyarapodásból magára a Seine departement-ra (főleg Párisra) 180.506 lélek esett s a többi gyarapodó

megyék szaporodását is, egy pár északi megye kivételével, leginkább egy-egy nagy város vonzó ereje idézte elő.

A francia népesedési viszonyoknak ezt a kedvezőtlen voltát a születési arányszám hanyatlásának tulajdoníthatjuk. A születések száma csaknem évről évre fogy, a mint a következő néhány adat is igazolja:

	Születések száma	Halálozások száma	Szaporodás (+) fogyás (—)
1887-ben	899.333	842.797	+ 56.536
1888-ban	882.639	847.860	+ 34.772
1889-ben	880.579	794.933	+ 85.646
1890-ben	838.059	876.505	— 38.446
1891-ben	866.377	876.882	— 10.505
1892-ben	855.847	875.888	— 20.041

Spanyolországról csak 1860. óta vannak népszámlálásokon nyugvó hiteles adatok, s minthogy Spanyolország népességének szaporodása általában nagyon mérsékelt, valószínű, hogy az 1846-tól 1860-ig mutatkozó rendkívüli növekedés nem felel meg a valóságnak, hanem a korábbi becslések hiányosságának következménye. *Portugáliát* nem vettük fel a táblázatba, mert népszámát csak két, egymáshoz nagyon közel fekvő népszámlálás alapján ismerjük. 1878-ban 4,550.699 lakosa volt, 1881-ben pedig 4,708.178.

Ugy *Olaszország* mint *Svájc* általában közepes népnövekedést mutatnak, nem úgy a *Németbirodalom*, hol fényes eredmények váltakoznak a nagyon mérsékelt arányszámokkal. Leggyengébb volt a szaporodás a negyvenes évek végén és az ötvenes évek első quinquenniumában, de mérsékelt volt 1865-től 1870-ig s 1880-tól 1885-ig is. E hullámszerű befolyást gyakoroltak a kivándorlások is, melyek egyes években nagy arányokat öltöttek. A Németbirodalom népessége 74 év alatt közel megkétszereződött.

Ausztria népessége a század első tizedeiben rohamosan növekedett. A harminczas évek elején a nagy kolera megakasztotta ugyan a fejlődést, de csak rövid időre, mert 1834-től 1846-ig ismét szép haladást látunk, melyet a zivataros 1848/49-ik év akasztott meg. Az 1850-iki népszámlálás népfogyást constataált, de azóta, ha nem is rohamos, de elég jelentékeny a népnövekedés, nem szállt le annyira, mint *Magyarországban* a járványos hetvenes évek alatt. Az az évtized hazánkra rendkívül kedvezőtlen volt, akár a régibb adatokkal hasonlítjuk össze, akár az újabbakkal, s minthogy külföldön még ma is jobbra azok az adatok forognak közkézen, hazánk népesedési viszonyait egészen hibásan szokták megítélni. Magyarország népnövekedésének eredménye a legutóbbi évtized alatt annál fényesebb, mert a természetes szaporodásnak egy tetemes része kivándorlás alakjában kifolyt az országból.

A három *Skandináv állam* népnövekedése általában kedvező; kilenczven év alatt a lélekszám mind a háromban több mint megkétszereződött. Legnagyobb és legegyszerűsebb a szaporodás Dániában, azután következik Norvégia s leghátul áll Svédország. Ez utóbbi államban a szaporodás a legutóbbi évtized alatt nagyon mérsékelt volt, mi a nagymérvű kivándorlás következménye, mert Svédország természetes, belső szaporodása a nyolczvanas években is nagyon kedvező volt.

Ha hihetünk a közkézen forgó adatoknak, *Oroszország* népnövekedése mellett valamennyi más országhé eltörpül, s bár visszaesések is fordulnak elő, a népnövekedés még fokozódni látszik, úgy hogy 1882-től 1886-ig az évi átlagos népnövekedés harmadfél százalékra rúgott volna, a mi szinte képzelhetetlen Sokkal megbízhatóbbak *Finnország* adatai, hol pontos népszámlálások tartatnak. Látnunk ugyan gyakori nagy hullámzást, de azért Finnország népessége a század folyamában nagyon örvendetesen gyarapodott s a kilencz évtized alatt közel megháromszorozódott. Az utolsó két évtizedben a szaporodás is nagyon egyenletessé vált.

Bemutatva külön-külön az egyes államok népességének fejlődését. most még csak egy összefoglaló kimutatásban akarjuk feltüntetni, hogy milyen volt a népesség szaporodási aránya a század első és a század második felében. A nagyobb pontosság kedvéért, különösen mert hosszabb időszakokat ölelünk fel, a melyek alatt a népesség folyton fejlődő száma már erősebben érezteti hatását a népszaporodásban, számításunkban a geometriai módszert használtuk, vagyis az időközi szaporodásokat is figyelembe vettük.

Ország	Időszak	Évi átlagos szaporodás	Időszak	Évi átlagos szaporodás
1. Anglia és Wales	1801—51	1'41	1851—91	1'21
Skócia	1801—51	1'28	1851—91	0'83
Irország	1801—51	0'39	1851—91	—0'45
Nagy-Británia együtt	1801—51	1'08	1851—91	0'78
2. Németalföld	1830—49	0'84	1849—89	0'98
3. Belgium	1831—56	0'72	1856—90	0'86
4. Franciaország	1801—51	0'51	1851—86	0'26
5. Olaszország	1800—48	0'55	1848—91	0'58
6. Németbirodalom	1816—50	1'05	1850—90	0'84
7. Ausztria	1818—50	0'85	1850—90	0'76
8. Magyarország	1787—1850	0'54	1850—90	0'65
9. Dánia	1818—50	0'86	1850—90	1'09
10. Norvégia	1801—55	0'97	1855—91	0'82
11. Svédország	1802—50	0'79	1850—90	0'80
12. Oroszbirodalom	1812—51	1'31	1851—86	1'47
13. Finnország	1800—50	1'36	1850—90	0'94

Sajnos, a közölt percentszámok nem egy értékűek, mert kivált a század első felében más-más időszakra vonatkoznak, némi alapot azonban mégis nyújtanak az összehasonlításra. A közölt 15 ország között — Nagy-Británia három alkatrészét, valamint Finnországot is külön számítva — nyolczban a század első felében, hétben ellenben a század második felében történt nagyobb progressiókban a nép-növekedés, s így sem azt nem mondhatjuk, hogy emelkedő, sem azt, hogy csökkenő irányzata volna Európa népszaporodásának; nagyjából azt látjuk, hogy Európa nyugoti felében csökkenő, keleti felében pedig emelkedő az irányzat. Érzékeny a hanyatlás Nagy-Britanniánál, Francia- és Németországnál, de még érzékenyebb a keleti félhez tartozó Finnországnál. Hazánkban emelkedést látunk, de a századnak úgy első, mint második felében még Ausztria is túlszárnyalt bennünket.

Magyarország népessége nem tudott lépést tartani Európa népességének fejlődésével. Európa összes lélekszámát 1789-ben 160—165 millióra becsülik; a magyar birodalmat pedig a József-féle népszámlálások szerint 1787-ben 9·4 millió lélek lakta; hazánk népessége tehát a múlt század vége felé, még az idézett nagyobb számot fogadva is el, egész Európának $5\cdot70\%$ -át tette, míg ellenben 1890-ben csak $4\cdot85\%$ -át. Háttérbe szorulásunk Ausztriával szemben is érezhető. 1850-ben Magyarország népessége úgy aránylott az osztrák örökös tartományok népességéhez, mint 100 a 133-hoz, ellenben 1890-ben mint 100 a 136-hoz, pedig még azt is, hogy az utóbbi arány nem alakult még inkább a mi hátrányunkra, csakis annak köszönhetjük, hogy a legutóbbi évtizedben Magyarország (s itt is főleg Horvát-Szlavonország) jóval nagyobb arányokban gyarapodott, mint Ausztria; mert 1880-ban hazánk lélekszáma csak úgy aránylott Ausztriához, mint 100 a 141-hez. Vagy még szemléltetőbbé téve az összehasonlítást, a két állam (Magyarország és Ausztria) együttes lélekszámából hazánkra 1850-ben $42\cdot93\%$, 1869-ben $43\cdot26$ 1880-ban csak $41\cdot57\%$, 1890-beu pedig $42\cdot26\%$ esett. Az utolsó évtized kedvező eredménye daczára még mindig nem értük el az 1850. évi, még kevésbé azt az arányt, a melyben a kiegyezés első éveiben államunk népessége az osztrák állam népességéhez állt. Hogy jövőre hogy fog alakulni a mérleg, bajos megjósolni. A jelek nem valami biztatók. Népünkben kétségkívül nagy a propagatív erő, bár az országnak egy igen tekintélyes részében, névszerint csaknem az egész Dunántúl, hanyatlóban van, de közegészségi viszonyaink még mindig nagyon siralmasak, a járványok, főleg a gyermekjárványok ijesztő módon pusztítanak. A nagy halálozáshoz pedig még egy másik

baj is járul, a folyton fokozódó kivándorlás, mely hazánknak mind több vidékére — s sajnos — még a magyar ajkú vidékekre is áttérjed. Ezek a szomorú tények nem valami fényes prespectivát nyitnak a jövőbe.

A népesség megoszlása a lakóhelyek nagysága szerint, városi és vidéki népesség. A népesség a nagyobb földrajzi területeken belül sem oszlik el egyenletesen, hanem majd elszórtan lakva, majd kisebb-nagyobb összefüggő tömegekben összetelepülve. A szélsőségeket egyfelől épen az elszórt lakóházak, másfelől a városok zárt, tömör alkata képezi. Csak kevés állam terjeszti ki azonban figyelmét a népesség helyrajzi megtelepülésének szoros vizsgálatára. Ilyenek pl. Franciaország és Olaszország, a melyek népességük lakóhelyek szerinti megoszlásának vizsgálatánál szorosan elkülönítik a tömörült, összefüggő tömegben együttlakó elemet az elszórtan lakó népességtől. A többi állam általában a helységeket vagy, mint hazánk is, a közigazgatási egységeket képező helyi közületeket, a községeket veszik alapul népességek lakóhelyek szerinti tagozatának feltüntetésénél.

A következő kimutatás Magyarországra vonatkozólag Horvát-Szlavonország nélkül feltünteti az összes (polgári és katonai) népességnek a községek bizonyos nagyság-kategóriái szerint való megoszlását országrészenként, a törvényhatósági városok nélkül és külön azok befoglalásával. Horvát-Szlavonországot e kimutatásnál mellőzni kellett, mivel ott a helyi megtelepülés feltüntetésénél egységekül a helységek s illetve a politikai községek szolgálnak, ezek pedig nem felelnek meg a magyar anyaország közigazgatási községeinek s így azokkal párhuzamba nem vonhatók.

A törvényhatósági városok nélkül esett az összes népességből a

	0—500		500—1000		1—2	2—5	5—10	10—20	20—100	több mint
					e z e r					100000
					lakossal bíró községekre					%
a Duna bal partján	18'10	24'29	25'81	21'25	7'92	2'63	—	—	—	—
a Duna jobb partján	12'19	24'25	31'02	22'33	5'18	4'22	0'81	—	—	—
a Duna-Tisza közén	0'28	2'66	9'62	34'03	22'79	16'31	14'31	—	—	—
a Tisza jobb partján	24'07	32'32	22'37	12'12	3'83	4'13	2'16	—	—	—
a Tisza bal partján	7'12	19'15	24'26	22'49	12'25	6'91	7'82	—	—	—
a Tisza-Maros szögén	3'17	12'27	24'10	40'43	11'16	4'52	4'35	—	—	—
Erdélyben	11'31	30'63	30'97	17'99	5'54	0'97	2'59	—	—	—

A törvényhatósági városok befoglalásával pedig:

	0—500	500—1000	1—2	2—5	5—10	10—20	20—100	több mint 100000
			e z e r					
			lakossal bíró községekre					%
a Duna balpartján	17'42	23'37	24'83	20'45	7'62	3'34	2'97	—
a Duna jobb partján	11'60	23'08	29'51	21'25	4'93	4'60	5'03	—
a Duna-Tisza közén	0'24	2'26	8'19	28'97	19'40	14'75	26'19	—
a Tisza jobb partján	23'56	29'69	21'90	12'84	3'75	4'04	4'22	—
a Tisza bal partján	6'71	18'04	22'85	21'17	11'54	6'51	13'18	—
a Tisza-Maros szögén	2'96	11'45	22'50	37'74	10'42	5'17	9'76	—
Erdélyben	11'06	29'95	30'29	17'60	5'42	1'62	4'06	—
Magyarorsz. összesen	9'61	18'78	22'32	22'27	8'81	5'64	9'25	3'32

Budapestet csupán az egész országra vonatkozó arányszámok számításánál vettük figyelembe, minthogy mint az állam fővárosa, az állam egészére kiterjedő szereppel és hatással bír, helyesen tehát csakis az egész országra lehet vonatkoztatni.

A mi már most az egyes országrészeket illeti, rendkívüli eltéréseket találunk közöttük; a legsajátosabb képet a Duna-Tisza köze mutatja, hol a népességnek csak igen csekély, alig több mint egy tized része lakik a kevesebb mint 2000 lélekkel bíró községekben, ellenben a 2000-nál több lakossal bíró községek mindegyik kategóriájára erős arányszám jut, feltűnően magas még a 20—100.000 lakossal bíró községekre. Népességünk tömörülése tehát ez országrészben: ugyszólván az ország közepén a legintenzivebb, — nem szabad azonban itt sem feledni, hogy a csoportosítás alapjául a közigazgatási községek szolgáltak a melyek pedig épen ez országrészben rendszerint igen kiterjedt határral bírnak és számos apróbb lakóhelyet: majort, telepet, pusztát ölelnek fel, s ezért a tömörülés mérve a valóságban kétségkívül alacsonyabb, mint a minőnek számaink mutatják. Apró községekben (0—500) a Tisza jobb partján lakik a népesség leginkább, középnagyságukban (2—5000) a Tisza-Maros szögén. A népesség megoszlásában eléggé egyenletes menetet látunk a Duna bal- és jobbpartján és végül Erdélyben, hol az 1—2000 lélekkel bíró községekig, melyekre a népesség zöme esik, az arányszámokban következetes emelkedést, onnan pedig fokozatos esést találunk.

Hasonló képet kapunk, ha a megyékre is kitérve, azok községeinek átlagos lélekszámát tüntetjük fel.

Volt ugyanis egy-egy községnek átlagos lélekszáma a katonai népesség beleértésével, de az egyes megyéket tekintve, a törvényhatósági városok nélkül:

Folyó szám	Országgrész, megye	Átlagos lélek-szám	Folyó szám	Országgrész, megye	Átlagos lélek-szám
a) Duna bal partján.					
1	Árva megyében	875	7	Ung megyében	657
2	Bars »	715	8	Zemplén »	665
3	Esztergom »	1.498	Összesen		672
4	Hont »	579	A törvényhat. városok befogla-		
5	Liptó »	706	lásával összesen		
6	Nógrád »	798			686
7	Nyitra »	913	e) Tisza bal partján.		
8	Pozsony »	944	1	Békes megyében	9.257
9	Trencsén »	658	2	Bihar »	973
10	Turóc »	515	3	Hajdu »	6.705
11	Zólyom »	868	4	Máramaros »	1.680
Összesen		796	5	Szaboles »	1.829
A törvényhat. városok befogla-			6	Szatmár »	991
lásával összesen		827	7	Szilágy »	790
			8	Ugocsa »	1.063
			Összesen		1.346
b) Duna jobb partján.			A törvényhat. városok befogla-		
1	Baranya megyében	813	lásával összesen		
2	Fejér »	1.911			1.426
3	Győr »	1.045	f) Tisza Maros szögében.		
4	Komárom »	1.590	1	Arad megyében	1.391
5	Moson »	1.426	2	Krassó-Szörény megyében	1.137
6	Somogy »	1.065	3	Csanád »	4.375
7	Sopron »	994	4	Temes »	1.691
8	Tolna »	2.105	5	Torontál »	2.634
9	Vas »	633	Összesen		1.711
10	Veszprém »	1.167	A törvényhat. városok befogla-		
11	Zala »	711	lásával összesen		
Összesen		962			1.825
A törvényhat. városok befogla-			g) Erdélyben.		
lásával összesen		1.010	1	Alsó-Fehér megyében	1.078
			2	Beszterce-Naszód megyében	1.083
c) Duna Tisza közén.			3	Brassó »	3.727
1	Bács-Bodrog megyében	4.553	4	Csik »	1.788
2	Csongrád »	7.084	5	Fogarás »	1.021
3	Heves »	2.014	6	Háromszék »	1.153
4	J.-N.-K. Szolnok »	6.138	7	Hunyad »	622
5	Pest »	3.249	8	Kis-Küküllő »	859
Összesen		3.699	9	Kolozs »	816
A törvényhat. városok befogla-			10	Maros-Torda »	791
lásával összesen		4.291	11	Nagy-Küküllő »	1.087
			12	Szeben »	1.732
d) Tisza jobb partján.			13	Szolnok-Doboka »	688
1	Abauj-Torna megyében	572	14	Torda-Aranyos »	1.061
2	Bereg »	729	15	Udvarhely »	812
3	Borsod »	1.237	Összesen		936
4	Gömör »	626	A törvényhat. városok befogla-		
5	Sáros »	443	lásával összesen		
6	Szepes »	754			956
			Magyarországban		1.095
			A törvényhat. városok befogla-		
			lásával összesen		1.202

E kimutatás tanúsága szerint is népességünk tömörülése leg-erősebb az ország közepén: a Duna-Tisza közén és a Tisza balpartjának némely, az ország közepéhez számítható megyéjében, de igen jelentékeny még az ország délkeleti részén, a Tisza-Maros szögében. A megyéket tekintve, legerősebb Békés vármegye áll 9.257 lélekkel átlag egy községre, következnek Csongrád 7.084, Hajdu 6.705, Jász-N.-Kun-Szolnok 6.138, Bács-Bodrog 4.553, Csanád 4.375, Brassó 3.727, Pest 3.249, Torontál 2.634 és Heves 2.014 lélekkel.

Az átlag legkisebb községeket, vagyis a népességnek legcsekélyebb mérvű összetelepülését viszont a Tisza bal partján, a Duna balpartján és a Duna jobbpartjának és Erdélynek némely megyéjében találjuk. A szélsőségeket képviselő megyék e tekintetben Sáros, Turóc és Abauj-Torna 443, 515 és 572 lélekkel egy-egy községre.

A népesség helyi összetelepülésének mérve fontos tényezője a népesség közületi életének; az erők tömörülésének hatása alatt alakulnak a társadalmi élet feltételei és viszonyai úgy az anyagi, mint a szellemi kultúra tekintetében. Ezért a helységek lélekszáma fontos statisztikai kritériumnak vétetik és a legtöbb kultúrallam a jelzett irányban lényegileg eltérő két elemet: a várost és vidéket ez alapon különbözteti meg. Az alábbiakban mi is ez alapon mutatjuk be hazánkkal párhuzamosan több állam népességének megoszlását város és vidék szerint. Az általában szokásos eljárástól eltérőleg azonban a falusi és városi község között a határvonalat nem 2.000, hanem 10.000 lélekre tettük.

1.000 lakos körül találtatott:

	A magyar államban (polg. és kat. nép.)	Külön Magyar- országban (Fiumével)	Ausz- triában	Francia- országban	Belgium- ban	Olasz- országban
	1890-ban	1890-ben	1890-ben	1891-ben	1890-ben	1881-ben
kevesebb, mint 10.000	835	819	842	759	655	655
több, mint 10.000	165	181	158	241	345	345

Hazánk tehát a nyugoti államokkal szemben jóval kisebb városi népességgel bír, — a városi népességet a fenti értelemben véve; mindenesetre érdekes, hogy Ausztriát meghaladjuk e tekintetben. A német birodalmat és Angliát nem vonhattuk be a párhuzamba, minthogy az előbbi eltérő osztályozással, az utóbbi pedig egyáltalán nem mutatja ki népességének a lakóhelyek lélekszáma

szerinti megoszlását. Mivel azonban hazánk valamint Ausztria adatai a német birodalom osztályozása szerint csoportosíthatók, az alábbi táblázatban ily keretben is vonhatunk párhuzamot:

E szerint 1.000 lélek közül esett:

		Magyarországon		A német birodalomban		Külön Poroszországban
		H.-Szlav. orsz. nélkül. (polg. és kat. nép.)	Ausztriában			
		1890-ben	1890-ben	1890-ben		1890-ben
0 — 2.000	lakossal bíró községekre	507	675	575		582
2 — 5.000		223	126	103		92
5 — 20.000		145	72	115		113
20 — 100.000		92	46	93		88
több mint 100.000		33	81	114		125

Mintthogy azonban a számok nem egyöntetűek — Ausztriában a helységekre, a német birodalomban és Poroszországban a lakóhelyekre vonatkoznak azok, míg hazánkban tudvalevőleg a közigazgatási községekre — tulajdonképen itt is csupán a nagyobb, a 20.000 lelken felüli községek kategóriáit állíthatjuk párhuzamba, a mennyiben a nagyobb helyi közületeknél a lakóhely, helység, község fogalmai eléggé össze esnek. E szerint a nagy városi elemre igen csekély arány jut hazánkban, a népességnek alig több mint $3\frac{0}{10}$ -a, míg Ausztriában 8, a német birodalomban 11, Poroszországban magában pedig $12\frac{5}{10}$ -ot tesz ki. A közép nagyságú városok ellenben oly arányt ($9\frac{2}{10}$) képviselnek nálunk, mint a német birodalomban ($9\frac{3}{10}$), messze meghaladva e tekintetben Ausztriát ($4\frac{6}{10}$).

Az alábbi táblázatban a viszonyok alakulásának irányzatát illusztráljuk. A fenti megkülönböztetést véve alapul, jutott két lehetőleg távoleső időpontra vonatkozó adatoknak szembeállításával 1.000 lakó közül:

		Magyarországon		Ausztriában		Franciaországban	
		Horv.-Szlav. orsz. nélkül. (polg. nép)					
		1880	1890	1843	1890	1861	1891
10.000 lelken	községekre (városokra)	841	822	942	842	824	759
aluli							
10.000 lelken							
felüli		159	178	58	158	176	241

E számok is jellemzően tüntetik fel a városi népesség nagymérvű térfoglalását a vidékivel szemben, a mi a városoknak legtöbb-

szór kedvezőtlen természetes szaporodási viszonyai mellett természetesen a vidéki népességnek beköltözése, tehát a belső migrációk folytán áll elő.

Még tanulságosabb azonban a lakóhelyek több rendbeli kategóriáját véve fel, fokonként kísérni nyomon a viszonyok alakulásának menetét.

1.000 lakó közül találtatott:

	Magyarországon		Ausztriában	
	Horv.-Szlav. ország			
	nélk. (polg. nép)			
	1880	1890	1843	1890
0— 500	117	97	811	675
5— 1.000	204	189		
1— 2.000	231	224		
2— 5.000	209	224	99	126
5—10.000	80	89	32	41
10.000—20.000	159	178	16	38
20.000—			42	120

A német birodalmat illetőleg 4 népszámlálás idevonatkozó eredményei állanak rendelkezésre. Ezek szerint esett 1.000 lakó közül:

	1871-ben	1875-ben	1880-ban	1885-ben	1890-ben
0— 2.000	lakossal bíró községekre	639	610	586	563
2— 5.000		124	126	127	124
5— 20.000		112	120	126	129
20—100.000		77	82	89	89
100.000-nél több		48	62	72	95
					470

E számok világosan mutatják a népesség tömörülésének fokozatos menetét. Sajnos, hogy a kép teljessége 1890-nel megbomlik, a mennyiben az előző népszámlálás alkalmával a községek, ekkor azonban már a lakóhelyek vétettek alapul a népesség megtelepülési viszonyainak feltüntetésénél — és ez utóbbi népszámlálás alkalmával a községek csupán 2 csoportban: a 2.000 lelken aluli és felüli községek csoportjában mutattattak ki.

A községek illetve lakóhelyek lélekszáma azonban korántsem képez teljesen szabatos ismérvet a városi és vidéki népesség szétválasztására és azért e mellett egyéb ismérvek s nevezetesen a közigazgatási s illetve politikai jelleg alapul vétele és a két népességi elemnek ez alapon való megkülönböztetése is tárgyi jogosult-

sággal bír, sőt sok tekintetben helyesebb megkülönböztetés, mint az előbbi. A következő táblázatban ez okból külön mutatjuk be törvényhatóságú és rendezett tanácsú városaink népességének fejlődését az utolsó 4 évtized alatt, megjegyezve, hogy adataink 1890-ig csupán a polgári népességre vonatkoznak és hogy a fejlődés aránya ez okból csupán ez alapon volt számítható. Meg kell jegyeznünk ez alkalommal még, hogy hazai statisztikánk általában csupán a törvényhatóságú városokra vonatkozó adatokat közli külön és ezért az alábbiakban a városi és vidéki népség viszonyainak szembeállítására esetében városi népességnek általában a törvényhatóságú városok népességét vesszük:

Sorszám	Városok	Összes polgári népesség					1890-ben katonai népesség	Szaporodás ‰-okban	
		1850-ben	1857-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben		1880-1890-ig	1850-1890-ig
I. Magyarország.									
A) Törv. joggal felr. városok.									
1	Arad	22.398	26.959	32.725	35.556	42.052	1.633	18'27	87'75
2	Baja	14.031	18.621	18.110	19.241	19.485	388	1'27	38'87
3	Budapest	156.506	186.945	270.685	360.551	491.938	13.825	36'44	214'33
4	Debreczen	30.906	36.283	46.111	51.122	56.940	2.012	11'38	84'24
5	Győr	16.486	17.834	20.035	20.981	22.795	1.440	8'65	38'27
6	H.-M.-Vásárhely ...	33.090	42.501	49.153	52.424	55.475	151	5'82	67'65
7	Kassa	13.034	16.417	21.742	26.097	28.884	3.281	10'68	121'61
8	Kecskemét	31.896	39.434	41.195	44.887	48.493	1.107	8'03	52'03
9	Kolozsvár	16.886	20.615	26.382	29.923	32.756	2.102	9'47	93'98
10	Komárom	10.953	11.951	12.256	13.108	13.076	3.357	— 0'24	19'38
11	M.-Vásárhely	8.943	11.217	12.678	12.883	14.212	1.052	10'32	58'92
12	Nagy-Várad	22.538	22.443	28.698	31.324	38.557	2.193	23'09	71'08
13	Pancsova	11.000	14.607	16.888	17.127	17.948	341	4'79	63'16
14	Pécs	15.318	17.447	23.863	28.702	34.067	1.382	18'69	122'40
15	Pozsony	42.064	43.863	46.540	48.006	52.411	3.637	9'18	24'60
16	Selmeczbánya és Béli- labánya	14.098	13.644	14.029	15.265	15.280	—	0'10	8'38
17	Sopron	16.726	18.898	21.108	23.222	27.213	2.330	17'19	62'70
18	Szabadka	48.126	53.499	56.323	61.367	72.737	789	18'53	51'14
19	Szatmár-Németi	12.874	14.288	18.353	19.708	20.736	482	5'22	61'07
20	Szépe	50.244	62.700	70.179	73.675	85.569	1.841	16'14	70'31
21	Székes-Fehérvár ...	14.971	18.399	22.683	25.612	27.548	1.394	7'56	84'01
22	Temesvár	17.669	22.507	32.223	33.694	39.884	3.554	18'37	125'73
23	Ujvidék	10.007	15.822	19.119	21.325	24.717	463	15'91	147'00
24	Versecz	17.244	19.087	21.095	22.329	21.859	262	— 2'10	26'76
25	Zombor	21.601	22.436	24.309	24.693	26.435	507	7'05	22'38
Összesen		669.609	788.417	966.482	1.112.822	1.331.067	49.520	19'61	98'78
B) Rendezett tanácsu városok.									
1	Abrudbánya	2.239	3.759	4.129	2.869	2.993	306	4'32	33'65
2	Bártfa	4.010	4.222	5.303	4.884	5.069	4	3'79	26'41

Sorszám	Városok	Összes polgári népesség					1890- ben kato- nai népes- ség	Szaporodás ‰-okban	
		1850- ben	1857- ben	1869- ben	1880- ban	1890- ben		1880- 1890- -ig	1850- 1890- -ig
3	Bazin	4.787	4.275	4.338	4.184	4.597	91	7-72	— 5-85
4	Beregszász	3.297	3.801	6.272	6.930	8.078	9	16-57	145-01
5	Beszterezse	5.578	3.451	7.212	8.063	9.109	1.302	12-97	63-30
6	Besztercebánya	4.055	3.661	5.556	7.159	7.485	473	4-55	34-58
7	Brassó	21.571	26.826	27.766	29.584	30.739	1.810	3-90	42-50
8	Brezsnóbánya	3.744	3.994	3.853	3.733	3.783	3	1-34	1-04
9	Csik-Szereda	924	924	1.247	1.597	1.789	121	12-02	93-61
10	Czegléd	16.934	19.008	22.216	24.872	27.549	178	10-76	62-68
11	Deés	4.355	4.590	5.832	6.191	7.728	162	24-83	77-45
12	Déva	2.400	2.706	3.277	3.935	4.657	121	18-35	94-04
13	Dobsina	4.762	4.872	5.505	5.592	4.643	3	— 16-97	— 2-50
14	Eger	16.858	17.688	19.150	20.669	22.427	1.211	8-51	33-03
15	Eperjes	6.311	8.916	10.772	10.139	10.371	959	2-29	64-33
16	Ersekújvár	6.604	7.622	9.483	10.584	11.299	5	6-76	71-09
17	Erzsebetváros	2.515	2.241	2.550	2.500	2.795	263	11-80	11-12
18	Eztergom	6.545	7.644	8.780	8.932	9.349	1.000	4-27	42-86
19	Fehértemplom	6.716	7.410	7.490	9.845	9.041	1.300	— 8-17	34-62
20	Felsőbánya	5.352	6.069	6.001	5.758	4.816	—	— 16-36	— 10-01
21	Felvincz	1.150	1.150	1.707	1.609	1.856	5	15-35	61-39
22	Gölniczbánya	5.193	4.937	5.205	4.353	3.912	5	— 10-13	— 24-67
23	Gyöngyös	13.258	15.450	15.830	16.061	16.124	292	0-29	21-62
24	Gyula	11.843	16.626	18.495	18.046	19.991	399	10-78	68-86
25	Gyulafejérvár	5.054	6.034	7.955	7.338	8.167	1.671	11-30	61-59
26	Hajdú-Böszörmény	14.936	17.367	19.208	19.035	21.238	6	11-57	42-19
27	» Nánás	10.149	11.337	13.198	13.957	14.457	5	3-58	42-43
28	» Szoboszló	10.399	11.081	12.269	13.038	14.728	4	12-96	41-63
29	Hátszeg	1.315	1.522	1.806	1.808	1.852	5	2-43	40-84
30	Igló	6.171	4.252	6.691	7.521	7.345	388	— 2-34	19-02
31	Jászberény	16.739	17.534	20.233	21.507	24.331	263	13-13	45-36
32	Jólsva	3.251	2.997	3.076	2.730	2.419	113	— 11-39	— 25-59
33	Kaposvár	4.638	5.212	6.649	9.571	12.544	873	31-06	170-46
34	Karánsebes	2.956	3.151	3.512	4.764	5.464	668	14-09	84-84
35	Karczag	12.026	12.689	14.486	15.825	18.197	6	14-98	51-31
36	Kécmárk	3.375	3.467	3.938	4.475	4.897	386	9-43	45-10
37	Kézdi-Vásárhely	3.588	4.102	4.546	5.183	4.700	127	— 9-32	30-59
38	Kis-Kun-Félegyháza	17.813	19.390	21.313	23.912	30.326	118	26-82	70-25
39	Kis-Kun-Halas	12.783	13.339	13.127	15.039	17.138	6	13-96	34-07
40	Kis-Marton	5.096	2.765	2.476	2.845	2.972	97	4-46	41-68
41	Kis-Szeben	2.463	2.701	3.078	2.825	2.817	5	— 0-28	14-37
42	Kis-Ujszállás	9.461	9.545	10.376	11.083	12.527	5	13-03	32-41
43	Kolozs	3.140	3.140	3.254	3.150	3.592	5	14-03	14-39
44	Korpona	2.001	3.476	3.742	3.408	3.658	4	7-34	82-81
45	Körmöczbánya	4.565	8.603	8.442	8.550	9.179	4	7-36	101-07
46	Kőszeg	5.802	6.858	6.915	7.301	7.076	177	— 3-08	21-96
47	Kun-Szt-Márton	7.485	9.091	10.036	11.155	12.554	5	12-54	67-73
48	Léva	4.567	5.112	5.914	6.491	7.400	114	14-00	62-03
49	Losoncz	3.127	5.124	5.178	5.027	7.460	761	48-40	138-57
50	Lőcse	5.270	5.729	6.887	6.603	6.318	846	— 4-32	19-88
51	Lugos	8.373	10.385	11.654	11.287	12.489	646	10-65	49-16
52	Makó	22.426	25.595	27.449	30.063	32.663	6	8-65	45-65
53	Máramaros-Sziget	6.336	6.408	8.833	10.852	14.758	452	35-99	132-92
54	Medgyes	5.337	3.814	4.621	6.489	6.766	378	4-27	26-78
55	Mezőtúr	15.637	18.040	20.447	21.213	23.757	5	11-99	51-98
56	Miskolcz	16.435	17.472	21.199	24.319	30.408	1.880	25-04	85-02
57	Modor	4.705	4.766	5.066	4.729	4.991	62	5-54	6-08
58	Munkács	6.005	7.385	8.602	9.644	10.531	611	9-20	75-87
59	Nagy-Becskerek	14.350	17.519	19.666	19.529	21.934	436	12-32	52-85
60	» Enyed	4.436	4.548	5.779	5.362	5.932	116	10-63	33-73

Sorszám	Városok	Összes polgári népesség					1890-ben katonai népesség	Szaporodás ‰-okban	
		1850-ben	1857-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben		1880—1890-ig	1890-ig
61	Nagy-Kanizsa ...	7.128	11.722	11.128	18.398	20.619	619	12'07	189'27
62	» Károly ...	9.539	10.670	12.754	12.523	13.475	118	7'60	41'26
63	» Kikinda ...	13.866	17.462	18.834	19.845	22.768	155	14'73	64'20
64	» Körös ...	15.824	19.954	20.091	22.769	24.584	143	7'97	55'36
65	» Rőcze ...	1.342	1.971	2.058	1.897	1.817	4	— 4'22	35'39
66	» Szeben ...	16.268	18.558	18.998	19.446	21.465	3.301	10'38	31'95
67	» Szombat ...	7.717	9.556	9.737	10.824	11.500	842	6'25	49'02
68	Nagybánya ...	6.414	7.197	9.082	8.632	9.838	4	13'97	53'38
69	Nyíregyháza ...	14.405	17.487	21.896	24.102	27.014	165	12'06	87'33
70	Nyitra ...	6.448	9.267	10.683	8.660	13.538	246	56'33	109'96
71	Pápa ...	12.417	12.910	14.223	14.654	14.261	156	— 2'68	14'84
72	Poprád ...	1.170	1.091	1.061	1.034	1.156	5	11'80	— 1'20
73	Rimaszombat ...	3.887	4.098	4.664	4.844	5.562	390	14'82	43'09
74	Rozsnyó ...	4.993	5.053	4.855	4.737	4.812	4	1'98	3'63
75	Ruszt ...	1.200	1.408	1.324	1.403	1.548	—	10'33	29'00
76	Segesvár ...	7.962	7.996	8.204	8.788	9.618	129	9'44	20'80
77	Sepsi-Szt.-György ...	2.294	3.008	4.365	5.268	5.665	88	7'54	146'95
78	Somorja ...	2.461	2.555	2.470	2.709	2.643	270	— 2'44	7'40
79	Szakolcsa ...	5.866	5.882	5.278	5.115	4.926	—	— 3'70	16'02
80	Szamos-Ujvár ...	3.850	4.611	5.188	5.317	5.793	5	8'95	50'47
81	Szász-Régen ...	4.741	4.877	5.507	5.652	6.057	26	7'16	27'76
82	Szász-Sebes ...	4.388	5.644	5.790	6.244	6.692	5	7'18	52'51
83	Szászváros ...	4.506	5.092	5.661	5.451	5.650	776	3'65	25'39
84	Szekely-Udvarh. ...	3.489	4.332	4.376	5.003	5.438	355	8'69	55'96
85	Szent-Endre ...	3.600	4.261	4.683	4.229	4.260	—	0'73	18'33
86	Szent-György ...	3.538	2.914	3.026	2.881	3.048	203	5'80	— 13'85
87	Szentes ...	22.136	26.094	27.658	28.712	30.791	6	7'24	39'10
88	Szepes-Ólaszi ...	2.664	2.875	2.934	2.473	2.334	—	— 5'62	— 12'29
89	Szepes-Eőralja ...	3.288	3.317	3.360	3.256	3.129	91	— 3'90	— 4'84
90	Szilágy-Somlyó ...	3.639	4.002	4.786	4.189	4.548	6	8'57	24'98
91	Szolnok ...	10.617	13.936	15.847	18.247	20.748	346	13'71	95'42
92	Szombathely ...	4.099	5.853	7.561	10.820	16.133	1.137	49'10	293'58
93	Torda ...	7.687	8.302	8.803	9.434	11.079	5	17'44	44'13
94	Trencsén ...	2.602	2.981	3.449	4.402	5.100	975	15'86	96'00
95	Trékeve ...	9.162	9.819	10.969	12.042	13.092	—	8'72	42'59
96	Ujbánya ...	4.457	4.293	4.269	4.190	4.284	5	2'34	3'88
97	Ungvár ...	6.677	8.537	11.017	11.373	11.793	1.551	3'69	76'62
98	Vác ...	10.562	12.799	12.894	13.199	14.450	215	9'48	36'81
99	Vajda-Hunyad ...	1.340	2.171	2.597	2.303	3.037	5	31'87	126'64
100	Veszprém ...	10.468	10.789	12.002	12.575	12.655	230	0'64	20'59
101	Vinga ...	4.343	4.369	4.552	4.796	4.795	5	— 0'02	10'41
102	Vizakna ...	3.515	3.441	4.104	3.683	3.772	5	2'42	7'31
103	Zala-Egerszeg ...	3.876	4.549	5.424	5.905	7.811	190	32'28	101'52
104	Zenta ...	14.797	16.808	19.938	21.200	25.725	6	21'34	73'85
105	Zilah ...	4.294	4.480	5.787	5.961	6.474	121	8'61	50'77
106	Zólyom ...	1.800	2.005	2.047	3.751	5.125	4	36'63	184'52
Összesen ...		744.547	844.388	945.524	1.008.653	1.118.317	34.184	10'77	50'07
II. Fiume város és kerülete ...		10.568	15.319	17.884	20.981	21.494	843	40'57	179'08

Sorszám	Városok	Összes polgári népesség					1890-ben katonai népesség	Szaporodás ‰-okban		
		1850-ben	1857-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben		1880-1890-ig	1850-1890-ig	
III. Horvát-Szlavonország.										
A) Törvh. joggal felruházott városok.										
1	Eszék	13.221	13.883	17.247	18.201	19.778	1.706	8-66	4-9-66	
2	Zágráb	14.258	16.657	19.760	28.388	37.529	2.739	32-76	163-21	
	Összesen	27.479	30.540	37.007	46.589	57.307	4.445	23-01	108-54	
B) Egyéb városok.										
1	Belovár	—	1.691	2.151	3.172	3.801	1.311	19-83	1) 124-77	
2	Brod	—	2.736	3.380	4.433	4.938	358	11-39	1) 80-48	
3	Buccari	2.064	2.236	2.116	2.002	1.950	—	—	2-60	1) 5-84
4	Carlopage	—	660	712	710	661	5	6-90	1) 0-16	
5	Ivanič	—	618	654	753	848	1	12-62	1) 37-21	
6	Kaproncza	2.999	4.746	5.684	6.027	6.512	11	8-05	1) 117-13	
7	Karlóca	—	4.354	4.874	4.916	5.490	8	11-68	26-09	
8	Károlyváros	5.591	5.515	5.175	5.824	5.559	1.496	—	4-55	1) 0-37
9	Kostajnica	—	2.093	1.981	2.557	2.093	8	18-15	1) 0-00	
10	Kőrös	—	2.747	3.299	3.655	4.092	5	11-96	1) 48-97	
11	Mitrovicza	—	4.942	5.942	7.144	9.541	254	33-55	1) 93-05	
12	Pétervárad	—	3.695	3.348	3.603	3.777	1.948	4-83	1) 2-21	
13	Petrinja	—	3.222	3.761	4.478	4.691	337	4-76	45-59	
14	Pozsega	2.586	2.743	2.962	3.294	4.077	7	23-77	57-65	
15	Ruma	—	6.940	7.771	8.541	9.582	283	12-16	1) 38-66	
16	Sziszek	—	3.303	4.273	5.529	6.129	112	10-85	1) 85-55	
17	Varasd	8.398	8.978	10.623	10.371	11.055	966	6-60	31-63	
18	Zengg	—	2.953	3.231	3.039	2.785	17	8-36	1) 6-83	
19	Zimony	—	8.746	10.046	11.836	12.823	313	8-34	1) 46-61	
	Összesen	—	72.918	81.983	91.884	109.404	7.440	8-49	—	

1) Azon esetekben, midőn 1850-re vonatkozólag nincsenek adatok a fejlődés aránya a 1857-iki adat alapul vételével számított; ez esetekben tehát a számok az 1857—90-ig terjedő időközben mutatkozó fejlődést tüntetik fel.

Budapestet természetesen a korábbi népszámlálások idejére is mai alkatrészeiből (Pest, Buda, Ó-Buda) állítottuk össze. Több városnál azonban, ez adatok hiányában, nem sikerült s így tulajdonképen helyes képet egyiknél-másiknál nem nyerünk. Így például, Szombathely rendkívüli fejlődése részben egyesítések következménye. A legtöbb város adatai azonban teljesen alkalmasak az összehasonlításra.

A városok kiegészítésül közöljük azon községek névsorát, melyek városi jelleggel ugyan nem bírnak, de lakosságuk meghaladja a 10 ezeret.

1890-ben				1890-ben			
		polgári	katon.			polgári	katon.
		népesség	népesség			népesség	népesség
1.	Békés-Csaba	34.243	365	20.	Dorozsma	12.325	88
2.	Békés	25.087	6	21.	Kis-Kun-Majsa	12.221	6
3.	Szarvas	24.393	6	22.	Dévaványa	12.154	5
4.	Ujpest	23.521	—	23.	Steyerlak-Anna	12.144	5
5.	Csongrád	20.802	6	24.	Soroksár	12.143	6
6.	Oroszáza	19.956	6	25.	Mindszent	12.033	6
7.	Török-Szt.-Miklós	18.772	5	26.	Battonya	12.018	6
8.	Kalocsa	18.176	7	27.	Abony	12.012	145
9.	Ó-Becse	16.965	6	28.	Paks	11.803	164
10.	O-Kanizsa	15.494	7	29.	Szent-Tamás	11.728	6
11.	Mohács	14.403	169	30.	Jász-Árokszállás	11.189	5
12.	Szegzárd	14.325	8	31.	Ada	11.074	6
13.	Sátoralja-Ujhely ...	13.017	250	32.	Endrőd	10.898	—
14.	Apatin	12.818	8	33.	Gyoma	10.867	5
15.	Nagy-Lak	12.800	6	34.	Topolya	10.816	214
16.	Mező-Kövesd	12.674	6	35.	Jász-Ápáti	10.400	5
17.	Nagy-Szalonta	12.650	6	36.	Szerb-Szent-Miklós	10.347	3
18.	Mező-Berény	12.469	5	37.	Balmaz-Ujváros ...	110.26	5
19.	Duna-Földvár	12.364	4	38.	Resiczabánya	10.164	6

Magyarországon tehát 38 oly község van, mely daczára annak, hogy népessége meghaladja a 10.000-et, még rendezett tanácssal sem bír; mi arra mutat, hogy községeinkben nem igen van meg a törekvés a városiasodásra, inkább maradnak nagy községek, sem mint a városi szervezettel járó nagyobb költségeket viseljük.

A népesség megoszlása születési hely szerint. A közlekedési eszközök sokasága s a kifejlett, változatos gazdasági élet, nagy mértékben mozgóvá tette a népességet s a helybeli születésű népesség egy része ideiglenesen vagy állandóan mindig máshol tartózkodik, ellenben mondhatni minden községben tartózkodnak oly egyének, kik nem helyben, hanem más községben, más megyében, sőt esetleg más országban születtek. Magyarország népességének megoszlását születési hely szerint a következő kimutatás állítja szem elé:

Születési hely, illetőség	Magyarország		Fiume		Horv.-Szlavonország		Magyarbirodalom	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
I. Születés szerint.								
a) Abszolút számokban.								
Helybeli	10,219.233	11,105.917	12.374	14.563	1,421.785	1,646.105	11,653.392	12,766.585
Azon megyebeli	2,204.368	2,427.359	—	—	245.700	277.569	2,450.068	2,704.928
Más megyebeli	1,086.494	1,352.562	337	962	88.388	82.925	1,175.219	1,436.449
A fővár.-ból való	22.548	35.892	90	166	604	1.138	23.242	37.196
Fiumei	568	746	—	—	809	1.230	1.377	1.976

Születési hely, illetőség	Magyarország		Fiume		Horv.-Szlavonország		Magyarbirodalom	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1890-ben	1880-ban
Horvát-Szlavon- országi	12.857	17.161	2.262	3.428	—	—	15.119	20.589
Horvát-Szlavon- országra ma- gyarországi ...	—	—	—	—	82.260	112.041	82.260	112.041
Ausztriából való	144.775	155.961	5.102	9.302	48.237	56.334	198.114	221.597
Külföldi	22.890	25.255	795	1.070	3.728	7.245	27.413	33.570
Ismeretlen	14.889	12.641	21	3	988	1.823	15.898	14.467
Összesen	13,728.622	15,133.494	20.981	29.494	1,892.499	2,186.410	15,642,102	17,349.398
<i>b) Százalékokban.</i>								
Helybeli	74.44	73.38	58.98	49.38	75.18	75.29	74.50	73.00
Azon megyebeli	16.06	16.04	—	—	12.98	12.99	15.66	15.02
Más megyebeli	7.92	8.94	1.00	3.96	4.67	3.79	7.61	8.29
A fővár-ból való	0.16	0.24	0.43	0.56	0.03	0.05	0.15	0.28
Fiumei	0.00	0.00	—	—	0.04	0.06	0.01	0.01
Horvát-Szlavon- szági	0.09	0.11	10.78	11.62	—	—	0.62	0.76
Horvát-Szlavon- országra ma- gyarországi ...	—	—	—	—	4.35	5.12	—	—
Ausztriából való	1.05	1.03	24.32	31.54	2.55	2.58	1.27	1.38
Külföldi	0.17	0.17	3.79	3.63	0.20	0.33	0.18	0.19
Ismeretlen	0.11	0.08	0.10	0.01	0.05	0.09	0.10	0.17
Összesen	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Ha a legutóbbi és a tíz év előtti népszámlálás adatait hasonlítjuk össze, azt látjuk, hogy a helybeliek és azon megyebeliek arányszáma csökkent, ellenben a más megyebelieké, az ausztriai és külföld-születésűeké emelkedett, mi a népesség egyre nagyobb keveredésének kétségtelen jele. Horvát-Szlavonországban a jelenlevő összes népességben valamivel több a helybeli születésű, mint a magyar anyaországban, ellenben az azon megyebeli és más megyei születésű valamivel kevesebb. De legjellemzőbb különbség, hogy a társországokban aránylag igen nagy perccenttel szerepelnek a magyarországi és az ausztriai születésűek, a mi annak a nagy arányú bevándorlásnak a következménye, mely Horvát-Szlavonországba Magyarországból, de részben Csehországból is megindult.

A népesség megoszlása illetőség szerint. Az idegen születésű egyének egy része igen sok esetben megszerzi a helybeli illetőséget s összeolvad a törzslakossággal. A népszámlálások tehát a lakosságról nemcsak azt kutatják, hogy hová való születésű, hanem azt is, hogy hová való illetőségű. Sajnos azonban, hogy az adatok e tekintetben nem egészen megbízhatók, mert sok ember nem ismeri illetőségét, olykor még honosságát sem.

Magyarország népessége illetőség szerint a két utóbbi népszámlálás alatt következőleg oszlott meg:

Születési hely, illetőség	Magyarország		Fiume		Horv.-Szlavonország		Magyarbirodalom	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
II. Illetőség szerint.								
<i>a) Abszolút számokban</i>								
Helybeli	12,462.613	13,246.914	13.629	13.955	1,713.248	1,915.000	14,189.490	15,175.869
Azon megyebeli	738.588	1,030.290	—	—	38.292	73.518	776.880	1,103.808
Más megyebeli	415.195	703.708	291	961	50.513	59.002	465.999	763.671
A fővárosból való	10.832	21.193	77	182	318	996	11.227	22.371
Fiumei	245	370	—	—	451	867	696	1.237
Horvát-Szlavon- országi	5.455	8.741	1.691	3.152	—	—	7.146	11.893
Horvát-Szlavon- országra ma- gyarországi ...	—	—	—	—	51.538	78.968	51.538	78.968
Ausztriából való	67.762	101.845	4.442	9.674	32.496	48.118	104.700	159.637
Külföldi	10.050	13.181	829	1.567	5.206	5.424	16.085	20.172
Ismeretlen	17.882	7.252	22	3	437	4.517	18.341	11.772
Összesen	13,728.622	15,133.494	20.981	29.494	1,892.499	2,186.410	15,642.102	17,349.398
<i>b) Százalékokban.</i>								
Helybeli	90·78	87·53	64·96	47·32	90·13	87·59	90·71	87·47
Azon megyebeli	5·38	6·41	—	—	2·02	3·36	4·97	6·36
Más megyebeli	3·02	4·65	1·39	3·26	2·67	2·70	2·68	4·40
A fővárosból való	0·08	0·14	0·37	0·62	0·02	0·05	0·07	0·13
Fiumei	0·00	0·00	—	—	0·02	0·04	0·00	0·01
Horvát-Szlavon- országi	0·04	0·06	8·06	10·49	—	—	0·05	0·07
Horvát-Szlavon- országra ma- gyarországi ...	—	—	—	—	2·72	3·60	0·33	0·45
Ausztriából való	0·49	0·67	21·16	32·79	1·72	2·21	0·67	0·92
Külföldi	0·06	0·09	3·96	5·31	0·28	0·25	0·10	0·12
Ismeretlen	0·13	0·05	0·10	0·01	0·02	0·20	0·12	0·07
Összesen	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00

Az idegenek közül tehát nagyon sok megszerzi a helybeli illetőséget vagy a magyar honosságot. A lefolyt évtized alatt azonban a népesség illetőség tekintetében is jóval kevertebbé lett, 1880-ban az összes lélekszámnak még 90·71⁰/₀-a volt helybeli illetőségű, 1890-ben ellenben csak 87·47⁰/₀. Ennek megfelelőleg emelkedett az azon megyebeli és más megyebeli, valamint az osztrák és külföldi honosok számaránya is. Ez utóbbiakat érdekesnek látszik az egyes osztrák tartományok és az egyes külföldi államok szerint is részletezni.

Illetőség helye	Magyarországban		Fiumében		Horvát-Szlavon- országokban		A magyar birodalomban	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
I. Osztrák honosok.								
Alsó-Ausztria ...	12.590	18.930	135	199	1.006	1.462	13.731	20.591
Felső-Ausztria ...	1.406	1.358	20	15	192	231	1.618	1.604
Salzburg	141	204	2	11	17	30	160	245
Stajerszág	3.598	5.466	158	407	8.610	11.777	12.366	17.650
Karinthia	697	851	88	101	395	429	1.180	1.381
Krajna	2.439	2.603	1.019	2.513	9.927	10.636	13.385	15.752
Trieszt és terül.	263	259	460	956	201	296	924	1.511
Görz és Gradiska	98	271	123	475	292	603	513	1.349
Isztria	259	215	1.788	3.815	986	1.157	3.033	5.187
Tirol	679	828	68	83	421	292	1.168	1.203
Vorarlberg	25	66	—	4	40	16	65	86
Csehország	17.115	23.347	106	256	6.694	13.189	23.915	36.792
Morvaország	15.252	22.279	47	78	1.708	5.414	17.007	27.771
Szilézia	2.620	4.099	6	17	242	391	2.868	4.507
Galiczia	9.726	19.969	16	54	504	559	10.246	20.582
Bukovina	674	958	—	7	10	12	684	977
Dalmácia	180	142	404	683	1.251	1.624	1.835	2.449
Összesen	67.762	101.845	4.440	9.674	32.496	48.118	104.698	159.637
II. Külföldi honosok.								
Németbirodalom:								
Poroszország ...	1.602	2.499	16	49	256	415	1.874	2.963
Szászország ...	436	512	2	9	73	66	511	587
Bajorország ...	1.000	1.319	7	10	133	167	1.140	1.496
Württemberg ...	392	380	1	2	81	139	474	521
Másném. államok	1.106	900	1	5	156	125	1.263	1.030
együtt	4.536	5.610	27	75	699	912	5.262	6.597
Olaszország ...	2.095	2.427	691	1.293	1.786	2.166	4.572	5.886
Svájc	716	1.032	44	39	69	97	829	1.168
Franciaország ...	335	482	19	39	54	54	408	575
Nagy-Británia ...	286	310	25	39	14	32	325	381
Oroszország ...	224	395	3	18	23	42	250	455
Törökország,								
Egyptom	124	196	4	17	60	95	188	308
Bulgária	197	673	—	—	43	144	240	817
Románia	727	922	1	2	27	64	755	988
Szerbia	441	648	—	1	389	452	830	1.101
Bosznia-Herce-								
govina	48	205	2	—	1.975	1.311	2.025	1.516
Egyéb államok	321	281	15	44	67	55	403	380
Összesen	10.050	13.181	831	1.567	5.206	5.424	16.087	20.172

A Magyarországbán talált osztrák honosok legnagyobb része a velünk szomszédos osztrák tartományokból való, kivételt csak Csehország képez, mely, bár közvetlenül nem érintkezik a magyar határral, mégis legtöbbet juttat népfőlöslégéből; a csehek száma tíz év alatt Horvát-Szlavonországban megkétszereződött. A magyar anyarszágbán Budapesten 71 $\frac{1}{2}$ ezer, Pozsonyban pedig 2 ezer csehországi egyén tartózkodott, s minthogy több mint 40 $\frac{0}{0}$ -uk két nagy ipari központunkban tömörült össze, kétségtelen, hogy főleg iparosok és ipari s különösen gyári munkások képezik a magyarországi csehek legnagyobb részét. Tekintélyesebb számmal fordulnak még elő Pest, Pozsony és Sopron megyében, az elsőnél Uj-Pest és a többi Budapest környéki telepek ipara, a két utóbbinál az ottani cukorgyárak szolgálnak magyarázatúl.

A morvák ép úgy mint a csehek, Budapesten és Pozsonyban fordulnak elő legnagyobb számmal, azonkívül a szomszéd Nyitra, Trencsén és Pozsony megyékben. De a Duna jobb partján, valamint a társországokban is jelentékeny számmal szerepelnek, sőt még Zemplén és Brassó megyében is, mit valószínűleg az újabb időben keletkezett szerencsi és botfalvi cukorgyáraknak tulajdoníthatunk. Az alsó-ausztriaiak és stájerok Budapesten kívül szintén a nyugoti határmegyékben tartózkodnak nagyobb számmal, az utóbbiak azonban főleg Horvát-Szlavonországokban, ugyanitt igen sok krajnait is találunk. A galicziaiak legnagyobb részét, 7000-et, Budapest vonzza magához, de nagy számmal fordulnak elő a felvidéki megyékben is s számuk Sáros, Zemplén, Szepes és Abauj-Torna megyékben 1000 és 1700 közt váltakozott. Jellemző, hogy még Krassó-Szörény, Brassó és Háromszék megyékben is fordulnak elő elég jelentékeny számmal galicziai honosok. A külföldi államok közül csak Német- és Olaszországból tartózkodnak nálunk jelentékenyebb számmal, a velünk közvetlenül szomszédos Balkán államokból aránylag kevesen.

Népszámlálásunk azt is kutatta, hogy az egyes háztartásokhoz tartozó egyének közül hány volt távol, bent az országban, Ausztriában és egyéb külföldön. Ha ezek az adatok pontosak volnának, ismernők a külföldön tartózkodó magyar honosok teljes számát. Azonban tudvalevőleg a távollevők összeírása mindig felületesen szokott történni, oly esetben pedig, mikor egész háztartások vannak távol, egészen elmarad. Hogy mennyire hiányosak az így nyert adatok, legjobban mutatja az a körülmény, hogy ide haza csak 31.234 Ausztriában tartózkodó magyar honos iratott össze, míg ellenben az osztrák népszámlálás 207.338-at vett számba, az ott állomásozó 14.801 főnyi magyar katonaságon kívül. Horvát-Szlavonországokból mindössze

csak 14.801 lélek tartózkodott Ausztriában; ellenben: Sopron megyéből 30.836, Pozsony megyéből 29.814, Vasból 29.500, Nyitrából 24.078, Trencsénből 11.528, Pest megyéből 11.512, Mosonból 7.352.

Népszámlásunk az Ausztrián kívüli külföldön tartózkodó magyar honosok számát 110.843 lélekkel mutatta ki, de a mint alább, a kivándorlásról szóló fejezetben ki fogjuk fejteni, ez a szám is jóval alatta marad a valóságnak. Az itt közölt számból a magyar anyaországra 90.786, Fiuméra 193, Horvát-Szlavonországoakra pedig 19.864 lélek esik.

A következő táblázaton bemutatjuk a magyar anyaország vármegyéinek népességi mérlegét és pedig oly módon, hogy minden egyes megyénél (a területén fekvő törvényhatóságu város is oda számítva) kimutatjuk, hogy ott több tartózkodott-e vagy kevesebb más magyar megyékből, Budapestről, Horvát-Szlavonországokból, Ausztriából és egyéb külföldről, mint a mennyi az illető megyéből más megyében, Budapesten, Horvát-Szlavonországookban stb. tartózkodott:

Folyó szám	Országgrész, megye	A jelenlevő idegenek és a távollévő helybeliek különbözése						
		más megyék- kel	Buda- pesttel	Horvát- Szlavon- országgal	Ausz- triával	egyéb külföld- del	Összesen	
		s z e m b e n						
		több (+) kevesebb (—)						
az összes jelenlevő népesség százalékában								
	a) Duna bal partja.							
1	Árva	— 2.511	— 3.257	— 130	— 764	— 437	— 7.106	8.38
2	Bars	— 3.078	— 3.811	— 77	— 232	— 33	— 7.170	4.69
3	Esztergom	+ 1.948	— 3.105	— 33	+ 116	+ 76	— 1.042	1.33
4	Hont	— 1.466	— 4.177	— 28	— 326	+ 12	— 5.991	4.85
5	Liptó	— 1.896	— 4.201	— 79	— 715	— 210	— 7.103	9.24
6	Nógrád	+ 2.975	— 4.789	— 332	+ 888	+ 125	— 1.141	0.53
7	Nyitra	— 6.915	— 8.937	— 607	— 19.826	— 925	— 37.237	9.39
8	Pozsony	+ 11.900	— 6.876	— 291	— 17.622	+ 500	— 12.423	3.75
9	Trencsén	— 6.255	— 3.709	— 2.142	— 8.585	— 4.265	— 24.969	9.61
10	Túrócz	+ 459	— 1.554	— 44	+ 239	— 1.524	— 2.425	4.85
11	Zólyom	— 1.355	— 1.657	— 85	+ 204	+ 46	— 2.848	2.50
	Összesen	— 6.194	— 46.113	— 3.848	— 46.623	— 6.569	— 109.455	5.82
b) Duna jobb partja.								
1	Baranya	+ 9.263	— 2.091	— 6.322	+ 2.250	+ 229	+ 3.276	1.14
2	Fejér	— 3.615	— 17.449	— 789	— 712	+ 17	— 22.593	10.16
3	Győr	+ 535	— 4.724	— 627	— 1.854	— 3	— 6.679	5.77
4	Komárom	— 565	— 7.882	— 332	— 989	+ 114	— 9.672	6.06

Folyó szám		A jelenlévő idegenek és a távollevő helybeliek különbözése													
		Országrész, megye		más megyék- kel	Buda- pesttel	Horvát- Szlavon- országgal	Ausz- triával	egyéb külföld- del	Összesen	az összes jelenlévő népesség százalé- kában					
s z e m b e n															
több (+) kevesebb (—)															
5	Moson	+	3.670	—	1.254	—	34	—	5.430	—	200	—	3.252	—	3'83
6	Somogy	—	940	—	3.690	—	11.089	—	511	+	86	—	16.214	—	4'96
7	Sopron	—	4.784	—	4.028	—	681	—	25.788	—	144	—	35.444	—	13'65
8	Tolna	—	3.880	—	5.710	—	2.909	—	677	—	84	—	13.112	—	5'20
9	Vas	—	7.408	—	5.481	—	2.129	—	24.032	—	222	—	39.330	—	10'08
10	Veszprém	—	4.603	—	9.978	—	2.495	—	1.872	—	738	—	19.699	—	9'15
11	Zala	+	3.942	—	4.000	—	5.656	—	1.416	+	103	—	7.122	—	1'76
Összesen		—	8.385	—	66.287	—	33.063	—	61.031	—	674	—	169.841	—	6'17
c) Duna-Tisza köze.															
1	Bács-Bodrog	—	4.307	—	5.008	—	28.644	—	2.019	+	58	—	39.954	—	5'58
2	Csongrád	+	286	—	2.568	—	576	—	190	—	87	—	3.152	—	1'22
3	Héves	—	7.664	—	4.086	—	27	+	117	+	43	—	11.489	—	5'07
4	Jász-N.-Szolnok	+	1.913	—	3.492	—	27	—	36	+	35	—	1.612	—	0'51
5	Pest-P.-S.-K.-Kun Budapest f. és sz. v.	+	17.920	—	23.923	—	818	—	5.388	+	414	—	12.529	—	1'71
együtt		+	168.908	—	—	+	938	+	26.767	+	4.281	+	200.815	+	40'82
Összesen		+	176.356	—	39.077	—	29.154	+	19.017	+	4.744	+	131.726	+	4'78
d) Tisza jobb partja.															
1	Abauj-Torna	+	2.908	—	2.741	—	40	+	1.174	—	5.802	—	4.517	—	2'51
2	Bereg	—	212	—	932	—	29	+	83	—	223	—	1.310	—	0'72
3	Borsod	+	2.178	—	2.688	—	53	+	68	—	816	—	1.335	—	0'62
4	Gömör	—	3.650	—	2.290	—	307	+	5	—	531	—	6.785	—	3'88
5	Sáros	—	5.190	—	1.824	—	428	+	789	—	13.290	—	19.957	—	11'94
6	Szepes	—	6.232	—	4.178	—	82	+	409	—	10.309	—	20.403	—	12'49
7	Ung	—	2.243	—	1.023	—	15	+	89	—	3.557	—	6.743	—	4'98
8	Zemplén	—	189	—	3.277	—	95	+	1.517	—	12.398	—	14.465	—	4'84
Összesen		—	12.630	—	18.953	—	1.049	+	4.134	—	46.926	—	75.515	—	4'98
e) Tisza bal partja.															
1	Békés	—	8.283	—	1.622	—	68	—	87	+	12	—	10.054	—	4'28
2	Bihar	+	6.973	—	2.592	+	24	—	89	+	84	+	4.388	+	0'92
3	Hajdú	+	2.043	—	1.155	—	21	—	25	+	27	+	867	+	0'45
4	Máramaros	—	588	—	557	—	17	—	1.207	+	59	—	2.309	—	0'86
5	Szabolcs	—	8.431	—	1.860	—	59	+	63	—	204	+	6.369	+	2'00
6	Szatmár	+	3.006	—	2.514	—	71	—	220	—	—	—	5.762	—	1'78
7	Szilágy	—	1.997	—	571	—	5	—	48	+	12	—	2.613	—	1'37
8	Ugocsa	+	492	—	253	—	4	—	4	—	26	+	204	+	0'27
Összesen		+	4.065	—	11.124	—	221	—	1.617	—	36	—	8.910	—	0'43

Folyó szám	Országrész, megye	A jelenlevő idegenek és a távollevő helybeliek különbözete													
		más megyék- kel	Buda- pesttel	Horvát- Szlavon- országgal	Ausz- triával	egyéb külföld- del	Összesen								
							s z e m b e n								
							több (+) kevesebb (—)								
							az összes jelenlevő népesség százalc- kában								
f) Tisza-Maros szöge.															
1	Arad	+	4.600	—	1.709	—	160	—	219	+	93	+	2.600	+	0 ⁷⁶
2	Csanád	+	1.449	—	534	—	60	—	50	+	10	+	814	+	0 ⁶²
3	Krassó-Szörény	+	3.659	—	493	—	19	+	380	—	288	+	3.245	+	0 ⁸⁰
4	Temes	+	7.752	—	1.991	—	627	—	747	+	67	+	4.434	+	1 ⁰²
5	Torontál	—	5.134	—	2.522	—	2.694	—	1.396	—	39	—	11.798	—	1 ⁰⁹
	Összesen	+	12.326	—	7.249	—	3.560	—	2.032	—	157	—	705	—	0 ⁶⁹
g) Erdély.															
1	Alsó-Fehér	—	435	—	322	+	5	—	243	—	1.011	—	1.997	—	1 ⁰⁴
2	Beszterce-Naszód	+	1.961	—	70	—	—	+	22	—	114	+	1.799	+	1 ⁸⁵
3	Brassó	+	7.131	—	239	—	18	+	597	—	4.422	+	3.046	+	3 ⁵¹
4	Csik	—	4.975	—	216	—	8	—	31	—	2.325	—	7.555	—	6 ⁶²
5	Fogarás	+	673	—	55	—	22	+	29	—	4.967	—	4.343	—	4 ⁹²
6	Háromszék	—	3.794	—	299	+	88	+	268	—	3.002	—	6.738	—	5 ¹⁸
7	Hunyad	+	3.726	—	258	—	61	+	564	—	407	+	3.562	+	1 ³³
8	Kis-Küküllő	—	275	—	117	+	42	+	1	—	665	—	1.010	—	1 ⁰⁰
9	Kolozs	+	4.262	—	782	—	83	—	225	+	39	—	3.217	—	1 ⁴³
10	Maros-Torda	—	2.238	—	465	—	10	—	149	—	51	+	2.919	—	1 ⁶⁵
11	Nagy-Küküllő	—	2.521	—	233	—	37	—	269	—	3.321	—	6.396	—	4 ⁷³
12	Szeben	+	4.814	—	327	+	2	—	142	—	6.586	—	2.236	—	1 ⁵⁰
13	Szolnok-Doboka	—	1.030	—	223	+	44	—	62	—	78	—	1.347	—	0 ⁶²
14	Torda-Aranyos	+	867	—	152	—	48	+	109	—	102	+	674	+	0 ⁴⁵
15	Udvarhely	—	4.798	—	268	—	18	+	15	—	975	—	6.045	—	5 ⁴⁹
	Összesen	+	3.368	—	4.026	—	124	+	484	—	27.987	—	28.288	—	1 ³⁶
	Magyarország ösz- szeren	+	168.906	—	192.829	—	71.222	—	89.151	—	77.605	—	262.675	—	1 ⁷²

A hét országrészt közül csakis egyben, a Duna-Tisza közén volt actív a népességi mérleg, Budapest hatalmas felszívó képessége következtében, mely főleg a Duna-jobb és balparti megyékből vont magához igen nagy tömeget. A Duna-jobbparti megyék erősen passzív állnak Ausztriával és Horvát-Szlavonországgal szemben, a Duna-balpartiak Ausztriával szemben, míg az egyéb külfölddel szemben főleg a Tisza-jobbparti és az erdélyi megyék állnak különösen passzív. Az előbbi az amerikai, az utóbbit ellenben a Romániába

való kivándorlás okozza. Mindkettőről azonban alább fogunk szólni, sőt a Horvát-Szlavonországokba való leszivárgásról is, a melyet tulajdonképen kivándorlásnak nem is tekinthetünk.

A fentebbi táblázat azt is feltünteti, hogy az egyes megyék jelenlevő népességüknek hány százalékával állnak active vagy passive. Van öt megyénk, melyeknél a távollevő megyebeliek (levonva belőlük a jelenlevő idegeneket) több mint 10⁰/₀-kát teszik a jelenlevő népességnek, u. m. Sopron megyében (13'65⁰/₀), Szepesben 12'49⁰/₀), Sárosban (11'94⁰/₀), Vasban (10'08⁰/₀); a 9⁰/₀-ot meghaladják: Trencsén Liptó és Veszprém megyében, a 8⁰/₀-ot Árvában. Erdélyben főleg a három székely vármegyénél nagy a hiány, Csikban 6'62⁰/₀, Udvarhelyben 5'49, Háromszék megyében 5'18⁰/₀. A belső vándorlásoknak iránya és mérve és különösen a vidéki népességnek a városok felé való vándormozgalma élénken jut kifejezésre a születési és illetékességi helyre vonatkozó adatokban, de különösen az előbbieken. A megyéket, a szabad kir. és törvényhatóságu városokat (Fiume, Zágráb és Eszék befoglalásával) és Budapestet mind három fokozatot szembeállítva, volt ugyanis ezer lélek között olyan, a ki

	Helyben	Azon me- gyében	Más me- gyében	Ausztriában	Egyéb külföldön				
	s	z	ü	l	e	t	e	t	t
a vidéki (megyei népességben)	755	159	77	7	2				
a 27 városban	609	141	201	44	5				
Budapesten	382	81	451	74	12				

A honosságra vonatkozó nemzetközi adatok csak szórványosan fordulnak elő. *Ausztria* népességéből az 1890-ik évi népszámlálás szerint:

helybeli illetőségű volt	15,265.952 lélek	63'9 ⁰ / ₀
ugyanazon kerületbeli illetőségű volt	3,270.253 »	13'6 »
ugyanazon tartomány más kerületébe való ...	3,380.374 »	14'2 »
más osztrák tartományba való	1,556.477 »	6'5 »
külföldi	422.357 »	1'8 »

Svájc népességéből az 1888. decz. 1-én tartott népszámlálás szerint:

helybeli	1,338.595 lélek	45'9 ⁰ / ₀
ugyanazon cantonba való illetőségű	909.358 »	31'1 »
egyéb svájci polgár	440.151 »	15'1 »
külföldi	229.630 »	7'9 »

Bár a népszámlálás télen volt, mégis aránylag igen nagy volt az idegenek száma a svájci szövetség területén, Poroszországban csak 0'6⁰/₀-át, Magyarországon 1'0⁰/₀-át s még Ausztriában is, hol nagyon sok a külföldi (különösen magyarországi) csak 1'8⁰/₀, míg ellenben Svájcban majd 8⁰/₀-át.

Az idegenek számáról a különböző országokban álljon itt a következő kis összehasonlító kimutatás:

	Belföldi honos		Külföldi honos	
	szám szerint	az összes népesség ‰-ában	szám szerint	az összes népesség ‰-ában
Svájc	2,688,104	92'13	229.650	7'87
Franciaország	37.241.394	97'13	1,101.798	2'87
Belgium	5,897.883	97'17	171'438	2'83
Ausztria	23,473.056	98'23	422'357	1'77
Magyarország	17,169.589	98'96	179.809	1'04
Németbirodalom	48,995.199	99'12	433.271	0'88

A kimutatott országok között tehát, míg aránytalanul legtöbb az idegen Svájcban, addig a Németbirodalomban legkevesebb, hol félannyi idegen sem tartózkodik, mint Franciaországban.

Korviszonyok. — A Magyarbirodalom összes népességének, a katonaságot is beszámítva, korévek szerinti tagozatát a következő kimutatás tünteti fel:

Születési év	Kor- év	Férfiak	Nők	Születési év	Kor- év	Férfiak	Nők
		s z á m a				s z á m a	
1890	0	277.539	273.675	1879	11	171.725	168.557
1889	1	212.722	212.047	1878	12	189.774	190.399
1888	2	247.100	247.512	1877	13	172.022	172.643
1887	3	246.951	248.928	1876	14	186.516	187.044
1886	4	240.415	243.278	1875	15	178.583	183.992
1885	5	233.523	232.022	1874	16	157.124	169.272
1884	6	227.042	226.945	1873	17	138.583	151.400
1883	7	214.613	215.953	1872	18	142.448	160.442
1882	8	210.803	209.595	1871	19	114.927	117.697
1881	9	182.001	179.148	1870	20	139.511	180.010
1880	10	193.062	192.375	1869	21	122.839	114.645

Születési év	Kor- év	Férfiak	Nők	Születési év	Kor- év	Férfiak	Nők
s z á m a				s z á m a			
1868	22	130.521	147.006	1827	63	35.182	33.466
1867	23	123.401	120.366	1826	64	34.731	34.350
1866	24	147.902	147.855	1825	65	44.872	49.312
1865	25	143.155	159.894	1824	66	35.060	32.952
1864	26	142.845	146.417	1823	67	28.156	25.973
1863	27	135.456	129.583	1822	68	28.422	27.234
1862	28	143.008	153.160	1821	69	17.601	16.169
1861	29	99.761	88.614	1820	70	48.063	58.196
1860	30	167.978	220.134	1819	71	16.966	14.202
1859	31	107.370	95.040	1818	72	19.175	18.381
1858	32	131.427	128.981	1817	73	14.759	13.519
1857	33	118.706	103.176	1816	74	13.535	12.840
1856	34	112.152	105.015	1815	75	15.803	16.726
1855	35	129.450	137.406	1814	76	10.078	9.826
1854	36	113.862	110.621	1813	77	9.069	8.396
1853	37	100.981	92.265	1812	78	8.594	8.617
1852	38	126.501	121.506	1811	79	5.094	4.620
1851	39	88.864	73.136	1810	80	10.362	12.475
1850	40	161.141	194.504	1809	81	3.291	2.900
1849	41	78.649	68.907	1808	82	2.961	3.043
1848	42	110.496	109.414	1807	83	2.282	2.242
1847	43	74.447	67.580	1806	84	1.933	2.144
1846	44	80.981	78.589	1805	85	2.208	2.578
1845	45	112.141	118.892	1804	86	1.355	1.505
1844	46	94.107	84.251	1803	87	917	1.007
1843	47	73.703	65.372	1802	88	901	1.096
1842	48	93.085	90.570	1801	89	543	595
1841	49	64.494	55.036	1800	90	1.206	1.664
1840	50	135.201	170.967	1799	91	169	201
1839	51	60.586	52.066	1798	92	146	196
1838	52	75.906	72.378	1797	93	110	118
1837	53	63.481	57.374	1796	94	108	116
1836	54	66.650	62.305	1795	95	179	238
1835	55	75.634	81.200	1794	96	108	119
1834	56	64.874	61.188	1793	97	78	92
1833	57	51.981	45.490	1792	98	69	95
1832	58	52.439	51.982	1791	99	41	69
1831	59	34.854	32.933	1790	100	104	111
1830	60	92.698	123.849	1789	100 éven felül	122	148
1829	61	31.601	28.587	Ismeretlen koru	—	4.330	5.928
1828	62	41.138	40.969				

Régi tapasztalat azonban, hogy a korévek bevallása a népszámlálások alkalmával nem egészen megbízható. A műveletlen ember nem tudja pontosan életkorát s rendesen kerekszámokban fejezi ki, sok esetben viszont a hiuság vagy pedig a számítás készleti az embereket életkoruk hamis bevallására; ha azonban több évet összefoglalunk egy-egy korcsoportba, ez a hiba meglehetősen elenyészik. Ily, korcsoportok szerinti kimutatás a következő, mely a Magyar-birodalom népességének korviszonyok szerinti alakulását a három utóbbi népszámlálás idejében tünteti fel a polgári népességre vonatkozólag, minthogy 1880-ban a katonai népesség nem részleteztetett kor szerint:

	1869-ben			1880-ban			1890-ben		
	s z á z a l é k o k b a n								
	Férfiak	Nők	Együtt	Férfiak	Nők	Együtt	Férfiak	Nők	Együtt
0— 5 éves ...	14'78	14'73	14'75	14'25	13'82	14'04	14'33	13'94	14'13
5—10 » ...	11'64	11'60	11'62	11'02	10'73	10'87	12'49	12'10	12'29
10—15 » ...	10'89	10'80	10'85	10'44	10'25	10'34	10'63	10'36	10'50
15—20 » ...	8'97	10'07	9'52	9'19	10'02	9'61	8'53	8'91	8'72
20—25 » ...	7'16	8'32	7'74	7'79	8'87	8'34	6'69	8'08	7'40
25—30 » ...	8'57	8'70	8'63	8'09	7'91	8'00	7'65	7'71	7'68
30—40 » ...	14'40	13'85	14'13	14'06	13'68	13'87	13'93	13'51	13'72
40—50 » ...	10'95	10'34	10'64	11'46	10'89	11'17	11'01	10'62	10'81
50—60 » ...	7'31	6'84	7'08	7'31	7'49	7'40	7'96	7'82	7'89
60—70 » ...	3'94	3'56	3'75	4'64	4'57	4'60	4'55	4'70	4'62
70—80 » ...	1'17	0'99	1'08	1'46	1'46	1'46	1'89	1'88	1'88
80—90 » ...	0'19	0'17	0'18	0'26	0'27	0'26	0'31	0'33	0'33
90-en felüli ...	0'03	0'03	0'03	0'03	0'04	0'04	0'03	0'04	0'03

Ha a szokásosan használt 0—15 évig terjedő improductiv gyermekkort és 60 éven felüli improductiv aggkort szembe állítjuk a 15—60 évig terjedő productiv korrall, azt látjuk, hogy az improductiv kor 1869-től 1880-ig $42'26^0/0$ -ról leszált $41'14^0/0$ -ra, 1890-ben ellenben $43'78^0/0$ -ra emelkedett, ennek megfelelőleg a productiv kor az előbbi tíz év alatt $57'74^0/0$ -ról $58'86^0/0$ -ra emelkedett, az utóbbi évtized alatt pedig $56'22^0/0$ -ra süllyedt. 1880-ban az improductiv korban levők arányszámának süllyedését a gyermekkorban levők (0—15 évesek) megfogyatkozása idézte elő, mi alkalmasint az 1872/73. évi járványok következménye volt; de kisebb a gyermekek aránya 1890-ben is, mint 1869-ben volt, ellenben nagy mértékben emelkedett a 60 éven felülieké, mi részint a gyermekek kisebb számának következménye, részint a kedvezőbb halálozási viszonyoknak tulajdonítható.

Hogy az ország egyes megyéi közt mily különbség van a korviszonyok tekintetében, azt a következő kimutatás tünteti fel:

Országgrész, vármegye	0—15 éves %	15—40 éves %	40—60 éves %	60 éven felül %	Országgrész, vármegye	0—15 éves %	15—40 éves %	40—60 éves %	60 éven felül %
<i>a) Duna bal partja.</i>					<i>d) Tisza jobb partja.</i>				
Árva vármegye	35'5	37'3	18'9	8'3	Ab.-Torna várm.	37'4	37'0	18'5	7'1
Bars »	36'4	38'3	18'9	6'4	Bereg »	39'4	39'4	15'9	5'3
Esztergom »	36'1	37'7	19'1	7'1	Borsod »	36'6	38'6	18'6	6'2
Hont »	33'0	38'0	21'2	7'8	Gömör »	33'8	37'9	20'3	8'0
Liptó »	35'7	36'8	19'5	8'0	Sáros »	39'9	34'8	17'9	7'4
Nógrád »	35'9	38'7	19'0	6'4	Szepes »	37'5	35'1	19'1	8'3
Nyitra »	37'0	36'9	18'8	7'3	Ung »	39'7	38'5	16'2	5'6
Pozsony »	35'2	36'8	19'4	8'6	Zemplén »	38'7	38'5	17'0	5'8
Trencsén »	37'8	37'8	18'3	6'1	Összesen ...	37'9	37'6	17'9	6'6
Turóc »	35'7	36'4	19'7	8'2					
Zólyom »	36'7	38'2	18'6	6'5	<i>e) Tisza bal partja.</i>				
Összesen ...	36'2	37'5	19'1	7'2	Békés vármegye	38'6	36'4	18'4	6'6
<i>b) Duna jobb partja.</i>					Bihar »	38'0	38'0	18'1	5'9
Baranya várm.	32'6	37'2	22'2	8'0	Hajdú »	35'8	38'4	18'5	7'3
Fejér »	37'3	35'8	19'2	7'7	Máramaros »	39'2	37'8	16'9	6'1
Győr »	36'1	37'5	18'8	7'6	Szabolcs »	38'8	40'0	16'1	5'1
Komárom »	36'4	37'1	19'1	7'4	Szatmár »	37'4	39'0	17'2	6'4
Moson »	36'1	36'2	19'1	8'6	Szilágy »	37'5	37'5	18'1	6'9
Somogy »	35'3	38'0	19'7	7'0	Ugocsa »	39'3	39'2	16'2	5'3
Sopron »	36'4	35'9	19'0	8'7	Összesen ...	38'1	38'2	17'5	6'2
Tolna »	34'9	36'9	20'7	7'5					
Vas »	37'7	35'7	19'0	7'6	<i>f) Tisza-Maros szöge.</i>				
Veszprém »	36'0	36'3	19'7	8'0	Arad várm.	38'6	38'5	17'7	5'2
Zala »	36'7	37'9	18'8	6'6	Csanád »	41'8	35'7	16'7	5'8
Összesen ...	36'0	36'8	19'6	7'6	Kr.-Szörény »	33'0	39'2	20'7	7'1
<i>c) Duna-Tisza köze.</i>					Temes »	36'3	38'4	19'5	5'8
Bács-Bod. várm.	39'9	36'2	17'2	6'7	Torontál »	39'5	36'3	17'8	6'4
Csongrád »	38'2	36'9	17'9	7'0	Összesen ...	37'4	37'7	18'8	6'1
Heves »	38'6	37'5	17'7	6'2					
J.-N.-K.-Szol. »	38'2	36'7	17'9	7'2	<i>g) Erdély.</i>				
P.-P.-S.-K.-K. »	33'3	42'2	18'0	6'5	Alsó-Fehér várm.	36'7	36'2	19'7	7'4
Budapest nélkül	38'1	36'5	18'1	7'3	B.-Naszód »	33'5	37'5	20'5	8'5
Összesen ...	36'5	39'1	17'7	6'7	Brassó »	36'3	35'8	19'0	8'9
					Csik »	36'5	33'7	21'0	8'8
					Fogarás »	38'0	33'1	20'3	8'6

Országgrész, vármegye	0—15 éves %	15—40 éves %	40—60 éves %	60 éven felül %	Országgrész, vármegye	0—15 éves %	15—40 éves %	40—60 éves %	60 éven felül %
Háromszék várm.	35'4	34'0	21'0	9'6	Horvát-Szlavonországok.				
Hunyad »	33'9	38'5	20'0	7'6	Belov.-Kőr.várm.	35'8	37'2	20'6	6'4
Kis-Küküllő »	36'4	36'3	19'9	7'4	Lika-Krbava »	42'6	34'0	16'3	7'1
Kolozs »	36'1	37'7	18'9	7'3	M.-Fiume »	41'5	34'0	17'5	7'0
Maros-Torda »	37'3	36'8	19'2	6'7	Pozsega »	37'0	37'7	19'7	5'6
N.-Küküllő »	34'4	35'1	21'2	9'3	Szerém »	37'5	37'8	18'9	5'8
Szeben »	35'5	34'7	20'0	9'8	Varasd »	38'2	37'5	18'6	5'7
Szol.-Doboka »	36'5	36'9	19'0	7'6	Verőcze »	36'8	37'6	19'9	5'7
T.-Aranyos »	37'3	36'3	19'0	7'4	Zágráb »	38'8	36'8	18'7	5'7
Udvarhely »	35'2	34'8	20'8	9'2					
Összesen	35'9	36'2	19'8	8.1	Összesen	38'4	36'7	18'9	6'0

Az egyes vármegyék közt rendkívül nagy ellentéteket látunk, pl. Baranya megye 32'6⁰/₀ gyermekarányával körülbelül olyan arányt mutat, mint — Franciaország kivételével — a legkevesebb gyermekkel bíró európai országok, míg ellenben Modrus-Fiume 41'5, Csanád 41'8 és Lika-Krbava 42'6⁰/₀-os gyermekarányával az új világ legtöbb államán is túl tesz. Az eltérés város és vidék között jellemzően mutatkozik a népesség korösszetételében is. A város ugyanis első sorban a keresetképes, a gazdasági erő teljében álló egyéneket vonzza magához, míg másfelől körében a születések száma, mely az alsóbb korosztályba tartozók számát növelné, aránylag mérsékeltebb, ezért népessége korösszetételében a produktív osztályok válnak ki, míg viszont a vidéki népességben ezek ellenkezőjét tapasztaljuk, s ez okból, ott a gyermekek korosztálya sokkal magasabb arányban szerepel.

Volt pedig %-okban :

0—15 15—40 40—60 60—

é v e s

Vidéken	37'5	36'9	18'7	6'9
27 törv. hat. városban	33'0	40'7	18'7	7'6
Budapesten	26'1	50'7	17'8	5'4

A korviszonyok nemzetközi áttekintését az alábbi táblázat mutatja :

		0—15	15—40	40—60	60-on felül
Magyarország	1890	36'7	37'9	18'6	6'8
Ausztria	1890	34'2	38'8	19'1	7'9
Németbirodalom	1890	35'1	38'7	18'2	8'0
Franciaország	1891	26'3	38'8	22'4	12'5
Nagy-Britannia és Irland	1891	34'8	40'3	17'1	7'8
Anglia és Wales	1891	35'1	40'5	17'0	7'4
Skócia	1891	35'6	39'8	16'7	7'9
Irhon	1891	32'5	38'7	18'3	10'5
Belgium	1890	32'7	38'9	18'6	9'6
Németalföld	1889	35'2	37'2	18'4	9'2
Dánia	1890	34'8	36'8	18'2	10'2
Norvégia	1890	35'6	35'8	17'4	11'2
Svédország	1890	33'3	36'0	19'2	11'5
Svájc	1888	32'1	38'0	20'5	9'4
Olaszország	1881	32'7	38'8	20'1	8'9
Spanyolország	1887	32'5	38'5	21'0	8'0
Portugália	1878	33'7	38'9	20'0	7'2
Finnország	1890	35'8	37'7	18'5	8'0
Bulgária	1888	41'4	32'2	17'2	9'2
Szerbia	1890	43'5	38'0	13'8	4'7
Északam. Egy.-Államok	1880	38'1	40'9	15'2	5'6
Argentínai köztársaság	1869	45'0	41'4	10'9	2'5
Peru	1876	36'6	42'1	15'0	6'1
Japán	1891	33'5	38'4	19'3	8'8
Ausztráliai 7 gyarmat	1891	37'5	42'7	14'8	5'0

E táblázat igen nagy eltérésekről tesz tanúságot országról országra. A legnagyobb ellentétek természetesen Európa egyes államai s az Ujvilág birodalmi közt léteznek. Ha a szélsőségeket keressük és Franciaországot például az Egyesült-Államokkal vagy az ausztráliai angol gyarmatokkal mérjük össze — hogy a délamerikai országokat ne is emlitsük — úgy azt kell mondanunk, hogy a népesség összetétele itt és ott egészen más jelleget mutat. Száz emberből Franciaországban csak 26 a 15 éven aluli egyén, a gyermek — az Egyesült-Államokban, Ausztráliában kerek számban 38. Viszont a 40 éven túl levők aránya 100-ra, ott 35, emitt 20—21. Egészen más világ az Atlanti oczeán két partján. De ha nem vesszük is a szélsőségeket, hanem csak Európát s Ázsiából az európai korviszonyokat mutató Japánt, a nagy világrész egyetlen országát, melyről korstatisztikai adataink vannak, — állítjuk szembe az Uj-Világgal: úgy is elég szembeszökő lesz az ellentét. Kevesebb gyermek és sok öreg az Ó-világban, sok gyermek és sok fiatal, vagy legalább az élet dele előtt álló az Ujban: ezek a fő jellemző vonások. S a magyarázat oly egyszerű, hogy szinte felesleges reá kitérni: a pályát és munkát keresők óriási tömegei, melyek új otthont és ott mind-

járt családot alapítanak magoknak, duzzasztják fel az Ujvilág alsó nagy korosztályait és szorítják egészen háttérbe a magasabb korcsoportokat. Európa és Japán, mely utóbbi ország korviszonyai szinte az azonosságig hasonlók egyik déleurópai állam, tudniillik Olaszország viszonyaihoz, egészben a megüledett és századok hosszú során át a kultúra magas fokára eljutott népével jelzi azt az állapotot, melyre majd az Ujvilág is lassan-lassan el fog jutni, ha egyszer a népvándorlás folyama be fogja tölteni azt a roppant területet, mely ott még az emberi nem szaporodásának befogadására rendelkezésre áll.

De Európán belül is nagyon eltérő viszonyokra találunk. Nem is említve Franciaországot, mely már napjainkban úgy szólván a teljesen stagnáló népesség századunkban páratlan képét nyújtja és korcsoportjainak arányával egészen egyedül áll: egy sajáttságos öszszetételű csoportot veszünk észre az európai államok sorában, mely nagy gyermekszáma és aránylag kevés örege által tűnik fel: a Németbirodalom, a britt királyság és — a mi e társaságban méltán meglephet bennünket — hazánk. Igaz, hazánk még egy fokkal kifejezettebben mutatja az említett jelleget, de azért mégis sajáttságosan hangzik, hogy korviszonyaink a Nyugat két magas kulturájú államához hasonlítanak. E feltűnő jelenség minden bizonynyal magyarázatra szorul, mit igyekezni fogunk alább megadni.

Kevés gyermek és sok öreg található Franciaországon kívül bár töle messze elmaradó arányokban néhány északi és néhány déli államban: Svédországban, Dániában; Olasz- és Spanyolországban, valamint Portugáliában, azonkívül Belgiumban és Svájcban. Egyébiránt nem szabad feledni azt, hogy még Svájc is, mely Franciaország után közvetlenül következik, 32⁰/₁₀₀ gyermeket mutat ki, tehát már közelebb áll hazánkhoz az ő 36⁷/₁₀₀-os gyermekarányával, mely a másik szélsőséget képviseli, mintsem Franciaországhoz; úgy hogy a csoport, melylyel most foglalkoztunk, tulajdonkép az átlagos, a rendes viszonyokat mutatja Európában, sőt, mint Japán példája mutatni látszik, tán Ázsia előrehaladottabb népeinél is. A most említett csoport s a fenti három ország közt foglalnak állást: Németalföld, Finnország és Ausztria.

Nemek aránya. A női nem Magyarországon is túlsúlyban van a férfinem fölött. Ha a magyar birodalom összes népességét vesszük (tehát a tényleges szolgálatban álló katonákat is), az 1890. évi népszámlálás talált:

8,668.175	férfit	vagyis az összes népességnek	49 ⁶⁴ / ₁₀₀ -át
8,795.616	nőt	»	51 ³⁶ / ₁₀₀ »

A magyar birodalom egyes részeiben a férfi és női népesség az összes (polgári és katonai) népesség között következő számmal és arányban volt képviselve:

	Férfi	Nő	1000 férfira esik nő
Magyarország	7,548.012	7,683.515	1.018
Fiume és kerülete	14.891	15.446	1.038
Horvát-Szlavonországok	1,105.272	1,096.655	992

A nemek arányát tekintve, tehát igen nagy különbség van az anyaország és a társországok között. Fiumét itt is bajos párhuzamba állítani, egy kikötő városban már a népesség foglalkozása hozza magával, hogy a férfiak közül rendesen igen sok van távol, mi természetesen a nőnem túlsúlyát nagyon is erőssé teszi.

Az egyes vármegyék közt a nemek arányát tekintve, még nagyobb a különbség, mintha csak a birodalom főbb alkatrészeit vesszük szemügyre, a mint azt a következő kimutatás szembeszökően bizonyítja. Az arányszámok kiszámításánál a férfinépességhez a katonai népességet hozzászámítottuk, valamint a törvényhatóságú városokat összefoglaltuk a megyével, minthogy a katonaság nagyobbára a városokban van elhelyezve s ez okból a megyei népesség (a városok nélkül) nem ad egészen megfelelő képet a két nem tényleges megoszlásáról.

Ország rész, törvényhatóság	1000 férfira esik nő	Ország rész, törvényhatóság	1000 férfira esik nő
I. Magyarország.		b) Duna jobb partja.	
a) Duna bal partja.			
Árva	1.084	Baranya	1.020
Bars	1.041	Fejér	995
Esztergom	1.011	Győr	1.021
Hont	1.070	Komárom	958
Liptó	1.116	Moson	987
Nógrád	1.025	Somogy	1.004
Nyitra	1.063	Sopron	1.002
Pozsony	1.016	Tolna	1.014
Trencsén	1.170	Vas	1.016
Turóc	1.105	Veszprém	1.022
Zólyom	1.043	Zala	1.007
Összesen	1.063	Összesen	1.007

Országgrész törvényhatóság	1000 férfira esik nő	Országgrész törvényhatóság	1000 férfira esik nő
c) Duna Tisza köze		Temes	1.007
Bács-Bodrog	1.015	Torontál	1.004
Csongrád	987	Összesen	996
Heves	1.027	g) Erdély	
Jász.-N.-Kun-Szolnok	1.006	Alsó-Fehér	974
Pest-Pilis-S.-K.-Kun	1.006	Besztercze-Naszód	957
Összesen	1.008	Brassó	1.045
d) Tisza jobb partja		Csik	933
Abauj-Torna	1.103	Fogarás	1.024
Bereg	1.026	Háromszék	1.008
Borsod	1.048	Hunyad	976
Gömör	1.061	Kis-Küküllő	999
Sáros	1.152	Kolozs	994
Szepes	1.123	Maros-Torda	987
Ung	1.053	Nagy-Küküllő	1.008
Zemplén	1.109	Szeben	1.046
Összesen	1.085	Szolnok-Doboka	973
e) Tisza bal partja		Torda-Aranyos	997
Békés	996	Udvarhely	951
Bihar	996	Összesen	989
Hajdú	1.010	II. Fiume város és kerülete	1.038
Máramaros	993	III. Horvát-Szlavon- ország	
Szabolcs	1.043	Belovár-Kőrös	993
Szatmár	1.029	Lika-Krbava	956
Szilágy	1.007	Modrus-Fiume	1.115
Ugocsa	1.027	Pozsega	982
Összesen	1.009	Szerém	953
f) Tisza Maros szöge		Varasd	1.002
Arad	995	Verőcze	971
Csanád	982	Zágráb	990
Krassó-Szörény	977	Összesen	992
		Magyarbirodalom	1.015

A női nem túlsúlya a felvidéken nyilatkozik legerősebben, a Duna bal és a Tisza jobb partján, főleg a tót ajkú megyékben. Van-e ebben része a tót faj egyéni tulajdonságának, bajos eldönteni, mert fő oka kétségbevonhatatlanul a férfi népesség egy részének távollétében rejlik. Ismeretes a trencsényi, lipitói, turóczi tótságnak

vándor hajlama, melyhez a Tisza jobb partján az amerikai kivándorlás járult, mely túlnyomólag szintén a férfiak számát apasztja s a kivándorlástól erősen megtámadott Abauj-Torna megyében, daczára, hogy a népesség erős abszolút többsége magyar, a női nem arányszáma Trencsén és Szepes megyék után a legnagyobb az egész országban.

A nemek arányát a különböző országokban a következő *nemzetközi* kimutatás tünteti fel:

Ország	Év	1000 férfira esik nő	Ország	Év	1000 férfira esik nő
Portugália	1878	1.091	Magyarország ...	1890	1.015
Norvégia	1891	1.075	Oroszország	1887	1.015
Svédország	1890	1.065	Franciaország ...	1891	1.014
Nagy-Británia			Belgium	1891	1.005
és Irhon	1891	1.060	Olaszország	1881	995
Anglia és Wales	—	1.064	Japán	1891	980
Skócia	—	1.072	Bulgária	1888	965
Irhon	—	1.029	Románia	1889	964
Svájc	1888	1.056	Kelet-India	1891	958
Dánia	1890	1.051	Egyesült-Államok	1890	950
Ausztria	1890	1.044	Szerbia	1891	948
Németbirodalom	1890	1.040	Algier	1886	899
Spanyolország ...	1887	1.040	Bosznia és Her-		
Finnország	1890	1.031	czegovina	1885	895
Németalföld	1889	1.024	Brit-Ausztrália ...	1891	864

Családi állapot. — Magyarország polgári népessége 1890. december 31-kén családi állapot szerint következőleg oszlott meg:

	Magyar- ország	Fiume	Horvát-Szlavon- országok	Magyar- birodalom
A férfiak közül:				
nőtlen	4,145.182	8.289	614.228	4,767.699
nős	3,073.070	5.323	440.097	3,518.490
özvegy	216.951	412	34.958	252.321
törv. elvált	4.394	18	453	4.865
A nők közül:				
hajadon	3,800.939	8.778	555.531	4,365.248
férjes	3,120.252	5.259	450.501	3,576.012
özvegy	743.917	1.367	90.037	835.321
törv. elvált	7.042	16	565	7.623

A különböző családi állapotban levő egyének létszámát sokan az összes lélekszámmal hasonlítják. Azonban ez nem helyes eljárás.

Egyik ország népességében a gyermekkorban levők, tehát azok, akik koruknál fogva sem élhetnek házasságban, sokkal nagyobb arányban fordulnak elő mint a másik országban, s így az összehasonlítás alapja egészen ingadozó. Helyesebb tehát csak abban a korban kutatni a családi állapotot, a mikor már tényleg fordulhatnak elő házasságok. Hivatalos statisztikánk a 15 éven felüli népeséget veszi, bár ez a korlátozás is egy kissé alacsony.

A 15 éven felüli népesség százalékában ¹⁾	Magyar- ország	Fiume	Horvát-Szlavon- országok	Magyar- birodalom
A férfiak közül :				
nőtlen	30'65	43'26	30'08	30'61
nős	64'70	52'53	64'71	64'67
özvegy	4'56	4'04	5'14	4'63
törv. elvált	0'09	0'17	0'07	0'09
A nők közül :				
hajadon	20'88	38'15	20'47	20'86
férjes	63'77	48'47	66'21	64'04
özvegy	15'20	12'73	13'23	94'96
törv. elvált	0'15	0'15	0'09	0'14
Mindkét nemből :				
nőtlen, hajadon	25'70	40'65	25'29	25'68
nős, férjes	64'23	50'71	65'46	64'35
özvegy	9'95	8'48	9'18	9'86
elvált	0'12	0'16	0'07	0'11

A különböző országokban a népességnek családi állapot szerinti megoszlását a következő kimutatás világítja meg lehetőleg a két legutóbbi népszámlálás adatainak szembeállításával. Hazai adataink úgy 1880-ra mint 1890-re bizonyos tekintetben helyesbítettek, a mennyiben mindkét népszámlálásunk a családi állapotnak a korral való kombinációjánál a határvonalat nem a 15-ik életévnél vonja meg, a mint az a külföldi államokban általában szokásos, hanem határol a betöltött 16 évet veszi. E kérdéses 16-ik évet kellett, hogy lehetőleg széleskörű áttekintést nyerjünk, a hazai statisztikánk által 15 éven felülinek vett népességhez megfelelően hozzászámítani.

E megjegyzéssel szolgáljon a kérdéses viszonyok nemzetközi átnézetéül a következő kimutatás, melyben az államok a házások arányszámának nagysága szerinti sorrendben következnek.

¹⁾ Átszámítással, a mennyiben hivatalos statisztikánk tulajdonképen csak a 16 éven felüli népeséget részletezi családi állapot szerint.

Ország	A népszámlálás éve	100 lélek közül			A népszámlálás éve	100 lélek közül		
		nőtlen hajadon	nős férjes	özvegy v. törv. elvált		nőtlen hajadon	nős férjes	özvegy v. törv. elvált
Bulgária	—	—	—	—	1888	16'86	75'12	8'02
Szerbia	—	—	—	—	1890	21'81	69'20	8'99
Magyar birodalom	1880	27'05	62'77	10'18	1890	25'68	64'35	9'97
ebből								
Magyarország és Fiume	1880	26'96	62'78	10'26	1890	25'73	64'20	10'07
Horvát-Szlavon.	1880	27'71	62'66	9'63	1890	25'29	65'46	9'25
Franciaország ...	1881	34'27	54'82	10'91	1891	34'45	54'41	11'13
Olaszország	1881	36'51	53'68	9'81	—	—	—	—
Dánia	1880	38'54	52'18	9'28	1890	37'56	52'82	9'62
Finnország	1880	38'97	52'08	8'95	1890	38'81	52'53	8'66
Német birodalom	1880	38'07	52'68	9'25	1890	38'30	52'32	9'38
ebből								
Poroszország ...	1880	37'82	52'88	9'30	1890	37'72	52'84	9'44
Bajorország ...	1880	40'78	50'71	8'51	1890	41'77	49'37	8'86
Szászország ...	1880	35'15	55'86	8'99	1890	35'09	55'95	8'96
Ausztria	1880	38'74	52'77	8'49	1890	40'43	51'08	8'49
Németalföld ...	1879	39'69	51'65	8'66	1889	40'81	50'55	8'64
Nagy-Britannia és Irhon	1881	40'04	50'96	9'00	1891	41'62	49'60	8'78
ebből								
Anglia és Wales	1881	37'91	53'40	8'69	1891	39'58	51'87	8'55
Skócia	1881	44'05	46'77	9'18	1891	45'18	46'02	8'80
Irhon	1881	47'68	41'93	10'39	1891	50'77	39'04	10'19
Belgium	1880	43'40	47'79	8'81	1890	43'91	47'36	8'73
Svájc	1880	42'72	47'43	9'85	1888	42'79	47'10	10'11
Portugal	1878	41'64	48'80	9'56	—	—	—	—
Norvégia	1875	42'18	49'11	8'71	1890	40'29	50'49	9'22
Svédország	1880	42'01	49'25	8'74	1890	40'71	50'13	9'16

Első pillantásra feltűnik, hogy a házások számaránya sokkal magasabb s illetve a nőtleneké, hajadonoké sokkal alacsonyabb Keleten, s így hazánkban is, mint Nyugaton, a minek magyarázata a kezdetlegesebb gazdasági és társadalmi viszonyokon alapuló nagyobb házassági hajlam. Maga a korai testi fejlettség, ügylátszik, alárendeltebb szerepet játszik, legalább erre mutat Olaszország példája, hol jóval nagyobb a nem házások száma, mint hazánkban. A nőtlenek, hajadonok tekintetében a legmagasabb arányszámot Irhonnál talál-

juk, e hanyatló népességű országnál, míg a másik kedvezőtlen népesedési államban, Franciaországban ez szintén eléggé alacsony.

A mi a két legutóbbi népszámlálások közötti változásokat illeti, figyelmet érdemel az a körülmény, hogy míg az államok legtöbbjében a házások arányszáma csökkent, a nőtlenek, hajadonok arányszáma növekedett, vagy a hol ellenkező irányú csökkenés vagy emelkedés mutatkozik is, mint Dániában, Szászországban, Svédországban, Finnországban, Norvégiában e csökkenés vagy emelkedés eléggé jelentéktelen mérvű, addig hazánkban számottevő emelkedést tapasztalunk a házások, csökkenést a nőtlenek, hajadonok arányszámainál.

Magyarország hitfelekezetei. — Hazánk népessége hitfelekezeti tekintetben ép oly vegyes, mint nyelv tekintetében; a magyar anyaországban még ma sem bír egy hitfelekezet sem abszolút többséggel s az egész Magyarbirodalomban is csak 1880-ban érték el a római katolikusok az abszolút többséget. Idők folytán azonban a hitfelekezetek számarányában lényeges változások észlelhetők, a mint a következő kimutatás igazolja:

a) Abszolút számokban.	1840-ben ¹⁾	1850-ben	1857-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben
Római katolikus ...	6,130.188	6,259.898	6,535.704	7,502.000	7,849.692	8,820.770
Görög katolikus ...	1,322.344	1,365.000	1,381.084	1,587.585	1,497.268	1,667.980
Örmény katolikus ...	—	—	5.991	5.104	3.223	2.702
Görög keleti ...	2,283.505	2,359.117	2,445.638	2,579.048	2,434.890	2,632.303
Örmény keleti ...	—	—	1.030	605	—	29
Ágostai evangélikus	1,006.210	1,008.030	1,008.540	1,109.154	1,122.849	1,204.040
Református ...	1,846.844	1,784.705	1,828.043	2,024.332	2,031.803	2,225.126
Unitárius ...	47.280	46.278	49.039	54.438	55.792	61.645
Zsidó ...	244.035	368.525	412.702	552.133	638.314	725.222
Egyéb ...	—	—	97	2.928	8.271	9.581
Összesen ...	12,880.406	13,191.553	13,667.868	15,417.327	15,642.102	17,319.398

b) Százalékokban.

Római katolikus ...	47·69	47·46	47·82	48·66	50·18	50·84
Görög katolikus ...	10·27	10·35	10·10	10·30	9·57	9·61
Örmény katolikus ...	—	—	0·04	0·03	0·02	0·02
Görög keleti ...	17·73	17·88	17·89	16·73	15·56	15·17
Örmény keleti ...	—	—	0·01	0·00	—	0·00
Ágostai evangélikus	7·81	7·64	7·38	7·19	7·18	6·94
Református ...	14·34	13·53	13·38	13·13	12·99	12·83
Unitárius ...	0·37	0·35	0·36	0·35	0·37	0·36
Zsidó ...	1·89	2·79	3·02	3·58	4·08	4·18
Egyéb ...	—	—	0·00	0·03	0·05	0·05
Összesen ...	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00	100·00

¹⁾ Az 1840. évi létszámot Fényes Elek kiszámítása szerint közöljük.

Az abszolút számot tekintve, valamennyi hitfelekezet gyarapodott, de viszonylag csak két hitfelekezet hívei foglaltak tért, a római katolikusok és a zsidók, az előbbieket számaránya a lefolyt ötven év alatt 6'83⁰/₀-kal, az utóbbiaké pedig 121'16⁰/₀-kal növekedett, a mi valóban bámulatos térfoglalás.

A fontosabb hitfelekezetek száma külön a magyar anyaországban és a társországokban 1857 óta következőleg alakult:

Hitfelekezetek	1857-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben	1857-ben	1869-ben	1880-ban	1890-ben
	s z á m s z e r i n t				az összes népesség			
					százalékában			
I. Magyarország.								
Római katolikus...	5,414.708	6,197.582	6,482.595	7,239.212	44'74	45'68	47'22	47'84
Görög katolikus...	1,374.754	1,578.039	1,486.598	1,655.600	11'36	11'65	10'83	10'94
Görög keleti	2,023.416	2,067.227	1,937.105	2,064.715	16'75	15'25	14'11	13'64
Agostai	1,002.943	1,096.143	1,107.515	1,180.489	8'29	8'08	8'07	7'80
Református	1,822.953	2,017.380	2,023.257	2,212.663	15'06	14'88	14'74	14'62
Unitárius	49.006	54.345	55.787	61.617	0'40	0'40	0'40	0'41
Zsidó	407.798	543.186	624.737	707.472	3'37	4'00	4'55	4'67
Egyéb	—	2.825	11.028	11.726	0'06	0'06	0'08	0'08
II. Horvát-Szla- vonország.								
Római katolikus...	1,107.619	1,286.749	1,346.485	1,553.075	71'38	70'00	71'15	71'03
Görög katolikus...	6.326	9.515	10.640	12.367	0'41	0'52	0'56	0'57
Görög keleti	422.175	511.802	497.746	567.443	27'21	27'85	26'30	25'55
Agostai	5.585	12.970	15.241	23.326	0'36	0'71	0'81	1'07
Református	5.088	6.941	8.443	12.365	0'33	0'38	0'45	0'56
Unitárius	—	93	5	27	0'00	0'00	0'00	0'00
Zsidó	4.850	9.876	13.488	17.261	0'31	0'54	0'71	0'79
Egyéb	—	61	451	546	0'00	0'00	0'02	0'03

A magyar anyaországban, épúgy, mint az egész Magyarbirodalomban általában, két felekezet foglal mint nagyobb tért évtizedről évtizedre, a római katolikus és különösen a zsidó. Az unitáriusok is erősen fentartják korábbi arányszámukat, ellenben a többi hitfelekezetek, a külön meg nem nevezett apróbb hitfelekezetek kivételével, valamennyien tért vesztek. A társországokban a zsidón kívül a két protestáns egyház csekély számú hívei vertek erősebb gyökeret. Emelkedett a görög katolikusok arányszáma is, ellenben a görög keletieké és a római katolikusoké hanyatlott.

Az egyes hitfelekezetek évi átlagos szaporodását a következő kis kimutatás tünteti fel:

Hitfelekezet	Magyarországban				Horvát-Szlavonországokban			
	évi átlagos szaporodás százalékokban							
	1857—1869	1870—1880	1881—1890	1891—1899	1857—1869	1870—1880	1881—1890	1891—1899
Római katolikus ...	1'21	0'42	1'17	0'93	1'35	0'42	1'53	1'09
Görög katolikus ...	1'23	(—)0'53	1'14	0'62	4'20	1'07	1'62	2'37
Görög keleti ...	0'18	(—)0'57	0'66	0'08	1'77	(—)0'26	1'39	0'98
Ágostai ...	0'77	0'09	0'66	0'51	11'02	1'59	5'61	6'24
Református ...	0'89	0'03	0'94	0'62	3'03	1'97	4'65	3'17
Unitárius ...	0'91	0'24	1'05	0'73	—	—	—	—
Zsidó ...	2'75	1'38	1'32	1'85	8'64	3'32	2'80	5'10

A zsidók szaporodásával egyik felekezet fejlődése sem versenyezhet, azonban figyelemreméltó, hogy szaporodási százalékuk évtizedről évtizedre csökken, következőleg fejlődésük az utóbbi évtizedekben távolról sem volt oly rohamos, mint 1857-től 1869-ig. A zsidók után legerősebb volt a római katolikusok szaporodása, ellenben leggyengébb a görög keletieké. Ez utóbbi felekezet a társországokban is legmérsékeltebb szaporodást mutat, ellenben a két protestáns felekezet, melyeknek fejlődése az anyaországban épen nem mondható kielégítőnek, Horvát-Szlavonországokban roppant arányokban fejlődött, különösen az anyaországból folyton tartó bevándorlás következtében, melyben különösen a bácsmegyei németajkuak között sok az ágostai hitvallású, míg a somogyi és baranyai magyarok közt a református.

A hitfelekezetek létszámát az 1890. december 31-iki állapot és törvényhatóságok szerint a következő táblázat mutatja:

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Róm. kath.	Görög kath.	Görögkeleti	Ágost evang.	Református	Unitárius	Zsidó	Egyéb
a) Duna bal partja.									
1	Árva ...	74.892	5	2	7.153	26	—	2.742	—
2	Bars ...	127.761	20	6	3.030	16.920	14	5.157	2
3	Esztergom ...	65.677	17	20	588	9.135	1	2.939	1
4	Hont ...	72.427	45	54	24.584	7.760	6	2.865	2
	Selmecz- és Bélabánya ...	12.556	16	4	2.308	53	9	334	—
	együtt ...	84.983	61	58	26.892	7.813	15	3.199	2

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágost. evang.	Református	Unitárius	Zsidó	Egyéb
5	Liptó	40.149	16	5	33.408	52	1	3.137	82
6	Nógrád	151.541	128	61	49.590	3.669	10	9.439	6
7	Nyitra	307.168	40	22	54.703	7.339	12	27.244	31
8	Pozsony	238.901	14	13	17.013	7.094	6	15.908	10
	Pozsony	39.020	39	41	7.347	525	18	5.396	25
	együtt	277.921	53	54	24.360	7.619	24	21.304	35
9	Trenesén	224.259	63	139	21.546	295	3	12.463	1
10	Turóc	20.853	12	2	26.834	62	2	2.214	—
11	Zólyom	71.637	62	16	38.067	202	3	2.422	4
	Összesen	1.446.841	477	335	286.171	53.132	85	92.200	104
b) Duna jobb partja.									
1	Baranya	211.046	152	13.316	12.931	44.553	12	5.665	543
	Pécs	29.377	58	73	809	617	8	3.124	1
	együtt	240.423	210	13.389	13.740	45.170	20	8.789	544
1	Fejér	126.034	11	708	5.545	56.708	274	5.609	18
	Székesfehérvár	22.130	8	135	384	2.105	5	2.779	2
	együtt	148.164	19	843	5.929	58.813	279	8.388	20
1	Győr	70.933	6	6	11.955	6.483	—	3.607	2
	Győr	15.799	29	28	3.211	1.201	1	2.525	1
	együtt	86.732	35	34	15.166	7.684	1	6.132	3
4	Komárom	93.872	12	8	4.487	42.508	9	5.532	—
	Komárom	7.010	5	20	353	3.761	1	1.925	1
	együtt	100.882	17	28	4.840	46.269	10	7.457	1
5	Moson	73.843	7	6	8.770	97	6	2.320	1
6	Somogy	231.081	40	31	16.754	66.835	86	12.002	6
7	Sopron	201.333	14	9	23.426	132	2	7.472	1
	Sopron	17.082	14	12	8.289	234	11	1.571	—
	együtt	218.415	28	21	31.715	366	13	9.043	1
8	Tolna	167.599	71	1.071	33.210	40.272	18	9.510	347
9	Vas	289.309	9	23	80.192	11.470	25	9.335	8
10	Veszprém	136.019	14	3	23.542	45.399	72	10.220	11
11	Zala	369.665	27	24	8.135	11.926	6	14.820	96
	Összesen	2.062.132	477	15.473	241.993	334.301	536	98.016	1.038
c) Duna-Tisza köze.									
1	Bács	354.563	9.509	108.359	61.772	24.636	17	12.090	2.168
	Baja	16.348	18	282	162	311	6	2.334	24
	Szabadka	66.635	143	2.480	249	665	9	2.540	16
	Ujvidék	9.581	299	8.980	2.440	1.928	1	1.507	53
	Zombor	13.900	14	11.274	187	394	4	644	18
	együtt	461.027	9.983	131.303	64.810	27.934	37	19.115	2.279
2	Csongrád	96.539	111	358	1.492	19.485	11	2.205	95
	Hód.-Vásárh.	13.872	58	379	2.277	36.721	312	1.574	282
	Szeged	77.901	232	566	470	1.579	24	4.731	66
	együtt	188.312	401	1.303	4.239	57.785	347	8.510	443
3	Heves	203.963	145	59	906	17.798	10	10.873	31
4	J.-N.-K.-Szolnok	180.538	266	242	2.908	124.437	26	10.005	53
5	Pest-Pilis-S.-K.-K.	450.680	555	3.653	49.491	155.190	62	23.792	870
	Budapest	316.057	2.752	2.218	28.018	37.895	460	103.317	1.221
	Kecskemét	33.231	30	58	654	12.727	3	1.789	1
	együtt	799.968	3.337	5.929	78.163	205.812	525	128.898	2.092
	Összesen	1.833.808	14.132	138.836	151.026	433.766	945	177.401	4.898

Folyó szám	Országrészt, törvényhatóság	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágost. evang.	Református	Unitárius	Zsidó	Egyéb
d) Tisza jobb partja.									
1	Abauj-Torna	82.738	15.613	58	4.531	38.812	3	9.244	1
	Kassa	20.280	1.925	32	2.099	1.239	3	3.306	—
	együtt	103.018	17.538	90	6.630	40.051	6	12.550	1
2	Bereg	16.367	88.575	380	722	49.048	4	24.358	1
3	Borsod	109.412	10.986	98	5.373	77.038	5	13.880	2
4	Gömör	73.197	4.019	55	59.486	33.479	2	4.572	—
5	Sáros	89.805	51.855	6	14.267	260	6	11.822	—
6	Szepes	106.346	21.397	9	28.923	481	5	6.095	35
7	Ung	28.836	72.190	47	516	18.056	1	15.599	2
8	Zemplén	110.982	92.220	37	6.780	58.671	10	30.491	6
	Összesen	697.963	358.790	722	122.697	277.084	39	119.367	47
e) Tisza bal partja.									
1	Békés	58.867	513	7.477	92.327	91.339	216	7.189	458
2	Bihar	33.834	43.487	185.207	1.241	198.195	57	15.853	273
	Nagyvárad	12.030	2.488	2.237	679	10.880	85	10.115	43
	együtt	45.864	45.975	187.444	1.920	209.075	142	25.968	316
3	Hajdú	13.070	9.970	115	193	104.933	1	5.750	6
	Debreczen	8.725	1.029	58	905	42.208	15	3.999	1
	együtt	21.795	10.999	173	1.098	147.141	16	9.749	7
4	Máramaros	20.879	194.040	124	392	7.763	4	45.073	6
5	Szabolcs	65.119	46.597	119	15.490	96.435	6	21.178	1
6	Szatmár	49.558	134.891	1.922	871	96.333	30	19.422	5
	Szatm.-Németi	3.948	3.614	10	99	9.632	5	3.427	1
	együtt	53.506	138.505	1.932	970	105.965	35	22.849	6
7	Szilágy	10.955	111.211	8.337	620	51.512	59	8.435	38
8	Ugocsa	6.201	47.651	8	458	11.722	3	9.414	4
	Összesen	283.186	595.491	205.614	113.275	720.952	481	149.855	836
f) Tisza-Maros-szöge.									
1	Arad	69.246	12.110	192.733	6.274	16.878	34	4.129	141
	Arad	21.799	1.030	9.251	1.221	3.909	20	4.795	27
	együtt	91.045	13.140	201.984	7.495	20.787	54	8.924	168
2	Csanád	65.991	4.362	15.994	16.298	24.751	24	3.000	155
3	Krassó-Szörény	73.817	18.949	306.023	2.040	3.053	22	3.713	18
4	Temes	146.202	11.710	200.397	8.597	5.068	57	3.084	181
	Temesvár	27.187	612	4.863	1.122	1.121	45	4.870	64
	Versecz	12.622	17	8.271	169	80	3	695	2
	együtt	186.011	12.339	213.531	9.888	6.269	105	8.649	247
5	Torontál	266.766	3.811	263.304	19.176	9.847	34	6.428	1.436
	Pancsova	6.844	72	7.959	1.672	657	5	711	28
	együtt	273.610	3.883	271.263	20.848	10.504	39	7.139	1.464
	Összesen	690.474	52.673	1.008.795	56.569	65.304	244	31.425	2.052

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágost. evang.	Református	Unitárius	Zsidó	Egyéb
	g) Erdély.								
1	Alsó-Fehér	8.943	74.132	80.353	5.813	19.172	1.046	3.280	33
2	B.-Naszód	3.337	59.878	12.960	22.556	2.588	44	4.349	25
3	Brassó	9.837	561	31.579	39.905	3.489	521	868	17
4	Csik	93.415	18.532	65	150	465	44	706	733
5	Fogaras	2.466	23.142	56.943	2.625	1.801	373	866	1
6	Háromszék	43.224	2.404	22.529	297	55.869	4.985	698	2
7	Hunyad	15.121	50.520	190.018	2.202	7.351	206	2.470	7
8	Kis-Küküllő	4.806	35.781	18.073	18.174	17.979	4.483	1.418	331
9	Kolozs	8.724	100.402	32.792	6.268	38.592	1.278	4.313	74
	Kolozsvár	11.248	3.279	489	1.432	12.621	1.237	2.414	36
	együtt	19.972	103.681	33.281	7.700	51.213	2.515	6.727	110
10	Maros-Torda	18.205	39.494	26.615	5.435	64.310	6.866	2.711	12
	M.-Vásárhely	4.002	741	172	391	7.530	346	1.024	6
	együtt	22.207	40.235	26.787	5.826	71.840	7.212	3.735	18
11	Nagy-Küküllő	3.856	15.582	46.209	59.501	6.796	2.546	803	19
12	Szeben	6.414	12.550	88.365	39.065	1.586	115	639	4
13	Szolnok-Doboka	8.670	133.804	34.426	1.941	27.283	173	9.890	1.363
14	Torda-Aranyos	5.253	62.023	49.131	226	22.506	9.480	1.931	14
15	Udvarhely	37.287	1.745	4.171	2.777	37.826	25.544	768	14
	Összesen	284.808	633.570	694.890	208.758	328.064	59.287	39.148	2.691
	Magyar anyaország	7.239.212	1.655.600	2.064.715	1.180.489	2.212.663	61.617	707.472	11.726
	Fiume város és kerülete	28.483	13	145	225	98	1	489	40
	Horvát-Szlavonország.								
1	Belovár-Kőrös	221.100	66	41.798	394	838	3	1.995	16
2	Lika-Krbava	93.313	—	97.649	5	2	—	7	2
3	Modrus-Fiume	148.771	19	71.441	93	34	5	258	5
4	Pozsega	142.790	124	53.508	2.352	2.097	—	1.928	37
5	Szerém	156.183	4.072	159.344	18.171	5.114	8	3.759	371
6	Varasd	254.165	20	2.154	96	31	—	1.585	15
7	Verőcze	149.159	245	38.801	1.538	3.953	11	2.880	52
	Eszék	16.183	11	1.602	221	173	—	1.585	3
	együtt	165.342	256	40.403	1.759	4.126	11	4.465	55
8	Zágráb	337.479	7.715	99.942	178	53	—	1.323	33
	Zágráb	33.929	95	1.204	278	70	—	1.941	12
	együtt	371.408	7.810	101.146	456	123	—	3.264	45
	Horvát-Szlavon- ország összesen	1.553.075	12.367	557.443	23.326	12.365	27	17.261	546
	Magyarbirodalom	8.820.770	1.667.980	2.632.303	1.204.040	2.225.126	61.645	725.222	12.312

A római katolikusok nagy tömege az ország nyugati felében van elhelyezkedve; számuk legnagyobb a Duna jobb partján, azután a Duna-Tisza közén, Horvát-Szlavonországokban és a Duna bal partján, ellenben a legkisebb a Tisza balpartján és Erdélyben, hol viszont a görög katolikusok vannak erősen képviselve. Legtöbb görög-keleti van Tisza-Maros szögében és Erdélyben. Az ágostaiak legnagyobb számát a Duna két partján és Erdélyben, a reformátusokét a Tisza balpartján és a Duna-Tisza közén, a zsidókét pedig a Duna-Tisza közén kívül, hol számukat Budapest duzzasztja igen nagyra, a Tisza két partján találjuk. Az abszolút számoknál azonban jóval érdekesebb, hogy a különböző hitfelekezetek az egyes megyékben hány százalékát képezik a népességnek. Erről a következő táblázat ad számot, megjegyezvén, hogy rövidség okáért a törvényhatósági városok népességét összefoglaltuk azon megye népességével, melynek területén fekszenek. Hitfelekezetek vármegyénként és százalékokban 1890-ben:

Ország rész, vármegye	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágost. evang.	Református	Unitárius	Zsidó	Egyéb hitfelekezetű
az összes népesség százalékában								
I. Magyarország.								
a) Duna bal partja.								
Árva	88'30	0'01	0'00	8'43	0'03	—	3'23	—
Bars	83'56	0'01	0'00	1'98	11'07	0'01	3'37	0'00
Esztergom	83'80	0'02	0'03	0'75	11.65	0.00	3'75	—
Hont	69'08	0'05	0'05	21'86	6'35	0'01	2'60	0'00
Liptó	52'24	0'02	0'01	43'47	0'07	0'00	4'08	0'11
Nógrád	70'67	0'06	0'03	23'13	1'71	—	4'40	0'00
Nyitra	77'46	0'01	0'01	13'79	1'85	0'00	6'87	0'01
Pozsony	83'87	0'01	0'02	7'35	2'30	0'01	6'43	0'01
Trencsén	86'66	0'03	0'05	8'33	0'11	—	4'82	0'00
Turóc	41'72	0'03	0'01	53'67	0'13	0'01	4'43	0'00
Zólyom	63'73	0'06	0'01	33'86	0'18	—	2'15	0'01
Összesen	76'98	0'03	0'02	15'22	2'83	0'00	4'91	0'01
b) Duna jobb partja.								
Baranya	74'60	0'07	4'15	4'26	14'02	0'01	2'72	0'17
Fejér	66'60	0'01	0'38	2'66	26'44	0'13	3'77	0'01
Győr	74'91	0'03	0'03	13'10	6'64	—	5'29	0'03
Komárom	63'25	0'01	0'02	3'03	29'01	0'01	4'67	0'00
Moson	86'82	0'01	0'01	10'31	0'11	0'01	2'73	0'00

Országgrész, vármegye	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágost. evang	Refor- mátus	Unitá- rius	Zsidó	Egyéb hitfele- kezetű
az összes népesség százalékában								
Somogy	70'70	0'01	0'01	5'13	20'45	0'03	3'67	0'00
Sopron	84'13	0'01	0'01	12'22	0'14	0'01	3'48	0'00
Tolna	66'48	0'03	0'43	13'17	15'97	0'01	3'77	0'14
Vas	74'11	0'00	0'01	20'54	2'94	0'01	2'39	0'00
Veszprém	63'18	0'01	0'00	10'94	21'09	0'03	4'75	0'00
Zala	91'34	0'01	0'01	2'01	2'95	0'00	3'66	0'02
Összesen	74'88	0'02	0'56	8'78	12'14	0'02	3'56	0'04
<i>c) Duna-Tisza köze.</i>								
Bács-Bodrog	64'34	1'39	18'33	9'05	3'90	0'00	2'67	0'32
Csongrád	72'06	0'15	0'50	1'62	22'11	0'13	3'26	0'17
Heves	87'24	0'06	0'03	0'39	7'61	0'01	4'65	0'01
Jász-Nagy-Kun-Szolnok	56'69	0'08	0'08	0'91	39'07	0'01	3'14	0'02
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun	65'32	0'27	0'48	6'38	16'81	0'04	10'53	0'17
Összesen	66'57	0'51	5'04	5'48	15'75	0'03	6'44	0'18
<i>d) Tisza jobb partja.</i>								
Abauj-Torna	57'27	9'75	0'05	3'69	22'26	0'00	6'98	0'00
Bereg	9'12	49'36	0'21	0'41	27'33	0'00	13'57	0'00
Borsod	50'47	5'07	0'05	2'48	35'53	0'00	6'40	0'00
Gömör	41'87	2'30	0'03	34'03	19'15	0'00	2'62	0'00
Sáros	53'45	30'86	0'00	8'49	0'16	0'00	7'04	0'00
Szepes	65'13	13'10	0'01	17'71	0'30	0'00	3'73	0'02
Ung	21'32	53'38	0'04	0'38	13'35	0'00	11'53	0'00
Zemplén	37'09	30'82	0'01	2'27	19'61	0'01	10'19	0'00
Összesen	42'06	23'66	0'05	8'09	18'27	0'00	7'87	0'00
<i>e) Tisza bal partja.</i>								
Békés	22'78	0'20	2'90	35'73	35'35	0'08	2'78	0'18
Bihar	8'87	8'90	36'28	0'37	40'46	0'03	5'03	0'06
Hajdu	11'41	5'76	0'09	0'58	77'05	0'01	5'10	0'00
Máramaros	7'78	72'33	0'05	0'15	2'89	0'00	16'80	0'00
Szabolcs	26'59	19'02	0'05	6'32	39'37	0'00	8'65	0'00
Szatmár	16'52	42'78	0'60	0'30	32'73	0'01	7'06	0'00
Szilágy	5'73	58'18	4'36	0'32	26'95	0'03	4'41	0'02
Ugocsa	8'22	63'15	0'01	0'61	15'53	0'00	12'48	0'00
Összesen	13'68	28'77	9'94	5'47	34'84	0'02	7'24	0'04

Országrés, vármegye	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágost. evang	Refor- mátus	Unitá- rius	Zsidó	Egyéb hitfele- kezetű
az összes népesség százalékában								
f) Tisza-Maros szöge.								
Arad	26'50	3'82	58'78	2'18	6'05	0'02	2'60	0'05
Csanád	50'54	3'34	12'25	12'48	18'95	0'02	2'30	0'12
Krassó-Szörény	18'11	4'65	75'07	0'50	0'75	0'01	0'91	0'00
Temes	42'25	2'84	49'14	2'28	1'43	0'02	1'99	0'05
Torontál	46'68	0'66	45'88	3'53	1'78	0'01	1'21	0'25
Összesen	36'20	2'76	52'88	2'96	3'43	0'01	1'65	0'11
g) Erdély.								
Alsó-Fehér	4'63	38'40	41'62	3'01	10'08	0'54	1'70	0'02
Besztercze-Naszód	3'19	56'22	12'37	21'54	2'47	0'04	4'15	0'02
Brassó	11'34	0'65	36'39	45'98	4'02	0'60	1'00	0'62
Csik	81'86	16'24	0'06	0'13	0'41	0'04	0'62	0'64
Fogaras	2'80	26'23	64'55	2'98	2'04	0'42	0'98	0'00
Háromszék	33'25	1'85	17'33	0'23	42'97	3'83	0'54	0'00
Hunyad	5'65	18'86	70'93	0'82	2'74	0'08	0'92	0'00
Kis-Küküllő	4'76	35'41	17'89	17'98	17'79	4'44	1'40	0'33
Kolozs	8'87	46'04	14'78	3'42	22'74	1'12	2'98	0'05
Maros-Torda	12'49	22'62	15'06	3'28	40'39	4'05	2'10	0'01
Nagy-Küküllő	2'85	11'52	34'15	43'97	5'02	1'88	0'59	0'02
Szeben	4'31	8'44	59'41	26'26	1'07	0'08	0'43	0'00
Szolnok-Doboka	3'99	61'50	15'82	0'89	12'54	0'08	4'55	0'63
Torda-Aranyos	3'49	41'19	32'63	0'15	14'95	6'30	1'28	0'01
Udvarhely	33'86	1'58	3'79	2'52	34'35	23'19	0'70	0'01
Összesen	12'65	28'14	30'87	9'27	14'57	2'64	1'74	0'12
I. Magyarország	47'84	10'94	13'64	7'80	14'62	0'41	4'67	0'08
II. Fiume város és kerülete	96'57	0'05	0'49	0'76	0'33	0'00	1'66	0'14
III. Horvát-Szlavonország	71'03	0'57	25'93	1'09	0'56	0'00	0'79	0'03
Belovár-Kőrös	83'05	0'03	15'70	0'15	0'37	0'00	0'75	0'01
Lika-Krbava	48'86	—	51'13	0'00	0'00	—	0'01	0'00
Modrus-Fiume	67'43	0'01	32'38	0'04	0'02	0'00	0'12	0'00
Pozsega	70'40	0'06	26'38	1'16	1'03	—	0'95	0'02
Szerém	45'01	1'17	45'92	5'24	1'47	0'00	1'08	0'11
Varasd	98'49	0'01	0'83	0'04	0'01	—	0'61	0'01
Verőcze	76'40	0'12	18'46	1'03	1'91	0'00	2'06	0'02
Zágráb	76'70	1'61	20'89	0'09	0'03	—	0'67	0'01
A Szt.-István korona orszá- gai összesen	50'84	9'61	15'17	6'94	12'83	0'36	4'18	0'07

A római katolikusok az anyaország 63 vármegyéje közül 32-ben képeznek abszolút többséget, a Duna jobb partján és a Duna-Tisza közén kivétel nélkül, a Duna balpartján pedig Turóc, Horvát-Szlavonországokban Lika-Krbava és Szerém kivételével valamennyiben. A Tisza jobb partján a megyék felében, a Tisza-Maros szögén és Erdélyben csak egy-egy vármegyében, a Tisza balpartján ellenben egyetlen egyben sem. A görög katolikusok 6 vármegyében képezik a népesség abszolút többségét, a görög keletiek 5-ben, az ágostaiak az egy Turóc, a reformátusok az egy Hajdú vármegyében. Van azonban sok megyénk, hol egyik felekezet sem vergődik abszolút többségre, ilyenek pl. Gömör, Zemplén, Bereg, Szabolcs, Szatmár, Bihar, Békés, Temes, Torontál, Alsó-Fehér, Brassó, Háromszék, Kis-Küküllő, Kolozs, Maros-Torda, Nagy-Küküllő, Torda-Aranyos, Udvarhely.

A hitfelekezetek nemzetközi teljes átnézetét egészen hiteles adatok alapján nem nyújthatjuk, mert még számos oly országban is, a hol rendszeres népszámlálások tartatnak, az egyének hitfelekezetét nem tudakolják. Csak nagyon is hozzávetőleges becslési adatokra vagyunk tehát utalva.

Egy Amerikában megjelenő statisztikai évkönyv¹⁾ az egész világ népességének hitfelekezetek szerinti megoszlását következőleg mutatja ki:

Római katolikusok ...	212,000.000	Buddha és Confucius	
Protestánsok	115,000.000	követői	400,000.000
Görög szertartásúak ...	91,000.000	Brahma vallásúak	197,000.000
Atheisták, deisták és		Mohamedánok	154,000.000
hitetlenek	100,000.000	Pogányok	62,000.000
Zsidók	8.000.000	Minden egyéb vallás ...	166,000.000

A Jenában, Conrad, Elster, Lexis és Loening szerkesztésében megjelenő »Handwörterbuch der Staatswissenschaften« című nagyszabású munka legújabb kötetében, az egyik szerkesztő, Lexis, szintén közöl egy kimutatást a hitfelekezetekről E kimutatás szerint, melynek csak főösszegét közöljük, a föld kerekéségén volna:

protestáns	152,940.000	lélek
katolikus	232,870.000	»
zsidó	7,403.000	»
görög orthodox	85,250.000	»
mohamedán	155,500.000	»

¹⁾ The Annual Statistician and Economist 1892. San-Francisco 1892.

Lexis megjegyzi, hogy a katolikusok száma talán 10—20 millióval magasabbra van fölvéve, mint a valóságban. Ezzel a levonással a római katolikusok száma meglehetősen összevágna a fentebbi kimutatásban közölt számmal, de már a protestánsoknál igen nagy a különbség; s a mint az alábbi részletekből is látható, határozottan Lexis adata a helyesebb.

Azokból az országokból, melyekben népszámlálások alkalmával a hitfelekezetek is számba vétetnek, azok létszámát lehető részletelesen közöljük.

Ausztria hitfelekezeti viszonyait az 1890. december 31-iki állapot szerint a következő kimutatás részletezi:

	Római katolikus	Görög katolikus	Görög keleti	Ágostai hitvallás	Helvét hitvallás	Zsidó	Egyéb
Alsó-Ausztria	2,473.412	2.225	2.654	42.370	7.632	128.729	4.777
Felső-Ausztria	766.959	212	45	17.134	138	1.078	265
Salzburg	172.515	5	5	765	47	157	16
Stájerország	1,269.688	80	184	10.068	488	1.979	221
Karinthia	342.034	20	50	18.599	122	164	19
Krajna	497.801	352	350	237	112	89	17
Trieszt és ker.	149.362	47	1.369	821	481	4.708	678
Görz és Gradiska	219.472	9	136	282	46	331	32
Iztria	316.502	35	443	100	274	229	27
Tirol	809.594	76	35	1.662	523	601	205
Vorarlberg	114.711	1	1	824	392	136	8
Csehország	5,612.297	325	159	60.737	66.499	94.479	8.598
Morvaország	2,169.772	202	90	23.562	37.717	45.324	203
Sziléczia	510.692	73	7	84.359	365	10.042	111
Galiczia	2,997.430	2,790.449	1.429	38.289	4.990	772.213	3.016
Bukovina	72.389	19.810	450.773	15.868	476	82.713	4.558
Dalmácia	439.536	151	87.009	151	222	329	28
Összesen	18,934.166	2,814.072	544.739	315.828	120.524	1,143.301	22.779
1880-ban	17,693.648	2,533.323	492.088	289.005	110.525	1,005.394	29.261

Alsó-Ausztria	92'92	0'08	0'10	1'59	0'29	4'54	0'18
Felső-Ausztria	97'60	0'03	0'01	2'18	0'02	0'13	0'03
Salzburg	99'43	—	—	0'44	0'03	0'09	0'01
Stájerország	98'99	0'01	0'01	0'79	0'04	0'15	0'01
Karinthia	94'74	0'01	0'02	5'15	0'08	0'05	—
Krajna	99'77	0'07	0'07	0'05	0'02	0'03	—
Trieszt és ker.	94'85	0'03	0'87	0'52	0'31	2'09	0'43
Görz és Gradiska	99'62	0'01	0'06	0'13	0'02	0'15	0'01
Iztria	99'65	0'01	0'14	0'03	0'09	0'07	0'01
Tirol	92'62	0'01	—	0'21	0'05	0'07	0'03
Vorarlberg	98'82	—	—	0'71	0'34	0'12	0'11
Csehország	96'05	0'01	—	1'04	1'13	1'62	0'15
Morvaország	95'29	0'01	—	1'04	1'66	1'99	0'01
Sziléczia	84'32	0'01	—	13'93	0'06	1'66	0'09
Galiczia	45'39	42'23	0'02	0'58	0'08	11'66	0'02
Bukovina	11'30	3'06	69'72	2'45	0'07	12'79	0'74
Dalmácia	83'33	0'03	16'70	0'03	0'04	0'06	0'01
1880-ban	79'94	11'78	2'28	1'32	0'70	4'79	0'01
1880-ban	79'90	11'44	2'22	1'31	0'70	4'54	0'06

A népességnek erős abszolút többségét a római katolikusok képezik, kik csak Galicziában s még inkább Bukovinában vesztik el túlsúlyukat. Bukovinában a görög keletiek képeznek abszolút többséget, de igen sok a zsidó is, úgy itt, mint Galicziában, mely utóbbi országban görög katolikusok (ruthének) fordulnak elő legnagyobb számmal a római katolikusok (lengyelek) mellett.

A *Németbirodalom* és az egyes nagyobb német államok népessége hitfelekezetek szerint 1890. évi december 1-én következőleg oszlott meg:

Államok és ország- részek	Szám szerint				Százalékokban.			
	evangelikus	katholikus	egyéb keresz- tény	zsidó	evange- likus	katholi- kus	egyéb ke- resztény	zsidó
Porosz királyság	19,232.449	10,252.818	95.349	372.059	64'20	34'22	0'32	1'24
Bajor királyság	1,571.863	3,962.941	5.786	53.885	28'10	70'83	0'10	0'96
Szász királyság	3,351.751	129.382	11.519	9.368	95'69	3'69	0'33	0'27
Württemberg	1,407.176	609.794	6.723	12.639	69'10	29'04	0'33	0'69
Baden	598.678	1,028.222	3.954	26.735	36'11	62'02	0'24	1'61
Német-Birodalom	31,026.810	17,674.921	145.540	567.884	62'11	35'76	0'29	1'15
1880. decz. 1-én	28,331.152	16,232.651	78.031	561.612	62'63	35'89	0'17	1'24

Tíz év alatt a két fő hitfelekezet számarányában változás alig történt, csak egy kevésbé foglaltak tért a protestánsok s egy kevésbé vesztettek tért a római katolikusok. Feltűnő azonban a zsidók számarányának apadása. E felekezet, mely úgy nálunk, mint Ausztriában oly erősen szaporodik, a Németbirodalomban, az utóbbi évtized alatt mindössze csak 1'10⁰/₀-kal szaporodott, míg az összes népesség növekedése 9'03⁰/₀-ra rúgott,

Nagyon változatos képet mutat hitfelekezeti tekintetben *Németalföld*, a mint a következő számokból látható:

Hitfelekezet	Számszerint			Százalékokban			Szaporodás 1869—89 o/0- ban
	1869	1879	1889	1869	1879	1889	
Németalföldi reform.	1,956.852	2,186.869	2,194.649	54'67	54'50	48'65	12'15
Római katolikus ...	1,307.765	1,439.137	1,596.482	36'53	35'86	35'39	22'08
Reformált keresztyén	107.123	139.903	189.251	2'99	3'49	4'19	76'67
Panaszos németalf. ref.	—	—	181.017	—	—	4'01	—
Lutheránus ...	57.545	61.825	63.703	1'61	1'54	1'41	10'70
Mennonita ...	44.227	50.705	53.572	1'24	1'26	1'19	21'13
Zsidó ...	68.003	81.693	97.324	1'90	2'04	2'16	43'12
Egyéb ...	38.014	52.561	135.417	1'06	1'31	3'00	256'23
Összesen ...	3,579.529	4,012.693	4,511.415	100'00	100'00	100'00	—

Belgiumban a népszámlálások alkalmával nem tudakolják a hitfelekezetet. Ez ott fölösleges is, mert a népesség csaknem kizárólag római katolikus, a protestánsok számát 10.000 re, a zsidókét pedig 4.000-re becsülik.

Franciaország újabb népszámlásai szintén nem fektetnek súlyt a hitfelekezetre. Az 1873. évi népszámlálás szerint volt:

Katholikus	35,387.703	Egyéb protestáns	33.109
Református	467.531	Zsidó	49.439
Lutheránus	80.117	Egyéb felekezetű és felek. nélküli	85.022

Sokkal kimerítőbb adataink vannak *Svájc*ból:

	Szám szerint				Százalékokban			
	Protes- táns	Katholi- kus	Zsidó	Egyéb vagy hitfelekezet nélküli	Protes- táns	Katholi- kus	Zsidó	Egyéb vagy hitfelekezet nélküli
1850-ben	1,417.786	971.809	3.145	—	59'30	40'60	0'10	—
1860-ban	1,478.591	1,021.821	4.216	5.866	58'90	40'70	0'20	0'20
1870-ben	1,566.347	1,084.369	6.996	11.435	58'70	40'60	0'30	0'40
1880-ban	1,667.109	1,160.782	7.373	10.435	58'60	40'80	0'20	0'40
1888-ban	1,716.548	1,183.828	8.069	9.309	58'80	40'60	0'30	0'30

Ez adatok, kivált ha az egyéb felekezetűeknél okvetlen előforduló ingadozást is számba vesszük, a hitfelekezeti viszonyok nagy állandóságáról tanúskodnak. A római katolikusok arányszáma egészen változatlanul maradt, míg a protestánsoké kevéssel csökkent.

Olaszország népessége valami 60.000 protestáns és 40.000 zsidó kivételével egészen római katolikus. Még tisztább katolikus a Pyrenaei félsziget két állama, kivált *Portugália*. *Spanyolországban* a protestánsok számát 10 ezerre, a zsidókét 5 ezerre becsülik.

A *Balkán-államok* és *Oroszország* népei, a fentebb idézett »Handwörterbuch der Staatswissenschaften« szerint hitfelekezeti tekintetben kerek számokban kifejezve, következőleg oszolnak meg:

	Gör. keleti	Mohamedán	Protestáns	Katholikus	Zsidó	Pogány
1 Bosznia-Hercegov.	570.000	490.000	—	266.000	6.000	—
2 Montenegro	200.000	8.000	—	10.000	—	—
3 Szerbia	2,130.000	10.000	—	10.000	4.000	—
4 Románia	4,790.000	30.000	10.000	110.000	400.000	—
5 Bulgária és K.-Rum.	2,430.000	670.000	1.600	20.000	24.000	—
6 Európ. Törökország	1,800.000	2,200.000	—	470.000	80.000	—
7 Görögország	2,130.000	30.000	—	14.000	5.000	—
8 Oroszország	70,208.000	2.600.000	3,390.000	14,500.000	4,200.000	30.000
9 Finnország	46.000	—	2,335.000	500	—	—

Nemzetiségek. Bár egy-egy országnak többnyire egy népfaj adja meg általános jellegét, nagyon sok országban — többek közt hazánkban is — több különböző népfaj alkot egy politikai nemzetet. A népfajt természetesen nem igen lehet ethnografiai értelemben venni, mert a fajkeveredés Európaszerte oly erős, hogy valamennyi nemzetnek még ugyanazon nyelvet beszélő, tehát homogén részei is különböző népfajok keverékéből állt elő. Az ugynevezett nemzetiségeket tehát tulajdonképen nem az ethnografiai származás, hanem a nyelv különbözteti meg, s a népszámlálások is, ha a nemzetiségek számát akarják megismerni, a nyelvet (anyanyelvet, társalgási nyelvet stb.) kutatják. Magyarországon a nemzetiséget eddigelé csak három népszámlálás kutatta: az abszolút kormány által tendenciózusan végrehajtott 1850-ki, továbbá a legutóbbi két népszámlálás, az 1880. és 1890. évi. Az 1850. évi adatoknál jóval megbízhatóbbak a Fényes Elek által az 1840. évről összeállított adatok, melyek, bár magán adatgyűjtő fáradságtalan szorgalmának eredményei, vetekednek egy rendszeres jó népszámlálás eredményével. Azonban Fényes is azt a hibát követte el, hogy a zsidókat külön nemzetiségnek számította. Az összehasonlíthatóság kedvéért a zsidók akkori számát valószínűség szerint fel kell osztanunk az egyes nemzetiségek közt. Ezt a műveletet végrehajtva, a fontosabb nemzetiségek fejlődése az utóbbi félszázad alatt az egész Magyarbirodalomban a következő volt:

Nemzetiség	1840-ben	1880-ban	1890-ben	1840-ben	1880-ban	1890-ben	Szaporodás 1840—90
	összesen			az összes népesség száza- lékában			
Magyar	4,910.373	6,455.487	7,426.730	38'11	41'21	42'81	51'25
Német	1,420.098	1,953.911	2,107.577	11'03	12'49	12'15	48'43
Tót	1,687.256	1,864.529	1,910.279	13'10	11'91	11'01	13'22
Oláh	2,202.542	2,405.085	2,591.905	17'10	15'38	14'94	17'68
Horvát-szerb	2,144.312	2,352.339	2,611.264	16'65	15'04	15'05	21'78
Ruthén	442.903	356.062	383.392	3'44	2'28	2'21	(—) 13'44

Az összes nemzetiségek közül kielégítőleg csak a magyar és a német fejlődött, a többi nagyon mérsékelten, sőt a ruthén nemcsak viszonylag szorult háttérbe, hanem absolute is megfogyott. Nem szabad azonban felednünk, hogy azokban a vármegyékben a hol a tót és a ruthén nyelvhatár érintkezik, a két nyelvet igen gyakran összecserélik s így meglehet, hogy a ruthének imént kimutatott fogyása nem tényleges fogyás, hanem csak a különböző felfogás

eredménye. Bajos is elképzelni a ruthének fogyását, mikor épen a ruthénlakta északkeleti vármegyékben a népesség szaporodása — a mint fentebb láttuk — igen erős. Az eltérő népnövekedési aránynak megfelelőleg a különböző nemzetiségek számaránya is tetemesen megváltozott, a magyaroké és németeké emelkedett, a többi nemzeti-ségeké pedig hanyatlott.

A főbb nemzetiségek abszolút számát az 1890. évi népszámlálás adatai szerint, törvényhatóságok szerint, a következő kimutatás tünteti fel:

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Vend	Egyéb
Magyarország.										
a) Duna bal partja.										
1	Árva vm.	773	1.918	81.600	—	1	2	2	—	524
2	Bars »	47.611	17.561	87.016	8	2	7	—	1	704
3	Esztergom »	62.505	8.941	6.432	6	—	35	11	2	446
4	Hont »	55.621	6.416	45.046	43	7	6	13	7	584
	Selmecz- és Bélab. sz. k. v.	2.534	1.186	11.483	10	—	4	—	—	63
	együtt	58.155	7.602	56.529	53	7	10	13	7	647
5	Liptó vm.	1.771	2.568	72.067	4	3	2	1	—	434
6	Nógrád »	148.357	4.044	59.440	5	4	15	9	393	2.177
7	Nyitra »	69.498	35.893	288.811	6	17	35	8	2	2.289
8	Pozsony »	109.466	24.499	141.032	10	2	1.319	9	15	2.607
	Pozsony, sz. k. v.	10.433	31.404	8.709	18	16	205	27	7	1.592
	együtt	119.899	55.903	149.741	28	18	1.524	36	22	4.199
9	Trencsén vm.	5.082	10.267	241.818	110	20	18	46	50	1.358
10	Turóc »	1.358	10.180	37.954	6	—	1	1	—	479
11	Zólyom »	4.549	3.268	103.648	23	5	4	3	—	913
	Összesen	519.558	158.145	1.185.056	249	77	1.653	130	477	14.170
b) Duna jobb partja.										
1	Baranya vm.	143.108	106.388	301	—	2	19.732	16.209	292	2.186
	Pécs, sz. k. v.	25.268	6.508	316	—	2	397	37	215	1.324
	együtt	168.376	112.896	617	—	4	20.129	16.246	507	3.510
2	Fejér vm.	164.033	25.370	2.862	33	1	17	2.090	2	499
	Székes-Fejérvár, sz. kir. v.	26.627	707	62	3	—	14	13	1	121
	együtt	190.660	26.077	2.924	36	1	31	2.103	3	620
3	Győr vm.	91.196	1.570	75	5	—	46	1	2	97
	Győr, sz. k. v.	21.083	1.253	129	6	2	89	11	—	222
	együtt	112.279	2.823	204	11	2	135	12	2	319

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Vend	Egyéb
4	Komárom vm.	125.160	11.157	9.558	22	2	9	—	5	515
	Komárom, sz. k. v.	12.170	515	233	1	2	3	1	—	151
	együtt.....	137.330	11.672	9.791	23	4	12	1	5	666
5	Moson vm.	20.787	54.729	493	2	1	8.424	4	—	610
6	Somogy »	294.242	19.721	261	—	2	10.829	7	635	1.138
7	Sopron »	114.230	87.653	178	5	1	29.356	4	17	945
	Sopron, sz. k. v.	8.104	17.390	171	7	—	804	13	20	704
	együtt.....	122.334	105.043	349	12	1	30.160	17	37	1.649
8	Tolna vm.	169.346	80.114	769	266	2	47	1.048	12	494
9	Vas »	197.389	125.526	226	14	3	18.197	8	47.080	1.928
10	Veszprém »	177.073	35.962	1.971	26	—	32	2	41	173
11	Zala »	296.145	6.355	258	108	1	79.737	12	21.380	703
	Összesen	1.885.961	580.918	17.863	498	21	167.733	19.460	69.702	11.810
<i>c) Duna-Tisza köze.</i>										
1	Bács-Bodrog vm.	221.751	176.480	27.471	343	8.897	861	135.695	15	1.601
	Baja, thj. felr. v.	14.463	2.001	21	—	2	31	2.888	—	79
	Szabadka, sz. k. v.	38.327	1.898	476	16	2	19	31.824	64	111
	Ujvidék, » » »	7.804	5.996	1.010	9	154	308	9.300	—	136
	Zombor, » » »	6.176	2.676	47	4	8	34	17.397	1	92
	együtt.....	288.521	189.051	29.025	372	9.063	1.253	197.104	80	2.019
2	Csongrád vm.	119.338	284	382	18	1	5	28	—	240
	Hm.-Vásárhely, thj. f. v.	54.871	178	158	15	3	2	20	—	228
	Szeged, sz. k. v.	82.260	2.281	175	219	10	21	373	4	226
	együtt.....	256.469	2.743	715	252	14	28	421	4	694
3	Heves vármegye	230.450	1.568	1.079	13	6	32	9	7	621
4	Jász-N.-Kun-Szolnok vm.	315.387	1.567	977	153	6	14	18	—	353
5	Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vm.	552.999	88.181	30.007	427	30	747	8.805	14	3.083
	Budapest, fő- és sz. v.	326.395	117.902	27.449	752	116	1.102	1.891	305	16.026
	Keeskemét, thj. f. v.	48.085	259	70	20	1	3	7	—	48
	együtt.....	927.479	206.342	57.526	1.199	147	1.852	10.703	319	19.157
	Összesen	2.018.306	401.271	80.322	1.989	9.236	3.179	208.255	410	22.844
<i>d) Tisza jobb partja.</i>										
1	Abauj-Torna vm.	105.105	6.119	38.527	1	216	10	—	—	1.022
	Kassa, sz. k. v.	14.421	3.891	9.713	24	33	17	11	6	768
	együtt.....	119.526	10.010	48.240	25	249	27	11	6	1.790
2	Bereg vm.	76.051	19.418	1.223	127	81.907	42	11	2	674
3	Borsod »	202.896	3.160	9.738	39	348	27	3	—	583
4	Gömör »	93.695	4.770	74.731	3	11	13	1	1	1.585
5	Sáros »	5.708	11.811	112.331	6	35.019	4	5	2	3.135

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Vend	Egyéb
6	Szepes »	4.999	44.958	93.214	2	17.518	10	1	—	2.589
7	Ung »	37.182	10.318	40.035	94	46.521	33	3	6	1.055
8	Zemplén »	141.188	15.511	107.477	74	31.036	81	16	1	3.813
	Összesen	681.245	119.956	486.989	370	212.609	237	51	18	15.224
e) Tisza bal partja.										
1	Békés vm.	188.781	6.110	56.876	6.019	23	12	32	2	531
2	Bihar »	249.567	2.360	5.660	217.413	173	144	7	—	2.823
	Nagy-Várad, thj. felr. v.	34.239	1.014	297	2.527	40	16	18	1	405
	együtt	283.806	3.374	5.957	219.940	213	160	25	1	3.228
3	Hajdú vm.	133.388	346	145	53	21	2	1	—	82
	Debreczen, szab. kir. v.	55.805	786	145	24	9	2	7	2	160
	együtt	189.193	1.132	290	77	30	4	8	2	242
4	Máramaros vm.	33.610	45.679	492	64.957	122.528	9	4	1	1.001
5	Szabolcs »	234.920	1.357	6.897	714	596	—	2	2	457
6	Szatmár »	178.842	13.616	361	107.230	1.300	60	1	53	1.569
	Szatmár-Németi sz. k. v.	19.587	267	44	717	44	1	1	—	75
	együtt	198.429	13.883	405	107.947	1.344	61	2	53	1.644
7	Szilágy vm.	67.275	1.593	2.330	117.711	63	165	—	1	2.029
8	Ugocsa »	28.852	5.447	40	8.830	32.076	1	—	—	215
	Összesen	1.224.866	78.575	73.287	526.195	156.873	412	73	62	9.347
f) Tisza-Maros szöge.										
1	Arad vm.	60.879	31.677	3.799	201.084	195	52	496	2	3.361
	Arad, sz. k. v.	25.901	5.696	358	7.873	4	25	1.704	—	561
	együtt	86.780	37.303	4.157	208.957	199	77	2.200	2	3.922
2	Csanád vm.	95.229	1.410	15.735	13.689	152	7	3.853	—	500
3	Krassó-Szörény vármegye	10.879	48.058	5.723	311.335	161	5.018	11.862	62	14.537
4	Temes vm.	24.203	125.729	2.221	157.367	21	149	53.552	7	9.537
	Temesvár, sz. k. város	10.657	22.301	315	3.613	27	49	1.545	2	1.375
	Versecz, thj. f. v.	1.254	12.154	62	469	22	7	7.712	2	177
	együtt	36.114	160.184	2.598	161.449	70	205	62.809	11	11.089
5	Torontál vm.	97.936	177.815	13.789	87.126	29	4.531	179.522	18	13.546
	Pancsova, thj. v.	2.055	7.284	242	319	4	159	7.713	5	167
	együtt	99.991	185.099	14.031	87.445	33	4.690	186.235	23	13.713
	Összesen	328.993	432.054	42.244	782.875	615	9.997	266.959	98	43.761
g) Erdély.										
1	Alsó-Fehér vm.	30.181	7.539	60	151.397	3	58	22	6	3.806
2	Besztercze-Naszód vármegye	4.994	25.268	179	70.466	59	6	3	—	3.762
3	Brassó vármegye	26.116	27.802	225	31.106	5	15	15	1	1.492

Folyó szám	Országgrész, törvényha- tóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Vend	Egyéb
4	Csik vm.	98.861	384	6	14.470	2	—	1	—	386
5	Fogarasz »	4.082	4.009	26	78.725	2	—	3	6	1.364
6	Háromszék »	110.799	551	251	17.360	59	141	—	—	847
7	Hunyad »	17.167	8.047	347	238.486	47	15	30	9	3.747
8	Kis-Küküllő »	27.652	18.273	2	49.573	—	56	—	—	5.489
9	Kolozs »	49.757	6.745	66	130.051	6	12	—	—	5.806
	Kolozsvár, sz.									
	kir. v.	27.514	1.336	110	3.226	8	12	21	—	529
	együtt...	77.271	8.081	176	133.277	14	24	21	—	6.335
10	Maros-Torda vm.	89.787	5.996	121	61.510	4	13	1	—	6.216
	Maros-Vásár- hely, sz. k. v.	12.785	442	19	669	—	—	5	—	292
	együtt...	102.572	6.438	140	62.179	4	13	6	—	6.508
11	Nagy-Küküllő vármegye	14.148	59.575	12	53.644	2	13	5	3	7.910
12	Szeben	4.342	42.497	108	98.719	10	22	14	18	3.008
13	Szolnok-Doboka vármegye	38.961	6.234	255	166.806	83	67	53	101	4.990
14	Torda-Aranyos vármegye	37.590	841	73	107.491	61	—	1	1	4.506
15	Udvarhely vm.	103.209	2.131	20	3.191	—	1	3	—	1.577
	Összesen...	697.945	217.670	1.880	1.276.890	351	431	177	145	55.727
	Magyarország Összesen...	7.356.874	1.988.589	1.896.641	2.589.066	379.782	183.642	495.105	70.912	172.833
	Fiume város és ker.	1.062	1.495	24	13	4	3.766	28	2.780	20.322
	H.-Szlavonország.									
1	Belovár-Kőrös vármegye	8.424	3.683	181	619	22	240.967	2.162	10.122	
2	Lika-Krbava vármegye	15	100	5	1	1	190.680	60	116	
3	Modrus-Fiume vármegye	347	475	49	—	2	217.389	1.190	1.177	
4	Pozsega vm.	9.429	10.726	659	11	109	167.776	880	13.246	
5	Szerém »	20.854	57.508	9.224	1.117	3.452	248.998	1.315	4.554	
6	Varasd »	1.044	1.939	49	104	1	251.086	3.255	588	
7	Verőcze »	25.240	26.958	3.205	851	1	135.415	1.019	3.950	
	Eszék, sz. k. v.	1.378	10.657	72	5	3	7.118	135	410	
	együtt...	26.618	37.615	3.277	856	4	142.533	1.154	4.360	
8	Zágráb vm.	883	2.020	123	76	3	436.309	5.157	2.154	
	Zágráb, sz. k. v.	1.180	3.427	47	12	12	25.981	5.814	1.054	
	együtt...	2.063	5.447	170	88	15	462.290	10.971	3.208	
	Horvát-Szlavon- ország összesen	68.794	117.493	13.614	2.826	3.606	1.921.719	20.987	37.371	
	A Szt-Isztván korona országai együtt	7.436.730	2.107.577	1.910.279	2.591.905	383.392	2.604.260	94.679	230.576	

*) Ebből 13.012 olasz.

Ezek a számok csak a polgári népességre vonatkoznak; ismerjük azonban a Magyarország területén számbavett katonáknak is anyanyelv szerinti megoszlását. És pedig volt:

Magyar anyanyelvű	...	50.602
Német »	...	21.829
Tót »	...	11.320
Oláh »	...	12.122
Ruthén »	...	839
Horvát-szerb »	...	14.862
Vend »	...	314
Egyéb »	...	2.503

Ha ez adatokat a polgári népességhez hasonlítjuk, több feltűnő eltérést látunk. Legyen elég itt megemlítenünk a katonaságban a német anyanyelvűek aránytalan nagy számát; min azonban alig csodálkozhatunk, ha tudjuk, hogy a közös hadsereg hivatalos nyelve a német. A katonaságra vonatkozó adatok természetesen a népszámlálás idejében Magyarország területén talált katonaságot illetik; de azonkívül Ausztriában és Boszniában is voltak magyar csapatok s ha még az Ausztriában tartózkodott több mint 200.000 polgári egyént is tekintetbe vesszünk, kiknek jelentékeny száma szintén magyar anyanyelvű, a magyar anyanyelvűek száma jóval meghaladja a hét és fél milliót.

A nemzetiségek számarányát a polgári népességben szintén törvényhatóságok és az 1890. évi december 31-iki állapot szerint a következő kimutatás tünteti fel:

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	az összes népesség százalékában						
		Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb
	Magyarország							
	a) Duna bal partja							
1	Árva vármegye	0'91	2'26	96'21	—	—	—	0'62
2	Bars »	31'14	11'48	56'91	0'01	—	—	0'46
3	Esztergom »	79'75	11'41	8'21	0'01	—	0'04	0'01
4	Hont »	51'62	5'95	41'81	0'04	0'01	0'01	0'55
	Selm.- és Bélabánya, sz. k. v.	16'58	7'76	75'15	0'07	—	0'03	0'41
	együtt	47'27	6'18	45'95	0'04	0'01	0'01	0'53
5	Liptó vármegye	2'30	3'34	93'78	0'01	—	—	0'57
6	Nógrád »	69'18	1'89	27'72	—	—	—	0'01
								1'27

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Egyéb
		az összes népesség százalékában							
7	Nyitra vármegye	17'53	9'05	72'83	—	—	0'01	—	0'58
8	Pozsony »	39'24	8'78	50'56	—	—	0'47	—	0'95
	Pozsony, sz. k. v.	19'91	59'92	16'62	0'03	0'03	0'39	0'05	3'05
	együtt	36'18	16'87	45'19	0'01	0'01	0'46	0'01	1'27
9	Trencsén vármegye	1'96	3'97	93'45	0'04	0'01	0'01	0'02	0'54
10	Turóc »	2'72	20'37	75'94	0'01	—	—	—	0'96
11	Zólyom »	4'05	2'91	92'20	0'02	0'01	—	—	0'81
	Összesen	27'64	8'42	63'05	0'01	—	0'09	0'01	0'87
b) Duna jobb partja									
1	Baranya vármegye	49'65	36'91	0'10	—	—	6'85	5'62	0'87
	Pécs, sz. k. v.	74'17	19'10	0'93	—	—	1'17	0'11	4'52
	együtt	52'24	35'03	0'19	—	—	6'25	5'04	1'25
2	Fejér vármegye	84'16	13'02	1'47	0'02	—	—	1'05	0'26
	Székes-Fejérvár, sz. k. v.	96'66	2'57	0'23	0'01	—	0'04	0'05	0'44
	együtt	85'71	11'72	1'31	0'02	—	0'01	0'95	0'28
3	Győr vármegye	98'07	1'69	0'08	0'01	—	0'05	—	0'10
	Győr, sz. k. v.	92'49	5'50	0'57	0'03	0'01	0'38	0'05	0'97
	együtt	96'97	2'44	0'18	0'01	—	0'12	—	0'28
4	Komárom vármegye	85'48	7'62	6'53	0'02	—	0'01	—	0'34
	Komárom, sz. k. v.	93'07	3'94	1'78	0'01	0'02	0'02	0'01	1'15
	együtt	86'10	1'32	6'14	0'01	—	0'01	—	0'42
5	Moson vármegye	24'44	64'35	0'58	—	—	9'91	—	0'72
9	Somogy »	90'02	6'04	0'08	—	—	3'32	—	0'54
7	Sopron »	49'15	37'72	0'08	—	—	12'64	—	0'41
	Sopron, sz. k. v.	29'78	63'90	0'63	0'03	—	2'95	0'05	2'66
	együtt	47'12	40'46	0'13	0'01	—	11'62	0'01	0'65
8	Tolna vármegye	67'17	31'78	0'30	0'11	—	0'02	0'42	0'20
9	Vas »	50'56	32'16	0'06	0'01	—	4'66	—	¹⁾ 12'55
10	Veszprém »	81'25	16'71	0'92	0'01	—	0'01	—	0'10
11	Zala »	73'18	1'57	0'07	0'03	—	19'71	—	²⁾ 5'44
	Összesen	68'48	21'09	0'65	0'02	—	6'09	0'71	2'96

¹⁾ Ebből 12'06% vend. — ²⁾ Ebből 5'28% vend.

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Egyéb	
		az összes népesség százalékában								
c) Duna Tisza köze.										
1	Bács-Bodrog vármegye	38'69	30'79	4'80	0'06	1'55	0'15	23'68	0'28	
	Baja thj. felr. v.	74'23	10'27	0'11	—	0'01	0'16	14'82	0'40	
	Szabadka, sz. k. v.	52'69	2'61	0'66	0.02	—	0'03	43'75	0'24	
	Ujvidék, » » »	31'57	24'26	4'09	0'04	0'62	1'25	37'62	0'55	
	Zombor » » »	23'36	10'12	0'18	0'02	0'03	0'13	65'81	0'35	
	együtt	40'27	26'39	4'05	0'05	1'27	0'17	27'51	0'29	
2	Csongrád vármegye	99'21	0'24	0'32	0'01	—	—	0'02	0'20	
	H.-M.-Vásárhely thj. felr. v.	98'91	0'32	0'28	0'03	0'01	—	0'04	0'41	
	Szeged, sz. k. v.	96'13	2'67	0'20	0'26	0'01	0'02	0'44	0'27	
	együtt	98'14	1'05	0'27	0'10	—	0'01	0'16	0'27	
3	Heves vármegye	98'57	0'67	0'46	0'01	—	0'01	0'01	0'27	
4	Jász-N.-K.-Szolnok vármegye	99'03	0'49	0'31	0'05	—	—	0'01	0'11	
5	Pest-P.-S.-Kis-Kun »	80'81	12'88	4'39	0'06	0'01	0'11	1'29	0'45	
	Budapest, fő- és székváros	66'35	23'97	5'58	0'15	0'03	0'22	0'38	3'32	
	Kecskemét, thj. felr. v.	99'16	0'53	0'14	0'04	—	0.01	0'02	0'10	
	együtt	75'73	16'85	4'70	0'10	0'01	0'15	0'87	1'59	
	Összesen	73'26	14'57	3'24	0'07	0'34	0'12	7'56	0'84	
d) Tisza jobb partja.										
1	Abauj-Torna vármegye	69'61	4'05	25'51	—	0'14	0'01	—	0'68	
	Kassa, sz. k. v.	49'93	13'47	33'64	0'08	0'11	0'06	0'04	2'67	
	együtt:	66'45	5'56	26'82	0'01	0'14	0'01	0'01	1'00	
2	Bereg vármegye	42'38	10'82	0'68	0'07	45'64	0'02	0'01	0'38	
3	Borsod »	93'59	1'46	4'49	0'02	0'16	0'01	—	0'27	
4	Gömör »	53'60	2'73	42'75	—	0'01	0'01	—	0'90	
5	Sáros »	3'40	7'03	66'86	—	20'85	—	—	1'86	
6	Szepes »	3'06	27'53	57'08	—	10'73	0'01	—	1'59	
7	Ung »	27'49	7'63	29'60	0'07	34'40	0'02	—	0'79	
8	Zemplén »	47'19	5'19	35'92	0'02	10'37	0'02	0'01	1'28	
	Összesen	44'92	7'91	32'11	0'02	14'02	0'02	—	1'00	
e) Tisza bal partja.										
1	Békés vármegye	73'06	2'36	22'01	2'33	0'01	—	0'01	0'22	
2	Bihar »	52'19	0'49	1'18	45'47	0'04	0'04	—	0'59	
	Nagy-Várad, thj. felr. v.	88'80	2'63	0'77	6'55	0'10	0'05	0'05	1'05	
	együtt	54'92	0'65	1'15	42'57	0'04	0'04	—	0'63	

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Egyéb
		az összes népesség százalékában							
3	Hajdu vármegye	99'51	0'26	0'11	0'04	0'02	—	—	0'06
	Debreczen, sz. k. v.	98'01	1'39	0'25	0'04	0'02	—	0'01	0'28
	együtt	99'07	0'59	0'15	0'04	0'02	—	—	0'13
4	Máramaros vármegye	12'53	17'03	0'18	24'21	45'67	—	—	0'38
5	Szabolcs »	95'91	0'55	2'82	0'29	0'24	—	—	0'19
6	Szatmár »	59'02	4'49	0'12	35'39	0'43	0'01	—	0'54
	Szatmár-Németi, sz. k. v.	94'46	1'29	0'21	3'46	0'21	—	—	0'37
	együtt	61'29	4'29	0'13	33'34	0'42	0'01	—	0'52
7	Szilágy vármegye	35'19	0'83	1'22	61'57	0'03	0'09	—	1'07
8	Ugocea »	38'23	7'22	0'05	11'71	42'51	—	—	0'28
	Összesen	59'18	3'80	3'54	25'43	7'58	0'02	—	0'45
f) Tisza-Maros szöge.									
1	Arad vármegye	20'19	10'50	1'26	66'68	0'07	0'02	0'17	1'11
	Arad, sz. k. v.	61'60	13'38	0'85	18'72	0'01	0'06	4'05	1'33
	együtt	25'26	10'85	1'21	60'82	0'06	0'02	0'64	1'14
2	Csanád vármegye	72'93	1'08	12'05	10'48	0'12	0'01	2'95	0'38
3	Krassó-Szörény vármegye	2'67	11'79	1'41	76'37	0'04	1'23	2'91	3'58
4	Temes vm.	6'49	33'73	0'60	42'21	0'01	0'04	14'36	2'56
	Temesvár, sz. k. v.	26'72	55'91	0'79	9'06	0'07	0'12	3'87	3'46
	Versecz, thj. felr. v.	5'74	55'60	0'28	2'15	0'10	0'03	35'28	0'82
	együtt	8'31	36'86	0'60	37'16	0'02	0'05	14'45	2'55
5	Torontál vármegye	17'08	31'02	2'41	15'19	0'01	0'79	31'14	2'36
	Pancsova, thj. felr. v.	11'45	40'58	1'35	1'78	0'02	0'89	42'97	0'96
	együtt	16'91	31'31	2'37	14'79	0'01	0'79	31'50	2'32
	Összesen	17'25	22'65	2'21	41'04	0'03	0'52	14'00	2'30
g) Erdély.									
1	Alsó-Fehér vármegye	15'63	3'91	0'03	78'42	—	0'03	0'01	1'97
2	B.-Naszód »	4'77	24'12	0'17	67'28	0'06	0'01	—	3'59
3	Brassó »	30'10	32'04	0'26	35'84	—	0'02	0'02	1'72
4	Csik »	86'64	0'33	0'01	12'68	—	—	—	0'34
5	Fogaras »	4'63	4'54	0'03	89'24	—	—	—	1'56
6	Háromszék »	85'22	0'43	0'19	13'35	0'05	0'11	—	0'65
7	Hunyad »	6'41	3'00	0'13	89'02	0'03	0'01	0'01	1'39

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Magyar	Német	Tót	Oláh	Ruthén	Horvát	Szerb	Egyéb
		az összes népesség százalékában							
8	Kis-Küküllő vármegye	27'37	18'08	—	49'06	—	0'05	—	5'44
9	Kolozs »	25'86	3'51	0'03	67'56	—	0'01	—	3'03
	Kolozsvár, sz. k. v.	84'00	4'08	0'34	9'85	0'02	0'04	0'06	1'61
	együtt	34'31	3'59	0'08	59'18	0'01	0'01	0'01	2'81
10	Maros-Torda vármegye	54'87	3'66	0'07	37'59	—	0'01	—	3'80
	Maros-Vásárhely, sz. k. v.	89'96	3'11	0'13	4'71	—	—	0'04	2'05
	együtt	57'67	3'62	0'08	34'96	—	0'01	—	3'66
11	Nagy-Küküllő vármegye	10'46	44'03	0'01	39'64	—	0'01	—	5'85
12	Szeben »	2'92	28'57	0'07	66'38	0'01	0'01	0'01	2'03
13	Szolnok-Doboka »	17'91	2'87	0'12	76'67	0'04	0'03	0'02	2'34
14	Torda-Aranyos »	24'97	0'56	0'05	71'39	0'04	—	—	2'99
15	Udvarhely »	93'71	1'93	0'02	2'90	—	—	—	1'44
	Összesen	31'00	9'67	0'08	56'72	0'02	0'02	0'01	2'48
	Magyarország összesen	48'61	13'14	12'53	17'11	2'51	1'21	3'27	1'62
	Fiume város és kerülete	3'60	5'07	0'08	0'04	0'01	36'52	0'10	54'58
Horvát-Szlavonország.									
1	Belovár-Körös vármegye	3'16	1'38	0'07	0'25	0'01	74'82	15'70	4'61
2	Lika-Krbava »	0'01	0'05	—	—	—	48'72	51'13	0'09
3	Modrus-Fiume »	0'16	0'21	0'02	—	—	66'15	32'39	1'07
4	Pozsega »	4'65	5'29	0'32	0'01	5'05	56'43	26'29	6'96
5	Szerém »	6'01	16'57	2'66	0'32	1'00	26'87	44'88	1'69
6	Varasd »	0'40	0'75	0'02	0'04	—	96'46	0'84	1'49
7	Verőcze »	12'84	13'71	1'63	0'43	—	49'44	19'42	2'53
	Eszék, sz. k. v.	6'97	53'88	0'36	0'03	0'02	28'14	7'85	2'75
	együtt	12'30	17'38	1'51	0'40	—	47'49	18'37	2'55
8	Zágráb vármegye	0'20	0'45	0'03	0'02	—	73'60	24'07	1'63
	Zágráb, sz. k. v.	3'14	9'13	0'13	0'03	0'03	65'90	3'34	18'30
	együtt	0'43	1'12	0'04	0'02	—	73'00	22'46	2'93
	Horv.-Szlavonország összesen	3'15	5'37	0'62	0'13	0'17	62'19	25'71	2'66
	A Szt.-Istv. kor. orsz. együtt	42'81	12'15	11'01	14'94	2'21	8'96	6'05	1'87

Legkedvezőbb a magyarság számaránya a Duna-Tisza közén, hol az összes polgári népességnek jóval több mint 70⁰/₀-át képezi. A magyarság a Duna jobb partján is megközelíti a 70⁰/₀-ot, s még a Tisza bal partján is erős abszolút többséget képez, de már a Tisza jobb partján csak relatív többséggel bír. Erdélyben egy harmadát sem teszi a népességnek, a Duna bal partján alig több, mint egy negyedét, a Tisza-Maros szögében egy ötödét sem éri el, Horvát-Szlavonországokban pedig 3'15⁰/₀ ra süllyed.

A magyar anyaország 63 vármegyéje közül:

	abszolút többséget képeznek	relatív többséget
a magyar anyanyelvűek	28 megyében	4 megyében
a német »	1 »	1 »
a tót »	9 »	1 »
az oláh »	11 »	3 »
a ruthén »	— »	4 »
a szerb »	— »	1 »

Összesen tehát 46 vármegyében bír egyik vagy másik nemzetiség abszolút többséggel, 14 vármegyében ellenben egyik nemzetiség sem emelkedik abszolút többségre.

Népszámlálásunk nemcsak az anyanyelvet tudakolta, hanem az azonkívül beszélt többi nyelveket is. A magyar anyanyelvűek nyelvismeretét, a magyar anyaországban, a következő kis kimutatás tünteti fel:

Magyar anyanyelvű beszél	1890-ben számszerint	%-okban
csak magyarul	5.989.361	81'40
németül is	783.493	10'65
tótul is	268.743	3'65
oláhul is	208.209	2'83
ruthénül is	21.747	0'30
horvátul is	20.812	0'28
szerbül is	36.367	0'49
vendül is	4.354	0'06
egyéb nyelven is	24.788	0'34

Ezek az adatok csak a polgári népességre vonatkoznak, ha a tényleges szolgálatban álló katonaságot is számba vesszük, a magyar anyanyelvűek közül több mint 6 millió semmi más nyelven nem beszél, csak magyarul.

A magyar anyanyelvűek nyelvismereténél még érdekesebb, hogy az idegen ajkuak közül hány beszél magyarul. Ezt, a tíz évi fejlődést is szemléltetővé téve, a következő kis táblázat mutatja:

Magyarul is beszél	Magyarország				Magyar birodalom			
	szám szerint		o/o		szám szerint		o/o	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
német anyanyelvű	377.041	500.271	20·16	25·16	380.980	516.044	19·70	24·48
tót	176.693	227.548	9·53	12·00	176.898	228.481	9·49	11·90
oláh	137.252	179.883	5·71	6·95	137.335	180.574	5·71	6·96
ruthén	19.525	27.835	5·47	7·33	19.538	27.952	5·49	7·26
horvát	65.637	32.098	10·39	17·48	72.346	102.999	3·08	3·93
szerb		55.036		11·12				
vend	7.450	12.480	11·78	17·60	7.498	12.780	9·02	13·45
egyéb	34.070	42.741	23·00	24·72	34.213	43.964	19·72	18·86
Összesen	817.668	1.077.892	11·16	13·86	828.808	1.112.794	9·01	11·27

A magyar nyelv elsajátítására legnagyobb hajlamot a német ajkuak mutatnak, minthogy az erősen magyarosodó városi elemben az összes nemzetiségek közül ezek vannak leginkább képviselve. A tótok is elég gyorsan elsajátítják a magyar nyelvet, ahol a magyarsággal vegyesen laknak, legnagyobb részük azonban a magyarságtól távol eső, elzárt tömeget képez. Haladást a tíz év alatt valamennyi nemzetiségnél látunk, de rohamosat csak a vendeknél, mi azonban a két népszámlálásnál követett eltérő eljárás következménye is lehet s nem képvisel szükségképen javulást.

Az összes magyarul tudók számát az 1890. évi népszámlálás adatai alapján a következő táblázat mutatja:

Folyó szám	Ország-rész, törvényhatóság	Az idegen anyanyelvűek közül magya- rul is beszél százalék		Az összes magyarul beszélők					
		1880- ban	1890- ben	szám szerint		az összes lélekszám százalékában		szaporodás 1880—1890. százalékában	
				1880-ban	1890-ben	1880- ban	1890- ben		
	a) Duna bal partja.								
1	Árva	2'39	3'66	2.309	3.850	2'83	4'57	66'74	
2	Bars	7'36	11'07	50.658	59.264	35'50	38'76	16'99	
3	Esztergom	29'06	37'71	61.619	68.491	85'39	87'39	11'15	
4	Hont	13'90	18'06	56.485	65.032	56'02	60'36	15'13	
	Selmecz- és Béla- bánya	8'09	14'45	2.651	4.376	17'37	28'64	65'07	
	együtt	12'67	17'35	59.136	69.408	50'94	56'42	17'37	

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Az idegen anyanyelvűek közül magyar- ul is beszél százalék		Az összes magyarul beszélők				
		1880- ban	1890- ben	szám szerint		az összes lélekszám százalékában		szaporodás 1880—1890, százalékokban
				1880-ban	1890-ben	1880- ban	1890- ben	
5	Liptó	2'70	4'88	3.470	5.434	4'64	7'07	59'60
6	Nógrád	19'89	26'14	136.429	165.629	71'18	77'24	21'40
7	Nyitra	5'27	7'32	72.938	93.435	19'71	23'56	28'40
8	Pozsony	8'30	9'97	119.111	126.365	44'75	45'30	6'10
	Pozsony	18'82	25'84	15.137	21.280	31'53	40'60	40'49
	együtt	10'42	13'12	134.248	147.645	42'73	44'56	9'98
9	Trencsén	1'69	2'80	6.767	12.195	2'76	4'71	80'21
10	Turóc	2'90	5'40	2.403	3.984	5'23	7'97	65'79
11	Zólyom	6'28	8'57	9.022	13.793	8'80	12'27	52'88
	Összesen	6'65	9'09	538.999	643.128	30'68	34'22	19'32
	b) Duna jobb partja.							
1	Baranya	20'20	26'91	158.819	158.819	59'99	63'20	14'70
	Pécs	26'24	49'94	23.732	29.662	82'68	78'07	24'99
	együtt	21'01	28'23	182.551	211.826	62'22	65'73	16'04
2	Fejér	34'65	44'49	164.027	177.700	89'23	91'21	8'38
	Székes-Fejérvár ...	59'47	72'20	25.182	27.292	98'32	99'07	8'38
	együtt	35'49	45'30	189.209	205.062	90'34	92'18	8'38
3	Győr	69'20	72'55	87.864	92.499	99'27	99'47	5'28
	Győr	59'17	68'05	20.229	22.248	96'42	97'60	9'98
	együtt	64'52	70'35	108.093	114.747	98'72	99'10	6'16
4	Komárom	37'52	43'17	124.527	134.342	89'85	91'75	7'88
	Komárom	50'28	63'69	12.493	12.747	95'31	97'47	2'03
	együtt	38'19	44'01	137.020	147.089	90'93	92'12	7'36
5	Moson	14'24	19'79	23.266	33.502	28'59	39'39	44'00
6	Somogy	55'45	60'70	291.277	314.025	94'74	96'08	7'81
7	Sopron	10'22	12'82	120.709	129.373	54'24	55'67	7'18
	Sopron	25'20	31'01	9.500	14.029	40'91	51'55	47'67
	együtt	12'30	15'35	130.209	143.402	52'98	55'24	10'13
8	Tolna	27'30	32'00	177.887	195.826	75'81	77'68	10'09
9	Vas	9'76	12'49	194.579	221.495	53'99	56'74	13'83
10	Veszprém	43'62	48'60	187.755	195.640	90'06	90'88	4'20
11	Zala	11'41	15'99	272.881	313.502	75'80	77'47	14'89
	Összesen	19'79	24'01	1,894.727	2,096.116	73'94	76'11	10'63

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Az idegen anyanyelvűek közül magya- rul is beszél százalék		Az összes magyarul beszélők					
				szám szerint		az összes lélekszám százalékában		szaporodás 1880—1890. százalékában	
		1880- ban	1890- ben	1880-ban	1890-ben	1880- ban	1890- ben		
	c) Duna-Tisza köze.								
1	Bács-Bodrog	11'59	14'38	226.851	272.264	44'07	47'51	20'14	
	Baja	68'99	75'11	17.668	18.235	91'82	93'58	6'21	
	Szabadka	23'19	30'59	38.410	48.852	62'59	67'16	27'19	
	Ujvidék	21'34	29'21	9.036	12.745	42'37	51'56	41'05	
	Zombor	17'37	22'67	8.683	10.769	35'16	40'74	24'02	
	együtt	13'87	17'37	300.648	362.865	47'12	50'64	20'69	
2	Csongrád	78'95	86'85	102.121	120.170	99'81	99'90	17'64	
	Hódms.-Vásárhely	81'15	88'25	52.316	55.404	99'79	99'87	5'90	
	Szeged	51'65	77'46	72.241	84.823	98'05	99'13	17'42	
	együtt	61'06	80'64	226.678	260.397	99'24	99'65	14'88	
3	Heves	77'44	74'54	207.669	232.936	99'67	99'64	12'17	
4	Jász-N.-K.-Szolnok	70'75	82'19	277.517	317.925	99'67	99'83	14'56	
5	Pest-P.-S.-K.-Kun	31'08	37'86	498.518	602.713	85'50	88'08	20'73	
	Bpest fő- és sz. v.	34'42	45'18	258.738	401.182	71'76	81'55	55'38	
	Kecskemét	75'64	81'37	44.801	48.417	99'81	99'84	8'07	
	együtt	33'06	42'00	802.057	1,052.312	81'14	85'92	31'20	
	Összesen	22'55	28'26	1,814.569	2,226.435	77'48	80'82	22'69	
	d) Tisza jobb partja.								
1	Abauj-Torna	20'80	23'47	113.353	115.875	73'49	76'74	2'22	
	Kassa	31'46	42'84	15.313	20.617	58'68	71'38	34'64	
	együtt	23'29	28'11	128.666	136.492	71'34	75'88	6'08	
2	Bereg	7'82	14'64	73.570	91.185	47'97	50'81	23'94	
3	Borsod	66'71	68'49	191.179	212.415	97'55	97'98	11'11	
4	Gömör	21'99	24'64	104.378	113.685	61'74	65'03	8'92	
5	Sáros	2'79	3'97	8.919	12.153	5'31	7'23	36'26	
6	Szepes	5'79	7'59	13.465	17.012	7'79	10'42	26'34	
7	Ung	4'18	10'14	44.300	47.123	34'96	34'84	6'37	
8	Zemplén	7'46	10'72	134.436	158.121	48'85	52'85	17'62	
	Összesen	9'68	12'80	698.913	788.186	48'48	51'97	12'79	
	e) Tisza bal partja.								
1	Békés	45'56	53'80	192'004	226.228	83'57	87'55	17'82	
2	Bihar	12'38	14'29	239.070	282.225	57'54	59'02	18'05	
	Nagyvárad	68'14	78'32	30.016	37.621	95'82	97'57	25'34	
	együtt	13'49	15'47	269.086	319.846	60'23	61'90	18'86	

Folyó szám	Ország-rész, törvényhatóság	Az idegen anyanyelvűek közül magya- rul is beszél százalék		Az összes magyarul beszélők				
		1880- ban	1890- ben	szám szerint		az összes lélekszám százalékában		szaporodás 1880—1890, százalékokban
				1880-ban	1890-ben	1880- ban	1890- ben	
3	Hajdu Debreczen együtt	84'97 71'95 80'87	85'08 80'18 81'96	121.805 50.777 172.582	133.941 56.715 190.656	99'67 99'39 99'57	99'93 99'60 99'83	9'96 11'69 10'47
4	Máramaros	4'30	7'14	33.319	50.360	14'65	18'77	51'14
5	Szabolcs	56'79	64'63	205.531	241.399	96'04	98'55	17'45
6	Szatmár Szatmár-Németi együtt	23'72 76'91 24'68	23'57 76'36 23'99	182.998 19.201 202.199	208.119 20.384 228.503	66'94 97'43 68'99	68'68 98'30 70'58	13'73 6'16 13'01
7	Szilágy	10'55	12'01	71.500	82.149	41'79	42'97	14'89
8	Ugocsa	17'98	18'11	30.878	37.295	47'23	49'42	20'78
	Összesen	16'95	17'94	1,177.099	1,376.436	64'50	66'50	16'93
<i>f) Tisza-Maros szöge.</i>								
1	Arad Arad együtt	5'87 47'15 8'52	8'50 56'89 11'54	62.717 27.599 90.316	81.334 35.090 116.424	28'37 77'62 29'71	26'97 83'44 33'88	29'68 27'14 28'91
2	Csanád	32'83	38'31	89.053	108.770	81'69	83'30	22'14
3	Krassó-Szörény	2'29	2'64	15.994	21.348	4'19	5'24	33'48
4	Temes Temesvár Versecz együtt	3'67 27'27 6'88 5'53	4'64 37'56 10'54 7'35	30.225 14.689 2.473 47.337	42.265 21.636 3.426 67.327	8'89 43'45 11'06 11'95	11'26 54'25 15'67 15'41	39'83 47'80 38'54 42'23
5	Torontál Pancsova együtt	7'23 8'96 7'29	8'57 15'62 8'79	112.052 2.599 114.651	136.741 4.537 141.278	21'81 15'18 24'59	23'96 25'28 24'00	22'03 74'57 23'22
	Összesen	6'28	7'99	357.351	455.147	20'77	23'87	27'37
<i>g) Erdély.</i>								
1	Alsó-Fehér	3'56	5'03	32.127	38.367	18'05	19'87	19'42
2	Besztercze-Naszód	3'31	4'37	6.681	9.352	7'03	8'93	39'98
3	Brassó	16'33	25'09	34.504	41.337	41'11	47'64	19'80
4	Csik	27'29	29'81	100.385	103.406	90'49	90'62	3'01
5	Fogarás	2'80	3'80	5.050	7.281	5'97	8'25	44'18
6	Háromszék	35'73	38'68	114.462	118.230	91'37	90'94	3'29

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Az idegen anyanyelvűek közül magya- rul is beszél százalék		Az összes magyarul beszélők				
		1880- ban	1890- ben	szám szerint		az összes lélekszám százalékában		szaporodás 1880—1890. százalékában
				1880-ban	1890-ben	1880- ban	1890- ben	
7	Hunyad	3'06	3'99	19.895	27.166	8'01	10'14	36'55
8	Kis-Küküllő	11'81	14'10	30.658	38.003	33'25	37'61	23'96
9	Kolozs	7'23	8'16	50.667	61.399	30'45	31'91	21'18
	Kolozsvár	56'92	79'74	27.153	31.694	90'74	96'76	16'72
	együtt	9'67	10'70	77.820	93.093	39'64	41'34	19'63
10	Maros-Torda	26'97	29'70	96.712	111.723	66'19	68'27	15'52
	Maros-Vásárhely	77'41	90'96	12.542	14.083	97'35	99'09	12'29
	együtt	28'07	30'86	109.254	125.806	68'71	70'73	15'15
11	Nagy-Küküllő	7'28	11'66	21.164	28.277	15'98	20'90	33'61
12	Szeben	2'04	5'05	5.920	11.627	4'18	7'82	96'40
13	Szolnok-Doboka	5'22	5'75	40.970	49.232	21'15	22'63	20'17
14	Torda-Aranyos	6'96	7'78	38.897	46.376	28'39	30'80	19'23
15	Udvarhely	52'17	58'82	101.880	107.281	96'55	97'41	5'30
	Összesen	7'51	9'44	739.667	844.834	35'49	37'53	14'22
	Magyarország ösz- szesen	11'15	13'80	7.221.325	8.430.282	52'62	55'71	16'74
	Fiume város és ke- rülete	0'48	2'33	483	1.749	2'30	5'93	262'11
	Horvát-Szlavon- szág	0'60	1'62	52.454	103.009	2'72	4'71	96'38
	A Szt.-István ko- rona országai ösz- szesen	9'01	11'17	7.274.262	8.535.040	46'50	49'20	17'33

Tiszta magyar megyékben, hol az idegen ajkuak csak szórványosan fordulnak elő, azok csaknem kivétel nélkül elsajátítják a magyar nyelvet. Így pl. Csongrád megyében 86'85, Hajdu megyében 85'08 Jász-N.-K.-Szolnokban 82'19⁰/₀-a tud magyarul az idegen ajkuaknak. Ha az egyes országrészeket tekintjük, legkedvezőbb az arány a Duna-Tisza közén, azután következik a Duna jobb és a Tisza bal partja; leghátul áll — Horvát-Szlavonországokat nem számítva — a Tisza-Maros szöge; ugyanitt fekszik az a vármegye, hol az idegen ajkuaknak legkisebb százaléka beszél magyarul, ez Krassó-Szörény 2'64⁰/₀-kal.

Az összes népességnek Árva és Trencsén megyében beszél legkisebb százaléka magyarul, itt még az 5⁰/₀-ot sem éri el. Azok a

megyék, melyekben az összes magyarul tudók a népességnek még tíz százalékát sem teszik a következők: Árva (4'57⁰/₀), Trencsén (4'71), Krassó-Szörény (5'24), Liptó (7'07), Sáros (7'23), Szeben (7'82), Turóc (7'97), Fogaras (8'25), Besztercze-Naszód (8'93), a 63 vármegye közül tehát 9. Ellenben azok a megyék, ahol a magyarul beszélők összes száma a 90⁰/₀-ot is meghaladta — a területükön fekvő törvénhatóságu városokat is beszámítva — a következők voltak: Hajdu megye (99'83⁰/₀), Jász-N.-K.-Szolnok (99'83), Csongrád (99'65), Heves (99'64), Győr (99'10), Szabolcs (98'55), Borsod (97'98), Udvarhely (97'41), Somogy (96'08), Komárom (92'12), Fejér (92'18), Háromszék (90'94), Veszprém (90'88), Csik (90'62), összesen tehát 14 vármegyében. A fentebbi táblázat feltünteti a magyar nyelv terjedését is, az utóbbi 10 év alatt; a haladás néhol igen szép, de sok megyében éppen nem kielégítő.

Ausztria nemzetiségi viszonyai. — Ausztria nyelvi tekintetben még sokkal ziláltabb képet mutat mint Magyarország, s ott még a történeti múlt is nemhogy táplálná az összetartozás érzetét, hanem ellenkezőleg, — centrifugális erő gyanánt hajtja el egymástól a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országok egyes népfajait. A nyelvi viszonyokat — nem számítva az 1850. évi nem megbízható kísérletet — Ausztriában is csak a két utóbbi népszámlálás alkalmával kutatták, de ott nem úgy, mint nálunk. A tényleges népesség helyett csak a jelenlevő osztrák honosokra szorítkoztak s anyanyelv helyett a társalgási nyelvet tudakolták. Az eredmény a következő:

	Társalgási nyelv szerint		A jelenlevő osztrák honosok százalékában		Szaporodás 1880—90-ig
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	
német	8,008.864	8,461.580	36'75 ⁰ / ₀	36'05 ⁰ / ₀	5'65 ⁰ / ₀
cseh, morva, tót	5,180.908	5,472.871	23'77 »	23'32 »	5'63 »
lengyel	3,238.534	3,719.232	14'86 »	15'84 »	14'84 »
ruthén	2,792.667	3,105.221	12'80 »	13'22 »	11'19 »
szlovén	1,140.304	1,176.672	5'23 »	5'01 »	3'19 »
szerb, horvát	563.615	644.926	2'59 »	2'75 »	14'42 »
olasz-latin	668.653	675.305	3'07 »	2'88 »	0'99 »
oláh	190.799	209.110	0'88 »	0'89 »	9'59 »
magyar	9.887	8.139	0'05 »	0'04 »	(—) 17'68 »
Összesen	21,794.231	23,473.056	100'00⁰/₀	100'00⁰/₀	7'70⁰/₀

Az átlagos szaporodást felülmúlták a lengyelek, horvát-szerbek, ruthének és az oláhok. Legkedvezőtlenebb arányt a bukovinai magyarság mutat, mely a hazatelepülés folytán tetemesen megfogyott. Az olasz-latin népesség is csak alig szaporodik s nagyon mérsékelt még a szlo-

vének, a csehek, morvák és a németek szaporodása is. Mig tehát Magyarországon az államfentartó magyar elem az utolsó tíz év alatt jelentékenyen tért nyert, Ausztriában a német elem tért vesztett.

Az egyes osztrák tartományokban a nyelvi viszonyok tekintében az utóbbi évtized alatt a következő eltolódások történtek:

Ezer jelenlevő osztrák honos közt volt:

	német		cseh-morva-tót		lengyel		ruthén	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
Alsó-Ausztriában	968·6	960·12	28·2	37·96	1·0	0·90	0·5	0·14
Felső-Ausztriában	994·8	994·34	5·1	4·78	—	0·27	—	0·21
Salzburgban	997·0	997·37	2·1	2·09	—	0·04	—	—
Stájerországban	670·0	678·34	2·1	0·13	0·1	0·09	—	0·27
Karinthiában	702·2	715·39	0·3	0·44	—	0·05	—	—
Krajnában	61·5	56·56	0·5	0·68	—	0·06	—	0·02
Triesztben és területén	42·7	52·48	0·8	0·79	—	0·17	—	0·04
Görz- és Gradiškában	12·9	10·36	0·3	0·27	—	0·07	—	—
Isztriában	16·8	19·05	1·1	1·29	0·1	0·23	—	—
A tengerparton	20·6	23·07	0·7	0·86	—	0·17	—	—
Tirolban	543·9	547·91	0·5	1·61	0·1	0·09	—	0·02
Voralbergben	985·6	971·13	0·3	0·27	—	—	—	—
Tirol és Voralbergben	594·4	598·10	0·5	1·45	—	0·09	—	0·01
Csehországban	371·7	371·99	627·9	627·87	0·2	0·08	0·2	0·03
Morvaországban	293·8	293·71	704·1	703·37	1·5	2·33	0·4	0·05
Sziléziában	489·1	477·59	229·5	220·19	281·3	302·12	—	0·03
Galiciában	54·6	34·00	1·0	0·89	515·0	533·40	429·4	431·03
Bukovinában	191·4	207·78	3·1	0·83	32·1	36·74	421·6	417·70
Dalmáciában	7·2	3·89	1·0	2·71	—	0·04	—	0·01
Összesen	367·5	360·48	237·7	233·16	148·6	158·45	128·0	132·19

	Szlovén		horvát-szerb		olasz		oláh		magyar	
	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben	1880-ban	1890-ben
Alsó-Ausztriában	0·8	3·20	0·5	0·12	0·4	0·44	—	0·02	—	—
Felső-Ausztriában	0·0	0·12	—	—	0·1	0·06	—	—	—	—
Salzburgban	0·1	0·07	—	0·01	0·8	0·42	—	—	—	—
Stájerországban	327·4	320·39	—	0·05	0·4	0·33	—	—	—	—
Karinthiában	297·2	283·84	—	0·01	0·3	0·27	—	—	—	—
Krajnában	936·7	940·71	0·6	1·32	0·7	0·65	—	—	—	—
Triesztben és területén	217·9	204·74	1·0	2·98	737·6	738·76	—	0·04	—	—
Görz- és Gradiškában	630·3	631·34	0·1	0·28	356·4	357·77	—	0·01	—	—
Isztriában	151·4	143·28	428·4	453·01	402·9	380·73	—	1·51	—	—
A tengerparton	326·1	314·22	199·7	214·13	452·9	446·83	—	0·72	—	—
Tirolban	1·1	0·22	—	0·02	454·4	450·13	—	—	—	—
Voralbergben	0·2	0·14	—	—	13·9	28·46	—	—	—	—
Tirol és Voralbergben	1·0	0·21	—	0·02	403·9	399·72	—	—	—	—
Csehország	—	0·01	—	—	—	0·02	—	—	—	—
Morvaország	—	0·02	—	0·00	—	0·02	0·02	—	—	—
Sziléziában	—	0·01	—	—	0·1	0·06	—	—	—	—
Galiciában	—	0·03	—	—	—	0·01	—	0·04	—	—
Bukovinában	0·1	0·04	—	—	—	0·03	334·3	324·21	17·4	12·67
Dalmáciában	0·7	0·06	933·2	961·99	57·9	30·70	—	—	—	—
Összesen	52·3	50·13	25·9	27·47	30·7	28·77	8·8	8·60	0·5	0·35

A német nyelv uralmának hanyatlásáról mi sem tanuskodik jobban, mint az, hogy azokban a tartományokban, a hol a németek

a népességnek csak kis töredékét képezik, többnyire tért vesztettek. Azokban a tartományokban, hol a német nyelvűek több mint 10⁰/₀-át teszik a népességnek a lefolyt évtized alatt 7·17⁰/₀-kal szaporodtak; ellenben ott, hol 10⁰/₀-át sem érik el a népességnek, 35·5⁰/₀-kal megfogytak. De még ha Galiciát figyelmen kívül hagyjuk is, hol az osztrák hivatalos statisztika szerint a németajkuak rendkívüli apadását csak az idézte elő, hogy a zsidóság az újabb népszámlálás alkalmával tömegesen vallotta magát lengyel vagy ruthén nyelvűnek, a diasporákban a német ajkuak egy kissé még akkor is megfogytak.

Kevés népszámlálás terjeszkedik ki a nemzetiségi viszonyokra s így épen ezen érdekes viszony nemzetközi feltüntetésénél adataink csak nagyon töredékesek.

Svájcz népessége anyanyelv szerint következőleg oszlik meg:

	Számszerint		Százalékokban		Szaporodás százalékokban
	1880-ban	1888-ban	1880-ban	1888-ban	
német	2,030.792	2,083.097	71·3	71·4	2·57
francia	608.007	634.613	21·4	21·8	4·38
olasz	161.923	155.130	5·7	5·3	—3·12
rháto-román	38.705	38.357	1·4	1·3	—0·89
egyéb	6.675	6.557	0·2	0·2	—1·77

Svájcz népességének tehát csaknem háromnegyed részét német ajkuak képezik, egy ötödénél valamivel többet a francziák; az olaszok és ezek válfaja a román vagy latin, mely a déltiroliakkal képez egy nyelvet, már sokkal kisebb számmal fordulnak elő s a legutóbbi két népszámlálás közötti időszakban nemcsak viszonylag, hanem abszolúte is megfogytak. Legerősebb volt a francziák szaporodása, kik a szövetség nyugoti részében laknak.

Franciaországban a honos népességet csaknem kizárólag francziák alkotják, csak Corsica szigetén és Szavójában lakik valami 300,000 olasz s a Pyrenaek közt található valami 100 ezer baszk, továbbá Bretagneban van több ezer kelta ivadék, kik az ősrégi kymr nyelvet beszélik.

Olaszország népessége ép ily homogén; újabb adatok e tekintetben nincsenek, a régiek szerint az olaszon kívül volt még Olaszországban vagy 100 ezer francia, 55—60 ezer albán, 20—25 ezer görög, 7—8 ezer spanyol és 3—4 ezer német.

Spanyolország népessége is csaknem tiszta spanyol. Mindössze éjszakon található még vagy 440 ezer baszk, délen pedig 60 ezer mór, azonkívül vagy 50 ezer cigány.

Portugáliát csaknem kizárólag a spanyollal testvér portugál lakja.

Nagy-Británia népességét tulnyomó részben az angolok alkotják. Csak Walesban valamint Skócia és Írország hegyes vidékein laknak kelta néptörzsek, kik még fenn tudták tartani ősrégi nyelvüket. A kelta nyelvnek két főága van: a gael és kymr, előbbi Skóciában és Írországban, utóbbit pedig Walesben beszélik. Azonban számuk folyvást apad és idővel, az irek minden separatistikus törekvése daczára sem lesznek képesek az angol nyelv terjedésének ellentállani.

1880-ban volt:			1890-ben volt:		
		%-ban			%-ban
angol	33,159.956	93'96	angol	35,985.111	95'00
gael	231.594	0'66	gael	254.000	0'67
kymr	950.000	2'69	kymr	960.000	2'53
ir	949.932	2'69	ir	680.174	1'80

Belgiumban a beszélt nyelveket mutatják ki, a következő csoportosításban:

	S z á m s z e r i n t			Százalékokban			Szaporodás 1866—90 %-kban
	1866	1880	1890	1866	1880	1890	
Csak francz. beszél ...	2,041.784	2,230.316	2,485.072	38'61	42'59	44'30	21'71
Csak flamand » ...	2,406.491	2,485.384	2,744.293	45'51	47'46	48'93	14'04
Csak németül » ...	33.026	39.550	35.356	0'62	0'76	0'63	7'06
Francz. és flamandul	700.519	423.752	308.361	13'25	8'09	5'50	(—) 55'98
Francz. és németül	58.059	35.250	20.448	1'10	0'67	0'36	(—) 64'78
Flamand. és németül	7.195	2.956	1.625	0'14	0'06	0'03	(—) 77'48
Mindhárom ny. besz.	36.185	13.331	4.966	0'68	0'25	0'09	(—) 86'28
Egyik ny. sem besz.	4.972	6.412	8.802	0'09	0'12	0'16	77'03

Azt lehetne képzelni, hogy ily vegyes nyelvű országban, mint Belgium, a hol a francia és flamand nyelv csaknem egészen egyenlő arányban szerepel, évről-évre szaporodik azok száma, kik nemcsak egy, hanem több nyelvet is beszélnek. És mégis egészen ellenkezőt látunk, a két vagy több nyelvet beszélők száma évtizedről évtizedre fogy. Legerősebben a francia nyelv terjed, mely valószínűleg nem annyira a francia ajkuak nagyobb szaporaságának, mint a francia nyelv hódításának tulajdonítható.

Németalföld honos lakossága kizárólag hollandi vagy alnémet.

Az egész német birodalom népességének anyanyelv szerinti megoszlását nem ismerjük; azonban Poroszországban, a hol a német mellett legtöbb más ajku található, az 1890, évi népszámlálás már az anyanyelvet is kutatta. Az eredmény következő:

1. Német	26,367,073	Dán, norvég és német ...	2,529
2. Litván	117,637	13. Orosz	2,436
Litván és német	7,416	Orosz és német	173
3. Lengyel	2,765,101	14. Angol	10,037
Lengyel és német	103,112	Angol és német	522
4. Masur	102,941	15. Franciaia és német	6,345
Masur és német	5,627	Franciaia és német	594
5. Kassub	54,433	16. Svéd	5,835
Kassub és német	2,213	Svéd és német	295
6. Vend	65,254	17. Olasz	5,252
Vend és német	2,213	Olasz és német	125
7. Morva	57,202	18. Spanyol	682
Morva és német	2,412	Spanyol és német	39
8. Cseh	16,867	19. Portugall	245
Cseh és német	1,605	Portugall és német	19
9. Vallon	10,972	20. Egyéb nyelvű	3,893
Vallon és német	171	Egyéb nyelvű és német	198
10. Holland	40,124		
Holland és német	1,670	Összesen	29,955.281
11. Fries	43,390	Ebből német és egy más	
Fries és német	7,281	nyelv	138,214
12. Dán és norvég	138,134	Nem német nyelvű	3,446,780

Poroszországnak tehát $11\frac{51}{100}$ -át teszik a nem német anyanyelvűek, sőt ha a németül is beszélő más nyelvűeket szintén számítjuk, $12\frac{0}{100}$ -át.

Dániát csaknem kizárólag dánok, *Norvégiát* norvégek, *Svédországot* svédek lakják a csekély számú idegeneken kívül, a két utóbbi ország éjszaki részén még finnek és lappok is laknak, de csak jelentéktelen számmal.

Oroszország népessége 1882. évi, tehát jó régi becslési adatok szerint a következő nemzetiségekből állt:

oroszok	62,085.000 lélek	$74\frac{961}{1000}$ %	oláhok	800.000 lélek	$0\frac{96}{100}$ %
lengyelek	5,850.000 »	$7\frac{07}{100}$ »	bolgárok	100.000 »	$0\frac{12}{100}$ »
finn népek	3,600.000 »	$4\frac{35}{100}$ »	kalmukok	100.000 »	$0\frac{12}{100}$ »
litvánok	3,000.000 »	$3\frac{62}{100}$ »	egyéb nemze-		
zsidók	3,000.000 »	$3\frac{62}{100}$ »	tiségek	229.000 »	$0\frac{28}{100}$ »
tatárok	2,860.000 »	$3\frac{45}{100}$ »			
németek	1,200.000 »	$1\frac{45}{100}$ »	Összesen	82,824.000 lélek	$100\frac{00}{100}$%

Maguk az oroszok három törzsre oszlanak. Legtöbben vannak a nagy oroszok, kik Közép-Oroszország kormányzásait lakják, a kis oroszok legnagyobb számmal vannak Pultava, Kharkov, Csernigov, Kiev, Volhynia, Podolsk, Jekaterinoslav és Tauris kormányzóságokban; a fehér oroszok Mohilev, Minsk, Vitebsk és Grodno kormányzóságokban.

A balkán-félsziget államai nemzetiségi tekintetben következő képet mutatnak:

Szerbia :

szerb	1,959.000	lélek	90'61%
román	143.000	»	6'61 »
zigány	38.000	»	1'76 »
német	7.000	»	0'33 »
albán és török	3.000	»	0'14 »
bolgár	2.000	»	0'09 »
egyéb	10.000	»	0'46 »

Románia :

román	4,394.000	lélek	87'20%
zsidó	300.000	»	5'95 »
zigány	200.000	»	3'97 »
bolgár és orosz	50.000	»	0'99 »
magyar	30.000	»	0'59 »
német	20.000	»	0'40 »
görög	20.000	»	0'40 »
őrmény	15.000	»	0'30 »
egyéb	10.000	»	0'20 »

Bulgária : (1888. népsz.)

bolgár	3,121,284	lélek	98'95%
török	15.165	»	0'48 »
görög	5.813	»	0'18 »
román	1.322	»	0'04 »
szerb	800	»	0'03 »
egyéb	10.000	»	0'32 »

Görögország :

görög	2,056.000	lélek	93'99%
albán	100.000	»	4'57 »
török	24.000	»	1'10 »
olasz	3.500	»	0'16 »
egyéb	4.000	»	0'18 »

Törökország : (hozzávetőleg)

török	1,380.000	lélek	26'94%
albán	1,127.000	»	22'00 »
görög	1,225.000	»	23'92 »
bolgár	800.000	»	15'62 »
szerb	200.000	»	3'90 »
román	80.000	lélek	1'56%
zsidó	50.000	»	0'98 »
zigány	50.000	»	0'98 »
egyéb	210.000	»	4'10 »

Montenegro népessége vagy 20,000 albán kivételével merőben szerb (crnagore). Hasonlóképen *Bosznia-Hercegovina* népessége is teljesen szerb, csak délen van néhány albán, továbbá egy csomó vándorzigány.

Európán kívüli államokról alig vannak megbízható pontos adataink. Így az *Éjszakamerikai Egyesült-Államokban* sem kutatják népszámláskor a nemzetiséget, hanem csak röviden fehéreket és színeseket különböztetnek meg. A fehéreket azután Amerikában születettek és más országokban születettek szerint csoportosítják, így tehát az Unio népességének nemzetiségi szerinti tagozatát nem ismerhetjük.

1880-ban volt :

1890-ben volt :

fehér	43,402.970	lélek	86'08%	54,983.890	lélek	87'47%
néger	6,580.793	»	13'05 »	{6,337.980	»	10'08 »
mulatt				{1,132.060	»	1'80 »
civilizáltindian	66.407	»	0'13 »	58.806	»	0'09 »
vad indian	256.000	»	0'51 »	247.000	»	0'39 »
khinai	110.000	»	0'22 »	107.475	»	0'17 »
japán	3.000	»	0'01 »	2.039	»	0'00 »

Tehát a fehérek mindinkább tért foglalnak a színesek rovására, ez utóbbiak közül az indiánok már régóta megfogynak, a kínaiak

pedig az újabb bevándorlást korlátozó rendszabályok folytán nem szaporodhatnak oly tulságosan. Az európaiak közül legszámosabban vannak az angolok és németek; ezután következnek a svédek, norvégek, hollandok, francziák stb.

A népesség foglalkozása; keresők és eltartottak. — Az első kérdés, amelyre a foglalkozási statisztikából feleletet várunk az, hogy a népességben mekkora részt képvisel a termelő, vagy más szóval kereső elem, s mily arány esik ezzel szemben azokra, akik a nemzeti termelésben nem vesznek részt, s mint eltartottak, a keresők terhére élnek. Utóbbiak közé sorozzuk nemcsak a teljesen foglalkozás nélkülűket, mint pl. gyermekeket, testi fogyatkozásban szenvedőket, aggokat, hanem azon egyéneket is, akiknek van ugyan foglalkozásuk, de olyan, a mely közgazdasági szempontból termelő foglalkozásnak nem tekinthető, tehát a tanulókat, a háztartásban foglalkozókat és a csupán háztartás körüli és személyes szolgálati teendőket végző házi cselédeket is.

Amily egyszerűnek látszik a kérdés, hogy valamely ország népességéből mennyi a termelő és mennyi az eltartott, ép oly nehéz arra pontosan és megbízhatóan megfelelni. A gyakorlatban ugyanis igen sok esetben nagyon nehéz a határt megállapítani arra nézve, hogy mikor tekinthető valaki valamely foglalkozáshoz tartozónak és mikor nem. Különösen áll ez a háztartásban foglalkozó nőkről, a kik háztartási teendők mellett a gazdaságban és a családfőnek ipari, kereskedelmi üzletében is szoktak segédkezni s akárhányszor tisztán az ügynök egyéni felfogásától függ, hogy a háztartásban való foglalatosság és a gazdasági, illetve üzleti tevékenység közül melyiket tartsa fontosabbnak, vagy tekintse főfoglalkozásnak, úgy hogy a nők foglalkozási rovatait egészen hasonló viszonyokkal bíró vármegyékben is különböző ügynökök által akárhányszor teljesen eltérő módon látjuk kitöltve. Ebből az következik, hogy pusztán a kereső népesség számadatai alapján nem lehet eléggé megbízható képet nyernünk a népesség foglalkozási viszonyairól, mert nem tudhatjuk, hogy a különböző foglalkozási ágakban és az országnak különböző részeiben a termelőknek és eltartottaknak megkülönböztetésében mennyire jártak el egyöntetű felfogással. Szükséges tehát, hogy az eltartottak is csoportosíttassanak azon foglalkozási ág szerint, amelyben eltartójuk működik, amelyhez tehát eltartójuk révén maguk is tartoznak. Ha ugyanis a termelő népesség foglalkozási viszonyait részletező adatok mellé párhuzamba állítjuk azokat az adatokat, amelyek az eltartottakat eltartójuknak kereseti ága szerint tüntetik fel, az eredmény egészen megbízható lesz és ily módon teljesen hű képet nyer-

hetünk arról, hogy az egyes kereseti ágak, az azokban működő és azok terhére élő összes egyének együttes számát tekintve, vagyis a különböző foglalkozási osztályok mily arányban vannak az országban képviselve.

Hazánkban a régebbi népszámlálások alkalmával, még 1869-ben és 1880-ban is, csak a termelő népességet mutatták ki a foglalkozási ágak egyes csoportjai szerint. Az 1890. évi népszámlálás volt az első, a mely alkalommal — a számlálólapnak ezen új kérdőpontja alapján: ha nem kereső vagy házi cseléd, eltartójának mi a foglalkozása — a nem kereső egyének is csoportosíttatnak az egyes kereseti ágak szerint. Az 1890. évi népszámlálás alapján kiderített eredmények tehát a legelső adatok Magyarországon, amelyekből az egész népességnek, keresőknek és eltartottaknak egyaránt, megismerhetjük a foglalkozási viszonyait.

Mielőtt azonban a foglalkozási ágak taglalására térnénk át, nem lesz érdektelen annak az alapkérdésnek a megvizsgálása, hogy népességünk hogyan oszlik meg keresők és eltartottak szerint. A megfelelő adatoknak összeállítása annyiival is inkább indokolt, minthogy az egyes foglalkozási ágak jelentőségének megítélésénél igen gyakran helyesebb az adatokat nem az összes népességhez, hanem csak a keresőkhöz viszonyítani, az ezeket feltüntető számok tehát további fejtegetéseinknél a különböző összehasonlításokra nézve bizonyos mértékig alapszámoknak tekinthetők. A keresők és eltartottak számát országrészenként és pedig a keresőket az összes népesség $\frac{0}{100}$ -ában is kifejezve, a következő táblázat tünteti fel:

Ország-rész	K e r e s e s ő k						E l t a r t o t t a k		
	férfi		nő		együtt		férfi	nő	együtt
	szám szerint	a férfi népesség ‰-ában	szám szerint	a női népesség ‰-ában	szám szerint	az összes népesség ‰-ában			
Duna balpartja	565.360	62·41	212.289	21·80	777.649	41·38	340.454	761.412	1.101.866
Duna jobbpartja	866.170	63·52	288.901	20·78	1.155.071	41·94	497.360	1.101.535	1.598.895
Duna-Tisza köze ...	846.602	62·26	264.677	18·97	1.111.279	40·34	513·095	1.130.438	1.643.533
Tisza jobbpartja	433.545	60·14	172.344	21·06	605.889	39·96	287.384	623.426	910.810
Tisza balpartja	630.795	61·47	195.450	18·73	826.245	39·92	395.545	847.900	1.243.445
Tisza-Maros szöge ...	598.187	62·95	170.907	17·85	769.094	40·32	352.054	786.448	1.138.502
Erdély	717.806	63·89	239.015	21·18	956.821	42·50	405.622	888.773	1.294.395
Magyarorsz. összesen	4,658.465	62·53	1,543.583	20·09	6,202.048	40·98	2,791.514	6,139.932	8,931.446
Fiume város és ker.	9.123	64·94	3.575	23·15	12.698	43·05	4.925	11.871	16.796
Horvát-Szlavonorsz.	686.753	63·02	374.022	34·11	1,060.775	48·51	403.002	722.633	1,125.635
Magyarbír. összesen	5,354.341	62·60	1,921.180	21·84	7,275.521	41·90	3,199.441	6,874.436	10,073.877

A kereső népesség és az eltartottaknak egymáshoz való arányára nézve különösen a következő körülmények gyakorolnak döntő befolyást: 1. a gyermekek és nők aránya az összes népességhez; 2. a gyermekek és nők részvéte a termelő foglalkozásokban. Minél nagyobb valamely helyen a gyermekek és nők száma a felnőttekhez, illetve a férfiakhoz hasonlítva, annál nagyobbnek kell lennie a nem saját keresményükből élő, hanem családjuk terhére eltartott egyének számának is; innen van, hogy a városokban, ahol a népességnek korcsoportjaiban a gyermekek tudvalevőleg kisebb arányban vannak képviselve, mint vidéken, a keresők száma rendszerint kedvezőbb arányt mutat. Nagyobb fontosságu a másik körülmény, mely a keresők számarányára befolyást gyakorol, a gyermekek és a nők részvéte a termelő foglalkozásokban. Ez pedig függ egyrészt az égalji viszonyoktól, amelyek okozzák, hogy az ember testi fejlődése északon lassabb menetű mint délen, függ az általános műveltségi viszonyoktól, sőt a népek faji tulajdonságaitól is, amelyek együttesen eredményezik a nőnek társadalmi állását, helyzetét a családban és a gazdasági életben. Épen nem véletlen tehát, hogy, ha a kereső népesség arányát Európa különböző nemzeteinél vizsgáljuk, északon szabály szerint alacsony, délen ellenben magas arányszámot találunk. A szélsőséget egyrészt Svédország, Norvégia és Dánia képviselik, amely országokban a népességnek csak egy harmada sorozható a keresőkhöz; a másik végletet ellenben Olaszországnál tapasztaljuk, ahol a lakosságnak több mint fele tartozik a keresőkhöz. Magyarország, földrajzi helyzetének is megfelelően, közép helyet foglal el az északi és a déli államok között s a keresők száma az 1890. évi népszámlálás adatai szerint a Szent-István korona országaiban az összes polgári népességnek $41\frac{94}{100}$ -át tette. Ha azonban hazánk egyes részeit tekintjük, és különösen ha az anyaországot a társországokkal hasonlítjuk össze, igen jelentékeny különbségre akadunk.

A különbségeket, amelyek az egyes országrészek között tapasztalhatók, a mondottak alapján könnyen meg lehet magyarázni. Mindenek előtt feltűnik, hogy a keresők arányszámát nálunk is a nőknek kisebb vagy nagyobb részvéte a termelő foglalkozásokban befolyásolja legjobban. Innen van, hogy Horvát-Szlavonországban a keresők aránya $48\frac{1}{2}\frac{9}{10}$ -ra emelkedik s az anyaország arányszámát oly jelentékenyen meghaladja, mert hisz köztudomásu, hogy a délszláv népeknél a nőnek mily szerepe van a gazdasági életben, s hogy különösen a földmivelő osztályoknál az a sorsa, hogy versenyt dolgozzék a férfival, sőt sok esetben a fárasztóbb részt végezze a mun-

kában. Nagyon jellemző adat tehát, hogy, amig az anyaországban a női népességnek csak egy ötöde, a társországokban több mint egy harmada soroztatott a keresők, a termelő tevékenységben közvetlenül résztvevők közé. Igaz, hogy — amint e fejezet elején fejtegettük — épen a nőknél arra nézve hogy valaki a keresők vagy a háztartás czimén az eltartottak közé vétessék-e, a számláló lapok kitöltésénél, sőt az adatok feldolgozásánál is eltérő felfogások érvényesülhetnek, de az ezekből származó különbségek, habár fontosak lehetnek is az egyes foglalkozási ágakra és egyes vármegyékre vonatkozólag külön-külön, az egész népességben bizonyos mértékig elsimulnak, az ellentétek legalább részben egymást kiegyenlítik, s az adatok, habár nem tekinthetők is teljesen egyöntetűeknek, összehasonlításra mégis alkalmasak. Ezt látszik igazolni az a körülmény is, hogy Zala vármegyének Horvátországgal közvetlenül határos részeiben, nevezetesen a perlaki és csáktornyai járásokban, amelyekben a lakosság tulnyomó része horvát, valamint Vas vármegyének horvát ajkuak által lakott járásaiban is a nők sokkal nagyobb arányban soroztattak a földmiveléshez családi kisegítőknék, mint ugyan-ezen vármegyék többi részeiben.

Ami az anyaország egyes részeit illeti, a kereső nőkre eső arányszám a legkisebb a Tisza-Maros szögében, a Tisza bal partján és a Duna-Tisza közén, tehát épen azokban az országrészekben, amelyekben a földek a legjobb minőségűek s a földmivelő osztály köztudomás szerint a legjobb módnak örvend s így a nőt a nyers gazdasági munkában való részvételtől leginkább megkímélheti. A kereső férfiakra eső arányszámokban mutatkozó különbségek is teljesen elfogadhatók: a legkedvezőbb az arány a Duna jobb partján és Erdélyben, amit az a körülmény, hogy a népességnek korcsoportok szerint való megoszlását tekintve, épen ezek azok az országrészek, a melyekben a gyermekek, a 0—15 éves korszakban levők, a legkisebb arányban fordulnak elő, teljesen megmagyaráz; a másik szélsőséget a Tisza jobb partjánál tapasztaljuk, ahol pedig a kereső férfiakra eső arányszámot az a körülmény nyomja le, hogy épen a munkaképes korban levő férfiak egy része a nagymérvű kivándorlás következtében távol van.

A kereső népességet alább részletesebben fogjuk feltüntetni; az eltartottakkal azonban behatóbban nem foglalkozunk, a reájuk vonatkozó főbb adatokat tehát az eltartottak egyes nemei szerint és hazánk közjogi alkatrészeinek megkülönböztetésével e helyen közöljük:

Eltartottak	Magyar- ország	Fiume	Horvát- Szlavonország	Együtt
Háztartásban foglalkozók ...	2,982,014	5.801	313.734	3,301.549
Házi cselédek	356.516	1.654	18.100	376.270
Foglalkozás nélküliek 14				
éven alul	5.100.773	8.309	770.609	5,879.691
14 éven felül	474.081	1.013	20.393	495.487
Letartóztatottak	18.062	19	2.799	20.880
Összesen	8,931.446	16.796	1.125.635	10,073.877

Annak a megítélésénél, hogy az eltartottak és azok egyes nemei hol vannak magas vagy alacsony arányban képviselve, az eltartottak számát a kereső népességgel kell összevetnünk, és pedig célszerű az összehasonlításnál csupán a kereső férfiakra szorítkozni, mert azon körülménynél fogva, hogy a nők vidékenként igen különböző arányban szerepelnek a keresők között, a kereső nőknek a kereső férfiakkal való egybefoglalása az összehasonlításra szolgáló alapszámot nagyon ingadozóvá tenné.

Ezer kereső férfira a következő számú eltartott esett:

Eltartottak	Magyar- országon	Fiumében	Horvát-Szlavon- országban	Magyar birodalomban
Háztartásban foglalkozók ...	640	636	456	617
Házi cselédek	76	182	27	70
Foglalkozás nélküliek 14				
éven alul	1.095	910	1.122	1.098
14 éven felül	102	111	30	92
Letartóztatottak	4	2	4	4

Az anyaországot a társországokkal összehasonlítva, a következő felülőbb különbségek mutatkoznak: Magyarországon 1.000 kereső férfira 640, Horvát-Szlavonországban csak 456 háztartásban foglalkozó nő esik, ami nagyon természetes is, miután a társországokban, mint már fentebb említettük, a nők sokkal nagyobb arányban szerepelnek a gazdasági tevékenységben. Igen nagy különbséget látunk a házi cselédeknél, akiknek száma a kereső férfiak számához viszonyítva az anyaországban közel háromszor akkora, mint Horvát-Szlavonországban, de ez is könnyen megérthető, ha figyelembe vesszük, hogy Horvát-Szlavonországban mindazok a foglalkozási osztályok, amelyeknél a cseléd tartás gyakoribb (értelmiség, értelmiségi szolgák, bányászok, ipar és forgalom, járadékosok), jóval kisebb arányban

vannak képviselve, mint az anyaországban, azonkívül Horvát-Szlavonországban az ottani kezdetlegesebb viszonyoknál fogva a földmivesosztály is kisebb számú cselédséget tart, mint Magyarországon.

A házi cselédek számát és arányát a népességben igen gyakran a városiasság ismérvének is szokták tekinteni, nem érdektelen tehát, ha ebben a tekintetben futó pillantást vetünk városainkra. A legnagyobb számú cselédség találtatott — az összes keresőkhöz viszonyítva — (Kassán (221), Maros-Vásárhelyt (214), Kolozsvártt (190), Budapesten (188), Sopronban (186), Nagy-Váradon (181), Komáromban (176), Győrött (170) és Pozsonyban (165). Ellenben a legalacsonyabb cselédlétszámot tüntetik fel: Hódmező-Vásárhely, (48), Szabadka (62), Versecz (76) és Szeged (78); számos megyei törvényhatóságra utalhatunk — pl. Brassó, Moson, Sáros, Szepes, Trencsén, Turócz és Zólyom, — a melyekben a házi cselédeknek az összes keresőkhöz való aránya magasabb, mint az említett 4 szabad királyi, illetve törvényhatósági joggal felruházott városban.

A 14 éven aluli foglalkozás nélküliek a kereső férfiak számához viszonyítva Horvát-Szlavonországokban fordulnak elő magasabb arányban, a mi ismét egészen természetesnek tűnik fel, ha tekintetbe vesszük, hogy a társországokban a születési arány kedvezőbb s ennek következtében a fiatalabb korosztályok ott a népességben aránylag erősebben vannak képviselve, mint az anyaországban.

Rendkívüli különbséget látunk a 14 éven felüli foglalkozás nélkülieknél, a kiknek száma a kereső férfiakhoz viszonyítva Magyarországon több mint háromszor oly magas, mint Horvát-Szlavonországban, valószínű azonban, hogy ez a különbség csak látszólagos és tulajdonképen a feldolgozásnál követett eltérő felfogásnak a következménye.

A foglalkozások főcsoportjai. — A foglalkozások főcsoportjait vagyis az összes főkereseti ágakat, a katonaságnak is beszámításával amelyet különben a foglalkozási viszonyok részletes tárgyalásánál mindenütt másutt teljesen figyelmen kívül fogunk hagyni, hazánk közjogi alkatrészeinek megkülönböztetésével az alábbi kimutatás állítja szem elé:

A kereseti ág megnevezése	Keresők		Eltartottak		Összes népesség	
	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban
I. Magyarország.						
Értelmiségi kereset	116.462	1'85	267.904	3'00	384.366	2'52
Értelmiségi keresetnél al- kalmazott szolgák	32.581	0'51	64.547	0'72	97.128	0'64
Östermelés	3.548.700	56'32	5.491.924	61'49	9'040.624	59'36
Bányászat, ipar és forgalom	1.098.602	17'43	1.606.323	17'99	2.704.925	17'76
Járadékosok	120.418	1'91	103.851	1'16	224'269	1'47
Napszámosok	1.233.664	19'57	1.189.678	13'31	2.423.342	15'91
Katona, honvéd és csendőr	98.033	1'55	14.675	0'17	112.708	0'74
Egyéb foglalkozásuak	42.407	0'73	50.886	0'57	93.293	0'61
Ismeretlen foglalkozásuak	9.214	0'13	79.184	0'89	88.398	0'58
Az állam és társadalom ter- hére tartatnak *)	—	—	62.474	0'70	62.474	0'41
Összesen	6.300.081	100'00	8.931.446	100'00	15.231.527	100'00
II. Fiume város és kerülete.						
Értelmiségi kereset	621	4'59	1.202	7'16	1.823	6'01
Értelmiségi keresetnél al- kalmazott szolgák	422	3'12	656	3'91	1.078	3'55
Östermelés	607	4'48	559	3'33	1'166	3'84
Bányászat, ipar és forgalom	9.033	66'71	9'653	57'47	18.686	61'60
Járadékosok	820	6'05	994	5'92	1.814	5'98
Napszámosok	1.061	7'84	1.645	9'79	2.706	8'92
Katona, honvéd és csendőr	843	6'22	144	0'86	987	3'25
Egyéb foglalkozásuak	123	0'91	135	0'80	258	0'85
Ismeretlen foglalkozásuak	11	0'08	1.473	8'77	1.484	4'89
Az állam és társadalom ter- hére tartatnak *)	—	—	335	1'99	335	1'11
Összesen	13.541	100'00	16'796	100'00	30.337	100'00
III. Horvát-Szlavonország.						
Értelmiségi kereset	11.580	1'08	22'370	1.99	33'950	1'54
Értelmiségi keresetnél al- kalmazott szolgák	3'423	0'32	5'303	0'47	8.726	0'44
Östermelés	925.346	85'98	938.308	83'36	1.863.654	84'64
Bányászat, ipar és forgalom	102.838	9'55	133.740	11'88	236'578	10'74
Járadékosok	8.124	0'75	9'489	0'84	17.613	0'80

*) Intézetek, testületek, községek által eltartottak, alamizsnából élők és letartoztatottak.

A kereseti ág megnevezése	Keresők		Eltartottak		Összes népesség	
	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban
Napszámosok	7.559	0'70	4.832	0'43	12'391	0'56
Katona, honvéd és csendőr	15.517	1'44	2.386	0'21	17'903	0'81
Egyéb foglalkozásuk	1.801	0'17	1.240	0'11	3'041	0'14
Ismeretlen foglalkozásuk	104	0'01	1'261	0'11	1.365	0'06
Az állam és társadalom ter- hére tartatnak	—	—	6.706	0'60	6.706	0'31
Összesen	1,076.292	100'00	1,125.635	100'00	2,201.927	100'00
IV. A magyar korona országai együtt.						
Értelmiségi kereset	128'663	1'74	291.476	2'89	420'139	2'41
Értelmiségi keresetnél al- kalmazott szolgák	36.426	0'49	70.506	0'70	106.932	0'61
Östermelés	4,474.653	60'55	6,430.791	63'84	10,905'444	62'45
Bányászat, ipar és forgalom	1,210.473	16'38	1,749.716	17'37	2,960.189	16'95
Járadékosok	129.362	1'75	114.334	1'14	243.696	1'40
Napszámosok	1,242.284	16'81	1,196.155	11'87	2,438.439	13'96
Katona, honvéd és csendőr	114.393	1'55	17'205	0'17	131.598	0'75
Egyéb foglalkozásuk	44.331	0'60	52.261	0'52	96.592	0'55
Ismeretlen foglalkozásuk	9.329	0'13	81'918	0'81	91.247	0'52
Az állam és társadalom ter- hére tartatnak *)	—	—	69.515	0'69	69.515	0'40
Összesen	7,389.914	100'00	10,073.877	100'00	17,463.791	100'00

*) Intézetek, testületek, községek által eltartottak, alamizsnából élők és letar-
tózottak.

A legelső tanulság, a melyre ezen táblázatból a figyelmet fel-
hívni kívánjuk, hogy a magyar korona országaiban a népességnek
62'45‰-a foglalkozik bevallottan az östermeléssel, vagy mint eltar-
tott él ezen kereseti ág terhére. Minthogy továbbá a lakosságnak
14‰-a közönséges napszámos volt, a foglalkozási ágnak, melyben
a napszámmunka végeztetik, minden közelebbi megjelölése nélkül,
ezen napszámosok pedig — tekintetbe véve Magyarországnak álta-
lános közgazdasági viszonyait — kétséggkívül igen kevés kivétellel
tulajdonképen az östermeléshez tartoznak, az 1890. évi népszámlálási
adatok alapján kimondhatjuk, hogy hazánk népességének kerek szám-
ban legalább is 75‰-a östermeléssel foglalkozik vagy annak terhére
él, tehát az östermelő osztályhoz tartozik, az ipar-forgalmi foglal-

kozásokra ellenben nem egészen 17⁰/₀ jut, a népességnek körülbelül $\frac{1}{6}$ -a.

Statisztikai adatoknak az összehasonlítás adja meg főképen a becset, részint korábbi állapotokkal, miből a fejlődést lehet megítélni, részint más országok adataival, miből a hazai viszonyok megítélésére lehet helyes mértéket alkotni. Sajnos, hogy nálunk összehasonlításra alkalmas adatok a korábbi népszámlálásokból nem állnak rendelkezésünkre s ezért az 1880. évi népszámlálás eredményeivel való minden összehasonlításról téves következtetések elkerülése végett le kell mondanunk. Ha azonban azt akarjuk megállapítani, hogy összehasonlítva néhány szomszédos állam viszonyaival, mily szerep jut Magyarországon a fontosabb kereseti ágaknak, erre nézve az alábbi adatok igen érdekes tájékoztatást nyújthatnak.

Ország	Az őstermelési osztályra	A napszámosokra	A bányászat, ipar- és forgalomra	Az állami, egyházi s közséki szolgálatra ¹⁾	Egyéb kereseti ágakra és ismeretlen foglalkozásuakra
eset az összes népességből					
Magyarország ...	62'5 ⁰ / ₀	14'0 ⁰ / ₀	16'9 ⁰ / ₀	3'8 ⁰ / ₀	2'8 ⁰ / ₀
Ausztria	55'1 »	8'4 »	28'4 »	4'1 »	4'0 »
Németország	42'5 »	2'1 »	45'5 »	4'9 »	5'0 »
Svájcz	42'5 »	1'1 »	45'6 »	3'8 »	7'0 »
Franciaország ...	48'8 »	— »	37'3 »	5'7 »	8'2 »

Hazánknak agrikol jellegét mi sem mutathatja jobban, mint ezen összehasonlító adatok, különösen ha a napszámosokra eső százalékot is, mint azt fentebb indokoltuk, az őstermeléshez számítjuk. De Németországhoz, Svájcához és Franciaországhoz viszonyítva, jelentékeny arányban van képviselve az őstermelés Ausztriában is, ahol a napszámosoknak egy része kétségtől szintén az őstermeléshez sorozandó; ennek tekintetbe vételével a népességnek Ausztriában is legalább 60⁰/₀-a tartozik az őstermelők osztályához.

Ami hazánk közjogi alkatrészeit illeti, Fiumét, amely városi jellegénél fogva a dolog természete szerint egészen más arányszámokat mutat, az összehasonlításnál mellőzve, nagyon tanulságos az anyaországra és Horvát-Szlavonországra vonatkozó adatoknak párhuzamba állítása. Ismét csak a főfoglalkozási csoportokat tüntetve fel, látjuk, hogy amíg Magyarországon az őstermelésre 59'36, illetve a napszámosoknak is hozzászámításával legfeljebb 73—74⁰/₀ esik, a társországekban az őstermelő osztály a népességnek 84'64⁰/₀-át

¹⁾ Beleértve a katonaságot és az ugynevezett szabad foglalkozásokat is.

képviseli, az ipar és forgalom ellenben Magyarországon 17·76, Horvát-Szlavonországban csak 10·74⁰/₁₀-kal szerepel. Igen tanulságos az értelmiségi osztály arányának összehasonlítása is. Mig Magyarországon az értelmiségi keresethez tartozó egyének és az azok terhére élők, (családtagok, házi cselédek) a népességnek már harmadfél, Horvát-Szlavonországban csak másfél ⁰/₁₀-át teszik.

Alábbiakban bemutatjuk a fontosabb kereseti ágak adatait törvényhatóságokint, megjegyezvén, hogy ezen táblázatban, tekintettel arra, hogy a katonaságnak egyik vagy másik törvényhatóságban való elhelyezése különös állami intézkedéseken alapszik s így annak számbavétele a népesség természetes foglalkozási viszonyainak kiszámításánál zavarólag hatna, csupán a polgári népességre szorítkoztunk s az arányszámok kiszámításánál is csak a polgári népesség szolgált alapul:

Folyó szám	Országgrész, törvényhatóság	Értelmiségi kereset		Östermelés		Bányászat, ipar és forgalom		Járadékosok		Napszámok	
		keresők és eltartottak együtt									
		szerint	az összes népesség 10-ében	szerint	az összes népesség 10-ében	szerint	az összes népesség 10-ében	szerint	az összes népesség 10-ében	szerint	az összes népesség 10-ében
I. Magyarország.											
<i>a) Duna bal partja.</i>											
1	Árva vm.	1.502	1·77	70.937	83·64	8.086	9·53	431	0·31	3.129	3·69
2	Bars »	3.784	2·48	100.033	65·41	26.759	17·50	2.815	1·84	16.190	10·59
3	Esztergom »	2.291	2·93	48.020	61·27	18.925	24·15	1.414	1·60	5.773	7·37
4	Hont »	2.511	2·33	74.649	69·28	16.896	15·68	1.685	1·57	9.548	8·86
	Selmecz- és Bébánya, sz. k. v.	790	5·17	892	5·84	9.931	64·99	2.360	15·41	744	4·87
	együtt	3.301	2·68	75.541	61·40	26·827	21·81	4.045	3·29	10.292	8·37
5	Liptó vm.	1.900	2·47	52.713	68·59	13.792	17·95	691	0·90	6.789	8·83
6	Nógrád »	4.777	2·23	133.475	62·24	45.143	21·05	2.365	1·10	23.598	11·01
7	Nyitra »	8.953	2·26	239.570	60·41	78.030	19·68	4.846	1·22	56.494	14·25
8	Pozsony »	5.649	2·09	154.460	55·41	59·859	18·95	3.671	1·32	54·971	19·70
	Pozsony, sz. k. v.	3.890	7·42	2.981	5·69	28.895	55·13	4.560	8·70	6.344	12·10
	együtt	9.539	2·88	157.541	47·54	81.747	24·67	8.231	2·46	61.315	18·50
9	Trencsén vm.	4.740	1·83	189.031	73·05	37.847	14·63	1.962	0·76	20.919	8·08
10	Turóc »	1.129	2·36	28.561	57·14	11.901	23·81	640	1·28	6.530	13·01
11	Zólyom »	2.972	2·64	57.134	50·83	33.323	29·64	3.705	3·30	13.254	11·79
	összesen	44.888	2·39	1.152.556	61·33	382.380	20·34	31.145	1·66	224.283	11·93

Folyó szám	Országrész, törvényhatóság	Értelmieigi kereset		Ö-termelés		Bányászat, ipar és for- galom		Jára- dékosok		Nap- számok	
		keresők és eltartottak együtt									
		sza- m- szerint	az összes népe- ség o/10-ében	sza- m- szerint	az összes népe- ség o/10-ében	sza- m- szerint	az összes népe- ség o/10-ében	sza- m- szerint	az összes népe- ség o/10-ében	sza- m- szerint	az összes népe- ség o/10-ében
b) Duna jobb partja.											
1	Baranya vm.	4.821	1 ⁴⁷	192.865	66 ⁹²	48.698	16 ⁹⁰	3.385	1 ¹⁷	36.055	12 ⁵¹
	Pécs, sz. k. v.	2.455	7 ²¹	1.967	5 ⁷⁷	19.294	56 ⁶³	2.993	8 ⁷⁹	4.687	13 ⁷⁶
	együtt	7.276	2 ²⁹	194.832	60 ⁴⁵	67.992	21 ⁰⁹	6.378	1 ⁹⁸	40.742	12 ⁶⁴
2	Fejér vm.	3.430	1 ⁷⁰	118.180	60 ⁶⁴	26.454	13 ⁵⁵	2.482	1 ²⁷	41.279	21 ¹⁵
	Székes-Fehérvár, sz. k. v.	1.999	7 ⁹⁰	6.036	21 ⁹¹	12.223	44 ³⁷	1.709	6 ²⁰	4.037	14 ⁶³
	együtt	5.429	2 ⁴⁴	124.216	55 ⁸⁴	38.677	17 ³⁰	4.191	1 ⁸⁸	45.316	20 ³⁷
3	Győr vm.	1.715	1 ⁸⁴	56.422	60 ⁶⁰	13.481	14 ⁷⁰	1.353	1 ⁴⁵	18.335	19 ⁷²
	Győr, sz. k. v.	2.072	9 ⁰⁹	1.204	5 ²⁸	11.852	51 ⁹⁹	1.751	7 ⁶⁸	4.148	18 ⁵⁰
	együtt	3.787	3 ²⁷	57.626	49 ⁷⁷	25.333	21 ⁷⁸	3.104	2 ⁶⁸	22.483	19 ⁴²
4	Komárom vm.	2.549	1 ⁷⁴	86.752	59 ²⁴	23.383	15 ⁹⁷	1.547	1 ⁰⁶	29.443	20 ¹¹
	Komárom, sz. k. v.	1.139	8 ⁷¹	632	4 ⁸³	7.020	53 ⁰⁹	1.038	7 ⁰⁴	1.847	14 ¹³
	együtt	3.688	2 ³¹	87.384	54 ⁷⁸	30.403	19 ⁰⁶	2.585	1 ⁶²	31.290	19 ⁶²
5	Moson vm.	1.861	2 ¹⁹	49.092	57 ⁷²	17.084	20 ⁰⁹	1.726	2 ⁰⁸	13.960	16 ⁴⁷
6	Somogy »	6.523	2 ⁰⁰	230.674	70 ²⁸	48.476	14 ⁸³	2.853	0 ⁸⁷	33.393	10 ²²
7	Sopron »	4.138	1 ⁷⁸	123.874	53 ³⁰	46.615	20 ⁰⁶	3.578	1 ⁵⁴	51.001	21 ⁹⁵
	Sopron, sz. k. v.	2.266	8 ³³	4.255	15 ⁶⁴	12.507	45 ⁹⁰	1.753	6 ⁴⁴	2.829	10 ³⁹
	együtt	6.404	2 ⁴⁷	128.129	49 ³⁰	59.122	22 ⁷⁷	5.331	2 ⁰⁵	53.830	20 ⁷²
8	Tolna vm.	5.273	2 ⁰⁸	143.367	56 ⁸⁷	48.110	19 ⁰⁶	3.315	1 ⁸²	47.794	18 ⁹⁰
9	Vas »	7.972	2 ⁰⁴	252.273	64 ⁶²	67.126	17 ⁷⁰	4.927	1 ²⁶	51.492	13 ¹⁵
10	Veszprém »	5.472	2 ⁷⁴	115.604	53 ⁷⁰	40.705	18 ⁹¹	2.911	1 ³⁵	46.014	21 ³⁷
11	Zala »	7.861	1 ⁹⁴	302.566	74 ⁷⁶	56.600	13 ⁹⁹	3.831	0 ⁹⁵	28.333	7 ⁰⁰
	Összesen	61.546	2 ²⁴	1.685.763	61 ²¹	499.628	18 ⁷⁴	41.152	1 ⁴⁵	414.647	15 ⁰⁰
c) Duna Tisza köze.											
1	Bács-Bodrog vm.	9.189	1 ⁶¹	287.590	50 ¹⁵	97.605	17 ⁰³	7.330	1 ²⁸	161.401	28 ¹⁶
	Baja, thj. felr. v.	1.184	6 ⁰⁸	2.134	10 ⁹⁸	9.308	47 ⁷⁷	1.145	5 ⁸⁸	4.857	24 ⁹³
	Szabadka sz. k. v.	2.177	2 ⁹⁸	33.984	46 ⁷²	14.298	19 ⁰⁶	1.481	2 ⁰⁴	18.250	25 ⁰⁹
	Ujvidék » » »	1.460	5 ⁹¹	4.493	18 ⁷⁷	9.998	40 ⁴²	1.598	6 ⁴⁷	5.972	24 ¹⁶
	Zombor, » » »	1.968	7 ⁴⁵	8.346	31 ⁵⁷	6.414	24 ²⁸	1.242	4 ⁷⁰	6.857	25 ⁹⁴
	együtt ...	15.978	2 ²⁹	336.547	46 ⁹⁷	137.623	19 ²¹	12.796	1 ⁷⁸	197.337	27 ⁵⁴
2	Csongrád vm.	2.196	1 ⁸³	64.578	53 ⁶⁸	17.822	14 ⁸⁸	1.313	1 ⁰⁸	32.222	26 ⁷⁹
	H.-M.-Vásárhely, thj. felr. v.	1.247	2 ³⁸	31.395	56 ⁵⁹	9.060	16 ³⁸	620	1 ¹²	12.043	21 ⁷¹
	Szeged, sz. k. v.	3.552	4 ¹⁵	34.759	40 ⁶³	22.747	26 ⁵⁸	2.349	2 ⁷⁴	17.097	19 ⁹⁸
	együtt	6.995	2 ⁶⁸	130.732	50 ⁰²	49.629	18 ⁹⁹	4.282	1 ⁶⁴	61.362	23 ⁴⁸

Folyó szám	Országrész, törvényhatóság	Értelmiségi kereret		Östermelés		Bányászat, ipar és for- galom		Jára- dékok		Nap- számok	
		Keresők és eltartottak együtt									
		szám- szerint	az összes népes- ség 1/10-ében	szám- szerint	az összes népes- ség 1/10-ében	szám- szerint	az összes népes- ség 1/10-ében	szám- szerint	az összes népes- ség 1/10-ében	szám- szerint	az összes népes- ség 1/10-ében
3	Heves vm.	5.756	2 ⁴⁶	153.809	65 ⁷⁹	34.112	14 ⁷⁹	3.060	1 ³¹	30.906	13 ²²
4	J.-N.-K.-Szolnok vm.	6.661	2 ⁰⁹	197.414	61 ⁹⁹	47.134	14 ⁸⁰	4.237	1 ³³	55.496	17 ⁴³
5	Pest-P.-S.-K.-Kun » Budapest, fő- és székváros Kecskemét, thj. felr. v.	14.226	3 ⁰⁸	395.515	57 ⁸⁰	120.203	17 ⁵⁶	10 ³⁷⁹	1 ⁵²	128 ⁶⁴³	18 ⁸⁰
	együtt	38.971	7 ⁹²	11.306	2 ³⁰	282.037	57 ³³	23.758	4 ⁸³	67.996	13 ⁸²
	Összesen	1.632	3 ³⁷	28.052	58 ¹⁶	9.789	20 ¹⁹	1.209	2 ⁴⁵	5.919	12 ²¹
	Összesen	54.829	4 ⁴⁸	435.026	35 ⁵²	412.029	33 ⁶⁴	35.346	2 ⁸⁹	202.558	16 ⁵⁴
	Összesen	90.219	3 ²⁷	1.253.528	45 ⁵⁰	680.527	24 ⁷¹	59.721	2 ¹⁷	547.659	19 ⁸⁸
d) Tisza jobb partja.											
1	Abauj-Torna vm. Kassa, sz. k. v. ...	3.424	2 ²⁷	87.058	57 ⁶³	23.376	15 ⁴⁸	1.395	0 ⁹²	32.930	21 ⁸⁸
	együtt	2.618	9 ⁰⁶	880	3 ⁰⁵	17.110	59 ²⁴	2.088	7 ²³	3.009	10 ⁴²
	Összesen	6.042	3 ³⁸	87.938	48 ⁸⁸	40.486	22 ⁵¹	3.483	1 ⁹³	35.939	19 ⁹¹
2	Bereg vm.	4.669	2 ⁰⁰	119.304	66 ⁴⁸	23.197	12 ⁹³	1.526	0 ⁸⁵	26.228	14 ⁶⁹
3	Borsod »	5.764	2 ⁶⁶	104.639	48 ²⁷	44 ⁶⁸⁹	20 ⁶¹	3.205	1 ⁴⁸	53.765	24 ⁸⁰
4	Gömör »	4.832	2 ⁷⁶	102.142	58 ⁴³	39 ³³²	22 ⁵⁰	1.873	1 ⁰⁷	22.490	12 ⁶⁷
5	Sáros »	4.296	2 ⁵⁶	118.725	70 ⁶⁶	23.313	13 ⁸⁷	2.130	1 ²⁷	15.961	9 ⁵⁰
6	Szepes »	5.083	3 ¹¹	88.748	54 ³³	42.851	26 ²⁴	2.924	1 ⁷⁹	19.969	12 ²⁰
7	Ung »	3.802	2 ⁸¹	90.574	66 ⁹⁷	17.839	13 ¹⁹	982	0 ⁷³	19.741	14 ⁶³
8	Zemplén »	7.543	2 ⁵²	189.436	63 ³¹	47.391	15 ⁵⁴	2.628	0 ⁸⁸	47.140	15 ⁷⁶
	Összesen	42.031	2 ⁷⁷	901.506	59 ⁴⁴	279.098	18 ⁴⁰	18.751	1 ²⁵	241.233	15 ⁹⁰
e) Tisza bal partja.											
1	Békés vm.	5.407	2 ⁰⁰	152.881	59 ¹⁷	40.572	15 ⁷⁰	3.071	1 ¹⁹	51.371	19 ⁸⁸
2	Bihar » Nagyvárad, thj. felr. v.	8.656	1 ⁸¹	350.570	73 ³²	41.977	8 ⁷⁸	2.653	0 ⁵⁵	70.169	14 ⁶⁸
	együtt	3.615	9 ³⁸	2.410	6 ²⁵	22.073	57 ²⁵	2.108	5 ⁴⁷	5.031	13 ⁰⁵
	Összesen	12.271	2 ²⁸	352.980	68 ³¹	64.050	12 ⁴⁰	4.761	0 ⁹²	75.200	14 ⁵⁵
3	Hajdu vm. Debreczen sz. k. v.	2.586	1 ⁹³	84.788	63 ²⁶	14.320	10 ⁴⁸	1.509	1 ¹²	28.364	21 ¹⁶
	együtt	3.278	5 ⁷⁶	17.539	30 ⁸⁰	23.549	41 ³⁶	2.406	4 ²³	6.754	11 ⁸⁶
	Összesen	5.864	3 ⁰⁷	102.327	50 ⁵⁸	37.869	19 ⁸²	3.915	2 ⁰⁴	35.118	18 ³⁸
4	Máramaros vm.	5.343	1 ⁹⁹	148.398	55 ³¹	39.299	14 ⁶⁴	2.677	0 ⁵⁰	68.825	25 ⁶⁵
5	Szabolcs »	6.008	2 ⁴⁵	141.288	57 ⁶⁸	32.835	13 ⁴⁰	2.284	0 ⁹⁰	57.976	23 ⁶⁶
6	Szatmár » Szatmár-Németi, sz. k. v.	7.146	2 ³⁵	184.283	60 ⁸¹	47.745	15 ⁷⁵	3.844	1 ⁵⁰	55.209	18 ²¹
	együtt	1.831	8 ⁸²	4.136	19 ⁹⁴	9.876	47 ⁶²	930	4 ⁴⁸	2.426	11 ⁶⁹
	Összesen	8.977	2 ⁷⁷	188.419	58 ⁵⁰	57.621	12 ⁸⁰	4.774	1 ⁴⁷	57.635	17 ⁸⁰
7	Szilágy vm.	4.396	2 ³⁰	137.035	71 ⁶⁸	18.443	9 ⁶⁵	1.017	0 ⁵³	27.813	14 ⁵⁵
8	Ugocea »	1.860	2 ⁴⁶	49.199	65 ²¹	8.663	11 ⁴⁸	521	0 ⁶⁹	14.094	18 ⁶⁷
	Összesen	50.126	2 ⁴²	1.272.527	61 ⁴⁸	299.352	14 ⁴⁷	23.020	1 ¹¹	388.032	18 ⁷⁵

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Ertelemiségi kereset	Östermelés		Bányászat, ipar és for- galom		Jára- dék osok		Nap- szám osok		
		keresők és eltartottak együtt									
		sza- m- szerint	az összes népe- ség % o-ában	sza- m- szerint	az összes népe- ség % o-ában	sza- m- szerint	az összes népe- ség % o-ában	sza- m- szerint	az összes népe- ség % o-ában	sza- m- szerint	az összes népe- ség % o-ában
f) Tisza-Maros szöge.											
1	Arad vm.	4.635	1:54	217.047	71:98	28.130	9:33	2.513	0:83	46.051	15:27
	Arad, sz. k. v. ...	3.193	7:59	3.759	8:54	21.812	51:57	3.166	7:53	7.062	16:79
	együtt	7.828	2:28	220.806	64:26	49.942	14:53	5.679	1:63	53.113	15:46
2	Csanád vm.	2.522	1:93	82.722	63:35	17.222	13:19	1.495	1:15	24.068	18:43
3	Krassó-Szörény vm.	6.215	1:53	309.707	76:18	68.055	16:74	5.950	1:46	13.893	3:42
4	Temes »	6.060	1:33	253.937	68:12	43.834	11:76	4:678	1:25	60.826	16:32
	Temesvár, sz. k. v.	3.150	7:50	1:096	2:75	21.082	52:54	2.800	7:02	7.615	19:09
	Versecz, thj. felr. v.	936	4:28	6.380	38:34	7.224	33:03	1.259	5:76	3.449	15:32
	együtt	10.146	2:33	263.413	60:62	72.140	16:60	8:737	2:01	71.790	16:52
5	Torontál vm.	10.278	1:79	352.898	61:56	74.663	13:02	9.513	1:66	117.167	20:44
	Pancsova, thj. felr. v.	1.096	6:11	3.513	19:37	8.033	44:76	893	4:98	3.389	18:58
	együtt	11.374	1:33	356.411	60:28	82.696	13:59	10.406	1:76	120.556	20:39
	Összesen	38.085	2:00	1.233.059	64:64	290.055	15:20	32.267	1:69	283.420	14:56
g) Erdély.											
1	Alsó-Fehér vm.	4.900	2:54	131.526	68:12	27.626	14:31	1.630	0:83	24.005	12:43
2	B.-Naszód »	2.558	2:44	77.945	74:42	11.575	11:03	671	0:64	10.624	10:14
3	Brassó »	3.687	4:23	46.658	53:77	23.817	21:43	2.018	2:32	8.288	9:55
4	Csik »	2.223	1:05	70.316	61:62	9.794	8:58	662	0:58	29.622	25:96
5	Fogarasz »	1.688	1:91	71.265	80:78	8.817	10:03	432	0:49	5.193	5:89
6	Háromszék »	3.293	2:53	69.869	53:74	17.489	13:45	1.291	0:99	35.877	27:60
7	Hunyad »	4.845	1:81	213.856	79:83	31.564	11:78	1.773	0:66	13.164	4:92
8	Kis-Küküllő »	2.627	2:60	77.607	76:81	5.663	5:00	402	0:40	13.834	13:69
9	Kolozs »	3.485	1:81	138.572	72:01	13.029	6:77	352	0:18	35.365	18:38
	Kolozsvár, sz. k. v.	3.399	10:38	3.995	12:20	17.587	53:09	1.764	5:38	2.708	8:37
	együtt	6.884	3:06	142.567	63:31	30.616	13:29	2.116	0:94	38.073	16:91
10	Maros-Torda vm. ...	3.184	1:05	114.022	69:67	14.510	8:57	397	0:24	30.108	18:40
	Maros-Vásárhely sz. k. v.	1.721	12:11	1.429	10:03	8.107	57:04	766	5:29	912	6:42
	együtt	4.905	2:76	115.451	64:91	22.617	12:72	1.163	0:63	31.020	17:44
11	Nagy-Küküllő vm.	4.210	3:11	95.629	70:67	15.343	11:34	893	0:66	17.954	13:37
12	Szeben »	4.939	3:32	91.314	61:39	24.409	16:41	2.358	1:30	20.243	13:61
13	Szolnok-Dokoka »	4.851	2:23	162.987	74:92	19.881	9:14	1.547	0:71	24.768	11:38
14	Torda-Aranyos »	2.975	1:98	99.689	66:21	13:765	9:14	710	0:47	31.790	21:19
15	Udvarhely »	2.886	2:62	75.006	68:11	10.879	9:58	547	0:20	19.618	17:51
	Összesen	57.471	2:00	1.541.685	68:42	273.885	12:16	18.213	0:81	324.037	14:40
	Magyarorsz. összesen	384.366	2:54	9.040.624	59:74	2.704.025	17:57	224.260	1:48	2.423.342	16:09
II. Fiume város és kerülete.											
		1.823	6:18	1.116	3:35	18.686	63:36	1.814	6:15	2.706	9:17

Folyó szám	Ország rész, törvényhatóság	Értelmiségi kereset	Östermelés	Bányászat, ipar és forgalom	Járadékosok	Nap-számok					
		keresők és eltartottak együtt									
		szám-szerint	az összes népesség 0/0-ában	szám-szerint	az összes népesség 0/0-ában	szám-szerint	az összes népesség 0/0-ában				
III. Horvát-Szlavonország											
1	Belovár-Kőrös vm. ...	3.190	1 ²⁰	239.645	90 ⁰²	20.006	7 ⁵²	1.396	0 ⁵²	434	0 ¹⁰
2	Lika-Krbava » ...	2.107	1 ¹⁰	180.609	94 ⁵⁷	4.894	2 ⁵⁶	1.616	0 ⁸⁵	201	0 ¹¹
3	Modrus-Fiume » ...	2.832	1 ³⁰	183.088	82 ⁹⁸	31.712	14 ³⁷	1.329	0 ⁶⁰	257	0 ¹¹
4	Pozsega » ...	2.879	1 ⁴²	174.181	85 ⁸⁷	22.496	11 ⁰⁹	1.425	0 ⁷⁰	462	0 ²³
5	Szerém » ...	6.546	1 ³⁸	271.449	78 ²²	55.601	16 ⁰²	3.216	0 ⁹³	5.333	1 ⁵⁴
6	Varasd » ...	2.968	1 ¹⁵	236.185	91 ⁵²	15.226	5 ⁹⁰	915	0 ³³	668	0 ²⁶
7	Verőcze » ...	2.284	1 ¹⁶	114.822	83 ⁸²	27.344	13 ⁹¹	503	0 ²⁰	88	0 ⁰⁴
	Eszék, sz. k. v. ...	1.482	7 ⁴⁹	2.672	13 ⁵¹	11.207	56 ⁶⁷	1.306	6 ¹⁰	1.634	8 ²⁶
	együtt ...	3.766	1 ⁷⁴	167.494	77 ³⁹	38.551	71 ⁸¹	1.809	0 ⁸⁴	1.722	0 ⁸⁰
8	Zágráb vm. ...	4.526	1 ⁰¹	407.864	91 ³⁰	27.714	6 ³¹	2.407	0 ⁵⁴	1.212	0 ²⁷
	Zágráb, sz. k. v. ...	5.136	13 ⁴⁹	3.139	8 ³⁶	20.378	54 ³⁰	3.500	9 ³³	2.102	5 ¹⁰
	együtt ...	9.662	2 ⁰⁰	411.003	84 ⁸⁷	48.092	9 ³⁰	5.907	1 ²²	3.314	0 ¹⁸
Horvát-Szlavonország összesen ...		33.950	1 ⁵⁵	1.863.654	85 ²⁴	236.578	10 ⁸²	17.613	0 ⁸⁰	12.391	0 ⁵⁷
I. Magyarország ...		384.366	2 ⁵⁴	9.040.624	59 ⁷⁴	2.704.925	17 ⁸⁷	224.269	1 ⁴⁸	2.423.342	16 ⁰²
II. Fiume város és kerülete ...		1.823	6 ¹⁸	1.166	3 ⁹³	18.686	63 ³⁶	1.814	6 ¹⁵	2.706	9 ¹⁷
III. Horvát-Szlavonország ...		33.950	1 ⁵⁵	1.863.654	85 ²⁴	236.578	10 ⁸²	17.613	0 ⁸⁰	12.391	0 ⁵⁷
A Szt. István korona országai együtt ...		420.139	2 ⁴²	10.905.444	62 ⁸⁶	2.960.189	17 ⁰⁶	243.693	1 ⁴⁰	2.438.439	14 ⁰⁹

Mindenekelőtt az értelmiségi keresetre vonatkozó adatokat vegyük közelebb szemügyre.

Az értelmiségi osztályhoz a magyar korona országainak egész területén összesen 420.139 egyén soroztatott, mely számból 128.663 esett a keresőkre, 291.476 pedig az eltartottakra, a háztartásbeliekre, házi cselédekre és a foglalkozás nélküli családtagokra. Megjegyzendő azonban, hogy ezen számba csak a tulajdonképeni értelmiség van befigyelve, amelynek túlnyomó részét a köztisztviselők, egyházi tanügyi személyzet és az ugynevezett szabad foglalkozások képezik; az östermelésnél, bányászatnál, ipar és forgalomnál alkalmazott tisztviselők azonban nincsenek hozzászámítva. A különböző gazdasági

foglalkozásoknál alkalmazott értelmiségi elem befoglalásával az értelmiségi osztály létszáma 593.090-re rug (182.642 kereső és 410.448 eltartott), az értelmiségnek az összes népességhez való százalékos arányszám pedig $3'42^0/0$ -ra emelkedik.

E helyen azonban csak a szoros értelemben vett, vagyis a tulajdonképeni értelmiséggel foglalkozunk, amely a magyar korona országaiban az összes népességnek $2'42^0/0$ -át teszi.

Ezzel szemben az anyaország külön átlaga $2'54$, Horvát-Szlavonországé pedig $1'55^0/0$. Az egyes országrészeket tekintve, legelső helyen áll a Duna-Tisza köze, melynek $3'27^0/0$ -os átlagát főképen a főváros, de a mellett az ezen országrészben levő többi nagy városok idézik elő. Ezután következik a Tisza jobb partja $2'77^0/0$ -kal, az ezen országrészben levő vármegyék általában, kivétel nélkül, magas arányszámmal dicsekednek. Erdély az országos átlagnak felel meg, a többi országrészek az átlagon alul maradnak s ezen sorrendben következnek: Tisza bal partja ($2'42^0/0$), Duna bal partja ($2'39^0/0$), Duna jobb partja ($2'24^0/0$) s a Tisza-Maros-szöge ($2'00^0/0$). Feltűnő, hogy Erdély, sőt a Tisza balparti vármegyék is megelőzik a nagyobb műveltség hírében levő nyugati országrészeket, a Duna bal- és Duna jobb partját. Ennek oka az, hogy ugy az erdélyi részekben, valamint a Tisza balparti vármegyékben is a sok különböző hitfelekezetenek sok tanítója és papja van s ezeknek nagy száma teszi oly kedvezővé az értelmiségi keresetnek $0/0$ -os arányát. Horvát-Szlavonország, mint fentebb már láttuk, az anyaország valamennyi országrészénél jelentékenyen alacsonyabb arányszámot tüntet fel.

Az egyes törvényhatóságokat tekintve, a vármegyék közt (a területükön levő törvényhatósági városok bele nem számításával) a legmagasabb arányszámmal szerepelnek a következők: Brassó ($4'25^0/0$), Szeben ($3'32^0/0$), Nagy-Küküllő ($3'11^0/0$), Szepes ($3'11^0/0$), Esztergom ($2'92^0/0$), Ung ($2'81^0/0$) és Gömör ($2'76^0/0$). Ellenben legkedvezőtlenebb az értelmiség aránya Zágráb vármegyében ($1'01^0/0$), Lika-Krbava megyében ($1'10^0/0$), Varasd megyében ($1'15^0/0$), Verőcze megyében ($1'16^0/0$), Belovár-Kőrös megyében ($1'20^0/0$), Modrus-Fiumében ($1'30^0/0$) és Pozsega megyében ($1'42^0/0$), mely vármegyék csupa oly alacsony arányszámot mutatnak, amelyekhez hasonlót az anyaországnak egyetlen megyéjében sem találunk, minthogy itt a legkedvezőtlenebb arány, amely Krassó-Szörényben és Arad megyében fordul elő, $1'55^0/0$ és $1'54^0/0$.

A városok mint a hatóságoknak, egyházaknak, intézeteknek és a különböző szabadfoglalkozások körébe tartozó keresetágaknak tulajdonképeni székhelyei, természetesen általában sokkal magasabb arány-

számot mutatnak. Három olyan város van, amelyekben az értelmiségi osztályhoz tartozó egyének száma meghaladja az összes népességnek 10⁰/₀-át, ezek: Zágráb, Maros-Vásárhely és Kolozsvár. Zágráb a maga 13⁶⁹/₀-os arányszámával összes városaink közt az első helyet foglalja el, ami természetes is, miután egy részről a közös magyar kormány horvátországi hatóságainak, másrészt az autonóm kormánynak, mindennemű tanintézeteknek, stb. székhelyét képezi s mindössze csak 37.529 lakossal bír, az értelmiségre eső ⁰/₀-os aránynak tehát okvetlenül magasnak kell lennie. Nyolcznál magasabb értelmiségi ⁰/₀-ot tüntetnek még fel Maros-Vásárhelyen (12¹¹) és Kolozsváron (10³⁸) kívül Nagy-Várad (9³⁸), Győr (9⁰⁹), Kassa (9⁰⁶), Szatmár-Németi (8⁸²), Komárom (8⁷¹) és Sopron (8³³) sz. k. városok. A közepes arányt Budapest is meghaladja a maga 7⁹²/₀-os arányával, mely, tekintve a főváros nagy lélekszámát, kedvezőtlennek nem mondható. A legkisebb az értelmiségi osztályhoz tartozókra eső arányszám Verseczen (4²⁸), Szegeden (4¹⁵), Kecskeméten (3³⁷), Szabadkán (2⁹⁹) és Hódmező-Vásárhelyen (2²⁵); utóbbiakat, különösen Szabadkát és Hódmező-Vásárhelyt, akárhány megyei törvényhatóság is megelőzi.

Az értelmiségi keresetet üző 128.663 egyén a tulajdonképeni értelmiség főosztályai szerint következőképen oszlott meg:

Az értelmiségi ág megnevezése	Magyarország		Fiume		Horvát-Szlavonország		Összesen	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
Törvh. és közigazg.	25.579	21'97	171	27'54	3.352	28'95	29.102	22'62
Igazságszolgáltatás	15.317	13'15	60	9'66	1.585	13'69	16.962	13'18
Közegészségügy ...	16.738	14'37	72	11'59	1.009	8'71	17.819	13'85
Tanügy	34.188	29'36	158	25'44	2.793	24'12	37.139	28'87
Egyházi szolgálat ...	19.184	16'47	100	16'10	2.189	18'90	21.473	16'69
Tudom. és egyéb közérdekű intéze- tek és társulatok	441	0'38	6	0'97	19	0'16	466	0'36
Irodalom és műv. ...	2.205	1'89	18	2'90	260	2'25	2.483	1'93
Egyéb értelm. ...	2.810	2'41	36	5'80	373	3'22	3.219	2'50
Tulajd. értelmiség	116.462	100'00	621	100'00	11.580	100'00	128.663	100'00

Talán nem lesz érdektelen, ha e helyen egyuttal a különböző gazdasági foglalkozásoknál alkalmazott értelmiségre vonatkozólag is feltüntethetjük legalább a főadatokat:

A foglalkozási ág megjelölése	Magyarország	Fiume	Horvát-Szlavonország	Együtt
Mezőgazdaság	9.214	1	523	9.738
Erdészet	2.592	—	368	2.960
Az őstermelés többi ágai ...	36	—	11	47
Bányászat és kohászat ...	1.301	—	33	1.334
Ipar	10.269	138	541	10.948
Kereskedelem	6.661	270	462	7.393
Hitel	5.549	63	293	5.905
Közlekedés	14.158	209	1.287	15.654
Összesen	49.780	681	3.518	53.979

Az *őstermeléssel* foglalkozó néposztály tagjainak létszáma a fenti táblázat szerint 10,905.444 és pedig 4,474.653 kereső és 6,430.791 eltartott. Ez a szám azonban csak azokat foglalja magában, akik számlálólapjukon határozottan kitüntették, hogy őstermeléssel foglalkoznak vagy őstermelő egyén által tartatnak el. Már pedig sajnálattal kell jeleznünk, hogy legutóbbi népszámlálásunk alkalmával igen tekintélyes számban irattak össze napszamosok a gazdasági ágnak minden közelebbi megjelölése nélkül, akiknek tulajdonképe része kétségkívül az őstermeléshez sorozandó s így számuk, mely a magyar birodalom egész területén az eltartottakkal együtt 2,438.430 egyénre rúgott, az őstermeléssel foglalkozó néposztály tulajdonképe létszámának megállapításánál figyelmen kívül nem is hagyható.

Az *őstermelést* tehát a napszamosokra vonatkozó adatokkal együtt fogjuk vizsgálni. Az országos átlagot, mely az anyaországban a 75⁰/₀-ot meghaladja, három országrész mulja felül, ugymint Erdély (82·88⁰/₀), a Tisza bal partja (80·23) és a Tisza-Maros szöge (79·50), egy országrész, t. i. a Duna-Tisza köze az átlagon jelentékenyen alul marad, amennyiben ezen országrészben az őstermelésre, a napszamosokat is oda számítva, együttesen csak 65⁰/₀ esik, Budapest főváros leszámításával azonban ezen arányszám 76⁰/₀-ra emelkedik s az országos átlagot szintén meghaladja. A többi három országrész az átlagnak felel meg, Horvát-Szlavonországban, mint már fentebb kiemeltük, a népességnek jóval nagyobb aránya foglalkozik őstermeléssel, amennyiben ott minden 100 lakos közül több mint 85 számítandó az őstermelési osztályhoz.

A törvényhatóságok közül — a napszamosokra vonatkozó adatokat ismét összefoglalva az őstermeléssel — a legmagasabb arányszámot találjuk a következő vármegyékben: Kis-Küküllő (90·50), Kolozs (90·39), Maros-Torda (88·07), Bihar (88·00), Csik (87·58), Torda-Aranyos (87·33), Árva (87·33), Arad (87·25), Fogaras (86·67),

Szolnok-Doboka (86'30) és Udvarhely (85'92). A horvát-szlavon vármegyék Modrus-Fiume és Szerém kivételével mind meghaladják a 80⁰/₀-ot, sőt 4 vármegye, ugymint Belovár-Kőrös, Lika-Krbava, Varasd és Zágráb a 90⁰/₀-ot is. Legalacsonyabb arányszámmal szerepel ellenben az őstermelés Zólyom (62'62), Brassó (63'32) és Szepes vármegyékben (66'58⁰/₀).

Erdekesebb a városok százalékszámainak összehasonlítása. Legmagasabb ⁰/₀-ot mutatják s valóságos földmives városoknak tekintethők a következők: Hódmező-Vásárhely (78'30⁰/₀), Szabadka (71'81), Kecskemét (70'37), Szeged (60'60), Zombor (57'51) és Versecz (53'66). Ezekben a városokban a lakosságnak több mint fele foglalkozik földmiveléssel, részben szőlőmiveléssel, illetve ezen őstermelési foglalkozások terhére él.

Az őstermeléssel foglalkozó népesség, csupán a keresőket és csakis azokat véve tekintetbe, akik bevallottan őstermeléssel foglalkoztak, az őstermelés egyes ágai szerint a következőleg oszolt meg:

Az őstermelés ágai	Magyarország	Fiume	Horvát-Szlavonország	Együtt
Mezőgazdaság	3,523.524	607	922.957	4.447.088
Erdészet	22.731	—	2.038	24.769
Szénégetés	2.251	—	293	2.544
Méhészet	130	—	3	133
Selyemtenyésztés	48	—	55	103
Haltenyésztés	16	—	—	16
Összesen	3,548.700	607	925.346	4.474.653

Meg kell jegyeznünk, hogy a szénégetés, mint az erdészet kiegészítő ága, csatoltatott az őstermeléshez és csakis azon esetben foglaltatott ide, ha az erdészettel, mint annak melléküzeme, kapcsolatban, vagy attól egészen független ugyan, de mint önálló vállalkozás üzetik; ha ellenben bányászattal vagy iparvállalattal függ össze, nem az őstermeléshez, hanem az illető bánya- vagy iparvállalathoz soroztatott. A méhészet-, selyemtenyésztés- és haltenyésztésre vonatkozó adatok önként érthetőleg nem tüntethetik fel az ezen termelési ágakkal foglalkozók teljes számát, minthogy ezen termelési ágakat nagyobbrészt mellékfoglalkozás gyanánt üzik.

A mezőgazdasági népesség, az őstermelés többi ágaihoz viszonyítva, a Duna-Tisza közén bir legnagyobb tulsulylyal, ahol az összes őstermelésnek 99'78⁰/₀-át teszi, legkisebbel ellenben a Duna bal partján, amely országrészben 100 őstermelő egyén között 1'19⁰/₀ erdészetnél és 0'05⁰/₀ szénégetésnél foglalkozó találtatott. Az őstermelési összes népességnek közel 1⁰/₀-a esik még az erdészetre a

Tisza jobb- és balpartján is, legkisebb pedig az erdészetnél foglalkozó népesség a Duna-Tisza közén, az összes östermelési népességnek csak 0'19°/_o-a. Szénégetéssel főképen a Tisza jobb partján, Erdélyben és a Tisza-Maros szögén foglalkoznak.

Méhészetben Torontál, Besztercze-Naszód, Bács-Bodrog, Temes, Somogy, Tolna és Alsó-Fehér vármegyék, a selyemtenyésztesben pedig Szerém, Tolna, Temes és Torontál vármegyék sorakoznak első helyen a népszámlálási adatok szerint. Mesterséges haltenyésztést a magyar birodalomban csak nagyon kis mértékben üznek s mind-össze csak 16 egyén találtatott, aki ezen kereseti ágat főfoglalkozása gyanánt vallotta.

A mezőgazdasági népesség részletezésénél népszámlálásunk a következő megkülönböztetéseket tette: földbirtokos és földmives, bérlő, tiszt, mérnök, gépész, szolga, napszámos (zsellér) és családi kisegítő. Igen kíváncsok lett volna kimutatásunkban a tulajdonképeni földbirtokosokat — akik földjüket állandó béresekkal és időről-időre felfogadott napszámosokkal munkáltatják — a földmivesektől vagyis azon kisbirtokosoktól, akik földjeiket nagyobbára maguk, saját háznépükkel legfeljebb némi csekély idegen munkaerő igénybevételevel művelik, gondosan elkülönítve tüntetni ki. Sajnos azonban, hogy ezt is, mint több más óhajt a népszámlálási anyagnak ebben a tekintetben rendkívül hiányos kitöltése nem engedte megvalósítani.

Mezőgazdasággal foglalkozó népességünk foglalkozási viszonyra nézve az itt megjelölt megkülönböztetésekkel hazánk közjogi alkatrészei szerint következőképen oszlott meg:

Foglalkozási viszony	Magyarország		Fiume		Horvát-Szlavon.		Magyarbirodalom	
	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban	szám szerint	‰-ban
Földbirtokos, földmives	1,602.928	45'49	214	35'26	287'930	31'20	1,891.072	42'52
Bérlő	8.827	0'25	—	—	1.312	0'14	10.139	0'23
Tiszt	9.086	0'26	1	0'16	503	0'05	9.590	0'22
Mérnök	128	0'00	—	—	20	0'00	148	0'00
Gépész	1.901	0'05	—	—	47	0'01	1.948	0'04
Szolga (béres pásztor)	525.940	14'93	99	16'31	54.178	5'87	580.217	13'05
Napszámos(zsellér)	279.360	7'93	86	14'17	55.400	6'00	334.846	7'53
Családi kisegítő ...	1,095.354	31'09	207	34'10	523.567	56'73	1,619.128	36'41
Összesen	3,523.524	100'00	607	100'00	922'957	100'00	4,447.088	100'00

Magyarország és Horvát-Szlavonország között a legnagyobb különbséget a családi kisegítőknél találjuk. Magyarországon az őstermeléssel foglalkozó összes népességnek $31'09^0\frac{0}{10}$ -a, Horvát-Szlavonországban pedig $56'73^0\frac{0}{10}$ -a esik a családi kisegítőkre, különösen a női családi kisegítők fordulnak elő nagyobb számban, de a férfiaknál is igen nagy különbség mutatkozik, amennyiben száz földbirtokosra vagy földmivesre a férfi népességben a szoros értelemben vett Magyarországon csak 44, Horvát-Szlavonországokban ellenben 93 családi kisegítő esik. Kétségtelen, hogy ez a különbség a Horvát-Szlavonországban még fennálló házközösségi szervezettel függ össze, melynél fogva az önálló családfők és birtokosok száma aránylag sokkal kisebb, ellenben a gazdálkodás közösségénél fogva családi kisegítőképen a házközösségi kötelékben megmaradó családtagok száma nagyobb. Innen van, hogy habár a bérlők, tisztek, gépészek és egyéb mezőgazdasági szolgák (béresek, stb.), sőt a mezőgazdasági napszámosok számarányából is arra lehet következtetni, hogy Magyarországon nagyobb birtoktestek inkább fordulnak elő, mint Horvát-Szlavonországokban, ott egy-egy önálló földbirtokosra, földmivesre mégis több mezőgazdasági segédszemély esik, mint Magyarországon. Ebből ismét az következik, hogy Horvát-Szlavonországban, valószínűleg épen a házközösségi köteléknél fogva, a kisbirtokosok még nincsenek annyira elaprózva, mint Magyarországon, ahol a legnagyobb végletek, nagy birtokok, részben latifundiumok és egészen törpe birtokok váltakoznak, s egészségtelen birtokviszonyok sok vármegyében fordulnak elő.

Az eltérő birtokviszonyoknak és részben a fejlettebb mezőgazdasági kulturának felel meg, hogy Magyarországon a tisztek, szolgák és a napszámosok az összes mezőgazdasági népességnek sokkal nagyobb $\frac{0}{10}$ -át képviselik, mint Horvát-Szlavonországokban, de e különbség nem oly nagy, ha az összehasonlításban csak a férfinépességet vesszük alapul, azonban még ily számításnál is — az önálló földbirtokosok és földmivesek számához viszonyítva — a gazdatisztek és a mindennemű mezőgazdasági szolgák körülbelül háromszor oly magas arányban vannak Magyarországon, mint Horvát-Szlavonországokban. Bérlők is nagyobb számban találtattak a szoros értelemben vett Magyarországon, mint Horvát-Szlavonországokban; sőt adataink ebben a tekintetben nem is tüntetik fel egész hiven és teljes nagyságában a fennálló különbséget, minthogy Magyarországon a bérlők közé csak a szoros értelemben vett bérlőosztály soroztatott, amely részint szaktanultságánál, részint vállalkozó szelleménél fogva az őstermelés viszonyainak megítélésénél különös figyelmet érdemel,

Horvát-Szlavonországban ellenben a feles földmiveseket, amint ez az 1880. évi népszámlálás alkalmával a magyarországi feldolgozásnál is történt, a bérlők csoportjába osztották. A feles földmiveseket az országos magyar kir. statisztikai hivatal ezuttal a többi földmivesek közé sorozta, azon felfogásból indulva ki, hogy a feles bérlők egy társadalmi állásuknál, valamint gazdaságuk természete és terjedelménél fogva, közelebb állnak a kisbirtoku földmivesekhez, mint a tulajdonképeni bérlőosztályhoz.

Az *ipar és forgalom* különböző ágaival a magyar korona országaiban összesen 1,210.473 egyén foglalkozik. A keresők ezen számához hozzáadva az eltartottakat, a tágabb értelemben vett iparos osztály létszáma 2,960.189-re rúg és a Magyar birodalom összes polgári népességének $17\frac{06}{100}$ -át képviseli. Ez azonban csak az országos átlagnak felel meg s az ipar és forgalmi foglalkozásoknak a népességhez való aránya a birodalom egyes alkatrészei szerint igen nagy különbségeket tüntet fel s rendszerint éppen ellenkező képet mutat, mint az őstermelésé, úgy, hogy amely országrészeket, vármegyéket, vagy városokat az őstermelés arányszámának felsorolásánál első helyen említettük, azok az iparosság arányára nézve éppen utolsó helyre jutnak és viszont, amelyek az őstermelésnél utolsók voltak, itt előre kerülnek. Országos átlagban a magyar korona országainak egész területén a népességnek $17\frac{06}{100}$ -a, csupán a szorosabb értelemben vett Magyarországon $17\frac{87}{100}$, Fiumében $63\frac{36}{100}$ és Horvát-Szlavonországokban $10\frac{82}{100}$ -a foglalkozik bányászattal, iparral vagy forgalommal, illetve él ezen foglalkozási ágak terhére. Az egyes országrészeket tekintve, legjobban meghaladja az országos átlagot a Duna-Tisza köze, ahol az iparosság az összes népességnek $24\frac{70}{100}$ -át teszi, mely arányszám azonban Budapest leszámításával $17\frac{60}{100}$ -ra csökken. Az országos átlagnál nagyobb iparosságot mutatnak még a Duna bal partja ($20\frac{34}{100}$), a Tisza jobb partja ($18\frac{40}{100}$) és a Duna jobb partja ($18\frac{14}{100}$); ellenben az átlagon jelentékenyen alul maradnak: Erdély ($12\frac{16}{100}$), a Tisza bal partja ($14\frac{47}{100}$) és a Tisza-Maros szöge ($15\frac{20}{100}$), ugyanazok az országrészek, amelyek az őstermelésnél a legmagasabb arányszámmal szerepelnek.

Az egyes vármegyéket tekintve, legnagyobb iparosságot tüntetnek fel: Zólyom ($29\frac{64}{100}$), Brassó ($27\frac{45}{100}$), Szepes ($26\frac{24}{100}$), Esztergom ($24\frac{15}{100}$), Turóc ($23\frac{81}{100}$), Gömör ($22\frac{50}{100}$), Nógrád ($21\frac{05}{100}$), Borsod ($20\frac{61}{100}$), Moson ($20\frac{09}{100}$) és Sopron ($20\frac{06}{100}$). Legkevesebb az iparos Kis-Küküllő vármegyében, hol a népességnek csak $5\frac{60}{100}$ -a tartozik az iparforgalmi osztályhoz, $10\frac{00}{100}$ -nál kevesebb ipari népesség van még (beleértve az iparforgalom által eltartottakat is) Kolozs

megyében ($6.77^0/0$), Csik megyében ($8.58^0/0$), Biharban (8.78), Maros-Tordában (8.87), Szolnok-Dobokában (9.14), Torda-Aranyosban (9.14), Arad megyében (9.33), Szilágy megyében (9.65) és Udvarhely megyében (9.88).

Horvát-Szlavonországokban, ahol az iparos népesség $0/0$ -os aránya átlagosan $10.82^0/0$, 4 megye van ezen átlagon felül, köztük Szerém megye első helyen $16.02^0/0$ -kal, 4 pedig alul, legutolsó Lika-Krbava vármegye, ahol az egész Magyarbirodalomban a legkevesebb iparos található, 100 lakos között csak 2.56, beleértve az eltartottakat is.

Ami városaink iparosságát illeti, első helyen állnak: Selmech és Bélabánya ($64.99^0/0$), Fiume ($63.36^0/0$) és Kassa ($59.24^0/0$). Megjegyzendő azonban, hogy ezen három város iparosságának magas arányszámát főképen dohánygyárának köszönheti, melynek munkásszemélyzete az illető városoknak aránylag nem nagy népességében az iparosok $0/0$ -át jelentékenyen felszökteti; Selmechbánya azonkívül mint bányaváros jutott a legelső helyre s ezen városnak, a bányászatot és a dohánygyárat leszámítva, rendes iparossága tulajdonképen nagyon csekély. Az említett három városonál fennforgó különös körülményeket tekintetbe véve, azt kell mondanunk, hogy tulajdonképen az a város, amely ezek után következik, foglalja el az iparosságra nézve az első helyet és ez Budapest, melynek népességéből $57.33^0/0$ foglalkozik iparral és forgalommal, vagy tartatik el ezen foglalkozásu egyének által. $50^0/0$ -nál magasabb arányszámot mutatnak még, tehát igazi iparos városoknak tekinthetők: Nagy-Váradi ($57.25^0/0$), Maros-Vásárhely (57.04), Eszék (56.67), Pécs (56.63), Pozsony (55.13), Zágráb (54.30), Kolozsvár (53.69), Komárom (53.69), Temesvár (52.86), Győr (51.99) és Arad (51.87). Ellenben $40^0/0$ -nál kisebb az iparosság a következő városokban: Hódmező-Vásárhely (16.33), Szabadka (19.66), Kecskemét (20.19), Zombor (24.26), Szeged (26.58) és Versecz (33.05). A többi hét törvényhatóságú városban az iparos népességre eső arány. 40 és $50^0/0$ közt váltakozik.

A bányászat, ipar és forgalom körébe tartozó népességet az 1890. évi népszámlálás alapján készült foglalkozási statisztika öt főcsoport szerint osztályozta, amelyek az egyes főcsoportokba sorozott kereső egyének létszámának feltüntetésével és hazánk közjogi alkotászeinek megkülönböztetésével a következők:

Az ipar és forgalom fő- csoportjai	Magyarország		Fiume		Horvát- Szlavonország		Magyar-birodalom	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
Bányászat és kohászat ...	47.438	4'32	27	0'30	947	0'92	48'412	4'00
Ipar	825.068	75'10	6.104	67'57	81.838	79'58	913.010	75'42
Kereskedelem	161.140	14'67	1.308	14'48	12.477	12'13	174.925	14'45
Hitel	6.891	0'63	80	0'89	368	0'36	7.339	0'61
Közlekedés ...	58.065	5'28	1.514	16'76	7.208	7'01	66.787	5'52
Összesen ...	1.098.602	100'00	9.033	100'00	102.838	100'00	1.210.473	100'00

A *járadékból élők* osztálya, akik közé a statisztikai hivatal a tulajdonképeni életjáradékosokon kívül a mindennemű nyugdíjasokat és a tőkéjükből, takarítványukból élő magánzókat, továbbá a házbirtokosokat is számította, amennyiben házuk bérjövödelméből élnek s más foglalkozásuk nincs: eltartottjaival együtt a Magyarbirodalomban 243.696 egyén által volt képviselve, mely számból a keresőkre 129.362 esett.

A járadékból élők eloszlásánál bizonyos mértékig hasonlatosság tapasztalható az értelmiség és iparos-forgalmi népesség eloszlásához, vannak azonban más különös körülmények is, amelyek az ország egyes részeiben a járadékból élők számát jelentékenyen felszöktetik. Így pl. ahol nagy kincstári üzemek vannak vagy azok mintájára szervezett nagy magánvállalatok, amelyek előregedett vagy más-különben munkaképtelenné vált munkásaikat ellátásban részesítik, ott a járadékokból élők aránylag igen nagy számmal fordulnak elő. Ez által lehet megmagyarázni, hogy a járadékosok arányára nézve a vármegyék között Zólyom vármegye áll az első helyen (3'30%), ahol egyrészt a brezói, kiscsáki állami vasgyárak és a Pryhradny-féle részvénytársulati vasgyár, másrészt a vármegyében kiterjedten üzött bányászat révén ellátásban részesülők szöktetik fel a járadékosok számát. A városok között Selmecz- és Bélabánya foglalja el az első helyet, ahol a járadékosok és az általuk eltartottak (családtagok, cselédek) az összes népességnek több mint 15%-át teszik; a magas számot itt is hasonló okok idézik elő (bányászat és a városban levő kincstári dohánygyár), azután következik az anyaországi városok között Pécs 8'79%-kal (a Dunagőzhajózási társaság köszénbányászata). Némely vidékek, városok különös vonzást gyakorolnak a nyugdíjasokra, kivált katonai nyugdíjasokra; részben ennek következménye pl., hogy a járadékosok száma a Magyarbirodalom összes városai között Selmeczbanja és Pécs kivételével, amely váro-

sokban, mint említettük, más helyi okok játszanak szerepet, Zágráb-ban ($9'33^0/0$) és Pozsonyban ($8'70^0/0$) legnagyobb. Érdekes, hogy a járadékosok számát tekintve is ugyanazon városok sorakoznak az utolsó helyre, amelyeket az értelmiségre és iparosságra nézve is mint legutolsókat emeltünk ki, úgy mint Hódmező-Vásárhely ($1'12^0/0$), Szabadka ($2'04^0/0$), Kecskemét ($2'46^0/0$) és Szeged ($2'7^0/0$).

Magyarország népességének foglalkozási osztályai között igen tekintélyes számot tesznek a *napszámosok* is, akikről már az östermeléssel kapcsolatban megemlékeztünk, amennyiben az östermeléssel foglalkozók számát a napszámosokkal, mint akiknek tulnyomó része kétséggkívül földmiveléssel foglalkozik, összefoglalva vizsgáltuk. A napszámosok azonban nemcsak nagy számuk miatt, hanem azon okból is, mivel foglalkozásuk természeténél fogva, és pedig bármily gazdasági ághoz tartozzanak is, a társadalomnak egyik jellegzetes osztályát képezik, magukban véve is méltók figyelmünkre. Azért tehát nem járnánk el helyesen, ha vizsgálódásunknál csak azon napszámosokra szorítkoznánk, akik minden közelebbi megjelölés nélkül feldolgozásunkban a közönséges napszámosok csoportjához vették, ellenkezőleg ezekkel össze kell foglalnunk az östermelésnél, a bányászati, ipar- és forgalomnál alkalmazott napszámosok számát, mert mindezen napszámosoknak egy — szociális szempontból épen nem kicsinylendő — közös tulajdonságuk van, az, hogy általában egészen nyers és nagyon csekély szakképzettséget igénylő munkát végeznek és ugyiszlván minden anyagi és szellemi tőke hiányában a társadalomnak legsalsóbb, leginkább függő, megélhetésre, jóllétre nézve legkevésbé biztosított osztályát képezik. Igaz ugyan, hogy Magyarországon a napszámosok egy jelentékeny része házas zsellér, nem csekély résznek egy kis földeskeje is van, minek következtében az illetőknek társadalmi állása és jólléte is némileg biztosítottabb, sajnos azonban, hogy e tekintetben számszerű adatokkal épen nem rendelkezünk, pedig azon körülménynél fogva, hogy hazánkban a napszámos osztály a népességnek, mint alább látni fogjuk, rendkívül nagy $\%$ -át teszi, nagyon tanulságos volna tudnunk, hogy ezen napszámos osztályból mennyinek van háza, kertje, földje s mennyi a teljesen két kezére és nyers munkájára utalt, minden vagyoni támasz nélkül és a szellemi tőkének is ugyiszlván teljes hijával levő, valóban proletár napszámos.

Már a fenti kimutatásból láttuk, hogy a közönséges, azaz közelebbi megjelölés nélküli napszámosok száma a Magyarbirodalomban az 1890. évi népszámlálás adatai szerint 1,242.284 volt, eltartottakkal együtt pedig 2,438.439. Ezen számhoz hozzáadva azon napszá-

mosokat, akiknek számlálólapján a gazdasági ág ki volt tüntetve s akik vagy az östermeléshez, vagy pedig a bányászat, ipar és forgalom valamelyik csoportjába soroztattak, az összes napszámosok száma a 3,200.000-et meghaladja.

Ezen szám hazánk közjogi alkatrészei szerint a napszámosok jellegének megkülönböztetésével következőleg oszlik meg:

Napszámosok	Magyar-ország	Fiume város és kerülete	Horvát-Szlavon-ország	Magyarbirodalom összesen
Östermelésnél alkalmaz. napszámosok	577.668	219	92.323	670.210
Bányászat-, ipar és forgalomnál alkalmazott napszámosok	76.684	2.990	13.534	93.208
Napszámosok közlelbi megjelölés nélkül	2.423.342	2.706	12.391	2.438.439
Összesen	3.077.694	5.915	118.248	3.201.857

A népességhez viszonyított $\frac{0}{100}$ -os arányt pedig a következő számok tüntetik fel:

	Östermelésnél alkalmazott napszámosok	Bányászat, ipar és forgalomnál alkalmazott napszámosok	Közlelbi megjelölés nélküli napszámosok	Összesen
	(eltartottjaikkal együtt)	(eltartottjaikkal együtt)	(eltartottjaikkal együtt)	az összes népesség százalékában
Magyarország	3'82 $\frac{0}{100}$	0'51 $\frac{0}{100}$	16'01 $\frac{0}{100}$	20'34 $\frac{0}{100}$
Fiume város és kerülete ...	0'74 $\frac{0}{100}$	10'14 $\frac{0}{100}$	9'17 $\frac{0}{100}$	20'05 $\frac{0}{100}$
Horvát-Szlavonország	4'22 $\frac{0}{100}$	0'62 $\frac{0}{100}$	0'57 $\frac{0}{100}$	5'41 $\frac{0}{100}$
Összesen	3'86$\frac{0}{100}$	0'51$\frac{0}{100}$	14'05$\frac{0}{100}$	18'45$\frac{0}{100}$

A napszámos osztály az anyaországban tehát közel 4-szer oly magas arányban van képviselve, mint a társországokban. Horvát-Szlavonországban a napszámos elemnek valóban alacsony arányszáma véleményünk szerint természetszerűleg folyik az ottani kezdetlegesebb gazdasági viszonyokból s különösen az ott még most is fennálló házközösségi intézményből, amely okozza, hogy Horvát-Szlavonországokban a földek megművelését — eltekintve a nagy birtokoktól, ahol a mivelés rendszerint évi béresekkal történik s kisebb részben napszámosokkal is — a házközösségi tagok maguk végzik, napszámosokra nincs szükség, de ilyen néposztály ki sem fejlődhetik, minthogy a házközösségi tagok, mint a házközösségi birtoknak

közös tulajdonosai, csak igen ritka esetben válhatnak teljesen birtoktalanokká, akik mások földjének művelésére utalva, a napszámos osztályt képezhetnék.

Ha a napszámosoknak csekély száma Horvát-Szlavonországban az ottani kezdetlegesebb viszonyokat mutatja, viszont az anyaországban az a körülmény, hogy az összes népességnek több mint $20\frac{0}{10}$ -a, azaz a több mint egy ötöde a napszámos osztályhoz tartozik, oly társadalmi állapotra utal, amelyet egészségesnek egyáltalában nem mondhatni. Nagyon érdekes és nagyon szükséges is volna ezen állapotnak előzményeit vizsgálni s kutatni azon okokat, amelyek folytán az kifejlődött, de ehhez népszámlálási adataink nem elégségesek; tanulmányoznunk, ismernünk kellene a helyi viszonyokat, mert az okok, amelyek a napszámos osztálynak tulságos megnövekedését előidézték, kétségkívül nem azonosak mindenütt, hanem helyenkint, vidékenként különbözők.

A népszámlálási mű II. kötete, amely a népesség foglalkozási viszonyait tartalmazza, a napszámosok számáról, azok gazdasági jellegére tekintettel törvényhatóságunkint részletezett adatokat foglal magában, amelyeknek felhasználása a helyi viszonyokkal ismerőseknek meg fogja könnyíteni ezen fontos társadalmi kérdésnek tanulmányozását. E helyen a táblázat mellőzésével, csak a főeredményeket, jobban mondva, a szélsőségeket közöljük, hogy azon törvényhatóságokra, amelyekben a napszámos osztály a legnagyobb számban van képviselve, a figyelmet különösen felhívjuk.

Az egyes országrészeket az országos átlaghoz hasonlítva, a $20\frac{34}{100}$ -os országos átlagot jelentékenyen felülmúlja két országrész, ugymint a Duna-Tisza köze ($24\frac{7}{100}$) és a Tisza balpartja ($23\frac{39}{100}$), egy országrész, a Tisza jobb partja az átlagnak felel meg, a többi azon alul marad és pedig leginkább a Duna bal partja ($16\frac{82}{100}$) és Erdély ($17\frac{84}{100}$). A vármegyék között első helyen áll Csongrád, a hol az összes népességnek több mint egy harmada ($34\frac{14}{100}$ -a) tartozik a napszámos osztályhoz, sőt ha csak a keresőket tekintjük és a kereső népesség összes számához viszonyítjuk, az arány még rosszabbodik, amennyiben közel $40\frac{0}{100}$ -ra emelkedik. Ezután következnek fokozatos sorrendben Bács-Bodrog vármegye ($32\frac{46}{100}$), Moson vármegye ($31\frac{74}{100}$), Máramaros vármegye ($31\frac{49}{100}$), Háromszék vármegye ($30\frac{29}{100}$), Borsod vármegye ($29\frac{91}{100}$), Békés vármegye ($29\frac{22}{100}$), Csik vármegye ($28\frac{51}{100}$), Sopron vármegye ($28\frac{50}{100}$), Szabolcs vármegye ($27\frac{75}{100}$), Brassó vármegye ($27\frac{72}{100}$), Abauj-Torna vármegye ($27\frac{60}{100}$). Ellenben legkisebb arányban fordulnak elő a napszámosok a következő vármegyékben: Árva vármegye

(5'43⁰/₀), Krassó-Szörény vármegye (5'65⁰/₀), Hunyad vármegye (6'33⁰/₀), Zala vármegye (8'55⁰/₀), Fogaras vármegye (9'98⁰/₀), Trencsén vármegye (10'87⁰/₀), Somogy vármegye (12'71⁰/₀), Szolnok-Doboka vármegye (13'06⁰/₀), Besztercze-Naszód vármegye (13'26⁰/₀) és Liptó vármegye (13'59⁰/₀).

Városainkban, kivéve a nagy alföldi városokat, a napszámosok rendszerint kisebb százalékát képezik a népességnek s ez természetes is — minthogy a napszámosoknak tulnyomó tömege földműveléssel foglalkozik még a városokban is — habár ez, sajnos, a számláló lapokon csak kis részben volt kitüntetve — s így számuk csak azon városokban lehet nagy, amelyek jellegükre nézve a földmives városok közé tartoznak. Ipar és forgalmi napszámosok ugyyszólván csak Fiumében fordulnak elő tömegesebben, ahol egyrészt a kikötő és vele kapcsolatban a tengeri kereskedelem, másrészt a dohánygyár, kőolajfinomítógyár, papírgyár, rizshántológgyár és torpedógyár igen sok napszámost foglalkoztatnak, úgy hogy itt az ipar és forgalomnál alkalmazott napszámosok eltartottjaikkal együtt a népességnek több mint 10⁰/₀-át teszik. Említésre méltó arányban találtattak ipari napszámosok még Budapesten (5'36⁰/₀), Pozsonyban (3'02⁰/₀) és Zágrábban (3'01⁰/₀). Egyébiránt a városban a napszámosok egy része — hogy mekkora, azt népszámlálási adatainknak épen a napszámosokra vonatkozó nagy hiányosságánál fogva nem mondhatjuk meg — különböző és pedig oly munkát végez, amely tulajdonképen szorosan véve sem az őstermeléshez, sem az iparhoz nem sorozható, hanem inkább a személyes szolgálatok jellegével bír: e résznek kellene tulajdonképen a közelebbi meghatározás nélküli napszámosok csoportját képeznie. A szab. kir. és törvényhatósági joggal felruházott városok között a napszámosok számarányára nézve első helyen áll Zombor, ahol a népességnek közel $\frac{1}{3}$ -a, azaz 30'16⁰/₀-a tartozik a napszámos osztályhoz. Ezután következnek: Szabadka (29'69⁰/₀), Baja (29'36⁰/₀), Ujvidék (27'92⁰/₀), Hódmező-Vásárhely (27'48⁰/₀), Kecskemét (27'44⁰/₀), Szeged (22'92⁰/₀), Temesvár (22'10⁰/₀), Arad 21'49⁰/₀ és Fiume (20'05⁰⁰/₀). Ellenben legkisebb százalék esik a napszámosokra Selmecz- és Bélabányán (6'36⁰/₀), Maros-Vásárhelyt (7'42⁰/₀), Zágrábban (10'24⁰/₀), Kolozsvárott (10'90⁰/₀), Kassán (12'58⁰/₀), Szatmár-Németiben (13'07⁰/₀), továbbá Sopronban (13'87⁰/₀), Eszéken (14'81⁰/₀) és Nagyváradon (14'93⁰/₀).

I. Népesedési mozgalom.

1. Házasság.

Házasságkötések hazánkban. — Az esketések abszolút és relatív számát a Magyarbirodalomban s annak egyes alkatrészeiben 1876. óta a következő kimutatás tünteti fel. Az abszolút számok az 1881—85 évtődre vonatkozó átlagig bezárólag csupán a polgári népességben végbemenő házasságkötéseket tüntetik fel, 1886-tól 1891-ig azonban a magyar királyság egészére vonatkozó számokban benfoglaltatnak a katonai lelkészek előtt kötött házasságok is, az 1892, 1893 és 1894-ik évi számok pedig már kivétel nélkül felölelik az összes házassági eseteket. A viszonyítás azonban mindenütt az összes jelenlevő népességre történt, ami tekintettel a katonai lelkészek előtt kötött házasságok csekély számára, azon esetekben is, midőn ez adatok hiányoznak, minden lényeges hiba nélkül történhetett.

É v	A kötött házasságok száma			Az összes jelenlevő népességben 1000 lélekre esik házasság		
	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	A Magyarbirodalomban	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	A Magyarbirodalomban
1876	135.189	19.116	154.305	10'0	10'4	10'1
1877	125.231	18.149	143.380	9'2	9'8	9'3
1878	129.526	17.488	147.014	9'5	9'4	9'5
1879	140.438	21.750	162.188	10'2	11'6	10'4
1880	125.021	19.105	144.126	9'0	10'1	9'1
Átlag 1876—1880 ...	131.081	19.121	150.202	9'6	10'2	9'7
1881	137.210	20.523	157.733	9'8	10'6	9'9
1882	142.161	21.678	163.839	10'1	10'9	10'2
1883	145.252	22.357	167.609	10'3	11'4	10'4
1884	144.681	22.723	167.404	10'1	11'4	10'2
1885	142.652	22.517	165.169	9'8	11'1	10'0
Átlag 1881—1885 ...	142.391	21.960	164.351	10'0	11'1	10'1
1886	140.016	20.658	* 160.793	9'5	10'0	9'6
1887	132.694	18.817	* 151.624	9'2	8'9	8'9
1888	139.198	19.683	* 158.975	9'6	9'2	9'3
1889	122.476	18.048	* 140.613	8'1	8'3	8'1
1890	123.825	18.763	* 142.683	8'1	8'5	8'2
Átlag 1886—1890 ...	131.642	19.194	* 150.938	8'9	9'0	8'8

*) A katonai lelkészek előtt kötött házasságok befoglalásával.

Év	A kötött házasságok száma			Az összes jelenlevő népességben 1000 lélekre esik házasság		
	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	A Magyar birodalomban	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	A Magyar birodalomban
1891	131.451	19.269	* 150.825	4'5	8'7	8'4
1892	* 141.424	* 21.278	* 162.702	9'2	9'6	9'3
1893	* 144.492	* 22.019	* 166.511	9'3	9'9	9'4
1894	* 143.372	* 22.703	* 166.075	9'1	10'0	9'2

*) A katonai lelkészek előtt kötött házasságok befoglalásával.

A házasságkötések száma és viszonya az össznépeséghez évről évre mutat ugyan némi változást, de a mellett mégis kivehetők bizonyos fejlődési irányok. A szóban forgó 16 évnvi időközben egy ideig — egészen a nyolczvanas évek első felének közepéig — emelkedő irányzattal találkozunk: ügylátszik, a javuló közgazdasági helyzet, jobb aratások hatása érezteti magát; a jelzett időponttól fogva azonban nagyon érezhető csökkenés állott be. E csökkenést kiélesítette az új véderőtörvény abbeli intézkedése, hogy az ujonczozás kezdete a 20. életévről a 21-re tétetett át, mi által a nálunk szokásos korai házasodás alsó időhatára egy évvel emeltetett. Ennek az intézkedésnek következménye volt a 24 évnél fiatalabb vőlegények számának 15,527-tel történt csökkenése 1889-ben. Az 1889. év rossz terméssel járván, a házasulási arányszám 1890-ben is alacsony maradt; de már 1890. őszén emelkedett az esketések száma s az 1891. évet már normálisnak tekinthetjük, daczára annak, hogy arányszáma, ezer lélekre 8'4, jelentékenyen alatta marad a 16 év átlagán. Az 1892., 1893. és 1894. évek adatai jelentékeny emelkedést mutatnak ugyan a közvetlenül megelőző évekkal szemben, a házasulási arány mindazonáltal ekkor sem éri el a korábbi évek, nevezetesen a nyolczvanas évek első felének arányát. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az a tény, hogy a házasságban élők aránya a felnőtt népességben az utolsó népszámlálás szerint magasabb volt, mint tiz év előtt, arra vall, hogy a házasulási arány a lefolyt évtizedben több mint elégséges volt arra, hogy a feloszlott házasságokat pótolja. A javuló közegészségügyi viszonyok egyik természet-szerű folyománya épen az, hogy az ujonnan kötött házasságok arányszáma apad, már csak azért is, mert a házasságok hosszabb tartamuak.

Házasságkötések Európa államaiban. — Az esketések relatív számát a különböző államokban az utolsó két évtizedben a következő kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az ország neve	Esketés 1000 lélekre							
		1871- 1890	1871- 1875	1876- 1880	1881- 1885	1886- 1890	1891	1892	1893
1	Magyarbirodalom ...	—	—	9'7	10'1	8'8	8'4	9'3	9'4
	ebből Magyar- ország (Fiumével)	—	—	9'6	10'0	8'9	8'5	9'2	9'3
	Horvát-Szlavon. ...	—	—	10'2	11'1	9'0	8'7	9'6	9'9
2	Németbirodalom ...	—	—	7'8	7'7	7'9	8'0	8'0	7'9
	ebből Poroszország	8'4	9'4	8'0	8'0	8'1	8'1	8'0	8'0
3	Ausztria	8'1	9'1	7'8	7'9	7'7	7'7	7'8	7'9
4	Olaszország	7'8	7'8	7'5	8'0	7'8	7'5	7'5	7'4
5	Franciaország	7'7	8'4	7'6	7'5	7'2	7'6	7'6	7'6
6	Dánia	7'6	7'9	7'8	7'7	7'0	6'8	6'8	7'0
7	Németalföld	7'5	8'3	7'3	7'1	7'0	7'1	7'2	7'8
8	Svájc	7'3	8'0	7'4	6'8	7'0	7'1	7'4	7'3
9	N.-Britannia és Ir- ország	7'2	7'8	7'1	7'1	6'9	7'3	7'2	6'9
	ebből Anglia Wa- lesszel	7'8	8'5	7'6	7'5	7'4	7'8	7'7	7'3
	Skócia	7'0	7'5	6'9	6'9	6'5	7'0	7'0	6'6
	Írország	4'5	4'9	4'5	4'4	4'4	4'6	4'6	4'7
10	Belgium	7'1	7'5	6'9	6'8	7'1	7'4	7'7	7'6
11	Norvégia	6'8	7'3	7'2	6'6	6'3	6'6	6'8	6'4
12	Svédország	6'5	7'0	6'6	6'5	6'1	5'8	5'7	5'7

E kimutatásból hiányzanak Oroszország s az al-dunai államok, melyek adatai részben nem eléggé megbízhatók, részben csak csekélyebb számú évekre vonatkozólag állanak rendelkezésre, s így a házassági aránynak hosszabb időközön át való alakulásának jellemzésére nem alkalmasak. A közölt táblázat pedig érdekes tanulsággal szolgál ez irányban, jellemzően tüntetve ki, hogy a hetvenes évek elején általában észlelhető nagy lendületet, mely nyilván a gazdasági élet nagy reményekre jogosító felpozíciójával függ össze, azóta mily általános hanyatlás váltotta fel. A nehezebb megélhetési viszonyok, a miveltiséggel fokozódó igények, párosulva a családalapításhoz fűződő felelősségérzet gyarapodásával — s tán itt-ott az erkölcs-telenség terjedése is: ezek azok az okok, melyek a házasságok kötésére hátráltatólag hatnak s minthogy ez okok egészében előreláthatólag erősödő hatással fognak működni a jövőben is, az esketési arányszámnak a régebbi időkhöz hasonló magasságra való felemelkedése a jövőben alig remélhető; de a további csökkenés, különösen a már előrehaladottabb országokban ezentul valószínűleg nem lesz már oly rohamos, mint a minőt a lefolyt két évtizedben tapasztaltunk.

Míntfogy azonban az össznépességhez való vonatkoztatás sok oly elemet ölel fel, amelyek egy-egy viszony szempontjából tulajdonképen számba nem vehetők s így a számításnál csupán holt teher gyanánt szerepelnek, ma már mindinkább szokásossá válik az egyes viszonylatok kiszámításánál az oda nem való elemeket — legalább nagyjából — kiküszöbölni. Ilyenek a házassodás szempontjából egyfelől a serdületlenek — ilyenekül általában a 15 éven aluli gyermekek vétetnek — másfelől a már házasságban élők. A következő táblázatban ez eljárást alkalmazva adjuk a házassági arányszámot 1000 15 éven felüli házasságban nem élő lakosra kiszámítva, lehetőleg a két népszámlálás alapul vételével, hogy a viszonyok alakulásának irányzatát is kitüntessük. Meg kell jegyeznünk, hogy hazai adataink, mint azt a népességünk családi állapot szerint való megoszlását tárgyzavó fejezetnél is említettük, e részben tulajdonképen a betöltött 16. életévet veszik határul, a pontos összehasonlíthatóság kedvéért tehát itt is megfelelőleg átszámítottak. A házasságra lépők száma lehetőleg sok év megfelelő adatainak átlagából számítottatott, mindig olyképen azonban, hogy egyforma számmal vétettek az illető népszámlálást megelőző évek az azt követőkkel, hogy így a kormegoszlásban bekövetkezhett változások lehetőleg kiegyenlítettessenek.

Az ország neve	A népszámlálás időpontja	A jelzett népszámlálás szerint a 15 éven felüli nőknek és hajadonok özvegy és elvált férfiak és nők száma	A házasságra lépők (völegény és menyasszony) évi átlagos száma	1000 házasságkötése alkalmas korban és családi állapotban levő egyénre esők házasságra lépő	
1880-ban vagy ahhoz közel eső évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.					
1. Magyarbirodalom ebből Magyarország	1880 XII/31	3,789.315	1876/85	314.554	83'00
Fiumével	»	3,331.101	»	273.472	82'10
H.-Szlavonország	»	458.214	»	41.082	89'66
2. Németbirodalom ebből Poroszország	1880 XII/1	13,841.331	»	700.154	50'58
Bajorország	»	8,255.520	»	431.845	52'30
Szászország	»	1,716.235	»	74.305	43'29
Szászország	»	843.621	»	53.038	62'88
3. Ausztria	1880 XII/31	6,904.348	»	345.757	50'08
4. Olaszország	1881 XII/31	8,937.323	1877/86	443.515	49'62
5- Dánia	1880 II/1	627.960	1875/84	30.740	48'95
6. Finország	1880 XII/31	644.857	1876/85	31.556	49'02
7. Németalföld	1879 XII/31	1,258.904	»	61.240	48'65

Folyó szám	Az ország neve	A népszámlálás időpontja	A teljes nép- szám- lás szerint a 15- éven felüli nőle- nek és hajadonok összege és elvált fér- fiak és nők száma	A házasságra lépők (völegény és meny- asszony) évi átlagos száma	1000 házasságkötésre alkalmas korban és családi állapotban levő egyénre esik házasságra lépő	
7	Franciaország	1881 XII/18	12,384.155	1877/86	566.511	45'06
8	Nagy-Británia	1881 IV/4	10.903.611	1876/85	491.021	45'03
	ebből Anglia és Wales	»	7.690.988	»	394.090	51'24
	Skótország	»	1,261.565	»	51.121	40'52
	Irhon	»	1,951.058	»	45.799	23'47
9	Belgium	1880 XII/31	1,916 882	»	76.938	40'10
10	Norvégia	—	—	—	—	—
11	Svájcz	1880 XII/1	1,018.697	»	40.447	39'70
12	Svédország	1880 XII/31	1,561.838	»	59.278	37'95
Az 1890-ben vagy ahhoz közel eső évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.						
1	Bulgária *	1888 I/1	332.928	1883/92	39.259	117'92
2	Szerbia	1890 XII/31	376.450	1889/92	43.720	116'13
3	Magyarbirodalom ...	»	3,930.842	1888/93	307.344	78'02
	ebből Magyarország (Fiumével)	»	3,460.833	»	267.660	77'34
	Horv.-Szlavono.	»	470.009	»	39.684	84'43
4	Németbirodalom ...	1890 XII/1	15,285.429	»	786.919	51'48
	ebből Poroszország ...	»	9,077.708	»	486.258	53'56
	Bajorország	»	1,871.075	»	80.672	43'49
	Szászország	»	997.586	»	62.857	63'01
5	Ausztria	1890 XII/31	7,697.555	»	370.009	46'76
6	Olaszország	—	—	—	—	—
7	Finnország	1890 XII/31	725.619	1888/93	32.768	45'15
8	Dánia	1890 II/1	671.545	1886/93	30.114	44'88
9	Németalföld	1889 XII/31	1,445.045	»	64.057	44'32
10	Franciaország	1891 IV/12	12,821.950	1889/92	557.217	43'61
11	Nagy-Británia	1891 IV/5	12,396.810	1888/93	534.400	43'10
	ebből Anglia és Wales	»	9,062.093	»	437.688	48'32
	Skótország	»	1,400.029	»	54.282	38'77
	Irhon	»	1,934.688	»	42.430	21'93
12	Belgium	1890 XII/31	2,147.514	»	90.168	41'98
13	Norvégia	1891 I/1	636.621	»	25.437	40'18
14	Svájcz	1888 XII/1	1,053.758	1886/91	41.407	39'33
15	Svédország	1890 XII/31	1,591.589	1889/92	56.186	35'30

* Kelet-Rumélia nélkül.

Az utóbbi kimutatásba a keleti országokból fölvevük Bulgáriát és Szerbiát, ahol legujabban rendszeres népszámlálások tartatván, a megfelelő adatok rendelkezésre állanak. A házassági arány ez országokban a legmagasabb: Bulgáriában 118, Szerbiában 116 ezerre, vagyis több

mint kétszerese, csaknem háromszorosa a nyugateurópai államok arányszámainak, amelyek 40—50⁰/₁₀₀ körül vannak. Hazánk szintén igen magas arányszámmal szerepel, 78-czal ezerre, mintegy középső helyet foglalva el az említett két szélsőség között. A fejlődési irányzatot tekintve, jellemző hazánk arányszámainak tekintélyes csökkenése 83-ról 78-ra ⁰/₁₀₀, amit határozott jelölül vehetünk annak, hogy társadalmi viszonyaink gyors ütemben közelednek nyugati szomszédaink viszonyaihoz. A hanyatlás különben eléggé általános, bár sokkal kisebb mérvű, mint hazánkban, egyes figyelemreméltó kivételeket találunk azonban, aminő a Németbirodalom, ahol a házassági szám (50⁰/₁₀₀-ról 51⁰/₁₀₀-re) emelkedett.

A következő kimutatásban a házasságoknak a házassulók családi állapota szerint való megoszlását mutatjuk be, lehetőleg az 1881—1890. évek adatainak átlagában.

Ország	A következő évek átlagában	A házasságok száma, melyben									1000 vőle-gény között volt			1000 meny-asszony kö-zött volt		
		nőtlen férfi			özvegy férfi			elvált férfi			nőtlen	özvegy	elvált	hajadon	özvegy	elvált
		hajadonnal	özv. nővel	elvált nővel	hajadonnal	özv. nővel	elvált nővel	hajadonnal	özv. nővel	elvált nővel						
k e l t e g y b e																
a z ö s s z e s h á z a s s á g o k % - á b a n																
Franciaország	1886—90	85.75	3.55	0.19	6.71	3.31	0.08	0.26	0.10	0.03	89.49	10.09	0.42	92.72	6.96	0.32
Románia	1881—90	85.33	2.63	—	6.05	5.79	—	—	—	—	88.15	11.85	—	91.18	8.42	—
Olaszország	1881—90	84.73	3.27	—	8.53	3.47	—	—	—	—	87.99	12.01	—	93.26	6.74	—
Anglia és Wales	1881—90	83.82	3.87	0.03	7.20	4.73	0.01	0.03	0.01	—	87.72	12.24	0.04	91.35	8.61	0.04
Poroszország	1881—90	82.29	4.35	0.44	8.86	3.20	0.20	0.45	0.14	0.07	87.08	12.26	0.66	91.00	7.69	0.71
Oroszország	1881—86	80.24	3.30	—	8.96	7.43	—	—	—	—	83.54	16.46	—	89.22	10.76	—
Ausztria	1881—90	77.02	5.31	—	12.33	5.34	—	—	—	—	82.33	17.67	—	89.25	10.65	—
Magyar biro-dalom	1881—90	76.11	4.08	0.28	9.65	9.25	0.16	0.33	0.14	—	80.47	19.06	0.47	86.09	13.47	0.44
Ebből :																
Magyarország (Fiumével)	1881—90	76.14	4.15	0.32	9.55	9.12	0.18	0.28	0.16	—	80.61	18.84	0.55	86.07	13.43	0.50
Horvát-Szla-vonország	1881—90	75.82	3.58	—	10.39	10.21	—	—	—	—	79.40	20.60	—	86.21	13.79	—

Hazánk az özvegy férfiak és nők, de különösen ez utóbbiak magas arányával válik ki, messze meghaladva e tekintetben — Ausztria kivételével, amelynek viszonyai eléggé közel állanak hazánkéhoz, — az összehasonlítás körébe vont államokat, még Romániát és Oroszországot is. Annál feltűnőbb ez, mert a magyarizatot első sorban a korai házassulásban és másfelől a magas halandóságban kell keresnünk, már pedig a nevezett két állam, a mennyire a közkeletű számok alapján feltételezhetjük, mindkét vonatkozásban messze megelőzi hazánkat.

A házasulók kormegoszlására és ezzel a korai házasságok arányára nézve közvetlen tájékoztatást nyújtanak különben az alábbi táblázatok, amelyek hasonlóképen az 1881—90. évek átlagában tüntetik fel a vonatkozó arányszámokat. Minthogy azonban a nőkre vonatkozó számok teljesen összhangzásban vannak a férfiakra vonatkozókkal, itt csupán ez utóbbiakról adunk számot.

Az ország neve	A következő évek átlagában	100 vőlegény között volt					
		24 éven alul	24—30	30—40	40—50	50—60	több m. 60
		é v e s					
Magyarbirodalom	1881—88	33'99	43'83	12'35	5'88	2'85	1'10
ebből							
Magyarország (Fiumével) ...	»	31'19	46'56	12'53	5'83	2'79	1'10
Horvát-Szlavonország	»	52'61	25'69	11'15	6'23	3'21	1'11
Ausztria	1881—88	20'51	44'27	21'56	8'10	3'80	1'76
Olaszország	1881—90	24'49	43'44	21'60	6'64	2'57	1'26

Az ország neve	A következő évek átlagában	100 vőlegény között volt							
		0—20	20—25	25—30	30—35	35—40	40—50	50—60	több m. 60
		é v e s							
Oroszország ...	1881—86	32'78	33'46	17'66	6'05	3'74	2'54	1'75	2'02
Anglia és Wales	1881—90	2'53	45'08	28'56	10'23	4'93	5'01	2'39	1'27
Franciaország	1881—90	2'14	24'92	41'32	15'47	7'21	5'46	2'42	1'05
Poroszország ...	1881—90	0'07	69'14		21'87		5'70	2'30	0'92

Az ország neve	A következő évek átlagában	100 vőlegény között volt				
		—30	30—40	40—50	50—60	60—
		é v e s				
Oroszország	1881—86	83'90	6'05	3'74	2'54	1'75
Magyarbirodalom	1881—88	77'82	12'35	5'88	2'85	1'10
Anglia és Wales	1881—90	76'17	10'23	4'93	5'01	2'39
Poroszország	1881—90	69'21	21'87	5'70	2'30	0'92
Franciaország	1881—90	68'38	15'47	7'21	5'46	2'42
Olaszország	1881—90	67'93	21'60	6'64	2'57	1'26
Ausztria	1881—88	64'78	21'56	8'10	3'80	1'76

A két első táblázat a hazai viszonyaink szempontjából érdekel bíró főbb államok vonatkozó adatait ölelik fel, a szerint, amint

azok az eltérő korcsoportosításoknál fogva összefoglalhatók. A 3-ik táblázat viszont teljesen egyező korbeosztásban összefoglalja az összes államok adatait. Ugy a részletek, mint az összefoglaló táblázat arra mutat, hogy ismét a társadalmi viszonyok kezdetlegességével összefüggésben a legtöbb korai házasság Keleten, nevezetesen Oroszországban köttetik. A különbségek azonban nem oly markansak többé, a Magyarbirodalom mellé közvetlenül a haladott társadalmi viszonyokkal dicsekedő Anglia és Wales sorakozik.

A Magyarbirodalom és Ausztria arányszámai az 1881—88. évek átlagára számítottak az 1889. évi véderő törvény hatására való tekintettel, amely hirtelen változást idézett elő a házassulók korviszonyaiban, és különösen az alsó korosztályu vőlegények számát csökkentette. Hogy e hatás eléggé jelentékeny volt, és az 1881—90 évtized átlagát is nagyban befolyásolja, bizonyítják a következő számok.

A 24 éven aluli vőlegények aránya volt

	az 1881—88	az 1881—90	az 1889—94	az 1891—94
é v e k á t l a g á b a n				
Magyarbirodalom	33'99	32'45	25'12	24'98
ebből:				
Magyarország (Fiumével)...	31'19	29'69	22'30	22'07
Horvát-Szlavonország	52'61	50'91	43'79	44'08

2. Születések.

Születések Magyarországon. — Az élveszülettek számát, valamint arányát az összes jelenlevő népességhez 1876 óta, az alábbi kimutatás állítja szem elé:

É v	É l v e s z ü l e t é s e k					
	Magyar- országban (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	a Magyar birodalom- ban	Magyar- országban (Fiumé- vel)	Horvát- Szlavon- országban	a Magyar biroda- lomban.
	abszolút számokban			1000 lakosra		
1876	617.382	87.474	704.856	46'1	47'9	46'3
1877	589.194	80.622	669.816	43'6	43'8	43'6
1878	585.314	80.078	665.392	43'1	43'2	43'1
1879	626.895	86.689	713.584	45'8	46'3	45'9
1880	589.277	83.075	672.352	42'8	43'8	42'8
átlag 1876—80	601.612	83.588	685.200	44'2	45'0	44'3

É v	É l v e s z ü l e t é s e k					
	Magyaror- szágban (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	a Magyar birodalom- ban	Magyar- országban (Fiumé- val)	Horvát- Szlavon- országban	a Magyar- birodalom- ban
	abszolút számokban			1000 l a k o s r a		
1881	595.222	81.669	676.891	42'9	42'5	42'8
1882	613.024	83.658	696.682	43'8	43'0	43'7
1883	630.105	88.579	718.684	44'7	44'9	44'7
1884	649.709	91.254	740.963	45'5	45'7	45'5
1885	644.381	92.729	737.110	44'6	45'7	44'7
átlag 1881—85 ...	626.488	87.578	714.066	44'3	44'4	44'3
1886	662.434	97.183	*759.865	45'3	47'0	45'5
1887	649.400	95.080	*744.737	44'0	45'2	44'1
1888	650.551	95.085	*745.867	43'6	44'5	43'7
1889	656.273	96.813	*753.312	43'5	44'6	43'7
1890	615.169	86.147	*701.504	40'4	39'2	40'3
átlag 1886—90 ...	676.765	94.062	*741.057	43'3	44'0	43'4
1891	647.801	94.401	*742.416	42'2	42'6	42'3
1892	*621.724	*90.884	*712.608	40'2	40'8	40'3
1893	*663.770	*94.452	*758.222	42'7	42'0	42'6
1894	*648.757	*96.238	*744.995	41'3	42'4	41'4

* A katonai lelkészek által anyakönyvezett élve születések beszámításával.

A születéseknek a népességhez való aránya a legutolsó években beállott csökkenésig állandóan magas volt; a csekély visszaesések, amelyek egyes években láthatók voltak, jelentékteleneknek mondhatók, s rendszerint a megelőző év gazdasági fejleményei által magyarázhatók. Az esketések számának 1889. évi nagy hanyatlása azonban, melyet az ujonczozásnak egy évvel kisebb tolása idézett elő, hatalmas csökkenést hozott magával a következő évre. Az 1890. évi születési arányszám oly alacsony volt, minőre a szóban forgó 16 évi időközben több példa nincs. Hasonlóképen igen alacsony az 1892. évi születési szám.

Születések Európa államaiban. — Mint előbbi táblázatunkban, úgy a következő nemzetközi összehasonlításunkban sem az összes

születéseket mutatjuk ki, hanem csupán az élveszületteket, minthogy a halvaszülettek a népesség szaporodására befolyással nincsenek:

Sorszám	Az ország neve	Ezer lélekre esett élveszület							
		1871—90	1871—75	1876—80	1881—85	1886—90	1891	1892	1893
1	Magyarbirodalom	—	—	44'0	44'6	43'8	42'6	40'3	42'5
	Ebből Magyar-ország	—	—	44.0	44'6	43'7	42'5	40'2	41'9
	Horvát-Szlavon-ország	—	—	44'2	44'7	45'0	43'0	40'8	42'2
2	Ausztria	38'6	39'5	38'9	38'2	37'7	38'1	36'2	37'9
3	Németbirodalom ...	—	—	39'3	37'0	36'5	37'0	35'7	36'7
	Ebből Poroszorsz.	38'2	38'8	39'2	37'4	37'3	37'7	36'3	37'5
4	Olaszország	37'3	36'8	36'8	37'9	37'6	37'3	36'3	36'6
5	Németalföld	35'2	36'1	36'4	34'8	33'6	33'7	32'0	33'8
6	Nagy-Britannia és Írland	32'6	34'1	33'8	32'1	30'3	30'4	29'5	29'9
	Ebből Anglia Walellessal	34'0	35'5	35'4	33'5	31'4	31'4	30'5	30'8
	Skócia	33'6	35'0	34'5	33'2	31'4	31'2	30'8	31'0
	Írország	24'9	27'1	25'5	24'0	22'8	23'1	22'5	23'0
7	Dánia	31'7	30'8	32'0	32'5	31'6	31'0	29'5	30'6
8	Belgium	31'0	32'2	31'9	30'7	29'3	29'6	28'9	29'5
9	Norvégia	30'7	30'1	31'5	30'8	30'1	30'9	29'6	30'7
10	Svédország	29'8	30'7	30'3	29'4	28'8	28'3	27'0	27'4
11	Svájc	29'4	30'1	31'2	28'6	27'5	28'2	28'1	28'5
12	Franciaország ...	24'6	25'5	25'3	24'7	23'1	22'6	22'1	22'9

E táblázatból is hiányzanak a tőlünk keletre fekvő országok, nevezetesen Oroszország és az al-dunai államok, melyeknek adatai nem teljesen megbízhatók, illetve a mennyiben eléggé megbízhatók, szintén csak csekély számú évekre vonatkozólag állanak rendelkezésre. Valószínű itt is, hogy a kimaradt országok születési arányszáma magas és, részben legalább, hazánkét is meghaladja. A táblázatban összefoglalt államok közt, mint legszaporább, első helyen áll a Magyarbirodalom és csak jelentékeny távolságra tőle következik Ausztria és a Németbirodalom. Az ellenkező szélsőséget Franciaország és Írország képviselik, hol alig több mint feleannyi az újszület, mint nálunk. Ami a fejlődés menetét illeti, bizonyos csökkenő irányzat itt ép úgy észlelhető, mint az esketéseknél. Erős apadást vehetünk észre Angliában és a britt

szigeteken általában, jelentékeny a csökkenés Németalföldön, Svájcban és nálunk úgy, mint Ausztriában és a Németbirodalomban elég határozott nyomai vannak az apadó irányzatnak. De minden bizonynyal a legfeltűnőbb a születési arányszámnak folytonos csökkenése Franciaországban, mi annál sajátosabb világot vet az ottani viszonyokra, mert itt a születések már korábban is nagyon ritkák voltak, s most, hogy évről-évre folyvást fogynak, a francia államférfiakat a legnagyobb aggodalom tölti el. A francia statisztika 1806. óta rendelkezik elég megbízható népmozgalmi adatok felett, előttünk áll az átalakulásnak egész folyamata, mely csaknem szakadatlan decadentiából áll. Sűrű születés sohasem volt a francia népesség sajátja, de ahová a viszonyok a lefolyt évtized alatt fejlődtek, az már valóban kétségbeejtő. Ime bizonyságul néhány adat:

Idő:zak	1000 lélekre esett születés	Idő:zak	1000 lélekre esett születés	Év	1000 lélekre esett születés
1806—14	31'2	1869—72	24'6	1889	23'0
1815—29	31'4	1872—76	26'3	1890	21'8
1830—47	28'5	1877—81	25'0	1891	22'6
1848—50	26'9	1882—86	24'6	1892	22'1
1851—60	26'3	1887—90	22'8	1893	22'9
1861—68	26'5	1891—94	22'4	1894	22'5

De nemcsak a növekedő népességhez képest nagyon kevés a születés, az utolsó években (1887 óta) a születések abszolút száma is már oly rendkívül alacsony volt, hogy, nem számítva az 1871-ik évet, midőn idegen hadak tiporták és belső forradalom marczangolta az országot, 30 év óta egyetlen évben sem volt oly csekély.

Hogy mindazonáltal a legutolsó két évben, 1893-ban és 1894-ben születési többlet mutatkozik, csakis a halálozások erős csökkenésének tulajdonítható.

Még pontosabb eredményeket érünk el azonban, ha itt is szigorubb mértéket alkalmazunk és a születéseket nem az összes népességhez, hanem annak e vonatkozásban tulajdonképen számba jövő eleméhez: a nemzéseképes korban levő nőkhöz viszonyítjuk. A következő két táblázat ez alapon mutatja be egyfelől az összes, másfelől az élveszületéseknek a nemzéseképes korban levő nőkhöz viszonyított arányát. A fejlődési irányzat kitüntetése céljából itt is nem csupán a legutóbbi, hanem az azt megelőző népszámlálás alapul vételével is kiszámítottak az arányszámok a születéseknek lehetőleg nagy, de legfeljebb tíz éves átlagszámából.

Ország	A népszámlálás időpontja	A nemzéképes korban levő (15—50 éves) nők összes száma	Az összes (élve és halva) születések átlagos száma	Az élve születések átlagos száma	1000 nemzéképes korban levő nőre esett
					(élve és halva) született élve született
1890-ban vagy ahhoz közel eső évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.					
1. Magyarbirodalom ebből	1880 XII/31	4,072.810	1876/85	710.415	1876/85 699.633 174 172
Magyarország (Fiumével)	1880 XII/31	3,577.973	»	623.797	» 614.050 174 172
Horv.-Szlav.-orsz.	» »	494.837	»	86.618	» 85.583 175 173
2. Németbirodalom ebből	1880 XII/1	11,225.394	»	1,786.632	» 1,717.528 159 153
Poroszország	1880 XII/1	6,773.726	»	1,084.016	» 1,040.475 160 154
Bajorország	» »	1,290.540	»	212.690	» 205.471 165 159
Szászország	» »	759.259	»	131.853	» 126.739 174 167
3. Németalföld	1879 XII/31	964.234	1875/84	151.544	1875/84 143.892 157 149
4. Ausztria	1880 XII/31	5,701.086	1876/85	873.320	1876/85 850.585 153 149
5. Olaszország	1881 XII/31	7,168.924	1877/86	1,097.235	1877/86 1,060.091 153 148
6. Finnország	1880 XII/31	522.020	1876/85	76.625	1876/85 74.494 145 143
7. Belgium	» »	1,322.002	»	183.102	» 174.923 138 132
8. N.-Brit. és Írorsz. ebből	1881 IV/3	8,808.788	—	—	» 1,143.611 — 130
Anglia és Wales	1881 IV/3	6,593.480	—	—	» 889.450 — 135
Írország	» »	1,264.801	—	—	» 127.914 — 101
Skócia	» »	950.507	—	—	» 126.247 — 133
9. Dánia	1880 II/1	484.319	1875/84	65.135	1875/84 63.177 134 130
10. Svédország	1880 XII/31	1,144.136	1876/85	139.808	1876/85 135.817 122 119
11. Svájc	1880 XII/1	727.287	»	88.405	» 84.993 122 117
12. Franciaország	1881 XII/18	9,473.802	1877/86	976.140	1877/86 932.432 103 99
1890-ban vagy ahhoz közel eső évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.					
1. Szerbia	1890 XII/31	489.891	—	—	1889/92 93.279 — 190
2. Magyarbirodalom ebből	1890 XII/31	4,290.748	1888/93	750.797	1888/93 735.655 175 170
Magyarország (Fiumével)	1890 XII/31	3,765.083	»	656.367	» 642.664 174 170
Horv.-Szlav.-orsz.	» »	525.665	»	94.430	» 92.991 181 176
3. Bulgária *	1888 I/1	493.558	1883/92	83.210	1883/92 82.989 168 168
4. Ausztria	1890 XII/31	6,080.737	1888/93	921.678	1888/93 895.231 151 147
5. Németbirodalom ebből	1890 XII/1	12,342.063	»	1,862.585	» 1,799.181 151 145
Poroszország	1890 XII/1	7,473.627	1888/93	1,152.912	1888/93 1,113.153 154 148
Bajorország	» »	1,383.265	1887/94	208.657	1887/94 201.986 151 146
Szászország	» »	906.232	1888/93	148.514	1888/93 143.252 164 158
6. Németalföld	1889 XII/31	1,078.288	1885/94	159.165	1885/94 151.612 147 140
7. Finnország	1890 XII/31	581.561	1888/93	80.769	1888/93 78.575 138 135
8. Dánia	1890 II/1	530.558	—	—	1886/93 67.328 — 126
9. Belgium	1890 XII/31	1,486.375	1888/93	187.170	1888/93 178.698 126 120
10. Svédország	» »	1,150.081	1889/92	136.199	1889/92 132.701 118 115
11. Svájc	1888 XII/1	715.221	1885/91	84.311	1885/91 81.078 117 113
12. N.-Brit. és Írorsz. ebből	—	—	—	—	— — —
Anglia és Wales	1891 IV/6	7,585.000	—	—	1888/93 893.734 — 117
Írország	» »	1,173.955	—	—	» 106.847 — 91
Skócia	» »	—	—	—	— — —
13. Norvégia	1891 I/1	567.112	1889/92	61.794	1889/92 60.112 108 106
14. Franciaország	1891 IV/12	9,774.117	»	902.071	» 860.213 92 88

* Kelet-Rumélia nélkül.

Nagyban és egészben eléggé összhangzók az eredmények az ezer lélek után számított arányszámokkal, hazánk itt is tetemesen megelőzi a nyugateurópai államokat, sőt az itt tekintetbe vett két Balkánállam közül is az egyiket: Bulgáriát. Jellemző azonban, hogy e viszonzyszámok szerint születési arányszámunk hanyatlása csekélyebbnek látszik (mindössze 172-ről 170-re), mint amily mérvűnek az ezer lélek után számított arányszámok mutatják; és körülbelül ez az eset Ausztriánál is. A legtöbb államban azonban e számítással is a natalitás erős csökkenése mutatkozik, a Németbirodalomban például az élveszületések aránya 153⁰/₀₀-ról 145-re, Angliánál és Walesnél 135⁰/₀₀-ról 117-re, Franciaországnál 99⁰/₀₀-ról 88-ra, Belgiumban 132-ről 120-ra szállt az alá.

A házasságok termékenysége. — Különösen becses tanulságot szolgáltat azonban a változt viszonyítás a házasságok termékenységét illetőleg, valamint, amint alább látni fogjuk, a törvénytelen gyermekek aránya tekintetében. Az alábbi két táblázatban mindenekelőtt bemutatjuk az összes (élve és halva) és az élveszületéseknek arányszámát 1000 nemzéképes korban levő (15—50 éves) házasságokra vonatkozólag, hasonlóképen a két népszámlálás adatai és nagyobb átlagszámok alapján kiszámítva.

Az ország neve	A nép- számlálás időpontja	A nemzéképes korban levő (15— 20 éves) házasság száma	Az összes (élve és halva) törvé- nyes születések száma	A törvényes élveszületések száma	1000 nem- zéképes korban levő házasság- ra esik a meg- jelölt évek átlagára			
					törvé- nyes született	törvé- nyes élve született		
1880-ban vagy ahhoz közel eső évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.								
1. Németalföld	1879 XII/31	479.081	1875/84	146.720	1875/84	139.459	306	291
2. Németbirodalom ebből :	1880 XII/1	5,824.254	1876/85	1,625.229	1876/85	1,563.924	279	268
Poroszország	»	3,517.977	»	998.696	»	959.704	284	273
Bajorország	»	645.611	»	184.506	»	178.326	286	276
Szászország	»	414.641	»	114.973	»	110.646	277	267
3. Nagy-Britannia és Írország	1881 IV/3	4,317.419	»	—	»	1,143.611	—	265
ebből :								
Anglia és Wales	»	3,391.132	»	—	»	846.954	—	249
Írország	»	499.241	»	—	»	127.914	—	256
Skótszág	»	427.046	»	—	»	126.247	—	296
4. Belgium	1880 XII/31	610.527	»	168.612	»	161.282	276	264
5. Finnország	»	266.434	»	—	»	69.167	—	260
6. Olaszország	1881 XII/31	3,961.280	1877/86	1,014.825	1877/86	981.144	256	248
7. Ausztria	1880 XII/31	2,963.203	1876/85	747.940	1876/85	729.969	252	246

* Megközelítőleg.

* Megközelítőleg.

Az ország neve	A nép- számlálás időpontja	A nemzéképes korban levő (15–50) éves házasság száma	Az összes (élve és halva) törvé- nyes születések száma	A törvényes élveszületések száma	1000 nem- zéképes korban levő házasság nőre esik a meg- jelölt évek állagára			
					törvé- nyes szülött	törvé- nyes élve szülött		
8. Magyarbirodalom ebből: Magyarország Fiumével Horvát-Szlavon- ország	» 1880 XII/1 »	2,661.359 2,335.391 325.968	1876/85 » »	655.853 574.135 81.718	1876/85 » »	646.618 565.801 80.816	246 246 251	243 242 248
9. Svédország	1880 XII/31	508.523	»	125.578	»	122.135	247	240
10. Svájc	1880 XII/1	338.912	»	84.085	»	80.943	248	239
11. Franciaország ...	1881 XII/18	5,207.578	1877/86	899.157	1877/86	861.416	173	165
1890-ben vagy ahhoz közel eső évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével								
1. Németalföld	1889 XII/31	515.496	1885/94	153.930	1885/94	146.793	299	285
2. Németbirodalom ebből Poroszország Bajorország Szászország ...	1890 XII/1 » » »	6,352.435 3,881.969 662.491 499.899	1888/93 » » »	1,691.857 1,063.039 179.223 130.018	1888/93 » 1887/94 1888/93	1,635.795 1,027.459 173.604 125.544	266 274 271 260	258 265 262 251
3. Nagy-Britannia és Írország	1891 IV/6	—	»	—	»	—	—	—
Anglia és Wales ...	»	*3,755.000	»	—	»	854.569	—	228
Írország	»	427.862	»	—	»	106.681	—	249
Skócia	»	—	»	—	»	—	—	—
4. Ausztria	1890 XII/31	3,063.789	»	784.963	»	764.146	256	249
5. Finnország	»	299.140	»	75.475	»	73.527	252	246
6. Belgium	»	683.649	1889/92	170.493	»	163.034	249	238
7. Magyarbirodalom ebből Magyarorsz. (Fiumével) Horvát-Szlavon- ország	» » » »	2,892.925 2,529.284 363.641	1888/93 » »	687.373 598.512 88.861	» » »	674.209 586.630 87.579	238 236 244	233 232 241
8. Svédország	1890 XII/31	521.733	1889/92	122.149	1889/92	119.139	234	228
9. Svájc	1888 XII/1	340.820	1886/91	80.293	1886/91 *	77.228	236	227
10. Norvégia	1891 I/1	271.815	1889/92	57.316	1889/92	55.822	211	205
11. Franciaország ...	1891 IV/12	5,331.868	»	822.891	»	787.121	154	148

* Átzmítással

* Átjáratással.

E tekintetben hazánk korántsem foglal el oly kedvező helyet, mint a születések gyakorisága tekintetében, ami nyilvánvalóan a törvénytelen születések magas arányára mutat. A házasságok termékenysége tekintetében legelől tulajdonképpen Skócia áll, ezt követi Németalföld, majd Poroszország. Igen magas a Németbirodalomnak, mint ilyennek arányszáma, valamint Ausztriáé és Finnorszáé. Olaszország is eléggé kedvező helyet foglal el, innen azonban csupán 1880-ra van adatunk. A legkedvezőtlenebb számot azonban Franciaországnál találjuk, míg a másik kedvezőtlen szaporodású országban, Írországon a házasságok eléggé nagy termékenységet mutatnak. A 10 év alatt az egy Ausztria kivételével mindenütt csökken a

házasságok termékenysége, legerősebben Belgiumban 264⁰/₀₀-ról 238-ra, Franciaországban 165-ről 148-ra, Angliában és Walesben 249-ről 228-ra, de erősen csökkent hazánkban is, 243-ról 233-ra.

Születések gyakorisága országrészek és vármegyék szerint. — Az alábbi táblázatban az 1881-től 1890-ig terjedő tíz év átlagában mutatjuk be vármegyéinknek (a törvényhatósági joggal bíró városok kizárásával) születési arányszámát. A kiszámítás olykép történt, hogy minden egyes évre vonatkozólag az évi közép népesség alapján számított ki a születési arányszám és azután átlagszámul e tíz arányszám átlaga vétetett. E szerint jutott ezer lélekre évenként elveszülött a tíz év átlagában:

I. Duna bal partján

1 Árva vmegye ...	39'0
2 Bars ...	44'0
3 Esztergom ...	46'1
4 Hont ...	37'6
5 Liptó ...	42'4
6 Nógrád ...	44'1
7 Nyitra ...	47'7
8 Pozsonymegye ...	43'3
8 Trencsén ...	47'5
10 Turóc ...	41'6
11 Zólyom ...	43'4
Összesen ...	44'2

A t. h. város. befogl. 44'9

II. Duna jobb partján

1 Baranya vm. ...	38'8
2 Fejér vármegye ...	45'2
3 Győr ...	44'8
4 Komárom ...	45'9
5 Moson ...	42'7
6 Somogy ...	41'9
7 Sopron ...	42'1
8 Tolna ...	40'7
9 Vas ...	40'0
10 Veszprém ...	42'3
11. Zala ...	43'3
Összesen ...	41'9

A t. h. város. befogl. 41'5

III. Duna-Tisza közén

1 Bács-Bod. vm. ...	50'7
2 Csongrád vm. ...	49'6
3 Heves ...	50'1

4 Jász-N.-K.-Sz. ...	46'9
5 Pest-P.-S.-K. ...	47'6
Összesen ...	48'8

A t. h. város. befogl. 46'0

IV. Tisza jobb partján

1 Abauj-Torna vm. ...	43'7
2 Bereg ...	49'8
3 Borsod ...	44'6
4 Gömör ...	39'2
5 Sáros ...	44'6
6 Szepes ...	43'4
7 Ung ...	48'2
8 Zemplén ...	46'4
Összesen ...	44'8

A t. h. város. befogl. 44'9

V. Tisza bal partján

1 Békés vm. ...	48'0
2 Bihar ...	49'2
3 Hajdu ...	46'6
4 Máramaros ...	48'6
5 Szabolcs ...	52'6
6 Szatmár ...	46'3
7 Szilágy ...	45'0
8 Ugocsa ...	49'3
Összesen ...	48'4

A t. h. város. befogl. 47'6

VI. Tisza-Maros szögén

1 Arad vm. ...	51'6
2 Csanád ...	53'6
3 Krassó-Szörény ...	35'9
4 Temes ...	46'0
5 Torontál ...	49'6
Összesen ...	46'2

A t. h. város. befogl. 45'6

VII. Erdélyben

1 Alsó-Fehér vm. ...	42'0
2 Beszt.-Naszód ...	36'6
3 Brassó ...	38'1
4 Csik ...	43'4
5 Fogaras ...	38'6
6 Háromszék ...	38'9
7 Hunyad ...	37'6
8 K.-Küküllő ...	43'3
9 Kolozs ...	43'6
10 Maros-Torda ...	44'0
11 N.-Küküllő ...	35'8
12 Szeben ...	36'7
13 Szolnok-Doboka ...	41'3
14 T.-Aranyos ...	43'2
15 Udvarhely ...	40'4

Összesen ... 40'4

A t. h. város. befogl. 40'3

VIII. Horv.-Szlav.-ország

1 Belovár-K. vm. ...	37'7
2 Lika-Krbava ...	46'9
3 Modr.-Fiume ...	47'0
4 Pozsega ...	43'3
5 Szerém ...	46'0
6 Varasd ...	42'3
7 Verőcze ...	50'8
8 Zágráb ...	45'8

Összesen ... 44'7

A t. h. város. befogl. 44'6

Magyarbírod. összesen

Megyei népesség .. 44'7

A t. h. város. befogl. 44'2

Legmagasabb születési arányszámokkal leginkább azon a nagy összefüggő területen találkozunk, mely az északkeleti határtól a Tisza folyását követve e folyam torkolatáig terjed. Legeslegszaporább Csanád vármegye $530/_{00}$ -t meghaladó születési aránynyal; utána jö Szabolcs 52,6, Arad 51,8, Bács-Bodrog 50,7, Heves 50,1 és Bereg vármegye majd csaknem kerek $500/_{00}$ -vel, de ide tartozik Verőcze vármegye is $5030/_{00}$ aránynyal. Következnek Csongrád, Torontál, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Békés, Nyitra, Pest, Trencsén és Modrus-Fiume vármegyék 47, vagy azon felüli aránynyal. Az országos átlagon felül marad a Tisza egész balpartja, valamint a Duna-Tisza közének valamennyi vármegyéje. Az ellenkező szélsőséget, tehát a legalacsonyabb születési arányszámot általában Erdély déli részén s az azzal határos Krassó-Szörényben találjuk, azonkívül a Duna jobb partjának egyes vármegyéiben, sőt átcsapva a Dráván, a horvát vármegyék egyikében, nevezetesen Belovár-Kőrösben, A legritkább születést mutató vármegyék közé tartozik még a Duna balpartján Hont vármegye, míg ezen országrész többi vármegyéi elég közel állanak az országos átlaghoz, sőt Trencsén, Nyitra és Esztergom jóval túlemelkednek azon. Két országrész, a Duna jobb partja és Erdély — tehát az anyaország két ellentétes jellegű és földrajzilag is egymástól legmesszebb fekvő vidéke — bír legalacsonyabb születési aránynyal: amott Baranya és Tolna vármegyéiben, emitt Nagy-Küküllő, Besztercze-Naszód és Szeben vármegyeiben, tehát a szászok területén találjuk a legalacsonyabb arányszámokat. A két és egy gyermekrendszer az, mely úgy a Királyhágón túl, mint a Dunántúl, főleg a protestáns felekezetű lakosságnál otthonos és a ritka születés magyarázatát képezi. Nemzetiséget tekintve a nagy magyar Alföld magyar lakossága és azután, még fokozottabb mérvben, a ruthén ajkú lakosság igen magas születési arányt mutat fel, ellenben az oláhoknál és a Dunántúl lakó magyaroknál alacsony a születési arány, a többség pedig változó magatartást mutat.

Horvát-Szlavonországokban, mint láttuk, rendesen valamivel magasabb a születési arány, mint az anyaországban. Az egyes vármegyék közt itt is nagy különbségeket látunk. A már említett Belovár-Kőrös vármegye mellett alacsony a születések száma a szomszédos Varasd vármegyeiben is; ellenben Modrus-Fiume és Verőcze nagyon magas születési arányszámmal bírnak.

A születése gyakorisága hitfelekezetek szerint. — A születési arányszám az 1881—90 évek átlagában 1000 lakosra kitett a magyar birodalomban:

a római katolikusoknál	45'7
a görög katolikusoknál	46'3
a görög-keletiekénél	44'2
az ágostai evangélikusoknál	39'0
az evangélikus reformátusoknál	40'0
az unitáriusoknál	37'4
az izraelitáknál	36'7

A legnagyobb arányszámot tehát a görög katolikusoknál találjuk, igen magas továbbá a római katolikusoknál, a többi felekezetnél ellenben, de különösen az izraelitáknál mérsékeltebb. A zsidó vallásnak közismeretű kedvező szaporodása tehát nem annyira a magas születési számnak, hanem inkább, a mint alább látni fogjuk, a rendkívül csekély halandóságnak tulajdonítandó; annyival inkább, mivel a mint a népszámlálás által talált tényleges és a természetes szaporodás szerint várható népszám közötti különbözet mutatja, az izraelita vallásuaknál is erős kivándorlási veszteség mutatkozik.

Nem érdektelen különben e tekintetben az egyes hitfelekezeteknél előálló kivándorlási veszteséget külön is bemutatni.

E szerint a Magyar birodalomban kitett

	a 10 évi tényleges szaporodás	a 10 évi természetes szaporodás	a kivándor- lás rovására eső különbö- zet	az egy évre eső kiván- dorlási vesz- teség
a római katolikusoknál	980.898	1.026.008	45.110	4.511
a görög katolikusoknál	171.444	190.026	18.582	1.858
a görög keletiekénél	199.345	261.071	61.726	6.172
az ágostai evangélikusoknál	82.488	105.709	23.221	2.322
az evangélikus reformátusoknál ...	195.444	196.447	1.003	100
az unitáriusoknál	5.911	6.440	529	53
az izraelitáknál	87.675	124.772	37.097	3.710

Az egyes hitfelekezetek tehát csaknem kivétel nélkül erős veszteséget szenvedtek a kivándorlás által. Legfeltűnőbb ez természetesen az izraelitáknál, a mely felekezetnél tudvalevőleg erős bevándorlás folyik Galicziából, — úgy látszik tehát, hogy jelentékeny átvándorlás folyik hazánkon át — de feltűnően nagy a kivándorlás száma a görög keletiekénél is.

A születési arány a városi és vidéki népességben. — Az alábbi táblázatban bemutatjuk az egész Magyarbirodalomra vonatkozólag a városi és vidéki népesség születési arányszámát; 1881-től 1890-ig az egyes évek szerint és tíz évi átlagban; a városi népességben itt is két fokozatot, egyfelől a 27 törvényhatóságu várost, másfelől Budapestet különböztetve meg:

Esett pedig 1000 lélekre születés

	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	átlag 1881—90
A vidéki népességben ...	43·53	44·58	45·61	41·09	45·61	46·48	45·70	44·67	44·54	41·33	42·75
A 27 törvh. városban ...	38·67	38·15	38·96	39·82	39·05	39·38	35·79	38·42	38·01	33·29	37·96
Budapecsten ...	35·28	37·03	36·23	35·80	36·59	36·07	36·53	36·00	36·63	34·38	36·18

Az eltérés a két népességi elem között itt is szembetűnő, a 10 év átlagában több mint 4⁰/₀-ot téve ki, ellenben Budapest és a többi városok kategóriája között már jóval csekélyebb mintegy 2⁰/₀. A törvényhat. városok kategóriája nem is mutat állandóan kedvezőbb arányt: egyes években nevezetesen 1887-ben és 1890-ben ellenkezőleg Budapest túlszárnyalja a vidéki városokat.

A halva születések. Bárha a halvaszületések a népesség szaporodása szempontjából szerepet nem játsznak, mindazonáltal jelentőséggel bírnak a népesség életerejének jellemzése szempontjából. Tény azonban, hogy egyfelől a halvaszületések statisztikai számbavétele általában nem történik egyöntetű elvek szerint, sőt némely állam mint. pl. Anglia és Wales egyáltalán nem gyűjt ez irányban adatokat, másfelől pedig szó férhet a gyűjtött adatok pontosságához is. Ez okból sem bővebb nemzetközi összehasonlításokba, sem a kérdés tüzetesebb taglalásába nem bocsátkozunk, hanem az előbbi vonatkozásban egyszerűen utalunk a 2-ik születési táblázatban foglalt adatokra, hazánkra vonatkozólag pedig megelégszünk a halvaszületések abszolút számának és az összes születésekhez való arányuknak feltüntetésével.

Halva született:

É v	Magyarországban (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	Magyar birodalom-ban	1000 összes (élve és halva) születésre esik halvaszületett		
				Magyarország. (Fiume.)	Horvát-Szlavonországban.	Magyar birod.
1876 ...	7.459	841	8.300	11·9	9·5	11·6
1877 ...	7.661	944	8.605	12·8	11·6	12·7
1878 ...	8.474	895	9.369	14·3	11·1	13·9
1879 ...	9.761	1.083	10.844	15·3	12·3	15·0
1880 ...	9.407	1.017	10.424	15·7	12·1	15·3
Átlag 1876—80 ...	8.552	956	9.508	14·0	11·3	13·7
1881 ...	9.892	1.031	10.923	16·3	12·5	15·9
1882 ...	10.206	1.123	11.329	16·4	13·2	16·0
1883 ...	11.163	1.087	12.250	17·4	12·1	16·8
1884 ...	11.534	1.155	12.689	17·4	12·5	16·8
1885 ...	11.911	1.179	13.090	18·1	12·6	17·4
Átlag 1881—85 ...	10.941	1.115	12.056	17·2	12·6	16·6

É v	Magyaror- szágban (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar- birodalom- ban	1000 összes (élve és halva) születésre esik halvaszülető		
				Magyar- országban (Fiume.)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar- birod.
1886	12.428	1.210	13.638	18'4	12'3	17'6
1887	12.488	1.263	13.751	18'9	13'1	18'1
1888	12.667	1.359	14.026	19'1	14'1	18'5
1889	13.414	1.384	14.798	20'3	14'1	19'3
1890	13.225	1.309	14.534	21'0	15'0	20'3
Átlag 1886—90 ...	12.844	1.305	14.149	19'5	13'7	18'7
1891	14.045	1.402	15.447	21'2	14'6	20'4
1892	14.143	1.583	15.726	22'2	17'1	21'6
1893	14.706	1.601	16.307	21'7	16'7	21'1
1894	15.091	1.736	16.827	22'7	17'7	22'1

Csaknem állandó emelkedés mutatkozik e szerint a halva születéseknél, a mi kétségkívül első sorban a pontosabb felvételeknek tulajdonítandó; ellenben hogy mily szerepet játszik e részben a népesség testi erejének hanyatlása, az csak akkor lesz megítélhető, ha az 1895. évi október hó 1-én életbelépett újabb adatgyűjtési rendszer megfelelő adatai, melyek immár teljesen tisztázott alapon készülnek, fognak hosszabb időre vonatkozólag rendelkezésre állani.

A nemek aránya a születéseknél. Az alábbi táblázatban feltüntetjük több európai államra vonatkozólag a nemek arányát a születéseknél az 1881—1890. évek átlagában:

E szerint esik 1000 leányszülöttre fúszülött:

O r s z á g	Az élve születések- nél	A halva születések- nél	Az összes (élve és halva) születéseknél
Norvégia	1.061	1.274	1.067
Ausztria	1.059	1.306	1.065
Németalföld	1.055	1.283	1.063
Franciaország	1.047	1.427	1.062
Poroszország	1.054	1.278	1.062
Németbirodalom	1.053	1.280	1.060
Svédország	1.054	1.355	1.060
Bajorország	1.052	1.373	1.059
Horvát-Szlavonország	1.056	1.252	1.058
Svájc	1.047	1.323	1.058
Magyarbirodalom	1.052	1.284	1.056
Belgium	1.045	1.325	1.055
Szászország	1.046	1.313	1.055
Olaszország	1.060	1.309	1.049

Állandóan több és pedig jelentékeny mértékben több fiú születik mint leány; különösen a halva szülötteknél szerepel erős arányban a finem. Igaz ugyan, hogy köztudomás szerint a halálozásoknál is meghaladják a férfi halálozások a női nem halandóságát, mindazonáltal a mint azt az alábbi táblázatban hazánkra vonatkozólag illusztráljuk, korántsem oly mérvben, hogy az a férfi nemnek a születéseknél előálló túlsúlyát megrontaná; ha tehát az európai államok legtöbbszörében, a női nem van túlsúlyban a férfi nem fölött, ez kétségekívül legfőképen a vándorlási mozgalomnak tulajdonítandó.

Hazánk példája e részben a következő:

	A természetes szaporodás szerint esett volna az 1890-iki népszámlálás idején	Tényleg esett az 1890-iki népszám- lálás szerint
1000 férfira nő		
Magyarországban (Fiumével)	1.014	1.018
Horvát-Szlavonországban	983	992
Magyar birodalomban	1.011	1.015

Törvénytelen szülöttek Magyarországon. — Azok az állami, gazdasági és társadalmi okok, melyek Európaszerte folyvást emelik a törvénytelen születések számát, a militarizmus, a nehezebb megélhetés, a vallásos és erkölcsös érzés hanyatlása stb. nálunk is éreztetik hatásukat s 1894-ben már minden 1000 (élve) születésre tizen-négygyel több törvénytelen születés esett, mint 1876-ban, a mint ezt a következő kimutatás igazolja:

É v	Törvénytelen élve- szülött			Törvénytelen halva szülött			Ezer élve szülött között volt tör- vénytelen			Ezer élve és halva szülött között tör- vénytelen		
	Magyarors- (Fiumével)	Horvát-Szl. ország	Magyar bi- rodalom	Magyarors- (Fiumével)	Horvát-Szl. ország	Magyarbiro- dalom	Magyarors- (Fiumével)	Horvát-Szl. ország	Magyarbiro- dalom	Magyarors- (Fiumével)	Horvát-Szl. ország	Magyarbiro- dalom
1876	45.054	4.318	49.372	1.026	83	1.109	73.0	49.3	71.4	73.7	49.8	70.8
1877	43.691	4.289	47.980	1.105	142	1.247	74.2	53.2	71.6	76.0	55.0	73.5
1878	42.973	4.360	47.333	1.201	118	1.319	73.4	54.4	71.1	75.5	55.9	73.7
1879	48.365	4.835	53.200	1.399	142	1.541	77.2	55.8	74.6	79.4	57.4	76.7
1880	46.778	4.755	51.533	1.427	149	1.576	79.4	57.2	76.6	81.8	59.0	79.0
Átlag 1876—80	45.372	4.511	49.883	1.231	127	1.358	75.4	53.9	72.8	76.4	54.9	73.9
1881	47.222	4.723	51.945	1.432	122	1.554	79.3	57.8	76.7	80.4	58.6	77.8
1882	49.739	4.835	54.574	1.562	169	1.731	81.1	57.8	78.3	82.3	59.0	79.5
1883	50.962	5.034	55.996	1.670	129	1.799	80.9	56.8	77.9	82.1	57.6	79.1
1884	53.812	5.265	59.077	1.568	142	1.710	82.8	57.7	79.7	83.8	58.3	80.7
1885	53.892	5.251	59.143	1.744	143	1.887	83.6	56.6	80.2	84.8	57.4	81.4
Átlag 1881—85	51.125	5.022	56.147	1.595	141	1.736	81.6	57.3	78.6	82.7	58.2	79.7

É v	Törvénytelen élve- szülött			Törvénytelen halva szülött			Ezer élve született között volt tör- vénytelen			Ezer élve és halva szülött között tör- vénytelen		
	Magyarorsz. (Fiumével)	Horvát-Szl.- ország	Magyar bi- rodalom	Magyarorsz. (Fiumével)	Horvát-Szl.- ország	Magyar bi- rodalom	Magyarorsz. (Fiumével)	Horvát-Szl.- ország	Magyar bi- rodalom	Magyarorsz. (Fiumével)	Horvát-Szl.- ország	Magyar bi- rodalom
1886	55.065	5.691	60.756	1.754	134	1.888	83·1	58·6	80·0	84·2	59·2	81·0
1887	54.554	5.415	59.969	1.686	164	1.850	84·0	57·0	80·6	85·0	57·9	81·5
1888	54.572	5.455	60.027	1.725	159	1.884	83·8	57·4	80·5	84·9	58·2	81·5
1889	55.826	5.642	61.468	1.719	175	1.894	85·1	58·8	81·6	85·9	59·2	82·5
1890	54.698	5.344	60.042	1.753	132	1.885	88·2	62·0	85·6	89·8	62·6	86·6
Átlag 1886—90	54.943	5.510	60.453	1.728	153	1.881	85·0	58·6	81·6	85·9	59·4	82·6
1891	57.853	5.573	63.426	1.891	157	2.048	89·3	59·0	85·5	90·3	59·8	86·4
1892	55.520	5.227	60.747	1.956	186	2.142	89·3	57·5	85·3	90·4	58·6	86·4
1893	57.728	5.232	62.960	1.882	137	2.019	87·0	55·4	83·1	87·9	55·9	83·9
1894	58.089	5.596	63.685	1.893	178	2.071	89·6	58·2	85·5	90·4	59·0	86·8

Ha az egyes évektől eltekintünk és nagyobb közökben — évtizedönként — vizsgáljuk a törvénytelen születések számának alakulását, úgy megszakítás nélküli nagymérvű emelkedést tapasztalunk.

Törvénytelen élveszülettek az európai államokban. — A törvénytelen születések arányát az összes születésekhez Európa különböző országaiban a következő számok mutatják:

Sorszám	Az ország neve	Ezer élve születettre									
		átlag 1881—85	1886	1887	1888	1889	1890	átlag 1886—90	1891	1892	1893
1	Ausztria	147	148	149	148	149	150	149	145	149	144
2	Svédország	103	103	107	103	102	103	104	101	105	103
3	Németbirodalom	93	94	93	92	92	90	93	90	90	90
	ebből Poroszország	81	81	81	79	79	77	79	76	76	76
4	Belgium	83	88	89	90	90	88	89	88	89	88
5	Franciaország	81	85	85	87	84	85	85	85	86	88
6	Magyarbirodalom	80	81	81	81	83	86	82	85	85	83
	ebből: Magyarország (Fiumével)	83	84	85	85	86	89	86	89	89	87
	Horvát-Szlavonors.	58	59	58	58	59	62	59	59	58	55
7	Norvégia	82	80	77	83	75	71	76	69	72	72
8	Olaszország	76	76	75	74	73	73	74	71	70	69
9	Nagybritannia és Írorsz.	50	49	50	48	48	46	48	45	44	44
	és pedig Anglia-Wales Skócia	48	47	47	46	46	44	46	42	42	42
	Írország	83	82	83	81	79	75	80	76	74	75
	Írország	26	27	28	29	28	27	29	27	25	26
10	Svájc	49	49	48	48	47	47	48	47	48	47
11	Németalföld	31	33	33	31	33	32	32	32	32	31

A felsorolt 11 ország közül a Magyarbirodalom az 1886—90. évek átlagát tekintve a 6-ik helyen áll. Ha ez adatokat összehasonlítjuk ama régebbi adatokkal, melyeket Bodio többnyire az 1865—83. évekről gyűjtött, azt látjuk, hogy jelenleg is ugyanazt a helyet foglaljuk el, mint korábban, mert a mily arányban nálunk növekedett, a törvénytelen szülöttek száma, akként növekedett, a külföldi államokban is; gyakran még erősebben. Így az 1865—83. évek átlagában, míg nálunk (az anyaországban) 1000 szülöttre 74'5 törvénytelen esett, az 1886—90. évek átlagában 86, addig Ausztriában a törvénytelen szülöttek száma 133'7-ről 149-re, Franciaországban 74'1-ről 85-re, a Németbirodalomban 1872—82-től a jelzett időig 85'5-ről 93-ra emelkedett.

Lényegileg más eredményeket kapunk azonban, ha miként jeleztük itt is a születéseknél követett számítási módot alkalmazzuk és a törvénytelen szülötteket a nemzéseképes korban levő nem házasságokhoz viszonyítjuk.

Az ország neve	A nép- számlálás időpontja	A nemzőképes kor- ban levő (15—50- éves) nem házasság száma	Az összes (élve és halva) tör- vénytelen szü- letések száma	A törvénytelen élve születések száma	1000 nemző- képes korban levő nem ház- zas nőre esik törvénytelen			
					szülött	élve szülött		
1880-ban vagy ahhoz közelebbi évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.								
1 Ausztria	1880 XII/31	2,737.883	1876—85	125.380	1876—85	120.616	46	44
2 Magyarbirodalom ebből:	»	1,411.451	»	54.563	»	53.015	39	38
Magyarország	»	1,242.582	»	49.663	»	48.249	40	39
(Fiumével)	»	168.869	»	4.900	»	4.766	29	28
3 Németbirodalom ebből:	1880 XII/1	5,401.140	»	161.403	»	153.604	30	28
Poroszország ...	»	3,255.749	»	85.320	»	80.771	26	25
Bajorország ...	»	644.929	»	28.184	»	27.145	44	43
Szászország ...	»	344.618	»	16.880	»	16.093	49	47
4 Olaszország ...	1881 XII/31	3,207.644	1877—86	82.410	1877—86	78.947	26	25
5 Svédország ...	1880 XII/31	635.613	1876—85	14.230	1876—85	13.682	22	21½
6 Finnország ...	»	255.586	—	—	»	5.327	—	21
7 Belgium ...	»	711.475	1876—85	14.490	»	13.641	20	19
8 Franciaország ...	1881 XII/18	4,266.224	1877—86	76.983	1877—86	71.016	18	17
9 N.-Britannia és Írország	1881 IV/3	4,491.369	—	—	1876—85	56.294	—	13
ebből:								
Anglia és Wales	»	6,598.480	—	—	»	42.496	—	6
Írország ...	»	765.560	—	—	»	3.216	—	4
Skótszág ...	»	523.461	—	—	»	10.582	—	20
10 Svájc ...	1880 XII/1	388.375	1876—85	4.320	1876—85	4.050	11	10
11 Németalföld ...	1879 XII/31	484.953	1875—84	4.824	1875—84	4.433	10	9

Az ország neve	A nép- számlálás időpontja	A nemzőképes kor- ban levő (15—50 éves) nem házas nők száma	Az összes (élve és halva) tör- vénytelen szü- letések száma	A törvénytelen élve születések száma	1000 nemző- képes korban levő nem há- zas nőre esik törvénytelen			
					szülött	élve szülött		
1890-ben vagy ahhoz közelebbi évben végrehajtott népszámlálás alapul vételével.								
1 Magyarbirodalom ebből: Magyarország (Fiumével) H.-Szlavonors.	1890 XII/31 » »	1,397.823 1,235.799 162.024	1888—93 » »	63.424 57.855 5.569	1888—93 » »	61.446 56.034 5.412	45 47 34	44 45 33
2 Ausztria	»	3,016.948	»	136.715	»	131.085	45	43
3 Németbirodalom ebből: Poroszország ... Bajorország Szászország	1890 XII/1 » » »	5,989.628 3,591.658 720.774 406.333	» » 1887—94 1888—93	170.727 89.833 29.434 18.496	» » 1887—94 1888—93	163.386 85.694 28.382 17.708	29 25 41 45	27 24 39 43
4 Svédország	1890 XII/31	628.348	»	14.050	»	13.562	22	21 ¹
5 Belgium	»	802.726	»	16.677	»	15.664	21	20
6 Finnország	»	282.421	»	5.294	»	5.048	19	18
7 Franciaország	1891 IV/12	4,442.249	1889—92	79.180	1889—92	73.094	18	16
8 Norvégia	1891 I/1	295.297	»	4.478	»	4.290	15	14 ¹
9 Nagy-Británia és Írország ebből: Anglia és Wales ... Írország Skótszág	1891 IV/6 » » » »	— 3,830.000 — — —	— — — — —	— — — — —	1888—93 — — — —	39.165 — — — —	— — — — —	10 — — — —
10 Svájc	1888 XII/1	374.401	1886—91	4.018	1886—91	3.850	11	10
11 Németalföld	1889 XII/31	562.792	1885—94	5.235	1885—94	4.813	9	9

1. Átszámítással.

¹ Átszámítással.

Az ezen alapon nyert számok szerint nem többé Ausztria, hanem hazánk mutatja a legkedvezőtlenebb arányt a törvénytelen születések tekintetében, és pedig annyival kedvezőtlenebb a helyzet hazánkra nézve, mert 1880-ban Ausztria még temetesen megelőzött, ugyanazt az arányt tüntetve fel akkor, mint ma hazánk. És a másik figyelemre méltó tanulsága a táblázatnak abban áll, hogy míg adatai szerint akárhány államban határozottan javultak a viszonyok a törvénytelen születéseket illetőleg, hazánkban rendkívül rosszra fordul a helyzet, úgy hogy a rosszabbodás arányá tekintetében is meghaladjuk mind azon európai államokat, a hol a törvénytelen születések aránya szintén növekedett.

A törvénytelen szülöttek hitfelekezetei szerint. — A magyar anyaországban az egyes hitfelekezetek közt a törvénytelen szülöttek arányszáma tekintetében a következő eltérést látjuk:

		1000 születés közt volt törvénytelen születés						Zsidó
		Római kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágostai	Reform.	Unitárius	
átlag	1881—85-ben	90	72	85	61	86	113	31
	1886-ban	89	77	92	64	85	118	47
	1887-ben	89	74	98	63	86	114	52
	1888-ban	87	75	101	58	86	115	75
	1889-ben	88	74	102	62	83	108	92
	1890-ben	90	77	105	66	88	124	92
átlag	1886—90-ben	89	75	100	63	84	114	72
	1891-ben	91	75	106	65	88	112	97
	1892-ben	91	75	103	65	88	119	103
	1893-ban	89	70	103	63	84	106	103
	1894-ben	93	72	107	67	88	117	100

Két hitfelekezethetnél látunk már e rövid idő alatt is rendkívüli változást, a görög-keletieknél és zsidóknál, még pedig kedvezőtlen irányban, a törvénytelen szülöttek száma mindkettőnél rohamos emelkedést mutat. A görög-keleti népességet tudvalevőleg oláhok és szerbek alkotják, érdekes volna kutatni, hogy melyik nemzetiség szolgáltatja újabban a törvénytelen szülöttek nagy számát; — a hivatalos népmozgalmi statisztika erre nézve nem ad határozott feleletet, nagyjából azt vehetjük ki belőle, hogy inkább az oláhság, különösen a bihari, aradi, temesi és krassó-szörénymegyei oláhság. Az oláh többségű Krassó-Szörény megyében 1892-ben minden 1000 szülött között 168, 1893-ban 184 törvénytelen volt. Még sokkal feltűnőbb a változás e zsidóknál, amely felekezethetnél az 1881—85-ös éveknek még nagyon kedvező aránya évről-évre fokozatosan 1894-re már több mint háromszorosan megrosszabbodott. A törvénytelen születésűek gyanánt kimutatottak számának ezen rendkívüli emelkedése aránylag oly rövid idő alatt részben kétségkívül a bevallás szigorúbb pontosságának is tulajdonítandó, a melyet a vallásügyi kormánynak az izraeliták anyakönyvi ügyét szabályozó újabb rendeletei eredményeztek, de másrészt az is bizonyosra vehető, hogy ezen kedvezőtlen alakulás tényleg fenn forog és a Galicziából történő nagymértékű bevándorlással függ össze. Köztudomású, hogy a törvénytelen viszony a galicziai zsidók körében mennyire el van harapódzva s úgy látszik, hogy az erkölcstelen állapot nálunk is leginkább a Galicziából bevándoroltaknál található. Legalább azon vármegyék, a melyekbe a bevándorlás nagyobb mérveket öltött, mint Sáros, Bereg és kiváltképen Máramaros, a törvénytelen születésűek arányára nézve is szinte megdöbbentő számokat mutatnak. Sárosban 1893-ban az összesen született 438 zsidó közül 72 volt törvénytelen (tehát ezerből 164), Beregben 1.157 közül 445 (ezer

ből 385) és Máramarosban, a mely a bevándorlásnak főfészke, 2.183 szülött közül 1.123 volt törvénytelen származású azaz ezer összszületésből 514 törvénytelen volt. S hogy a viszony évről-évre inkább rosszabbodik, kiviláglik az utolsó 7 év összehasonlításából, e szerint Máramarosban született zsidó:

	Összesen	Törvénytelen	Ezer születésből törvénytelen
1887-ben	2.046	406	198
1888-ban	2.185	731	335
1889-ben	2.246	1.106	492
1890-ben	2.022	1.053	521
1891-ben	2.239	1.110	496
1892-ben	2.088	1.160	555
1893-ban	2.183	1.123	514

Törvénytelen szülöttek a városokban. — Törvényhatósági joggal bíró városainkban a törvénytelen szülöttek számát a születések összes számához viszonyítva, a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	A város neve	Ezer szülöttre esik törvénytelen születés															
		1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	átlag 1881/90	1891	1892	1893	1894	
1	Szabadka	53	59	47	54	48	53	71	60	52	58	56	69	70	74	68	
2	H.-Vásárhely	72	87	72	73	75	69	60	62	57	54	68	59	70	58	53	
3	Szeged	69	79	68	69	79	75	80	79	81	78	76	83	83	76	75	
4	Selm. és Béalab.	32	88	89	82	80	86	83	80	73	95	79	68	118	89	94	
5	Zombor	82	92	89	96	84	84	88	83	86	72	86	95	86	79	76	
6	Kecskemét	107	96	102	92	95	85	81	83	78	84	90	79	92	88	88	
7	Versecz	92	80	82	101	86	101	98	110	110	77	94	66	77	84	77	
8	Ujvidék	130	128	121	127	99	117	99	91	96	84	109	93	86	89	86	
9	Sz.-Fejérvár	111	124	123	126	112	94	125	90	86	105	110	82	99	92	79	
10	Sopron	152	121	124	129	95	114	88	111	105	95	113	112	109	96	110	
11	Baja	96	124	134	130	123	119	119	110	123	164	124	111	95	104	92	
12	Pancsova	119	128	131	134	127	115	130	114	141	117	126	116	142	110	100	
13	Komárom	152	140	130	152	147	136	126	100	117	105	131	123	118	97	116	
14	M.-Vásárhely	96	106	131	132	130	148	184	146	160	136	137	146	145	127	143	
15	Szatm.-Németi	157	137	164	175	155	153	154	144	134	130	147	137	141	156	136	
16	Pécs	152	142	159	158	156	169	161	169	150	164	158	171	182	151	179	
17	Győr	164	168	188	152	171	152	144	189	134	168	163	158	147	147	126	
18	Debreczen	184	194	173	175	175	157	182	180	149	147	171	158	157	159	150	
19	Arad	205	212	182	212	174	183	170	167	168	181	185	181	170	161	164	
20	Kassa	209	204	210	204	194	200	179	204	224	199	203	212	220	203	203	
21	Kolozsvár	195	217	205	219	222	194	217	220	232	204	213	216	198	158	180	
22	Pozsony	240	256	229	257	233	245	252	238	260	240	245	249	214	221	211	
23	Nagyvárad	265	248	243	262	256	266	247	265	258	269	257	239	246	247	216	
24	Temesvár	276	273	245	282	286	277	279	261	279	278	272	228	226	180	240	
25	Budapest	330	329	324	311	311	301	289	293	281	287	306	283	286	289	286	
	Átlagosan	199	204	205	201	195	192	200	191	186	184	196	189	192	188	187	

A törvénytelen szülöttek a városokban sokkal nagyobb számmal fordulnak elő, mint az összes népességben, örvendetes azonban, hogy a fejlődési irányzat nem mutat emelkedést, hanem inkább megállá-

podást. Nagy alföldi városainkban, u. m.: Szabadkán, Hódmező-Vásárhelyt és Szegeden, sőt gyakran Zomborban és Kecskeméten is, a törvénytelen szülöttek arányszáma alatta marad az országos arányszámnak. Legsötétebb képet mutat a főváros, hol valóban elijesztőleg nagy a törvénytelen szülöttek száma, itt jóformán minden harmadik gyermek törvénytelen; ha az egyes éveket nézzük, az utolsó időben határozott javulást látunk. A főváros után legrosszabb arányokat iparvárosainkban találunk, Temesvárott, Nagy-Váraddon, Pozsonyban, Kolozsvárott, Kassán, stb.

3. Halálozások.

Halandóság Magyarországon. — A halálozások abszolút és relativ számát 1876 óta a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Halálozás (levonva a halva születéseket)					
	Magyaror- szágon (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	a Magyar- birodalom- ban	Magyar- ország- ban (Fiumé- vel)	Horvát- Szlavon- ország- ban	a Magyar- biroda- lomban
	abszolút számokban			1000 lakosra		
1876	471.981	73.589	545.570	35'2	40'3	35'9
1877	492.386	70.105	562.491	36'4	38'1	36'6
1878	513.242	63.906	577.148	37'7	34'5	37'4
1879	492.777	63.873	556.650	36'2	34'1	35'8
1880	520.601	63.218	583.819	37'7	33'3	37'2
átlag 1876—1880	498.197	66.938	565.135	36'6	36'0	36'6
1881	483.560	59.276	542.880	34'8	30'8	34'3
1882	501.362	60.175	561.579	35'8	30'9	35'2
1883	450.758	65.070	515.875	31'9	33'0	32'1
1884	438.971	64.749	503.766	30'7	32'4	30'9
1885	463.243	60.586	523.863	32'0	29'8	31'8
átlag 1881—1885	467.579	61.971	529.593	33'0	31'4	32'9
1886	468.628	58.479	* 527.961	32'1	28'3	31'6
1887	505.704	62.829	* 569.380	34'4	29'8	33'8
1888	479.061	65.417	* 545.169	32'1	30'6	32'0
1889	477.133	65.719	* 513.467	29'6	30'3	29'8
1890	491.126	71.895	* 563'609	32'2	32'7	32'3
átlag 1886—1890	400.816	64.868	* 543.917	32'2	30'4	31'9
1891	508.650	72.122	* 580.917	33'1	32'6	33'0
1892	* 531.642	* 87.123	* 618.765	34'4	39'0	35'0
1893	* 480.189	* 74.752	* 554.941	30'9	33'3	31'1
1894	* 474.137	* 73.057	* 547.194	30'1	32'2	30'4

* A katonai lélekészek által anyakönyvezett halálozások befoglalásával.

Első pillantásra feltűnik azon kedvező fordulat, amely 1883 óta halandósági viszonyainkban beállott és 1890-ig, tehát 7 éven át tartott. Kivételt ez évek között csupán 1887. év képezett, amikor különböző, részben járványszerűleg fellépett fertőző betegségek, főleg a himlő, vörheny és kanyaró oly erővel pusztítottak, mint 1882 óta egy évben sem. A népességhez viszonyított halálozási arányszám azonban még ezen járványos esztendőben is alacsonyabb maradt, mint 1883. előtt a legkedvezőbb évek bármelyikében volt. Sajnos, hogy a legutóbbi évek közül 3 év, 1890., 1891. és 1892. évek ismét nagy halálozást mutatnak, különösen 1892-ben öltött a halálozás nagy arányt, úgy, hogy egészen megközelíti az 1883 előtti évek magas halálozási arányszámait. Az influenza felléptén kívül a gyermekjárványok megújult pusztításai adják a kedvezőtlen jelenség magyarázatát. A legújabb 1893 és 1894 évek halálozási arányszámai újból örömdetesen erős javulást mutatnak.

Már itt is jelezniünk kell azt a feltűnő tény, hogy a Dráván túl a halálozás majd kivétel nélkül évről-évre mérsékeltebb volt, mint a Drávan innen, de a legutóbbi 3 év alatt e tekintetben lényeges változást látunk.

Halandóság az európai államokban. — Európa különböző országaiban a halálozások relatív számát a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	Az ország neve	Esett halálozás 1000 lélekre							
		1871-80	1871-75	1876-80	1881-85	1886-90	1891	1892	1893
1	Magyarbirodalom	—	—	36'2	33'8	33'2	33'0	35'0	31'1
	ebből: Magyarország	—	—	36'5	34'1	32'5	33'1	34'4	30'9
	Horv.-Szlavonorsz.	—	—	34'9	31'7	30'0	32'6	39'0	33'3
2	Ausztria	30'6	32'7	30'5	30'2	28'8	27'9	28'8	27'1
3	Olaszország	28'6	30'3	29'4	27'3	27'3	26'2	26'3	25'8
4	Németbirodalom	—	—	26'1	25'8	24'4	23'4	24'1	24'6
	ebből: Poroszország	25'6	27'7	25'4	25'4	24'0	22'9	23'4	24'2
5	Franciaország	22'8	24'9	22'4	22'1	21'9	22'6	22'6	22'7
6	Németalföld	22'6	25'6	22'9	21'4	20'5	20'7	21'0	19'2
7	Svájc	22'1	23'8	23'1	21'2	20'4	20'8	19'3	20'5
8	Belgium	21'4	23'3	21'7	20'6	20'0	21'0	21'8	20'3
9	N.-Britannia és Írország ...	19'9	21'3	20'5	19'2	18'8	20'0	19'0	19'1
	ebből: Anglia Wales-sal	20'3	22'0	20'8	19'4	18'9	20'2	19'0	19'2
	Skócia	20'4	22'7	20'6	19'6	18'8	20'7	18'6	19'4
	Írország	18'0	17'7	18'6	18'0	17'9	18'4	19'4	17'9
10	Dánia	19'0	19'5	19'4	18'5	18'8	20'0	19'4	18'9
11	Svédország	17'6	18'5	18'3	17'5	16'4	16'8	17'9	16'8
12	Norvégia	16'9	17'5	16'3	17'0	16'9	17'5	17'8	16'4

E táblázatból szintén hiányzanak Oroszország és az al-dunai államok, melyeknek halálozási arányai, amennyire kevésbé megbízható statisztikájukból is kivehető, magasabb, vagy körülbelül oly magas, mint hazánké. A kimutatásban szereplő országok közt első helyen hazánk áll, hol a beállott javulás daczára még mindig jelentékenyen rosszabb a helyzet, mint az utánunk legrosszabb viszonyokat mutató Ausztriában. Igaz ugyan, hogy a születések és halálozások közt bizonyos kapcsolat létezik s a nagyobb születési arány rendesen nagyobb gyermekhalálozással jár, mi a halálozások általános számát is magasra duzzasztja; azonban a nagy születési arány mellett is nagyon magasnak tűnik fel népünk halandósága. Ha összehasonlítjuk a halandósági arányt a szóban forgó kisebb időközökben, úgy Európa valamennyi országánál javulást látunk; nem szabad azonban felednünk, hogy a legtöbb országnál a születések is hanyatló irányzatot mutatnak s részben ennek lehet kifolyása a mérsékeltebb halandóság. Feltűnő, hogy Franciaországban, hol a születések száma oly rendkívül csekély, mégis jóval magasabb a halálozási arány, mint a Csatornán túl, vagy ép a skandináv államokban.

A halálozási aránynak ezer lélek után, vagyis az össznépeség alapján való számítása is lényeges hibát foglal magában, főleg azon okból, mivel nincs tekintettel az egyes államok népességének eltérő korösszetételére, mely körülmény pedig tudvalevőleg a legerősebb befolyást gyakorolja a halandóságra.

A halálózásnak nagy mérvben kitett korosztályok — minők egyfelől a gyermekek, másfelől az aggok — nagyobb aránya mellett ugyanis a halandóság kétségtől nagyobb, mint ahol a nagyobb ellenállási képességgel bíró korosztályok képviselnek erősebb arányt a népességben. Ez okból már régebb idő óta történtek kísérletek arra, hogy oly számítási mód alkalmaztassék, amely az eltérő korösszetételből eredő zavaró tényezőt a számításból kiküszöbölve, helyesebb mértéket szolgáltatson a halandóság nemzetközi összehasonlítására. A nemzetközi statisztikai intézet legutóbbi berni értekezlete ez irányban egy számítási módot fogadott el, amely lényegileg abban áll, hogy a népesség nagyobb (szám szerint 5) korosztályaira — amelyek között külön szerepel a csecsemők és külön az aggok korosztálya — külön számíttassanak ki a rendes eljárás szerint ezer lélekre eső halálozási arányszámok és ez arányszámok azután egy a korösszetétel tekintetében mintául elfogadott népesség megfelelő korosztályainak $\%$ számaival beszorozva, adnák végösszegekben az egyforma korösszetételre átszámított halandósági arányszámot (index).

E számítási módot alkalmazva adjuk a következő táblázatokban a Magyarbirodalom és külön Magyarországnak (Fiumével) és Horvát-Szlavonországoznak halálozási arányát az 1891—1894. évekre.

A Magyarbirodalom halálozási arányszáma öt korosztály és Svédország népességének, mint »Standard population«-nak alapúl vételével:

Év	Kor- osztályok	Az illető korosztályban élők évi középletszáma	A halálozások szama	A halálozási arányszám az illető kor- osztály ‰-ékában	Svédország népességének (Standard po- pulation) kormegoszlása ‰-okban	A Magyar- birodalom halálozási index-e ‰/o
1891.	0—1	552.204	189.301	34'28	2'55	8'74
	1—19	7,409.420	177.425	2'39	39'80	9'51
	20—39	5,114.955	58.590	1'14	26'96	3'07
	40—59	3,262.991	68.077	2'08	19'23	4'00
	60—	1,200.510	87.379	7'27	11'46	8'33
Összesen		17,540.080	580.772	3'31	100'00	33'65
1892.	0—1	554.184	194.972	35'18	2'55	8'97
	1—19	7,497.894	205.174	2'73	39'80	10'86
	20—39	5,143.825	56.664	1'10	26'96	2'96
	40—59	2,297.198	70.648	2'14	19'23	4'12
	60—	1,220.079	90.787	7'44	11'46	8'53
Összesen		17,713.180	618.245	3'49	100'00	35'44
1893.	0—1	556.164	181.106	32'56	2'55	8'30
	1—19	7,586.368	167.605	2'20	39'80	8'76
	20—39	5,172.695	53.413	1'03	26'96	2'78
	40—59	3,331.405	67.090	2'01	19'23	3'86
	60—	1,239.648	85.260	6'87	11'46	7'87
Összesen		17,886.280	554.474	3'09	100'00	31'57
1894.	0—1	558.144	181.729	32'55	2'55	8'30
	1—19	7,674.842	165.077	2'13	39'80	8'48
	20—39	5,201.565	50.623	0'97	26'96	2'61
	40—59	3,365.612	65.142	1'93	19'23	3'71
	60—	1,259.217	84.160	6'68	11'46	7'66
Összesen		18,059.380	546.731	3'02	100'00	30'76

Magyarország és Fiume halálozási arányszáma öt korosztály és Svédország népességének, mint »Standard population«-nak alapúl vételével:

Év	Kor- osztályok	Az illető korosztályban élők évi középletszáma	A halálozások száma	A halálozási arányszám az illető kor- osztály ‰-ékában	Svédország népességének (Standard po- pulation) kormegoszlása ‰-okban	A Magyar birodalom halálozási index-e ‰.
1891.	0—1	484.983	167.983	34'63	2'55	8'83
	1—19	6,444.034	152.936	2'37	39'80	10'03
	20—39	4,480.251	51.260	1'14	26'96	3'07
	40—59	2,848.303	58.971	2'07	19'23	3'96
	60—	1,066.863	77.500	7'26	11'46	8'31
Összesen		15,324.434	508.650	3'31	100'00	34'20
1892.	0—1	486.950	170.780	35'07	2'55	8'94
	1—19	6,516.946	173.065	2'65	39'80	10'54
	20—39	4,503.349	48.713	1'08	26'96	2'91
	40—59	2,877.521	59.699	2'07	19'23	3'98
	60—	1,083.087	78.999	7'29	11'46	8'35
Összesen		15,467.853	531.256	3'43	100'00	34'72
1893.	0—1	488.917	159.887	32'70	2'55	8'33
	1—19	6,589.858	141.804	2'15	39'80	8'55
	20—39	4,526.447	46.096	1'01	26'96	2'72
	40—59	2,906.739	57.225	1'96	19'23	3'76
	60—	1,099.311	74.806	6'80	11'46	7'79
Összesen		15,611.272	479.818	3'07	100'00	31'15
1894.	0—1	490.884	160.551	32'70	2'55	8'33
	1—19	6,662.770	139.462	2'09	39'80	8'31
	20—39	4,549.545	43.661	0'95	26'96	2'56
	40—59	2,935.957	55.807	1'90	19'23	3'65
	60—	1,115.535	74.266	6'65	11'46	7'62
Összesen		15,754.691	473.747	3'00	100'00	30'47

Horvát-Szlavonországok halálozási arányszáma öt korosztály és Svédország népességének, mint »Standard population«-nak alapúl vételével:

Év	Kor- osztályok	Az illető korosztályban élők évi középletszáma	A halálózások száma	A halálózási arány az illető kor- osztály %-ékában	Svédország népességének (Standard po- pulation) kormegoszlása %-okban	A Magyar birodalom halálózási indexe-e %
1891.	0—1	67.221	21.318	31'70	2'55	8'08
	1—19	965.386	24.489	2'53	39'80	10'06
	20—39	634.704	7.330	1'15	26'96	3'10
	40—59	414.688	9.106	2'19	19'23	4'21
	60—	133.647	9.879	7'39	11'46	8'46
Összesen		2.215.646	72.122	3'25	100'00	33'91
1892.	0—1	67.234	24.192	35'98	2'55	9'04
	1—19	980.948	32.109	3'27	39'80	13'01
	20—39	640.476	7.951	1'24	26'96	3'34
	40—59	419.677	10.949	2'60	19'23	4'99
	60—	136.992	11.788	8'60	11'46	9'85
Összesen		2.245.327	86.989	3'87	100'00	40'23
1893.	0—1	67.247	21.219	31'55	2'55	8'04
	1—19	996.510	25.801	2'58	39'80	10'26
	20—39	646.248	7.317	1'13	26'96	3'04
	40—59	424.666	9.865	2'32	19'23	4'46
	60—	140.337	10.454	7'45	11'46	8'53
Összesen		2.275.008	74.656	3'28	100'00	34'33
1894.	0—1	67.260	21.178	31'48	2'55	8'02
	1—19	1.012.072	25.615	2'53	39'80	10'06
	20—39	652.020	6.962	1'06	26'96	2'85
	40—59	429.655	9.335	2'17	19.33	4'17
	60—	143.682	9.894	6'88	11'46	7'88
Összesen		2.304.689	72.984	3'16	100'00	32'98

A halálózások nagysága országrészek és vármegyék szerint. — Magas születési arány és nagy halandóság rendszerint együtt szoktak járni, egészen természetes tehát, hogy azon országrészek és vármegyék mutatják a legkedvezőbb halandósági viszonyokat, melyekben a születés aránylag a legkisebb, az erdélyi részek és a Duna jobb partja; a Duna-Tisza közén, a Tisza bal partján és a Tisza-Maros szögében ellenben a legmagasabb halálózási arányt tapasztaljuk. Kivételt képez Horvát-Szlavonország, amely a mellett, hogy az anyaországnál jóval magasabb születési arányt szokott mutatni, egyuttal halálózás tekintetében is majd minden évben kedvezőbb viszonyoknak örvend, mint az anyaország.

Szabolcs vármegye 401 halottal ezerre egyfelől, Belovár-Körös vármegye 257 halottal másfelől, úgy hogy a legcsekélyebb halandóságú vármegyében jóformán fele annyi a halálozás, mint a legkedvezőtlenebb viszonyokat mutató vármegyében. Igen erős halandósággal kiválnak még Verőcze, Arad 39-et, Heves és Trencsén 38-at, Temes, Nyitra 37-et meghaladó arányszámmal. A nemzetiségek magatartása itt is párhuzamban van a születéseknél említett vonásokkal: a nagy Alföld magyarsága s a tótság egy része magas, a Duna jobb part magyarsága, valamint az erdélyi oláhok alacsony halálozással bírnak.

A halálozás nagysága hitfelekezetek szerint. — A születési arányszámokhoz hasonlóan bemutatjuk a halálozási arányszámokat hitfelekezetek szerint. Az 1881—90. évek átlagában a Magyarbirodalomban

	Esett 1000 lakosra haláloset	Volt különbség a születési és halálozási szám közt
a római katolikusoknál	33'4	12'3
a görög »	34'2	12'0
a görög keletiekénél	33'9	10'3
az ágostai evangélikusoknál	30'0	9'0
az evang. reformátusoknál	30'8	9'2
az unitáriusoknál	26'4	10'9
az izraelitáknál	18'4	18'3

A legkedvezőbb viszonyokat, úgy a halandóság csekélysege, mint a születések és a halálozások aránya között mutatkozó különbség tehát a természetes szaporodás mérvét illetőleg a zsidóknál találjuk. Legközelebb állanak e hitfelekezethez a halálozás mérsékelt arányát illetőleg az unitáriusok, majd az ágostaiak és reformátusok, a természetes szaporodás mérvét tekintve azonban a róm. és gör. kath.-ók.

Halandóság a városokban. — A következő táblázat a születési arányról közölt adatokhoz hasonlóan az 1881—90. évek átlagában ezer lélekre kiszámított halálozási arányt mutatja.

A város neve	Ezer lélekre esik halálozás	A város neve	Ezer lélekre esik halálozás
1 Sopron	26'2	14 Pancsova	32'6
2 Hód-Mező-Vásárhely ...	26'8	15 Versecz	32'8
3 Budapest	29'1	16 Arad	33'2
4 Baja	29'6	17 Szabadka	33'5
5 Székes-Fejérvár	29'8	18 Győr	33'6
6 Maros-Vásárhely	30'1	19 Kecskemét	33'9
7 Komárom	30'1	20 Temesvár	34'2
8 Debreczen	30'3	21 Selmecz és Bélabánya	34'6
9 Zombor	30'6	22 Kolozsvár	34'8
10 Pécs	30'9	23 Nagy-Várad	36'4
11 Ujvidék	31'2	24 Kassa	36'9
12 Szeged	31'5	25 Pozsony	38'1
13 Szatmár-Németi	31'9		

A halandósági viszonyok megítélésénél nem szabad számon kívül hagyni azt a tényt, hogy a városok népességében igen nagy arányt képez a lakosság azon része, mely a legnagyobb ellenállási képesség korában, a 15—40 évek közt van: tehát a városok halálozási arányának — ceteris paribus — alacsonyabbnak kell lenni a vidékénél. Ezért városi halálozási arányszámunk kedvező volta csak látszólagos. Különösen magas halálozást mutat Pozsony, Kassa és Nagy-Várad. Budapest helye e sorban elég kedvező, még mérsékeltabb azonban a halálozás Sopron és Hódmező-Vásárhely városokban.

A városi és vidéki népesség szembeállításával a következőképet kapjuk:

Esett 1000 lélekre halálozás											
	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	átlag 1881/90
a vidéken	34.70	42.56	32.34	31.47	32.31	31.56	33.74	32.14	30.02	32.34	33.30
a 27 t.-hat. városban	32.85	34.45	34.18	31.42	31.08	34.31	33.33	33.84	29.61	29.13	32.42
Budapesten	21.23	33.03	27.56	27.57	26.51	35.57	30.99	30.66	28.27	29.88	29.12

Gyermekhalálozás Magyarországon. — Sok születés és sok halálozás, különösen gyermekhalálozás, ez képezi népesedési mozgalmunk alapvonását, a magas születési aránynyal szemben ott áll, mint annak árnyoldala, a gyermekek rendkívüli pusztulása. Ime a legutóbbi két évtized szomorú képe:

G y e r m e k h a l á l o z á s (0 — 5 é v i g)										
É v	Magyar- országban (Fiumével)	Horvát Szlavon- országban	Magyar birodalom- ban	Magyaror- szágon (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar- birodalom- ban	Magyaror- szágon (Fiumével)	Horvát- Szlavon- országban	Magyar birodalom- ban	
	szám szerint			az összes halálesetek			az élveszületések			
	s z á z a l é k á b a n									
1876	242.389	37.079	279.468	51'35	50'39	51'22	39'26	42'39	39'65	
1877	250.703	35.130	285.833	50'92	50'11	50'82	42'55	43'57	42'69	
1878	274.762	30.276	305.038	53'53	47'38	52'85	46'94	37'81	45'84	
1879	259.896	30.906	290.802	52'74	48'39	52'24	41'46	35'65	40'75	
1880	274.682	31.490	306.172	52'76	49'81	52'47	46'61	37'91	45'54	
átlag 1876—80	260.486	32.976	293.462	52'28	49'26	51'93	43'29	39'45	42'83	
1881	238.509	27.807	266.316	49'33	47'74	49'15	40'07	34'05	39'34	
1882	265.167	29.474	294.641	52'89	49'82	52'56	43'26	35'23	42'29	
1883	222.447	32.042	254.489	49'35	50'01	49'44	35'30	36'17	35'41	
1884	222.275	31.725	254.000	50'64	49'89	50'54	34'21	34'76	34'28	
1885	238.734	29.023	267.757	51'54	48'85	51'29	37'05	31'30	36'32	
átlag 1881—85	237.426	30.014	267.440	50'78	49'30	50'61	37'90	34'27	37'45	

Év	Gyermekehalálozás (0—5 évig)									
	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	Magyar-birodalomban	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	Magyar-birodalomban	Magyarországon (Fiumével)	Horvát-Szlavonországban	Magyar-birodalomban	
	szám szerint			az összes halálozások			az élveszületések			
				százalékában						
1886	245.403	29.124	274.527	52'37	50'85	52'20	37'05	29'97	36'14	
1887	274.252	33.433	307.685	54'23	53'21	54'12	42'23	35'16	41'33	
1888	248.329	32.941	281.270	51'84	50'36	51'66	38'17	34'64	37'72	
1889	233.269	33.077	266.346	52'17	50'33	51'93	35'54	34'16	35'37	
1890	254.625	34.627	289.252	51'85	48'16	50'41	41'39	40'20	41'24	
átlag 1886—1890	251.176	32.640	283.816	52'49	50'58	52'06	38'88	34'83	38'36	
1891	267.979	37.256	305.235	52'68	51'66	52'56	41'37	39'47	41'13	
1892	283.035	45.491	328.526	53'24	52'21	53'11	45'54	50'07	46'11	
1893	250.860	37.095	287.955	52'24	49'62	51'90	37'80	39'29	37'99	
1894	250.946	36.964	287.910	52'97	50'65	52'66	38'69	38'42	38'65	

E táblázat annyival megdöbbentőbb képet tár elénk, mert javulás helyett inkább rosszabbodást mutat. Akár a halottakhoz, akár az újszülöttekhez viszonyítsuk az 5 éven alul elhaltak óriás tömegét: az arány a nyolczvanas évek második felében rosszabb, mint az első felében, az 1891. és 1892. évek pedig határozottan a legrosszabbak közé tartoznak, melyekkel csak az 1882. és 1887. évek helyezhetők párhuzamba. Már 1890-ben mutatkozott az anyaországban a romlás, mely aztán 1891-ben Horvát-Szlavonországra is áterjedt. Az összes halottaknak $52\frac{50}{100}$ -a ez évben 5 éven alul volt és 100 újszülöttre 41 ily korán elhunyt gyermek esett. 1892-re ez arány $53\frac{1}{100}$ és $46\frac{10}{100}$ -ra romlott, a két legutolsó évben azonban különösen az élveszületésekhez való arányt tekintve, jelentékeny javulást tapasztalunk. Meglepő azonban, hogy az anyaország, akár az összes halálozásokkal, akár az élveszületésekkel tegyünk összehasonlítást, majd csaknem kivétel nélkül magasabb gyermekhalandósággal bír, mint társországai.

Gyermekehalálozások hitfelekezetek szerint. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a 0—5 éves korokban elhalt gyermekek száma az egyes hitfelekezetenél következőleg aránylott az összes halálozások- és születésekhez:

É v	Róm. kath.	Görög kath.	Görög keleti	Ágos- tai	Refor- mátus	Unitá- rius	Zsidó
1000 halott közt volt 5 éven aluli gyermek							
átlag 1881—85	548	485	498	492	488	471	481
1886	562	512	514	502	513	471	494
1887	573	519	522	504	503	493	496
1888	541	525	501	475	483	469	473
1889	548	530	494	472	491	440	469
1890	548	516	480	468	491	431	478
átlag 1886—90	554	520	502	484	496	461	482
1891	551	530	503	478	498	470	485
1892	558	525	516	491	497	458	479
1893	553	506	503	468	488	427	457
1894	559	523	497	485	501	439	476
1000 születésre esett 5 éven alul elhalt gyermek							
átlag 1881—85	406	377	392	379	383	337	242
1886	402	343	379	374	372	330	250
1887	447	387	428	421	403	417	263
1888	393	359	387	366	355	297	240
1889	364	354	382	335	348	264	230
1890	433	400	439	383	393	318	260
átlag 1886—90	408	369	403	376	374	325	249
1891	431	389	423	391	425	325	258
1892	481	413	492	449	422	393	271
1893	404	328	393	351	367	250	236
1894	398	394	409	364	374	314	239

Ha a gyermekhalandóság megítélésére az e szempontból inkább alkalmas másodsorban említett viszonyszámokat használjuk, azaz a születésekhez viszonyítjuk az 5 éven alul elhaltakat, úgy azt látjuk, hogy az egyes nagyobb keresztény felekezetek közt valami lényeges eltérés nincs, hanem igenis van óriási különbség ezek s a zsidóság gyermekhalandósága közt. Az öt éves átlagokat véve a keresztény felekezetek között — a csekély számú unitáriusoktól eltekintve, legkevesebb a gyermekhalott a görög katolikusoknál, ámde ezek legalacsonyabb arányszámánál is vagy egy harmaddal kisebb a zsidók halálozása, míg a legmagasabb gyermekhalálozással bíró római katolikusokéhoz a zsidók gyermekeinek halálozása úgy aránylik, mint 6 a 10-hez. A két utolsó évben különben eléggé jelentékeny javulás mutatkozik.

Gyermekehalandóság a városokban. — Városainkban rendesen valamivel csekélyebb a gyermekehalandóság, mint az egész ország népességénél:

A város neve	Ezer halálozás közt volt gyermekhalálozás (0—5 évig)														
	1881	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	átlag 1881-90	1891	1892	1893	1894
M.-Vásárhely	375	478	330	342	303	433	418	341	317	322	366	400	365	327	416
Pécs	345	400	386	388	420	388	390	364	363	333	378	344	392	390	341
Selmecz- és Bélabánya	337	438	377	466	417	419	432	373	452	405	412	379	447	414	459
Győr	395	481	441	389	479	410	417	349	374	471	421	436	421	399	375
Pozsony	422	450	409	428	420	398	435	424	382	390	416	437	436	415	398
Pancsova	413	498	452	400	399	471	490	428	386	431	437	432	409	475	505
Sopron	424	464	424	427	400	415	482	414	386	442	428	473	428	429	459
Budapest	455	465	412	447	435	458	435	425	441	455	443	444	435	435	432
Kolozsvár	471	502	442	441	446	409	464	334	449	418	438	442	380	382	443
Komárom	415	501	496	430	447	476	402	367	466	413	441	447	440	443	422
Nagy-Várad	432	462	431	436	459	440	452	459	488	484	454	492	462	461	476
Temesvár	452	426	471	460	469	425	461	465	475	434	454	419	416	439	419
H.-M.-Vásárh.	432	553	460	503	414	448	457	456	383	518	462	479	439	417	400
Kassa	490	458	474	439	489	545	414	467	454	492	472	525	519	490	531
Arad	502	485	462	448	445	495	479	437	449	456	466	482	485	429	415
Baja	462	525	504	484	442	431	516	396	443	469	467	471	502	435	489
Szatmár-Né- meti	411	418	437	475	485	513	514	480	522	418	467	436	489	415	454
Székes-Fejér- vár	537	512	469	474	487	492	463	422	425	449	473	500	473	458	428
Versecz	478	570	435	580	477	448	499	415	439	453	474	373	411	456	494
Zombor	441	543	516	495	526	475	507	464	452	506	492	456	426	452	412
Ujvidék	463	557	528	501	460	541	527	435	513	508	503	523	499	520	542
Szeged	471	535	527	558	489	538	558	484	513	548	522	538	522	540	572
Debreczen	508	535	552	560	543	524	509	514	500	511	526	467	507	491	541
Kecskemét	494	537	552	517	551	580	496	535	480	511	525	524	535	506	535
Szabadka	532	637	522	596	550	627	601	539	567	566	574	515	584	599	638
Összesen	457	497	455	472	460	479	542	445	466	467	473	462	462	455	469

A 25 törvényhatósági város, a gyermekhalálozást az összes halálesetekhez viszonyítva, rendszerint jóval kedvezőbb arányt mutat az országos átlagnál. Ez azonban csakis annak következménye, hogy a városokban az országos átlagnál sokkal kevesebb születés fordul elő s. hogy a városok népességében általában kevés a gyermek és sok a felnőtt, javakorabeli egyén, kiket a városi élet és az előnyösebb kereset magához vonz. Nagyban és egészben a gyermekhalálozás itt is egy nyomon halad a születésekkel; ahol sok gyermek születik, sok is hal el, így látjuk Szabadkát, Kecskemétet, Szegedet magas gyermekhalálozási arányszámmal, mely városok egyszersmind magas születési arányszámot is mutatnak. De kivételek is fordulnak elő, pl. Debreczenben a mérsékelt születések dacára, rendkívül nagy a gyermekhalálozás.

4. Kivándorlás.

Kivándorlás Magyarországból. — A Magyarbirodalom természetes belső szaporodása a születési és halálozási adatok alapján kiszámítva, a legutóbbi évtized alatt 1,906.695 lélekre rúgott, a tényleges népnövekedés ellenben, a népszámlálások adatai szerint csak 1,724.532 lélek volt, vagyis több mint 180.000 lélekkel volt kevesebb a természetes szaporodásnál. Ez azt mutatja, hogy tíz év alatt hazánkból több mint 180.000 lélek kiszivárgott, anélkül, hogy megfelelő beszivárgás recompensációt nyújtott volna.

A fogyás kizárólag az anyaországra esett, mert Fiumében 2.056 lelket tevő természetes szaporodással 8.703 lélek tényleges népnövekedés, Horvát-Szlavonországokban pedig 273.462 természetes szaporodással 296.632 tényleges áll szemben. Magyarországon viszont a születések tíz évi többlete 1,631.177-et tett, a tényleges népnövekedés ellenben nem ment többre 1,419.197 léleknél, vagyis a kivándorlási veszteség Magyarországra nézve pontosan 211.980 lelket tesz ki.

Hazánkból, eltekintve az egyes magyar megyék népcseréjétől, nagyobb mértékben négy irányban folyik a kivándorlás, melyek közül azonban egy, a Horvát-Szlavonországokba irányuló tulajdonképpen kivándorlásnak nem tekinthető, mert ugyanazon állam területén történik a helyváltoztatás.

Legnagyobb arányokat öltött az *Amerikába* való kivándorlás, mely a hetvenes évek vége felé a felvidéki nép közt indított meg mélyreható s mind maig tartó mozgalmat. A kivándorlás góczpontja főleg Szepes és Sáros vármegye, de Abauj-Torna és Zemplén vármegyékből is roppant mértékben folyik s azonkívül kisebb nagyobb mértékben kiterjed Ungra, Gömörre, Liptóra, sőt újabban már a Dunántúli és déli vármegyékre is. Mekkora számszerűleg ez a kivándorlás, alább részint a német kikötő városok adataival, honnan a kivándorlók hajóra szállnak, részint az amerikai statisztika alapján megpróbáljuk kimutatni. Történtek azonban a kivándorlástól erősebben megtámadott vármegyékben a helyszínén is adatgyűjtések, melyek habár töredékesek, mégis nagy érdekléssel bírnak. A négy vármegyéről, mely főfészke a kivándorlásnak, a következő adatok állnak rendelkezésre:

Abauj-Torna vármegye	Az 1880-as évek folyamán 1891 végéig		
	Kivándoroltak	Visszatértek	Távol maradtak
Csereháti járás	3.885	531	3.354
Füzéri járás	1.919	445	1.474
Gönczi járás	?	?	1.096

Abauj-Torna vármegye

Az 1880-as évek folyamán 1891 végéig
Kivándoroltak Visszatértek Távol maradtak

	a népesség	?	?
	9%-a		
Kassai járás	1.506	269	1.237
Szikszói járás	1.153	400	753
Tornai járás			
Összesen	10—15.000	2—3.000	10—12.000

Zemplén vármegye

1879 augusztustól 1891 végéig

Varannói járás	5.887	2.018	3.869
Homonnai járás	4.527	1.892	2.635
Gálszécsi járás	4.335	1.163	3.172
Nagymihályi járás	3.937	628	3.309
Sztropkói járás	1.940	395	1.545
Szinnei járás	1.255	306	949
Sátoraljaújhelyi járás	1.173	212	961
Bodrogközi járás	379	53	326
Tokaji járás	355	43	312
Szerencsi járás	152	8	144
Összesen	23.940	6.718	17.222

Sáros vármegye

1880-tól 1888. július közepéig

Felsőtárcazi járás	5.757	948	4.809
Tapolyi járás	2.976	557	2.419
Alsótárcazi járás	2.256	419	1.837
Makoviczai járás	2.255	711	1.544
Szekesői járás	1.995	746	1.249
Sirokai járás	1.902	421	1.481
Eperjes r. t. v.	450	32	418
Bártfa r. t. v.	124	35	89
Kis-Szeben r. t. v.	53	8	45
Összesen	17.768	3.877	13.891

Szepes vármegye

1880—1890-ig.

Poprádvölgyi járás	10.000	?	?
Hernádvölgyi járás	3.240	1.288	1.952
Magurai járás	1.725	319	1.406
Bányai járás	1.497	167	1.402
Lőcsei járás	1.159	379	780
Tátrai járás	793	142	685
Gölniczbánya r. t. v.	370	41	329
Lőcse »	243	?	?
Szepes-Olaszi »	222	?	?
Szepes-Váralja »	211	45	166
Késmárk »	112	28	84
Poprád »	29	5	24
Igló »	?	?	?
Összesen	18—20.000	4—5.000	14—15.000

Liptó vármegye	261	14	247
-----------------------	-----	----	-----

Már e hézagok kimutatásai szerint is a négy vármegyében a kivándorolt és távolmaradt egyének száma megközelíti a 60.000-et. A tíz évi tényleges népnövekedés pedig 78.000-rel maradt a természetes népszaporodás mögött s ha többi vármegyéből kivándoroltakat is tekintetbe vesszük, az Amerikába kivándorolt és ott maradt honosokat a tíz év alatt legalább is 80.000-re tehetjük, sőt, ha a két nagy német kikötő adatait vesszük, hol a kivándorlók hajóra szoktak szállni, még sokkal többre. Azonban, amint a kimutatásból látható, egy részük visszatér s a kintlevőknek legnagyobb része sem szakítja meg az összeköttetést régi otthonával; családját ritkább esetben viszi magával, ellenben itthon maradt családjáról hogy mily szépen gondoskodik, mutatja az a körülmény, hogy a fentebb említett vármegyék jelentése szerint évenként 300.000—1,500.000 forint érkezik vármegyénként a kivándorlóktól itthon maradt családtagjaik számára.

A kivándorlók, kik Magyarországból Amerikába igyekeznek, rendszeren Hamburgban, vagy Brémában szállnak hajóra, az a szám tehát, melyet a két kikötő-város mint magyar kivándorlást kimutat, körülbelül megfelel a magyar felvidékről Amerikába irányuló kivándorlásnak. A nevezett két kikötőn keresztül 1878-ban még csak 803 magyar honosságu egyén vándorolt ki, 1879-ben 1.759, 1880-ban pedig, mely évvel kezdődik a nagyobb kivándorlás, 8.766. 1881-től, vagyis a legutóbbi népszámlálást követő évtől kezdve a következő számok mutatják a kivándorlás nagyságát:

É v	Kivándorolt Magyarországból			É v	Kivándorolt Magyarországból		
	Hambur- gon	Brémán	a két kikötőn		Hambur- gon	Brémán	a két kikötőn
	k e r e s z t ü l				k e r e s z t ü l		
1881	10.453	804	11.257	1889	4.873	17.177	22.050
1882	16.060	1.460	17.520	1890	5.418	21.850	27.268
1883	11.478	3.361	14.839	összesen ...	90.299	99.227	189.526
1884	7.885	5.310	13.195	átlag 1881-90	9.030	9.923	18.953
1885	4.179	8.169	12.348	1891	4.124	17.130	21.254
1886	12.176	12.973	25.149	1892	2.645	17.527	20.172
1887	9.598	18.672	28.270	1893	1.867	11.699	13.566
1888	8.179	9.451	17.630	1894	1.366	4.061	5.427

Ez adatok szerint tíz év alatt közel 190.000, tizennégy év alatt közel 250.000 lelket vont el Magyarországtól a tengerentúli kivándorlás. Legerősebb volt 1887-ben, továbbá 1889, 1890. és 1891-ben, legújabbán azonban öröndetes javulását látjuk; különösen 1894-ben oly csekélynek mutatkozik a kivándorlás, mint az előző

évtized egy évében sem. Magát e tényt azonban még korántsem vehetjük bizonyságul arra, hogy a kivándorlásunk csakugyan csökkent-e, mert könnyen lehetséges, hogy csupán iránya változott. A német kikötők mellett ugyanis kivándorlóink bizonynyal már eddigelé is más, nevezetesen francia, belga és németalföldi, sőt újabban olasz kikötők (Genua) felé is vették és veszik útjokat; kimerítő számszerű adatokkal azonban e részben nem rendelkezünk. Hogy azonban kivándorlóink száma, kik erre vették útjokat, már eddigelé is elég tekintélyes lehetett, felhozzuk Bodionak, a jeles olasz statisztikusnak, az európai kivándorlást tárgyazó egyik újabb dolgozatából *) a következőket:

Kivándorolt magyar honos				
	Antwerpenen át	Amsterdamon át	Rotterdamon át	Összesen
1890-ben	1.197	166	358	1.721
1891-ben	4.951	174	1.169	6.278
1892-ben		784	2.439	—

Sőt nem lehetetlen, hogy ma már Fiumén át is kelnek útra kivándorlóink.

Kivándorlásunkról másfelől az Északamerikai Egyesült-Államok Treasury departementjának jelentései is szolgáltatnak adatokat, amelyek kivándorlóinkat nem és kor szerint is kimutatván, becses tájékozást nyújtanak az egész mozgalom jellegére nézve.

A visszavándorlókról ugyanis pontos adatokkal nem rendelkezünk s így csupán csak közvetve ítélhetjük meg, hogy mennyiben tekinthető kivándorlásunk tényleges veszteségnek népesedési viszonyaink szempontjából.

Ez adatok szerint volt 100 hazai kivándorló között nő:

1871—1875	39'9
1876—1880	33'9
1881—1885	25'1
1886—1890	26'7
1891—1892	26'5

vagy az 1881—90. évtizedet véve alapul, több más európai állammal szemben volt:

100 kivándorló között nő		100 kivándorló között nő	
Irország	49'0	Ausztria	37'1
Németország	42'0	Oroszország	34'2
Skandinávia	39'0	Magyarország	26'2
Anglia	38'7	Olaszország	20'6
Skótország	38'4		

*) Bulletin de l'Institut International de statist. Tom VII. 2-e livraison.

Ez adatok arra látszanak mutatni, hogy a magyarországi kivándorlók legnagyobb része még mindig nem azzal a szándékkal kel át az Océánon, hogy hazát cseréljen; kivándorlókink jobbra csak munkát kereső férfiak, akik nagyobbára családjuk hátrahagyásával kerekednek fel. E kormegoszlást feltűntető adatok ugyancsak megerősítik e feltevést, amennyiben ez adatok szerint is aránylag csekély azon esetek száma, midőn egész családok vándorolnak ki.

Es pedig volt az 1881—90. évek átlaga szerint

	100 kivándorló között		
	15 éven aluli	15—40 éves	40 éven felüli
Németország	26'6	62'2	11'2
Oroszország	24'7	65'9	9'4
Skótország	24'2	65'2	10'6
Anglia	23'5	65'2	11'3
Ausztria	22'1	66'3	11'6
Skandinavia	18'3	73'0	8'7
Olaszország	15'3	69'2	15'5
Magyarország	14'7	74'9	10'4
Irország	14'1	78'6	7'3

A jelzett jelentések szerint különben kivándorolt Magyarországból az Északamerikai Egyesült-Államokba:

	Férfi	Nő	Összes.		Férfi	Nő	Összes.
1881-ben	4.866	1.890	6.756	1888-ban	9.352	3.504	12.856
1882 »	9.149	2.453	11.602	1889 »	11.755	3.991	15.746
1883 »	9.346	2.962	12.308	1890 »	18.090	6.904	24.994
1884 »	7.850	2.858	10.708	átl. 1886-90	12.623	4.578	17.201
1885 »	6.182	2.999	9.181	átl. 1881-90	10.051	3.605	13.656
átl. 1881-85	7.479	2.632	10.111	1891-ben	19.792	7.756	27.548
1886-ban	13.427	4.683	18.110	1892 »	24.203	8.480	32.683
1887 »	10.493	3.808	14.301	1893 »	19.037	7.182	26.219

A nyugati határmegyékből *Ausztria* is sok munkáskezet von el; a legutóbbi osztrák népszámlálás szerint Sopron vármegyéből 30.836, Pozsonyból 29.814, Vasból 29.500, Nyitrából 24.078, Mosonból 7.352 s az egész magyar anyaországból 190.996 lélek tartózkodott Ausztriában, míg ellenben Ausztriából a szorosabb értelemben vett Magyarországra 101.845, Ausztriával szemben tehát népességi mérlegünk majd 90.000 lélekkel passiv. Nem úgy Horvát-Szlavonországok, onnan Ausztriában csak 14.857 lélek tartózkodott, ellenben a társországokban Ausztriából 48.118, ami — amint fentebb is említettük — főleg a cseh telepítvényeknek tulajdonítható. Valószínű azonban, hogy a magyar anyaország népességi mérlege is csak azért ennyire passiv Ausztriával szemben, mert a népszámlálás télen történt, a

mikor is az Ausztriával szomszédos magyar vármegyék munkanélküli földmivelő népe tömegesen keresett foglalkozást a szomszéd iparos osztrák városokban. De kivált Bécsnek, mint nagy városnak hatalmas felszívó ereje gyakorolt erős vonzó hatást a közeli magyar vármegyék népességére.

Horvát-Szlavonországokban a legutóbbi népszámlálás 112 ezer magyarországi születésűt és 79.000 magyarországi illetőségűt talált. A népveszteség nagysága szerint a vármegyék következőképen sorakoznak:

Bács-Bodrog vármegye	28.644 lélekkel	Torontál vármegye	2.694 lélekkel
Somogy	» 11.089 »	Veszprém	» 2.495 »
Baranya	» 6.322 »	Trencsén	» 2.142 »
Zala	» 5.656 »	Vas	» 2.129 »
Tolna	» 2.909 »		

A szlavoniai kivándorlás tehát főleg déli vármegyéinkből folyik. A kedvezőbb kereseti és megélhetési viszonyok, de kivált az olcsóbb föld indítják a népet az áttelepedésre. Az itthoni magas földárak lehetségessé teszik még az eladósodott népnek is, hogy eladva fekvősegeit, nemcsak letisztázhassa adósságait, hanem Szlavóniába költözve, ugyanannyi földet vásárolhasson, amennyivel itthon birt. Sok helyütt viszont nyereszkeskedésből teszik ugyanazt, hogy magas áron eladott földjeik helyett olcsóbban többet vásároljanak Szlavóniában.

Az előbbieknél még fontosabb, mert századok óta tart a *Romániába* való kivándorlás az erdélyi vármegyékből. A romániai kivándorlás számszerű nagyságát részint a természetes és tényleges népnövekedés, részint a vármegyéknek belső népcseréjére vonatkozó adatok együttes kombinálásából megközelítőleg ki lehet számítani, e szerint:

Vármegye	Romániai kivándorlás 1881—90	Vármegye	Romániai kivándorlás 1881—90
Szeben	10.631	Fogaras	4.690
Brassó	8.372	Udvarhely	4.085
Nagy-Küküllő	6.664	Alsó-Fehér	2.471
Háromszék	6.187		
Csik	4.728	Összesen	47.828

Kimutatásunk csak azokra a vármegyékre terjeszkedik ki, amelyekből legnagyobb kivándorlás folyik Romániába, ha a többi vármegyét is tekintetbe vesszük, a tíz évi népveszteség bizvást tehető 50.000 lélekre, miből a székely kivándorlásra kerekszám 15.000 lélek esik.

A népesség számának évenkénti alakulása. — A tényezők méltatása után, amelyek a népesedési viszonyok alakulására befolyást gyakorolnak, helyén valónak látszik hazánk közjogi alkatrészeinek megkülönböztetésével bemutatni népességünk számának évenkénti alakulását 1876 óta; 1890-ig a be- és kivándorlások közötti különbözetét is tekintetbe vettük, 1891-től 1894-ig kétszer adjuk a vonatkozó számokat, először a kérdéses különbözet tekintetbe vételével, másodszorban annak tekintetbe vételével, a midőn is a valószínű évi kivándorlási veszteség természetesen az 1881–90. évtized egy évére eső számmal egyenlőnek vétetett.

Év	Magyarország és Fiume		Horvát-Szlavonország		A magyar állam	
	a z é v		a z é v		a z é v	
	elején	közepén	elején	közepén	elején	közepén
1876	13,318.102	13,388.827	1,817.879	1,825.242	15,135.981	15,214.069
1877	13,463.553	13,509.960	1,832.605	1,838.336	15,296.158	15,348.296
1878	13,560.367	13,594.425	1,844.066	1,852.600	15,404.433	15,447.025
1879	13,630.483	13,697.870	1,861.133	1,872.777	15,491.616	15,570.647
1880	13,765.257	13,799.611	1,884.421	1,894.858	15,649.678	15,694.469
	—	13,598.138	—	1,856.762	—	15,454.900
1881	13,833.964	13,879.523	1,905.295	1,917.623	15,739.259	15,797.146
1882	13,925.103	13,970.673	1,929.951	1,942.824	15,855.054	15,913.497
1883	14,016.253	14,095.470	1,955.697	1,968.583	15,971.950	16,064.053
1884	14,174.696	14,269.569	1,981.469	1,995.853	16,156.165	16,265.422
1885	14,364.453	14,444.502	2,010.237	2,027.440	16,374.680	16,471.942
	—	14,130.147	—	1,970.444	—	16,100.591
1886	14,524.562	14,610.908	2,044.643	2,065.126	16,569.205	16,676.034
1887	14,697.253	14,758.566	2,085.610	2,102.867	16,782.863	16,861.433
1888	14,819.888	14,895.156	2,120.124	2,136.089	16,940.012	17,031.245
1889	14,970.431	15,064.567	2,152.055	2,168.733	17,122.486	17,333.300
1890	15,158.699	15,210.285	2,185.412	2,193.669	17,344.111	17,403.954
	—	14,907.896	—	2,133.296	—	17,041.192
1891	15,261.864	15,331.321	2,201.927	2,213.046	17,463.791	17,544.367
1892	15,400.778	15,445.794	2,224.166	2,226.071	17,624.944	17,671.865
1893	15,490.811	15,582.592	2,227.976	2,237.835	17,718.787	17,820.427
1894	15,674.373	15,761.682	2,247.695	2,259.286	17,922.068	18,020.968
A kivándorlási veszteség tekintetbe vételével						
1891	15,261.864	15,321.054	2,201.927	2,214.205	17,463.791	17,535.259
1892	15,380.245	15,414.995	2,226.483	2,229.546	17,606.728	17,644.541
1893	15,449.745	15,531.259	2,232.610	2,243.628	17,682.355	17,774.887
1894	15,612.774	15,689.817	2,254.646	2,267.395	17,867.420	17,957.212

fordítottakkal, sőt a földmívelési ügyek elválasztatván, önálló földmívelésügyi miniszterium szerveztetett s ez által oly organizmus létesített, melynek tevékenysége egyedül a földmívelési érdekek buzgóbb ápolására, az annak előbbrevitelére közreható tényezők és eszközök célirányosabb fejlesztésére és összhangbahozatalára irányul. Kétségtelen, hogy ezen nagy organizmusra igen fontos és nehéz feladatok várnak, mert közgazdaságunknak majdnem egyedüli alapját a földmívelés képezi. A lefolyt rövid idő még nem alkalmas arra, hogy már teljesen bevégzett eredményekről beszélhessünk, de az alábbiak tanúsítják az elevebb, mozgalmassabb életet a földmívelés minden ágazatában. Itt egy új

B) Őstermelés.¹⁾

I. Általános viszonyok.

Mezőgazdasági igazgatás. — Hazánk közkormányzatában az 1889. évi XVIII. t.-cikkkel mélyreható elvi s gyakorlati jelentőségű változás történt, a mennyiben az eddigi földmívelés-, ipar és kereskedelemügyi m. kir. miniszterium ügyköréből az ipar s kereskedelmi ügyek elválasztatván, önálló földmívelésügyi miniszterium szerveztetett s ez által oly organizmus létesített, melynek tevékenysége egyedül a földmívelési érdekek buzgóbb ápolására, az annak előbbrevitelére közreható tényezők és eszközök célirányosabb fejlesztésére és összhangbahozatalára irányul. Kétségtelen, hogy ezen nagy organizmusra igen fontos és nehéz feladatok várnak, mert közgazdaságunknak majdnem egyedüli alapját a földmívelés képezi. A lefolyt rövid idő még nem alkalmas arra, hogy már teljesen bevégzett eredményekről beszélhessünk, de az alábbiak tanúsítják az elevebb, mozgalmassabb életet a földmívelés minden ágazatában. Itt egy új

¹⁾ Magyar statisztikai Évkönyv. Új folyam. II. k. 1894. Budapest, 1895. — A földmívelésügyi magy. kir. miniszternek jelentése 1892. és 1893. évi működéséről. — Földmívelési Értesítő 1891., 1892., 1893. és 1894. évfolyam. — Ministère de l'agriculture. Bulletin, XII—XIV. année. Paris 1892—1895. — Agricultural returns of Great-Britain etc. London 1892., 1893. — Returns of agricultural statistics of British India for 1892. és 1893. Calcutta. — Résumé statistique de l'Empire du Japon 6—8. année. Tokio 1892. 1893. és 1894. — Statistisk Tidskrift utgifven af kungl. statistiska Centralbyran 1894. és 1895. — Bidrag till Sveriges officiella Statistik N) XXVIII és XXIX. 1892. 1893. — Statistical Abstract of the United States 1893. és 1894. — Statesman Year Book, 1893., 1894. 1895. — Statistique du Danemark. Annuaire Statistique I-e année Kjöbenhavn, 1896. — Statistical abstract for the several colonial and other possessions of the United King-

nösen nyugaton, Mosonban, hol a talaj nagy része homok- vagy agyagmárga. Posványok, lápok igen gyakoriak, ezek legnevezetesebbje a Hanság majdnem 60.000 hold területtel. A nagy Alföld talaja szintén ily változatos, de főjellegét a homok és az alluvium adják: a homok a síkság nyugoti részén, a Duna-Tisza között terül el, délre egészen Szabadkaig, keleten a Tiszaig; futóhomoktól a humuszos feketehomokig minden árnyalat található: a Nyírség az Alföld északkeleti részén valóságos homoktenger, igen csekély termékenységgel; délkeleten szintén található nagyobb homokterület — a Deliblat! Az alluvialis talaj az Alföld uralkodó talaj-neme; nagyobb területet foglal el ezen humusban leggazdagabb, leg-szerencsésebb vegyi összetételű, majdnem kimerithetlen gazdagságu talajunk: a felső Dunától egész Krassó-Szörényig a Duna mindkét partján nagy területet foglal el, továbbá a felső Tisza mentén is, de különösen az Alsó-Tiszanál, Békés, Csanád, Temes, Torontál és Bács megyékben; kavics az Alföldön igen kevés van, így kisebb területen Vác vidékén, Kőbányán, Nagy-Várad és Arad vidékén. Található azonkívül salétrom és szikes talaj, az előbbi a Tisza mentén, Bihar és Szabolcs megyékben, az utóbbi különösen a Duna-Tisza köze homokján, a Hortobágyon.

Az éghajlati viszonyokra a kontinentális fekvésen kívül első sorban a tengerszin feletti magasság a mérvadó; a szélsőségek egyes vidékeken igen nagyok, a gyakori és nagyfoku hőmérsékleti ingadozások sokszor igen nagy károkat okoznak; így a tél rendszerint igen kemény, de korán tavaszodik, a növényzet fejlődésnek indul és hirtelen késői fagyok állnak be stb. Az évi középhőmérsék legnagyobb az Alföldön, átlag mintegy 10 C., a Dunántúl 9—10 C., a Kárpátok déli lejtőin és Erdélyben 8—9. végül a Magas-Tátra s Kárpátok északi lejtői csak 5—6 C. középhőmérsékkel bírnak. A tél s nyári középhőmérséklet tekintve: január hóban az Alföldön —0.5—2 C. a Kárpátok déli lejtőin —3—4, Erdélyben —4—5, a Magas-Tátrában —5—6 C. között ingadozik az átlagos hőmérsék, míg július hóban a Magas-Tátrában + 16—17, a Kárpátok déli lejtőin + 18—21, Erdélyben + 19—20, az Alföldön + 20—21 C. fok között. Az évi csapadékmennyiség 500—1500 mm. között váltakozik; legszárazabb Erdély középső része s a kis magyar Alföld, évi 500—600 mm. azután a Nagy-Alföld 500—700, Erdély többi része 600—800 a Felvidék s s Dunántúl dombos vidéke 600—900 mméter évi eső-mennyiséget kap, míg északkeleti Magyarország magasabb hegyei között és Fiumében a csapadék 1.000—1.500 mm.-re rug.

II. Mezőgazdaság.

1. A terület művelési ágak szerint.

Művelési ágak Magyarországon. — Hazánk területét művelési ágak szerint az 1875. évi VII. t.-cz. által elrendelt s 1885-ig az ország minden részében befejezett kataszteri munkálat kimutatásaiból ismerjük. — A művelési ágakban történt változások, amennyiben bejelentetnek, nyilvántartatnak; erről mindeddig nem készült kimutatás, legujabban azonban a pénzügyminiszterium illető (21-ik) ügyosztálya összeállította az idevonatkozó adatokat, úgy hogy az időközi változásokat immár számbavehetjük. A kétféle adatokat az alábbi két táblázat állítja szembe.

A kataszteri munkálat szerint a művelt területből volt:

	Magyarországon		Fiume város és		Horvát-Szlavon-		A magyar	
	hektár	%	területén	%	hektár	%	birodalomban	%
			hektár				hektár	
szántóföld	11,584.002	43'42	383	21'26	1,303.304	32'36	12,887.689	41'97
kert	347.766	1'30	31	1'72	52.836	1'31	400.633	1'30
rét	2,993.222	11'22	394	21'86	464.948	11'55	3,458.564	11'26
legelő	3,708.883	13'90	742	41'18	603.889	14'99	4,313.514	14'05
nádas	90.174	0'34	—	—	2.686	0'07	92.860	0'30
szőlő	358.045	1'34	—	—	67.452	1'67	425.497	1'39
erdő	7,598.041	28'48	252	13'98	1,532.333	38'05	9,130.626	29'73
együtt	26,680.133	100'00	1.802	100'00	4,027.448	100'00	30,709.383	100'00

A kataszteri nyilvántartás szerint a művelt területből volt:

	Magyarországon		Fiume város és		Horvát-Szlavon-		A magyar	
	hektár	%	területén	%	hektár	%	birodalomban	%
			hektár				hektár	
szántóföld	11,799.428	44'15	362	29'03	1,330.015	33'07	13,129.805	42'70
kert	353.102	1'32	38	3'05	53.341	1'33	406.481	1'29
rét	2,974.375	11'13	385	30'87	458.845	11'41	3,433.605	11'17
legelő	3,658.884	13'69	219	17'56	592.992	14'74	4,252.095	13'83
nádas	83.849	0'31	—	—	3.264	0'08	87.113	0'29
szőlő	277.764	1'04	—	—	54.389	1'35	332.153	1'09
erdő	7,581.299	28'36	243	19'49	1,529.250	38'02	9,110.792	29'63
együtt	26,728.701	100'00	1.247	100'00	4,022.096	100'00	30,752.044	100'00

A szántóföld és kert kivételével valamennyi többi termelési ágra eső terület csökkent, legerősebben természetesen a szőlőterület, a magyar anyaországban 22⁰/₁₀-kal, Horvát-Szlavonországban

19⁰/₀-kal, az egész Magyarbirodalomban is csaknem 22⁰/₀-kal, a mi szomorú képet nyújt a phylloxera vész pusztításairól. A többi művelési ág területeinek csökkenése sokkal csekélyebb mérvű, bár abszolút eléggé jelentékeny, így különösen a legelőterület, a mely a magyar anyaországban mintegy 50 ezer hektárral csökkent. A területben visszaszoruló gazdasági ágak rovására, mint jeleztük, a szántóföld és a kert foglalt tért, az előbbi közel 2⁰/₀-kal, az utóbbi csaknem 11¹/₂⁰/₀-kal, a miben kétségkívül számot tevő szerepet játszik városaink és különösen fővárosunk növekvő szükséglete konyhakertészeti termékekben.

A mezőgazdasági termelésre nem szolgáló terület a szorosabb értelemben vett Magyarországon, ugyancsak a kataszteri adatok szerint 1,598.038 hektárt, Horvát-Szlavonországokban 193.295 ha., Fiumében pedig 106 hektárt képvisel, a kataszteri nyilvántartás szerint ellenben 1,487.994, 230,691 és 639 hektárt. E terület részint udvar, szérűskert, utcza, út, stb. részint természeti tulajdonságánál fogva terméketlen terület, mely éppen emiatt nem esik földadó alá. Sajnos, hogy a kataszteri munkálat alkalmával a nem termő terület különböző kategóriáira nem voltak tekintettel s az egészet csak egy öszzegben mutatták ki.

2 Az egyes termények területének aránya a szántóföldhöz.

Magyarország. Hazánkban a szántóföldnek soha sincs egész területe bevetve, évenként bizonyos ⁰/₀-a, az utolsó években 13—15⁰/₀ — ugarnak marad. Az ugarnak tehát még igen nagy szerepe van nálunk, sokkal nagyobb, mint az intenzíve gazdálkodó országokban, hol a bő trágyázás fölöslegessé teszi a föld pihentetését. Az egyes megyék közt nálunk is roppant különbségeket látunk, a vastag humus-réteggel bíró alföldi megyékben alig hagynak ugart, Torontálban 1894-ben 12⁰/₀-át a szántóföldnek, Arad és Csanádmegyében sem egész 2⁰/₀-át ellenben a soványabb talaju megyékben a szántóföld igen tekintélyes része marad ugarnak; például 1892-ben a szántóföldnek Csik megyében 514⁰/₀-a, Máramarosban 471⁰/₀-a, ugarnak maradt ezenkívül hat erdélyi és két királyhágón inneni vármegyében több mint 30⁰/₀-a. Az ugarnak maradt terület azonban évről-évre csökken, úgy az országban, mint az egyes vármegyékben; ez mindenestre a gazdálkodás intenzivitásának emelkedésére, a rendelkezésre álló termőföld fokozottabb és észszerűbb kihasználására mutat; habár nem lehet tagadni, hogy számos dús termőrétegu alföldi vármegyében az ugar hiánya nem annyira az intenzív gazdálkodás, mint inkább

a végletekig feszített zsaroló, rabló gazdaság kifolyása. Az egyes termékek, továbbá az elemi károk folytán megsemmisült és ugarnak maradt terület arányát az összes szántóföldhöz, az utóbbi tíz év alatt a következő táblázat mutatja:

A termények megnevezése	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88	1888/89	1889/90	1890/91	1891/92	1892/93	1893/94
az összes szántóföld százalékában										
A) Learatott terület.										
1. Gabonaneműek:										
Búza (és tönköly) ...	23'48	23'19	24'06	23'61	24'79	25'25	25'46	25'51	27'08	26'49
Rozs ...	9'68	9'42	9'72	9'42	9'20	9'20	8'73	9'21	10'09	9'17
Kétszeres ...	1'59	1'48	1'60	1'50	1'45	1'30	1'28	1'18	1'40	1'10
Árpa ...	8'95	8'75	8'69	8'36	8'56	8'53	8'81	8'68	8'62	8'72
Zab ...	8'88	8'82	9'05	8'90	8'65	8'41	8'50	8'35	7'99	8'14
Köles ...	0'25	0'26	0'28	0'29	0'28	0'27	0'29	0'29	0'26	0'25
Tatárka ...	0'16	0'13	0'13	0'10	0'12	0'13	0'11	0'13	0'11	0'12
együtt ...	52'99	52'05	53'53	52'18	53'05	53'09	53'18	53'35	55'55	53'99
2. Hüvelyesek:										
Magbúkköny ...	0'52	0'52	0'58	0'60	0'64	0'68	0'71	0'75	0'74	0'78
Borsó, lencse, bab ...	0'37	0'34	0'36	0'38	0'39	0'38	0'40	0'39	0'43	0'38
együtt ...	0'89	0'86	0'94	0'98	1'03	1'06	1'11	1'14	1'17	1'16
3. Kapás növények:										
Kukoricza ...	16'04	16'04	15'82	15'88	16'47	16'35	16'99	17'38	16'88	16'69
Burgonya ...	3'59	3'57	3'57	3'74	3'74	3'67	3'64	3'80	3'74	3'80
Czukorrépa ...	0'27	0'32	0'29	0'36	0'46	0'55	0'57	0'60	0'68	0'75
együtt ...	19'90	19'93	19'68	19'98	20'67	20'57	21'20	21'78	21'30	21'24
4. Kereskedelmi növények:										
Repce ...	0'81	0'91	0'34	0'42	0'49	0'73	0'41	0'43	0'70	0'54
Dohány ...	0'49	0'49	0'48	0'42	0'39	0'37	0'36	0'33	0'33	0'32
Len ...	0'09	0'09	0'10	0'10	0'12	0'10	0'11	0'10	0'11	0'10
Kender ...	0'57	0'60	0'62	0'62	0'62	0'60	0'58	0'56	0'55	0'56
együtt ...	1'96	2'09	1'54	1'56	1'62	1'80	1'46	1'42	1'69	1'52
5. Takarmány:										
Takarmányrépa ...	0'78	0'80	0'89	0'91	0'97	1'08	1'09	1'09	1'08	1'20
Luczerna, lóhere, baltaczim, búkköny- keverék, muhar ...	3'70	3'89	4'07	4'16	4'34	4'53	4'69	4'72	4'72	5'08
együtt ...	4'48	4'69	4'96	5'07	5'31	5'61	5'78	5'81	5'80	6'28

A termények megnevezése	1884/85	1885/86	1886/87	1887/88	1888/89	1889/90	1890/91	1891/92	1892/93	1893/94
	az összes szántóföld százalékában									
Learatott termé- nyek összesen ...	80'22	79'62	80'65	79'77	81'69	82'13	82'73	83'50	85'51	84'14
B) <i>Elemi csapások folytán kiveszett</i>	2'23	3'63	2'29	3'02	1'81	1'49	1'89	1'54	0'90	1'62
C) <i>Ugar</i>	17'55	16'75	17'06	17'21	16'50	16'38	15'38	14'96	13'59	14'24

A kalászos növények több mint felét foglalják el összes szántó-földünknek, világos jeléül, hogy gazdálkodásunk mennyire a szem-termelésre van fektetve, közülök a buza mindinkább tért foglal, míg a különben is kis területen termesztett kétszeres, köles és tatárka határozottan tért veszít; örömdetes azonban, hogy a takarmány-növények, a mesterséges kaszálók csaknem évről-évre nagyobb száza-lékkal szerepelnek, csálhatatlan jeléül annak, hogy mezőgazdaságunk korábbi egyoldalúságából kezd kibontakozni s a szem termelés mellett mind nagyobb súlyt kezd fektetni a takarmánytermelésre, mely alap-feltétele az állattartásnak, amint ez utóbbi az okszerű gazdálkodásnak képezi alapját; ezenkívül a czukorrépánál mutatkozik tetemes emel-kedés, tiz év alatt több mint megkétszereződött a vele bevetett terület; ezen fellendülés magyarázatát találja a hazánkban újabb időben felvirágzó czukorgyártásban. Az elemi csapások a szántóföld-nek az utóbbi évtized alatt évenként $1'04-3'77^0_0$ -án semmisítették meg teljesen a vetést, az az egész terület azonban, melyen a vetés kipusztul, korántsem marad parlagon, a kiveszetett többnyire valami más terménynyel, vagy takarmány növénynyel pótolják.

Az elemi csapások közül a legpusztítóbbak az árvíz, az aszály és a jégverés; az általok megsemmisített terület nagysága évről-évre változik; így az árvíz 1887-ben 111'7 ezer ($42'25^0_0$), 1888-ban 177'0 ezer ($49'96^0_0$), 1889-ben azonban csak 22'4 ezer ($10'55^0_0$), 1890-ben 15'7 ezer ($8'95^0_0$), 1891-ben 47'7 ezer ($21'23^0_0$), 1892-ben 49'1 ezer ($26'56^0_0$), 1893-ban 40'3 ezer ($42'25^0_0$) s végül 1894-ben 14'5 ezer hektár vetést, az összes elemi csapások folytán megse-misült vetésnek $7'38^0_0$ -át, pusztította el, az aszály 1889-ben 92'4 ezer ($43'45^0_0$), 1890-ben 72'9 ezer ($41'48^0_0$), 1891-ben 15'8 ezer ($7'04^0_0$), 1892-ben 43'8 ezer ($23'65^0_0$), 1893-ban 10 ezer ($9'19^0_0$),

1894-ben 117⁵ ezer (59⁷⁵⁰/₀), hektár vetést semmisített meg; a jég 1889-ben 66⁷ ezer (31³⁷⁰/₀), 1890-ben 73⁵ ezer (41⁸⁰⁰/₀), 1891-ben 106⁵ ezer (47⁴⁵⁰/₀), és 1892-ben 61² ezer (33⁴⁷⁰/₀), 1893-ban 15⁸ ezer (14⁵⁴⁰/₀), 1894-ben 30⁵ ezer (15⁵¹⁰/₀) hektár vetést pusztított el. 1894-ben az elemi csapások a búzából 43.960 hektárt (az összes búzaterületnek 1³⁵⁰/₀-át) a tengeri vetésből 98³⁴⁸ hektárt (4⁶⁴⁰/₀) pusztítottak el; viszonylag legtöbbet szenvedett a tengeri mellett, melyben az aszály tett óriási kárt, a köles, melynek 7⁹⁷⁰/₀-a (2⁵⁸⁵ hektár) pusztult el.

3. Buzatermelés és forgalom.

Magyarország búzatermelése. — Az abszolút kormány adatgyűjtése szerint a magyar korona országainak búzatermése 1854-ben 13² millió, 1857-ben 18⁰ m., 1859-ben pedig 17² m. hektoliter telt. Ugy látszik, akkor a kétszerest jóval nagyobb mértékben termesztették, mint jelenleg, amennyiben 1854-ben 9⁸ m., 1857-ben 11⁶ m., 1859-ben pedig 10¹ m. hektoliterre rügött, később azonban mindinkább helyet engedett a vegyítetlen tiszta búzának. A 60-as években a provisorium alatt, Magyarország terméséről nem gyűjtettek többé statisztikai adatokat s az elejtett fonalat csak az országos statisztikai hivatal működésének megindulásával vehetjük fel újra. 1868-ban Magyarország búzatermése (Horvát-Szlavonországok nélkül) 29⁵⁶ millió hektoliter volt. Ez év rendkívül bőtermésűnek tekintetett, s valószínű, hogy a kimutatottnál a valóságban kedvezőbb is volt, s az első adatgyűjtés hézagosságának és hiányosságának róhatjuk fel a mai felfogásunk szerint csekély eredményt. Nem szabad azonban felednünk, hogy akkor még a búzaterület jóval kisebb volt s általában a föld megművelése is sokkal tökéletlenebbül történt, mint jelenleg. Az sem lehetetlen azonban, hogy jelenlegi búzaterületünk túl van becsülve, s a községi jelentések jelentékeny része a búzával bevetett területet nagyobbnak mutatja ki, mint amennyő az a valóságban; az utolsó három évi termés, minthogy a holdankénti átlag is magasra becsültetett, minden valószínűség szerint jóval alatta maradt a hivatalos adatok szerint volt mennyiségnek. Ez a körülmény némi óvatosságra int bennünket a régibb és újabb adatok összehasonlításánál. Az utóbbi 23 év alatt a Dráván innen őszi s tavaszi búzatermelésünk együttvéve következő volt:

É v	A learatott terület hektárok- ban	T e r m e t t		É v	A learatott terület hektárok- ban	T e r m e t t	
		összesen	hektáron- kint			összesen	hektáron- kint
		hektoliter				hektoliter	
1871	1,883.574	15,818.952	8'40	1883	2,605.477	31,908.998	12'25
1872	2,020.391	15,564.361	7'70	1884	2,751.020	37,782.731	13'73
1873	2,142.211	14,076.157	6'57	1885	2,740.691	40,107.651	14'63
1874	2,245.705	21,613.693	9'74	1886	2,764.030	36,245.434	13'11
1875	2,291.230	17,243.274	7'52	1887	2,776.586	51,420.798	18'52
1876	2,603.068	18,207.781	6'99	1888	2,770.040	47,880.101	17'28
1877	2,416.594	27,102.683	11'22	1889	2,910.832	32,958.777	11'32
1878	2,502.765	38,276.987	15'29	1890	2,978.699	52,164.900	17'51
1879	2,464.919	18,400.621	7'46	átlag 1881—90	2,732.543	40,822.687	14'94
1880	2,411.227	27,954.416	11'59				
átlag 1871—80	2,298.168	21,425.892	9'32	1891	3,012.315	49,084.828	16'29
1881	2,533.613	31,326.859	12'36	1892	3,064.027	50,239.140	16'40
1882	2,494.442	46,430.618	18'61	1893	3,277.855	55,827.902	17'03
				1894	3,204.213	49,989.485	15'63

Ezen mennyiségből az oroszánrészt az őszi búza javára esik; a tavaszi búza 1870-ben még 172.114 hektáron (az összes búza-terület 8'50%-án) 1,292.198 hektolitert hozott; azóta területe évről-évre csökkent; 1894-ben már csak 143.552 hektáron (az összes búzaterület 4'48%-a) termeltetett és termése 1,877.870 hektoliter volt.

Minthogy újabb időben mind általánosabbá vált a gabonának nem ürmérték, hanem súly szerinti számítása s a nagy forgalom kizárólag ebben történik, búzatermésünk mennyiségét az utóbbi 10 évről métermázsákban kifejezve is ide iktatjuk:

1885-ben	31,283.968 mm.	1890-ben	41,119.389 mm.
1886-ban	28,379.851 »	1891-ben	37,780.954 »
1887-ben	40,882.834 »	1892-ben	38,651.729 »
1888-ban	37,831.203 »	1893-ban	43,711.732 »
1889-ben	25,235.886 »	1894-ben	39,622.622 »
átlag 1885—89	32,722.748 mm.	átlag 1890—94	40,177.285 mm.
		átlag 1885—94	36,450.016 »

Ami pedig búzatermésünk átlagos súlyát illeti hektoliterenkint, hivatalos statisztikánk azt külön az őszi és tavaszi búzára következőleg állapítja meg:

	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
Őrzi búza ...	78.4 kg.	79.7 kg.	79.1 kg.	76.7 kg.	78.8 kg.	77.0 kg.	77.0 kg.	78.5 kg.	79.3 kg.
Tavaszi búza	75.0 »	74.7 »	76.2 »	73.6 »	74.8 »	75.6 »	75.3 »		

E számokba, amint már említettük, Horvát-Szlavonországek búzatermése nincs befoglalva. A társországoknak csak 1885. óta van aratási statisztikájuk s ez idő óta a búzatermelés következő arányokat öltött:

	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
Terület hektárookban ...	161.770	161.780	167.625	175.051	179.685
Összes termés hektoliterek- ben ...	1,881.000	1,885.000	1,892.000	2,099.000	1,723.000
Átlag termés hektáronként hektoliter ...	11'65	11'65	11'29	11'99	9'66

	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
Terület hektárookban ...	187.691	196.644	208.560	222.190	229.138
Összes termés hektoliterek- ben ...	2,369.517	2,324.697	2,491.792	2,897.833	3,096.226
Átlag termés hektáronként hektoliter ...	12'63	11'82	11'95	13'04	13'51

A társországok átlagos búzatermése tehát jóval gyengébb, mint az anyaországé. Ezt nem a természet mostohaságának, hanem a földmívelés primitív voltának tulajdoníthatjuk, ha egyes nagy uradalmakban s a bevándorlott magyar és német lakosság falvaiban okszerű gazdálkodást látunk is, a benszülött horvát-szerb népesség, mely a lakosság túlnyomó részét képezi, indolentiájával és kezdetleges gazdasági eszközeivel a rosszszul mivelt földekből csak csekély termést húz. Legjobb talaju vármegyék is messze elmaradnak az anyaországi mögött; így 1892-ben Verőcze megyében 13'86, Szerémben pedig 13'47 hliter volt a hektáronkénti átlagtermelés az anyaország átlagával 16'40 hliterrel szemben.

Az egész Magyarbirodalomban a búzával learatott terület és a búzatermés az utóbbi tíz év alatt a következő volt:

Év	Learatott terület 1000 hektár	Termés millió hektoliter	Év	Learatott terület 1000 hektár	Termés millió hektoliter
1885 ...	2'902	41'99	1890 ...	3'166	54'53
1886 ...	2'926	38'13	1891 ...	3'209	51'41
1887 ...	2'944	53'31	1892 ...	3'273	52'73
1888 ...	2'945	49'98	1893 ...	3'500	58'73
1889 ...	3'090	34'86	1894 ...	3'433	53'09
átlag 1885—89	2'961	43'65	átlag 1885—94	3'149	48'87
			átlag 1890—94	3'316	54'10

Métermázsákban kifejezve volt a termés:

	összesen	hektáronként
1885	32,742.184	11'3
1886	29,863.310	10'2
1887	42,360.486	14'4
1888	39,468.423	13'4
1889	26,555.366	8'6
átlag 1885—89	34,197.954	11'6
1890	42,962.873	13'6
1891	39,547.724	12'3
1892	40,545.491	12'4
1893	45,943.850	13'1
1894	42,027.251	12'2
átlag 1890—94	42,205.438	12'7
átlag 1885—94	38,201.696	12'2

A legnagyobb termést nem a legmagasabb átlagos hozamot nyújtott 1887. évben, hanem 1893-ban találjuk, mi a buzaterület folytonos növekedésével függ össze. Terméseink az utolsó öt évben sokkal csekélyebb ingadozást mutatnak, mint az előző időközben s természetesen ez öröndetes ténynek tulajdonítható első sorban, hogy átlagos termésünk az utóbbi 5 év alatt tetemesen felülmúlja az előző év ötödét.

A buza a learatott területnek legnagyobb százalékát 1894-ben a következő megyékben foglalta el:

1. Jász-Nagy-Kun Szolnok	54'05	5. Torontál	50'94
2. Heves	52'77	6. Temes	50'86
3. Nógrád	52'11	7. Csongrád	50'13
4. Borsod	51'60		

Sorszám	Az ország neve	átlag 1884—1888	1889	1890	1891	1892	1893	átlag 1889—1893	átlag 1884—1893
Bevetett terület ezer hektárokbán:									
1	Éjszakamerikai Egy.-Áll.	15,021'3	15,440'1	14,615'3	16,166'3	15,614'5	14,024'9	15,172'2	15,096'8
2	Brit-Kelet-India	10,933'8	10,118'4	10,033'1	11,701'6	9,755'6	10,705'7	10,462'4	10,698'1
3	Franciaország	6,982'2	7,039'0	7,061'7	5,754'8	6,986'5	7,073'1	6,783'1	6,882'6
4	Magyarbirodalom	2,927'1	3,090'5	3,166'4	3,209'0	3,272'6	3,500'1	3,247'6	3,089'9
	Es pedig: Magyarország	2,760'5	2,910'8	2,978'7	3,012'3	3,064'0	3,277'9	3,048'7	2,904'6
	Horvát-Szlavonország	166'6	179'7	187'7	196'6	208'6	222'2	198'9	184'6
5	Németország	1,920'5	1,956'4	1,960'9	1,885'3	1,960'2	2,044'1	1,961'4	1,939'4
6	Ausztriai brit birtok	1,516'3	1,570'6	1,432'5	1,511'4	1,515'7	1,687'1	1,543'5	1,529'9
7	Algír	1,287'7	1,113'3	1,302'9	1,253'1	1,280'4	1,312'9	1,252'5	1,267'6
8	Ausztria	1,165'0	1,094'5	1,147'3	1,112'0	1,117'1	1,120'0	1,153'2	1,141'0
9	Nagy-Británia és Írország	1,049'2	1,028'3	1,005'9	968'9	930'8	790'8	944'9	997'0
10	Németalföld	84'7	85'4	84'8	59'4	74'1	—	75'9	80'9
11	Románia	—	—	—	1,541'0	1,496'6	1,285'4	1,441'0	—

Ország	Az ország neve	átlag 1884—1888	1889	1890	1891	1892	1893	átlag 1889—1893	átlag 1884—1893
		Összes termés millió hektoliterekben :							
1	Ejszakamerikai Egy.-Áll.	155 ⁹²	172 ⁶⁸	140 ⁵⁴	215 ³⁵	181 ⁶¹	139 ⁴⁰	169 ⁹²	162 ⁷⁷
2	Franciaország	108 ³²	108 ³²	116 ⁹²	77 ⁶⁵	109 ³⁴	97 ⁷⁹	102 ⁰⁴	105 ³⁶
3	Kelet-India	96 ²³	82 ⁶⁵	92 ⁷²	90 ³⁵	71 ⁵¹	97 ⁴⁸	86 ⁹⁴	91 ⁵⁸
4	Európai Oroszország	83 ³¹	66 ⁴⁷	79 ⁴⁴	64 ⁰⁰	93 ⁶⁶	111 ¹²	82 ⁹⁴	83 ¹²
5	Olaszország	39 ⁸²	36 ⁴⁸	46 ³²	49 ³⁵	40 ³⁰	47 ⁵⁷	44 ¹⁰	41 ⁹⁶
6	Magyarbirodalom	44 ⁶³	34 ⁸⁶	54 ⁵³	51 ⁴¹	52 ⁷³	58 ⁷²	50 ⁴⁵	47 ³⁶
	Es pedig: Magyarország	42 ⁶⁹	32 ⁹⁵	52 ¹⁶	49 ⁰⁸	50 ²⁴	55 ⁶³	48 ⁰⁵	45 ³⁷
	Horvát-Szlavonország	1 ⁹⁴	1 ⁹⁰	2 ³⁷	2 ³²	2 ⁴⁹	2 ⁸⁹	2 ⁴⁰	2 ¹⁹
7	Németország	34 ²⁶	30 ³⁶	30 ⁴²	36 ²⁸	42 ¹⁷	39 ⁹⁴	35 ⁷⁰	35 ⁰³
8	Nagy-Británia és Írország	27 ²⁵	26 ⁵⁸	27 ⁶²	27 ¹⁸	22 ⁰⁶	18 ⁴⁸	24 ³⁸	25 ⁸³
9	Ausztria	16 ⁹⁸	13 ⁵²	15 ⁵³	14 ⁴⁷	16 ⁶¹	15 ³⁶	15 ¹⁰	16 ⁰⁴
10	Ausztráliai brit birtok	13 ⁵⁶	14 ⁵⁰	11 ⁹²	13 ⁰⁵	12 ⁹¹	15 ³⁶	13 ⁵³	13 ⁵⁴
11	Algír	8 ⁵⁵	6 ⁷⁰	9 ⁹⁵	9 ¹⁴	6 ⁹⁷	7 ⁰⁷	7 ⁹⁶	8 ³⁵
12	Belgium	5 ⁹⁶	6 ⁸⁸	6 ⁹⁵	3 ⁶²	6 ⁷⁹	6 ⁰⁹	6 ⁰⁶	5 ⁹⁵
13	Németalföld	5 ⁶⁶	2 ¹⁷	2 ¹⁸	1 ²³	1 ⁸⁹	—	1 ⁸⁷	1 ⁹⁸
14	Svédország	2 ⁰⁶	1 ⁹⁰	1 ³⁹	1 ⁶⁰	1 ⁶⁶	1 ³¹	1 ⁴⁶	1 ⁴³
15	Dánia	1 ⁴¹	1 ⁷⁵	1 ⁴³	1 ⁶⁴	1 ⁷⁶	1 ⁶³	1 ⁶⁴	1 ⁷²
16	Románia	1 ⁷⁹	15 ⁷⁹	18 ⁸⁷	16 ⁰⁰	22 ⁴⁹	21 ¹⁵	18 ⁸⁶	18 ⁸⁶
	Átlagos termés hektáronként hektoliterekben :								
1	Dánia	31 ⁹⁸	31 ³⁰	29 ⁵³	33 ⁸⁹	36 ⁴⁴	—	32 ⁷⁸	32 ⁹⁴
2	Nagy-Británia és Írország	26 ⁴⁸	25 ⁶⁸	27 ⁴⁶	28 ⁰⁵	22 ⁶³	23 ³⁷	25 ⁴⁸	25 ⁶⁴
3	Németalföld	23 ⁶⁵	26 ⁷²	25 ⁵⁹	21 ⁰²	25 ⁴²	—	24 ⁶¹	24 ⁷⁵
4	Belgium	21 ²³	24 ⁹⁶	25 ¹⁸	13 ⁵⁶	26 ⁷⁴	—	22 ⁹⁵	21 ⁷⁴
5	Németország	17 ⁷²	15 ⁴²	18 ⁵⁰	15 ⁸⁷	21 ⁵²	19 ⁵⁴	18 ³¹	18 ⁰⁸
6	Franciaország	15 ⁵⁴	15 ³⁹	16 ⁵⁵	13 ⁴⁹	15 ⁶⁶	13 ⁸²	15 ⁰⁴	15 ³⁹
7	Magyarbirodalom	15 ⁷⁵	11 ²⁸	17 ²²	16 ⁰²	16 ¹¹	16 ⁷⁸	15 ⁵⁴	15 ⁴⁰
	Es pedig: Magyarország	15 ⁴⁷	11 ³²	17 ⁵¹	16 ²⁹	16 ⁴⁰	17 ⁰³	15 ⁷⁶	15 ⁶²
	Horvát-Szlavonország	11 ⁶⁹	10 ⁵⁸	12 ⁶³	11 ⁸²	11 ⁹⁵	13 ⁰⁴	12 ¹²	11 ⁹⁰
8	Ausztria	14 ⁵⁷	12 ³⁶	13 ⁵³	13 ³²	15 ⁷¹	13 ⁷¹	13 ⁷³	14 ¹⁹
9	Ejszakamerikai Egy.-Áll.	10 ¹¹	11 ¹⁸	9 ⁶²	13 ³²	11 ⁶⁸	9 ⁹⁶	11 ⁰⁷	10 ⁶⁹
10	Olaszország	8 ⁹⁸	—	10 ⁵¹	11 ³¹	8 ⁹⁴	10 ⁴⁹	10 ⁰⁵	9 ⁵⁷
11	Brit-Kelet-India	8 ³⁸	8 ²⁴	9 ²⁴	7 ⁷²	7 ³³	9 ¹⁷	8 ³⁴	8 ⁵⁴
12	Ausztráliai brit birtok	8 ⁹⁴	9 ²³	8 ³²	8 ⁶³	8 ⁵²	9 ⁰⁶	8 ⁷⁵	8 ⁶⁴
13	Európai Oroszország	7 ¹³	5 ³⁸	6 ⁸⁰	5 ⁴⁸	8 ⁰¹	8 ⁴²	6 ⁸³	6 ⁹⁷
14	Algír	6 ⁶⁵	6 ⁰¹	7 ⁶⁴	7 ²⁹	5 ⁴⁴	5 ³⁹	6 ³⁶	6 ⁵¹
15	Románia	17 ¹⁴	10 ⁹⁰	12 ⁵⁰	10 ⁴¹	15 ⁰³	16 ⁴⁶	—	13 ⁰⁶

E kimutatás még a termésnél is csak 17 ország adatait közli ugyan, míg a fentebbi összeállítás jóformán a világ minden búza-termő országaira kiterjed: azonban a fontosabb búzatermesztő országok ez utóbbi kimutatásban is csaknem kivétel nélkül feltalálhatók s az a világ összes búzatermésének több mint 80 százalékát képviseli. A nagyobb búzatermesztő országok közül jóformán csak Spanyolország hiányzik, ennek termése 1893-ban 30²⁷ millió hektoliter volt, régebben 61 millióra becsülték, de tekintve azt, hogy Spanyolország még a csekélynek mondható 17⁷ millió lélekszám mellett is búzabevitelre szorul, alig szenved kétséget, hogy a régibb adatok nagyon túlzottak voltak. Bulgáriáról csak 1888-ig vannak

megbízható — közvetlenül a bolgár kormánytól nyert adataink; az egész világ terméséről szóló összeállítás a konzulok jelentése alapján megközelítőleg tájékoztat az utolsó évek terméséről.

A fentebbi táblázaton a bevetett, illetőleg learatott terület kimutása a leghézagosabb. Számos ország, még a hol rendszeres aratási statisztika van is, az egyes termények területét nem nyomozza ki évről-évre, hanem bizonyos időközönként állapítja meg: a fentebbi adatok pótlásául tehát megemlítjük, hogy az európai Oroszország buzaterülete (1893-ban Lengyel és Finnország nélkül) 13,196.000 hektár, Olaszorszáé (1892-ben) 4,557,465, Spanyolorszáé (1857-ben) 2,959.000, Belgiumé (1892-ben) 354.200, Portugáliáé (1865-ben) 250.000, Szerbiáé (1888-ban) 250.000, Svédorszáé (1892-ben) 71.385, Canadáé (1893-ban) 920.098, Dániáé pedig (1888-ban) 48.427 hektár volt.

Adataink csak tíz évet ölelnek fel s így az az átalakulás, mely a búzatermelés tekintetében végbemegy, de a mely természetesen csak hosszabb idő munkája, nem olvasható ki belőlük határozottan; annyi azonban kitűnik, hogy míg a tengerentúli országok egészen a legutolsó évekig mindig nagyobb területet fogtak búza alá, addig több nyugat-európai országban a búzatermesztést már huzamosabb idő óta egyre kisebb területre szorítják. A csökkenés legnagyobb Nagy-Britanniában, mely leginkább ki van téve a tengerentúli országok versenyének s mely ép ezért a kevésbé jövedelmező búzatermesztésről a sörárpa- s még inkább a takarmánytermeléshez tért át, az állattenyésztés emelése által akarván ellensúlyozni a szemtermelés megcsökkent jövedelmezőségét. Nagy-Britannia átlagos búzaterületét az ötvenes évek végén 1'62 millió hektárra becsülték s 1867—70-ben is még 1'55 millió hektárra rugott az, 1890-ben alig érte el az egy milliót, 1893-ban már a 800 ezer h-on alul marad; a csökkenés 1890 óta $28\frac{3}{10}\%$ -ot tett. Franciaország búzaterülete is csökkent, bár korántsem oly nagy mértékben, mint Nagy-Britanniáé; a csökkenés ott 1862-től 1882-ig, az évtizedes mezőgazdasági enquettek pontos adatgyűjtése szerint 99.000 hektárt, vagyis $1\frac{3}{10}\%$ -ot tett. 1882 óta emelkedés és csökkenés váltakozva fordul elő s 1888-ban a búzaterület éppen akkora volt, mint 7 évvel az előtt, 1889-ben tetemesen emelkedett, 1891-ben azonban ismét jelentékenyen csökkent, egészben tehát a legújabb évekig hullámozott. Jelentékenyebb csökkenést látunk Olaszországban, ott a buzaterület az 1870—1874. évek átlagában 4'74 millió hektár volt s 1879—1883-ban már csak 4'43 millió, a csökkenés közép és déli Olaszországra esett, ellenben Olaszország északi részében a terület még emelkedett is. Németország és Ausztria búzaterülete emelkedik; hogy Magyarorszáé szintén, azt már fennebb kimutattuk.

Bennünket, kik termésünk fölöslegének a külföldön vagyunk kénytelenek piacot szerezni, kétségkívül az európai országok termelésének fejlődése is érdekel, de még inkább azon nagy exportáló országoké, melyek a világpiacra dobott roppant készleteikkel a nemzetközi áralakulásra döntő hatással vannak. Első sorban az Észak-amerikai Egyesült-Államokat kell megemlitenünk. Ez állam a század második felében, különösen a nagy polgárháború befejezése óta nőtt oly félelmes versenytárássá; gazdasági fejlődésének aránya valóban bámulatos. Az összes mivelhető terület az 1851-iki census szerint 119 millió hektár volt, 1860-ban 165 millió, 1870-ben 200 millió, 1880-ban 217 millió hektár, 1890-ben pedig 252 m. ht.; a tényleg művelés alatt álló terület pedig 1850-ben 46 millió hektárt tett, 1860-ban 66 milliót, 1870-ben 77 milliót, 1880-ban pedig 115 milliót, 1890-ben végül 145 milliót. Ennek megfelelőleg emelkedett a búzaterület is, 1867-ben még csak 7⁴² millió hektár volt, 1892-ben azonban 15⁶¹⁵ millió, vagyis 25 év alatt több mint megkétszereződött; legujabban nem jelentéktelen visszaesés mutatkozik; de még e roppant emelkedés daczára is az összes területnek alig 2⁰/₁₀-át tette, holott Olaszországban az összes területnek 15⁵, Franciaországban 13⁶, Belgiumban 9⁴ s Magyarországon 10⁰/₁₀-át foglalják el a búzavetések. Az Egyesült-Államok búzatermelésének fejlődését 1867. óta, valamint a búzatermés értékét évről-évre a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Learatott terület hektárokbán	Buzatermés		A buzatermés értéke		
		összesen	átlag hektáronként	összesen	hektáronként	hektoliterenként
		hektoliter		f o r i n t		
1867	7,420.232	74,789.373	10 ⁰⁸	885,772.566	119 ³⁷	11 ⁸⁴
1868	7,476.353	78,860.883	10 ⁵⁵	670,310.109	89 ⁶⁶	8 ⁵⁰
1869	7,768.307	91,571.709	11 ⁷⁸	514,340.652	66 ²¹	5 ⁶¹
1870	7,691.999	83,031.414	10 ⁷⁹	516,316.595	67 ¹²	6 ²²
1871	8,077.277	81,214.285	10 ⁰⁵	609,864.822	75 ⁴⁹	7 ⁵¹
átlag 1867—71	7,686.834	81,893.533	10 ⁶⁵	639,320.949	83 ⁵⁷	7 ⁹⁴
1872	8,447.635	87,988.979	10 ⁴¹	651,378.787	76 ⁸⁹	7 ⁵²
1873	8,979.529	99,001.654	11 ⁰²	679,549.091	75 ⁶⁸	8 ⁸⁶
1874	10,111.646	108,552.150	10 ⁷²	611,326.579	60 ³⁵	5 ⁶⁴
1875	10,684.512	102,831.872	9 ⁶²	618,620.079	57 ⁸⁹	6 ⁰²
1876	11,188.944	102,064.688	9 ¹²	630,544.530	56 ³⁶	6 ¹⁷
átlag 1872—76	9,882.453	100,067.869	10 ¹⁷	638,283.813	65 ⁴³	6 ⁴⁴

Év	Learatott terület hektárookban	Buzatermés		A buzatermés értéke		
		összesen	átlag hektáronként	összesen	hektáronként	hektoliterenként
		hektoliter		forint		
1877	10,642.406	128,196.339	12'05	828,861.136	77'95	6'46
1878	13,003.967	147,883.085	11'37	685,327.490	52'70	4'63
1879	13,181.110	157,962.334	11'98	1043,763.298	79'13	6'61
1880	15,384.620	174,489.554	11'34	995,823.895	64'73	5'71
1881	15,372.153	134,914.592	8'78	959,448.897	62'41	7'11
átlag 1877—81	13,516.851	148,689.181	11'10	902,644.943	67'38	6'10
1882	15,012.214	177,473.285	11'82	935,764.465	62'33	5'27
1883	14,760.465	148,222.328	10'04	805,663.492	54'59	5'44
1884	15,987.733	180,483.280	11'91	694,810.746	43'46	3'85
1885	13,846.645	125,703.424	9'08	578,172.819	41'76	4'60
1886	14,906.505	160,940.736	10'79	659,874.642	44'27	4'09
átlag 1882—86	14,902.712	158,564.611	10'73	734,857.233	49'28	4'65
1887	15,244.922	160,627.808	10'53	652,287.216	42'78	4'06
1888	15,121.136	146,385.536	9'68	809,020.863	53'50	4'52
1889	15,440.163	172,677.120	11'18	719,232.585	46'52	4'16
1890	14,615.297	140,541.224	9'62	703,024.723	48'10	5'00
1891	16,166.343	215,346.560	13'32	1078,292.693	66'69	5'01
átlag 1887—91	15,317.572	167,115.650	10'91	792,371.616	51'73	5'74
1892	15,614.544	181,614.048	11'63	686,434.870	43'96	3'78
1893	14,024.914	139,438.464	9'96	447,659.900	31'91	3'20
1894	14,097.387	162,014.130	11'49	474,394.252	33'65	2'92

E számok azt mutatják, hogy az amerikai verseny elérte tetőpontját s ezután legfeljebb igen csekély mértékben fog emelkedni. A búzaterület egészen a nyolczvanas évekig rohamosan emelkedett, de 1880 óta csak hullámozást látunk, emelkedést nem, azóta, ha az 1891. és 1892. évek szokatlanul nagy termését nem számítjuk, nem igen emelkedett sem az abszolút, sem az átlag-termés s ha tekintetbe vesszük az Egyesült-Államok népességének roppant szaporodását, tisztában lehetünk vele, hogy Amerika évről-évre kevesebb búzát dobhat az európai piacokra, hacsak nem lesz intensivebb a kultúra; Amerika átlagtermései ugyanis igen alacsonyok, — amit kevésbé a talajminőségnek, — mint inkább, különösen a föld kizsárolásának, — és a kevésbé okszerű megművelésnek lehet tulajdonítani; míg

azonban Amerika e részbeni viszonyai megváltoznak, népessége valószínűleg versenyt fog haladni a termelés emelkedésével.

A másik nagy búza-exportáló ország Oroszország, bár a termés mennyiségére messze elmarad Amerika mögött, földrajzi fekvésénél fogva ránc nézve még nagyobb jelentőséggel bír; azonban Oroszországból oly adatok felett, melyekből a búzatermelés fejlődése kitűnnék, nem igen rendelkezünk. A búzatermesztés kiterjesztésének feltételei, bár klimatikus viszonyai kedvezőtlenek, nagy mértékben meg vannak, mert a birodalom déli felében a talajt egyenletes, vastag, dús humus-tartalmú fekete föld képezi, amely a mi Alföldünkéhez hasonló kitűnő, aczélos búzát ad s a termelés határa még távolról sincs elérve, mert a búzaterület egy régibb adat szerint az európai Oroszország összes területének csak $2\frac{35}{100}$ -át, gazdasági művelés alatt álló területének $3\frac{25}{100}$ -át, szántóföldjének pedig csak $10\frac{65}{100}$ -át teszi, holott hazánkban a szántóföldnek $26-27\%$ -a van búza alá fogva. Pedig ázsiai birtokain is roppant területek vannak, melyek teljesen alkalmasak búzatermesztésre.

A harmadik nagy versenytárs, Kelet-India, 1880/81 óta jelent meg félelmes hatalommal az európai búzapiacra s rémületet keltett nemcsak az európai, hanem az északamerikai termelőknél is. Voltak, akik az indiai búzatermelés mesés fejlődését jóslták s hogy az olcsón termelt indiai búzával még az amerikai sem fogja kiállani a versenyt s Nyugat-Európa élelmezését Kelet-India vonja magához. A jóslatok eddig nem teljesültek, a búzaterület, amint a fentebbi táblázat adataiból látható, nem emelkedik s amint a szintén közvetlenül érdekelt északamerikaiak kutatásai bizonyítják, nagyobb emelkedéstől jövőre sem kell tartani. A mezőgazdaság Kelet-Indiában nagyon primitív eszközökkel folyik, de rendkívül olcsó munkabér mellett, s a sűrű népesség dacára a kivitt csak az magyarázza, hogy a benszülöttek legnagyobb része rizsszel és kölessel táplálkozik, ízéről sem ismeri a búzát. Vannak különben, kik a megindult nagyobb kivitt csakis annak tulajdonítják, hogy az inséges évekre félre tett búzát adják el, amire erős ösztönül szolgál a szállító eszközök tökéletesbülése s az ezüstnek árnyatlása.

Kelet-India épen a primitív művelés következtében igen gyenge átlagterméseket mutat, adataink szerint soha sem éri el hektáronként a 10 hektolitert. Különben így van ez a többi külterjesen gazdálkodó nagy búza-exportáló országokban is. Oroszországban dús televényföldje dacára még gyengébb az átlagtermés, ott egy hektár búzavetés még a jobb esztendőknél sem igen hoz nyolcz hektolitrnél többet, rossz éveknél pedig alig öt hektolitert, s még az

Északamerikai Egyesült-Államokban is, hol a gazdasági szakértelem és a kitűnő gazdasági gépek minden más országot felülmúlnak, alacsony az átlagos termés, jeléül a gazdálkodás extenzív irányának. Kisebb jelentőségű, de a nagy búzaversenyben tevékeny résztvevő államok még: Románia kitűnő, részben még művelés alá sem vont talajával; Afrikában Egyiptom, de még inkább a nagy jövőjű Algír és Tunisz; Ázsiában Kis-Ázsia, Amerikában a brit gyarmatok az ő nagy területű szűz földjeikkel, továbbá Chili s Argentina, a mely legújabbán hirtelen jelentőségre emelkedett, valamint Ausztrália is.

A nyugati államok általában igen nagy átlagtermésekkel bírnak, így Dánia, Nagy-Británia, Németalföld, Belgium s részben Német- és Franciaország is.

Feltűnő, hogy Olaszország oly alacsony termésátlagokat mutat, holott köztudomású, hogy Felső-Olaszország az öntöző csatornák gazdag hálózatának birtokában kiválik magas mezőgazdasági kultúrájával. E feltűnő körülmény magyarázatául szolgál, hogy az öntözött területek legnagyobb részét rizsföldek foglalják el s Olaszország búzaterületéből csak 13⁰/₀ esik Lombardiára és Velenczére, a legnagyobb búzaterületek délen fekszenek, hol a gazdasági kultúra távolról sincs annyira kifejlődve, mint északon. A csekély átlagtermés közvetlen okául kell tekintenünk, hogy Olaszországban a búza s általában a kalászosok túlságosan nagy részét foglalják el a szántóföldnek, maga a búza 40⁰/₀-át teszi, ami kizárja az okszerű váltogazdaságot s az örökös szemtermelés kimeríti a földet, mely különben is már évezredek óta áll eke alatt. Ha valahol alkalmas tér kínálkozik a Liebig-féle talajkimerülési elmélet tanulmányozására, úgy kétségtávol Olaszország s különösen Szicília alkalmas arra, mely utóbbi már a római köztársaság korában Itália éléskamrájául tekintetett. Maguk az olasz szakemberek az alacsony átlagtermés okául a trágya és munkaerő hiányát, a vetőmag rossz megválasztását és a parasztság hanyagságát vallják. A maximális és az átlagos termés közt ugyanazon tartományokban roppant eltérés mutatkozik. Például Emiliában a hektáronkénti legnagyobb búzatermés 41³⁶ hl., az átlagos csak 11⁷⁵ hl. Szardiniában, Liguriában, Umbriában a maximum is csak 17 hl., az átlagos termés pedig Liguriában leszáll egész 8⁵⁰ hliterre.

Magyarország búzaforgalma. Hazánk búza- és lisztforgalmát az új áruforgalmi statisztika adatai alapján a következő számok mutatják:

Év	beho- zatal	B ú z a		beho- zatal	L i s z t		Búza és liszt együtt ¹⁾		kiviteli többlet
		kivitel	kiviteli többlet		kivitel	kiviteli többlet	beho- zatal	kivitel	
		e z e r m é t e r			m á z s á k b a n				
1883	849	5.198	4.349	71	3.540	3.469	920	8.738	7.818
1884	775	4.155	3.380	90	3.494	3.404	865	7.649	6.784
1885	666	5.466	4.800	90	3.499	3.409	756	8.965	8.209
1886	86	5.378	5.292	109	3.539	3.430	195	8.917	8.722
1887	40	6.072	6.032	98	3.718	3.620	138	9.790	9.652
1888	67	7.863	7.796	100	4.756	4.656	167	12.619	12.452
1889	115	5.551	5.436	97	4.618	4.521	212	10.169	9.957
1890	199	7.414	7.215	190	4.468	4.359	308	11.882	11.574
1891	371	6.490	6.119	85	4.812	4.727	456	11.302	10.846
1892	951	4.850	3.899	62	4.973	4.911	1.013	9.823	8.810
1893	1.180	4.936	3.756	76	5.584	5.508	1.256	10.520	9.264
1894	1.455	5.122	3.667	64	5.963	5.899	1.519	11.085	9.566
átlag 1883–94.	412	5.844	5.432	91	4.142	4.051	503	9.986	9.483

A többnyire jó, vagy legalább is tisztességes középtermések következtében búza- és liszt kivitelünk igen nagy mérveket öltött, dacára az Anglia kivételével Európaszerte lábrakapott védvamos politikának s a nagy gabonaexportáló országok roppant versenyének, melyek közül Kelet-India épen ez idő alatt foglalt el félelmes állást az európai gabonapiaczon. Ha a Magyarországból kivitt búza- és liszt mennyiséget együtt vesszük, azt tapasztaljuk, hogy az utóbbi tíz év alatt kivitelünk csak 1884-ben volt kisebb, mint a mesés forgalmúnak tartott 1868. évben; különösen sokat emelkedett liszt-kivitelünk, mely 1894-ben 68⁰/₁₀₀-kal nagyobb volt, mint 1883-ban. Az utolsó tíz év alatt legtöbb kivitelünk volt búzából 1888-ban és 1890-ben, — az 1887. és 1890. évi kitűnő termések folytán; a liszt kivitel csekélyebb jelentőségű visszaeséseket figyelembe nem véve, folyton emelkedik, bár lassú arányban; egykor utólérhetlennek látszó malomiparunk mindenfelé veszedelmes versenytársakkal találkozik, amelyek gyakran kiszorítják évek hosszú sora alatt birt. piaczaírók.

¹⁾ A lisztet nem számítva át búzára, hanem csak a tényleg kivitt liszt mennyiséget véve. Az őrlésnél körülbelül 3% súlyvesztésig támad, 21% pedig a korpára esik; 100 métermáza búzából tehát körülbelül csak 76 métermáza lisztet nyernek. A korpát azonban, akár kiviteli cikket képez, akár benn az országban fogyasztatik el, nem lehet számon kívül hagyni, mint a hogy nem számíthatjuk le a durvább liszt fajokat sem azért mert kivitelre többnyire csak a finomabb fajok kerülnek. Ezért vesszük mi a fentebbi kimutatásban a liszt tényleges mennyiségét, nem pedig a búzát, melyből előállítottatott.

Az emelkedés, melyet búza- és lisztkivitelünk mennyisége az utóbbi tíz év alatt a hetvenes évekkel szemben mutat, az értéknél is észlelhető, csak hogy nem oly mértékben, mint a mennyiségnél; a búza- és lisztárak nagymérvű hanyatlása folytán sokkal nagyobb mennyiséget kell kivinnünk, hogy ugyanaz az összeg folyjon be érte. Árúforgalmi statisztikánk a kivitelnél a következő átlagárakat alkalmazta:

	A kivitt búza	A kivitt liszt		A kivitt búza	A kivitt liszt
	átlagára métermázsánként			átlagára métermázsánként	
1868-ban	10'09	17'01	1885-ben	7'62	11'88
1869-ben	8'92	16'41	1886-ban	8'21	13'00
1870-ben	10'80	17'38	1887-ben	7'46	13'00
1871-ben	11'80	20'00	1888-ban	7'32	12'57
1872-ben	12'80	20'09	1889-ben	7'75	12'74
1873-ban	14'20	21'98	1890-ben	7'36	12'96
1874-ben	13'18	18'28	1891-ben	10'06	14'02
1882-ben	10'50	16'30	1892-ben	8'69	13'25
1883-ban	10'50	16'30	1893-ban	8'00	11'80
1884-ben	8'41	13'88	1894-ben	7'00	11'34

A behozott búza ára állandóan alacsonyabb volt, mert többnyire csak azért hoztuk be a mieinknél silányabb minőségű oláh búzát, hogy saját kitűnő minőségű búzáunkat örletlenül vagy lisztalakban kiviessük.

1889-ben a búza ára egy kicsit javult, de 1890-ben a kissé magasra becsült jó aratás hatása alatt oly alacsonyra szállt le, hogy csak néhány krajczárral volt magasabb az 1888. évi árnál, 1891-ben éppen az aratás idején majdnem 3 forintra felszökött, oly magasra, amilyen 1883 óta nem volt, — hogy 1892-ben ismét visszaessék; a lisztárak javulása 1889—1891-ben folytonos volt, azóta azonban tetemes visszaesés tapasztalható, s úgy búzáunk, mint lisztünk értékesítési viszonyai évtizedek óta nem voltak oly kedvezőtlenek, mint az utolsó években.

Magyarország búzaforgalmának értékét az utóbbi 12 év alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	B ú z a			L i s z t			Búza és liszt együtt		
	beho- zatal	kivitel	kiviteli többlet	beho- zatal	kivitel	kiviteli többlet	beho- zatal	kivitel	kiviteli többlet
e z e r f o r i n t o k b a n									
1883	7.813	54.577	46.764	988	57.703	56.715	8.801	112.280	103.479
1884	6.577	34.943	28.366	1.237	48.505	47.268	7.814	83.448	75.634
1885	5.157	41.655	36.498	1.017	40.963	39.946	6.174	82.618	76.444
1886	697	44.182	43.485	1.430	46.020	44.590	2.127	90.202	88.075
1887	303	45.483	45.180	1.223	48.338	47.115	1.526	93.821	92.295

Év	B ú z a			L i s z t			Búza és liszt együtt		
	beho- zatal	kivitel	kiviteli többlet e z e r	beho- zatal	kivitel	kiviteli többlet f o r i n t o k b a n	beho- zatal	kivitel	kiviteli többlet
1888	431	57.574	57.143	1.181	59.786	58.605	1.612	117.360	115.748
1889	809	43.003	42.194	1.006	58.855	57.849	1.815	101.858	100.043
1890	1.331	56.661	55.330	1.159	57.925	56.766	2.490	114.586	112.096
1891	3.650	65.279	61.629	1.046	67.468	66.422	4.696	132.747	128.051
1892	6.703	42.194	35.491	718	65.892	65.174	7.421	108.086	100.665
1893	7.078	39.491	32.413	856	65.864	65.008	7.934	105.355	87.411
1894	7.175	35.855	38.680	645	67.607	66.962	7.820	103.462	105.642
átlag 1883–94.	3.347	48.555	45.208	1.101	55.146	54.045	4.448	103.701	99.253

Azt említenünk sem kell, hogy a búzabehozatal hirtelen nagy csökkenése 1886-ban a román vámháború következménye.

Míg a hetvenes években a kivitt búza értéke mindig túlhaladta a kivitt liszt értékét mintegy tíz millió forinttal, addig a lefolyt évtizedben változást tapasztalunk a liszt kivitel előnyére, a mely egyre növekedőben van, tetőpontját 1894-ben érve el, amikor a liszt kivitel értéke harminczkét millióval haladta túl a búza kivitelét.

A hetvenes évek búza- és liszt kivitele évenként átlag 70 millió forintot képviselt, míg a lefolyt évtized kivitelének átlagos kiviteli többlete 100 millió forintra rúgott.

Régibb áruforgalmi statisztikánk külforgalmunkat nem részletezte származási, illetőleg rendeltetési hely szerint, így búza kivitelünket országok szerint csakis az újabb áruforgalmi statisztika alapján ismerjük:

Sorszám	Az ország neve, a hová a kivitel történt	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
é v b e n												
1. Búzakivitelünk:												
a) E z e r m é t e r m á z s á k b a n												
1	Ausztria	3.567	4.539	4.036	4.641	5.033	4.087	5.554	5.341	4.345	4.520	4.630
2	Svájc	259	526	698	847	1.553	690	899	512	268	279	310
3	Németország.....	322	260	309	453	646	408	820	458	232	135	131
4	Nagy-Britannia és Írország	—	56	11	—	115	183	23	—	—	—	—
5	Olaszország	4	82	321	129	79	69	21	20	4	2	—
6	Franciaország	—	—	2	2	354	47	19	62	—	—	—
7	Más országok	3	3	1	—	83	67	78	97	1	—	1
Összesen.....		4.155	5.496	5.378	6.072	7.863	5.551	7.411	6.490	4.850	4.936	5.132

Sorszám	Az ország neve, a hová a kivitel történt	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
é v b e n												
b) Százalékokban.												
1	Ausztria.....	85 ⁸⁵	83 ⁰⁴	75 ⁰⁵	76 ⁴³	64 ⁰¹	73 ⁶⁵	74 ⁹¹	82 ³⁰	89 ⁵⁹	91 ⁵⁷	91 ³⁷
2	Svájcz.....	6 ²³	9 ⁶²	12 ⁹⁸	13 ⁹⁵	19 ⁷⁵	12 ⁴³	12 ¹³	7 ⁸⁹	5 ⁵³	5 ⁶⁵	6 ⁰⁵
3	Németország.....	7 ⁷⁵	4 ⁷⁶	5 ⁷⁴	7 ⁴⁶	8 ²¹	7 ³⁵	11 ⁰⁵	7 ⁰⁶	4 ⁷⁸	2 ⁷⁴	2 ⁵⁶
4	Nagy-Brit. és Írorsz.....	—	1 ⁰²	0 ²⁰	—	1 ⁴⁶	3 ³⁰	0 ³¹	—	—	—	—
5	Olaszország.....	0 ¹⁰	1 ⁰⁰	5 ⁹⁷	2 ¹³	1 ⁰¹	1 ²⁴	0 ²⁶	0 ³¹	0 ⁰⁸	0 ⁰⁴	—
6	Francaziország.....	—	—	0 ⁰⁴	0 ⁰³	4 ⁵⁰	0 ⁸⁵	0 ²⁶	0 ²⁵	—	—	—
7	Más országok.....	0 ⁰⁷	0 ⁰⁶	0 ⁰²	—	1 ⁰⁶	1 ²¹	1 ⁰⁵	1 ⁴⁹	0 ⁶²	—	0 ⁰²
Összesen.....		100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ¹⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰
2. Liszt kivitelünk:												
a) Ezer méter mázsákban.												
1	Ausztria.....	1.997	2.200	2.309	2.544	3.091	3.060	3.104	3.765	4.018	4.531	4.897
2	Nagy-Brit. és Írorsz.....	729	752	628	599	923	856	584	504	436	511	525
3	Francaziország.....	214	81	128	96	174	163	138	148	108	120	135
4	Németország.....	234	126	113	139	92	115	293	192	233	202	183
5	Svájcz.....	141	127	125	143	157	93	55	56	46	32	48
6	Bosznia-Hercegov.....	21	28	30	41	72	84	69	44	50	69	78
7	Belgium-Holland.....	44	40	32	40	94	59	2	1	1	1	5
8	Románia.....	24	25	31	—	—	—	—	—	1	—	—
9	Olaszország.....	9	35	44	—	18	11	12	7	6	19	7
10	Szerbia.....	9	15	13	9	10	8	8	6	5	4	4
11	Más országok.....	72	70	86	107	125	178	203	89	69	89	79
Összesen.....		3.494	3.499	3.539	3.718	4.756	4.618	4.468	4.812	4.973	5.578	5.961
b) Százalékokban.												
1	Ausztria.....	57 ¹⁶	62 ⁸⁸	65 ²⁴	68 ⁴²	64 ⁰⁶	66 ²⁶	69 ⁴⁷	78 ²⁴	80 ⁸⁰	81 ²³	82 ¹⁵
2	Nagy-Brit. és Írorsz.....	20 ⁸⁶	21 ⁴⁹	17 ⁷⁵	16 ¹¹	19 ⁴¹	18 ⁵⁴	13 ⁰⁷	10 ⁴⁷	8 ⁷⁷	9 ¹⁶	8 ⁸¹
3	Francaziország.....	6 ¹¹	2 ³²	3 ⁶²	2 ⁵⁸	3 ⁶⁶	3 ⁵³	3 ⁰⁹	3 ⁰⁸	2 ¹⁷	2 ¹⁵	2 ³⁶
4	Németország.....	6 ⁷⁰	3 ⁶⁰	3 ¹⁹	3 ⁷⁴	1 ⁸³	2 ⁴⁹	6 ⁵⁶	3 ⁹⁹	4 ⁷⁹	3 ⁶²	3 ⁰⁷
5	Svájcz.....	4 ⁰⁴	3 ⁶³	3 ⁵³	3 ⁸⁵	3 ³⁰	2 ⁰²	1 ²³	1 ¹⁶	0 ⁹³	0 ⁵⁷	0 ⁸¹
6	Bosznia-Hercegov.....	0 ⁰⁰	0 ⁸⁰	0 ⁸⁵	1 ¹⁰	1 ⁵¹	1 ⁸²	1 ⁵⁴	0 ⁹¹	1 ⁰¹	1 ²⁴	1 ³¹
7	Belgium-Holland.....	1 ²⁵	1 ¹⁴	0 ⁹⁰	1 ⁰⁸	1 ⁹⁸	1 ⁰⁸	0 ⁰⁵	0 ⁰²	0 ⁰¹	0 ⁰²	0 ⁰⁸
8	Románia.....	0 ⁶⁹	0 ⁷¹	0 ⁸⁸	—	—	—	—	—	0 ⁰¹	—	—
9	Olaszország.....	0 ²⁶	1 ⁰⁰	1 ²⁴	—	0 ³⁸	0 ²⁴	0 ²⁷	0 ¹⁵	0 ¹²	0 ³⁴	0 ¹²
10	Szerbia.....	0 ²⁶	0 ⁴³	0 ³⁷	0 ²⁴	0 ²¹	0 ¹⁷	0 ¹⁸	0 ¹³	0 ¹⁰	0 ⁰⁷	0 ⁰⁵
11	Másországok.....	2 ⁰⁶	2 ⁰⁰	2 ⁴³	2 ⁸⁸	2 ⁶³	3 ⁸⁵	4 ⁵⁴	1 ⁸⁵	1 ³⁹	1 ⁶⁰	1 ³²
Összesen.....		100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰

1) Ebből Brazília 83.

Árúforgalmi statisztikánk szerint a kivitt magyar búza és liszt túlnyomó részét Ausztria fogyasztása köti le. Ez kétségszövonhatatlan tény, de az is ép oly bizonyos, hogy az Ausztriára vonatkozó fen-
tebbi adatok túlzottak s a kimutatott mennyiségekben sok oly búza
és liszt foglaltatik, mely nem az osztrák fogyasztás számára vitetik
ki, hanem Ausztriát csak transitó úttul használja nyugat felé. Kitűnik
ez, ha a külön magyar árúforgalmi statisztika adatait összehasonlít-
juk a közös magyar-osztrák vámterület külkereskedelmi forgalmának
statisztikájával.

4. Rozstermelés és forgalom.

Magyarország rozstermelése. Hazánkban a rozs jóval kisebb területet foglal el, mint a búza, a learatott rozsterület 1894-ben a learatott összes területnek 9'10/-át képviselte és termelése csökkenő irányzatot mutat a búza javára. Az utóbbi 22 év alatt a szorosabb értelemben vett Magyarországon a rozsterület és termés abszolút nagyságát s a hektáronkinti eredményt a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A learatott terület hektárokban	Termett		Év	A learatott terület hektárokban	Termett	
		összesen	hektáronkint			összesen	hektáronkint
		hektoliter				hek oliter	
1873	1,296.598	6,400.622	4'94	1883	1,098.686	14,136.168	12'87
1874	1,189.963	12,195.813	10'25	1884	1,104.585	15,137.165	13'70
1875	1,204.235	10,506.840	8'72	1885	1,131.050	14,699.445	13'00
1876	1,390.369	8,934.254	6'43	1886	1,124.484	13,189.657	11'73
1877	1,251.161	13,367.421	10'68	1887	1,122.510	18,077.814	16'10
1878	1,318.344	18,308.465	13'89	1888	1,105.750	14,870.624	13'45
1879	1,197.758	8,496.807	7'09	1889	1,082.093	12,965.531	11'98
1880	1,085.478	12,137.993	11'18	1890	1,085.563	17,684.532	16'29
1881	1,088.052	14,163.069	13'02	1891	1,034.134	13,165.490	12'73
1882	1,088.289	17,785.907	16'34	1892	1,106.927	16,414.540	14'83
átlag 1873—82	1,211.025	12,229.719	10'99	átlag 1883—92	1,099.578	15,034.097	12'53
				1893	1,244.138	19,658.911	16'06
				1894	1,110.540	19,201.969	17'29

Rozstermésünk métermázsákban kifejezve az utóbbi tíz év alatt következő volt:

1885-ben	10,436.606 mm.	1890-ben	12,779.358 mm.
1886-ban	9,373.037 »	1891-ben	9,301.372 »
1887-ben	13,020.914 »	1892-ben	11,727.835 »
1888-ban	10,219.938 »	1893-ban	14,095.125 »
1889-ben	9,237.837 »	1894-ben	13,953.918 »

átlag 1885—94 ... 11,414.594 mm.

Hivatalos statisztikánk szerint rozstermésünk átlagos súlya, megkülönböztetve az őszi és a tavaszi rozsot, hektoliterenkint következő volt:

	1886	1887	1888	1889	1890
Őszi rozs	72'2 kgr.	72'1 kgr.	71'4 kgr.	71'3 kgr.	72'3 kgr.
Tavaszi rozs	67'1 »	69'2 »	69'7 »	68'6 »	70'7 »

	1891	1892	1893	1894
Őszi rozs	70'5 kgr.	71'5 kgr.	} 71'6 kgr.	} 72'5 kgr.
Tavaszi rozs	69'9 »	69'7 »		

Horvát-Szlavonországokban a rozsterület az 1885—89. évek átlagában 106'47 ezer hektár volt, a termés pedig 1.082'9 ezer hektoliterre rúgott, az átlagos termés tehát hektáronként csak 10'17 hektolitert tett. 1890-ben 105.269 hektáron 1,083.000. 1891-ben 98.466 hektáron 757.000, végül 1892-ben 97.689 hektáron 883.000 hektoliter rozs termett, hektáronként, 10'31, 7'69, illetőleg 9'04 hliter átlaggal. 1893-ban 98.951 hektáron 1,081.871 hektoliter vagyis 756.021 métermázsa, 1894-ben pedig 100.245 hektáron 1,198.964 hektoliter vagy 848.178 métermázsa, 10'93, illetőleg 11'96 hektoliter átlaggal. Legkiterjedtebb a rozstermelés Belovár-Kőrös vármegyében, melyre az összes rozsterületnek több mint egyharmada esik, továbbá Zágráb és Verőcze vármegyékben. A Dráván inneni vármegyék közül a rozs legnagyobb területet foglal el a következőkben:

1. Pest	159.476	ha	6. Nyitra	48.174	ha
2. Szabolcs	74.490	»	7. Bihar	43.109	»
3. Vas	56.057	»	8. Veszprém	34.265	»
4. Zala	52.223	»	9. Zemplén	33.362	»
5. Somogy	48.968	»	10. Pozsony	33.246	»

Az összes rozstermelés a Magyarbirodalom területén tett:

	Learatott ter. hektár	Összesen m é t e r m á z s a	Hektáron- kint
1885-ben	1,238.808	11,218.897	9'76
1886-ban	1,233.853	10,321.642	8'87
1887-ben	1,228.352	13,787.034	11'95
1888-ban	1,210.823	10,980.580	9'54
1889-ben	1,186.516	9,890.845	8'86
1890-ben	1,190.832	13,550.051	12'43
1891-ben	1,132.540	9,831.291	8'92
1892-ben	1,203.461	12,346.080	11'12
1893-ban	1,323.089	14,863.253	11'22
1894-ben	1,210.785	14,805.182	12'22
átlag 1885—94	1,215.908	12,159.486	10'00

A legnagyobb termést az 1893. év adta, bár a hektáronkénti hozam több évben magasabb volt, mint 1893-ban, de ez utóbbi év volt a rozs legnagyobb területi kiterjedésének esztendeje.

A rozs legnagyobb része hazánkban őszi rozs, a tavaszi rozs 1894-ben 92.548 ezer hektár területet foglalt el, melyen 1.370 ezer hektoliter termett.

Némileg a rozshoz számíthatjuk a kétszerest is, mely inkább csak saját s kis részben helyi fogyasztásra termesztetik, de a nagy gabonapiacra nem kerül. Régebben a kétszeres termesztése általánosabb volt, mint jelenleg; ma már kétszeres helyett inkább a forgalomképesebb búzát vetik, 1868-ban még 412 ezer hektárról arattunk kétszerest, 1894-ben pedig csak 134 ezer hektárról. Az évi termés a lefolyt husz év alatt 1'55 és 3'69 millió hektoliter közt ingadozott s 1894-ben 2'983 millió hektolitert tett. Horvát-Szlavonországokban az 1885—89. évek átlagában 56 ezer hektárról 788 ezer hektoliter kétszerest arattak, 1894-ben ugyanannyi hektárról 800.907 hektolitert.

A kétszerest a Dráván túl sokkal nagyobb arányban mívelik, mint az anyaországban. Leginkább Szerém és Verőcze vármegyében divatos, a magyar vármegyék közül pedig Biharban.

A rozstermelés nemzetközi áttekintése. A különböző országok rozstermelésének nagyságáról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

Sorszám	Az ország neve	Átlag 1884—88	1889	1890	1891	1892	1893	Átlag 1889—93	Átlag 1884—93
Bevetett terület ezer hektárookban:									
1	Németország	5.830·7	5.801·9	5.822·2	5.479·7	5.678·3	6.012·3	5.758·9	5.794·8
2	Ausztria	2.002·4	1.971·7	2.006·8	1.939·4	1.958·4	1.948·3	1.964·8	1.983·9
3	Francoziaország	1.657·2	1.634·0	1.588·6	1.498·6	1.541·8	1.530·1	1.558·6	1.607·9
4	Magyarbirodalom ... És pedig: Magyarország ... Horv.-Szlavor. ...	1.224·7 1.117·7 107·0	1.186·5 1.082·1 104·4	1.190·9 1.085·6 105·3	1.132·6 1.034·1 98·5	1.204·6 1.106·9 97·7	1.343·1 1.244·1 99·0	1.211·5 1.110·5 101·0	1.217·8 1.114·1 103·7
5	É.-A. Egy.-Allamok	892·7	—	—	—	—	825·6	825·6	881·5
6	Németalföld	203·1	203·0	203·7	183·6	200·7	—	197·7	200·8
7	Bulg. és K.-Rum. ...	82·8	—	—	130·9	181·2	—	—	—
8	N.-Brit. és Írország	29·7	34·5	28·1	24·3	19·5	—	26·6	28·9
Összes termés millió hektoliterekben:									
1	Európ.-Oroszország.	246·55	207·6	253·1	190·2	228·3	256·42	227·10	236·84
2	Németország	81·07	73·82	74·44	81·61	66·46	96·16	78·10	80·28
3	Ausztria	28·53	24·94	28·54	24·60	29·66	27·78	27·10	27·82
4	Francoziaország	23·76	23·12	24·17	21·19	23·56	22·52	23·76	23·98
5	Magyarbirodalom ... És pedig: Magyarország ... Horv.-Szlavor. ...	16·32 15·20 1·12	13·60 12·97 0·93	18·76 17·68 1·08	13·98 13·17 0·76	17·29 16·41 0·88	15·08 14·09 0·90	15·79 14·86 0·93	16·64 15·09 1·01
6	É.-A. Egy.-Allamok	8·73	—	—	—	—	9·64	9·64	8·88
7	Svédország	7·52	7·37	7·60	8·01	8·29	8·75	7·97	7·75
8	Belgium	5·96	6·18	6·97	5·48	7·61	6·75	6·60	6·27
9	Dánia	5·76	6·11	5·89	6·57	7·05	6·69	6·46	6·11
10	Németalföld	3·98	3·98	3·91	2·91	4·37	—	3·79	3·90
11	Finnország	4·26	4·53	—	—	—	—	4·53	4·31
12	Olaszország	1·46	1·45	1·66	1·61	1·48	1·58	1·54	1·50
13	Bulg. és K.-Rum. ...	1·54	—	—	4·74	4·38	—	—	—
14	Románia	—	—	—	1·37	1·77	2·71	1·95	—

Sorszám	Az ország neve	Átlag 1884—88	1889	1890	1891	1892	1893	Átlag 1889—93	Átlag 1884—93
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben :									
1	Belgium	21'46	22'36	25'10	19'69	28'98	—	24'01	22'56
2	Dánia	21'48	22'72	21'88	24'90	24'09	—	23'53	22'30
3	Németalföld	19'61	19'00	19'19	16'88	21'77	—	19'96	19'49
4	Franciaország	14'34	14'46	15'21	14'40	15'28	14'71	15'45	14'56
5	Ausztria	14'15	12'65	14'22	12'68	15'10	14'31	13'79	14'03
6	Bulg. és K.-Rum. ...	17'37	—	—	—	23'91	—	—	—
7	Németország	13'90	12'71	14'02	12'13	11'71	15'90	13'68	13'75
8	Magyarbirodalom ...	13'40	11'71	15'75	12'90	14'35	15'68	13'94	13'69
	<i>És pedig :</i>								
	Magyarország ...	13'60	11'48	16'29	12'73	14'83	16'03	14'38	13'95
	Horr.-Szlavon. ...	10'49	8'91	10'30	7'69	9'04	10'93	9'21	9'76
9	É.-A.-Egy.-Államok	9'79	—	—	—	—	11'68	11'68	10'07
10	Olaszország	9'11	11'10	11'05	11'43	10'38	10'90	10'65	10'03
11	Európai Oroszország	9'45	7'94	9'68	7'88	8'73	9'86	8'70	9'07
12	Japán	8'83	8'81	5'30	11'57	11'99	16'09	10'75	9'79

A rozstermő országok közt első helyen Oroszország áll, hol 1893-ban Lengyelország nélkül 25'27 millió hektár volt rozsszal bevetve, több mint négyszer annyi, mint a közvetlenül utána következő Németbirodalomban. Ausztriában és Franciaországban is tekintélyes a rozstermelés, de ez utóbbi államban egyre fogy a bevetett terület; világrészünk északi államainak általában legkiválóbb kenyérterményét képezi a rozs és ott viszonylag a bevetett terület legnagyobb részét foglalja el. — A rozsról elmondhatjuk, hogy az Európának speciális gabonája, a többi világrészekben, kivéve az Északamerikai Egyesült-Államokat és Japánt, jóformán nem is termesztik. Európában körülbelül annyi, sőt valamivel még több rozst termesztenek, mint búzát, Európa rozstermésének pedig jóval több, mint fele Oroszországra esik.

Magyarország rozsforgalma. — A mi rozstot termelünk, azt többnyire magunk fogyasztjuk el. Népünk valamennyi gabonanemű közül kenyérnek rozstot fogyaszt el legtöbbet, többet mint búzát, úgy, hogy élelmezési statisztikánk szerint a kenyérhez felhasznált összes gabonamennyiségből 31'25% rozsra esik. De bár rozsból távolról sincs akkora kivitelünk, mint búzából, rozskivitelünk sem egészen jelentéktelen. 1868-ban 1'79 millió métermáza rozstot vittünk ki, mely mennyiség 1869-ben 1'61 millióra, 1870-ben 1'11 millióra szállt ugyan le, de 1871-ben ismét 2'03-ra emelkedett. Ez évtől fogva a rossz termések következtében rozskivitelünk is nagyon lehanyatlott, 1872-ben már csak 794 ezer métermázsát, 1873-ban pedig 330 ezer métermázsát, sőt a behozatalt levonva a kivitelből, csak 163 ezer

métermázsát; végre 1874-ben 538 ezer métermázsát tesz, miből azonban még le kell ütni 115 ezer métermázsát behozatalt.

Ujabb áruforgalmi statisztikánk szerint a rozskivitel és behozatal következő mennyiségekre rugott, ezer métermázsákban:

	1882	1883	1884	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
Behozatal	47	22	42	30	4	4	1	2	16	21	8	19	44
Kivitel	1.121	1.508	1.223	1.227	1.137	1.335	1.604	1.445	1.774	2.095	1.979	1.902	2.022
Kiviteli többlet...	1.074	1.486	1.181	1.197	1.133	1.331	1.603	1.443	1.758	2.074	1.971	1.883	1.981

Rozsbehozatalunk tehát egészen jelentéktelen; kivitelünk, mely ugyszólván kizárólag Ausztria felé irányul, határozott emelkedést mutat és az utolsó évek hanyatló árai daczára is vagy 19'9 millió frt értéket képvisel; tetőpontján pedig, 1891-ben, megközelítette a 20 millió frt értéket.

5. Árpatermelés és forgalom.

Magyarország árpatermelése. — Bár az árpa főleg állatok takarmányozására, másodsorban pedig serfőzésre szolgál, népünk élelmezésében szintén szerepet játszik. Élelmezési statisztikánk, sajnos, nem különíti el a tésztaeműnek és kenyérnek elfogyasztott árpát a zabtól, s csak annyit látunk belőle, hogy évenként közvetlenül emberi táplálkozásra hazánkban több mint 3 millió hliter árpa és zab fogy el. Az utóbbi 23 év alatt az árpatermelés nagyságát a szorosabb értelemben vett Magyarországon a következő számok mutatják:

Év	A learatott terület hektárokbau	Termett		Év	A learatott terület hektárokbau	Termett	
		összesen	hektáronként			összesen	hektáronként
		hektoliter				hektoliter	
1873	902.101	9,899.578	10'97	1883	972.304	13,848.644	14'24
1874	947.353	12,449.409	13'13	1884	995.354	16,498.008	16'57
1875	908.349	7,609.007	8'38	1885	1,045.869	19,141.210	18'30
1876	1,078.401	11,116.737	10'31	1886	1,044.219	13,343.882	12'78
1877	930.466	12,142.688	13'05	1887	1,004.099	19,635.717	19'56
1878	1,000.056	16,709.228	16'71	1888	981.375	15,898.704	16'20
1879	982.798	9,233.206	9'39	1889	1,006.501	12,163.502	12'08
1880	978.408	17,943.427	18'34	1890	1,007.169	18,646.745	18'51
1881	910.746	14,064.673	15'44	1891	1,043.143	19,303.710	18'51
1882	370.805	20,285.806	20'90	1892	1,043.984	18,317.155	17'55
átlag				átlag			
1873—82	960.948	13,145.376	13'68	1883—92	1,014.402	16,679.728	16'44
				1893	1,046.236	21,662.405	20'71
				1894	1,056.205	16,790.745	18'74

Súly szerint árpatermésünket az utóbbi tíz évről a következő táblázat tünteti fel:

mm.	mm.	mm.
1885-ben ... 12,250.037	1889-ben ... 7,695.855	1892-ben ... 11,626.525
1886-ban ... 8,424.377	átl. 1885—89 10,260.384	1893-ban ... 14,099.223
1887-ben ... 12,712.116	1890-ben ... 12,069.020	1894-ben ... 13,112.760
1888-ban ... 10,219.938	1891-ben ... 12,118.419	ált. 1890—94 12,603.389

Egy hektoliter árpa átlagos súlya pedig következő volt:

1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
Őszi árpa ... 62 ^s kg.	64 ^s kg.	64 ^s kg.	62 ^s kg.	64 ^s kg.	62 ^s kg.	63 ^s kg.	64 ^s kg.	66 ^s kg.
Tavaszi árpa 63 ^s »	64 ^s »	64 ^s »	63 ^s »	64 ^s »	63 ^s »	63 ^s »	65 ^s »	66 ^s »

Horvát-Szlavonországban sokkal kisebb mértékben üzik az árpatermelést és kiválóan őszi árpát termelnek, eltérőleg az anyaországtól; a learatott terület 1885. óta 66°—69ⁱ ezer hektár között ingadozik; legtöbb árpát termel Szerém, Lika-Krbava s Zág-ráb megye; a termés 1894-ben 1,012.200 hektoliterre rúgott.

Az anyaországban az árpavetések legnagyobb része tavaszi, 1894-ben az összes learatott árpaterületből 92^{is}0/0 a tavaszi árpára esett s csak 7^s2 az őszi árpára. Horvát-Szlavonországban egészen más az arány, ott az árpaterületnek 70^{is}91°/0-a az őszi árpára esik s csak 29^o09^o/0-a a tavaszira.

A magyar anyaországban az árpaterület abszolút nagysága a következő vármegyékben legnagyobb (az 1894-iki évi területet véve):

1. Nyitra ... 74.450 ha.	4. Bihar ... 42.020 ha.	7. Fejér ... 31.987 ha.
2. Pest ... 68.703 »	5. J.-N.-K.-Szoln. 33.506 »	8. Somogy ... 31.170 »
3. Pozsony ... 59.394 »	6. Zemplén ... 32.750 »	9. Trencsén ... 31.718 »

Súlymértékben kifejezve volt az árpatermés az egész Magyar-birodalomban:

	learatott terület hektárokbán	összesen mmázásokban	hektáronként mmázásokban
1885 ...	1,115.767	12,838.700	11 ^s 54
1886 ...	1,113.348	8,990.165	8 ^o 08
1887 ...	1,072.454	12,217.842	11 ^s 39
1888 ...	1,048.166	10,696.660	10 ^s 21
1889 ...	1,070.741	8,078.925	7 ^s 55
1890 ...	1,074.119	12,587.555	11 ^s 72
1891 ...	1,108.565	12,575.939	11 ^s 34
1892 ...	1,110.259	12,122.760	11 ^s 33
1893 ...	1,112.734	14,626.509	13 ^s 14
1894 ...	1,125.298	13,730.690	12 ^s 20
átlag 1885—1894 ...	1,095.145	11,853.858	10 ^s 82

Az árpatermésben igen nagy eltéréseket látunk; a legjobb termés 1893-ban fordult elő (14^s millió métermázsával), a legrosszabb 1889-re esett (8^s1 millió métermázsával).

Az árpatermelés nemzetközi áttekintése. — Az árpatermelés nagyságát a különböző országokban a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1884— 1888	1889	1890	1891	1892	1893	Átlag 1888— 1893	Átlag 1884— 1893
Bevetett terület ezer hektárookban:									
1	Németország	1.732,1	1.685,0	1.664,7	1.806,7	1.690,1	1.627,0	1.694,7	1.713,4
2	Algír	1.427,3	1.361,3	1.426,1	1.426,9	1.442,5	1.475,9	1.426,5	1.426,9
3	Ausztria	1.124,6	1.138,3	1.115,9	1.140,0	1.130,7	1.142,4	1.133,5	1.129,1
4	Magyarbirodalom	1.082,7	1.070,7	1.074,2	1.108,4	1.111,6	1.112,7	1.095,5	1.088,5
	<i>És pedig: Magyarország</i>	<i>1.014,2</i>	<i>1.006,3</i>	<i>1.007,2</i>	<i>1.043,1</i>	<i>1.044,0</i>	<i>1.046,2</i>	<i>1.029,4</i>	<i>1.021,8</i>
	<i>Horvát-Szlavonország</i>	<i>68,5</i>	<i>64,2</i>	<i>67,0</i>	<i>65,3</i>	<i>67,6</i>	<i>66,5</i>	<i>66,1</i>	<i>66,7</i>
5	Franciaország	957,6	873,5	877,5	1.223,2	916,4	874,9	953,1	955,3
6	Nagy-Britannia és Írország	949,4	934,6	928,1	926,9	824,9	908,8	904,7	927,0
7	Ejszakamer. Egyesült-Államok	1.125,1	—	—	—	—	1.304,3	1.304,3	1.154,9
8	Bulgária és Kelet-Rumélia	321,8	—	—	—	—	—	—	—
9	Ausztráliai brit birtok	50,7	68,6	60,8	37,4	35,77	42,98	48,9	50,0
10	Németalföld	46,1	45,0	—	45,3	43,6	—	44,6	45,6
11	Románia	—	—	518,4	525,9	560,4	593,1	549,4	—
Összes termés millió hektoliterekben:									
1	Európai Oroszország	48,83	43,52	61,77	53,33	66,03	103,15	65,56	57,20
2	Németország	35,96	30,77	36,82	40,59	38,73	31,25	35,63	35,96
3	Nagy-Britannia és Írország	28,20	27,11	29,36	28,94	27,96	20,87	26,84	27,52
4	Franciaország	17,49	15,81	17,16	25,42	16,22	12,92	17,37	17,43
5	Ejszakamer. Egyesült-Államok	21,10	—	—	—	—	24,59	24,59	21,67
6	Magyarbirodalom	17,74	11,80	19,50	20,04	19,07	22,74	18,63	18,19
	<i>És pedig: Magyarország</i>	<i>16,90</i>	<i>11,16</i>	<i>18,65</i>	<i>19,30</i>	<i>18,19</i>	<i>21,66</i>	<i>17,79</i>	<i>17,33</i>
	<i>Horvát-Szlavonország</i>	<i>0,84</i>	<i>0,64</i>	<i>0,85</i>	<i>0,74</i>	<i>0,88</i>	<i>1,08</i>	<i>0,84</i>	<i>0,94</i>
7	Ausztria	19,22	16,14	19,19	19,48	21,68	18,47	18,79	19,01
8	Algír	14,28	13,32	15,55	14,43	12,78	11,21	13,46	13,87
9	Dánia	8,05	7,02	8,35	8,19	8,95	6,32	7,76	7,91
10	Svédország	5,12	4,93	5,19	4,89	5,01	4,62	4,93	5,03
11	Bulgária és Kelet-Rumélia	4,89	—	—	4,38	4,40	—	—	4,89
12	Olaszország	2,93	2,95	3,86	3,42	2,79	2,78	3,16	3,04
13	Finnország	2,01	—	—	—	—	—	—	—
14	Németalföld	1,61	1,72	—	1,57	1,75	—	1,68	1,64
15	Belgium	1,43	1,28	1,45	1,22	1,33	1,17	1,35	1,38
16	Ausztráliai brit birtok	0,93	1,36	1,01	0,68	0,67	0,82	0,91	0,92
17	Románia	—	—	5,99	7,81	7,94	12,54	8,40	—
18	Japán	12,13	12,94	9,75	14,62	10,93	11,09	11,86	12,00
19	Canada	—	—	—	7,02	5,48	4,48	5,66	—
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:									
1	Németalföld	35,92	38,22	—	34,66	40,14	—	37,67	35,96
2	Belgium	35,46	31,94	38,71	29,36	38,70	—	34,50	35,02
3	Nagy-Britannia és Írország	29,72	29,01	31,63	31,18	33,86	22,98	29,70	29,70
4	Dánia	25,43	22,21	25,15	24,67	—	—	24,01	24,89
5	Németország	20,76	18,26	22,12	24,92	22,98	19,21	21,20	20,89
6	Ejszakamer. Egyesült-Államok	18,76	—	—	—	—	18,86	18,86	18,79
7	Franciaország	18,58	18,09	19,54	20,78	17,71	13,97	18,23	18,25
8	Ausztráliai brit birtok	18,34	19,39	16,61	18,20	18,76	19,08	18,61	18,40
9	Magyarbirodalom	16,40	10,62	18,15	18,08	17,18	20,35	17,01	16,91
	<i>És pedig: Magyarország</i>	<i>16,67</i>	<i>10,69</i>	<i>18,51</i>	<i>18,51</i>	<i>17,55</i>	<i>20,71</i>	<i>17,29</i>	<i>16,97</i>
	<i>Horvát-Szlavonország</i>	<i>12,26</i>	<i>10,03</i>	<i>12,76</i>	<i>11,28</i>	<i>11,66</i>	<i>13,16</i>	<i>12,73</i>	<i>12,59</i>
10	Ausztria	17,10	14,19	17,19	17,09	19,19	16,17	16,38	16,84
11	Bulgária és Kelet-Rumélia	15,19	—	—	—	—	—	—	—
12	Európai Oroszország	9,69	8,78	12,37	10,60	13,12	16,13	12,14	10,91
13	Olaszország	8,46	8,87	11,63	10,28	8,91	8,61	9,20	9,06
14	Algír	10,01	9,78	11,90	10,11	8,10	7,60	9,29	9,73
15	Románia	—	—	11,76	14,85	12,92	21,14	15,12	—

Árpával a legnagyobb terület Oroszországban van bevetve, 1893-ban Lengyelország nélkül 6.395 ezer hektár, mely szám a fentebbi kimutatásban azért nem szerepel, mert Oroszországban az egyes terményekkel bevetett területet nem mutatják ki évről-évre. Ugyanez okból nem fordulnak elő a következő országok: Olaszország (1893-ban) 23² ezer, Dánia (1888-ban) 297³ ezer, Egyptom (1887-ben) 218⁷ ezer, Svédország (1892-ben) 222⁷ ezer, Norvégia 55⁹ ezer s Belgium (1880-ban) 40² ezer hektár árpaterülettel.

Magyarország árpaforgalma. — Az árpa szintén jelentékenyebb kiviteli cikkeink közé tartozik; már 1868-ban 2⁴¹ millió métermázsa árpát vittünk ki 15⁹³ millió frt értékben. A következő években árpakivitelünk is megcsökkent s 1⁰⁴ és 1⁷⁴ millió métermázsa között ingadozott s 7⁵⁵-től egész 11.95 millió frt folyt be érte. Árpabehozatalunk még a rossz termésű hetvenes években sem volt valami nagy, a maximum (1874-ben) 243 ezer métermázsa volt. Árpaforgalmunk nagyságát az utóbbi évekről a következő számok mutatják:

Á r p a	1883. ban	1884. ben	1885. ben	1886. ban	1887. ben	1888. ban	1889. ben	1890. ben	1891. ben	1892. ben	1893. ban	1894. ben
	e z e r m é t e r m á z s á b a n											
Behozatal...	218	131	167	36	8	26	24	70	31	40	199	517
Kivitel	1.878	2.470	3.193	2.496	2.797	3.672	2.126	3.810	2.575	2.660	4.576	3.595
Kiv. többlet.	1.660	2.339	3.026	2.460	2.789	3.646	2.102	3.740	2.544	2.620	4.377	3.078
	e z e r f o r i n t o k b a n											
Behozatal...	1.658	1.066	1.143	240	59	174	167	441	210	202	944	2.180
Kivitel	14.273	18.899	21.313	17.695	16.792	27.273	15.977	28.135	19.334	16.760	35.693	30.555
Kiv. többlet.	12.615	17.833	20.170	17.455	16.733	27.099	15.810	27.694	19.124	16.558	34.749	28.375

Árpakivitelünk egészben emelkedést mutat. Jellemző, hogy legújabbán kivitelünknek nem egészen fele esik csak Ausztriára s a Német-birodalom csaknem oly erős vevőnk, mint a szomszéd állam. Jelentékeny kivitelünk van Nagy-Britanniába és Németalföldre. A behozatalban ellenben az aldunai államok mellett csak Oroszországot tesz számot.

A maláta a fenti számokba nincs befoglalva. E cikk legújabbán a bevitelnél is jelentékeny arányban kezd szerepelni, míg a kivitel az utolsó öt évben 94—133 ezer mm. közt váltakozik, a kiviteli többlet a behozatal emelkedése folytán apadóban van.

6. Zabtermelés és forgalom.

Magyarország zabtermelése. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon az évenként learatott zabterület és termés következő volt:

Év	A learatott terület hektárokban	Termett		Év	A learatott terület hektárokban	Termett	
		összesen	hektáronként			összesen	hektáronként
			hektoliter				hektoliter
1873	1,023.831	12,426.064	17'24	1883	992.690	18,029.008	18'16
1874	1,048.032	14,029.915	13'38	1884	994.652	20,117.870	20'23
1875	984.257	7,828.641	8'16	1885	1,038.209	19,186.829	18'48
1876	1,239.713	13,854.412	11'17	1886	1,053.431	19,379.447	18'40
1877	1,087.134	14,135.757	13'00	1887	1,045.593	21,672.427	20'73
1878	1,154.726	21,202.912	18'36	1888	1,045.122	19,916.964	19'06
1879	1,088.785	13,560.030	12'38	1889	1,017.823	15,378.523	15'11
1880	1,017.663	21,728.667	21'35	1890	993.054	18,776.578	18'90
1881	955.693	16,847.737	17'63	1891	1,006.809	22,872.809	22'72
1882	998.678	23,786.593	23'82	1892	1,004.314	22,997.778	21'91
átlag				átlag			
1873—82	1,059.851	15,940.073	15'04	1883—92	1,019.170	19,832.823	19'46
				1893	969.830	24,037.369	24'79
				1894	985.773	24,874.024	25'23

Métermázsákban kifejezve az utóbbi 10 év alatt következő mennyiséget tett:

1885-ben	8,442.205	mm.	1891-ben	9,858.339	mm.
1886-ben	8,608.037	»	1892-ben	9,789.609	»
1887-ben	9,592.269	»	1893-ban	10,553.475	»
1888-ban	8,719.835	»	1894-ben	10,877.064	»
1889-ben	6,671.616	»	átlag 1885—94	9,143.045	mm.
1890-ben	8,318.000	»			

Egy hektoliter átlagos súlya pedig a hivatalos adatok szerint következőleg alakult:

1886-ban	44'4	kgr.	1891-ben	43'1	kgr.
1887-ben	44'3	»	1892-ben	44'5	»
1888-ban	43'8	»	1893-ban	43'7	»
1889-ben	43'4	»	1894-ben	43'8	»
1890-ben	44'3	»			

A zabterület 1893-ban a learatott területnek 9.35%-át tette. Horvát-Szlavonországban a zabterület körülbelül hasonló arányban fordul elő, ott a learatott területnek 10.31%-át tette. Horvát-Szlavonországban a zabterület abszolút nagysága 1892-ben 94.587 hektár volt, — a zabterületen 1,228.005 hektoliter termett, legnagyobb területen termeltek a társországokban zabot, 1892-ben Szerém-

32.213, Verőcze 18.833, Zágráb 11.604 hektáron 484.277, illetőleg 121 ezer hektolitert: a társországokban a zabtermelés egyáltalán csökkenő irányzatot követ: 1885. óta 111.739 hektárról 94.587 hektárra, tehát $18\frac{15}{100}$ -kal csökkent.

A learatott zabterület 1894-ben a következő magyar megyékben volt legnagyobb:

1. Bács	110.919 ha.	6. Szerém	29.989 ha.
2. Pest	38.371 »	7. Fejér	27.431 »
3. Torontál	36.725 »	8. Vas	27.137 »
4. Sáros	33.604 »	9. Zemplén	25.539 »
5. Szepes	30.345 »	10. Bihar	24.585 »

A learatott összes területnek pedig legnagyobb százalékát a zab a következő vármegyékben képezte:

1. Árva	57'49%	4. Máramaros	25'42%
2. Sáros	30'02 »	5. Besztercze-N.	23'25 »
3. Szepes	29'89 »		

Súlymértékben kifejezve az egész Magyarbirodalom zabtermése volt 1885—94:

	Learatott terület hektár	Összes termés métermázsza	Hektáronként métermázsza
1885	1,146.948	9,178.437	7'97
1886	1,164.055	9,344.484	8'03
1887	1,156.364	10,237.468	8'86
1888	1,151.856	9,287.441	8'06
1889	1,115.705	7,040.839	6'31
1890	1,089.649	8,871.362	8'14
1891	1,101.699	10,406.974	9'45
1892	1,098.620	10,529.930	9'59
1893	1,062.473	11,116.759	10'46
1894	1,078.312	11,653.637	10'81
Átlag 1885—94	1,116.868	9,766.733	8'74

A csökkenő termőterület daczára zabterméseink inkább emelkedő irányzatot követnek, mit a jobb átlagterméseknek köszönhetünk.

A zabtermelés nemzetközi áttekintése. — A zabtermelés nagyságát, valamint a hektáronkénti átlag-terméseket a különböző országokban a következő táblázat mutatja:

Sorsz.	Az ország neve	Átlag 1884—88	1889	1890	1891	1892	1893	Átlag 1889—93	Átlag 1884—93
Bevetett terület ezer hektárookban :									
1	É.-A.-E.-Áll.	9.773 ⁶	11.122 ¹	10.704 ⁷	10.360 ⁶	10.960 ⁵	11.045 ⁶	10.839 ⁷	10.306 ⁴
2	Németország	3.798 ⁹	3.886 ⁶	3.905 ⁴	4.154 ⁷	3.987 ⁷	3.907 ⁰	3.968 ³	3.883 ⁶
3	Franciaország	3.715 ⁴	3.758 ⁵	3.780 ⁷	4.242 ⁷	3.812 ⁹	3.842 ⁵	3.887 ⁵	3.801 ²
4	Ausztria	1.856 ¹	1.877 ³	1.873 ⁷	1.893 ⁷	1.870 ⁶	1.841 ⁹	1.871 ⁵	1.863 ⁸
5	N.-Brit. és Írör.	1.744 ⁰	1.671 ⁷	1.668 ⁶	1.664 ⁹	1.710 ⁶	1.800 ¹	1.703 ²	1.723 ⁶
6	Magyarbirodalom	1.145 ⁴	1.115 ⁶	1.089 ⁷	1.101 ⁷	1.098 ⁹	1.062 ⁵	1.093 ⁷	1.118 ⁷
	És pedig :								
	Magyarország	1.035 ⁴	1.017 ⁸	933 ¹	1.006 ⁸	1.004 ³	969 ⁹	998 ⁴	1.016 ¹
	Horv.-Szlavon.	110 ⁰	97 ⁸	96 ⁶	94 ⁹	94 ⁶	92 ⁶	95 ³	101 ⁸
7	Auszt. brit birt.	245 ⁶	298 ⁹	240 ⁸	230 ⁷	229 ³	275 ⁵	256 ⁸	250 ⁰
8	Németalföld	117 ⁷	115 ⁰	115 ²	152 ⁸	126 ⁵	—	125 ⁹	122 ⁰
9	Bulg. s. K.-Rum.	91 ³	—	—	—	—	—	—	—
10	Románia	—	195 ⁶	178 ⁵	184 ⁹	225 ⁷	248 ⁶	206 ⁷	—
Összes termés millió hektoliterekben :									
1	É.-A.-E.-Áll.	225 ¹⁸	264 ⁵³	184 ³¹	259 ⁹²	232 ⁶⁸	231 ⁹¹	234 ⁶⁷	229 ⁹²
2	Eur. Oroszország	184 ³⁴	180 ¹⁹	203 ¹⁷	162 ⁴²	168 ⁷³	228 ⁰⁰	188 ⁵⁰	186 ⁵²
3	Németország	99 ⁵²	92 ⁷⁵	109 ¹⁵	104 ¹⁵	107 ⁹⁵	73 ⁶⁸	97 ³⁴	98 ⁵²
4	Franciaország	85 ⁵⁹	85 ³⁶	93 ⁶⁴	106 ⁷⁵	83 ⁹⁹	62 ⁵⁶	86 ³²	85 ⁹⁶
5	N.-Brit. és Írör.	58 ⁰⁸	59 ⁵⁶	62 ³⁵	60 ⁵⁰	61 ⁰⁵	61 ³⁰	60 ⁹¹	59 ⁴⁹
6	Ausztria	37 ⁰⁵	28 ⁵²	36 ⁷³	38 ⁵⁷	37 ⁶⁷	31 ⁵⁰	34 ⁶⁰	35 ⁸²
7	Magyarbirodalom	21 ⁵²	16 ²⁴	20 ⁰⁴	24 ¹⁸	23 ²⁴	25 ³⁸	21 ⁸⁰	21 ⁶⁰
	És pedig :								
	Magyarország	20 ⁰⁶	15 ³⁸	18 ⁷⁸	22 ⁸⁷	22 ⁰¹	24 ⁰⁴	20 ⁶²	20 ³⁴
	Horv.-Szlavon.	1 ⁴⁶	0 ⁸⁶	1 ²⁶	1 ³¹	1 ²³	1 ²⁴	1 ¹⁸	1 ³⁵
8	Svédország	19 ⁷⁹	17 ⁴⁴	22 ³⁵	20 ⁸⁴	24 ⁴³	18 ⁷⁵	20 ⁷⁶	20 ³⁸
9	Dánia	11 ³⁰	9 ³⁶	12 ⁰⁶	12 ⁰⁰	9 ⁰³	9 ⁵⁴	10 ⁵⁸	10 ⁹⁴
10	Belgium	9 ⁴⁴	9 ⁹⁵	10 ⁸⁵	10 ⁴⁶	9 ⁷²	6 ²¹	9 ⁴⁴	9 ⁴⁴
11	Auszt. brit birt.	5 ⁸⁸	7 ⁶⁹	5 ⁷⁴	6 ⁰⁷	5 ⁷³	6 ⁸⁵	6 ⁴²	6 ¹⁵
12	Olaszország	5 ³⁸	6 ¹⁰	6 ⁷⁰	7 ⁰¹	6 ⁷⁶	6 ⁴⁴	6 ⁶⁰	5 ⁹⁹
13	Németalföld	4 ⁴⁸	4 ⁷¹	4 ⁶⁷	6 ⁴⁴	5 ²⁸	—	5 ³⁷	4 ⁸⁶
14	Finnország	4 ²⁶	—	—	—	—	—	—	4 ⁴⁸
15	Bulg. s. K.-Rum.	2 ⁴³	—	—	2 ³⁶	1 ⁸⁶	—	2 ¹¹	2 ³⁴
16	Románia	—	2 ⁴¹	2 ⁰⁸	2 ⁷²	3 ⁸⁹	4 ⁴²	3 ²²	—
17	Canada	—	—	—	32 ⁵⁹	27 ⁷⁴	24 ⁸³	28 ³⁹	—
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben :									
1	Németalföld	38 ²⁹	41 ⁰⁰	—	42 ¹⁴	41 ¹⁹	—	41 ⁴⁴	39 ⁸⁴
2	Belgium	37 ⁶⁷	39 ⁹³	43 ³⁵	45 ⁸³	38 ⁹⁶	—	39 ⁶⁵	35 ⁷⁶
3	N.-Brit. és Írör.	33 ³⁰	35 ⁶⁹	37 ³⁰	36 ³⁸	35 ⁹⁹	34 ⁰⁰	35 ⁷⁷	34 ⁵²
4	Dánia	28 ⁷³	23 ³³	30 ⁴⁷	28 ²¹	21 ²³	—	25 ⁸¹	27 ⁰⁰
5	Auszt. brit birt.	24 ⁰⁰	25 ⁷⁰	23 ⁰⁵	26 ³¹	25 ⁰²	24 ⁹¹	25 ⁰⁰	24 ⁶⁰
6	Németország	26 ¹⁶	23 ⁸⁵	27 ⁹⁸	25 ⁰⁷	27 ⁰³	18 ⁸⁸	24 ⁵⁸	25 ³⁷
7	Franciaország	23 ³¹	22 ⁶⁸	24 ⁷⁶	25 ⁰¹	22 ⁰³	16 ³⁸	22 ²⁷	22 ⁶²
8	É.-A.-E.-Áll.	23 ⁰⁴	23 ⁷⁸	17 ²²	25 ⁰⁹	21 ²³	21 ⁰⁰	21 ⁶⁵	22 ³¹
9	Bulg. és K.-Rum.	26 ⁶⁴	—	—	—	—	—	26 ⁶⁴	—
10	Magyarbirodalom	18 ⁷⁹	14 ⁵⁵	18 ³⁹	21 ⁹⁵	21 ¹⁵	23 ⁸⁰	19 ⁹³	19 ³⁶
	És pedig :								
	Magyarország	19 ³⁸	15 ¹¹	18 ⁹⁰	22 ⁷²	21 ⁹¹	24 ⁸⁰	20 ⁶⁵	20 ⁰¹
	Horv.-Szlavon.	14 ²⁷	8 ⁷⁷	13 ⁰²	13 ⁷⁶	12 ⁹³	13 ⁴⁴	12 ³⁸	13 ²⁶
11	Ausztria	19 ⁹⁶	15 ⁴⁹	19 ⁶⁰	—	20 ¹⁰	17 ¹⁰	—	—
12	Eur. Oroszország	13 ⁷⁷	13 ¹⁷	14 ³⁹	11 ⁵⁷	11 ⁹⁵	16 ⁹⁸	13 ⁶¹	13 ³⁴
13	Olaszország	13 ⁶⁹	13 ⁶⁸	14 ⁷⁸	15 ⁴⁷	15 ⁰²	14 ³¹	14 ⁶⁵	14 ¹⁷
14	Románia	—	12 ³²	15 ⁰¹	14 ⁶⁵	17 ²⁴	17 ⁷⁸	15 ⁴⁰	15 ⁴⁰

Legkiterjedtebb a zabtermelés Oroszországban és az Észak-amerikai Egyesült-Államokban. Oroszországban (Lengyelország nélkül 1893-ban 13.422 ezer hektár volt zabbal bevetve, tehát még jóval több, mint Amerikában, hogy a termett mennyiség még sem rúg annyira, annak oka, hogy Oroszországban az átlag-termés jóval gyengébb, az utóbbi 5 év alatt csak 9'7 és 15'4 hektoliter közt ingadozott hektáronként, míg az Egyesült-Államokban ugyancsak 1883—87-ig 22'12 és 24'43 hektoliter közt. A fentebbi táblázat pótlásául még megemlítjük, hogy Olaszországban a zabterület (1892-ben) 450 ezer, Dániában (1888-ban) 425'0 ezer, Belgiumban (1880-ban) 240'5 ezer, Norvégiában pedig (1892-ben) 95'1 ezer hektárra rúgott. Nagyon jelentékeny a zabtermelés Canadában, csak-hogy Canadának nem minden részéből vannak statisztikai adataink, csak Ontario és Manitoba tartományokban 1893-ban a zabterület 942 ezer hektárt tett, melyről 24'83 millió hektoliter zabot arattak, a hektáronkénti átlagtermés tehát 26'36 hektoliterre rúgott Legnagyobb átlagtermést zabból is körülbelül ugyanazon országokban látunk, a hol a többi gabonanemüekből t. i. Németszárdön, Belgiumban, Nagy-Britanniában és Dániában.

Magyarország zabforgalma. — Bár hazánk zabtermése árpa-termését súlymértékben is megközelíti, zabból mégis sokkal kevesebbet viszünk ki, mint árpából, tekintélyes lótenyésztésünk és lóállományunk mellett a termett zab legnagyobb részét a belszükségletre tartjuk meg. Zabkivitelünk az utóbbi években sokkal csekélyebb, mint a hatvanas évek végén volt, daczára, hogy termésünk emelkedett, a mi azonban épen nem elszomorító jelenség, mert lótenyésztésünk emelkedésével függ össze. 1868-ban 1'69 millió, 1869-ben pedig 1'97 millió métermázsa zabot vittünk ki, 10'72 illetőleg 14'61 millió frt értékben. A következő években csökkenést látunk s zabkivitelünk mennyisége 1870-től 1874-ig 0'94 és 1'65 millió hektoliter, értéke pedig 7'50 és 10'47 millió frt közt ingadozott. Az újabb adatok szerint hazánk zabforgalma következőleg alakult:

Z a b	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ben	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
	e z e r m é t e r m á z s á b a n												
behozatal	73	50	86	147	71	65	52	49	106	75	47	76	192
kivitel	934	965	944	1.149	1.040	796	957	1.069	956	1.239	1.331	1.232	837
kiviteli többlet...	861	915	858	1.002	969	731	905	1.020	850	1.164	1.284	1.156	645
	e z e r f o r i n t o k b a n												
behozatal	490	331	587	944	436	380	300	297	716	484	252	387	1.028
kivitel	6.258	6.468	6.488	7.415	6.451	4.418	5.213	6.772	6.888	8.250	7.522	8.441	5.567
kiviteli többlet...	5.768	6.137	5.901	6.471	6.015	4.038	4.913	6.475	6.172	7.766	7.270	8.054	4.539

A kiviteli többlet tehát 1 millió métermázsa körül ingadozik; a legutolsó évben csekélyebb volt, mint az előző tizenkét év bármelyikében.

7. Kukoriczatermelés és forgalom.

Magyarország kukoriczatermelése. — Valamennyi mezőgazdasági termény között a búza után a kukoricza-termelés a legáltalánosabb hazánkban. A kukoricza nálunk emberi ételmezésre is nagyban használtatik; ételmezési statisztikánk szerint kenyérnek 3'50 millió, tésztanémüekhez 4'17 millió, összesen tehát 7'67 millió métermázsa kukoricza fogyasztatik el évenként. A szeszgyártáshoz is igen sok kukoricza fogy el, minthogy ipari szeszgyáraink, melyek eddig túlnyomósággal birnak, kukoriczát használnak nyersanyagul. Végre állatok takarmányozására, főleg hizlalásra szintén nagymennyiségű kukoriczát fogyasztunk el. A szorosabb értelemben vett Magyarország kukoriczatermelését az utóbbi 20 év alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	A learatott terület hektárokban	Termett		Év	A learatott terület hektárokban	Termett	
		összesen	hektár-onként			összesen	hektár-onként
		hektoliter				hektoliter	
1873	1,534.266	12,240.240	7'98	1883	1,824.124	30,739.645	16'85
1874	1,602.537	7,602.273	4'74	1884	1,855.633	31,835.873	17'16
1875	1,765.294	28,137.524	15'94	1885	1,875.301	38,446.905	20'50
1876	2,038.477	22,967.960	11'27	1886	1,914.159	29,767.527	15'55
1877	1,759.118	19,100.036	10'86	1887	1,828.116	25,978.642	14'21
1878	1,893.580	36,248.941	19'14	1888	1,864.979	33,612.952	18'02
1879	1,874.993	23,242.752	12'34	1889	1,937.602	36,082.282	18'62
1880	1,865.858	34,806.393	18'65	1890	1,931.553	31,684.565	16'40
1881	1,796.486	28,866.241	16'07	1891	2,011.902	51,422.182	25'56
1882	1,893.772	38,891.363	20'01	1892	2,089.867	41,075.545	19'65
átlag				átlag			
1873—82	1,802.436	25,010.372	13'93	1883—91	1,913.324	35,064.682	18'33
				1893	2,049.173	47,461.695	23'16
				1894	2,022.002	24,120.801	12'20

A kukoriczaterület is jóval nagyobb az utóbbi, mint a megelőző évtizedben s ezenkívül az átlagtermés is tetemesen emelkedett. 1894-ben a learatott területnek 20'41⁰/₀-a esett kukoriczára. Horvát-Szlavonországban még általánosabb a kukoriczatermelés; ott 1885—89. évek átlagában 315 ezer hektár volt bevetve kuko-

riczával, közel kétszerannyi mint búzával s a kukoriczaterület az összes szántóföldnek és kertföldeknek 29'23⁰/₀-át, a learatott területnek pedig 30'32⁰/₀-át képezte. Horvát-Szlavonország kukoriczatermése a mondott időszakban 4'24 millió hektoliter volt, a hektáronkinti átlagtermés pedig 13'45 hektolitert tett, jóval kevesebbet mint az anyaországban. 1890-ben 330.244, 1891-ben 347.279, 1892-ben 351.371, 1893-ban 355.267, 1894-ben pedig 364.839 hektár volt kukoriczával elvetve, a mely területen 1890-ben 4,492.000 (hektáronkint 13'60 hl.), 1891-ben 5,466.000 hektoliter (15'74), 1892-ben 5,461.000 hektoliter (15'54), 1893-ban 5,329.677 (15'00), 1894-ben pedig 4,261.660 hektoliter (11'68) termett; a learatott területnek legujabban már 31'50⁰/₀-a volt kukoriczával elvetve s a kukoriczatermelés évről évre fokozódik.

A kukoriczatermelés a magyar anyaországnak főleg keleti és délkeleti részében bir túlnyomósággal. Abszolute legnagyobb területeket foglal el a kukorica a következő vármegyékben:

1. Torontál	220.336 ha.	5. Pest	102.223 ha.
2. Bács	210.733 »	6. Krassó-Szörény	77.159 »
3. Temes	121.427 »	7. Arad	76.556 »
4. Bihar	106.281 »		

A learatott összes területnek legnagyobb százalékát ellenben a következő vármegyékben foglalja el a kukorica:

Máramarosban	43'74 ⁰ / ₀	Kis-Küküllő	41'38 ⁰ / ₀
Szolnok-Doboka	43'13 »	Alsó-Fehér	40'33 »
Krassó-Szörény	42'59 »		

Az egész Magyarbirodalom kukoriczatermése a legutolsó tíz év alatt következőleg alakult:

	Learatott terület hektár	Összes termés métermázsza	Hektáronkint métermázsza
1885	2,183.706	30,826.054	14'12
1886	2,226.760	24,866.374	11'17
1887	2,141.212	21,519.893	10'50
1888	2,184.862	28,396.524	13'00
1889	2,260.436	29,773.118	13'17
1890	2,261.797	26,739.370	11'82
1891	2,359.322	41,894.837	17'76
1892	2,440.661	34,244.155	14'03
1893	2,404.440	38,862.880	16'22
1894	2,386.841	21,006.338	8'80
átlag 1885—94	2,284.953	29,812.954	13'05

Az utolsó év rendkívül kedvezőtlen termését, mely a nagy aszálynak volt következménye, számításon kívül hagyva, azt látjuk, hogy a kukorica területe és termésátlagai egyképp emelkedvén, termésünk erős fejlődésben van.

A kukoriczatermelés nemzetközi áttekintése. — A különböző országok kukoriczatermeléséről, a következő kimutatás nyújt áttekintést:

Sorszám	Az ország neve	átlag 1884—1888	1889	1890	1891	1892	1893	átlag 1889—1893	átlag 1884—1893
Bevetett terület ezer hektárokbán:									
1	Éjszak-Am. Egyes.-Áll.	29.692 ⁵	31.719 ⁵	29.148 ²	30.862 ⁵	28.603 ⁵	29.174 ⁸	29.901 ⁸	29.797 ¹
2	Magyarbirodalom ... <i>És pedig: Magyarország.</i>	2.181 ³ 1.867 ⁸	2.260 ⁴ 1.937 ⁶	2.261 ⁸ 1.931 ⁶	2.359 ² 2.011 ⁹	2.440 ⁷ 2.089 ³	2.404 ⁴ 2.049 ¹	2.345 ³ 2.003 ⁸	2.264 ⁹ 1.955 ⁹
	<i>Horvát-Szlavonország</i>	313 ⁵	322 ⁸	330 ²	347 ³	351 ⁴	355 ³	341 ⁴	329 ⁰
3	Franciaország ...	571 ³	558 ⁴	546 ⁶	557 ⁶	558 ⁹	567 ⁵	557 ⁸	564 ⁵
4	Ausztria ...	360 ²	370 ²	371 ⁹	372 ³	367 ⁴	358 ⁷	368 ²	364 ¹⁶
5	Ausztráliai brit. birt. ...	93 ¹	115 ⁹	124 ²	117 ³	105 ²	121 ³	116 ⁸	104 ⁷
6	Románia ...	—	1.795 ⁷	1.782 ¹	1.694 ⁰	1.822 ⁹	1.939 ⁹	1.806 ⁹	—
Összes termés millió hektoliterekben:									
1	Éjszak-Am. Egyes.-Áll.	622 ⁴¹	743 ⁷⁴	524 ⁴⁷	725 ¹⁷	590 ⁹⁶	587 ⁸⁸	634 ⁴⁴	628 ⁴³
2	Magyarbirodalom ... <i>És pedig: Magyarország.</i>	36 ¹⁴ 31 ⁹³	40 ⁴⁴ 36 ⁰⁸	36 ¹⁷ 31 ⁶⁸	56 ⁸⁹ 51 ⁴²	46 ⁵² 41 ⁰⁸	52 ⁷⁹ 47 ⁴⁶	46 ⁵⁶ 41 ⁵⁴	41 ³⁹ 36 ⁷⁴
	<i>Horvát-Szlavonország</i>	4 ²¹	4 ³⁶	4 ⁴⁹	5 ⁴⁷	5 ⁴⁶	5 ³³	5 ⁰²	4 ⁶⁵
3	Románia ...	—	27 ⁴⁰	21 ⁸¹	21 ¹⁴	32 ⁴⁷	25 ⁶²	25 ⁶⁹	25 ⁶⁹
4	Olaszország ...	26 ⁶³	28 ⁹⁰	26 ⁴²	23 ³⁶	21 ⁸¹	—	25 ¹³	25 ⁶⁹
5	Franciaország ...	9 ⁴³	9 ¹⁵	8 ⁹⁹	9 ³⁵	9 ³⁸	9 ¹⁹	9 ⁰⁹	9 ²⁶
6	Ausztria ...	6 ²⁵	5 ⁸¹	6 ⁷⁷	6 ⁷⁶	6 ⁵⁸	5 ⁴⁷	6 ²⁸	6 ³⁶
7	Európai Oroszország ...	5 ⁹⁵	4 ⁰²	8 ⁴⁴	10 ³⁶	7 ⁷¹	13 ⁶⁰	8 ⁸³	7 ³⁹
8	Ausztráliai brit. birt. ...	2 ⁹⁴	2 ⁶⁰	3 ⁸³	3 ⁴⁵	2 ⁶⁸	3 ²³	3 ¹⁰	2 ⁶⁷
Átlagos termés hektáronként hektoliterekben:									
1	Ausztráliai brit. birt. ...	24 ⁰⁶	24 ¹⁸	26 ⁸¹	29 ⁴¹	25 ⁹²	26 ⁶⁹	26 ⁵⁴	25 ⁵¹
2	Éjszak-Am. Egyes.-Áll.	20 ⁹⁶	23 ⁴⁵	17 ⁹⁹	23 ⁵⁶	20 ⁶⁶	20 ¹⁵	21 ²³	21 ¹⁰
3	Magyarbirodalom ... <i>És pedig: Magyarország.</i>	16 ⁵⁷ 17 ⁰⁹	17 ⁸⁹ 18 ⁶²	15 ⁹⁹ 16 ⁴⁰	24 ¹¹ 25 ¹¹	19 ⁰⁶ 19 ⁰⁶	21 ⁹⁶ 22 ¹⁷	19 ⁸⁵ 20 ⁷³	18 ²⁷ 18 ⁸²
	<i>Horvát-Szlavonország</i>	13 ⁴⁵	13 ⁴⁸	13 ⁶⁰	15 ⁷⁴	15 ⁵⁴	15 ⁰⁰	14 ⁷³	14 ¹³
4	Ausztria ...	17 ²⁶	15 ⁶⁷	18 ²¹	18 ²⁷	17 ⁰⁹	15 ²⁴	17 ⁰⁷	17 ¹⁹
5	Franciaország ...	16 ⁸²	16 ³⁹	15 ³⁴	16 ⁷⁶	16 ⁷⁷	16 ¹⁹	16 ⁸⁰	16 ⁴²
6	Olaszország ...	14 ⁰⁶	—	13 ⁸²	12 ⁹²	11 ⁴⁶	—	12 ⁷⁰	13 ⁴⁷
7	Európai Oroszország ...	9 ⁸⁸	6 ⁶³	14 ⁰¹	17 ¹⁹	8 ⁶⁴	14 ⁸⁷	12 ²⁷	11 ⁷⁰

A fentebbi számok pótlásául megemlítjük, hogy Olaszországban 1862-ben 1.903⁵ ezer hektár, Oroszországban 1893-ban 914⁸ ezer hektár, Egyiptomban 1887-ben 287⁶ ezer hektár volt kukoriczával bevetve. Szerbia kukoriczaterülete pedig 1880-ban 380 ezer hektárra, termése pedig 3⁴² millió hektoliterre becsültetett.

Európában Magyarország természet legtöbb kukoriczát, azonban egész Európának kukoriczatermelése sem közelíti meg az Észak-amerikai Egyesült-Államokét. Ott valamennyi termény közt, a búzát sem véve ki, a kukoricza foglal el legnagyobb területet, míg a buza az Unió összes területének csak 2⁰/₀-át foglalja el, a kukoricza 4¹⁰/₀-át, tehát kétszer annyit.

Magyarország kukoriczaforgalma. — Daczára nagy kukoricza-termésünknek, mely egyes, jobb években Horvát-Szlavonországgal a 40 millió hektolitert is meghaladja, kukoriczából sincs állandó kiviteli többletünk, népünk (különösen az oláh-lakta vidéken) élelmezése, az állatok takarmányozása és szesztermelésünk nagyra duzzasztja kukoricza-fogyasztásunkat, s voltak évek, hogy saját szükségletünket Romániából kellett pótolnunk. Az utóbbi időben azonban szesztermelésünk hanyatlása folytán évről-évre állandó s csaknem egyre fokozódó kiviteli többletünk van kukoriczából. Régibb áruforgalmi statisztikánk tudvalevőleg eleinte a behozatalt nem részletezte külön gabonaneműek szerint, minthogy a behozatal csak 1872-ben öltött nagyobb mérveket. Kukoriczakivitelünk 1868-tól 1872-ig következő volt:

Év	1000 méter- mázsá	1000 forint	Év	1000 méter- mázsá	1000 forint	Év	1000 méter- mázsá	1000 forint
1868	1.980	10.562	1870	905	5.780	1872	357	2.567
1869	2.420	11.132	1871	959	6.134			

1873. és 1874-ről a mérleget is felállíthatjuk a behozatal és kivitel közt:

	1873-ban			1874-ben		
	behozatal	kivitel	kiviteli (+) behozatali (—) többlet	behozatal	kivitel	kiviteli (+) behozatali (—) többlet
ezer métermázsá ...	651	493	— 158	602	443	— 159
ezer forint	4.359	3.448	— 911	5.178	3.996	— 1.182

Mind a két évben tehát több kukoriczát hoztunk be, mint a mennyit kivittünk. Az utóbbi évek alatt kukoricza-behozatalunk és kivitelünk következőleg alakult:

	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban
e z e r m é t e r m á z s á k b a n							
behozatal	1.023	470	522	1.153	200	169	87
kivitel	978	1.533	930	1.059	1.400	845	1.147
több kiv. (+) } több beh. (—) }	— 45	+ 1.063	+ 408	— 94	+ 1.200	+ 676	+ 1.060

	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
ezer méter mázsákban						
behozatal	51	256	197	35	175	627
kivitel	2.011	1.802	2.355	3.574	2.550	1.590
több kivít. (+)}	+ 1.960	+ 1.546	+ 2.158	+ 3.539	+ 2.357	+ 963
több beh. (—)}						
ezer forintokban						
behozatal	6.652	3.056	3.294	7.111	1.103	966
kivitel	6.354	9.962	5.874	6.395	7.701	4.722
több kivít. (+)}	— 298	+ 6.906	+ 2.580	— 716	+ 6.598	+ 3.756
több beh. (—)}						
ezer forintokban						
behozatal	256	1.455	1.251	167	780	3.037
kivitel	10.064	10.197	14.809	17.334	13.389	9.365
több kivít. (+)}	+ 9.808	+ 8.742	+ 13.558	+ 17.167	+ 12.609	+ 6.328
több beh. (—)}						

Tizenegy év közül tehát csak kettőben haladta meg a behozatal a kivittelt. A behozatal 1885-ig volt jelentékeny, a mondott évtől azonban a román vámháboru következtében nagyon leszállt s évről-évre folyvást csökken. Kukorica-kivittelünk túlnyomó része szintén Ausztriába irányul, számbavehető mennyiséget azonkívül csak Németországba, Svájcba s ujabbban Olaszországba viszünk ki.

8. Rizs, köles és hüvelyesek.

Rizs. — Magyarorszáiban a rizstermelés eddigelé csak igen kis tért foglal el, bár a kísérletek, például a Pékla pusztán berendezett állami telep eredményei, arról tanuskodnak, hogy hazánk déli vidékein öntöző csatornák segítségével a rizstermelésnek szép lendületet lehetne adni. A rizstermelés különben, Olaszországot és Spanyolországot kivéve, egész Európában jelentéktelen. Olaszország mintegy 200.000 hektár területen 1892-ben 7,260.000, 1893-ban pedig 6.019.000 hektoliter rizst termelt; Spanyolország 1891-ben 1,919.000 hektolitert. Az Egyesült-Államokban sem valami kiterjedt a rizstermelés, ott évenként 60 ezer hektáron, körülbelül 900 ezer métermázsá terem. Európai Törökország és Egyiptom szintén termelnek rizst, de a rizstermelés valódi hazája tulajdonképen Ázsia. Japánban 1893-ban 2.746'9 ezer hektáron 67'0 millió hektoliter termett.

Kelet-Indiában, Chinában a főkenyérterményt a rizs képviseli s lehet mondani, hogy az emberiségnek tulnyomó többsége rizsszel táplálkozik s több rizs fogy el évenként emberi táplálkozásra, mint búza és rozs együtt. A bevetett rizsterületet Kelet-Indiában 26.626 ezer hektárra, az emberiség összes rizsfogyasztását pedig egy milliárd métermázsára becsülik.

Magyarország rizsforgalmát a következő számok mutatják:

Rizs	1882- ben	1883- ban	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
ezer métermázsákban													
Behozatal	166	174	296	659	355	321	321	347	379	437	426	559	423
Kivitel	18	28	60	98	122	115	129	144	141	186	138	174	203
Behozatali többlet	148	146	236	561	233	206	192	203	238	251	288	385	220
ezer forintokban													
Behozatal	2.682	2.825	5.740	11.936	6.384	6.101	4.870	5.394	6.359	8.730	5.970	4.552	8.497
Kivitel	288	455	966	1.492	1.834	1.725	1.945	2.077	2.079	2.841	1.799	2.352	2.593
Behozatali többlet	2.394	2.370	4.774	10.444	4.550	4.376	2.925	3.317	4.280	5.889	4.171	2.200	904

A kivitel természetesen nem a hazai termelés eredménye, hanem a hántolás végett behozott (fiumei rizshántoló) s újra kivitt mennyiségekből áll.

Köles. — A szorosabb értelemben vett Magyarország kölestermését az utóbbi évtized alatt a következő számok tüntetik fel:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
1883	34.725	476.280	13'72	1888	33.718	522.845	15'51
1884	31.972	425.719	13'32	1889	32.819	428.968	13'07
1885	29.462	422.657	14'35	1890	31.636	378.509	11'96
1886	31.174	338.533	10'86	1891	34.285	603.674	17'61
1887	32.048	350.394	10'93	1892	34.805	539.183	15'51
átlag				átlag			
1883—87	31.876	402.716	12'63	1888—92	33.452	494.737	13'95
				1893	32.430	571.189	17'89
				1894	32.361	338.104	11'35

Horvát-Szlavonországban a kölesterület az 1885—89. évek átlagában 42 ezer hektárra rúgott; a termés pedig 398 ezer hektoliterre. Az 1890—94. évek átlagában a learatott kölesterület 44 ezer hektár s a termés átlaga 410 ezer hektoliter. A társországokban tehát jóval kiterjedtebb a kölestermelés, mint az anyaországban.

Magyarország kölesből azelőtt többnyire behozatalra szorult, az 1882—88. évek átlagában 67 ezer métermázsát hoztunk be s csak 43 ezret vittünk ki, 1887-ben és 1888-ban azonban kiviteli többletünk volt, az előbbi évben csak 2 ezer, de az utóbbiban már 57 ezer métermázsá. 1890-ben 40 ezer métermázsá behozattal 51 ezer métermázsá kivitel, 1891-ben 50 ezer métermázsá behozattal 89 ezer métermázsá kivitel, végül 1892-ben 59 ezer métermázsá behozattal 86 ezer métermázsá kivitel állott szemben. Az utolsó két évben a helyzet ismét megváltozott, a mennyiben 1893-ban 201, 1894-ben 304 ezer métermázsá behozattal szemben csak 50 ezer, illetve 30 ezer métermázsá kivitel áll.

Borsó, lencse, bab. — E hüvelyesekből a szorosabb értelemben vett Magyarország termését a következő számok mutatják:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter				hektoliter	
1883	39.416	437.229	11'09	1888	44.419	526.224	11'85
1884	41.652	487.531	11'70	1889	45.542	506.582	11'12
1885	42.728	495.906	11'61	1890	45.230	471.032	10'41
1886	48.088	434.479	10'23	1891	46.707	628.265	13'45
1887	41.758	414.721	9'93	1892	46.794	584.217	12'48
átlag				átlag			
1883—87	42.728	453.957	10'62	1888—92	45.738	543.264	11'88
				1893	52.651	693.546	13'17
				1894	46.250	438.473	9'48

Kétségtelen, hogy a fentebbi számok nem tüntetik fel egész termésünket a hüvelyesekből. Aratási statisztikánk csak a főterményt mutatja ki s nincs tekintettel a mellékterményre, már pedig köz tudomásu, hogy nálunk a babot főleg mint mellékterményt vetik kukoricza, burgonya, stb. közé. Horvát-Szlavonországban, 1885—89. átlagában 21.712, 1890—94. átlagában 26.701 hektáron termeltek hüvelyest, az össztermés pedig 184 illetve 245 ezer hektoliterre rugott.

Hüvelyesekből évről-évre többet viszunk ki mint a mennyit behozunk. Az 1882—88. évek átlagában évenként csak 23 ezer métermázsát hoztunk be, kivitelünk ellenben 298 ezer métermázsára rügott. Kivitelünkben a bab játsza a főszerepet, 1888-ban 11 ezer métermázsá behozatal mellett 404 ezer métermázsá babot vittünk ki 3'57 millió forint értékben; 1890-ben babbivitelünk 310 ezer métermázsát és 2'25 millió forintot képviselt,

1891-ben a behozatal 21,000 métermázsa 184 ezer forint értékben, a kivitel 721 ezer métermázsa 5'107 millió frt értékben, 1892-ben a behozatal 12 ezer métermázst, a kivitel 534 ezer mm. 3'607 millió forintban tett ki, az utolsó hét évben ismét fokozódott a babbivitel 668 ezer, illetve 576 ezer métermázsa, mivel szemben a behozatal elenyészően csekély.

Magbükköny. — Ez főleg a takarmánytermelésünk szempontjából bir fontossággal, a mennyiben a bükkönykeverék a mesterséges kaszálók sorában előkelő helyet foglal el. Magbükkönyből a magyar anyaország termelése az utóbbi évtized alatt következőleg alakult:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter				hektoliter	
1883	51.051	685.178	13'42	1888	70.180	997.403	14'21
1884	55.363	806.932	14'58	1889	75.790	908.718	11'99
1885	60.656	801.707	13'22	1890	80.602	1,018.546	12'64
1886	61.814	796.098	12'88	1891	84.088	1,178.472	14'01
1887	66.838	829.410	12'41	1892	84.763	1,168.879	13'79
átlag				átlag			
1883—87	59.144	783.865	13'25	1888—92	79.085	1,054.504	13'35
				1893	90.246	1,404.108	15'56
				1894	94.259	1,207.939	12'81

E számok örvendetes fejlődésről tanúskodnak, az utóbbi év-ötödben úgy a bevetett terület, mint maga a termés erősen emelkedett, az előbbi, lehet mondani, megszakítás nélkül. A társországok magbükkönytermelése teljesen jelentéktelen, a Dráván innen a nyugati és hegyesebb keleti országrészek a főtermelői.

9. Burgonya.

Magyarország burgonyatermelése. — A burgonya, főleg mint kenyérpótló játszik igen nagy szerepet. Élelmezési statisztikánk szerint 15 millió métermázsa körül fogyasztunk el népünk élelmezésére s ezenkívül az állatok takarmányozására is nagy mennyiséget használunk el évenként, szesztermelésre nálunk nem fogy el nagyon sok burgonya, holott Ausztriában és a Németbirodalomban a szesztermelés nyersanyagát tulnyomólag a burgonya képezi. A szorosabb

értelemben vett Magyarországon az utóbbi két évtized alatt a burgonyatermelés következő arányokat öltött:

Év	Terület hektáro- ban	T e r m e t t		Év	Terület hektáro- ban	T e r m e t t	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
			hektoliter				hektoliter
1873	354.577	8,417.816	23'74	1883	393.910	43,284.986	109'89
1874	360.031	15,573.824	43'08	1884	411.857	32,978.213	80'07
1875	382.405	14,447.083	37'79	1885	419.620	38,607.397	92'01
1876	500.791	17,407.881	34'78	1886	425.574	32,839.263	77'16
1877	426.963	16,205.492	37'95	1887	412.782	32,602.470	78'98
1878	465.640	32,421.760	69'63	1888	439.444	37,548.361	85'45
1879	410.966	15,851.030	38'57	1889	439.342	40,100.935	91'27
1880	360.917	31,023.998	85'96	1890	433.490	29,755.001	68'64
1881	371.494	30,394.921	81'82	1891	431.455	30,821.645	71'44
1882	385.773	42,713.460	110'72	1892	457.460	40,104.529	87'66
átlag				átlag			
1873—82	401.956	22,445.726	55'84	1883—92	426.493	35,863.980	84'09
				1893	454.367	46,726.400	102'84
				1894	460.481	39,873.046	86'59

A fentebbi mennyiségben nincs befoglalva, a mi a házi kertekben és a kukoriczaföldeken, mint melléktermény termesztetik, a mi épen nem mondható jelentéktelennek. Horvát-Szlavonországban a burgonyaterület 1885 óta 1894-ig szakadatlan emelkedéssel 35.784 hektárról 58.566 hektárra növekedett s a termés 1'4 és 3'0 millió métermázsa közt váltakozott.

Súlymértékben kifejezve volt burgonyatermésünk az egész Magyarbirodalom területén 1885 óta:

É v	Terület	Összes termés	Hektáronkint
1885	455.404	22,340.618	49'1
1886	468.485	25,589.717	54'6
1887	461.442	25,684.859	55'7
1888	492.130	26,959.469	54'8
1889	494.068	31,842.304	64'4
1890	488.278	20,990.190	43'0
1891	487.791	23,038.710	47'2
1892	515.164	30,060.292	58'3
1893	512.323	35,700.967	69'7
1894	519.047	31,171.265	60'1
átlag 1885—94	489.313	27,338.338	55'9

A terület állandó növekedésével az összes termelés folytonos és jelentékeny emelkedésben van.

10. Olajos magvak.

Repcze. — A repczetermelés hazánkban határozottan hanyatlí, mit ha egyéb okok nem működnek is közre, már az is érthetővé tenné, hogy a repcze valamennyi mezőgazdasági termés közt a legbizonytalanabb. A szorosabb értelemben vett Magyarországbán a learatott repcze-területet és termést az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti föl:

Év	Terület hektár- ban	Termett		Év	Terület hektár- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		hektoliter				hektoliter	
1883	125.876	901.357	7'16	1888	48.801	761.523	15'60
1884	107.061	994.428	9'29	1889	57.386	434.312	7'57
1885	95.080	736.788	7'75	1890	86.043	1,213.214	14'22
1886	108.808	872.616	8'02	1891	48.607	555.741	11'43
1887	39.562	454.305	11'48	1892	52.528	545.130	10'38
átlag				átlag			
1883—87	95.277	791.899	8'31	1888—92	58.671	701.984	11'96
				1893	84.364	731.411	8'67
				1894	65.929	784.961	11'91

Feltűnő a területnek roppant ingadozása, mit azon körülmény indokol, hogy sok évben a bevetett repcze-területnek tekintélyes része teljesen kivesz. Megjegyezzük, hogy a repczét, csaknem kizárólag ősszel vetik, a tavaszi repcze nálunk egyáltalán nem bír fontossággal, 1894-ben 3.383 hektáron arattak tavaszi repczét. Horvát-Szlavonországok repczeterülete aránylag is csekély; 1893-ban 6.469, 1894-ben pedig 9.461 hektáron arattak repczét, s a termés 100, illetve 128 ezer hektolitert tett.

Len- és kendermag. — A lennek és kendernek nem annyira magtermelése fontos, mint inkább fonáknak való szála, a mag inkább csak melléktermény számba megy. A szorosabb értelemben vett Magyarország termelését len- és kendermagból az utóbbi évtized alatt a következő számok mutatják:

Év	T e r m e t t			
	lenmag		kendermag	
	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hekto- liter	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hekto- liter
1883 ...	86	7'02	697	10'33
1884 ...	97	3'80	734	11'18
1885 ...	88	8'05	782	11'68
1886 ...	80	7'72	685	9'65
1887 ...	88	7'93	670	9'43
átlag 1888-87	81	6'90	714	10'45

Év	T e r m e t t			
	lenmag		kendermag	
	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hekto- liter	összesen 1000 hekto- liter	egy hek- táron hekto- liter
1888 ...	106	9'22	834	11'52
1889 ...	118	8'57	746	10'06
1890 ...	92	7'61	673	9'49
1891 ...	99	7'96	814	11'75
1892 ...	117	9'12	769	11'40
átlag 1888-92	106	8'50	767	10'84
1893 ...	137	10'25	987	14'74
1894 ...	93	7'82	859	12'67

Horvát-Szlavonországban a len- és kendermag-termelésről 1894-ben gyűjtött adatok szerint a termelt mag mennyisége jelentéktelen; lennél 11'9 ezer, kendernél 13'6 ezer hektolitert tevén.

11. Len és kender.

Len és kender. — A textilipar növényi nyersanyagai közül hazánkban csak a lent és kendert termesztik, a len- és kendermag-termést már előbb kimutattuk, még csak a bevetett területet és az arról nyert len- és kenderfonalat kell kimutatnunk:

É v	Len-	Kender-	T e r m e t t			
			lenfonál		kenderfonál	
			összesen	hektá- rokban	összesen	hektá- ronként
		terület hektárokbán	métermázsá		métermázsá	
1880 ...	9.814	69.711	44.460	4'53	456.634	6'55
1881 ...	12.264	69.397	54.217	4'42	417.767	6'02
1882 ...	10.664	65.052	44.022	4'10	444.964	6'84
1883 ...	12.211	67.459	53.358	4'37	417.100	6'18
1884 ...	11.006	65.632	55.022	5'00	420.534	6'41
1885 ...	10.965	66.985	41.078	3'75	414.597	6'19
1886 ...	10.410	71.007	40.452	3'89	459.790	6'48
1887 ...	11.055	71.043	45.819	4'14	487.942	6'87
1888 ...	11.517	72.350	57.511	4'99	497.169	6'87
1889 ...	13.786	74.148	85.908	6'32	489.178	6'06
1890 ...	12.044	70.908	51.607	4'28	477.159	6'73
1891 ...	12.459	69.224	63.830	6'12	480.563	6'74
1892 ...	12.871	67.428	64.712	5'03	472.791	7'01
1893 ...	13.370	67.023	58.440	4'37	487.778	7'28
1894 ...	12.005	67.846	61.102	5'09	468.747	6'91

E két fontos kereskedelmi növény termelése, emelkedés helyett egy állapotban vesztegel, mert hazai fogyasztásunk csekély, a kivitelben pedig nehéz megküzdenuünk hatalmas versenytársainkkal, Olasz- és Oroszországgal, csak az utóbbi évben látunk némi emelkedést. Megnehezíti ránk nézve a versenyt, hogy lenünk és kenderünk áztatása, kikészítése eddigelé többnyire nagyon hiányos és tökéletlen volt, ujabban azonban ez irányban is történt némi haladás. Magyarország összes kenderterületéből 8.762 hektár Bács megyére, 2.905 hektár Bihar megyére esik, legtöbb lent termelő vármegyénk Szepes, 1.018 hektárral. Horvát-Szlavonországban a lenterület 1893-ban 6.721, 1894-ben 6.923 hektárra rúgott, a mely területen 29 ezer, illetőleg 31 ezer métermázsa lenfonál termett; kendert 1893-ban 8.690, 1894-ben 10.987 hektáron termesztettek, a termelés 1893-ben 65 ezer, 1894-ben pedig 74 ezer métermázsa volt.

12. Dohány.

Dohánytermelés. — E fontos kereskedelmi növény termeléséről mezőgazdasági statisztikánk a következő adatokat nyújtja:

Év	Terület hektárokb an	Termett		Év	Terület hektárokb an	Termett	
		összesen	hektá ronkint			összesen	hektá ronkint
		métermázsa				métermázsa	
1883	59.759	554.327	9'28	1888	49.921	573.611	11'49
1884	58.375	614.138	10'52	1889	45.599	567.240	12'44
1885	56.889	623.840	10'97	1890	44.134	454.954	10'31
1886	58.648	466.515	7'95	1891	42.897	665.856	15'52
1887	55.850	566.727	10'15	1892	40.475	535.942	13'24
átlag				átlag			
1883—87	57.904	565.109	9'69	1888—92	44.605	559.521	12'55
				1893	39.956	574.391	14'38
				1894	37.970	368.185	9'70

Itt már szemmel látható a hanyatlás, mezőgazdasági népességünk nagy kárára. Horvát-Szlavonország dohánytermelése igen csekély; 1894-ben 24 hektáron 598 mm. dohány termett, hektáronkint 925 kgr. Európa legnagyobb dohánytermelő állama Oroszország, — azután Magyar-, Német- és Franciaországok következnek. A tengeren túl az Egyesült-Államok természetnek legtöbb dohányt, vagy ötannyit, mint hazánk.

13. Takarmány- és cukorrépa.

Állattenyésztésünk, különösen marhatartásunk szempontjából egyik legfontosabb termény a répa. Bár a cukorrépa tulajdonképpen ipari nyers anyag, de mint gyári hulladék, az állatok takarmányozásában is számot tesz. A cukor- és takarmányrépa termesztésének fejlődését a következő kimutatás tünteti fel az egész állam területéről:

É v	C z u k o r r é p a			T a k a r m á n y r é p a		
	terület hektá- rokban	t e r m e t t		terület hektá- rokban	t e r m e t t	
		összesen	1 hektáron		összesen	1 hektáron
		métermázsza			métermázsza	
1885	32.512	5,996.000	184'42	98.209	21,687.000	220'82
1886	39.044	6,295.000	161'23	105.074	18,310.000	174'26
1887	34.571	5,041.000	145'81	112.984	21,021.000	186'05
1888	43.531	8,130.000	186'76	117.506	25,496.000	216'98
1889	55.489	11,176.000	201'41	125.977	30,096.000	238'90
átlag 1885—89	41.029	7,328.000	178'61	111.950	23,322.000	208'32
1890	66.789	9,926.000	148'62	137.983	23,900.000	173'21
1891	69.118	13,202.000	191'01	140.559	34,259.000	243'73
1892	73.734	13,449.000	182'40	142.277	30,686.000	215'65
1893	88.848	15,563.000	175'17	143.066	35,548.000	248'47
1894	92.332	14,685.000	159'05	151.813	26,098.000	171'91
átlag 1890—94	77.164	13,365.000	173'20	143.140	30,098.000	210'26

E számok örömdetes fejlődésről tanúskodnak; még meglepőbb a haladás, ha az utóbbi évek adatait régebbi évekkal hasonlítjuk össze. 1869-ben a cukorrépa még csak 147 ezer, a takarmányrépa pedig 32½ ezer hektárt foglalt el, a növekedés tehát 1894-ig az előbbinél majd 500%-ot, az utóbbinál jó 300%-ot képvisel. A cukorrépa-termelés nagy növekedése 1889-ben az ujonnan alakult cukorgyárak működésével függ össze, de a mint fentebb említettük, a répatermelés kimutatásánál is érezhető mezőgazdasági statisztikánk gyöngesége, a mennyiben e kimutatott cukorrépa jelentékeny része kétségtől nem cukorrépa, hanem egyszerűen takarmányrépa, hogy azonban mennyit kell az előbbi az utóbbihoz átirnunk, arra nézve nincs semmi támpontunk. Horvát-Szlavonországban a cukorrépa termelése egészen jelentéktelen, a takarmányrépa azonban aránylag elég nagy elterjedtségnek örvend; mint minden terménynél, úgy a répaféléknél is a társországok átlagtermései tetemesen az anyaországi mögött állanak.

A külföld répatermése. — A cukorrépa művelése főleg a nagy cukoriparral bíró országokban, u. m. a Németbirodalomban, Franciaországban, Ausztriában és Oroszországban üzetik nagy mértékben. A Németbirodalomban a cukorrépa-területet 337 ezer hektárra teszik. Az adóstatisztika szerint a német vámterületen az 1893/4. termelési évben 106'44 millió métermázsa cukorrépát dolgoztak fel s ez körülbelül megfelel az évi termésnek. A Németbirodalomban a cukorrépatermelés főhelye Poroszország, melyre magára 272 ezer hektár esik s itt is különösen a szász tartomány és Szilézia válnak ki. Ausztriában 1893-ban a cukorrépa 269 ezer hektárt foglalt el, miből magára Csehországra 181 ezer, Morvaországra pedig 73 ezer hektár esett, ezen kívül még csak Sziléziában, Galícia nyugoti részében és Alsó-Ausztriában van cukorrépa-termelés. Ausztria cukorrépa termése 1893-ban 49.234 ezer métermázsára rugott.

Franciaország cukorrépa területe 1893-ban 259 ezer hektár volt, az 1882. évi mezőgazdasági enquéte 240 ezer hektárt talált, tehát a cukorrépatérület elég jelentékeny mértékben növekedett; a termés 1893-ban csak 60'47 millió, 1882-ben pedig még 88'5 millió métermázsát tett; valamivel kisebb területre terjed a cukorrépa-művelés Oroszországban, hol Lengyelországgal 257 ezer hektárt foglal el.

Takarmányrépával Ausztriában 1893-ban 168 ezer hektár volt bevetve, miből a legnagyobb rész Stájerországra, Galiciára és Alsó-Ausztriára jut; a termés pedig 23'20 millió métermázsát tett. A Németbirodalomban kerekrepával 1894-ben 447 ezer hektár volt beültetve, mely terület 225'8 mm. hektáronkinti átlag termés mellett 100'88 millió mmázsát adott; egyéb répa-féle gyökerekkel (murok, fehér répa stb.) 1894-ben 528 ezer hektár volt bevetve s 94'4 mm. átlagtermés mellett 49'79 millió mm. termett. Angliában, melynek mezőgazdasága oly intenzív módon üzetik s melynek éghajlata is különösen kedvez a takarmánytermesztésnek, a répatermelés nagy arányokban folyik egész Nagy-Britanniában és Írországban. 1894-ben a takarmányrépa 926 ezer hektárt, a répa-féle gyökerek pedig 159 ezer hektárt foglaltak el s az előbbi 311'69 millió métermázsára termést adott, az utóbbiak pedig 74'27 millió métermázsát. Franciaország igen gazdag a takarmányrépában és egyéb takarmány-gyökerekben, 1893-ban nem kevesebb, mint 393 ezer hektár területet foglalnak el s az évi termés 77'42 m. métermázsára volt, mely összegben a jelentékeny területen termesztett különféle gyökérkarórépa, csicsóka, stb. termése nincs befoglalva. Általában a takarmánynövények termelése Franciaországban aránylag még jobban el van terjedve, mint a szomszéd, szintén kifejtett

mezőgazdasággal bíró országokban; az összes területnek ugyanis 1'40⁰/₀-át foglalták el, míg Belgiumban 1'22, Németországban csak 0'85⁰/₀-át.

14. Szálas takarmány.

Mesterséges kaszálók. — Az utóbbi évtized alatt a mesterséges kaszálók nagyságát és termését a szorosabb értelemben vett Magyarországon a következő összeállítás mutatja:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
1883	365.509	12,367.139	33'84	1888	489.018	16,614.188	33'97
1884	389.502	14,380.281	36'92	1889	511.054	16,721.988	32'72
1885	431.906	13,341.857	32'05	1890	535.394	17,881.609	33'40
1886	463.762	14,114.982	30'44	1891	554.910	22,512.316	40'57
1887	470.447	14,457.632	30'73	1892	567.253	20,941.495	36'92
átlag				átlag			
1883—87	424.225	13,732.378	32'37	1888—92	531.526	18,934.319	35'62
				1893	572.399	19,473.955	34'02
				1894	609.487	18,906.604	31'02

A mesterséges kaszálóknál ép úgy, mint a takarmányrépánál örvendetes emelkedés látható. Még szembeszökőbb az emelkedés, ha régebbi év adatát idézzük összehasonlításként, 1870-ben ugyanis a mesterséges kaszálók területe csak 217.423 hektárt tett, alig valamivel többet egy harmadánál az 1894. évi területnek. Ez utóbbi évben az összes területből 323.434 hektár luczernára, lóherére, baltaczimre esett, 286.053 hektár pedig bükkönykeverékre, muharra, stb. 1870-ben nem egészen ilyen volt az arány, akkor a luczerna, lóhere, baltaczim 103'04 ezer hektárt tett, a mesterséges kaszálók-nak kevesebb, mint felét. Horvát-Szlavonországban 1894-ben a takarmánynövények 77.294 hektárt foglaltak el, az összes learatott terület 6'71⁰/₀-át. Ezen területből lóherefélékre 39.451, bükkönykeverék és egyebekre pedig 37.843 hektár esik; a társországokban a mesterséges takarmány termesztése igen növekszik; 1885-ben még csak 43.495 hektáron, az összes learatott terület 4'25⁰/₀-án termesztettek mesterséges takarmányt. Ausztria igen gazdag mesterséges kaszálóknak, 1893-ban a hereterület 866 ezer, a vegyes takarmányok pedig

173 ezer hektárra rúgtak; a heretermés ugyancsak 1893-ban 23'59 millió, a bükkönykeverék, a csalamádé 3'96 millió métermázsára rúgott. A Németbirodalomban a mesterséges takarmány termelését a következő számok mutatják.

	Learatott terület 1894-ben ezer hektár	Termés 1894-ben ezer méter- mázsa	Átlagos termés hektáronként 1894-ben 1884/93-ben m é t e r m á z s a	
Takarmányhere	1.701	45.902	27'0	29'4
Luczerna	212	9.504	44'8	40'5
Baltaczim	104	3.343	32'1	29'1
Egyéb takarmánynövény	599	10.679	17'8	—

Az összes mesterséges kaszálók tehát 2,616.000 hektárt foglalnak el, a termés pedig 1894. évben 69'42 millió métermázsára rúgott. A Németbirodalomban a takarmányul használt herén kívül még a heremagtermesztést is nagy mértékben üzik, 1894-ben 71'7 ezer hektár területről 117'3 ezer métermázsa heremagot nyertek.

Francziaországban a mesterséges takarmányok termelése még kiterjedtebb, mint a Németbirodalomban, a tíz éves enquete eredménye szerint az egy nyári takarmánynövények, minő a babó, vörös here, csalamádé, káposzta, takarmányrozs, stb. 843 ezer hektáron természetnek s évi termésük meghaladja a 70 millió métermázsát; a mesterséges kaszálók (prairies artificielles) területe 2.845 ezer hektárra terjed, miből 1.201 ezer ht. herére, 841 ezer hektár luczernára, 688 ezer esparsettre, 115 ezer pedig a hüvelyesekkel való takarmánykeverékre esik, az összes termés 123'46 millió métermázsa volt s egy hektár átlagosan 43'40 métermázsát adott. Feltűnő, hogy az újabb hivatalos adatok a mesterséges kaszálók területét kisebbnek tüntetik fel, így 1893-ban a here csak 1.067 ezer, a luczerna 779 ezer, az esparsett pedig 626 ezer hektár területen termesztett, az első 19'74 millió, a második 21'56 millió, s a harmadik 11'36 millió métermázsa termést adott. Hektáronkénti átlagtermés heréből 18'49, luczernából 27'69, baltaczimból pedig 18'15 métermázsa volt.

Nagy-Britanniában és Írországban a herék és herefélék 1894-ben 1'09 millió hektár területet foglal el, s erről a szénatermés 32'17 millió métermázsát tett.

Természetes kaszálók. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a természetes kaszálók területét s az azokon termett rét-és gyepszéna mennyiségét a következő táblázat tünteti fel:

Év	Terület hektáro- ban	Termett		Év	Terület hektáro- ban	Termett	
		összesen	hektá- ronkint			összesen	hektá- ronkint
		métermázsa				métermázsa	
1883	2,598.633	62,666.962	24'12	1888	2,630.592	59,381.154	22'57
1884	2,626.462	60,244.712	23'94	1889	2,643.402	54,183.193	20'50
1885	2,561.772	50,145.429	19'57	1890	2,620.151	66,854.846	26'85
1886	2,583.849	54,429.217	21'07	1891	2,632.376	73,438.712	30'10
1887	2,576.234	58,386.838	22'66	1892	2,581.802	66,335.432	27'72
átlag				átlag			
1883—87	2,589.590	57,174.632	22'02	1888—92	2,621.665	64,038.667	24'43
				1893	2,446.650	58,269.432	23'82
				1894	2,554.386	58,504.463	22'99

A mesterséges kaszálókkal ellentétben a természetes kaszálók-
nál a nyolczvasas évek közepén apadást látunk, — legújabbán
(1889 óta) azonban — különösen a termésben ismét jelentékeny
emelkedés látható. Horvát-Szlavonországban a természetes kaszálók és
legelőkről, a melyek 449.234 hektárnyi területet foglaltak el, 1894-
ben 12,562.000 mmázsa szénát és sarjút, hektáronkint tehát 27'96
métermázsát kaszáltak. Ausztriában 1893-ban a tulajdonképeni rétek
2'90 millió, az alpesi rétek pedig 143 ezer hektárra terjedtek s az
összes szénatermés 65'45 millió métermázsára ment. A Németbiroda-
lomban a kaszáló rétek területe 1894-ben 5'91 millió hektár volt a
termés pedig 32'1 mm. hektáronkinti átlagtermés mellett 189'70
millió mm., míg az 1882/91 évtizedben a fűtermés 187'25 millió
mm.-ra rúgott, hektáronkint 29'7 métermázsára. Franciaországban
1893-ban a természetes kaszálók területe 5'26 millió hektár volt,
mely 14'09 métermázsa átlagtermés mellett 74'08 millió mm. szénát
adott s azonkívül még 13'88 millió mm. sarjút.

Nagy-Britanniában és Írországban az állandó rétek 1894-ben
2'35 millió hektár területet foglaltak el s a szénatermés 60'10 millió
métermázsát tett.

Mint a hogy az állatok takarmányozására szolgáló gabona-
neműeket, névszerint a zabot és kukoriczát roppant mennyiségben
termesztik a Északamerikai Egyesült-Államok, úgy a szálas takar-
mány-termesztés is óriási arányokban folyik ott; 1894-ben 11'57
millió hektár területen 557'52 millió métermázsa széna termett, mely
a hivatalos becslés szerint 984 millió frt értéket képviselt.

III. Állattenyésztés.

1. Ló- és baromállomány és forgalom, valamint az állati termékek forgalma.

Állatlétszám és az állattenyésztés Magyarországon. — A könnyű közlekedés korszakát megelőző időben, a mikor a gabona a szállítási nehézségek mellett csak a környéken vagy a vízi utak mentén volt értékesíthető, a lábon hajtható jőszág könnyebb elárusíthatása, továbbá a nagy terjedelmű rét és legelőterületek rendkívül elősegítették állattenyésztésünk fejlődését; az alföld nagy rónaságait ménesek, gulyák és juhnyájak lepték el, állat és állati terményforgalmunk a kezdetleges közlekedési viszonyokhoz mértén hatalmas arányokat öltött és tekintélyes értéket képviselt. A vasutak építésével azonban megkezdődött a gabonatermelés előtérbe nyomulása s túlsúlyba jutása, mivel az több jövedelmet ígért; a szántóföldekké alakítható rétek és legelők feltörettek, a minek szükségszerű következménye a marhatermesztés csökkenése volt. Gazdáink ezzel azon eshetőség elé jutottak, hogy a föld folytonos zsarolása által annak termőerejét kimerítik és a megkisebbedett trágyatermelés következtében azt pótolni nem lévén képesek, mezőgazdaságunkat a legnagyobb válság felé viszik. A nyolczvanas évek eleje, utolsó állatszámolásunk ideje, volt e tekintetben a legkedvezőtlenebb, a mit ezen állatszámolás alábbi adatai is tanúsítanak. Itt megjegyezzük, hogy a társországok utolsó állatszámolása 1880-ban történt, ezen országrész adatai tehát a következő kimutatásban azon évből vétettek.

Állatfajok	Magyarország (Fiume nélkül)			Horvát-Szlavonország			A magyar korona országai (Fiumét is beszámítva)		
	összes darabszám	e s i k		összes darabszám	e s i k		összes darabszám	e s i k	
		100 □ kilométerre	1000 lélekre		100 □ kilométerre	1000 lélekre		100 □ kilométerre	1000 lélekre
		d a r a b			d a r a b			d a r a b	
Ló	1,748.859	625	116	217.112	510	99	1,966.132	610	113
Őszvér és számár	22.893	8	2	1.924	5	1	24.831	8	1
Szarvasmarha	4,879.038	1.744	322	712.805	1.676	326	5,592.328	1.735	322
Juh	10,594.831	3.787	600	588.638	1.384	269	11,184.159	3.370	645
Sertés ...	4,803.639	1.717	317	468.053	1.100	214	5,271.830	1.636	304
Kecske ...	270.192	97	18	99.424	234	45	369.627	115	21

Az utolsó állatszámolás eredménye, amely 1870-el szemben, az állatok valamennyi neménél alig némi emelkedést, sőt a juhoknál épen jelentékeny csökkenést mutatott, megdöbbentően feltárta a fenyegető veszélyt, a melynek felismerése egyúttal a javulás kezdete is volt. A javulás első sorban az állam közbelépésének és az általa foganatosított intézkedéseknek eredménye volt. Irányadóul szolgált: a minőséget emelni jeles külföldi tenyészanyag importja, — az éghajlati viszonyoknak vagy a vidékenként megállapított tájfajtáknak megfelelő tenyészanyag ingyenes vagy leszállított áron való szétosztása által, — az egyeseknek szövetkezetekké vagy egyletekké való tömörítése által, a melyek nagyobb anyagi s szellemi erővel rendelkezvén és az állam által anyagi segélyben is részesítettvén, hatékonyabban vehetnek részt a rekonstrukció nagy munkájában, — a szakismeretek terjesztése szakiskolák, vagy csak egyes tanfolyamok létesítése által, az állatok és állati termelvények könnyű értékesítésének előmozdítása által stb. A mi különösen a szarvasmarhatenyésztés előmozdítását illeti, külföldi megfelelő tenyészanyagnak importját a kormány 1880-ban kezdte meg: 8 év alatt 1.367 tisztavérű tenyészbika szaporított és osztott szét a községek között, egyidejűleg a jelesebb belföldi tenyészetekből és az állami birtokokról beszerzett 4.232 drb tenyészbika osztott szét leginkább magánosok között, leszállított áron. Az állattenyésztés emelésének céljából 1890-ben létesített tenyészalapok, a melyek a gazdasági egyesületek kezelése alatt állanak, 1891. végével 171⁵ ezer forint készpénz és 70 tenyészbikával rendelkeztek. Ugyanezen alapok segélyével 1.154 tenyészbika vásároltatott és osztott szét; ezek szerint a tenyésztők 10 év alatt 6.750 darab kitűnő apaállat birtokába jutottak.

Az 1893. évi takarmányhiány folytán a külföldön is beállott válságos helyzetet arra használta fel kormányunk, hogy a pénztári készletekből három évi kamatmentes kölcsön gyanánt kihasított 500.000 forintot nyugati fajta tenyészállatokat vásárolt és hozott he. A behozott 2.376 db szarvasmarha közt volt 213 bika 1.550 hasas üsző és tehén, 529 egy-két éves üsző és 84 borjú.

Az állati, s jelesül a tejtermékek értékesítése céljából Sárvárt tejjgazdasági szakiskola állíttatott fel, tejszövetkezetek létesítettek, illetőleg azok létesítése előmozdított. 1890-ben már tizen-nolcz nagyobb tejszövetkezet létezett, a melyek 400 gazdánál mintegy 8.000 tehennek tejét értékesítették; ezen tejszövetkezetek közül 1891-ben a budapesti tejszarnok 7,194.000, — a budapesti gazdák egyesülete 1,540.000 liter tejet értékesített 5—7⁵ krajczár között ingadozó áron; az ország több pontján havasi tejjgazdaságok

állítottak fel, — a vaj és sajt értékesítése szintén előmozdította stb.

Az állategészségügyi szervezet reorganizáltatott; az ország 53 állatorvosi kerületre osztatott, a melyekben ugyanannyi állami állatorvos végzi a teendőket stb.

A lépfene s az orbáncz ellen védőanyagot termelő Pasteur Chamberland-féle intézet 1886-ban alapítottatott és 1893. év végeig 3,238.460 állat oltatott be ezen kórok ellen. Az 1893. évi működés kiterjedt 507.909 db. sertés, 292.705 juh, 91.151 szarvasmarha és 6.463 ló beoltására.

Az ország loányagának javítására még mindig legnagyobb hatással az állami lótenyésztézetek, az állami ménesek és méntelepek vannak.

Az állami ménesek lóállománya az utóbbi 8 évben mindenik év december 31-én a következő volt:

	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban
d a r a b								
Kisbéri ménés	517	509	508	520	—	—	594	646
Bábolnai »	548	539	541	546	561	589	553	544
Mezőhegyesi ménés	1.635	1.646	1.755	1.835	1.800	—	1.910	2.001
Fogarasi ménés	411	421	402	409	407	390	370	359
Összesen	3.111	3.115	3.205	3.310	—	—	3.427	3.550

A törzsmének száma 1893. végén Kis-Béren 14, Bábolnán 8, Mezőhegyesen 19, Fogarason pedig 6 volt, az anyakanczáké ellenben Kis-Béren 208, Bábolnán 167, Mezőhegyesen 457 s Fogarason 84.

A fennálló 4 méntelepnek 1893. évben összesen 16 teleposztálya 884 fedeztetési állomása volt, melyeken összesen 2.754 mén volt elhelyezve, illetve magánosoknál bérben. A ménék fajtájuk szerint következőleg oszoltak meg:

Angol telivér	298	darab	Gidrán	257	darab
Angol fajta	1.050	»	Norfolki	30	»
Arab telivér	29	»	Lipiczai	208	»
Arab fajta	346	»	Nóri	88	»
Nonius	447	»			

Az állatlétszám nemzetközi adatai. — A világ állatállományát az Északamerikai Egyesült-Államoknak egy jelentése szerint ezekben vagyis a három utolsó számjegy elhagyásával és a népességhez viszonyítva (darabszámban) a következő kimutatás tünteti fel:

Világ-rész	Szarvas- marha	Ló	Őszvér és számár	Juh	Sertés	Kecske	Együtt	‰
összesen ezer darabban								
Európa	104.430	36.483	3.155	187.144	49.164	19.513	399.889	38'43
Ázsia	60.846	4.276	1.080	39.922	489	1.227	107.843	10'36
Afrika	6.095	1.239	390	35.589	547	5.340	49.200	4'73
Észak-Amerika ...	57.887	17.717	2.392	51.293	48.059	15	177.363	17'04
Dél-Amerika ...	57.610	5.486	1.666	96.242	2.724	3.017	166.745	16'02
Ausztrália	12.004	1.781	—	124.658	1.189	26	139.658	13'42
Összesen ...	298.872	66.985	8.683	534.848	102.172	29.138	1.040.698	100'00
‰	28'72	5'44	0'83	51'39	9'82	2'80	100'00	
viszonylag 1000 lélekre darab:								
Európa	290	101	9	518	136	54	1.109	
Ázsia	74	5	1	48	1	1	131	
Afrika	36	7	2	210	3	32	290	
Észak-Amerika ...	652	199	27	577	541	0	1.996	
Dél-Amerika ...	1.607	153	44	2.684	76	84	4.651	
Ausztrália	2.111	313	—	21.921	209	5	24.562	
Összesen ...	201	45	6	360	69	13	700	

A világ összes állatállományának 38'43⁰/₉-a Európára esik, az egész Amerikára szintén 33'06⁰/₀, háziállatokban legszegényebb Afrika, ellenben Ausztráliának több háziállata van, mint az egész nagy Ázsiának. Az egyes országok állatlétszámát a következő táblázat állítja szem elé:

Norszám	Az ország neve	Év	Ló		Szarvasmarha		Juh		Sertés	
			össze- sen	1000 lélekre	össze- sen	1000 lélekre	össze- sen	1000 lélekre	össze- sen	1000 lélekre
			1000 darab	esik darab	1000 darab	esik darab	1000 darab	esik darab	1000 darab	esik darab
1	Magyarbirodalom ... És pedig: Magyarország H.-Szlavonország ...	1884 1884 1880	1.966 1.749 217	113'32 115'28 99'37	5.593 4.879 714	322'33 321'73 327'08	11.181 10.595 586	644'41 700'13 268'07	5.272 4.804 468	304'46 317'45 214'09
2	Ausztria Ebből: Alsó-Ausztria Csehország Galiczia	1890 1890 1890 1890	1.548 121 216 766	64'78 45'45 36'97 115'92	8.644 554 2.022 2.448	361'75 208'11 345'71 370'46	3.187 115 424 631	133'37 43'20 72'57 95'49	3.550 412 514 784	148'59 154'47 87'97 118'64
3	Bosznia	1879	158	108'67	762	524'07	840	577'73	430	295'74
4	Németbirodalom ... Ebből: Poroszország Bajorország Szászország Württemberg Baden Elszász-Lothar. ...	1892/3 1892/3 1892/3 1892/3 1892/3 1892/3 1892/3	3.836 2.654 369 148 102 68 137	77'41 88'39 65'93 42'35 49'39 41'01 85'41	16.373 9.871 3.338 665 971 635 487	331'25 329'51 336'60 188'90 477'72 382'99 303'62	13.589 10.110 968 105 386 98 129	274'92 337'48 173'01 29'97 189'70 59'13 80'42	12.206 7.725 1.359 434 395 391 370	246'04 257'87 242'89 123'80 194'06 235'83 230'67

Sorszám	Az ország neve	Év	Ló		Szarvasmarha		Juh		Sertés	
			össze- sen	1000 lélekre	össze- sen	1000 lélekre	össze- sen	1000 lélekre	össze- sen	1000 lélekre
			1000 darab	esik darab	1000 darab	esik darab	1000 darab	esik darab	1000 darab	esik darab
5	Olaszország	1890	720	23 ⁶⁷	5.000	164 ³⁷	6.900	226 ⁸³	1.800	51 ¹⁷
6	Svájc	1886	99	33 ⁵³	1.213	410 ⁷⁷	342	115 ⁸¹	395	133 ⁷⁶
7	Franciaország	1893	2.768	72 ¹⁹	12.155	316 ⁶⁹	20.276	528 ⁰³	5.861	152 ⁸⁶
8	Belgium	1880	272	44 ³³	1.383	225 ³⁰	365	59 ⁴⁹	646	105 ⁹⁸
9	Németalföld	1892	271	60 ⁰⁸	1.528	338 ⁷³	752	166 ⁷¹	544	120 ⁵⁰
10	Nagy-Britannia	1894	2.092	54 ⁹⁵	10.780	283 ¹⁶	30.038	788 ⁸⁰	3.794	99 ⁶⁶
11	Románia	1890	595	118 ¹⁰	2.520	500 ³⁰	5.212	1.034 ⁵⁶	926	183 ⁸⁴
12	Szerbia	1891	163	75 ³⁶	819	378 ⁸²	2.964	1.370 ⁹¹	908	419 ⁹⁸
13	Bulgária	1887	240	76 ⁰⁷	1.560	494 ⁴⁵	7.100	2.250 ⁴⁰	400	126 ⁷⁸
14	Orosz Birodalom	1888	21.122	194 ⁴⁷	28.890	265 ⁹⁸	49.241	453 ⁴¹	10.920	100 ⁵⁴
15	Európai Oroszország	1888	19.663	201 ³⁶	24.009	252 ⁷⁶	44.465	456 ⁷¹	9.243	94 ⁴⁴
16	Finnország	1888	255	107 ¹⁴	967	406 ³⁰	1.021	428 ⁹⁶	478	74 ⁴⁹
17	Orosz Lengyelország	1888	1.204	143 ⁵⁷	3.314	395 ¹⁸	3.755	417 ⁷⁷	1.499	178 ⁷⁵
18	Dánia	1893	411	188 ¹⁰	1.696	776 ²⁶	1.274	570 ⁷¹	829	379 ⁴¹
19	Svédország	1892	494	103 ³⁴	2.483	518 ⁸⁹	1.352	280 ⁴⁶	682	145 ⁰²
20	Norvégia	1890	151	75 ⁹²	1.004	504 ⁷⁷	1.412	709 ⁹⁵	121	60 ⁸³
21	Spanyolország	1887	310	17 ⁹²	1.406	81 ⁵²	13.774	798 ⁵⁹	1.163	67 ⁴³
22	Portugália	1882	90	19 ⁶⁷	625	136 ⁵⁸	2.977	650 ⁵⁷	971	212 ¹⁹
23	Görögország	1884	97	43 ⁷⁵	374	168 ⁷⁰	3.465	1.562 ⁹³	175	78 ⁹⁰
24	Északamerikai-Egy- Allamok	1893	16.081	255 ⁶³	53.096	844 ⁰⁹	45.048	716 ¹⁵	45.206	718 ⁶⁶
25	Brit-Eszak-Amerika	1891	1.226	253 ⁶⁷	4.098	847 ⁹⁰	3.473	718 ⁶⁰	1.711	354 ⁰²
26	Brit-Ausztrália	1893	1.870	473 ⁶⁹	12.637	3.202 ⁴⁸	116.160	29.437 ⁴¹	1.028	260 ⁵²
27	Argentína	1888	4.387	1.078 ⁹²	22.779	5.602 ³¹	70.461	17.329 ³³	195	47 ⁹⁶
28	Uruguay	1886	443	589 ⁸⁸	6.254	8.327 ⁵⁶	17.246	22.964 ¹⁵	12	15 ⁹⁸
29	Algír	1893	214	58 ⁵⁶	194	328 ²⁹	9.502	612 ⁵⁹	86	23 ⁶⁵
30	Tunisz	1892	52	57 ²⁹	232	255 ⁶¹	1.224	1.348 ⁵⁶	11	12 ¹²
31	Fokföld	1893	340	222 ⁶⁵	1.930	1.263 ⁹²	15.125	9.905 ⁰⁴	229	149 ⁹⁷

Magyarország állatforgalma. — Hazánknak főkitelti cikkét, lisztje és gabonája után, állatai képezik. Ez nem egyedül állattenyésztésünk virágzásáról tanuskodik, hanem — fájdalom — arról is, hogy nálunk a nemzeti jólét nincs annyira kifejlődve, hogy a népesség nagy tömege a húsfogyasztást, különösen a marhahús-fogyasztást megengedhetné magának. A legtöbb helységben szarvasmarhát nem is vágnak, s a hol vágnak is, csak selejtesebb minőségű. Még fővárosunknak sem igen jut az elsőrendű áruból, legszebb hizott ökreink Bécs fogyasztására kerülnek. A magyar köznép leginkább sertéshúst fogyaszt, a főleg zsiradékért hizlalt sertésének húsát fogyasztván el. Hazánk állatforgalmát a következő kimutatás állítja szem elé:

Év	Szarvasmarha		Juh és kecske (bárány és gödölye)		Sertés és malacz		Ló és csikó	
	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel	behozatal	kivitel
darabszámban és forintokban								
1883	38.831	90.377	72.237	197.081	334.035	636.557	1.364	9.771
1884	3,853.300	19,763.265	669.765	2,687.034	16,067.830	44,390.705	682.000	3,201.200
1885	27.520	91.822	102.355	251.596	159.938	606.086	4.606	8.986
1886	2,874.392	21,345.772	944.980	3,227.683	7,021.296	35,125.735	1,689.400	4,106.453
1887	47.594	99.596	69.627	251.753	174.777	670.684	3.203	12.236
1888	4,745.186	22,776.572	922.404	4,213.215	6,619.002	32,962.160	952.470	3,994.335
1889	31.484	115.327	32.674	252.467	164.762	891.536	1.170	14.236
1890	2,873.135	24,687.112	367.816	4,184.851	4,519.865	43,870.466	379.049	4,234.990
1891	31.512	126.575	32.387	226.630	146.471	779.342	640	8.867
1892	3,175.542	23,210.579	242.220	2,875.915	5,366.003	38,117.729	218.410	2,627.160
1893	42.712	127.351	24.954	173.666	199.132	543.308	495	10.366
1894	4,487.282	23,971.531	166.866	1,977.453	7,155.866	31,124.918	184.980	3,229.345
1895	39.725	151.497	17.092	257.316	204.570	605.607	749	14.625
1896	5,296.911	29,693.970	105.314	2,717.176	7,978.486	37,843.905	295.440	5,038.700
1897	66.284	210.041	43.781	348.921	140.555	816.029	1.167	13.700
1898	8,816.270	40,606.372	247.501	3,429.426	5,613.727	52,927.929	464.910	4,696.840
1899	64.198	172.683	61.140	194.748	145.257	784.146	1.089	17.870
1900	10,413.452	38,391.000	346.544	1,889.688	5,513.291	51,584.321	418.275	6,141.545
1901	67.355	146.664	38.080	181.174	170.132	1,051.873	1.148	18.713
1902	7,135.170	30,770.945	220.494	1,752.472	6,693.836	61,964.970	451.325	6,496.020
1903	62.510	119.636	27.482	192.804	234.342	1,120.313	1.310	18.205
1904	6,702.430	23,718.805	145.191	1,680.071	8,330.376	67,318.432	1,981.100	6,951.100
1905	61.054	245.150	8.440	390.920	251.860	1,362.647	1.714	19.930
1906	6,947.121	49,685.605	37.735	3,619.442	8,441.062	78,509.981	2,338.600	8,232.920

Ezen táblázat szerint állatbehozatalunk, kivéve a sertéseket, alig számbavehető, míg kivitelünk igen jelentékeny. Szarvasmarhakivitelünk egész 1890-ig egész szépen emelkedett, de azóta nagyon csökkent, amit részben a külföld megszigorított állategészségügyi rendszabályai okoztak. Nagy kivitelünket 1894-ben egyfelől az okozta, hogy a Németbirodalom az 1893-ki takarmányszüksége következtében megfogyott marhaállományát ez évben igyekezett pótolni, másfelől pedig az, hogy 1894-ben viszont hazánkban következett be takarmányhiány, a mi azután annál inkább készítette gazdáinkat marháik eladására. Sertés-kivitelünk az utolsó két évben oly nagy volt, hogy értéke minden más kiviteli cikket meghaladott, még lisztünket is. Sajnos, hogy e hatalmas exportág az 1895. évi sertésvész folytán nagy rázkódtatást szenvedett. A juhkivitel fokozatosan csökken és jelentéktelenné válik; a csökkenést egyrészt az eddigi legjobb fogyasztónk, Franciaország prohibítív vámrendszabályai, másrészt pedig juhászatunk ismeretes hanyatlása idézik elő. Ló-kivitelünk, egyes sporadikus és csekély jelentőségű visszaeséseket nem számítva, mindinkább virágzásnak indul, s az utolsó évek alatt úgy mennyiség mind értékben jóformán megkétszereződött. Állatforgalmunk további részletezését 1893-ban és 1894-ben a következő kimutatás tünteti fel:

	Behozatal		Kivitel		Kiviteli többlet	
	darab	érték frt	darab	érték frt	darab	érték frt
1893-ban						
Ökör	44.269	5,526.680	105.133	22,073.730	60.864	16,547.050
Bika	369	89.375	2.520	505.350	2.151	415.975
Tehén	6.323	804.975	6.091	920.350	(—) 232	115.375
Fiatal marha ...	505	60.600	1.315	105.200	810	44.600
Borju	11.044	220.800	4.567	114.175	(—) 6.477	106.625
Juh és kecske ...	20.915	125.490	181.771	1,635.939	160.856	1,510.449
Bárányés gödölye	6.567	19.701	11.033	44.132	4.466	24.431
Sertés	230.643	8,319.879	1,116.046	67,301.364	885.203	58,981.485
Malacz	3.499	10.497	4.267	17.068	768	6.571
Ló	1.276	1,977.700	17.954	6,926.040	16.678	4,948.340
Csikó	34	3.400	251	25.100	217	21.700
Őszvér és számár	8	160	114	2.850	106	2.690
1894-ben						
Ökör	57.094	6,530.481	200.991	45,090.675	143.897	38,560.194
Bika	224	55.040	7.383	1,122.550	7.159	1,067.510
Tehén	2.871	326.550	21.970	2,983.750	19.099	2,657.200
Fiatal marha ...	90	11.700	4.278	278.070	4.188	266.370
Borju	775	23.350	10.528	210.560	9.753	187.210
Juh és kecske ...	4.966	27.313	373.775	3,550.862	368.809	3,523.549
Bárányés gödölye	3.474	10.422	17.145	68.580	13.671	58.158
Sertés	248.317	8,430.433	1,354.947	78,479.181	1,106.630	70,048.748
Malacz	3.543	10.629	7.700	30.800	4.157	20.171
Ló	1.492	2,305.300	19.440	8,159.420	17.948	5,854.120
Csikó	222	33.300	490	73.500	268	40.200
Őszvér és számár	15	300	84	2.100	69	1.800

Nagyobb behozatalunk csak ökörből, tehénből és sertésből van, a két első többnyire levágásra, az utolsót hizlalás végett hozzuk be főleg Szerbiából, honnan 1894-ben 54.952 darab ökröt. 1820 darab tehenet és 220.383 darab sertést hoztunk be; azelőtt nagy importunk volt Romániából is, de ez a vámháború óta egészen megszűnt. Tenyészállatot nem sokat hozunk be, egészen kivételes az 1893. évi nagy tenyészmarhaimport Németországból és az osztrák tartományokból.

Állatkivitelünk, áruforgalmi statisztikánk szerint, túlnyomólag Ausztriába irányul. Tényleg úgy is van, bár nem oly mértékben, mint a hogy adataink mutatják. Az ürü hús kivitel Franciaországba eddig Ausztria közvetítésével történt, e közvetítés az élőállatok kivitelénél is fenforog, bár távolról sem oly nagy mértékben, mit főleg a jól szervezett kőbányai sertéskereskedésnek köszönhetünk. Adataink szerint Ausztrián kívül csak sertésből s ökörből volt jelentékeny kivitelünk és pedig 316.100 drb sertés és 24.413 drb ökör Németországból.

Baromvásárok. — Az állatforgalomra s így közvetve az állattenyésztésre nézve is nagy fontossággal bírnak a baromvásárok. A hazai állattenyésztésünk szempontjából fontosabb vásárok évi összesített eredményét a következő kimutatások tüntetik fel. A budapesti marhavásár forgalmát 1873 óta a következő kimutatás tünteti fel:

	Ökör	Bivaly	Fejős tehén	Vágó tehén	Borjú	Bárány	Juh
1873	90.822	—	47.677		49.165	104.040	
1874	84.568	4.311	4.699	34.916	48.783	23.341	79.247
1875	61.403	3.089	8.076	36.475	48.054	76.857	
1876	51.009	3.638	9.976	38.890	59.776	86.741	
1877	66.756	4.056	50.938		47.271	114.418	
1878	52.329	7.232	7.456	51.300	50.046	28.961	73.564
1879	51.290	6.708	7.635	46.964	51.975	28.222	65.697
1880	53.561	5.573	8.397	45.918	56.805	25.049	70.178
1881	51.174	4.282	9.491	36.343	52.648	27.529	66.091
1882	58.698	5.796	11.365	32.984	56.742	25.266	64.859
1883	61.018	7.601	12.138	30.970	59.901	28.426	64.830
1884	57.715	7.855	11.218	33.924	67.325	31.695	62.400
1885	71.377	5.808	12.101	37.097	84.347	32.129	86.173
1886	76.300	6.098	11.465	41.867	88.053	40.612	95.725
1887	82.628	6.541	11.649	42.770	101.544	39.524	80.530
1888	106.110	3.712	11.635	43.599	102.300	37.285	89.900
1889	111.345	2.286	11.332	41.387	103.939	36.938	83.366
1890	121.306	2.524	11.581	47.709	102.138	36.097	94.368
1891	113.514	3.015	11.726	45.383	97.549	39.442	290.069
1892	94.471	1.281	11.357	28.846	92.162	44.649	128.408
1893	91.096	1.267	11.385	25.184	107.806	52.729	124.749
1894	120.107	4.432	11.963	36.081	111.958	54.663	136.467

A bécsi marhavásárra a felhajtást az utóbbi nyolcz év alatt a következő kimutatás tünteti fel:

Felhajtatott	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben
	d a r a b						
Magyarfajta marha	44.191	60.445	102.516	119.445	131.592	120.914	109.412
Galicziai és bukovinai marha	46.918	54.938	58.820	60.271	50.549	57.770	39.546
Német fajta marha	31.311	66.308	73.182	64.473	55.035	50.859	67.403
Bivaly	—	1.863	3.935	5.780	7.690	—	—
Összesen	122.420	183.554	238.453	249.969	244.866	229.543	216.361

Az 1891. és 1892. évben mindkét vásáron némi hanyatlás észlelhető, kivéve Budapesten a juhokat, — a melyek mennyisége 1891-ben az előző évhez képest hirtelen megháromszorozódott; az

ok valószínűleg abban keresendő, hogy ez évben indult meg a juh-húsnak exportja Párizsba. A legutolsó két év, melyre vonatkozólag csak Budapestről szóló adataink vannak, a forgalom újabb lendületéről tanuskodik; különösen kiemelkedik a borjúfelhajtás, mely előbb el nem ért magaslatra jutott.

Magyarország állatforgalmában a sertésforgalom bir legnagyobb fontossággal, állatkivitelünkben ez képvisel legnagyobb értéket. Nagy sertés kivitelünket, főleg a nagyszerűen berendezett kőbányai sertés hizlálásnak köszönhattuk, a hizlás és a piacz ily központositása nélkül sertés tenyésztésünk sohasem emelkedett volna arra a színvonalra, a hol áll s főleg nem tudta volna meghódítani a külföldi piaczokat, melyeken a nehéz versenyviszonyok daczára még jelenleg is kiváló helyet foglal el. A kőbányai első magyar sertés-hizláló részvénytársaság sertésforgalmát a következő számok mutatják:

É v	F e l s z á l l í t t a t o t t				E l s z á l l í t t a t o t t		
	magyar	szerb	román	összesen	összesen	e b b ő l	
						bel- fogyasz- tásra	Bécsbe
átlag 1875—79	260.924	113.678	47.528	422.130	471.550	148.618	165.002
» 1880—84	358.083	81.932	52.114	492.139	490.120	167.151	122.409
1885-ben	421.945	78.771	12.116	512.832	466.502	186.638	125.541
1886-ban	401.721	89.684	29.394	520.799	566.492	205.312	116.438
1887-ben	362.757	70.740	15.374	448.871	441.675	210.898	92.414
1888-ban	319.589	81.877	17.940	419.406	415.573	219.186	93.213
1889-ben	373.283	141.254	10.033	524.570	511.608	194.711	98.075
1890-ben	407.909	101.709	1.323	510.941	521.401	244.690	83.119
1891-ben	432.003	132.192	4.368	568.563	519.949	224.041	66.412
1892-ben	554.627	155.761	4.675	715.063	750.616	266.664	59.294
1893-ban	526.742	167.637	14.933	709.312	683.998	283'026	54.585
1894-ben	636.912	250.259	17.539	904.710	909.989	345.402	36.488

Az elszállítást a két utolsó év alatt valamennyi irányban a következő számok mutatják:

E lsz á ll í t t a t o t t	D a r a b s e r t é s		E lsz á ll í t t a t o t t	D a r a b s e r t é s	
	1893-ban	1894-ben		1893-ban	1894-ben
Budapesti fogyasztásra	225.277	228.860	Ausztriába	104.493	172.381
Egyéb belföldre ...	57.749	116.542	Németországba	235.888	349.775
Együtt ...	283.026	345.402	Egyéb államokba ...	2.045	873
			Szappangyárakban feldolgoztatott ...	3.961	5.070
Bécsbe	54.585	36.488	Összesen	683.998	909.909

Kőbányáról Bécsbe, lehet mondani, évről-évre kevesebb sertést viszünk ki. Ellenben a Németországba irányuló kivitel évről-évre növekedik; és a legtöbb időben a szabaddá tett amerikai sertéshus bevétel sem volt képes bénítólag hatni kivitelünkre; ámbár tagadhatatlan, hogy az amerikai eredetű sertés bevétele erős versenyt támaszt, valamint az orosz sertésbevétel is.

Sertésekből a felhajtás nagyságát Bécsbe a következő számok mutatják:

Felhajtatott	1884- ben	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben
A bécsi szűrő-marhavasárra:									
elő	97.112	112.682	125.533	133.514	148.927	87.231	73.426	80.911	95.137
leszárt	43.150	53.052	50.902	49.101	46.491	56.784	63.489	58.349	55.310
együtt	140.262	165.734	176.435	182.615	195.418	144.015	136.915	139.260	150.447
A bécsi sertés-vasárra:									
nehéz	80.166	84.222	74.923	67.614	59.421	61.197	66.278	75.209	149.914
közepes	100.796	103.600	121.071	112.298	114.193	133.737	155.618	156.329	172.751
stüldő	167.863	173.066	127.618	241.566	296.297	127.115	98.113	99.057	131.851
együtt	348.825	360.888	323.612	421.478	469.911	322.049	320.009	330.595	454.516

Sajnos, ezek az adatok ma már csak történeti értékkel bírnak. Az 1895. év tavaszán kitört sertészvész megszakította a fejlődés folytonosságát s sertés kivitelünk jövőjét egészen bizonytalaná tette.

Magyarország külforgalma állati termékekből. — Árúforgalmi statisztikánk az emberi fogyasztásra szolgáló állati termékek behozatalát és kivitelét a következő mennyiségekkel mutatja ki:

Az áru megnevezése	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
	m é t e r m á z s á k b a n									
Fris hús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	4.595	3.883	3.584	4.199	1.821	4.388	2.979	6.325	7.871	8.771
Elkészített (hús szárítva, füstölve, pácolva)	1.356	1.309	1.202	1.385	1.462	1.574	3.580	1.854	1.843	1.087
Disznózsír	2.180	2.891	3.127	4.618	3.474	3.023	5.590	3.472	4.546	2.785
Szalonna	1.363	1.748	1.639	2.003	1.407	1.212	1.403	1.265	1.330	1.652
Sonka	2.116	2.348	3.237	4.329	4.781	5.259	5.544	5.618	6.546	7.309
Kolbász	1.578	1.541	1.884	2.102	1.954	1.791	1.961	1.811	2.033	2.502
Szalámi	504	517	571	530	500	551	596	492	600	703
Tej	1.396	587	567	1.063	979	947	1.048	1.028	1.248	1.540
Fris és olvasztott vaj	2.397	2.391	1.785	1.844	1.929	2.468	2.868	2.854	3.290	2.318
Sajt	19.355	18.752	16.943	15.434	15.571	14.515	14.276	15.239	18.542	18.980
Liptai túró	65	59	59	114	—	—	—	—	—	—
Összesen	36.905	36.026	34.598	37.621	33.878	35.728	39.845	39.958	47.849	44.631

Az áru megnevezése	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
	m é t e r m á z s á k b a n									
Frishús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	10.328	11.666	14.104	12.269	16.787	22.770	39.632	23.264	22.946	29.765
Elkészített hús (száritva, füstölve, páczolva)	463	517	985	538	465	858	2.354	2.844	1.690	1.820
Disznózsír	52.954	53.047	44.844	40.929	53.714	64.409	67.129	79.855	125.935	103.559
Szalonna	20.880	23.839	24.110	19.949	23.955	31.909	28.213	32.739	36.299	35.630
Sonka	316	352	321	287	276	303	397	408	298	570
Kolbász	190	202	229	237	233	232	337	589	511	784
Szalámi	3.965	4.318	5.114	5.494	5.599	6.734	8.576	7.563	7.296	8.958
Tej	70.670	73.867	85.447	94.295	110.871	114.680	110.687	120.330	122.795	126.151
Friss és olvasztott vaj	4.537	5.386	6.169	7.831	8.154	7.540	7.862	8.602	8.107	8.583
Sajt	1.697	2.494	1.862	1.849	2.597	2.017	1.820	2.266	1.963	2.768
Liptai túró	6.156	7.987	8.168	9.499	8.017	8.677	8.899	9.170	10.237	13.227
Összesen	172.156	183.675	191.353	193.177	230.668	260.129	275.906	287.629	338.077	331.815

Legnagyobb mennyiséget sajtból hozunk be, kivitelünkben ellenben a tej, továbbá a disznózsír, szalonna, friss hús és szalámi játszik a főszerepet.

A felsorolt fogyasztási cikkek következő értéket képviseltek:

Az áru megnevezése	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
	e z e r f o r i n t o k b a n									
Friss hús (borjú-, sertés-, juh- és marhahús)	204	210	161	189	89	197	134	297	394	493
Elkészített hús (száritva, füstölve és páczolva)	60	95	72	104	110	116	258	133	277	299
Disznózsír	85	120	138	219	170	146	281	181	223	118
Szalonna	55	70	68	92	65	55	67	59	66	79
Sonka	212	229	308	433	478	421	488	494	589	658
Kolbász	158	140	151	210	195	161	176	154	178	218
Szalámi	72	63	74	77	72	81	74	61	84	88
Tej	15	6	5	10	10	10	10	10	9	11
Friss és olvasztott vaj	161	151	111	105	106	134	163	170	237	264
Sajt	1.622	1.669	1.440	1.196	1.211	1.270	1.271	1.311	1.037	1.160
Liptai túró	3	3	3	5	—	—	—	—	—	—
Összesen	2.647	2.756	2.531	2.640	2.506	2.591	2.922	2.870	3.094	3.388

Az árú megnevezése	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
	e z e r f o r i n t o k b a n									
Fris hús (bor- ju-, sertés-, juh- és marha- hús)	549	615	683	552	755	1.109	1.982	1.256	1.061	1.431
Elkészített hús (száritva, füs- tölve és pá- czolva)	23	40	59	32	28	56	153	185	254	182
Disznózsir	2.199	2.202	2.039	2.039	2.730	3.248	3.524	4.306	6.612	4.289
Szalonna	866	1.001	1.054	957	1.154	1.515	1.394	1.539	1.813	1.748
Sonka	25	26	23	24	23	21	31	29	21	48
Kolbász	15	15	16	20	20	17	25	41	33	55
Szalámi	535	558	692	742	756	919	1.115	1.021	949	1.165
Tej	810	730	875	943	1.109	1.147	1.107	1.203	921	946
Fris és olvasz- tott vaj	267	215	285	367	368	343	387	477	542	564
Sajt	115	185	122	103	140	116	104	118	115	205
Liptai túró	295	399	366	411	321	382	416	385	409	556
Összesen	5.699	5.986	6.214	6.190	7.404	8.873	10.238	10.560	12.730	11.189
Kiviteli többlet mértéke	135.251	147.649	156.755	155.556	196.790	224.401	236.061	247.671	290.228	290.184
Érték ezer frt	3.052	3.230	3.683	3.550	4.898	6.282	7.316	7.690	9.636	7.801

A kivitel értéke évről-évre erősen meghaladja a behozatalét s a különbség örvendatosan emelkedik, 1885-ben a kiviteli többlet csak 3'05 millió forint volt, 1889-ben ellenben csaknem kerek 5 millió, 1894-ben pedig már 7'8 millió frtot tett ki. A behozatalban legnagyobb értéket a sajt képvisel, ez utóbbi pár év alatt azonban sajtbehozatalunk némileg megcsökkent, mi az emelkedő sajtfgyasz-
tás mellett csakis azon életerős mozgalomnak köszönhető, mely a tejgazdaságok felállítása, sajt és vajszővetkezetek szervezése, tejbér-
letek életbeléptetése által a hazai sajtkészítés terén történt, melynek folytán sajtkészítésünk nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is örvendatosan emelkedett. Mig azonban a sajtbehozatal csökken, kivitelünk pedig liptai túróból emelkedik, addig sonkából többlet
hozunk be, úgy hogy e cikkért magáért már félmillió forintot meg-
haladó összeget fizetünk a külföldnek. Valóban ideje volna, hogy,
a mit a szakemberek már évek óta sürgetnek, sertéstenyésztőink a zsirsértés mellett a hússértésre is több gondot fordítsanak. Az
eledelül szolgáló termékek közül disznózsírt és szalonnát viszünk ki
legnagyobb értékűt. Tejkivitelünk is jelentékeny, 1889-ben már meg-
haladta az 1 millió forint értéket, de a két utolsó évben ismét e

szinvonat alá szállott, mi a mennyiség emelkedése mellett — csak az árhanyatlás, illetve a értékecsés lejebszállításának következménye.

Az ipari nyers anyagul szolgáló állati termékek forgalmát, újabb áruforgalmi statisztikánk szerint a következő összeállítás mutatja:

Az áru megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
m é t e r m á z s á k b a n										
a) Behozatal:										
Gyapju (nyers, mosva, fésűlve, fehérítve)	50.099	22.104	44.718	21.844	15.678	13.103	11.572	12.209	11.107	13.983
Nyers lóborók, csikóborók	389	168	416	133	278	598	284	460	200	1.545
Nyers marhaborók	28.340	29.899	31.205	31.854	38.796	34.359	45.880	66.472	81.818	75.630
Nyers borjuborók	1.319	1.432	2.332	2.185	2.176	2.082	1.449	2.003	2.460	3.226
Nyers juh- és kecskeborók	17.872	18.244	23.740	26.978	27.874	17.558	19.062	18.019	17.908	20.858
Nyers bárány- és gödölyeborók	2.682	2.838	10.135	14.349	6.607	10.919	12.146	18.192	10.434	5.424
Lószőr	1.330	1.326	1.738	1.666	1.609	1.981	1.923	1.803	2.448	2.602
Tehén-, nyúl-, kecske- s egyéb állatok szőre	1.597	1.752	2.196	2.958	3.649	4.335	3.688	3.895	4.513	4.746
Sörte és sörte-hulladék	1.382	1.601	1.872	1.742	1.701	2.177	1.451	1.682	1.549	1.662
Belek és hólyagok	3.106	3.056	4.401	4.184	3.198	3.792	4.079	4.240	5.330	6.161
Állati faggyú	4.007	3.417	8.513	6.028	9.453	19.814	13.589	13.086	9.069	16.572
b) Kivitel:										
Gyapju, (nyers, mosva, fésűlve, fehérítve)	114.838	145.459	98.255	113.735	137.930	104.594	92.831	92.137	112.418	114.089
Nyers lóborók, csikóborók	4.018	5.568	4.682	6.162	6.296	8.099	6.849	2.846	3.581	7.067
Nyers marhaborók	8.984	12.855	10.103	14.584	14.169	13.830	12.567	12.852	16.714	16.110
Nyers borjuborók	5.196	5.724	5.524	5.699	5.703	6.445	6.079	4.035	5.442	6.061
Nyers juh- és kecskeborók	8.060	8.428	6.241	8.257	6.792	7.094	8.159	7.312	9.338	8.629
Nyers bárány- és gödölyeborók	4.402	6.422	5.901	7.310	8.132	9.080	9.249	9.280	10.632	10.129
Lószőr	457	552	554	607	543	543	417	331	437	419
Tehén-, nyúl-, kecske- s egyéb állatok szőre	392	992	736	1.038	1.061	2.867	4.225	1.652	2.160	1.632
Sörte és sörte-hulladék	464	651	380	319	294	427	453	393	461	627
Belek és hólyagok	4.939	5.243	5.835	5.510	5.348	6.298	6.427	5.627	6.019	6.874
Állati faggyú	5.092	5.358	8.133	6.836	9.327	6.452	6.586	9.774	17.149	19.968

Daczára, hogy bőrparunk saját szükségletünket sem képes fedezni, nyers bőrből (kivéve a ló- és borjúbőrt s a legutóbbi években a báránybőrt) sokkal többet hozunk be, mint a mennyit kiviszünk, mit nagymérvű állatkivitelünk s csekély marha- és juh-húsfogyasztásunk magyaráz. Legtöbb marhabőrt Ausztriából hozunk be, hová értékes hizott marháinkat kivisszük, borjúbőrt ugyanonnan; juh- és kecskebőrt Ausztriából és Szerbiából, bárány- és gödölyebőrt pedig szintén Szerbiából, továbbá Bulgária és Kelet-Ruméliából, 1886-ig Romániából is igen sok juh- és kecskebőrt hoztunk be, de onnan a behozatal 1887. óta már csaknem egészen megszűnt.

Érték szerint a fentebbi állati termékek forgalmát a következő kimutatás részletezi:

Az árú megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
ezer forintokban										
a) Behozatal:										
Gyapju (nyers, mosva, fésülve, fehérítve)	3.846	2.992	5.142	2.134	1.604	1.291	1.609	1.038	609	1.087
Nyers ló- és csikóbőrök	33	13	31	7	14	30	17	30	10	116
Nyers marha-bőrök	2.939	2.691	2.438	1.898	2.328	2.062	2.753	4.321	3.691	3.596
Nyers borju-bőrök	261	300	427	278	218	208	188	320	320	419
Nyers juh- és kecskebőrök ...	1.304	527	771	1.332	4.181	2.634	2.925	1.250	1.125	1.293
Nyers bárány- és gödölyebőrök ...	584	192	659	1.052	503	874	1.390	3.229	1.232	532
Lószőr	140	111	126	125	113	139	135	126	220	246
Tehén-, nyúl-, kecske s egyéb állatok szőre ...	63	70	143	136	164	196	166	175	76	60
Sörte és sörte-hulladék	300	352	337	382	448	577	377	420	232	235
Belek és hólyagok	196	182	264	623	478	569	734	763	405	567
Allati faggyu ...	129	96	267	175	274	623	462	458	139	531
Összesen ...	9.795	7.526	10.605	8.142	10.325	9.203	10.216	12.130	8.059	8.682
b) Kivitel:										
Gyapju (nyers, mosva, fésülve, fehérítve)	12.476	23.704	15.595	14.725	19.942	14.068	11.649	10.319	10.622	11.443
Nyers ló- és csikóbőrök	358	441	343	417	428	543	479	199	197	498
Nyers marha-bőrök	1.001	1.215	872	723	473	484	440	900	900	897
Nyers borju-bőrök	1.148	1.240	1.080	869	770	877	1.064	706	871	970
Nyers juh- és kecskebőrök ...	724	274	250	408	1.019	1.064	1.354	507	463	458

Az áru megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
	ezer forintokban									
Nyers bárány- és gödölyebőrök ...	1.063	518	443	572	699	817	1.152	1.740	1.590	1.285
Lószőr ...	50	53	46	53	43	45	35	25	52	41
Tehén-, nyúl-, kecske- s egyéb állatok szőre ...	17	45	40	45	37	115	190	74	44	31
Sörte- és sörte- hulladék ...	120	182	97	86	86	126	136	118	69	73
Belek és hólya- gok ...	321	327	350	833	827	982	1.285	1.125	548	707
Állati faggyu ...	161	139	249	189	261	195	224	342	251	613
Összesen ...	17.439	28.138	19.365	18.920	24.585	19.316	18.003	16.055	15.607	17.011

A behozatalt a kivitel értéke itt is állandóan meghaladja; mit tekintélyes gyapjukivitelünknek köszönhetünk. Sajnos azonban, hogy a tengerentúli országok versenye a gyapjuárakat az utóbbi időben nagyon lenyomta. Az 1886. évi áremelkedést már a következő évben visszaesés követte s minthogy 1887-ben kivitelünk mennyiségre is roppant nagyot csökkent, a gyapjuért befolyt összeg is nagyon alacsony volt. 1888-ban a kivitt mennyiség emelkedett, de annál mélyebben súlydott az ár s még kisebb összeg folyt be a kivitt gyapjuért, mint a megelőző évben, 1889-ben ismét némi javulást látunk, a gyapju-üzlet föllendült, de a föllendülés csak rövid volt, mert 1890-ben az éjszakamerikai védvamos irány (Mac Kinley-bill) erőrekapása, megbénította a német posztóipart, mi természetesen visszahatással volt gyapjunkt kelendőségére is; 1891-től kezdve főleg értékben ismét csökkent elannyira, hogy míg 1883-ban kivitt gyapjunkt értéke 32,307.000 forintot tett, addig 1891. óta állandóan 10—12 millió forint körül hullámozik.

2. Baromfitenyésztés.

A baromfitenyésztésnek sokkal nagyobb nemzetgazdasági fontossága van, mint a legtöbbben hiszik. Mint mezőgazdasági mellékfoglalkozás, minden nagyobb költség nélkül, a különben kárbavesztő hulladékot értékesítve, a baromfitenyésztés szép jövedelmi forrásul szolgál s míg két főproduktuma, a hús és tojás népünk élelmezésében nagyon számottevő tényező, harmadik főproduktuma a toll, nélkülözhetetlen alkatrésze ágyneműnknek.

Hazánkban a baromfitenyésztésnek nagyon alkalmas tere van. Nagyban előmozdítja az alföldön üzött tanyai gazdálkodás s ugyan-

ott a számtalan apró tavacska, mely a kacsák, s a tolla miatt még sokkal fontosabb lúd tenyésztésére megbecsülhetetlen. Baromfi-tenyésztésünk tényleg szép virágzásnak is örvend, mit leginkább bizonyít az a körülmény, hogy daczára nagy belfogyasztásunknak, sok millió értékű baromfit, tojást és tollat szállítunk évenként külföldre. Kulforgalmunkat a baromfitenyésztés főbb termékeiből a következő kimutatás állítja szem elé:

Az árú megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
Baromfi (mindennemű eleven és leölt szárny.)	477	375	488	438	515	450	456	402	553	2.190
Tojás	583	775	563	571	613	623	1.282	862	934	2.246
Agytollak	360	272	1.070	801	388	346	1.003	445	437	781
Lúdzsir	64	150	93	144	218	313	204	190	175	152
Lúdmáj	1	2	2	—	5	2	1	—	1	2
Összesen	1.485	1.574	2.216	1.954	1.739	1.736	2.946	1.899	2.100	5.371
Baromfi (mindennemű eleven és leölt szárny.)	55.895	60.378	63.468	63.198	77.684	98.126	93.045	95.293	99.009	118.773
Tojás	101.428	88.471	116.040	128.016	154.642	204.451	180.081	221.445	264.396	320.269
Agytollak	20.445	18.198	18.093	19.217	20.437	21.922	19.196	19.070	19.858	21.225
Lúdzsir	216	230	241	217	240	273	191	230	338	319
Lúdmáj	585	750	764	897	998	984	1.133	870	912	749
Összesen	178.569	168.027	198.606	211.545	254.001	325.756	293.646	336.908	384.513	461.359

Az itt kimutatott forgalom következő értéket képvisel:

Az árú megnevezése	1885- ben	1886- ban	1887- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
Baromfi (eleven és leölt szárny.)	34	26	30	32	35	40	31	36	40	130
Tojás	22	32	20	21	21	22	51	39	33	76
Agytollak	102	101	399	212	98	87	381	178	112	102
Lúdzsir	7	14	8	12	18	26	17	16	17	14
Lúdmáj	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
Összesen	165	173	457	277	173	176	480	269	202	322
Baromfi (eleven és leölt szárny.)	3.717	4.225	4.101	4.511	5.858	7.515	6.973	6.749	6.324	8.656
Tojás	4.028	3.898	4.561	5.384	5.775	8.178	8.104	9.965	8.989	11.529
Agytollak	6.634	5.191	4.891	5.673	5.978	6.423	4.527	4.195	3.581	4.469
Lúdzsir	25	23	22	20	21	24	17	20	37	35
Lúdmáj	120	159	164	161	180	177	204	152	219	184
Összesen	14.524	13.496	13.739	15.749	17.812	22.317	19.825	21.081	19.150	24.873

Épen nem kicsinylendő eredmény, hogy a baromfitenyésztésből a korábbi években 10—15 millió frt, 1894-ben pedig már 25 millió frt folyt be hazánkba. Kivitelünkben a legnagyobb értéket a tojás képviseli, ebből 1883-ban még csak 1.74 millió, 1894-ben pedig már 11.53 millió forint értékűt vittünk ki; a kivitt eleven és leölt baromfi értéke 3.07 millió forintról 8.66 millió forintra növekedett, míg az ágytollak kivitelében az értéket tekintve 1891. óta hanyatlás mutatkozik.

3. Selyemtenyésztés.

Selyemtenyésztés Magyarországon. — Kevés termelési ág mutat sem oly gyors fejlődést, mint hazánkban az utolsó évtized alatt a felyemtenyésztés. Az eddigi eredmény fényesen igazolta, hogy Magyarország selyemtenyésztésre igen alkalmas s kellőleg táplált selyemhernyótól nyert hazai selyem jóságra kiállja a versenyt bármely külföldi selyemmel. A selyemtenyésztés, mint mezőgazdasági mellékkereset felette fontos, mert évenként csak 5—6 heti időt vesz igénybe aratás előtt s kellő sikerrel üzhetik a nők, aggok, gyermekek, kik a mezei munkára nem igen alkalmasak. A selyemtenyésztés fontosságban még nyer a phylloxera-csapás következtében, mert a keresetnek, megélhetési forrásnak azt az elapadását, melyet a szőlők elpusztulása következtében számos vidék népessége elszenvedni kénytelen, némileg enyhítené, helyrepótolná a selyemtenyésztés elterjedése. Ezen hasznos keresetág elterjedésének azonban jelenleg nagy akadálya a szederfák hiánya. A selyemtenyésztési felügyelőség nagy buzgósággal törekszik ugyan, hogy a szederfatenyésztést előmozdítsa, de sokszor találkozik közönnyel s számos törvényhatóság nem részesíti támogatásban a felügyelőség tevékenységét. Bács, Baranya, Fejér, Hunyad, Krassó-Szörény, Nyitra, Sopron, Tolna, Temes, Torontál és Veszprém vármegyékben járási faiskolafelügyelők működnek s ezek száma jelenleg 127; az intézet ellenőrzése alatt 1893-ban 2.437 községi faiskola állt s 1880-tól 1893-ig az intézet kiosztott 5.851 liter eperfamagot s 3.516 liter gyümölcsfamagot. A községek ugyan-ezen idő alatt saját faiskolájukból végleges helyre kiültettek 945.676 darab eperfát. Az intézet saját költségén nevelt vagy vásárolt 220.478 darab közvetlenül kiültethető eperfát osztott ki; azonkívül községeknek, magánfeleknek és járási eperfaiskolák beültetéséhez 1.401,627 darab 2—3 éves fiatal, iskolázandó eperfa-csemetét osztott ki. Az intézet 52 faiskolában tenyészt eperfákat saját költségén.

Hazánkban a selyemtenyésztés fejlődését az utóbbi tíz év alatt a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A selyemtenyésztéssel foglalkozó		Eszik átlag egy községre ter- melő család	A kiosztott pete kilogrammok- ban	Eszik átlag egy termelőre pete grammokban	Termelte- tett össze- sen gubó	Termelte- tett átl. egy unczia pete után gubó	Eszik átlag egy termelő családra gubó
	községek és puszták	családok						
	s z á m a					k i l o g r a m m		
1881	423	2.976	7	53	17	41.537	19'59	13'95
1882	433	3.674	8	49	13	24.446	12'41	6'65
1883	463	6.261	13	105	16	72.143	17'24	11'52
1884	557	9.892	17	161	17	122.133	19'05	12'34
1885	751	13.859	18	213	15	176.337	20'67	12'72
1886	881	17.782	20	290	16	257.650	22'21	14'48
1887	1.048	28.145	27	373	13	451.511	30'24	16'04
1888	1.389	40.423	28	608	15	703.488	28'93	17'40
1889	1.693	51.122	30	747	14	815.659	27'30	15'95
1890	1.942	66.525	34	999	14	1,043.096	26'00	15'68
1891	2.268	72.118	32	997	12	1,108.446	27'77	15'37
1892	2.590	76.397	29	—	—	970.248	21'01	12'70
1893	2.562	73.523	29	—	—	873.440	21'16	11'88
1894	2.706	85.948	32	1.332	15	1,127.617	22'12	13'12

Tizenhárom év alatt, a mióta hazánkban a selyemtenyésztés szak- szerű vezetés alá került és lendületnek indult, a selyemgubó ter- melés 2.507 kilogrammról a legkedvezőbb 1894. évben 1,128.000 kilo- grammra, a selyemtenyésztésből folyó nyers jövedelem 3.700 forint- ról 1,475.000 forintra emelkedett. Bámulatos eredmény ez s habár az utolsó években, nevezetesen 1892. és 1893-ban ép a szederfa- hiánya és kedvezőtlen lombfejlődése miatt nem csekély visszaesés jelentkezett, az 1894. évi szép eredmény annál biztatóbb reményt nyújt arra, hogy az alvidék szegényebb lakosságának a jövőben még fokozottabb mértékben lesz jövedelmi forrása ezen keresetág. Sok akadálya van azonban ezen termelési fejlődésének, ilyen első sorban a kezdők tapasztalatlansága, azután a szederfahiány, de ezen is segítve lesz, és a fejlődésnek mi sem fogja többé útját állani.

Összehasonlításul megemlítjük, hogy egy unczia pete után Fran- cziaországban a termés 1885-ben 27'1, 1886-ban 34'0, 1887-ben 33'3, 1888-ban 34'7, 1889-ben 29'1, 1890-ben 30'7, 1891-ben 29'2, 1892-ben 33'8, 1893-ban 44'8 és 1894-ben 43'9, kilogrammot tett; Olaszországban pedig 1884-ben 25'8, 1885-ben 26'2, 1886-ban 33'2, 1887-ben 32'5, 1888-ban 32'8, 1889-ben 27'4, 1890-ben 32'1, 1891-ben 31'4, 1892-ben 33'1, 1893-ban 40'3 és 1894-ben 37'9 kilogrammot tett. Az átlagos termés tehát a legutóbbi két évben különösen kedvező volt ugy Francia-, mint Olaszországban. Az egyes francia departe-

ment-ok között azonban roppant eltérést látunk; egy unczia pete után Keleti-Pyrenében 38'6, Hautes-Alpesben 30'7, Var-ban 46'4 kilogramm selyemgubót nyertek, ellenben Lozère-ben csak 14'7, Haute-Garonne-ban 15'5, Loire-ban pedig 19'9 kilogrammot. Lemotollálva átlagosan 12 kilogr. gubóból lesz egy kilogr. selyem és így hazánk nyers selyemtermelése 1893-ban 73 ezer kilogrammot tett. A beváltott selyemgubókért a termelők tizenegy év alatt 6,724 ezer frtot kaptak, egy termelő család átlagos keresete tehát 15 frtot tett. Azon tiz megyének, melyben a selyemtenyésztés ez idő szerint leginkább el van terjedve, 1893. évi eredményét a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Vármegye	Selyemtenyésztéssel foglalkozó		Az összes termelt gubó	Kifizetett beváltási ár	Esik egy családra kereset
		községek	családok			
		s z á m a				
1	Bács	127	20.775	291.819	337.808	16'26
2	Torontál	205	8.775	102.416	117.865	14'43
3	Temes	177	7.384	90.919	105.484	14'29
4	Krassó-Szörény	213	3.697	41.344	48.215	13'04
5	Tolna	126	3.774	55.000	63.961	16'95
6	Baranya	134	1.601	17.535	20.435	12'76
7	Arad	75	1.068	14.386	16.603	15'59
8	Pest	85	1.521	16.515	19.216	12'63
9	Somogy	105	597	13.185	15.426	25'84
10	Fejér	36	137	2.489	2.933	21'41
11	Egyéb vármegyék	1.279	1.689	227.829	264.737	15'67

A selyemtenyésztés szempontjából nagyon fontos, hogy a termelők egészséges pilléktől származott petékkal látassanak el. Erre szolgál a szegzárdi petetermelő állomás, hol 1880—91-ig 20'97 millió, 1891-ben 4'06, 1892-ben 4'24 és 1893-ban 4'58 millió pillepár görcsöveztetett. Előállítottatott 1880—90-ben 3.529 kg., 1891-ben 1.122 kg., 1892-ben 1.269 kg., 1893-ban 1332 kg. pete. A petekészítő állomáson 1894-ben 600 munkásnő foglalkozott.

A selyem jósága nemcsak a gubó minőségétől függ, hanem a legombolyítástól, a fonástól is. A selyemfonáshoz nagy ügyesség kell s öröndetes, hogy két selyemfonó gyárunkban, a pancsovaiban és ujvidékiben az olasz munkásnők helyett lassankint mind több magyar munkásnőt lehet alkalmazni. A pancsovai gyárban 1893-ban, mikor az üzem a víz alkalmatlan volta miatt tetemesen lezállítottatott, 20 orsó volt működésben s 29 magyar munkásnő dolgozott; az ujvidéki gyárban pedig a működésben volt orsók száma 180-ra rúgott, a magyar munkásnőké 297-re, az olasz munkásnőké pedig

csak 34-re. A pancsovai selyemfonógyár 1882-től 1893-ig 48.366 kgr. nyers selyemfonalat termelt, a melyből 44.859 kgr. Lyonban adatott el; az újvidéki selyemfonó ugyanezen idő alatt 79.943 kgr. selyemfonalat termelt, a melyből 72.131 kgr. Lyonban, a többi Bécsben és Crefelden adatott el. Selyemtenyésztésünk fellendülésével egyidejűleg a selyem minősége is javul úgy, hogy a lyoni világpiaczon ezt kiváló előszeretettel és a legmagasabb árakon vásárolják.

Selyemtenyésztés a külföldön. — Európában legkiterjedtebb a selyemtenyésztés Olaszországban, itt 1891-ben 1,207.770 unczia petét költöttek ki, a selyemgubótermelés pedig következő mennyiséget tett:

1880-ban	41,573.189 kgr.	1888-ban	43,899.443 kgr.
1881-ben	39,564.091 »	1889-ben	34,332.291 »
1882-ben	31,869.076 »	1890-ben	40,774.410 »
1883-ban	41,625.299 »	1891-ben	37,922.562 »
1884-ben	36,464.663 »	1892-ben	34,641.491 »
1885-ben	32,266.017 »	1893-ban	47,624.398 »
1886-ban	41,397.323 »	1894-ben	43,124.606 »
1887-ben	43,025.783 »		

A selyemtenyésztéssel 1893-ban 587.442 egyén foglalkozott.

A második selyemtenyésztő ország Franciaország, termelői évenként az utóbbi hét év alatt 225—275 ezer unczia petét költenek ki, a nyert gubómennyiség 1887-ben 8,575.673, 1888-ban 9,549.906, 1889-ben 7,409.830, 1890-ben 7,799.423, 1891-ben 6,883.587, 1892-ben 7,680.169, 1893-ban 9,987.110, 1894-ben pedig 10,584.491 kilogrammra rúgott. A selyemtermelők száma Franciaországban szaporodik, 1885-ben 134.265 volt, 1886-ban 135.706-ra, 1887-ben 136.388-ra, 1888-ban 142.711-re, 1889-ben 141.101-re, 1890-ben 142.556-ra emelkedett, míg 1891-ben némi visszaesés tapasztalható, a mennyiben a selyemtermeléssel foglalkozók száma 139.480-ra csökkent, de azután ismét emelkedett, 1892-ben 141.487, 1893-ban pedig épen 148.971-ig. Jelentékenyebb selyemtenyésztő még Spanyolország, a mely 1890-ben 953.000. 1891-ben 1,026.000 kgr. gubót termelt.

A világ összes nyers selyemtermelését az utóbbi 9 évben a következő kimutatás tünteti fel:

	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
<i>Nyugat-Európa:</i>					
	k i l o g r a m m				
Franciaország	535.000	677.000	717.000	798.000	618.000
Olaszország	2,457.000	3,188.000	3,476.000	3,566.000	2,880.000
Spanyolország	56.000	52.000	78.000	83.000	65.000
Osztr.-Magyar monarchia	168.000	217.000	264.000	307.000	267.000
Összesen	3,216.000	4,134.000	4,535.000	4,754.000	3,830.000

	1885-ben	1886-ban	1887-ben	1888-ban	1889-ben
<i>Levante :</i>					
	k i l o g r a m m				
Anatolia	172.000	206.000	188.000	170.000	185.000
Szaloniki, Volo, Driná- poly	100.000	125.000	135.000	120.000	110.000
Szýria	256.000	233.000	340.000	231.000	324.000
Görögország	20.000	20.000	20.000	18.000	18.000
Összesen	548.000	584.000	683.000	539.000	637.000

<i>Közép-Ázsia :</i>					
Kaukázus	75.000	93.000	55.000	50.000	70.000

<i>Kelet-Ázsia :</i>					
China : kivít. Shangaiból	2,631.000	2,387.000	2,459.000	2,355.000	2,914.000
China : kivitel Cantonból	715.000	1,357.000	1,411.000	735.000	1,529.000
Japán : kiv. Jokohamából	1,372.000	1,478.000	2,217.000	2,441.000	2,130.000
K.-India : kiv. Kalkuttából	445.000	521.000	528.000	674.000	596.000
Összesen	5,163.000	5,743.000	6,615.000	6,205.000	7,169.000
Főösszeg	9,002.000	10,554.000	11,888.000	11,548.000	11,706.000

	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban	1894-ben
<i>Nyugat-Európa :</i>					
	k i l o g r a m m				
Franciaország	650.000	566.000	640.000	852.000	896.000
Olaszország	3,443.000	3,210.000	2,965.000	3,984.000	3,449.000
Spanyolország	83.000	90.000	72.000	77.000	90.000
Osztr.-Magyar monarchia	271.000	281.000	220.000	243.000	266.000
Összesen	4,447.000	4,147.000	3,897.000	5,156.000	4,701.000

<i>Levante :</i>					
Anatolia	181.000	135.000	206.000	328.000	355.000
Szaloniki, Volo, Drinápoly	180.000	190.000	220.000	250.000	210.000
Szýria	390.000	290.000	350.000	520.000	466.000
Görögország	30.000	30.000	35.000	45.000	38.000
Összesen	781.000	645.000	811.000	1,143.000	1,069.000

<i>Közép-Ázsia :</i>					
Kaukázus	200.000	190.000	180.000	200.000	175.000

<i>Kelet-Ázsia :</i>					
China : kivitel Shangaiból	6,676.000	3,834.000	4,066.000	4,215.000	3,787.000
China : kivitel Cantonból	1,243.000	1,201.000	1,486.000	1,286.000	1,354.000
Japán : kiv. Jokohamából	2,018.000	2,994.000	2,858.000	2,685.000	3,084.000
K.-India : kiv. Kalkuttából	224.000	220.000	250.000	287.000	199.000
Összesen	7,161.000	8,258.000	8,650.000	8,473.000	8,424.000
Főösszeg	12,589.000	13,240.000	13,538.000	14,972.000	14,369.000

Az európai nyers selyemtermelés felét sem szolgáltatja az európai selyemipar számára szükséges mennyiségnek, a legnagyobb rész még mindig Kelet-Ázsiából, főleg Chinából és Japánból kerül ki, de a kelet túlsúlya a nyugati országok felett egyre kisebb lesz. A termelés fokozódása egyre tart és máris válságos helyzetbe sodorta a nyugati államok selyemtenyésztőit.

IV. Méhészet.

A méhészet, a melyre különösen a kis gazda van utalva, mert nem nagyon vonja el a mezeti munkától, nem fáradtságos és aránylag költséggel nem járó igen magas jövedelmet hoz, hazánkban mindenkor honos volt, de a hetvenes évek végeig, még mindig a régi rendszer szerint, a haladás figyelembevétele nélkül üzetett és ennél fogva hanyatlásnak indult.

A hetvenes évek végén kezdődött meg az okszerűbb méhészkedés, a melynek emeltyűi első sorban a társadalmi tevékenység, másodsorban az állam támogató működése volt.

A társadalmi tevékenység méhészeti egyesületek alkotása, szaklap és népszerű könyvek kiadása, kaptárak, a méhészeti termékek közvetítése és hasonlókból áll, míg az állam részéről a szakoktatás terén kifejtett nagy tevékenység hatott emelőleg. E célra az egész ország hat kerületre osztatott, a melyek mindegyikében egy-egy vándortanító oktatja a méhészet kedvelőit. Az egész organizmus élén a méhészeti felügyelő áll; ezenkívül valamennyi állami s több felekezeti tanítóképző intézetben és a földmives iskolákban taníttatik az okszerű méhészet; továbbá jutalmak és segélyek, jó kaptárak szétosztása és kiállítások rendezése által serkentetnek a tenyésztők az okszerű kezdésre és haladásra.

A méztermelés a vándortanítók jelentései szerint következőleg alakult:

	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ben
mozgó szerkezetű kaptárak száma ...	60.186	58.929	70.430	87.062
közönséges köpük száma	295.373	242.792	272.567	284.758
Összesen	355.549	301.721	342.997	371.820

	1887-ben	1888-ban	1889-ben	1890-ban
termeltetett:				
méz	974.977 kgr.	1,126.229 kgr.	1,748.410 kgr.	1,818.370 kgr.
kaptáronkint átlag ...	2'74 »	3'73 »	5'10 »	4'89 »
viasz	—	—	89.728 »	106.675 »
kaptáronkint átlag ...	—	—	0'26 »	0'29 »
a méz pénzértéke ; ...	292.491 frt	337.868 frt	524.523 frt	544.511 frt
a viasz pénzértéke: ...	—	—	89.728 »	106.675 »
összesen	—	—	614.251 frt	651.186 frt
kaptáronkint átlag ...	—	—	1'79 frt	1'76 frt
	1891-ben	1892-ben	1893-ban	
mozgó szerkezetű				
kaptárak száma ...	90.859	97.370	105.135	
közöns. köpük száma	297.768	298.498	345.443	
összesen	388.627	395.868	450.578	
termeltetett:				
méz	2,051.851 kgr.	2,125.776 kgr.	2,230.080 kgr.	
kaptáronkint átlag ...	5'28 »	5'37 »	4'95 »	
viasz	129.889 »	130.723 »	246.743 »	
kaptáronkint átlag ...	0'33 »	0'33 »	0'55 »	
a méz pénzértéke: ...	615.555 frt	637.733 frt	669.024 frt	
a viasz pénzértéke: ...	129.889 »	130.723 »	246.743 »	
összesen	745.444 frt	768.456 frt	915.767 frt	
kaptáronkint átlag ...	1'92 frt	1'94 frt	1'81 frt	

A jelentést tevő községek számának emelkedésével mind teljesebb képet kapunk méhészetünk állapotáról: az emelkedés azonban ép ezért csak látszólagos. A kaptárnemeknél a mozgó szerkezetű, tehát a szakszerű kezelésnek megfelelő kaptárak száma, az 1888. évi csekély visszaesést leszámítva, erősen növekszik, 6 év alatt 75⁰/₀-al, míg a közönséges kaptárak száma 4 év alatt csökkent.

A méztermelést illetőleg szemmel látható a viszonylagos emelkedés, hasonlólag a viasznál is, a melyről adatok csak 1889. óta vannak; a pénzértéknél egy mmázsa méz 30 forinttal, a viaszé 100 forinttal vétetett fel, jöllehet a valóságban különösen a méznél, a becsár kétszeresét is elérték termelőink.

A fentebbi adatok azonban, a mint az alábbi áruforgalmi statisztikai adatok bizonyítják, erősen alatta maradnak a valóságnak: különösen viasztermelésünknek kell okvetlenül nagyobbnek lennie, mert netto kivitelünk viaszból évente 125.500 és 251.100 kilogramm közt váltakozik, tehát jóval meghaladja a fentebb kimutatott összes termelést.

Méhészeti termékekből való áruforgalmunk elég jelentékeny, az utolsó 8 évben így alakult:

	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
B e h o z a t a l — m é t e r m á z s a								
Méz	931	598	350	460	674	1.491	2.286	1.710
Viasz	558	575	507	493	609	869	1.144	935
összesen ...	1.489	1.173	857	953	1.283	2.260	3.430	2.645
é r t é k f o r i n t o k b a n								
Méz	31.910	20.147	11.200	16.100	25.612	52.828	91.440	68.400
Viasz	69.040	67.911	58.305	58.174	73.080	121.660	165.880	140.250
összesen ...	100.950	88.058	69.505	74.274	98.692	174.488	257.320	208.650
K i v i t e l — m é t e r m á z s a								
Méz	6.827	11.071	9.714	10.739	12.733	12.764	13.204	10.296
Viasz	2.073	2.321	1.903	2.023	1.864	2.351	2.452	2.511
összesen ...	8.900	13.392	11.617	12.762	14.597	15.115	15.656	12.807
é r t é k f o r i n t o k b a n								
Méz	235.477	393.326	365.792	429.560	534.786	532.308	594.180	463.320
Viasz	267.049	285.414	228.360	246.806	223.680	343.246	392.320	401.760
összesen ...	502.526	678.740	594.152	676.366	758.466	875.554	986.500	865.080

A forgalom évről-évre növekszik; az utolsó években a kivitel és behozatal összege már meghaladta az egy millió forint értéket, tehát elég számottevő összeg. Ép úgy emelkedik a forgalom súlyban is, és pedig a mézé sokkal nagyobb arányban mint a viaszé; ezen kis táblázatból is látható tehát, mily jutalmazó a méhészet szakszerű kezelése mellett.

V. Szőlőművelés.

A szőlőművelés és bortermelés Magyarországon. — A kataszteri adatok szerint a Magyarbirodalom szőlőterülete a nyolczvanas évek elején 739.480 katasztrális holdra, vagyis 425.497 hektárra rúgott s az összes termőterületnek 1³⁹/₁₀₀-át képezte. Ezen összegből a szorosabb értelemben vett Magyarországra 622.254 kat. hold (358.045 hektár), Horvát-Szlavonországra pedig 117.226 kat. hold (67.452 hektár) esett, az elsőben 1³⁴/₁₀₀, az utóbbiban pedig 1⁶⁷/₁₀₀-ét

képezvén a termő területnek. Láttuk fentebb, hogy e szőlő terület a kataszteri nyilvántartás szerint 1894-re az anyaországban 277.764, a társországokban 54.389, az egész Magyarbirodalomban 332.153 hektárra szállt alá. Még tüzetesebb felvilágosítást nyújt az alábbi táblázat, a mely a szorosabb értelemben vett Magyarországnak szőlőterületét és bortermését évi mezőgazdasági statisztikánk alapján 1876. óta évről évre tünteti fel:

É v	Szőlő- terület hektá- rokban	Termett bormennyiség		Szőlő eladatott összesen mm.	Értéke az összes szőlőszeti termelésnek ezer forint	Hektá- ronként átlag forint
		összesen	hektá- ronként			
		hektoliter				
1876	360.266	1,858.034	5'24	79.327	16.373	45'45
1877	360.046	3,534.041	9'87	46.468	28.721	79'77
1878	361.724	8,075.833	22'37	61'219	42.444	117'34
1879	362.229	6,314.343	17'47	38.286	36.556	100'92
1880	362.233	2,426.799	6'74	39.812	21.418	59'19
átlag 1876—80	361.299	4,441.810	12'34	53.022	29.102	80'54
1881	361.254	4,230.730	11'73	34.963	38.317	106'05
1882	366.813	4,113.058	11'23	22.574	35.316	96'28
1883	364.273	4,636.135	11'73	25.280	48.019	131'82
1884	367.808	4,411.391	11'72	23.627	39.330	104'37
1885	367.653	5,422.675	14'77	34.554	50.997	138'71
átlag 1881—85	367.360	4,562.798	12'43	28.199	42.396	115'41
1886	363.562	3,932.755	10'84	32.444	40.690	111'92
1887	352.794	4,961.097	14'12	45.213	43.715	123'63
1888	342.520	3,909.175	11'47	41.293	36.926	107'81
1889	333.932	4,522.250	13'54	50'547	47.376	141'87
1890	311.174	3,443.705	11'06	65.082	46.979	150'97
átlag 1886—90	340.596	4,153.796	12'19	47.115	43.139	126'66
1891	254.205	1,230.626	4'84	15.589	24.540	96'54
1892	248.839	796.560	3'20	12.089	15.247	61'28
1893	226.100	939.987	4'16	31.755	19.906	140'45
1894	219.842	1,387.009	6'31	35.033	24.692	178'02

Ez adatok szerint a szőlőterület egész 1884-ig, bár lassan de folyvást gyarapodott: 1885-től kezdve azonban eleinte kis mértékben, 1889-től kezdve azonban rohamosan csökkent. Tíz év alatt (1885—1894-ig) 147.811 hektárral csökkent Magyarország szőlőterülete.

Ezen nagymérvű csökkenés — a melyet a közlött számok aligha mutatnak teljes nagyságában, mert sok, már teljesen elpusztult szőlő még termő gyanánt van feltüntetve a községek jelentéseiben, — első sorban a phylloxeravésznek tulajdonítandó, de hozzájárultak a peronospora pusztításai is, melyek főleg a homoki szőlő ültetését akasztották meg, illetőleg mérsékeltek. A szőlők elpusztulása ma már országos csapás; egész vidékek, melyek lakossága fő keresetforrását a szőlőművelésben találta, vannak sujtva általa, — legjobb boraink, így a tokaji is, melyek szőlőszetünknek világhírt szerzetek, jóformán megszűntek a világforgalom tárgyai lenni s a nemzet vagyona alig pótolható károkat szenvedett.

A szőlőterület csökkenése nem oszlik el egyenletesen az egész országra, az erdélyrészi vármegyék csaknem kivétel nélkül kisebb-nagyobb gyarapodást mutatnak fel; a magyarországiak közül Pozsony, Sopron, Nyitra, továbbá délen Csongrád, Szabolcs és Bács-Bodrog. A többieknél azonban jelentékeny, egynehánynál majdnem a teljes megsemmisüléshez hasonló csökkenést tapasztalunk, sajnos, hogy leginkább azoknál, a melyek legjobb borainkat szolgáltatták; az alábbi táblázat azon vármegyéknél, a melyek szőlőterületeiknek felénél nagyobb részét veszítették el, az 1876—1894. évek közötti abszolút és relatív csökkenését mutatja:

A vármegye neve	Szőlőterület		csök- kenés ‰	A vármegye neve	Szőlőterület		csök- kenés ‰
	1876- ban	1894- ben			1876- ban	1894- ben	
	hektár				hektár		
Abauj-Torna	4.120	219	94'7	Heves	8.491	1.937	77'2
Szilágy	5.020	373	92'6	Bihar	9.712	2.922	69'9
Borsod	8.111	884	89'1	Gömör	728	261	64'1
Zemplén	9.729	1.208	87'6	Hont	4.411	1.753	60'3
Nógrád	6.188	796	87'1	Bereg	2.190	888	59'5
Temes	26.506	4.000	84'9	Esztergom	4.687	2.178	53'5
Krassó-Szörény	7.251	1.483	79'6	Fejér	10.410	5.127	50'7

A szőlőterület a talaj és a szőlők minősége szerint 1894-ben a következőképen oszlott el:

A szőlő minősége	Immunis homoktalajban		Agyag- és más nem immunis talajban		Összesen	
	hektár	%	hektár	%	hektár	az 1894. évi szőlőterület %
új ültetésű és teljes termésben még nem lévő szőlők területe	12.578	43'22	16.526	56'78	29.104	13'24
a teljes termésben lévő szőlők területe	50.882	45'22	61.625	54'78	112.507	51'17
az elvénytült szőlők területe a phylloxeralepett szőlők területe	7.151	24'70	21.800	75'30	28.951	13'17
	—	—	49.280	100'00	49.280	22'42
Összesen	70.611	32'12	149.231	67'88	219.842	100'00
1894-ben ültetett szőlők ter.	2.897	37'76	4.768	62'24	7.661	3'49

Ezek szerint eddigelé az ország szőlőterületének alig egy harmada immunis talaju, — de az arány évről-évre emelkedik, részint a nem immunis talajú szőlők feltartóztathatatlan elpusztulása, részint a nagyobbmértvű, már megkezdett vagy még csak tervezett új telepítések folytán. A javulásra vall azon körülmény is, hogy míg az elvénytült szőlőknek alig 25⁰/₀-a, addig a teljes termésben lévőeknek már 45, az új ültetésűeknek pedig 43⁰/₀-a immunis talaju.

Az erdélyrészi és felvidéki vármegyék egyáltalán igen kevés immunis talajjal rendelkeznek: de a Királyhágón innen, különösen a Duna-Tisza köze s a Tisza balpartjának homok síkságain jelentékeny területek vannak beültetve; legnagyobb immunis talaju szőlőterülettel a következő vármegyék bírtak 1894-ben:

Vármegye	Immunis talaj	Az összes szőlőterület % -a	Vármegye	Immunis talaj	az összes szőlőterület % -a
Pest-P.-S.-K.-Kun ...	28.891	86'15	Jász-N.-K.-Szolnok ..	3.070	73'03
Bács-Bodrog	8.993	65'02	Tolna	2.600	21'96
Csongrád	7.231	81'93	Hajdu	1.520	55'70
Szabolcs	3.037	92'79	Komárom	1.409	43'87

A szőlők regenerációja az új ültetések segítségével elég lassan halad; az utolsó öt év alatt ültettetett:

Évben	Immunis talajban	Nem immunis talajban	Összesen	Összes szőlőterület ‰-a
	hektoliter			
1888	2.123	3.210	5.334	1'56
1889	2.051	3.255	5.306	1'59
1890	2.469	3.151	5.620	1'81

Évben	Immunis talajban	Nem Immunis talajban	Összesen	Összes szőlőterület %-a
	hektoliter			
1891	2.012	2.421	4.433	1'74
1892	3.018	3.703	6.721	2'70
1893	2.154	3.109	5.263	2'32
1894	2.893	4.768	7.661	3'48
Átlag 1888—94 ...	16.718	23.614	40.332	—

Az utolsó 7 év alatt telepített szőlőknek tehát $41'45\frac{0}{10}$ -a immunis $58'55\frac{0}{10}$ -a ellenben nem immunis talajba ültetett; jelölül, hogy a phylloxeravész daczára, az immunis talaj fontosságát népünk még nem ismeri fel eléggé.

Valami nagy haladást az új ültetések tekintetében különben sem tapasztalunk, sőt időlegesen még visszaesést is látunk, mi alkalmasint a peronospora fellépésének tulajdonítható. Az új ültetésekre az 1892. és 1894. év volt különösen kedvező.

Az egyes vármegyéket tekintve, a Királyhágóntúli vármegyék, általában, továbbá némely magyarországi vármegye alig mutat fel némi új ültetést a lefolyt 7 év alatt; így:

Udvarhely	2 hektár	Fogaras	6 hektár	Ung	31 hektár
Trencsén	4 »	Gömör	13 »	Hajdu	43 »
Besztercze-Na- szód	7 »	Szoln.-Doboka	16 »	Szeben	12 »
		Ugocsa	36 »	Maros-Torda	46 »

Legtöbb szőlőt ültettek azon vármegyék, a melyek vagy igen nagy veszteségeket szenvedtek, mint pl. Fejér, Temes, Esztergom, vagy pedig nagy immunis területtel rendelkeznek.

Amerikai vesszővel, jöllehet a kincstár azokat úgyszólván ingyen osztogatja, csak igen kis területet ültettek be, 1891-ig összesen 1.810 hektárt; 1893-ban e terület felemelkedett 3.685 hektárra, 1894-ben pedig 5.697 hektárra, miből egyre kevesebb, 1894-ben már csak $18'40\frac{0}{10}$ -a közvetlenül termő, a többi oltóalany. Amerikai vesszőt leginkább ott ültetnek, hol immunis talaj nem áll rendelkezésre vagy pedig a régi jó fajokat akarják fenntartani. Legtöbb az amerikai vesszővel beültetett terület:

Arad megyében	732 hektár	Temes megyében	342 hektár
Bihar »	544 »	Hont »	337 »
Baranya »	498 »	Tolna »	328 »
Zala »	447 »	Fejér »	286 »
Pest »	366 »		

A phylloxera-lepett, de még termő szőlők területe 1894-ben 49.280 hektárra, az összes szőlőterület $22'42''$ -ára rúg; a valóságban ezen terület alighanem nagyobb, és az elvénuült szőlők területéből tetemes rész ide tartozik.

Fogaras, Besztercze-Naszód, Szeben és Udvarhely vármegyékben még nem mutatkozott a phylloxera, de Erdély többi vármegyében már szóróványosan igen; így Hunyadban 5, Alsó-Fehérben 14, Kis-Küküllőben 30, Szolnok-Dobokában 40, Kolozsban 121, Torda-Aranyosban 95, Nagy-Küküllőben pedig 834 hektáron a két utóbbi vármegyében már az összes szőlőterület $14'2''$ illetőleg $20'6''$ -át lepte meg: ily körülmények között ezen országrész sem kerülheti el végzetét.

A Királyhágón innen egészen más kép tárul fel. A legcsekélyebb területen pusztit Csanádban 36, Vasban 54 és Szabolcsban 137 hektáron.

Viszonylag a legnagyobb területen pusztit:

Az összes terület °/o-a		Az összes terület °/o-a	
1. Baranya	70'97	5. Bars	56'64
2. Bereg	61'15	6. Ung	56'09
3. Zágráb	60'71	7. Győr	55'09
4. Varazsd	58'08	8. Tolna	52'46

Baranyát és némileg Tolnát kivéve oly vármegyékben, a melyekben igen nagy terület már teljesen kipusztult.

A lefolyt 27 év alatt legdúsabb bortermésünk 1878-ban $22'37''$ hektoliter hektáronkinti országos átlaggal, legcsekélyebb 1892. és 1893-ban két évben, $3'22''$ illetőleg $4'16''$ hektoliter átlaggal, egyáltalán a mióta a szőlő termelési adatok gyűjtetnek, nem volt oly példátlan rossz termés, mint a milyen a két említett évi; sok tényező működött arra nézve közre, de különösen a phylloxera és peronospora; a mely egyenesen a termést támadta s kétségessé tette még a reákövetkezőt is, valamint a szőlőterületet sűrűn ért elemi csapások; de tetemesen hozzájárult ehhez a szőlők elhanyagoltatása, a rossz mívelés is, sok helyen a még egészséges szőlő is parlagon hagyatott.

Legnagyobb termése viszonylag 1894-ben Szebennek $20'73''$, Sopronnak $20'03''$ hkl., Pozsonynak $16'94''$, és Mosonnak $14'47''$ hkl. hektáronkinti átlaggal, holott az imént említett bőtermésű 1878. évben voltak megyék, melyekben a hektáronkinti átlagos termés 40 hektoliterre rúgott, de még a közepes termésű években is, így 1879-ben, 1883-ban és 1885-ben egyes megyékben a hektáronkinti átlagos termés elérte a 22 hektolitert.

A peronospora 1891-ben egész államunk területén 169.849 hektáron az összes szőlőterület 54⁰/₀-án, 1892-ben pedig 193.679 hektáron, a szőlőterület 63³⁷/₀-án pusztította el a termést, azóta némi apadást mutat, a mennyiben a sujtott terület 1893-ban 182.999 hektárt, 1894-ben pedig 89.891 hektárt tett, az utóbbi évben az egész szőlőterület 33⁹/₀-át.

1894-ben termett 826.837 hkl. fehér, 235.673 hkl. vörös, 323.853 hkl. siller és csak 651 hkl. aszú bor. Az új bor hektoliterének átlagos ára az egész birodalomban a közönséges bornál 16⁵ frt, a csemegebornál 58 frt volt az 1894. évben.

Szőlőtermelés a külföldön. — A világ szőlőtermeléséről kevés megbízható adatunk van, a melyek nagyrészt csak becslésen alapulnak; a nevezetesebb termelő országok területe és termelése a következő:

Folyó szám		Év	Szőlőterület hektár	Év	Termés hektoliter
1.	Franciaország	1893	1,821.155	1893	50,702.611
2.	Olaszország	1893	3,435.000	1893	32,164.000
3.	Spanyolország	1890	1,706.473	1890	29,875.620
4.	Ausztria	1893	251.499	1893	4,535.085
5.	Portugália	1887	204.000	1887	4,280.000
6.	Németbirodalom	1893	132.577	1893	3,820.352
7.	Algír	1893	116.394	1893	3,772.779
8.	Románia	1892	138.742	1892	3,121.700
9.	Bulgária	1890	84.131	1890	2,911.184
10.	Törökország és Cyprus	becslés	90.000	becslés	2,600.000
11.	Oroszország	becslés	185.300	becslés	2,458.000
12.	Chili és La Plata áll. ...	becslés	40.000	becslés	2,000.000
13.	Görögország	1888	75.000	1888	1,760.000
14.	Svájc ¹⁾	1893	30.000	1893	1,650.000
15.	Magyarbirodalom ...	1893	278.751	1893	1,110.912
	Magyarország	1893	226.100	1893	939.987
	Horvát-Szlavonország	1893	52.651	1893	170.226
16.	É. Am. Egy.-Áll. ...	1890	162.510	1890	905.036
17.	Szerbia	1893	60.990	1893	420.977
18.	Fokföld	1888	8.093	1888	256.328
19.	Ausztrália	1890	16.726	1890	181.010
20.	Tunis	1891	3.170	1891	105.142

¹⁾ Megközelítőleg.

A legjelentékenyebb bortermelő államok Olaszország, Franciaország és Spanyolország; Franciaországnak 1893. évi kivételesen gazdag termésétől eltekintve Olaszország körülbelül elérte az elsőséget a termelés mennyiségét illetőleg, de a termelés értéke messze elmarad Franciaországé mögött, a melynek szőlőszeti termelése 1893-ban 1.178⁸⁷ millió frankra rúgott.

Franciaország szőlőterülete, daczára a phylloxera ellen folytatt páratlan kitartású védekezésnek, 1869. óta fokozatosan csökkent és 1891-ben elérte a minimumot, 1.764 ezer hektárt: 1892-re már 192 1893-ra pedig újabb 38 ezer hektárnyi növekedés mutatkozik, mint gyümölcse s eredménye a fáradhatlan szorgalomnak és szívós kitartásnak. Hogy mily arányban folyt ott a regenerálás munkája, mutatja az, hogy míg 1889-ben csak 271.122 hektár volt a 4 évnél fiatalabb és 1,565.709 a 4 évinél idősebb szőlők területe, addig 1893-ban a négy éven aluliaké 332.288 hektárra emelkedett, az idősebbeké pedig, 1,488.867 hektárra csökkent. Az alábbi táblázat mutatja Franciaország szőlőtermelésének 30 évi hullámzását.

Év	Szőlőterület hektár	Bortermés hektoliter	Év	Szőlőterület hektár	Bortermés hektoliter
1864	2,256.235	50,653.422	1879	2,299.220	26,523.008
1865	2,293.567	68,942.931	1880	2,258.520	33,915.679
1866	2,287.821	63,838.000	1881	2,245.331	38,577.689
1867	2,314.846	39,128.000	1882	2,180.265	38,825.325
1868	2,332.470	52,098.000	1883	2,175.486	46,165.006
1869	2,643.174	70,000.000	1884	2,195.412	35,595.397
1870	2,238.178	54,535.000	1885	1,971.282	31,481.124
1871	2,417.223	59,025.680	1886	1,907.550	30,386.234
1872	2,428.637	54,920.181	1887	1,919.878	25,365.441
1873	2,428.737	36,000.000	1888	1,838.360	30,654.153
1874	2,391.175	69,937.266	1889	1,836.831	24,031.771
1875	2,396.139	78,202.088	1890	1,816.544	27,416.544
1876	2,394.443	44,306.172	1891	1,764.183	30,166.915
1877	2,342.639	55,273.193	1892	1,783.588	29,082.134
1878	2,305.359	50,636.968	1893	1,821.155	50,702.611

Borforgalom. — Magyarország behozatalát és kivitelét borból régibb és újabb áruforgalmi statisztikánk szerint a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Behozatal	Kivitel	Kiviteli többlet	Behozatal	Kivitel	Kiviteli többlet
	ezer métermázsákban			ezer forintokban		
1868	12	806	794	705	16.123	+ 15.418
1869	11	630	619	634	12.601	+ 11.967
1870	8	454	446	457	9.374	+ 8.917
1871	27	447	420	1.568	9.684	+ 8.116
1872	43	748	705	2.532	16.232	+ 13.700
1873	36	689	653	2.065	15.033	+ 12.968
1874	21	644	623	1.165	14.047	+ 12.882
átlag 1868—74	23	631	608	1.304	13.295	+ 11.991

É v	Behozatal	Kivitel	Kiviteli többslet	Behozatal	Kivitel	Kiviteli többslet
	ezer métermázsákban			ezer forintokban		
1882	113	918	805	2.987	14.968	+ 11.981
1883	141	868	727	3.667	14.213	+ 10.546
1884	143	897	754	11.505	12.787	+ 1.282
1885	91	1.062	971	7.463	12.955	+ 5.492
1886	92	1.349	1.257	7.470	15.164	+ 7.694
1887	91	1.333	1.242	7.259	16.251	+ 8.992
1888	161	1.495	1.334	11.968	18.391	+ 6.423
1889	167	1.434	1.267	11.343	21.291	+ 9.948
1890	232	1.342	1.110	14.079	23.540	+ 9.461
1891	401	1.045	644	24.236	23.299	— 937
1892	727	725	— 2	13.119	17.370	+ 4.251
átlag 1882—92	214	1.133	919	10.463	17.294	+ 6.831
1893	1.223	720	— 503	18.548	21.772	+ 3.224
1894	1.127	692	— 435	14.240	16.769	+ 2.529

Borkivitelünk 1888-ig emelkedett, azóta pedig nagy mértékben csökkent, úgy, hogy kereskedelmi mérlegünk 1892. óta a mennyiséget illetőleg állandóan passzívá változott; az értéket illetőleg azonban mérlegünk tulajdonképen mindig aktív maradt, az 1891. év ugyanis csupán látszólag képez kivételt e tekintetben, a mennyiben ez évben a behozott olasz és dalmát borok értéke tulságos magasra volt megállapítva. Az utolsó években behozott borunk részben Ausztriából, részben Olaszországból ered és túlnyomólag tengeren hozatott be, a mi Ausztriát illetőleg a dalmát eredettel függ össze. Kivitelünk oroszánrésze Ausztriába ment, melyből 1894-ben 3.360 métermázsát hoztunk be, leginkább Ausztriából és 8.683 mmázsát vittünk ki, leginkább Ausztria, azután Németországba. Pezsgőből kivitelünk megközelíti, sőt néha meghaladja behozatalunkat a francia pezsgő közvetlenül csak alárendelt mennyiségben jő be, a kivitel zöme Ausztriára esik.

A cognac a borászat egyik mellékterménye; ebből 1894-ben 3.332 métermázsát hoztunk be, 632 ezer forint értékben; kivittünk 8.536 métermázsát 939 ezer forint értékben; úgy a behozatalnál mint a kivitelnél Ausztria szerepel első helyen; nem jelentéktelen a Bosznia-Hercegovina felé irányuló kivitel sem.

VI. Gyümölcsészet.

Egyik mellékes, de okszerűen folytatva, szintén igen jövedelmező ága a mezőgazdaságnak a gyümölcsészet, a mely azonban hazánk legnagyobb részében eddigelé nagyon elhanyagolt állapotban volt. Gyümölcsészetünk ezen elmaradásának többféle oka van: így az 1879/80. és 1888/89. évi fagyok igen sok termőfát pusztítottak el, a termőfák nem részesülnek kellő ápolásban, különösen a kártékony rovarok pusztításait a szegény gyümölcsösök csaknem egészen védtelenül kénytelenek elszenvedni, az egyes gyümölcsfajok nincsenek a klimatikus és talajviszonyokhoz mértén megválasztva, kevés a faiskola, hiányzik a szakértelem, a gyümölcsnek nincsen piaca; stb.

Hazánk összes kertterülete a kataszteri adatok szerint 347.766 hektár; ebből tetemes rész zöldség, továbbá más, többnyire takarmány-növények termelésére használtatik, míg egy rész, de ennek nagyságáról adataink nincsenek, gyümölcsösül használtatik. Csak némely vidékeken, így a felvidéken, Erdélyben és a déli megyékben, képez itt-ott rendszeres foglalkozást a gyümölcsstenyésztés.

Az egész ország, kivéve teljesen zord éghajlatu s rossz talaju vidékeket, kiválóan alkalmas gyümölcsstermelésre; legszokásosabb gyümölcsnemeink: az alma, mely Erdélyben, a felvidéken és a nyugati, inkább hegyes vármegyékben termesztetik, a körte a zord éghajlatu keleti s északi megyéktől eltekintve mindenütt, a szilva az ország minden részében, de leginkább a felvidéken és a déli vármegyékben; az őszi és kajszin barack csak a szőlőtermelésre alkalmas vidékeken, — de a felvidéken ott is csak védett helyen, — a cseresznye kiválóan északon és a hegyesebb, míg a meggy a szelidebb égalju déli vidékeken, végül a dió csak a tengerszin felett nem igen magasán fekvő, védett központi s déli vármegyékben termeltetik.

Ujabb időben úgy az állam, mint a társadalom részéről élénk mozgalom indult meg gyümölcsészetünk emelésére s van reá kilátás, hogy a váltetett tevékenység eredménynyel fog járni.

Az 1893. évi rendkívül kedvező gyümölcsstermés felhasználásával Trencsén, Szatmár, Máramaros és Besztercze-Naszód megyékben legalább is 5000 hektoliter almabor készült, melynek hektolitere 61 $\frac{1}{2}$ —20 frt közt volt értékesíthető.

A társadalmi tevékenység leginkább szakegyletek alapítása, egyleti faiskolák, eladási szövetkezetek létesítése, gyakorlati ismerek-

teknek hirlapi s szakmunkák által való terjesztéséből áll; az állam kiállításokat rendez, jutalmakat, ojtványokat oszt ki, állami faiskolákat létesít, a könnyebb értékesítést gyümölcsvásárok tartása, a gyümölcsaszalást czélszerű aszalók kiosztása által előmozdítja s a vándortanítói intézménnyel nem kis mértékben járul hozzá a szakértelem terjesztéséhez. 1894-ben a budapesti vinczellérképezde helyén kertészeti tanintézet nyílt meg. Az 1893. évben 4 vándortanító 56 községben oktatta a nemesítést és fanevelést, ezenkívül a törvényhatóságok is élénk részt vesznek a gyümölcs tenyésztés emelésében, így egyebek között szabályrendeletet alkotott a faiskolákról eddig 30 megyei és 3 városi törvényhatóság.

1893-ban a 15 állami faiskolától jelentékeny mennyiségű ojtvány osztatott ki; és pedig: egyletek, községek, papok, tanítók stb. részére több, mint 800.000 darab ojtvány egészen ingyen.

Az elemi iskolák és tanítóképzők, nemkülönben a községek kötelezve vannak faiskolák létesítésére; hogy mennyiben felelnek meg ezen kötelezettségüknek, kitűnik abból, hogy ez idő szerint 8161 faiskola jelentetett olyannak, a mely többé-kevésbbé megfelel céljának; Nagy-Küküllő, Bihar, Hajdu, Pest és Ugocsa vármegyék-ből azonban számszerű jelentés nem érkezett.

Gyümölcsstermelésünk fontosságáról áruforgalmi adataink tanuskodnak, a legutolsó hét év forgalma volt:

	B e h o z a t a l						
	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
<i>m é t e r m á s s a</i>							
Dió és mogyoró	4.904	3.144	4.822	5.310	5.409	9.417	9.395
Friss gyümölcs	46.675	59.478	58.084	85.954	56.523	74.529	136.627
Gyümölcs, szárítva	1.764	1.187	1.550	1.804	2.132	1.825	1.226
Aszalt szilva	227.662	197.291	110.212	74.454	75.896	161.141	199.083
Szilvaiz	8.328	20.642	34.347	20.918	24.240	44.447	23.318
Összesen	289.333	281.742	209.015	188.440	164.200	291.359	369.649
<i>érték forintokban</i>							
Dió és mogyoró	93.880	62.880	123.650	157.250	97.362	339.012	242.514
Friss gyümölcs	390.269	574.614	706.162	761.004	847.845	743.516	1,671.581
Gyümölcs, szárítva	29.190	23.740	40.372	33.484	53.300	36.500	23.440
Aszalt szilva	2,466.633	2,087.601	2,424.004	1,558.502	1,669.712	2,215.689	1,383.110
Szilvaiz	107.880	309.412	813.048	379.192	484.800	577.811	295.171
Összesen	3,087.852	3,058.247	4,107.236	2,889.432	3,153.019	3,912.528	3,615.816

	K i v i t e l						
	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
<i>m é t e r m á z s a</i>							
Dió és meggyoró	8.627	15.328	12.919	9.697	8.425	6.566	14.865
Friss gyümölcs	93.661	245.756	74.709	120.657	146.985	132.857	199.368
Gyümölcs, szárítva	13.592	20.104	5.284	8.299	4.578	6.092	8.636
Aszalt szilva	504.637	383.404	296.252	190.997	251.819	221.721	205.407
Szilvaiz	53.337	43.686	45.150	25.216	47.496	45.885	48.087
Összesen	673.854	708.278	434.314	354.866	459.333	413.121	476.363
<i>érték forintokban</i>							
Dió és meggyoró	172.540	303.096	321.892	269.956	163.775	157.584	274.491
Friss gyümölcs	966.842	1.816.947	1.024.725	1.224.672	1.469.850	1.961.068	2.313.459
Gyümölcs, szárítva	198.793	335.856	111.492	171.798	100.716	97.472	112.075
Aszalt szilva	6.076.456	4.600.848	6.781.089	4.168.988	5.791.837	3.214.955	1.643.256
Szilvaiz	719.756	763.233	1.087.230	498.628	997.416	642.390	702.070
Összesen	8.314.387	7.819.980	9.326.428	6.334.042	8.553.594	6.073.469	5.045.351

Forgalmunk tehát úgy súlybelileg, mint értékre nézve igen jelentékeny. A legnagyobb szerepet játsza úgy a behozatalnál, mint a kivitelnél az aszalt szilva, a melyet Szerbia- s Boszniából importálunk, de a melyet a társországek is nagyban termelnek és itt osztályozva még Amerikába is elszállítunk; a kivitel minden tekintetben meghaladja a behozatalt annak jeléül, hogy termelésünk a belfogyasztást nemcsak kielégíteni képes, hanem különösen a jobb minőségü termelvénynyel, a külföldön is képes versenyezni.

VII. Erdészet.

Erdőigazgatás, erdőterület. Az alkotmányos korszak bekövetkezte erdészetünket a leghanyagoltabb állapotban találta; az erdők rendszertelenül vágattak és irtattak, tekintet nélkül arra, véderdők-e vagy sem, szabad legeltetés, különösen a sarjerdőkben, továbbá a rovarok és a tűz mérhetlen károkat okoztak, beerdősítések egyáltalán nem történtek stb.; mindezen bajoknak orvoslásául hozatott az 1879. évi XXXI. t.-cz., az erdőtörvény.

Ezen törvény életbeléptetésével erdőigazgatásunk előtt tisztán állottak a teendők, a melyek első sorban az erdők további rendszertelen pusztításának, a legeltetésnek megszüntetéséből, az erdőknek a gyakori tűzkárok és rovarpusztításoktól való megvédéséből, rendszeres üzemtervek megállapításából, a kopár és vízmosásos területek beerdősítéséből, egyáltalán szakszerű kezelés szervezéséből állottak.

A nagy feladat megoldhatása céljából az erdők két részre osztattak; a kincstári erdők 5 erdőigazgatóság, 5 főerdő, 8 erdőhivatal és 15 erdőrendezőség alatt kezeltetnek; a nem kincstári erdők tulajdonosai szakközegek alkalmazására szorítottak, ezek ellenőrzésére 20 erdőfelügyelőség szerveztetett, a melyek mindegyikének hatásköre több törvényhatóságra terjed ki, ezenfelül 35 törvényhatóság területén az erdők, összesen 1.696 ezer hold, állami kezelés alá vétettek, ezek 1 erdőigazgatóság, 4 erdőhivatal, 1 erdőrendezőség és 75 erdőgondnokság alatt kezeltetnek.

A legelső teendő az erdők nyilvántartása, illetőleg azok törzskönyvezése volt, a mely kiterjedt az erdőtörvény hatálya alá eső terület helyrajzi, talajnem, kiterjedés és tulajdonos szerinti felvételére; ez ugyan a kataszteri munkálatok alapján foganosított, de mivel több, a kataszteri felvétel alkalmával más mívelési ágban szerepelt terület is ide vétetett, mintegy 50.000 hektárnyi többlet keletkezett. Az újabb kataszteri adatok szerint Magyarország összes területének 28'28, termő területének pedig 29'73⁰/₁₀₀-át erdők borítják. Erdőterületünk tehát az egyes mívelési ágak közt a második helyet foglalja el s hogy mily tekintélyes a legtöbb külföldi erdőterületével szemben, mutatja a következő kimutatás, mely feltünteti Európa államaiban az erdők területének nagyságát s arányát az összes területhez:

Sorszám	O r s z á g	Erdőterület		Sorszám	O r s z á g	Erdőterület	
		összesen ezer hektá- rokban	az összes terület %-ában			összesen ezer hektá- rokban	az összes terület %-ában
1	Oroszország	200008	37	10	Románia	2.000	15
2	Svédország	17.569	39	11	Anglia	1.261	4
3	Németország	13.900	25	12	Szerbia	969	20
4	Ausztria	9.777	32	13	Görögország	850	13
5	Franciaország	9.388	17'7	14	Svájc	781	19
6	Magyarország	9.183	28'3	15	Belgium	489	16'6
7	Spanyolország	8.484	17	16	Portugália	471	5
8	Norvégia	7.806	24	17	Németalföld	230	7
9	Olaszország	3.656	12	18	Dánia	190	4'8

Magyarország tehát, míg erdőterületének abszolút nagyságát tekintve hatodik helyen áll, az erdőterület viszonylagos nagyságát véve már a negyedik helyet foglalja el.

Hazánkban az erdőterület abszolút nagyságát és kataszteri tisztta jóvedelmét a következő számok mutatják.

	Erdő terület			Az erdők kataszteri tiszta jövedelme		
	holdakban	hektárookban	az összes terület ‰-ában	összesen	holdan- kint	hektá- ronkint
Magyarország	13,293.325	7,650.308	27'11	7,637.030	0'57	0'01
Fiume	1.167	672	34'09	134	0'11	0'20
Horvát-Szlavonország	2.663.095	1,532.611	36'09	2,075.342	0'78	1'35
összesen	15,957.587	9,183.591	28'28	9,712.506	0'61	1'06

Horvát-Szlavonország erdőiben jóval gazdagabb, mint az anyaország s különösen értékes tölgyerdei a tiszta jövedelmet is jóval magasabbra emelik. Erdőterületünk fánemek szerint következőleg oszlik meg:

Fánemek	Erdőterület fánemek szerint					
	Magyarország és Fiume		Horvát-Szlavonország		Együtt	
	hektár	‰	hektár	‰	hektár	‰
Kocsányos és kocsány- talan tölgy	1,638.839	21'42	407.176	26'56	2,046.015	22'27
Csertölgy	516.297	6'75	9.322	0'61	525.619	5'72
Bükk	2,752.092	35'97	606.449	39'57	3,358.541	36'57
Gyertyán	563.682	7'37	272.462	17'78	836.144	9'10
Nyír	187.207	2'45	32.020	2'10	219.227	2'39
Fűz- és nyárfa	207.232	2'71	11.080	0'71	218.312	2'38
Éger	43.544	0'57	—	—	43.544	0'47
Lóris, szil és juhar ...	36.609	0'48	102.809	6'71	139.418	1'52
Hárs	2.275	0'03	5.756	0'38	8.031	0'09
Akác	35.407	0'46	429	0'03	35.836	0'39
Luczfenyő	1,268.268	16'57	11	0'00	1,268.279	13'81
Jegenyefenyő	221.154	2'89	82.777	5'40	303.931	3'31
Erdei és feketefenyő ...	173.050	2'26	2.320	0'15	175.370	1'91
Vörösfenyő	5.324	0'07	—	—	5.324	0'06
Összesen	7,650.980	100'00	1,532.611	100'00	9,183.591	100'00

Erdeink 57'30⁰/o-a 600 m. magasságon felüli hegységen, 28'02⁰/o-a 200—600 méter magasságu közép hegységen, 14'68⁰/o-a pedig 200 méterig terjedő síkságon, dombos vidéken és előhegységen fekszik.

A talaj minősége szerint a magyar korona országai erdősegeinek 80'24⁰/o-a feltétlen erdőtalajon áll, 1'42⁰/o-a futóhomokon, 5'92⁰/o-a véderdő s csak 12'42⁰/o-a áll nem feltétlen erdőtalajon, tehát olyanon, mely egyéb művelési ágra is alkalmas. Véderdők csak a szorosabb értelemben vett Magyarországon vannak, s a futó-

homokon álló erdők is, míg az anyaország erdeinek $1'49^0/0$ -át képezik, Horvát-Szlavonország erdeinek csak $0'02^0/0$ -át.

Az erdőállománynak az anyaországban csak $69'61^0/0$ -a szálerdő, Horvát-Szlavonországban ellenben $81'81^0/0$ -a, a közép és sarjerdő az előbbiben $30'39^0/0$ -ra rug, az utóbbiban $18'19^0/0$ -ot tesz.

A mi az erdőtulajdonosok jogi minőségét illeti, a szorosabb értelemben vett Magyarország erdeinek $15'30^0/0$ -a állami erdő volt, $20'22^0/0$ -a törvényhatósági és községi erdő, $6'55^0/0$ -a egyházi testületek és személyek erdeje, $0'98^0/0$ -a közalapítványi, $0'07^0/0$ -a magánalapítványi, $7'06^0/0$ -a hitbizományi, $12'88^0/0$ -a közbirtokossági, $1'96^0/0$ -a részvénytársulati erdő volt; $35'00^0/0$ -a pedig az 1879. XXXI. t.-cz. 17 szakasza alá nem tartozó magánerdő.

A kincstár, vagyis az állam tulajdonát képező erdők területe az anyaországban 1893. végén 1,161.945 hektár volt, az 1893. évben a kihasznált 18.588 k. hold területen termeltetett 790.754 köbméter épület- és műszerfa s 1,602.000 köbméter tűzifa. A kincstár erdőterületének gyarapítása céljából az erdővásárlási alap létesített, a melynek célja egyéb mint erdőművelésre nem alkalmas területek megszerzése és beerdősítése volt; ezen alap javára eladott 1893. végeig 34.001 kat. hold és megvásároltatott 66.865 kat. hold, tehát az erdőállomány 32.864 holddal növekedett.

A kincstári erdők tiszta jövedelme tett:

1882-ben 2,102.942 frtot	1886-ban 2,104.020 frtot	1890-ben 2,413.265 frtot
1883 » 2,155.091 »	1887 » 2,237.246 »	1891 » 2,852.965 »
1884 » 2,366.825 »	1888 » 2,260.594 »	1892 » 3,311.859 »
1885 » 2,703.821 »	1889 » 2,961.255 »	1893 » 3,671.744 »

Az erdők jövedelme vidékenként változik: így 1893-ban a legnagyobb eredményt a vinkovcei s az apatini erdőhatóság területén érték el, holdankint 14'47, illetve 3'78 frt tiszta jövedelemmel; ellenben az ungvári területen 15 kr hiány mutatkozott egy-egy holdra; az összes kincstári erdőterület holdankinti átlagos tiszta jövedelme 1893-ban 1'31, míg a Dráván tuli részben magában 3'88 frtot tett.

Erdészettünkre nézve nagy fontossággal bír a helyes erdőgazdasági üzemterv megállapítása. Az 1879. XXXI. t.-cz. életbeléptetésétől 1893. végeig a földmívelési miniszterium jóváhagyta a rendszeres erdőgazdasági üzemtervet 6.562 erdőbirtokra és 3,908.460 kat. hold területre, az ideiglenes erdőgazdasági üzemtervet pedig 5.293 erdőbirtokra és 4,409.021 kat. hold területre. E szerint az erdőhasználatok és felújítások összesen 8,268.981 kat. hold területen szabályoztattak.

Az állami kezelés alatt álló erdőterület, erdészettünk nagy előnyére folyvást növekedik, de a magánbirtokosok is erélyesen rászó-

rittatnak, hogy az erdőtörvénybe ütköző cselekményekkel meg ne károsítsák azt a fontos nemzetgazdasági érdeket, mely az erdőállományok épségben maradásához fűződik.

Faforgalom és egyéb erdei termékek forgalma. — Magyarország külforgalma a különböző erdei termékekből az utóbbi öt év alatt következőleg alakult:

Az erdőtermények neve	1890		1891		1892		1893		1894	
	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel	behoza- tal	kivitel
<i>Mennyiség ezer métermázsákban:</i>										
Tüzifa	44	713	64	660	78	640	67	728	70	750
Faszén	1	425	4	427	2	145	2	341	2	363
Kemény épület- és műfa ..	53	524	36	451	37	489	50	568	13	357
Puha épület- és műfa ..	262	536	263	579	463	564	556	619	87	616
Kemény fűrészelt faáru ..	40	1,012	27	1,198	44	1,153	44	1,201	88	1,518
Puha fűrészelt faáru ..	1,012	705	1,090	684	1,391	532	1,942	564	2,571	876
Fournir	3	0-2	3	0-5	4	2	3	2	4	1
Botok nyers állapotban ..	0-5	11	0-6	14	1	5	3	19	3	30
Vasuti talpfa	70	376	61	402	17	295	33	251	10	339
Donga	312	2,034	466	2,723	409	1,839	252	1,754	512	1,716
Cserzőháj	64	533	52	439	62	381	62	419	69	465
Szőmörce	20	5	5	4	10	5	14	6	21	5
Gubacs	13	32	4	10	4	15	3	41	3	48
Vallonea	16	5	29	5	27	6	26	2	22	1
Fűzfaversző	0-2	3	0-3	5	—	4	0-1	4	0-1	5
Gyanta és szurok	43	4	52	5	55	11	78	16	67	10
Összes erdőtermények ..	1.954	6.918	2.157	7.606	2.604	6.086	3.135	6.535	3.542	7.100
<i>Érték ezer forintokban:</i>										
Tüzifa	22	356	32	330	39	320	28	538	37	589
Faszén	2	850	10	939	3	689	3	717	3	761
Kemény épület- és műfa ..	160	1,520	107	1,307	111	1,419	160	2,281	36	1,287
Puha- épület- és műfa ..	621	1,393	748	1,564	1,320	1,522	1,251	1,701	180	1,345
Kemény fűrészelt faáru ..	127	4,148	83	4,385	131	3,862	144	4,811	327	8,736
Puha fűrészelt faáru ..	2,934	2,291	3,211	2,256	4,034	1,728	5,563	2,121	7,146	3,193
Fournir	203	6	153	15	215	45	89	31	125	17
Botok nyers állapotban ..	105	676	119	846	154	274	203	442	103	271
Vasuti talpfa	140	753	121	803	35	590	53	588	16	780
Donga	1,284	12,497	1,864	15,887	1,634	10,882	1,511	13,152	3,070	12,009
Cserzőháj	237	2,750	228	2,498	277	2,286	187	1,885	206	2,094
Szőmörce	179	52	46	39	86	45	142	64	180	38
Gubacs	340	911	88	246	57	237	25	533	20	506
Vallonea	415	123	807	129	511	112	419	32	353	15
Fűzfaversző	4	45	5	82	3	62	2	50	1	55
Gyanta és szurok	253	28	309	36	304	73	396	98	33	62
Összes erdőtermények ..	7,426	28,399	7,931	31,362	8,914	21,146	10,176	29,044	11,836	31,758

Fakivitelünk mennyisége és értéke lassan, de egészben határozott irányt tartva emelkedett. A legnagyobb értéket képviselő tétel a dongakivitel, inkább hanyatlik ugyan, semmint emelkednék, de helyette nagyra nőtt a kivitt kemény fűrészelt faáru s a puha fűrészelt fa is jelentékeny értéket képvisel, de ennél a behozatal jóval felülmúlja a kivitelt. Ezuttal ismét megjegyezzük, hogy áru-

forgalmi statisztikánk a dongakivitelnek csak kisebb részét mutatja ki métermázsákban, a többit darabszám szerint. Egyöntetűség kedvéért azonban az utóbbit is átszámítottuk, 100 drb dongát három métermázsával véve egyenlőnek. Fakivitelünk első sorban Franciaországba, azután Ausztriába, Németországba s Olaszországba irányul.

VIII. A telekkönyvi birtoktestek forgalma.

A földbirtok megoszlási viszonyait hazánkban, sajnos, ma sem ismerjük úgy, a mint e viszony közgazdasági és szociálpolitikai fontossága megkívánná. Az új földadó-kataszter óriási gépezete feloszlott, a nélkül, hogy feldolgozta vagy összeállította volna a birtokviszonyok ismeretére kinálkozó rendkívül becses anyagot. A közel jövőnek van fentartva, hogy e hiányt pótolja. A létező adatokat illetőleg Évkönyvünk újabb első folyamára utalunk, mely e viszonyok nemzetközi összehasonlítását is adta volt.

Ellenben 1875-től kezdve évről-évre gyűjtetnek az adatok a földbirtok körül a birtokos személyében beállott változásokról, a változás jogcímének részletezésével. E táblázatot, mely csak a szorosan vett Magyarországra vonatkozik, a következőkben adjuk:

É v	A birtokváltozások eseteinek száma						
	szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		összesen
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	
1875	138.088	71'34	9.609	4'96	45.874	23'70	193'568
1876	130.120	68'76	12.982	6'86	46.147	24'38	189.249
1877	152.963	69'72	15.965	7'28	50.453	23'00	219.381
1878	157.519	71'19	15.285	6'91	48.458	21'90	221.262
1879	165.166	70'13	19.213	8'16	51.121	21'71	235.500
1880	190.406	69'51	19.748	7'21	63.782	23'28	273.936
1881	190.443	70'84	19.204	7'15	59.178	22'01	268.825
1882	204.561	75'47	18.443	6'80	48.047	17'73	271.051
1883	218.247	75'45	17.071	5'90	53.943	18'65	289.261
1884	210.060	73'72	15.606	5'48	59.270	20'80	284.936
1885	207.872	74'56	15.561	5'58	55.361	19'86	278.794
1886	207.081	73'98	15.538	5'55	57.310	20'47	279.929
1887	217.275	72'64	16.623	5'56	65.208	21'80	299.106
1888	224.766	72'04	16.389	5'24	70.895	22'72	312.050
1889	237.258	73'70	16.262	5'05	68.388	21'25	321.908
1890	257.179	75'37	16.106	4'72	67.948	19'91	341.233
1891	277.837	76'55	14.368	3'96	70.742	19'49	362.947
1892	285.795	76'12	14.418	3'84	75.221	20'04	375.434
1893	285.054	75'45	14.763	3'91	77.988	20'64	377.805

A birtokváltozások száma tehát egyre növekszik és 1893-ban 95²/₀-kal magasabb, mint 1875-ben. A szerződések képezik természetesen a birtokváltozásnak leggyakoribb okát. E szaporodás melynek a fenti végösszegek emelkedését első sorban tulajdonitanunk kell, jele az ingatlan növekvő mobilizációjának és elaprózásának. A haláleset folytán bekövetkező birtokcserék szaporodása, tekintve, hogy halálozási arányszámunk inkább javul, mintsem rosszabbul, azt jelenti, miszerint több birtokos közt oszlik meg a föld ma, mint annak előtte. Ha az első öt évet (1875—80.) az utolsó öt évvel (1889—93.) mérjük össze, ugye két korszak közül az utolsóban vagy 49⁰/₀-kal több birtokos léteire kell következtetnünk, mint előbb. Ez a szaporodás a birtoknak a családtagok közt való szétdarabolásán kívül valószínűleg az elaprózás egyéb okaiból is magyarázandó. Természetesen ezzel nincs kizárva másfelől annak lehetősége, hogy a középis kisbirtokok felszivatása latifundiumok által, — minek jelei köztudomás szerint mutatkoznak nálunk — helyt ne foglalt legyen. A végrehajtás folytán történt változások szomorú rovata a 70-es évek végén beállott nagy rosszabbodás óta javult és az utolsó két évben egymásra 5.000 birtokkal kevesebb került újra, mint 1879—81 közt.

A birtokost cserélt ingatlanok pénzben kifejezett értékét a következő összeállítás mutatja:

Év	A birtokváltozások pénzértéke						
	szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		összesen
	frt	%	rt	%	frt	%	frt
1876	108,124.309	63 ²²	10,185.162	5 ⁹⁶	52,704.156	30 ⁸²	171,013.627
1877	114,744.686	61 ⁵¹	14,393.535	7 ⁷²	57,401.210	30 ⁷⁷	186,539.431
1878	113,083.650	60 ⁷⁸	15,385.381	8 ²⁷	57,576.198	30 ⁹⁵	186,045.229
1879	113,664.405	59 ³⁵	16,671.848	8 ⁷⁰	61,203.772	31 ⁹⁵	191,540.025
1880	117,928.313	54 ⁴³	17,421.560	8 ⁰⁴	81,312.127	37 ⁵³	216,662.000
1881	126,194.508	59 ¹⁹	19,242.742	9 ⁰³	67,738.313	31 ⁷⁸	213,175.563
1882	130,372.954	67 ⁷⁰	13,122.644	6 ⁸²	49,091.594	25 ⁴⁸	192,587.192
1883	140,863.310	66 ⁰²	13,080.334	6 ¹⁴	59,425.180	27 ⁸⁴	213,368.824
1884	147,274.979	60 ⁸⁹	13,117.931	5 ⁴²	81,478.645	33 ⁶⁹	241,871.555
1885	142,337.743	62 ⁷³	12,105.220	5 ³³	72,474.028	31 ⁹⁴	226,916.991
1886	147,210.024	63 ⁸⁹	11,918.110	5 ¹⁷	71,301.499	30 ⁹⁴	230,429.633
1887	140,576.979	58 ⁵⁶	11,639.177	4 ⁸⁵	87,846.622	36 ⁵⁹	240,062.778
1888	142,687.749	60 ³⁰	12,046.177	5 ⁰⁹	81,880.248	34 ⁶¹	236,614.174
1889	153,524.734	64 ⁹⁵	11,892.478	5 ⁰³	70,975.000	30 ⁰²	236,392.212
1890	171,216.145	65 ²⁷	11,890.087	4 ⁵³	79,200.661	30 ²⁰	262,306.893
1891	183,236.000	65 ⁰¹	11,691.000	4 ¹⁵	86,912.000	30 ⁸⁴	281,839.000
1892	198,945.000	64 ⁰¹	10,981.000	3 ⁵³	100,867.000	32 ⁴⁶	310,793.000
1893	230,858.000	68 ⁸⁴	12,268.000	3 ⁶⁸	92,187.000	27 ⁴⁸	335,313.000

Az érték-kimutatások visszatükrözik ugyan a birtokváltozások hullámlásait, de nem állanak azokhoz változhatlan viszonyban. Függ ugyanis e viszony az ingatlanok tőkeértékében beállott változásoktól s a birtokost cserélő ingatlanok kisebb-nagyobb kiterjedésétől. Ez utóbbiról adataink nincsenek; az előbbi illetőleg szintén csak következtetésekre vagyunk utalva. Kétségtelen, hogy a mezei birtok jövedelmezőségének csökkenése a tőkeérték lejjebbzállását nem vonta maga után, miután az országos kamatláb időközben beállott súlyosodása ellenkező irányban működött s dacára a mezőgazdasági termények árhanyatlásának, a földbirtok értéke országszerte roppant mértékben növekedett.

A következő táblázat mutatja az egy birtokra eső átlagos érték hullámlásait.

É v	A birtokost változtató ingatlanok átlagos értéke			
	szerződés	végrehajtás	haláleset	míndezen okok
	folytán történt változásoknál (forint)			
1876	831	785	1.128	904
1877	750	902	1.138	650
1878	718	1.007	1.188	841
1879	688	868	1.197	813
1880	619	882	1.275	791
1881	663	1.002	1.145	793
1882	637	722	1.147	711
1883	645	766	1.102	738
1884	701	841	1.375	849
1885	685	778	1.309	814
1886	811	767	1.244	823
1887	647	700	1.347	803
1888	635	736	1.155	758
1889	647	731	1.038	732
1890	666	738	1.165	798
1891	660	814	1.230	777
1892	696	762	1.341	828
1893	810	831	1.182	888

Az 1893. év folyamában szerződés folytán birtokost cserélt ingatlanok átlagértéke jelentékenyen emelkedett, mi szintén az általános értékemelkedéssel függ össze, a mint azt a halálesetek folytán történt változásoknál is tapasztaljuk. Zavarólag játszik itt természetesen közbe a városi ingatlan, melynek jelentősége s így viszonylagos súlya is folyton emelkedvén, az átlagértékek növekedését befolyásolja.

Az a körülmény, miszerint a haláleset folytán beálló változásoknál találunk abszolúte véve legmagasabb értékre, abban leli magyarázatát, hogy itt az egy személy tulajdonában állott összes ingatlanokról van mindig szó; szerződéseknél ellenben leggyakrabban csak birtokrészletekről.

A hazai birtokváltozásokat összehasonlíthatjuk az *osztrák* adatokkal. Volt ugyanis ott:

É v	A birtokváltozások eseteinek száma								
	adásvevői szerződés által		egyéb szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		Mindössze
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	összesen	%	
1881	149.942	64'69	27.099	11'69	13.423	5'79	41.343	17'83	231.807
1882	154.206	64'47	29.203	12'21	13.127	5'49	42.643	17'88	239.179
1883	161.521	64'17	31.661	12'57	11.808	4'69	46.745	18'57	251.735
1884	173.063	63'12	33.930	12'37	10.973	4'00	56.236	20'51	274.202
1885	170.157	62'94	33.824	12'51	9.825	3'63	56.564	20'92	270.370
1886	167.959	61'74	35.260	12'96	10.671	3'92	58.145	21'38	272.035
1887	171.490	61'54	37.454	13'44	11.151	4'00	58.585	21'02	278.680
1888	182.766	61'01	41.087	13'71	11'929	3'98	63.810	21'30	299.592
1889	191.096	60'66	44.832	14'23	13.444	4'27	65.663	20'84	315.035
1890	194.690	60'79	45.218	14'12	13.298	4'15	67.067	20'94	320.273
1891	204.263	61'04	47.470	14'19	13.032	3'89	69.880	20'88	334.645
1892	215.440	61'81	51.798	14'86	12.502	3'59	68.828	19'74	348.568
1893	210.838	60'71	53.009	15'26	11.421	3'29	72.380	20'74	347.281

Az ingatlan Ausztriában kevésbé mozgékony, mint nálunk. A különbség azonban nem látszik nagyon nagynak, ha tekintetbe vesszük, hogy a földbirtokosok száma Ausztriában nem különbözhetik jelentékenyen a mieinktől. E mellett bizonyít a haláleset folytán beálló változások meglehetősen egyenlő mérve is. A végrehajtások száma ott csekélyebb, mint nálunk s a 80-as évek eleje óta csökkent ép úgy, mint hazánkban, de a három utolsó évben ismét emelkedett és pedig nem jelentéktelenül.

A mi a birtokost cserélt ingatlanok értékét illeti, úgy az Ausztriában következőleg alakult:

É v	A birtokváltozások pénzértéke									
	adásvevési szerződés által		egyéb szerződés által		végrehajtás által		haláleset folytán		Összesen 1000 frt	
	1000 frt	%	1000 frt	%	1000 frt	%	1000 frt	%		
1881	280.184	58'77	49.027	10'28	37.202	7'80	110.378	23'15	476.791	
1882	290.031	59'74	56.563	11'65	29.079	5'99	109.833	22'62	485.506	
1883	292.585	59'96	51.176	10'49	25.801	5'29	118.373	24'26	487.935	
1884	296.163	57'97	59.104	11'57	23.660	4'63	131.988	25'83	510.915	
1885	268.768	55'65	64.379	13'33	19.868	4'11	129.963	26'91	482.978	
1886	260.420	55'05	61.076	12'91	22.105	4'67	129.447	27'37	473.048	
1887	280.910	57'32	60.958	12'44	21.560	4'40	126.646	25'84	490.074	
1888	267.360	55'37	63.802	13'21	26.831	5'56	124.857	25'86	482.850	
1889	270.407	55'79	65.087	13'43	28.883	5'96	120.277	24'82	484.654	
1890	307.423	57'83	64.923	12'21	26.708	5'02	132.555	24'94	531.609	
1891	304.900	57'40	64.320	12'11	27.328	5'15	134.608	25'34	531.156	
1892	321.190	59'20	70.116	12'92	26.714	4'93	124.521	22'95	542.541	
1893	348.489	59'84	73.227	12'58	24.364	4'18	136.248	23'40	582.328	

A birtokok jóval több értéket képviselnek, mint hazánkban. Ennek magyarázata részben a városi földek, illetve házak nagyobb szerepe Ausztriában, mi az átlagos birtokváltozási értéket szükségkép emeli. Körülbelül kétszeresét teszi a birtokot cserélt osztrák ingatlanok értéke a magyar birtokváltozások értékének; de meg kell jegyeznünk, hogy a magyar adatok csak az anyaországra vonatkoznak, Horvát-Szlavonországok nélkül.

Az egy-egy változásnál szóban forgó érték átlagos nagysága volt:

É v	A telekkönyvi birtokváltozások átlagos pénzértéke				
	az adásvevési szerződés által	az egyéb szerződés által	a végrehajtás által	a haláleset folytán	az összesen
	történt birtokváltozásoknál forintokban				
1881	1.868	1.809	2.771	2.670	2.056
1882	1.880	1.936	2.215	2.575	2.030
1883	1.873	1.616	2.185	2.532	1.938
1884	1.711	1.742	2.156	2.347	1.863
1885	1.580	1.903	2.022	2.297	1.786
1886	1.550	1.732	2.072	2.226	1.739
1887	1.638	1.628	2.020	2.162	1.758
1888	1.463	1.553	2.406	1.957	1.612
1889	1.414	1.452	2.148	1.832	1.539
1890	1.579	1.436	2.084	1.976	1.660
1891	1.493	1.355	2.097	1.926	1.587
1892	1.491	1.354	2.137	1.809	1.571
1893	1.652	1.381	2.133	1.892	1.677

Az egyes birtokváltozási okok ugyanazon arányt mutatják a táblán, mint hazai adataink szerint. A csökkenő irányzat, daczára a rövidebb időköznek, itt is mutatkozik és pedig kivétel nélkül minden rovatban, sőt a haláleset folytán történő változásoknál épen a legnagyobb mérvben. 1890-ben azonban némi növekedés mutatkozik. E jelenség tán összefügg a birtok elaprózás gyors menetével, mely pl. Galicziában, Bukovinában és a tengerparton rendkívüli fokban jelentkezik és tudvalevőleg az újabb időben (1889. ápr. 1.) törvényhozási intézkedést is vont maga után, melynek célja volt előmozdítani a parasztbirtokok egy kézben való összetartását örökösödés alkalmával.

IX. Földhitel és talajjavítás.

A földhitel és ennek forrásai. — A hazai földbirtok telekkönyvi megterhelését mindez ideig nem ismerjük: a betáblázott adósságokat csak az abszolút kormány iratta össze 1858-ban s ez összeírás szerint a magyar korona országaiban ingatlan vagyona összesen 120'57 millió frt volt betáblázva, míg a német szövetséghez tartozott osztrák örökös tartományokban 1.069'78 millió, a lengyel tartományokban 68'78 millió, az olasz tartományokban (Lombardiában és Velenczében) pedig 392'25 millió frt. Látható ebből, hogy 35 évvel ezelőtt, mily csekély teher feküdt a magyar földbirtokokon. Hivatalos statisztikánk 1875. óta kimutatja ugyan a jelzálogi terhek forgalmát, tehát úgy az új terheket, mint a terhektől való felszabadulást: azonban ezekre az adatokra sok súlyt nem fektethetünk, részint azért, mert a terhek megszűnését sokszor nem követi a kitáblázás, a törlesztéses adósságoknál pedig az egész teher mindaddig betáblázva marad, míg csak az utolsó részlet is le nem törlesztetik, részint pedig azért, mert az új terheknél a telekkönyvi hatóságok az utasítás daczára nemcsak a főjelzálognál mutatják ki a terheket, hanem sokszor a mellékjelzálogoknál is és így ugyanazon teher nem egy esetben kétszer-háromszor vétetik számba. E hibákat teljesen jóvá tenni a hivatalnak nem áll hatalmában s így azon adatokból a magyar ingatlan vagyon terheinek szaporodását meg nem határozhatjuk. A jelzálogi terhek közül tehát csak a pénzüintézetek kölcsöneit ismerjük, sőt helyesebben csakis a hazai pénzüintézetek kölcsöneit, mert a külföldi intézetek által hazai ingatlanokra nyújtott kölcsönökről tudomásunk nincsen.

A hazai pénzintézetek által nyújtott jelzálogi kölcsönök állományát, valamint a forgalomban volt zálogleveleket a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozólag a legutóbbi huszonegy évről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Jelzálogi kölcsönök		Záloglevelek		A nem záloglevélben nyújtott jelzálogi kölcsönök	
	az év végén	évi növekedés	az év végén	évi növekedés	ezer frt	az összes jelzálogos kölcsönök %-a
	ezer forintokban					
1874	184.357	17.517	101.860	13.890	82.497	44'75
1875	205.443	21.086	118.173	16.313	87.270	42'48
1876	216.128	10.685	121.501	3.328	94.627	43'78
1877	221.723	5.595	126.322	4.821	95.401	43'03
1878	226.872	5.149	130.180	3.858	96.692	42'62
1879	234.957	8.085	133.516	3.336	101.441	43'18
1880	244.223	9.266	141.331	7.815	102.892	42'13
1881	259.463	15.240	153.043	11.712	106.420	41'02
1882	282.136	22.673	164.786	11.743	117.350	40'18
1883	297.533	15.397	175.786	11.000	122.513	41'17
1884	320.529	22.996	181.975	6.189	138.554	43'23
1885	337.758	17.229	194.982	13.007	142.776	42'27
1886	359.557	21.799	208.324	13.342	151.233	42'06
1887	385.425	25.868	219.770	11.446	165.655	42'98
1888	408.613	23.188	240.863	21.093	167.750	41'05
1889	432.851	24.238	251.281	10.418	181.570	44'44
1890	469.330	36.479	263.075	11.794	206.255	43'81
1891	492.526	23.196	277.359	14.284	215.167	43'69
1892	531.302	38.776	304.110	26.751	227.192	42'76
1893	565.906	34.604	343.892	39.782	222.014	39'23
1894	614.558	48.652	389.741	45.849	224.817	36'58

E kimutatásba az osztrák-magyar banknak a szorosabb értelemben vett Magyarországon fekvő ingatlanokra adott kölcsönei is be vannak foglalva, melyek 1894. végén 104'07 millió frtot képviseltek s melyeket teljes összegükben felvettünk a záloglevelek rovatába is. A tisztán magyar hitelintézeteknek forgalomban volt záloglevelei az utóbbi huszonegy év alatt következő összegekre rugtak:

Év	Millió frt	Év	Millió frt	Év	Millió frt
1874	59'92	1881	93'99	1888	163'79
1875	68'62	1882	105'47	1889	169'39
1876	68'18	1883	116'66	1890	178'51
1877	69'65	1884	121'83	1891	189'49
1878	71'28	1885	132'53	1892	211'60
1879	72'24	1886	142'87	1893	246'26
1880	84'49	1887	149'27	1894	285'67

A bankok közül csak két intézet ad záloglevél-kölcsönöket, a Pesti magyar kereskedelmi bank és a nagyszebeni oláh intézet, az Albina. A takarékpénztárak közül régebben a Pesti hazai takarékpénztár bocsátott ki zálogleveleket, de utóbb felhagyott ez üzletággal, legujabban azonban ismét felvette azt működési körébe. Jelenleg záloglevélüzlettel bírnak még a következő takarékpénztárak: Belvárosi takarékpénztár Budapesten, Egyesült budapesti fővárosi, a Magyar országos központi, az Aradi, Aradmegyei, a Temesvári első és a Nagyszebeni általános takarékpénztár. Az 1893. évben létesült 2 millió frt alaptőkével a »Magyar takarékpénztárak központi jelzálogbankja«, melynek rendeltetése a vidéki takarékpénztárak jelzálogos kölcsöneit magához váltani és azok erejéig zálogleveleket kibocsátani. A záloglevél-kölcsönöket legnagyobb arányban természetesen a földhitelintézetek nyújtják s ezek közt is különösen a magyar földhitelintézet s az osztrák-magyar bank földhitelosztálya.

A jelzálogi kölcsönökből a különböző jellegű pénzüzetekre következők esik:

Sorszám	Pénzüzetek	Jelzálogi kölcsönök									
		1873-ban		1878-ban		1883-ban		1888-ban		1894-ben	
		millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%	millió forint	%
1	Takarékpénztárak	75.1	45.0	90.6	39.9	113.7	38.2	160.2	39.2	245.1	39.9
2	Földhitelintézetek	43.5	26.1	62.5	27.6	103.0	34.6	130.4	31.6	186.6	30.4
3	Osztr.-Magyar bank	34.9	20.6	58.9	25.9	58.4	19.6	77.1	18.9	104.1	16.9
4	Bankok	11.4	7.1	12.0	5.3	17.9	6.1	32.0	7.8	64.6	10.5
5	Szövetkezetek	1.9	1.2	2.9	1.3	4.5	1.5	8.9	2.2	14.2	2.3
Összesen		166.8	100.0	226.9	100.0	297.5	100.0	408.6	100.0	614.6	100.0

Az itt számbavett intézeti kölcsönökből, mint látjuk, mintegy 30% esik a földhitel igényeinek leginkább megfelelő földhitelintézetekre. Ezen intézetek kölcsönei azonban újabban nem mutatnak oly gyors emelkedést, mint a többi intézetekéi. E jelenségnek több oka van, melyek közt kiválik az a körülmény, hogy földhitelintézeteink vagy központi intézetek, melyekhez sokkal nehezebb a hozzáférés, mint a minden vidéki városban feltalálható takarékpénztárakhoz, miért is amazok inkább csak egészen nagy összegű kölcsönöknél vehetők igénybe, hol a kamatkülönbözet, mely ez intézetek javára fennáll, kiegyenlíti a kölcsön felvételével járó nagyobb áldozatokat.

Egyébiránt a takarékpénztárak s a bankok ujabban növekvő mérvben bocsátanak ki zálogleveleket, illetve záloglevélkibocsátás nélkül is adnak törlesztési kölcsönöket, úgy, hogy a földhitel igényei e részben is egyre jobb kielégítést nyernek.

De nemcsak a záloglevél-kölcsönök térfoglalása mutat egészségesebb hitelviszonyokra, hanem a kamatláb csökkenése, a kölcsönök olcsóbbá tétele is. A záloglevél-kölcsönöknél nemcsak azt látjuk, hogy a magasabb kamatuak helyét lassankint az alacsonyabb kamatu kölcsönök foglalják el, hanem azt is, hogy ezen alacsonyabban kamatozó záloglevelek magasabb árfolyamon értékesíthetők, mint régebben a nagyobb kamatozásuak s így az évi kamatteher is, a tőketheher is csökken egyidejűleg. Ennek igazolásul bemutatjuk 1875 óta a magyar földhitelintézet, az osztrák-magyar bank és a kisbirtokosok földhitelintézete zálogleveleinek árfolyamát minden év végén:

Év	A magyar földhitelintézet					Az osztrák-magyar bank			A kisbirtokosok földhitelintézete		
	4 o/o-os	4 1/2 o/o-os	5 o/o-os	5 1/2 o/o-os	5 o/o-os érez- értékű	4 o/o-os	4 1/2 o/o-os	5 o/o-os	4 1/2 o/o-os	5 o/o-os	5 1/2 o/o-os
z á l o g l e v e l e i											
1875	—	—	—	85'63	93'75	—	—	96'50	—	—	—
1876	—	—	—	90'75	101'50	—	—	96'30	—	—	—
1877	—	—	86'50	94'75	103'50	—	—	98'00	—	—	—
1878	—	—	87'00	94'25	103'12	—	—	99'05	—	—	—
1879	—	—	96'00	100'75	111'50	—	—	101'75	—	—	—
1880	—	92'25	99'75	101'12	118'50	—	—	102'25	—	—	—
1881	—	95'25	100'75	102'50	118'25	94'75	99'80	100'40	—	—	—
1882	—	94'00	100'00	100'75	119'00	93'90	99'00	101'00	—	—	100'00
1883	—	93'50	100'30	101'50	120'00	93'75	98'35	101'10	—	—	100'00
1884	—	93'30	100'25	101'50	122'50	96'75	100'35	101'75	—	—	100'00
1885	—	95'50	101'50	102'75	127'25	98'85	101'50	102'00	—	—	99'25
1886	93'50	99'25	101'25	—	128'00	98'30	101'50	101'10	—	99'75	102'30
1887	94'50	99'25	100'50	—	129'50	99'20	100'50	—	—	100'75	101'00
1888	96'75	100'25	102'00	—	126'00	99'60	101'70	—	—	100'75	102'00
1889	96'75	100'00	100'75	—	119'00	99'80	101'00	—	—	101'25	102'00
1890	95'75	100'25	101'00	—	114'50	99'80	100'50	—	99'00	101'00	102'25
1891	95'25	100'25	101'25	—	116'00	99'85	101'50	—	99'80	101'37	104'25
1892	96'50	101'00	102'00	—	—	99'95	—	—	100'00	101'75	103'50
1893	98'00	100'00	100'75	—	—	99'90	—	—	100'00	100'50	103'00
1894	98'25	101'00	101'00	—	—	100'00	—	—	100'00	101'25	103'50

Megjegyzendő, hogy az osztrák-magyar bank zálogleveleit 1881-ig a bécsi börze jegyzései szerint közzétűk s csak azóta vettük

a budapesti árfolyamot, melyet természetesen a többi zálogleveleknek kivétel nélkül használtunk. E kimutatás a záloglevelek árfolyamának örvendetes emelkedéséről és így a földhitelnek jelentékeny olcsóbodásáról tanuskodik. Sokkal magasabb árfolyamon értékesíthetők jelenleg a 4⁰/₀-os záloglevelek, mint másfél évtizeddel ezelőtt az 51¹/₂⁰/₀-osak. Nem szükség ennek nagy jelentőségét külön kiemelnünk.

A hazai földhitel legfőbb forrásáról, a magyar földhitelintézetéről külön és egy kissé hosszasan is meg kell emlékeznünk. Az intézet 1863-tól, vagyis alapításától 1894. végéig 14.077 adós félnek 211⁶⁶ millió frt kölcsönt engedélyezett, azonkívül 17 félnek szabályozási s talajjavítási kölcsönként 21⁵¹ millió frt kölcsönt engedélyezett. 1894. év végén a fennálló jelzálogi kölcsönök összege 100⁸²⁷ millió frtra rugott, a mely kölcsönökből az 50.000 frton aluliakra 38¹⁹, az 50.000 frton felüliekre pedig 71³⁶ millió frt, tehát 35⁶⁰/₀, illetve 64⁴⁰/₀ esik. Ezen kölcsönök mellett 21⁰⁶⁷ millió frt talajjavítási s szabályozási kölcsönökre esik. A jelzálogos kölcsönök fedezésére 276²⁵ millió értékű földbirtok szolgált, és ezen kívül 157⁹¹ millió frt értékű a talajjavítási s szabályozási kölcsönök fedezésére.

A jelzálogos birtok művelési ágak szerint következőleg oszlott meg (1200 □ öles holdakban):

szántóföld	1,578.044 hold	nádas	20.757 hold
kaszáló	431.308 »	szőlő	8.703 »
legelő	490.158 »	terméketlen	128.450 »
erdő	1,014.585 »	Összesen ...	<u>3.671.986 hold</u>

Azonfelül a talajjavítási s szabályozási kölcsönök fedezetére 1,438.393 hold.

Az 1894. év végén 120⁸⁵ m. frtot tevő ki nem sorsolt záloglevél volt forgalomban és pedig 4¹⁶ millió frt 5⁰/₀-os, 38⁰³ millió frt 4¹/₂⁰/₀-os, 57⁶⁷ millió frt 4⁰/₀-os, 20⁹⁹ millió frt 4⁰/₀ papírértékű szabályozási s talajjavítási kölcsönökre. A forgalomban levő záloglevelek közül a magasabb kamatozásuak egyre csökkenek, a kisebb kamatozásuak ellenben szaporodnak, a 4⁰/₀-osok 1889 óta 21⁰⁵ millió értékről 57⁶⁷ millióra emelkedtek, a 4¹/₂⁰/₀-osok pedig 47³⁹ millióról 38⁰³ millióra, az 5⁰/₀-osok ellenben 18⁶⁶ millióról 4¹⁶ millióra csökkentek.

A mi az 1894. év folytán történt változásokat illeti, az intézethez beérkezett 1.468 jelzálogos kölcsönkérvény 24⁰⁶ millió frt erejéig, megszavaztatott 1.061 kölcsön 15⁴⁴ millió frt erejéig s tényleg folyóvá tétetett 783 kölcsönnevőnek 11⁹⁴ millió frt.

Az intézet alapításától 1894. decz. 31-éig a papírártékü záloglevelekben ¹⁾ engedélyezett kölcsönök, az összeg nagysága szerint következőleg osztottak meg:

Papírártékü záloglevelekben:

3 darab	1,000.000 frton felül	4,234.000 frt
5 »	915.500 és 800.000 forint közt	4,211.500 »
13 »	775.000 » 600.000	» »	8,231.700 »
27 »	589.400 » 400.000	» »	13,048.400 »
25 »	391.000 » 300.000	» »	8,027.000 »
70 »	286.000 » 200.000	» »	15,822.100 »
214 »	186.000 » 100.000	» »	27,075.000 »
458 »	98.000 » 50.000	» »	29,823.900 »
592 »	49.000 » 30.000	» »	21,443.700 »
725 »	29.000 » 20.000	» »	16,389.500 »
525 »	19.500 » 15.000	» »	8,523.800 »
1.082 »	14.700 » 10.000	» »	12,266.800 »
1.865 »	9.800 » 5.000	» »	12,217.200 »
1.791 »	4.900 » 3.000	» »	6,459.800 »
6.351 »	2.900 » 1.000	» »	9,537.300 »

13.746 darab papírártékü záloglevél-kölcsön **197,311.700** frt

Habár a papírártékben adott kölcsönöknek majdnem fele 3.000 frton aluli kölcsönökre jut, a nyújtott hitel nagy része mégis a nagyobb birtok javára esik. A 3.000 frton aluli kölcsönök összege csak 9⁵⁴ millió frtot tett, vagyis nem egészen 5⁰/₁₀-át az engedélyezett kölcsönök 197³¹ millió frtra rugó összegének, míg az 50.000 frtot meghaladó kölcsönök, melyek már a nagy-közép és a nagy-birtok hitelét képezik, 110⁵¹ millió frtra rugtak, vagyis 56⁰/₁₀-ára az összes kölcsönöknek. Egyébiránt az arány az intézet fennállása óta egészen a legújabb időkig a nagy kölcsönök előnyére változott. Kitűnik ez a következő kimutatásból. Tett a fennálló papírártékü zálogleveles tartozásokból egy-egy adósra eső átlagos összeg.

1874	1879	1884	1889	1891	1892	1894
f o r i n t o t						
10.359	8.474	11.977	12.275	14.110	14.185	13.146

A hetvenes évek végén mutatkozott visszaesés az érczértékü záloglevelekben adott kölcsönökre vezetendő vissza. E kölcsönök átlagos összege egy főre a 100.000 forintot meghaladta; mi azt

¹⁾ Miután az intézet ujabbán csakis ily kölcsönöket nyújt, mellőzhetőnek véljük az 5⁰/₁₀-os érczértékü záloglevelekben, valamint a jövedékjegyekben és készpénzben adott kölcsönök kimutatását. L. ezeket az Évkönyv III—IV. évf. 229. lapján.

mutatja, hogy az intézet a nagyobb kölcsönöket ily levelekben szolgáltatja ki. Természetes tehát, hogy azon években, melyekben az e nemű kölcsönök aránylag jelentékeny összegre rugtak, a papírértékű záloglevelekben adott kölcsönök átlagos tétele alacsonyabbra szállhatott. Ez volt az eset 1879-ben, mikor 10⁶¹ millió frtnyi kölcsön volt érczértékű záloglevélben elhelyezve, míg 1874-ben csak 4⁰⁶ millió, 1879-ben 2⁰¹, 1892-ben pedig már csak 0⁹⁰ millió és 1894 végén épen csak 545.000 frt.

A magyar földhitelintézet üzlete csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra terjed ki. Az *osztrák-magyar bank*nak 1894. végén 131⁵⁰ millió frtot tevő jelzálogi kölcsöneiből 108³⁸ millió forint Magyarországra esett (beleértve Horvát-Szlavonországot is). A szűkebb értelemben vett magyarországi jelzálogokra adott 104⁰⁷ millió frt kölcsönökben 603 kölcsön 20⁵⁴ millió frt összeggel házakra, 1.188 kölcsön 76²¹ millió frt összeggel nagyobb jószágokra, 1.104 kölcsön pedig 7³² millió frt összeggel kis birtokra van kölcsön adva. A nagyobb jószágoknál tehát egyes kölcsön átlagos nagysága 64.148 frt, a kis birtokoknál pedig 6.628 forint. A bank jelzálogos kölcsönei átlagban jóval magasabb összegekben adatnak, mint a Magyar földhitelintézetnél; tett ugyanis egy-egy földbirtokra adott kölcsön átlagos nagysága a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkozólag:

1875	1880	1885	1890	1892	1894
		f o r i n t o t			
36.796	29.643	30.020	34.847	35.473	36.442

A kölcsönök magassága tehát, mint látjuk, az első öt évben erősen megcsökkent, azóta ellenben emelkedik. E fejlődés kettős tényező részben ellenirányu közrehatásának eredménye. E kimutató elemzéséből ugyanis kitűnik, hogy az u. n. nagybirtokra adott kölcsönök átlagos tétele, mely végeredményben irányadó, 1880-ban minimumát érte el s azóta erősen emelkedett, míg ellenben az u. n. kisbirtokra adott kölcsönök átlagtétele csak az újabb időben mutat emelkedést.

A mi pedig a kölcsönök számát illeti, az említett két kategoria szerint megkülönböztetve, a következőkben adjuk azt (a szorosan vett Magyarországra vonatkozólag):

	1875	1880	1885	1890	1892	1894
nagybirtokra ...	791	1.114	1.159	1.148	1.135	1.188
kisbirtokra ...	358	560	653	856	957	1.104
összesen ...	1.149	1.674	1.812	2.004	2.092	2.292

Mint látjuk, a kisbirtok egyre növekvő arányban fordul az Osztrák-magyar bankhoz, míg a nagybirtokokat terhelő kölcsönök száma az utolsó évtizedben stagnált. Nem szabad azonban feledni, hogy a bank kimutatásaiban kisbirtoknak nevezett ingatlanok tulajdonos részükben inkább a kis-középbirtokok osztályába tartoznak s nem igazi kisbirtokok.

Az Osztrák-magyar bank jelzálogüzletének sulypontja ugyszólván kezdettől fogva Magyarországon feküdt. Jelenleg a bank jelzálogkölcsöneinek több, mint négy ötöde, 83⁰/₀-a magyar korona országaira esik s az újabb években ez arány emelkedett volt. E körülmény magyarázata mindenestre abban keresendő, hogy Ausztriában egészben kedvezőbb feltételek alatt áll a földbirtok rendelkezésére a pénz, mint hazánkban.

A *Magyar jelzáloghitelbank* jelzálogos kölcsöneinek mennyiségét tekintve messze mögötte áll a már tárgyalt két intézetnek. Az 1894. év végéig a földbirtokra az egész állam területén adott 1.624 kölcsön állománya 41⁰/₀ millió frtra rugott, mely kölcsönök biztosítására 886.000 kat. hold fekvőség volt lekötve 93⁶³/₁₀₀ millió frt becserértékben, így tehát a becserérték 43⁸³/₁₀₀-ig engedélyezettett kölcsön; egy hold becserértéke volt átlagosan 105 frt 49 kr, esett egy holdra 46 frt 24 kr kölcsön.

A *Kisbirtokosok országos földhitelintézete*, mint neve mutatja, különleges czélt akar szolgálni. Eredeti alapszabályai szerint 6.000 frtnál egy félnek nagyobb kölcsönt nem adott; nemsokára azonban megváltoztatta az alapszabályok ezen pontját és most már 20.000 frtig terjedő kölcsönöket is nyújt. Ez a magyarázata annak, hogy az egy félre eső kölcsön nagysága jelentékenyen emelkedett. Egy-egy kölcsön átlagos összege az illető évig történt összes hitelezések tekintetbe vételével volt:

1880	1883	1886	1889	1891	1892	1894
f o r i n t						
912	1.489	1.122	1.570	1.198	1.260	1.426

A mi az intézet fennállása óta kifizetett jelzálog-kölcsönök nagyság szerinti összetételét illeti, arról a következő táblázat nyújt felvilágosítást:

300—500 frt	500—1.000 frt	1.000 frton felül
4.712 »	4.802 »	4.896 » »

Az intézet összes jelzálogos kölcsöneinek állománya az 1894. év végével 16⁵¹/₁₀₀ millió frtra rugott, a melynek fedezetéül 37⁰/₁₀₀

millió frt értékű ingatlan szolgált. A fennálló kölcsönökből 5.91 millió frt esik az $5\frac{1}{2}\%$ -os záloglevél kölcsönökre, 6.10 millió frt az 5% -os záloglevél kölcsönökre, míg a csak 1889-ben kibocsátott $4\frac{1}{2}\%$ -os záloglevelekben nyújtott kölcsönök 4.45 millió frtot tettek, az alacsonyabb kamatozású kölcsönök itt is növekednek, a magasabb kamatozásúak csökkenek. Ugy látszik, hogy az intézet alacsonyabb kamatozású kölcsöneiben első sorban a nagyobb kölcsönvevők részesülnek, mire mutat azon körülmény, hogy míg az 5.000 frton felüli kölcsönökből $30\frac{1}{2}\%$, az 500 frtig terjedő kölcsönökből ellenben csak $3\frac{5}{10}\%$ kapott $4\frac{1}{2}\%$ -os kölcsönt, addig a legmagasabb kamatozású záloglevelekből a legkisebb kölcsönök 76% -kal részesülnek.

Nem szenved kétséget, hogy a hitelviszonyok általános javulása hazánkban a földbirtoknak is javára vált, de a javulás a kisbirtok hitelét sokkal kevésbé érintette, mint a nagy- és középbirtokét. Különösen hiányos nálunk a kisbirtokosok személyi hitelének szervezete, bár e tekintetben is vannak elismerésre méltó kezdeményezések, minő a pestmegyei hitelszövetkezet. Az ügy azonban törvényhozási támogatás nélkül nem fog azzal a gyorsasággal előrehaladni, a melyre e téren szükség volna.

Talajjavítások. — A talajjavítások terén elért tényleges eredményekről, a kulturmérnöki hivatal jelentése után a következőket közöljük: A kulturmérnöki hivatal fennállása, vagyis 1879. óta 1,374.846 holdra készített terveket, ebből 1893. végéig 425.866 holdra a munkálatok befejeztettek, 99.291 holdra pedig folyamatban vannak, a kettő együtt 441.851 kat. holdra rug, a terveknek $28\frac{1}{100}$ százaléka. Az 1893. évben 27.192 kat. holdon fejeztettek be a munkálatok, összesen 2,179.000 köbméter föld mozgósítottatott.

A talajjavítások különböző neme szerint a befejezett munkák következő területekre terjedtek ki:

É v	Le cs a pol á s		A la g e s ö v e z é s		Ö n t ö z é s	
	a munkálatok száma	katasztr. hold	a munkálatok száma	katasztr. hold	a munkálatok száma	katasztr. hold
1879—82-ben ...	89	27.565	97	2.172	22	896
1883-ban	41	17.134	68	1,585	7	983
1884-ben	36	29.610	85	2.127	7	700
1885-ben	55	29.537	105	2.127	21	1.379
1886-ban	46	35.278	82	2.172	21	948
1887-ben	30	23.081	81	1.630	17	499

É v	Le csapolás		Ala ges ö ve z és		Ö n t ö z és	
	a munkálatok száma	katasztr. hold	a munkálatok száma	katasztr. hold	a munkálatok száma	katasztr. hold
1888-ban	57	25.821	75	1.478	14	932
1889-ben	36	17.434	65	1.349	22	1.528
1890-ben	74	34.301	67	872	41	2.434
1891-ben	—	75.793	—	834	—	1.562
1892-ben	58	45.993	72	1.217	24	3.031
1893-ban	65	22.716	70	1.270	29	3.136

A munkálatok legnagyobb részét a lecsapolások képezik — míg az alagsövezés — kivéve a legutóbbi éveket — évről-évre kisebb területen történik: az ok valószínűleg leginkább a munkálatok költséges voltában van; öröndetesen halad az öntözés terjedése.

A kulturmérnöki hivatal igyekszik, hogy a közös munkálatok fentartására az érdekeltek társulattá alakuljanak. Azonban azon szomorú tapasztalatok után, a melyeket birtokosaink a nagy ármentesítési társulatok történetéből levontak, nem igen hajlandók ily társulatok alakítására. Mindazáltal a társulatok száma lassan bár, de állandóan növekszik és 1893 végén már 88 vízhasználati társulat tartozott a kulturmérnöki hivatalok működési körébe 595.193 kat. hold érdekeltségi területtel.

1893-ban két új kulturmérnöki hivatal szerveztetett s ez alkalommal több hivatal alkalmasabb székhelyre tétetett át, a mely körülmények remélhetőleg szintén hozzá fognak járulni a kulturmérnöki munkálatok fokozottabb alkalmazására.

C) A bánya- és kohóipar.¹⁾

A bányászat állapota általában. — Hazánkat a természet mindazon kellékekkel megáldotta, melyek egy virágzó bányászathoz szükségesek, de a vállalkozási kedv, a tőke és a munkáskéz hiánya következtében nem tud a külföld hatalmasan fejlődő bányászatával lépést tartani s így aránylag még a fejlődést, emelkedést mutató ágakban is jelentéktelen, úgy, hogy a belfogyasztást sem képes kielégíteni, a többi ágakban pedig stagnálást vagy éppen hanyatlást mutat.

A bányaművelés alapját képező bányatelkek nagyságát a Magyar-birodalomban a következő számok mutatják:

Adományozott bányatelkek	Átlag 1871—80		Átlag 1881—90		1893-ben		1894-ben		1895-ben	
	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek	vájna- telek	kül- telek
h e k t á r o k b a n										
Aranyra, ezüstre, rézre	9.214	109	10.090	196	12.523	752	12.697	742	12.774	886
Vasérezre	6.862	1.353	9.311	665	10.779	647	11.492	653	11.633	657
Köszénre	28.015	—	36.709	—	38.679	—	39.664	—	41.780	—
Egyéb ásványokra	2.469	16	2.953	22	3.499	21	3.535	20	3.646	23
Összesen	46.560	1.478	59.063	883	65.480	1.420	67.388	1.415	69.833	1.566

A vájnatelkek az 1881—90. évi átlaghoz képest 1895-ben 18²³/₀-kal, a kültelkek pedig, melyek eddig inkább csökkenést tűn-

¹⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv. Új folyam. II. 1894. — M. Stat. Közl. X. köt.: Magyarország áruforgalma 1894-ben. — Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für 1893 u. 1894. Zweites Heft. (Der Bergwerkstrieb Oesterreichs für 1893 u. 1894.) I. Lieferung. — Vierteljahrshefte zur Statistik des deutschen Reichs. Dritter Jahrgang 1894. IV. Heft. — Stat. Abstract of the United States. 1894 és 1895. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich. 1892, 1893, 1894 és 1895. — Annuaire stat. de la Belgique. 1894 és 1895. — Annuaire stat. de la France. 1892, 1893, 1894. Bulletin du Ministère des travaux publics. Paris. 1892—1894. — The Economist, weekly commercial times. London. 1891. és 1892. — Stat. Abstract for the principal and other foreign countries in each year from 1883 to 1892—93. London 1895. — Statistical Abstract for the United Kingdom from 1880 to 1894. — Übersichten der Weltwirtschaft Jahrgang 1885—89.

tettek fel, az 1891. évben az oraviczai bányakapitányság területén a Nera folyónak Ó-Borlova községtől a Duna torkolatáig terjedő részén és némely mellékpatakon aranymosásra történt új foglalás által 77·35⁰/₀-kal emelkedtek. Az összes adományozott bányatelkekből a nemes fémek és réz, a kőszén, a vas és egyéb érczek és ásványok következő arányban részesültek:

Adományozva volt vájna- és kültelek	Átlag 1881—90		1893-ben		1894-ben		1895-ben	
	az összes adományozott bányatelkek százaléklában							
	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán
Aranyra, ezüstre, rézre ...	54'77	10'89	55'80	14'70	54'16	14'57	48'23	14'55
Vasérczre	9'67	16'77	7'83	18'40	7'80	19'06	7'28	18'78
Kőszénre	33'44	66'87	33'74	61'26	35'70	60'80	42'41	61'05
Egyéb ásványokra	2'12	5'47	2'63	5'64	2'34	5'57	2'08	5'62
Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

A vájnatelkekből a kincstári és magánbányászat részesülése következő:

	Az adományozott vájnatelkekből esett							
	a kincstárra				magánbirtokosokra			
	1871	1881	1891	1895	1871	1881	1891	1895
	s z á z a l é k b a n							
Az aranynál, ezüstnél, réznél ...	48'69	48'33	39'69	36'18	51'31	51'67	60'31	63'82
A vasércznél ...	11'25	10'37	4'84	5'18	88'75	89'63	95'16	94'82
A kőszénnél ...	8'25	6'85	7'44	9'87	91'75	93'15	92'56	90'13
Az egyéb ásványoknál ...	6'27	5'56	6'80	5'54	93'73	94'44	93'20	94'46
Az összes vájnatelkeknél ...	20'63	14'73	12'83	13'68	79'37	85'27	87'17	86'32

Ellenben, hogy a bányatermelés különböző ágai a kincstári és magánbányászatban mily arányban szerepelnek, a következő számok mutatják:

	A k i n c s t á r i			A m a g á n		
	v á j n a t e l k e k b ől e s e t t					
	1893-ban	1894-ben	1895-ben	1893-ban	1894-ben	1895-ben
	s z á z a l é k					
Aranyra, ezüstre, rézre	56'18	54'47	48'39	13'83	13'73	13'52
Vasérczre	6'65	6'71	6'30	17'86	18'53	18'30
Kőszénre	34'48	36'43	43'19	62'59	62'08	62'47
Egyéb ásványokra	2'69	2'89	2'12	5'72	5'66	5'71

A kincstári vájnatelkeknel a vasérczre eső vájnatelkek arány-számának csökkenését, — mely 1889-ben még 9'65⁰/₁₀ volt — az okozta, hogy a kincstár alsó és felső-telekesi és szuhogyi bányáiból 271 hektárnyi területet a borsodi bányatársulatnak engedett át.

A bányaművelő magánbirtokosok számában nagy változást nem látunk. Az utóbbi másfél évtized alatt bányászatunkra bármily hatással voltak is a bányatermelés egyes ágaiban gyökeresen megváltozott viszonyok, a bányabirtokosok számát ez a változás mintha érintetlenül hagyta volna, ugyannyira, hogy a másfél évtized alatt 1.224 és 1.302 között ingadozott és sem emelkedő, sem hanyatló irányt nem konstatálhatunk. Az átlagosan egy magán bányabirtokosra eső terület azonban lényeges változáson ment át, a bányabirtokok átlagos nagysága 1874-ben még csak 31'06 hektár volt, 1895-ben ellenben 50'2 hektár.

Ausztriában 1893-ban a magánbirtokosok száma 1.442 volt, kik közül 1.053 Csehországra esett. A bányabirtoknak egy magánbirtokosra eső átlagos nagysága 118'7 hektár volt és így a viszony sokkal kedvezőbb, mint nálunk; mi az ottani nagy arányu kőszénbányászatnak tulajdonítható. A magánbirtokosok száma és egy-egy birtokosra eső bányabirtok átlagos nagysága tekintetében az egyes bányakapitányságok nagyon eltérő viszonyokat mutatnak, a mint a következő adatokból látható:

Bányakapitányság	1893-ban		1894-ben		1895-ban	
	a magánbirtokosok száma	átlagos bányabirtok ha	a magánbirtokosok száma	átlagos bányabirtok ha	a magánbirtokosok száma	átlagos bányabirtok ha
Besztercebányai	62	84'8	65	84'7	67	86'9
Budapesti	54	142'1	56	104'4	57	144'1
Nagybányai	162	16'4	161	16'5	159	16'4
Oraviczai	20	490'8	26	376'9	25	396'5
Szepes-Iglói	472	15'7	475	17'2	405	20'4
Zalatnai	443	28'8	472	27'0	475	27'8
Zágrábi	46	285'5	47	285'8	40	341'5
Összesen	1.259	46'5	1.302	46'2	1.228	50'2

A hol a fémbányászat bir tulnyomósággal, ott a bányabirtokok meglehetősen el vannak aprózva, különösen a szepesiglói és nagybányai kerületben, ellenben a hol a sulypont a kőszéntermelésre esik, melynek kiaknázásához különben is nagy terület szükséges, a nagybirtok az uralkodó.

A szabad kutatások és kutatók számát hazánkban 1871 óta 10 – 10 éves átlagokban és a legutóbbi öt évről a következő összeállítás mutatja :

É v	Kinestári	Magán	Összesen	A magán szabad kutatók száma	Átlag esik egy magán-kutatóra szabad kutatás
	szabad kutatások száma				
Átlag 1871—80	231	19.130	19.361	1.101	17'6
Átlag 1881—90	375	15.428	15.803	1.206	13'1
1891	613	17.600	18.218	1.289	13'6
1892	602	20.874	21.476	1.293	16'1
1893	739	21.875	22.614	1.164	18'8
1894	991	20.880	21.871	1.188	17'3
1895	985	23.369	24.354	1.282	18'2

A szabad kutatások száma, mely a nyolczvanas években erősen megfogyott, az utóbbi két év alatt új lendületet nyert és egy-egy kutatóra is több kutatás esik mint az előző években. A szabad kutatásoknál kiemelendő, hogy már évek óta élénk kutatás indult meg kőolajra a keleti és délkeleti Kárpátokban, legutóbb pedig a Muraközben; sajnos azonban, hogy a tetemes befektetések dacára a törekvésnek eddig sikere nem volt. *Ausztriában* 1893-ban összesen 40.294 volt a szabad kutatások száma, melyek közül 444 az államé, 39.850 pedig 1.432 magánkutatóé volt.

A bánya- és kohómunkások száma a Magyarbirodalomban a következő volt:

É v	Férfi		Nő		Gyermek		Munkás általában
	összesen	%	összesen	%	összesen	%	
Átlag 1871—80	36.890	85'56	1.320	3'06	4.905	11'38	43.115
Átlag 1881—90	39.097	85'33	1.351	2'95	5.369	11'72	45.817
1891	46.602	87'54	1.305	2'45	5.276	9'91	53.183
1892	47.019	87'43	2.262	4'21	4.494	8'36	53.775
1893	49.944	87'42	1.528	2'67	5.660	9'91	57.132
1894	54.674	84'67	4.022	6'23	5.877	9'10	64.573
1895	54.404	88'18	1.678	2'72	5.614	9'10	61'696

Statisztikánk a bányamunkásoktól nem különíti el a kohómunkásokat s így a fentebbi számokban mindkettő be van foglalva, ellenben nincsenek befoglalva a sótermelésnél alkalmazott munkások. Ezek száma 1895-ben 2.185 volt és pedig 2.011 férfi, és 174 gyermek.

Ausztria bánya- és kohómunkásainak száma 1893-ban következő volt:

a) A bányászatnál:

	A munkások száma	o/o		A munkások száma	o/o
Fekete kőszén	52.459	46'00	Grafit	1.071	0'94
Barnaszén	43.512	38'15	Horganyércz	1.292	1'13
Ezüstércz	5.008	4'39	Rézércz	843	0'74
Vasércz	4.546	3'99	Antim., mangánércz stb.	568	0'50
Ólomércz	3.098	2'72	Egyéb ércz. és ásványok	597	0'52
Higanyércz	1.047	0'92			
			Összesen	114.041	100'00

b) A kohászatnál:

	A munkások száma	o/o		A munkások száma	o/o
Nyers vas	5.974	74'75	Kénsav	188	2'36
Ezüst	457	5'74	Vasgálicz és timsó	51	0'64
Ólom és ólomgelét	142	1'78	Egyéb fémek és kohó- termékek	179	2'25
Higany	274	3'44			
Horgany	548	6'88	Összesen	7.985	100'00
Réz	172	2'16			

Legtöbb bánya- és kohómunkás van Csehországban (56.672), Sziléziában (23.048), Stájerországban (14.875) és Morvaországban (9.890).

Németországban (Luxemburggal együtt) a bányamunkások száma, a sótermelésnél alkalmazott munkásokat is beleszámítva, 1893-ban 420 ezerre, a kohómunkások száma pedig 47 ezerre rugott. E számok az egyes termelési ágak szerint következőleg oszoltak meg:

Termelési ág	Munkások összesen	o/o	Termelési ág	Munkások összesen	o/o
1 Ásványszén és ásványolajfélék:			Álany-, kékleny- és vizsmútércz	906	0'22
Fekete kőszén	290.632	69'11	Dárdany- és man- gánércz	804	0'19
Barnaszén	36.586	8'70	Egyéb érczek	744	0'18
Grafit	193	0'05			
Aszfalt	207	0'05	Együtt	85.578	20'35
Ásványolaj	270	0'06			
Együtt	327.888	77'97			
2 Érczek:			3 Ásványi sók:		
Vasércz	34.845	8'28	Kősó	919	0'22
Horganyércz	15.107	3'59	Egyéb kálisók	6.165	1'46
Ólomércz	13.970	3'32			
Rézércz	13.944	3'32	Együtt	7.084	1'68
Ezüst- és aranyércz	5.258	1'25	Összesen	1) 420.550	100'00

1) Ebből Luxemburgra esik 4.054 vasércznél alkalmazott munkás.

A kohómunkások száma pedig ugyancsak az említett évben:

Nyersvas	1)24.201	Álany és viszmút	558
Horgany	9.601	Kénsav és vitriol	3.730
Ólom	2.702	Egyéb kohótermékek	220
Réz	3.725		
Ezüst	2.517	Összesen	47.254

Franciaországban a bányászatnál (a kohászat nélkül) 1893-ban 157.724 munkás volt alkalmazva, mely szám az egyes ágak közt következőleg oszlott meg:

	Munkások száma	%		Munkások száma	%
Köszénbányáknál	129.669	82'21	Különböző ásványoknál	1.122	0'71
Barnaszenbányáknál ...	2.975	1'89	Kősonál	178	0'11
Vasércznél	6.547	4'15	Tengeri sónál	11.160	7'08
Egyéb érczeknél	6.073	3'85	Összesen	157.724	100'00

Az összes bányamunkások által eltöltött munkanapok száma 41,324.524-re a munkabérek összege pedig 169,883.287 frankra rugott, míg a bányatermelés összes értéke a termelés helyén 337,895.991 frankot tett. Az előállított értéknek tehát 50'28⁰/₀-át a munkabérek vették igénybe.

Belgiumban a bányamunkások száma 1893-ban a fémbányáknál 1.804, a köszénbányáknál pedig 116.861 volt. A munkások évi átlagos munkabére 886 frankra rugott, az előállított köszénből pedig minden munkásra átlagosan 166 tonna esett.

A bányák és kohók termelő képességének megítélésére sokban hozzájárul azok berendezése, felszerelése és bár statisztikánk nem dolgozza föl azt oly részletesen, hogy adataiból teljes tájékozást merithetnénk, az itt közölt számszerű adatok több irányban érdekes felvilágosítást adnak.

A szállító- és vízemelő-készülékek száma a magyar korona országaiban volt:

1) Ebből Luxemburg 1.913.

É v	Szállító pályák hossza			Szállító és járművek			Vizhúzó gépek			
	vasból	fából	össze- sen	gőz- erőre	viz- erőre	állati erőre	gőz- erőre	viz- erőre	állati erőre	emberi erőre
	kilométerekben			s	z	á	m	a		
Átl. 1871—80	513	406	919	118	80	90	60	80	14	109
Átl. 1881—90	836	356	1.192	143	134	90	84	49	5	77
1891	998	293	1.291	177	105	184	136	36	2	51
1892	1.125	278	1.403	206	84	182	115	33	12	71
1893	1.131	275	1.406	209	90	275	139	38	7	70
1894	1.176	281	1.457	186	52	308	143	29	4	66
1895	1.359	248	1.607	185	63	165	129	34	17	64

A szállító pályák hosszának növekedése 1895-ben, az 1871—80. átlaghoz képest 74'86⁰/₁₀₀-ot tett; igen öröndetes azonban, hogy míg 1871—80-ban az összes szállító-pályákból csak 55'82⁰/₁₀₀, 1895-ben már 84'56⁰/₁₀₀ esett a vaspályákra. Szintén öröndetes, hogy a szállító és járműveknél és a vízhozógépeknél a gőzerővel hajtottak száma erősen gyarapodik. *Ausztriában* 1893-ban a szállítópályák összes hossza 33.784 kilométert tett, de ebből a fapályák hosszára csak 1.163 kilométer vagyis 3'44⁰/₁₀₀ esett. Szállítómű és vízhozógép 1.323 volt gőzerőre és csak 339 egyéb erőre.

Balesetek a *Magyarbányászati* bányá- és kohótelepeinél követ-kező számmal fordultak elő:

A baleset megjelölése	Átlag 1871—80		Átlag 1881—90		1893-ban		1894-ben		1895-ben	
	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán	kincs- tári	magán
	t e l e p e k n é l									
Könnyű	49	245	50	314	9	312	1	426	7	471
Súlyos	22	72	19	110	14	113	20	148	23	126
Halálos	15	46	10	51	7	91	13	97	17	57
Összesen ...	86	363	79	475	30	516	34	671	47	654

A munkássegélyezés ügye gyakorlatilag legkorábban a bányászattal valósítottatott meg s már régi idő óta nincs hazánkban valamirevaló bányatelep, hol a munkások számára bányatárspénztárak nem állanak fenn. Bányatárspénztáraink állapotát az utóbbi két évről a következő táblázat mutatja:

T á r g y	1894-ben		1895-ben	
	kincstári	magán	kincstári	magán
	telepeknél, forintokban			
Bevételek:				
a tőkék kamatai és jövedelmei	158.972	204.871	181.582	202.609
a munkások járulékai	238.450	927.716	259.615	995.094
a bányabirtokosok és bérlők járulékai	321.778	173.656	322.824	202.613
egyéb bevételek	136.125	114.750	109.381	54.989
átfutó bevételek	746.435	140.117	680.731	220.191
Összes bevételek	1.601.760	1.561.110	1.554.133	1.675.496
Kiadások:				
munkások, özvegyek és árvák nyugbéré és kielégítése	562.055	801.312	564.493	857.541
körpénzek, gyógykezelési és temetkezési kiadások	109.789	396.350	124.208	448.179
egyházi és iskolai kiadások	8.405	12.256	8.005	13.590
segélyezések és egyéb, a munkások javára ford. kiadások	1.685	27.580	4.746	26.532
kezelési költségek	16.401	29.881	18.559	29.390
egyéb kiadások	106.931	85.209	115.375	71.093
átfutó kiadások	638.696	137.188	550.002	209.662
Összes kiadások	1.443.962	1.489.776	1.385.388	1.654.987
Vagyónállapot az év végén	3,860.272	5,084,055	4,070.304	5,116.687

Egy-egy bányamunkásra 1895-ben átlagosan — csak a férfi munkásokat véve — a bányatárspénztárak vagyonából a kincstári telepeknél 460, a magántelepeknél pedig 115 frt esik. A sóbányaszatnál alkalmazott munkásoknak 1894-ben 7 társládájuk volt 491.213 frtnyi vagyonnal.

Ausztáriában az 1893. év végével összesen 274 társláda állott fön, melyeknek összvagyon 22,736.303 frtot tett ki. Bevételeik az év folyamán 1,489.576 frtra rugtak, miből a tagok befizetésére 753.734 frt a bányavállalkozók hozzájárulására 735.842 frt esett; a kiadások ugyanezen év folyamán 1.43 millió frtot tettek. Egy-egy tagra esik az összvagyonból 178 frt.

Vastermelés és forgalom. — A nemes fémek termelését ezutal is a pénz és hitel című fejezetben ismertetvén, mindjárt a vastermelésre térünk át.

A *Magyarbirodalomban* évenként termelt vasércz mennyiségét az alábbi számok mutatják:

É v	Métermázsza	É v	Métermázsza	É v	Métermázsza
1881	4,654.793	1886	6,354.643	1891	8,755.632
1882	5,461.121	1887	5,660.610	1892	9,205.410
1883	5,984.240	1888	6,236.844	1893	9,734.317
1884	6,508.713	1889	6,656.188	1894	9,399.858
1885	6,512.893	1890	7,922.406	1895	9,552.625
Átl. 1881—85	5,824.352	Átl. 1886—90	6,587.684	Átl. 1891—95	9,329.568

Vasércz-termelésünk, a mint e kimutatásból látható, erős emelkedést mutat, ugyannyira, hogy az utolsó tizenöt év alatt a termelés csaknem kétszeresére emelkedett. Sajnos, hogy 1893-ról 1894-re mutatkozó csökkenés megzavarja újabban a fejlődés folytonosságát. Bányakapitány-ságok szerint a termelt vasércz mennyisége 1895-ben következő volt:

beszterceb. bk. ...	28.200 mm.	szépesiglói bk. ...	5,841.689 mm.
budapesti » ...	1,925.611 »	zalatnai » ...	— »
nagybányai » ...	105.414 »	zágrábi » ...	209.958 »
oravicai » ...	1,441.752 »		

Ausztria vasércztermése 1885-ben 9'31 millió, 1886-ban 7'96 millió, 1887-ben 8'46 millió, 1888-ban 10'09, 1889-ben 11'15 millió, 1890-ben 13'62 millió, 1891-ben 12'31, 1892-ben 9'93, 1893-ban 11'09 millió métermázsára rugott, melyből Stájerországra magára 6'10 millió esett. A *Németbirodalom* vasércztermelése pedig 1894-ben 84'34 millió, vagy, ha Luxemburg termelését is hozzászámítjuk, 123'92 millió métermázsára. Magának a Németbirodalomnak vasércztermelése 1880-ban még csak 50'65 millió métermázsza volt, az emelkedés tehát 1894-ig 66'52⁰/₀-ot képvisel. *Luxemburg* vasércztermelése pedig 21'73 millióról 39'58 millió métermázsára, vagyis 82'14⁰/₀-kal emelkedett. Nem érdemtelen, hogy a kicsiny, mindössze csak 2.587 □-kilométer területű Luxemburg négyszer annyi vasérczet állít elő, mint Magyarország. Az angol bányákban termelt vasércz mennyisége 1893-ban 113'83 millió métermázsára rugott, *Nagy-Britannia* roppant vaskohászatának azonban még ez az óriás mennyiség sem elég.

A vasérczek kiolvasztására szolgáló vaskohók számáról és tevékenységéről a *Magyarbirodalomban* a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

É v	Az üzem- ben volt	A hidegen állott	Az összes	Üzleti hetek száma	Egy üzemben állott vaskohóra esett átlag üz- leti hét
	v a s k o h ó k s z á m a				
Átlag 1881—90 ...	58	28	86	2.428	41'86
1891	60	26	86	2.786	46'43
1892	56	28	84	2.940	44'49
1893	54	24	78	2.337	43'28
1894	53	21	74	2.306	43'51
1895	57	17	74	2.400	42'10

Ausztriában 1893-ban 59 vaskohó állt üzemben, 43 pedig hidegen, az üzleti hetek száma 2.588-ra rugott, egy vaskohó tehát átlagosan 44 hétig állt üzemben. A Németbirodalomban 1893-ban 240, Luxemburgban 23 magas kemencze állt fenn, ezek közül az előbbiben 182 volt üzemben, 8.782 üzleti héten át, az utóbbiban pedig 22, 965 üzleti hétig. A Németbirodalomban tehát minden magas kemencze 48, Luxemburgban pedig átlagosan 44 hétig állt üzemben.

Magyarország (Horvát-Szlavonországot is beleértve) nyersvas-termelését a következő számok mutatják:

É v	Szintitendő nyersvas		Öntött nyersvas		Nyersvas összesen	
	mennyiség m. m.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint
Átlag 1861—70	986.637	3,950.000	99.959	598.000	1,086.596	4,548.000
Átlag 1871—80	1,325.925	6,084.129	98.183	945.944	1,424.108	7,030.073
1881	1,489.745	5,386.672	150.258	1,114.013	1,640.003	6,500.685
1882	1,614.090	5,978.602	148.522	1,132.060	1,762.612	7,110.662
1883	1,650.975	6,542.795	113.589	1,013.780	1,764.564	7,556.575
1884	1,816.417	7,115.071	130.833	1,155.695	1,947.250	8,270.766
1885	2,041.762	7,288.878	115.111	917.415	2,156.873	8,206.293
1886	2,255.005	7,341.380	91.669	714.276	2,346.674	8,055.656
1887	1,820.900	5,710.343	106.632	853.256	1,927.532	6,563.599
1888	1,940.849	6,346.873	100.213	782.176	2,041.062	7,129.049
1889	2,259.404	7,747.542	128.605	1,016.216	2,388.009	8,763.758
1890	2,851.021	10,271.628	140.047	1,066.679	2,991.068	11,338.307
Átlag 1881—90	1,974.017	6,972.978	122.548	976.557	2,096.565	7,949.535
1891	2,906.036	10,447.712	140.973	1,077.645	3,047.009	11,525.357
1892	2,953.776	10,651.150	144.789	1,099.856	3,098.565	11,751.006
1893	3,027.676	10,888.427	166.395	1,195.885	3,194.071	12,084.312
1894	3,121.480	11,216.864	178.366	1,397.920	3,299.846	12,614.784
1895	3,277.040	11,843.335	214.591	1,647.324	3,491.631	13,490.659

Vastermelésünk fokozatos növekedése, mely az 1895. évben volt legnagyobb, közgazdasági viszonyainknak, de különösen iparunknak erős fellendülését szépen jellemzi. Ezen növekedés a tizenöt év előtti termelés eredményéhez képest 113⁰/₀-nyi s a jövő években előre

láthatólag még fokozódni fog. Az újabban kedvezővé vált vasarak, az építkezési kedv nagy arányu fellendülése, a tervbe vett állami hidépítések, a vasuti beruházások stb., e tekintetben nagyon biztató jelenségeket képeznek.

Az egyes bányakapitányságokban a nyersvas-termelés az utóbbi három év alatt következő fejlődést mutat:

Bányakapitányság	1893-ban		1894-ben		1895-ben	
	szinitendő	öntött	szinitendő	öntött	szinitendő	öntött
nyersvas, métermázsákban						
Besztercebánya	4.746	2.856	9.684	4.952	10.773	4.123
Nagybánya	19.838	6.381	26.277	9.101	29.571	—
Oravica	723.569	45.542	745.759	33.427	753.979	43.518
Szepes-Igló	1.702.885	92.625	1.692.175	104.811	1.714.815	134.715
Zalatna	510.037	18.991	580.176	25.871	706.150	32.125
Zágráb	61.551	—	67.409	204	61.752	110

1895-ben valamennyi bányakapitánysági kerület termelése erős emelkedést ért el, a szinitendő nyers vas tekintetében, legerősebb mindazonáltal a zalatnai bk. kerületén mutatkozó emelkedés, az öntött nyers vas tekintetében ellenben helyenkint, nevezetesen a besztercebányai és a nagybányai bk. kerületében csökkenést látunk, a többi bk. termelése azonban e bányatermékben is jelentékenyen növekedett.

Magyarország összes vastermeléséből 93'85°/_o a szinitendő nyersvasra esik s csak 6'15°/_o az öntött nyersvasra. Ausztriában az öntött nyersvas javára valamivel kedvezőbb az arány, ott 1893-ban az összes termelésből 5,550.621 mm., vagy 83'65°/_o a szinitendő, 1.082.831 mm., vagyis 16'32°/_o pedig az öntött nyersvasra esett.

A különböző országok nyersvastermelését a következő kimutás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Nyersvas-termelés					
		átlag 1881—85	átlag 1886—90	átlag 1881—90	1891	1892	1893
		ezer métermázsákban					
1	Észak-Amerikai Egy.-Államok ...	43.692	72.025	57.868	84.390	93.041	72.384
2	Nagy-Britannia és Írország ...	82.271	78.769	80.520	73.582	68.168	70.891
3	Németország Luxemburggal ...	34.105	42.146	38.125	45.941	49.375	49.860
4	Franciaország ...	18.994	16.903	17.948	19.191	20.575	20.031
5	Belgium ...	7.197	7.839	7.518	7.878	6.841	7.533
6	Oroszország ...	5.058	6.596	5.827	10.047	10.143	11.597
7	Ausztria ...	4.752	5.733	5.242	6.171	6.308	6.633
8	Svédország ...	4.250	4.466	4.358	4.867	4.787	4.474
9	Magyarország ...	1.854	2.339	2.096	3.047	3.099	3.194
10	Spanyolország ...	1.171	2.018	1.594	1.492	1.343	1.346

Az 1892—3. évről rendelkezésre álló adatok szerint ép a legnagyobb termelő országokban a nyersvas-termelésnél érezhető csökkenés állott be. Jellemző, hogy az Északamerikai Egyesült-Államok, hol a vastermelés még 1881—85. átlagában is alig tette felét a brit királyságénak, a kilenczvenes években első helyre került, meghaladva Angliának egészben stagnáló vasproductióját.

Igy a vastermelés sulypontja az újvilágba helyeztetett át és azon nagy nehézségeknél fogva, melylyel Angliában a vasbányászat küzd, a helyzet változása nem hihető. Az Egyesült-Államok vastermelésének ezen nagymérvű fokozódása összefüggésben látszik lenni az Uniónak újabb védvám politikájával is.

Az egész világ nyersvastermelése 1840—1890-ig, tehát 50 év alatt csaknem megtizszereződött, a mennyiben 1840-ben, a világ összes termelése csak 29.000 ezer métermázsa volt, 1890-ben pedig már 273.907 ezer métermázsa.

A föld kerektségén termelt összes aczélmennyiséget 95'97 millió métermázására becsülik, miből a legnagyobb részt Nagy-Britannia és Észak-Amerika állítja elő s harmadik helyen, mint a vastermelésnél általában, a Németbirodalom következik.

Látható e kimutatásból, hogy vastermelésünk mily szerény helyet foglal el a világ vastermelésében.

Magyarország külforgalmát vasérczből, továbbá nyers vas- és aczélből a következő kimutatás tünteti fel:

É v	V a s é r c z				Nyersvas és aczél			
	behozatal		kivitel		behozatal		kivitel	
	ezer métermázsa	ezer forint	ezer métermázsa	ezer forint	ezer métermázsa	ezer forint	ezer métermázsa	ezer forint
1882	0'4	0'4	1.407'4	1.407'4	118'3	650'1	153'5	844'0
1883	0'4	0'3	1.342'9	1.342'9	208'6	1.147'5	79'0	434'4
1884	0'2	0'2	819'6	819'6	295'1	1.472'5	49'5	251'7
1885	0'6	0'6	1.268'9	1.268'9	145'3	624'8	53'8	229'1
1886	1'0	0'9	1.991'1	1.991'1	67'1	311'1	53'4	239'1
1887	1'2	1'1	2.555'2	2.555'2	43'4	181'4	92'3	397'5
1888	2'7	2'4	2.663'8	2.663'8	38'7	187'7	140'7	586'3
1889	0'9	0'8	2.732'6	2.732'6	74'2	413'2	109'4	518'4
1890	3'5	3'2	2.992'9	2.992'9	140'3	888'3	122'2	736'7
1891	5'8	5'3	3.024'3	3.024'3	79'0	416'5	70'0	311'8
Átlag 1882—91	1'7	1'5	2.079'9	2.079'9	121'0	629'3	92'4	454'9
1892	11'7	10'5	3.161'4	3.161'4	150'5	752'6	109'7	482'6
1893	16'5	16'5	3.410'9	2.664'6	201'7	1.398'0	75'9	408'1
1894	3'9	2'9	3.887'0	2.963'8	413'7	1.941'1	195'9	656'9

Vasérczből évről-évre nagyobb kivitelünk van, mit főleg azon körülménynek tulajdoníthatunk, hogy a felsőmagyarországi vasérczbányák közelében nincs alkalmas ásványi tüzelőanyag. A kivitel jó része különösen Albrecht főherczeg bányáiban állittatik elő s ugyanazon tulajdonos sziléziai kohóiba szállittatik kiolvasztás végett: 1894-ben Ausztriába 2²⁰ millió métermázsa vasércz szállittatott, Németországba pedig 1⁰³ millió métermázsa.

Köszéntermelés és forgalom. — A *Magyarbirtalom* köszéntermelésének fejlődését az utóbbi 33 év alatt a következő számok mutatják:

É v	Fekete köszén		Barna köszén		Köszén összesen	
	mennyiség mm.	érték forint	mennyiség mm.	érték forint	mennyiség m. m.	érték forint
1861	2,577.196	832.986	2,371.779	516.709	4,948.975	1,349.695
1862	3,242.999	1,082.930	2,649.331	643.409	5,892.330	1,726.339
1863	3,404.073	1,179.268	2,610.112	636.549	6,014.185	1,815.817
1864	3,494.950	1,229.474	2,443.297	571.557	5,938.247	1,801.031
1865	3,615.226	1,291.152	2,577.418	593.337	6,192.644	1,884.489
1866	4,131.739	1,318.825	2,870.743	723.400	7,002.482	2,042.225
1867	4,027.385	1,431.558	5,344.019	836.887	9,371.404	2,268.445
1868	4,868.060	1,970.675	4,432.401	1,544.373	9,300.461	3,515.048
1869	4,935.326	1,778.872	5,623.377	1,822.697	10,558.703	3,601.569
1870	5,371.528	2,223.974	6,019.816	2,463.963	11,391.344	4,687.937
Átl. 1861—70	3,966.848	1,433.971	3,698.229	1,035.288	7,665.077	2,469.259
1871	6,171.202	2,763.895	8,557.012	3,218.935	14,728.214	5,982.830
1872	6,413.008	3,111.359	9,447.104	3,767.249	15,860.112	6,878.608
1873	6,842.748	3,576.280	9,499.791	3,639.940	16,342.539	7,216.220
1874	6,254.251	3,100.378	7,737.392	2,781.773	13,991.643	5,882.151
1875	6,356.111	2,928.114	8,155.469	2,598.653	14,511.580	5,526.767
1876	6,669.905	3,240.402	8,841.388	2,572.735	15,511.293	5,813.137
1877	6,824.488	3,769.339	9,071.260	2,821.196	15,895.748	6,590.535
1878	6,869.851	3,738.199	9,087.019	2,416.055	15,956.870	6,154.254
1879	6,740.086	3,707.234	9,324.752	3,030.421	16,064.838	6,737.655
1880	8,050.472	4,167.936	10,133.926	2,783.812	18,184.398	6,951.748
Átl. 1871—80	6,719.212	3,410.314	8,985.511	2,963.077	15,704.723	6,373.391
1881	8,485.185	4,093.983	11,126.331	2,826.156	19,611.516	6,920.139
1882	7,993.194	3,718.548	12,598.963	3,377.695	20,592.157	7,096.243
1883	8,925.007	4,190.175	14,737.793	4,173.072	23,662.800	8,363.247
1884	9,404.335	4,381.502	15,846.228	4,749.279	25,250.563	9,130.781
1885	9,558.787	4,539.635	15,867.663	4,546.581	25,426.450	9,086.216
1886	8,591.974	4,345.476	15,676.141	4,657.145	24,268.115	9,002.621
1887	7,864.081	3,788.041	17,234.396	4,998.150	25,098.477	8,786.191

É v	Fekete kőszén		Barna kőszén		Kőszén összesen	
	mennyiség mm.	érték forint	mennyiség mm.	érték forint	mennyiség mm.	érték forint
1888 ...	8,506.911	4,051.011	18,742.010	5,156.588	27,248.921	9,207.599
1889 ...	9,374.520	4,467.455	19,552.259	5,814.056	28,926.779	10,281.511
1890 ...	9,948.117	4,831.309	22,490.982	6,835.016	32,439.099	11,666.325
Átl. 1881-90	8,865.211	4,240.713	16,387.277	4,713.374	25,252.488	8,954.087
1891 ...	10,193.522	4,990.357	24,279.263	7,716.643	34,472.785	12,707.000
1892 ...	10,522.136	5,165.772	25,543.646	8,085.417	36,065.782	13,251.189
1893 ...	9,827.982	5,161.936	29,178.991	9,394.757	39,006.973	14,556.693
1894 ...	10,373.221	5,447.200	31,750.558	10,311.027	42,123.779	15,758.227
1895 ...	10,680.459	5,640.514	34,719.051	11,218.698	45,399.510	16,859.212

Hazai kőszéntermelésünk, ha nem is rohamos, de állandó és elég jelentékeny növekedést tüntet föl évről-évre, 1895-ben a fekete kőszéntörmeléből készült briquettet is hozzászámítva meghaladta a 45¹/₂ millió métermázsát. A növekedés különösen a barna kőszén-nél volt igen tetemes, a mennyiben az utolsó tíz év alatti növekedés 121⁵⁰/₁₀₀ tett, ugyanazon idő alatt a fekete kőszéné csak 24⁴⁰/₁₀₀ volt.

A kokszttermelés nálunk jelentéktelen; 1893-ban mindössze 31.886 mm. termeltetett a pécsi kőszénbányákban, melynek egy részét a stájer vasgyárak használják fel, úgy, hogy állandóan nagyobbodó kokszbekhozatalra szorulunk.

A kőszéngyurma (briquette) készítése is fokozatos és igen erős fejlődésnek örvend, miről bennünket legjobban a következő számok győzhetnek meg:

1888-ban	233.899 mm.	1892-ben	348.820 mm.
1889-ben	227.967 »	1893-ben	341.890 »
1890-ben	251.835 »	1894-ban	300.574 »
1891-ben	354.456 »	1895-ben	294.215 »

Az utolsó két évben azonban némi visszaesés mutatkozik az előző három év kivételesen nagy termelése után.

A különböző országok kőszéntermelését a következő kimutatás tünteti fel:

Folyó szám	Az ország neve	K ö s z é n t e r m e l é s					
		átlag 1881—85	átlag 1886—90	átlag 1881—90	1891	1892	1893
		millió métermázsákban					
1	N.-Britannia és Írország	1.614'7	1.723'3	1.669'0	1.884'4	1.847'1	1.669'7
2	Ész.-Amerikai Egy.-Áll.	941'3	1.295'9	1.118'6	1.563'4	1.626'9	1.654'3
3	Németország	686'3	842'2	749'2	943'5	926'2	954'9
4	Franciaország	202'5	230'0	216'2	262'5	261'8	257'5
5	Belgium	176'3	190'1	183'2	196'8	195'8	194'1
6	Ausztria	166'0	211'2	188'6	253'7	254'3	265'5
7	Oroszország	38'9	53'2	46'0	62'3	69'2	65'6
8	Brit-Ausztrália	24'2	30'0	27'1	52'9	51'1	47'3
9	Magyarország	22'9	27'6	25'2	34'5	36'1	39'0
10	Brit-Kanada	15'8	27'5	21'6	39'4	32'7	38'4
11	Brit-Kelet-India	12'5	22'2	17'3	23'7	25'8	25'7
12	Spanyolország	10'6	17'8	14'2	12'9	14'6	15'2
13	Japán	9'4	10'2	9'8	9'9	14'9	21'9

Megjegyzendő, hogy Nagy-Britannia és Belgium csaknem kizárólag becses minőségű fekete kőszén termel, Franciaország és Németország szintén túlnyomólag, úgy, hogy az előbbi 1893-ban 252'7 millió métermázsra fekete kőszén mellett csak 4'78 millió métermázs barnaszén termelt; Németország pedig 1894-ben 767'73 millió métermázsra fekete kőszén mellett csak 211'03 millió métermázs barnaszén. A fekete kőszén tehát az összes kőszéntermelésnek 78'34 százalékát képezte. Ausztriában azonban a termelt barnakőszén meg is haladja a fekete kőszén, az előbbinek mennyisége 1893-ban 168'16 millió métermázsra rúgott, a fekete kőszéné ellenben csak 97'33 millió métermázsra. Az osztrák tartományok közt Csehországban állítanak elő legtöbb kőszén, különösen a barnaszénél látszik Csehország tulsulya, az Ausztriában termelt barnaszénnek ugyanis 80'57'0/a Csehországban állítottott elő, míg 13'8'0/a Stájerországban, 2'21'0/a Felső-Ausztriában, a többi tartomány barnaszéntermelése nem igen jön számba. A fekete kőszénél az egyes tartományok részesülése szerint 1893-ban következő volt: Szilézia 41'00'0/a, Csehország 38'51'0/a, Morvaország 13'02'0/a, Galiczia 6'98'0/a-kal szerepelt.

Magyarország külforgalmát ásványi tüzelőanyagból a következő számok mutatják:

É v	Fekete kőszén				Barna kőszén				Koksz			
	Behozatal		Kivitel		Behozatal		Kivitel		Behozatal		Kivitel	
	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt
1882	2.873 ⁹	2.873 ⁹	586 ⁰	293 ⁰	50 ⁸	20 ³	222 ⁸	89 ¹	121 ³	182 ⁰	7 ¹	7 ¹
1883	3.581 ⁷	3.581 ⁷	151 ⁵	75 ⁷	90 ⁷	36 ³	523 ⁹	209 ⁶	304 ¹	456 ²	10 ³	10 ⁸
1884	3.975 ²	3.975 ²	126 ⁵	63 ³	13 ²	6 ⁰	662 ⁶	298 ³	289 ⁰	433 ⁵	10 ⁹	10 ⁹
1885	3.615 ⁰	3.615 ⁰	43 ⁶	21 ⁸	498 ⁵	224 ⁴	861 ⁶	387 ⁷	392 ³	588 ⁵	13 ⁶	13 ⁶
1886	3.857 ²	3.857 ²	36 ⁸	18 ⁴	480 ⁰	216 ⁰	877 ³	394 ⁸	403 ⁴	605 ¹	13 ⁸	13 ⁸
1887	4.209 ²	4.209 ²	39 ⁵	19 ⁷	450 ⁴	202 ⁷	803 ³	361 ⁵	501 ³	651 ⁷	15 ⁴	15 ⁴
1888	4.767 ⁶	4.767 ⁶	51 ⁸	25 ⁹	734 ¹	367 ⁷	746 ³	335 ⁸	593 ⁰	771 ⁰	38 ³	38 ³
1889	5.009 ⁷	5.260 ²	35 ¹	19 ³	969 ³	508 ⁵	776 ⁵	369 ³	822 ⁰	1.360 ¹	42 ⁹	51 ⁴
1890	6.170 ⁴	7.404 ³	41 ⁸	25 ¹	982 ⁶	638 ⁷	785 ⁶	432 ¹	1.031 ⁶	1.963 ⁸	28 ²	33 ²
1891	8.161 ⁸	9.348 ⁶	37 ²	22 ³	1.084 ⁷	705 ⁰	859 ²	472 ³	1.181 ¹	1.999 ⁰	26 ⁴	27 ⁶
átlag												
1882—91	4.622 ²	4.889 ³	114 ⁹	58 ⁴	535 ⁴	292 ⁵	711 ⁹	335 ¹	563 ⁹	901 ¹	20 ⁷	22 ²
1892	8.153 ¹	8.968 ⁴	38 ⁷	23 ²	998 ³	648 ⁹	888 ⁵	488 ⁷	1.219 ⁷	1.951 ⁶	14 ²	14 ²
1893	10.291 ⁹	5.660 ⁹	96 ⁵	86 ⁹	1.008 ²	403 ⁴	785 ⁰	415 ⁸	1.460 ¹	1.314 ¹	23 ³	30 ³
1894	10.434 ¹	6.260 ⁴	73 ⁴	58 ⁷	1.600 ¹	799 ⁹	844 ⁵	447 ³	1.557 ⁴	1.557 ⁴	39 ²	54 ⁸

A hazai kőszéntermelésről fentebb közölt adatok, valamint a táblázat adatai világosan mutatják, hogy szépen fejlődő iparunk, de különösen vasutaink egyre fokozódó kőszén szükséglete folytán a hazai kőszénfogyasztás mindig nagyobb mérveket ölt. Az utolsó évtized alatt behozatalunk, dacára a termelés nagy arányú fejlődésének, több mint négyszeresére emelkedett, a mennyiben 1882-ben összes feketé-, barna kőszén és koksz behozatalunk még csak 3⁰⁵ millió métermázsára rugott, míg 1894-ben már 13⁶⁰ millió métermázsát tett. Feltűnő és sajnálatos, hogy behozatalunk barnakőszénből, melyben pedig itthon is bővelkedünk, szintén erős emelkedést mutat, míg koksz-kivitelünk, mely oly szép fejlődésnek indult, az utóbbi évek alatt gyakori visszaeséssel küzd; egyébiránt a kivitel egészben sem mondható jelentékenynek.

Sótermelés. Magyarország sótermelését az utóbbi évtizedről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	A termelt só mennyisége				A termelt só értéke forintokban
	kősó	iparsó	főtt só	összesen	
	m é t e r m á z s a				
1881	1,384.109	50.019	65.316	1.499.444	11,752.323
1882	1,498.171	74.255	66.867	1,639.293	12.599.118
1883	1,477.187	48.940	72.241	1,598.368	12,249.309
1884	1,473.392	53.969	68.106	1,595.467	12,484.675
1885	1,511.080	55.277	63.268	1,629.625	12,608.300
1886	1,407.435	50.322	64.463	1,522.220	13,299.421

É v	A termelt só mennyisége				A termelt só értéke forintokban
	kő só	iparsó	főtt só	összesen	
	m é t e r m á z s a				
1887	1,492.100	43.974	62.909	1,598.983	14,303.588
1888	1,523.896	48.877	64.726	1,637.499	14,336.307
1889	1,535.414	49.003	60.768	1,645.185	14,432.718
1890	1,475.567	54.641	68.913	1,599.121	13,943.165
átlag 1881—90	1,477.835	52.928	65.758	1,596.521	13,173.892
1891	1,507.602	58.909	62.397	1,628.908	14,169.212
1892	1,679.821	56.514	61.112	1,797.447	15,705.922
1893	1,557.891	53.423	60.779	1,672.093	14,605.000
1894	1,590.417	41.031	61.371	1,692.819	14,903.000

Az 1894-ben termelt sóból 840.083 métermázs a máramaros-megyei, 791.365 mm. az erdélyrészi bányákban, 61.371 mm. pedig a sóvári sófőzdében állítottatott elő. Legtöbb sót termelnek a maros-újvári sóbányában (1894-ben 529 ezer métermázsát), továbbá a szlatinaiban 1893-ban 439 ezret).

A sótermelés nemzetközi adatait a következő kimutatásba foglalva mutatjuk be:

Ország	Termelt só 1000 métermázsákban	Ország	Termelt só 1000 métermázsákban
Nagy-Britannia és Írország (1893.)	19.550	Olaszország (1893.)	2.500
É.-Am. Egyes.-Áll. (1893.)	15.009	Ausztria (1893.)	3.117
Európai Oroszország (1890.)	13.919	Portugália (hozzávet.)	2.500
Brit-K.-India	11.660	Magyarország (1893.)	1.072
Németország (1894.)	11.317	Ázsiai Oroszország (1884.)	932
Japán (1892.)	9.179	Románia (hozzávet.)	800
Franciaország (1893.)	11.140	Svájc (hozzávet.)	400
Spanyolország (1884.)	6.750	Algír (1887.)	337
Canada (1893.)	6.243	Görögország (1883.)	130

Réz- és ólomtermelés. — Hazánkban a réztermelés még a hatvanas évek első felében körülbelül annyi értéket képviselt, mint a nemes fémek bármelyike. Amerika óriás réztermelése és az ennek folytán beállt árcsökkenés azonban nagyon deprimálólág hatott a hazai réztermelésre s az előállított mennyiség 1869. óta csaknem évről-évre csökkent:

Év	R é z		Ó l o m		Ó l o m g e l é t	
	mennyiség	érték	mennyiség	érték	mennyiség	érték
	mmázsa	forint	mmázsa	forint	mmázsa	forint
1881	8.280	580.934	17.854	245.566	4.822	91.435
1882	6.723	506.570	16.649	193.130	2.219	39.428
1883	8.028	604.700	21.051	261.705	1.528	26.412
1884	6.138	428.109	17.648	254.701	2.253	34.931
1885	5.036	303.916	39.676	458.799	2.017	29.557
1886	5.713	213.779	21.407	263.572	3.548	50.553
1887	3.394	184.371	17.792	220.384	2.316	32.982
1888	3.828	239.020	19.953	278.626	1.316	19.312
1889	3.050	181.587	23.853	376.190	2.046	37.814
1890	2.754	156.836	12.657	181.945	1.972	36.864
átlag 1881—90	5.294	339.982	20.854	273.462	2.404	39.929
1891	2.410	141.822	21.729	350.230	1.383	24.803
1892	3.163	164.260	23.353	412.559	2.869	53.424
1893	3.433	174.412	25.136	348.591	2.275	39.591
1894	2.706	136.366	21.129	295.015	2.663	41.102
1895	2.865	144.219	22.776	323.174	2.677	52.996

E tizenöt év eléggé mutatja a réztermelés csökkenésének teljes nagyságát, mert míg 1867-ben 23,813 métermázsa réz termeltetett 2'08 millió frt értékben, addig 1891. évi termelés már csak 2.410 mm. 0'14 millió frt értékben; tehát a termelés körülbelül $\frac{1}{10}$ részre szállott alá. Az utolsó években némi javulást találunk. Egy métermázsa réz középára a termelés helyén 1863-ban még 99'96 frt volt, 1887-ben ellenben csak 54'32 frt, 1888-ban a középár 62'44 frtra emelkedett, sőt a szepes-iglói bányakapitányság kerületében 73'39 forintra, a besztérczebányaiban pedig 76'20 frtra, de már 1891-től kezdve ismét csökkenés állt be, az átlagos rézár 1895-ben csak 50'34 frt volt; a szepes-iglói kerületben, a hol 1891-ben még 65 frt volt 1895-ben már 54 frtra, a zalatnaiban pedig 58-ról 45-re szállott le. Az 1889. évi emelkedés annak az óriás spekulációnak volt következménye, melyet a francia rézsyndicatus kifejtett, a rézsyndicatus összeroskadása folytán azonban 1889-ben a mesterségesen fölvert réz-árak egyszerre leestek s ezzel együtt hazai rézbányászattunk is még válságosabb korszakba lépett.

Magyarország forgalmát feldolgozatlan rézből és ólomból a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Réz, nyers, ócska és hulladék				Ólom, nyers, ócska és hulladék			
	behozatal		kivitel		behozatal		kivitel	
	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt	ezer mm.	ezer frt
1882	1'5	127'6	7'4	628'7	4'3	68'3	7'2	115'4
1883	3'0	251'6	6'2	530'3	5'2	83'4	1'6	26'3
1884	3'7	320'9	4'2	368'4	3'0	46'0	2'0	34'9
1885	6'7	403'4	4'6	273'5	6'5	91'3	5'4	76'0
1886	2'7	145'5	4'0	214'6	7'9	120'2	6'7	107'8
1887	4'4	242'7	7'3	412'1	5'7	98'6	5'3	91'5
1888	2'6	167'6	11'8	731'6	4'9	83'6	6'3	104'5
1889	3'8	248'9	5'4	353'0	10'8	215'2	4'3	79'1
1890	4'9	323'8	5'7	364'4	14'8	261'8	3'4	60'4
átlag 1882—90	3'3	223'2	5'7	387'7	6'3	106'8	4'2	69'6
1891	7'1	447'4	4'6	292'5	10'8	202'6	4'1	76'7
1892	8'0	497'4	6'4	396'1	40'2	643'6	10'4	155'6
1893	7'1	411'6	6'3	358'9	15'7	258'6	6'0	99'3
1894	8'7	480'6	5'7	277'6	10'9	327'8	16'3	274'5

A forgalom elég csekély. Rézkivitelünk, mely azelőtt jóval meghaladta a behozatalt, az 1891. évvel elmaradt az utóbbi mögött s most mérlegünk e termékben állandóan passiv.

A hazai bánya- és kohótermelés kész áruinak pénzértéke. — Az eddigi táblázatokon részletesen feltüntettük a reánk nézve legfontosabb bánya- és kohótermékeket, hogy azonban egész termelésünk nagyságáról számot adjunk, valamennyi kész áru értékét bemutattuk:

Sor-szám	A bánya- és kohótermelvények megnevezése	Átlag 1881—1890-ben		1893-ban		1894-ben		1895-ben	
		frt	%	frt	%	frt	%	frt	%
1	Köszén:								
	fekete köszén	4,240.714	18'92	5,161.936	15'60	5,447.200	15'23	5,640.514	14'81
	barna köszén	4,713.374	21'02	9,394.757	28'40	10,311.027	28'83	11,218.640	29'46
	együtt	8,954.088	39'94	14,556.693	44'00	15,758.227	44'06	16,859.154	44'27
2	Nyers vas:								
	szinitendő nyers vas	6,972.978	31'10	10,888.427	32'91	1,397.920	4'00	1,647.324	4'33
	öntött nyers vas	976.557	4'36	1,195.885	3'62	11,216.864	31'37	11,843.335	31'10
	együtt	7,949.535	35'46	12,084.312	36'53	12,614.784	35'37	13,490.659	35'43

Sorszám	A bánya- és kohótermelvények megnevezése	Átlag 1881—1890-ben		1893-ban		1894-ben		1895-ben	
		frt	o/o	frt	o/o	frt	o/o	frt	o/o
3	Arany	2,520,071	11.25	2,790,222	8.42	4,497,626	12.58	4,869,959	12.79
4	Ezüst	1,508,779	6.73	2,120,052	6.41	1,217,185	3.40	1,231,383	3.23
5	Olom	273,462	1.22	348,591	1.06	295,015	0.89	323,174	0.85
6	Vaskéneg	249,140	1.11	277,916	0.84	334,009	0.99	280,405	0.73
7	Réz	339,982	1.52	174,412	0.33	136,366	0.38	144,219	0.38
8	Köszéngyurma	170,963	0.76	269,751	0.82	233,247	0.65	234,783	0.62
9	Nyers dárday és dárdayfém	81,941	0.37	144,740	0.44	124,642	0.35	141,922	0.37
10	Alany- és kékleny- érc	71,974	0.32	13,677	0.06	20,632	0.06	21,182	0.06
11	Dárdayérc	44,423	0.20	67,022	0.20	70,078	0.20	66,000	0.17
12	Olomgelét	39,929	0.18	39,591	0.12	41,102	0.12	52,996	0.14
13	Szénkéneg	9,520	0.04	44,766	0.14	44,568	0.12	42,714	0.11
14	Olomfényle	24,659	0.11	40,460	0.12	38,657	0.11	13,600	0.04
15	Higany	21,265	0.09	4,768	0.01	4,699	0.01	2,330	0.01
16	Kénsav	22,198	0.10	36,682	0.11	57,047	0.16	91,485	0.24
17	Kékleny és alany- keverék	32,012	0.14	12,219	0.04	9,374	0.03	5,429	0.01
18	Földszurok	9,862	0.04	—	—	157,706	0.44	114,742	0.30
19	Asványfesték	7,818	0.03	9,638	0.03	13,853	0.04	11,036	0.03
20	Yasgálicz	5,307	0.02	12,339	0.04	—	—	2,086	0.01
21	Asványolaj	25,017	0.11	554	—	66,085	0.18	70,260	0.18
22	Kén	2,181	0.01	5,867	0.02	7,809	0.02	7,826	0.02
23	Horganyfényle	238	—	1,538	—	—	—	—	—
24	Aranygelét	1,255	0.01	—	—	—	—	—	—
25	Barnakő	14,738	0.06	4,543	0.01	2,988	0.01	881	0.00
26	Realgár	148	—	—	—	—	—	—	—
27	Dárdaykeverék	2,184	0.01	—	—	—	—	—	—
28	Ezüstös nyerskénle	421	—	—	—	—	—	—	—
29	Vizsmut	58	—	—	—	2,520	0.01	3,305	0.01
30	Mirenykovand	81	—	—	—	—	—	—	—
31	Horgany	23,551	0.11	—	—	—	—	—	—
32	Timsó	4,478	0.02	—	—	—	—	—	—
33	Rézgálicz	6,250	0.03	256	—	7,950	0.02	—	—
34	Salétromsav	1,256	0.01	—	—	—	—	—	—
35	Mangánpát	382	—	—	—	—	—	66	0.00
36	Glaubersó	4	—	—	—	—	—	—	—
37	Parafin	300	—	—	—	—	—	—	—
38	Galmajérc	—	—	—	—	—	—	—	—
39	Keverő olaj	—	—	—	—	—	—	—	—
40	Asphalt kenőcs	—	—	—	—	—	—	—	—
41	Czementmára	—	—	18,302	0.06	—	—	—	—
42	Sárgarézérc és réz- salak	—	—	810	—	2,478	0.01	331	0.00
Összesen		22,419,470	100.00	33,084,721	100.00	35,760,462	100.00	38,081,927	100.00

Megjegyzendő, hogy az érték a termelés helyén volt átlag-
árak szerint vétetett föl.

Az egyes bányakapitányságok termelésére, szintén csak a kész
árakat véve, következő összegek esnek:

Sorszám	Bányakapitányság	Átlag 1881—1890-ben		1893-ben		1894-ben		1895-ben	
		frt	‰	frt	‰	frt	‰	frt	‰
1	Besztercebánya ...	3.601.000	16 ⁰⁶	6.555.000	19 ⁸³	7.598.000	18 ⁸⁸	7.588.000	17 ⁶⁷
2	Budapest ...	3.759.000	16 ⁷⁷	5.934.000	17 ⁹⁴	6.834.000	16 ⁹⁸	7.679.000	17 ⁸⁸
3	Nagybánya ...	1.378.000	6 ¹⁵	1.478.000	4 ⁴⁷	2.504.000	6 ²¹	2.661.000	6 ²⁰
4	Oravicza ...	4.508.000	20 ¹¹	5.181.000	15 ⁶³	5.853.000	14 ⁵³	5.985.000	13 ³³
5	Szepes-Igló ...	5.095.000	22 ⁷⁹	7.761.000	23 ⁴⁶	9.332.000	23 ¹⁵	9.894.000	23 ⁰³
6	Zalatna ...	3.841.000	17 ³⁸	5.644.000	17 ⁰⁷	9.520.000	18 ⁶⁶	8.675.000	20 ²⁰
	Összesen ...	22.182.000	98 ⁹⁴	32.553.000	98 ³⁹	39.641.000	98 ³⁴	42.842.000	98 ⁹¹
7	Zágráb ...	238.000	1 ⁰⁶	532.000	1 ⁶¹	671.000	1 ⁶⁶	468.000	1 ⁰⁹
	Főösszeg ...	22.420.000	100 ⁰⁰	33.086.000	100 ⁰⁰	40.312.000	100 ⁰⁰	42.950.000	100 ⁰⁰

A különbséget a termelés értékének bányakapitányságok és bányatermények szerinti részletezése között a külföldre kiszállított vasérczért befolyt összegek okozzák, melyeket a készáruknál kimutatni nem lehet, a bányakapitányságok termelésénél ellenben kihagyni nem lett volna indokolt. A termelés értéke állandóan csak a besztecebányai és budapesti bányakapitányság kerületében emelkedett. Abszolút összegben legnagyobb és legfeltűnőbb a szepes-iglói bányakapitányság emelkedése, melynek területén különösen a vastermelés mutat fellendülést.

Az osztrák bánya- és kohótermelés sokkal nagyobb pénzértéket képvisel, mint a magyar. Ausztriában a bányatermelés értéke 1893-ban 81⁰³ millió, a kohótermelés értéke pedig 32⁶⁶ millió frtra rugott, az előbbiben a fekete kőszén 41¹¹, a barnaszén 42⁰², az ezüstércz 4²², a vasércz 3⁰⁷⁰/₀-kal szerepelt; a kohótermelésben pedig a nyersvas 60⁷³, az ezüst 10²⁰, az ólom és ólomgelét 4⁴⁶, a higany 3²⁷, a horgany 3⁷¹ s a réz 1⁷⁴⁰/₀-kal. A Németbirodalom bányatermelése 1894-ben 714⁷⁸ millió márkát képviselt, miből a fekete kőszéntermelésre 509¹⁸ millió márka esik; kohótermelése pedig 488⁸¹ millió márka volt. Az északamerikai Egyesült-Államok ásványtermelése 1893-ban pedig 609⁸ millió dollárt tett, miből a nem fémszerű ásványok termelése 358⁸ millió, a fémek termelése pedig 250⁰ millió dollárt képviselt, 1 millió dollár pedig külön meg nem nevezett ásványokra esett. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a termelt ásványok jelentékeny része nem tartozik a bányatermelés körébe, így például az előállított légszesz 14³ millió, az épületkövek 33⁹ millió, a mész és agyag 36⁰ millió, a cement 6³ millió dollárt képviseltek. Északamerika ásványi termeléséből igen tekintélyes rész esik a kőolajra is, mely 1893-ban 28⁹ millió dollár értékre

rugott; a legnagyobb értéket képviselt azonban a termelt kőszén és anthracit, együtt 208⁴ millió dollárt, vagyis 444 millió frtot, több, mint egy milliárd frankot.

A kisebb bánya- és kohótermékek külforgalma. — Álljon itt befejezésül a Magyarország területére behozott s innen kivitt azon bánya- és kohótermékek értéke, melyeket külön nem részletezünk:

Év	Ólomérc	Barnakő	Czinkérc	Alany-, kék-, lany- és dár- danyérc	Rézérc	Horgany, nyers, óska és hulladék	Ón, nyers, óska és hulladék	Alany-, alu- minum- és kékfenyém	Sárgaréz, nyers, óska és hulladék	Higany	Antimon- fém, szín- dany
a) Behozatal ezer forintokban :											
1882	0'07	14'2	0'17	3'6	0'02	32'9	211'8	—	63'0	23'3	0'5
1883	0'08	7'5	0'02	—	0'02	37'7	181'6	0'07	90'0	27'3	8'5
1884	0'07	2'9	0'34	4'3	0'00	40'7	189'3	0'10	70'1	26'8	3'0
1885	0'03	10'5	0'61	4'4	0'02	35'0	177'1	0'28	17'8	16'8	4'5
1886	0'00	61'1	—	0'1	0'00	21'5	191'5	—	22'9	23'9	2'4
1887	—	6'3	0'03	0'0	0'11	39'6	236'8	—	31'0	27'4	18'1
1888	2'41	7'4	0'02	0'1	0'07	33'9	223'2	—	25'5	18'7	7'4
1889	—	10'9	0'00	0'0	0'00	50'9	226'0	6'00	29'8	22'5	20'6
1890	13'76	98'2	—	—	0'07	57'8	295'2	0'42	35'1	46'9	28'3
1891	17'97	29'1	0'02	—	0'22	94'3	340'1	0'98	26'1	51'3	17'8
átl. 1882—91	3'44	24'8	0'12	1'3	0'05	43'8	227'3	0'78	41'1	28'5	11'1
1892	18'20	38'8	—	0'5	—	54'1	546'9	1'40	47'0	37'5	45'5
1893	18'20	1'5	0'07	6'8	0'07	33'4	598'0	22'80	26'5	39'6	23'8
1894	17'60	5'1	0'05	4'5	—	25'2	410'8	19'90	56'8	36'2	16'0
b) Kivitel ezer forintokban :											
1882	1'50	33'2	33'6	83'9	0'33	13'7	12'0	—	138'7	26'0	23'5
1883	0'05	40'5	36'9	128'3	0'28	21'7	25'9	48'0	199'7	17'6	37'4
1884	2'00	68'5	18'9	88'0	0'17	17'1	18'3	0'2	111'4	10'4	91'0
1885	—	39'0	0'6	298'2	0'01	16'4	13'6	0'2	54'9	15'3	41'8
1886	—	58'7	1'8	338'0	22'70	21'5	6'4	0'4	62'5	12'5	69'4
1887	—	86'1	—	249'7	—	27'6	31'6	—	74'8	18'8	115'6
1888	0'99	46'1	—	102'5	0'75	28'6	29'4	41'2	98'6	25'8	149'9
1889	2'92	34'2	—	68'9	0'04	58'9	20'0	—	78'5	21'8	70'5
1890	—	99'3	0'9	109'3	0'08	58'7	17'3	—	127'8	50'6	122'9
1891	1'50	46'8	2'5	58'4	0'25	87'9	50'7	—	110'2	25'1	60'2
átl. 1882—91	0'90	55'2	9'5	152'5	2'46	35'2	22'5	9'0	105'7	22'4	78'2
1892	2'00	26'2	4'6	54'7	0'70	48'9	39'3	0'7	177'9	14'5	167'3
1893	—	10'3	3'0	32'1	—	24'5	29'5	0'7	136'3	7'0	99'4
1894	—	6'1	0'4	19'2	0'50	14'3	12'9	—	102'2	2'5	124'6

A behozatalban legnagyobb értéket képvisel az ón, a kivitelben pedig a sárgaréz és antimon. A legutóbbi években emelkedik az aluminium fém behozatala, melynek használata újabb időben mindinkább terjed.

Összes forgalom. — Összefoglalva a nemes fémeken és sön kívül valamennyi bánya- és kohótermék forgalmát, következő számkokat nyerünk:

Év	Beho-	Kivitel	Behozatali	Év	Beho-	Kivitel	Behozatali
	zatal		többlet		zatal		többlet
	millió forintokban				millió forintokban		
1882	5'13	4'56	0'62	1890	12'06	5'31	6'85
1883	6'87	3'65	3'22	1891	13'70	4'67	9'00
1884	7'61	2'33	5'28	Átl.1882/91	7'97	4'12	3'35
1885	6'48	2'79	3'69				
1886	6'17	3'68	2'49				
1887	6'28	4'53	1'75				
1888	6'98	5'19	1'79	1892	14'15	2'10	12'15
1889	8'37	4'48	3'89	1893	10'22	1'74	8'48
				1894	11'98	2'05	9'93

Behozatalunk különösen 1890 óta ölt erős arányokat, a mit főleg az egyre növekedő készénbehozatal okoz, s minthogy kivitelünk, melynek legfőbb czikke a vasércz, viszont inkább megcsökkent, behozatali többletünk ez öt év alatt hatalmasan emelkedett.

D) Kereskedelmi forgalom.

1. Magyarország áruforgalma.

Áruforgalmunk összesen. — Magyarország, minthogy nem képez külön vámterületet, külkereskedelmi forgalmának megállapítására nem használhatja azokat a közegeket, melyek a külállamok e nemű adatait szolgáltatják. Mi a vámhivatalok helyett a szállítótársulatok adatszolgáltatása alapján állítjuk össze áruforgalmi statisztikánkat, a mely eljárás kétségkívül nehezebb és bonyolodottabb, de azért, kivált az újabb időben életbeléptetett intézkedések folytán, a megbízhatóságnak ugyanannyi garantiáját viseli magában, mint a vámhivatalokra fektetett adatgyűjtés. Külforgalmunk átnézetét 1884-től kezdve a nemes fém- és ércpénzforgalom levonásával, mennyiség és érték szerint, az alábbi kis táblázat tünteti fel; a postaforgalom ugyanis 1884-ben vonatott adatgyűjtésünk körébe, ez tehát ugy-
szólván az első év, a melyre vonatkozólag áruforgalmunk minden főirányát felölelő adatokkal rendelkezünk:

Év	Behozatal			Kivitel			Összes forgalom			Behozatali (—), kivi- teli (+) többlet		
	mennyiség		ért.	mennyiség		ért.	mennyiség		ért.	mennyiség		ért.
	1000		millió	1000		millió	1000		millió	1000		millió
	mm.	db	o. é. frt	mm.	db	o. é. frt	mm.	db	o. é. frt	mm.	db	o. é. frt
1884.....	14.423	306	480-4	26.926	1.700	388-9	41.349	2.006	869-3	+ 12.503	+1.394	-91-5
1885.....	15.419	307	448-9	30.864	1.790	396-1	46.283	2.097	845-0	+ 15.445	+1.483	-52-8
1886.....	13.527	236	416-2	30.289	1.960	417-8	43.816	2.196	834-0	+ 16.762	+1.724	+ 1-6
1887.....	13.913	220	434-5	32.559	1.671	402-5	46.472	1.891	837-0	+ 18.646	+1.451	-32-0
1888.....	15.283	274	446-6	37.990	1.409	444-4	53.273	1.683	891-0	+ 22.707	+1.135	- 2-2
1889.....	16.438	267	459-5	35.714	1.597	460-6	52.152	1.864	920-1	+ 19.276	+1.330	+ 1-1
1890.....	19.083	255	485-5	39.963	2.213	530-1	59.046	2.468	1.015-6	+ 20.880	1.958	+44-6
1891.....	21.940	277	502-8	39.814	1.747	545-5	61.754	2.024	1.048-0	+ 17.874	+1.470	+42-4
1892.....	23.455	283	519-4	39.256	1.122	509-7	62.711	2.405	1.029-1	+ 15.801	+1.830	- 9-7
1893.....	29.168	334	513-7	43.016	2.386	524-5	72.184	2.720	1.038-2	+ 13.848	+2.052	+10-8
Atl. 1884—88	14.641	268	445-3	31.725	1.706	409-9	46.238	1.974	855-2	+ 17.084	+1.438	-35-4
» 1889—93	21.996	283	496-0	39.552	2.013	514-0	61.569	2.296	1.010-0	+ 17.556	+1.739	+18-0
» 1884—93	18.254	275	470-7	35.639	1.859	461-9	53.904	2.135	932-6	+ 17.385	+1.584	- 8-8
1894.....	33.627	354	546-3	42.639	3.231	562-6	76.266	3.585	1.108-9	+ 9.012	+2.877	+16-3

Legelőször is a mennyiséget tekintve, habár egyes években találkozunk visszaesésekkel is, a forgalom irányzata egészben véve úgy a behozatalnál, mint a kivitelnél határozottan emelkedő. A súly szerint számbavett összes forgalom 1894-ben a megelőző évhez képest 4½ millió métermázsával emelkedett s a kimutatott évek sorában az első helyet foglalja el. A darabszám hasonlóképen nagymértű megcsökkenés után, melyet egyes kereskedelmi piacaink elvesztése s jórészt Franciaország védvamos tarifa-politikája okozott, a két utolsó évben újból jelentékenyen fellendült.

Külforgalmunk 1887. óta érték szerint is emelkedik, s különösen kedvező irányban fejlődött 1890 és 1891-ben, az előző évnek árumérlege 44½, az utóbbi 42¼ millió forintnyi kiviteli többlettel zárulván; de eléggé kedvező 1893-ban és 1894-ben is, midőn az 1892-ik évi 97 m. behozatali többlet után újból számbajövő kiviteli többletünk volt, szám szerint mindegyik évben 163 m. frt. Sajnos, hogy árumérlegünk 1895-ben már ismét 3916 millió forint deficitet mutat. Egyébiránt nem szabad felednünk, hogy áruforgalmi statisztikánk nem öleli fel egészen hazánk külkereskedelmi forgalmát. Adatgyűjtésünk ugyanis még mindig nem terjed ki azon forgalomra, mely Magyarország és Ausztria között másként, mint vasuton vagy gőzhajón, avagy a postán közvetítettik. Magyarországból Ausztriába vagy viszont, a tengelyen szállított áruk és lábon áthajtott jószágok áruforgalmi statisztikánk által mindeddig számba nem vétetnek.

Áruforgalmunk a szállítás módjainak megkülönböztetésével.

— Áruforgalmi statisztikánk a vasuton és gőzhajón továbbá postán, tengeren és végül a szerb és román határ felé eső vesztegintézeti állomásokon és vámhivatalokon át közvetített külforgalmunkat 1884. illetve 1886 óta elkülönítve is feldolgozza. Az összes forgalomnak, úgy a behozatalnak, mint kivitelnek, megoszlásáról a jelzett vonatkozásban a következő táblázat ad számot:

É v	Vasuton és gőzhajón	Postán	Tengeren	Veszteg- intézeti és vámhivatali forgalom	Összesen
	ezer osztr. ért. forintokban				
a) Behozatal.					
1884	—	79.518	—	—	480.403
1885	—	78.485	—	—	448.889
1886	303.030	78.077	27.088	8.042	416.237
1887	322.824	75.248	25.398	11.034	434.504

É v	Vasuton és gőzhajón	Postán	Tengeren	Veszteg- intézeti és vámhivatali forgalom	összeren
ezer osztr. ért. forintokban					
1888	322.219	78.420	33.422	12.570	446.631
1889	344.807	70.110	31.389	13.172	459.478
1890	357.073	79.977	34.214	14.223	485.487
1891	355.468	86.881	44.331	16.100	502.780
1892	380.112	88.999	36.905	13.368	519.384
1893	376.801	88.996	37.865	10.034	513.696
1894	426.743	78.907	33.804	6.824	546.278
<i>Százalékokban :</i>					
Átlag 1886—89	73'55	17'19	6'69	2'57	100'00
» 1890—93	72'69	17'07	7'59	2'65	100'00
» 1886—93	73'12	17'12	7'16	2'60	100'00
1894	78'11	14'45	6'19	1'25	100'00
<i>b) Kivitel.</i>					
1884	—	10.057	—	—	388.853
1885	—	8.779	—	—	396.148
1886	373.525	8.348	35.760	213	417.846
1887	356.838	7.303	38.115	272	402.528
1888	388.222	6.065	49.264	832	444.383
1889	408.735	4.375	45.879	1.574	460.563
1890	478.541	5.343	45.404	835	530.123
1891	490.885	6.150	46.591	1.581	545.207
1892	463.796	4.677	38.737	2.449	509.659
1893	470.102	4.056	47.821	2.564	524.543
1894	497.512	14.824	47.341	2.887	562.564
<i>Százalékokban :</i>					
Átlag 1886—89	88'53	1'53	9'79	0'15	100'00
» 1890—93	90'32	0'96	8'42	0'30	100'00
» 1886—93	89'45	1'21	9'07	0'27	100'00
1894	88'43	2'64	8'42	0'51	100'00

A szállító vállalatok által közvetített forgalom értékét vizsgálva, az 1886—93. évi átlag szerint a behozatalnál a vasutakra mintegy 73⁰/₀, a postára 17⁰/₀, a tengerre 7⁰/₀ és a belépő állomásokra valamivel több, mint 25⁰/₀ esik, míg a kivitelben a vasutak mintegy 90, a posta 1, a tengeri szállítóeszközök 9 s a belépő állomások 0³/₀-al részesülnek. A behozatalban tehát a postaforgalom több mint kétszer akkora arányban szerepel, mint a tengeri forgalom, míg a kivitelnél a postai szállítás egészen jelentéktelen, a mi érthető, ha tekintetbe vesszük, hogy a postára rendszeren a nagyobb biztonságot igénylő értékesebb küldemények, drágább iparcikkek bizatnak, mely cikkekből jelentékeny behozatal mellett kivitelünk alig számbavehető.

Különös érdekekkel bír a postai és tengeri áruforgalom. Az első főleg azért, mert lehetőséget nyújt, hogy összforgalmi adatainkat legalább megközelítő valószínűséggel azon évekre vonatkozólag is kiegészíthessük, a melyekben a postai forgalmat statisztikánk még nem foglalta magában. Tengeri áruforgalmunk alakulása pedig fiumei kikötőnk fejlődésének és forgalmi képességének megítélése s egyuttal külkereskedelmünk önállósításának szempontjából bír fontossággal.

A *postai forgalomban* leginkább — $1\frac{1}{2}$ millió frtnyi értékkel — előforduló egyes árukat, valamint a posta útján való behozatal és kivitel arányát az összes forgalomhoz az 1894-ik évről az alábbi kimutatásból láthatjuk:

Sorszám	Az áruk megnevezése	Összes behozatal vagy kivitel		Ebből postán		
		métermáza	ezer forint	métermáza	ezer forint	%
a) B e h o z a t a l.						
1	Selyemszövetek	5.309	18.582	2.093	7.326	38'94
2	Női ruházatok	8.020	12.431	4.380	6.789	54'61
3	Czipők és csizmák	15.948	7.974	8.622	4.311	54'06
4	Mindenmü férfi szövet.	98.120	40.229	9.834	4.033	10'09
5	Aranyműves áruk	53	3.816	47	3.384	88'68
6	Pamutszövet	382.235	60.435	16.860	2.666	4'41
7	Férfi ingek	10.047	4.521	5.805	2.612	57'78
8	Ezüstművesárúk	739	3.362	566	2.575	76'58
9	Selyemszalagok	1.519	6.076	633	2.532	41'66
10	Férfi ruházatok	14.724	6.258	5.210	2.214	35'38
11	Könyvek és folyóiratok ...	12.460	4.361	6.143	2.150	49'30
12	Férfikalapok, nemezből ...	4.661	2.610	3.158	1.768	67'74
13	Fényképek, szinnyomatok	4.027	6.041	1.099	1.649	27'30
14	Bőrkeztyük	670	1.843	430	1.183	64'19
15	Kötött áruk, pamutból ...	12.140	2.914	4.755	1.141	39'16
16	Zsebórák, arany fedéllel	35	1.103	33	1.040	94'29
17	Csipkék, selyemből	365	2.190	163	978	44'66
18	Női gyapjuszövet	9.371	4.311	2.027	932	21'62
19	Lőfegyverek	606	1.212	443	886	73'10
20	Zsebórák, arany ezüst fed.	186	874	176	827	94'62
21	Rumburgi s egy. vászon	20.337	6.101	2.735	821	13'46
22	Nyakkendők	2.142	1.499	919	643	42'89
23	Egyéb lenszövetek	11.365	2.841	2.448	612	21'18
24	Késművesárúk	1.128	1.241	549	604	48'67
25	Bundák és karmantyu szörméből	907	1.814	297	594	32'75
26	Ékszerek, arany és ezüst foglalattal	4	560	4	560	100'00

Sorszám	Az áruk megnevezése	Összes behozatal vagy kivitel		Ebből postán		
		métermázsza	ezer forint	métermázsza	ezer forint	%
27	Kötött árúk, gyapjúból ...	3.009	1.324	1.250	550	41'54
28	Nap- és esernyők, selyemből ...	1.777	1.866	521	547	29'81
29	Kötött árúk, selyemből ...	155	775	106	530	68'39
	Egyéb árúk ... { drb mm.	354.232 33,004.589'56	337.114	1.681 86.330'90	22.450	6'67
	Összesen ... { drb mm.	354.232 33,626.648'56	546.278	1.681 167.636'90	78.907	14'44
b) K i v i t e l .						
1	Női ruházatok ...	2.335	3.503	1.432	2.148	61'32
2	Aranyműves árúk ...	17	1.088	17	1.088	100'00
3	Selyemszövetek ...	448	1.568	238	833	53'12
4	Férfi ingek ...	1.851	888	1.314	631	71'06
5	Férfi ruházatok ...	3.961	1.188	1.884	565	47'56
6	Ékszerek ...	4	560	4	560	100'00
	Egyéb árúk ... { drb mm.	3,230.594 42,630.689'23	553.769	18.519 39.627'23	8.998	1'62
	Összesen ... { drb mm.	3,330.594 42,639.305'23	562.564	18.519 44.516'23	14.823	2'63

A postai forgalomban, a mint természetes is, legnagyobb szá-
lélékkal szerepelnek olyan árúk, melyek a drágább postai szállítást
elbirják, melyek tehát kis tömegben nagy értéket képviselnek, mint
selyemszövetek, női ruházatok, aranyművesárúk, ezüstművesárúk, zseb-
órák, drága- és féldrágakövek stb.

Kereskedelmi politikánknak, több, mint egy évtized óta egyik
legfőbb törekvése és célja a tengerre, Fiume felé és onnan irányuló
forgalmunk emelése s nem jelentéktelenek azon áldozatok, melyeket
törvényhozás és kormány e cél érdekében hozott. Különös érdekl
birhat annak vizsgálása, mennyiben koszoruzta siker eme törekvése-
ket s mekkora az az arány, melyet tengeren át történő behozatalunk
és kivitelünk összes forgalmunkban elfoglal.

A tengeren át történő behozatalban és kivitelben leginkább —
legalább fél millió frt értékkel — szereplő egyes árukat (mennyi-
ség szerint is) és azok arányát az összes forgalomhoz a következő
kimutatás állítja szem elé:

Sorszám	Az áruk megnevezése	Összes behozatal vagy kivitel		Ebből postán		
		métermázsá	ezer forint	métermázsá	ezer forint	%
a) B e h o z a t a l.						
1	Bor hordókban	1,121.690	14.021	888.535	11.107	79'22
2	Nyers dohány	25.270	3.689	19.823	2.894	78'45
3	Rizs, fejtetlen	372.633	2.763	372.513	2.761	99'93
4	Petroleum, nyers állapotban, nehéz	899.124	3.034	629.732	2.267	74'72
5	Juta, nyers állapotban ..	133.175	2.331	119.662	2.094	89'83
6	Kávé, nyers	74.802	9.425	11.468	1.445	15'33
7	Közönséges és burkolat téglák	368.753	1.475	281.351	1.125	76'27
8	Czéna, pamutból	11.170	1.899	5.518	938	49'39
9	Nyers vas	393.685	1.772	186.084	837	47'23
10	Táblaolaj	28.813	1.153	12.852	514	44'58
	Egyéb áruk { drb	354.232		2.970		
	mm. {	30,197.533'56	504.716	1,422.147	7.821	1'55
	Összesen { drb	354.232		2.970		
	mm. {	33,626.648'56	546.278	3,949.685	33.803	6'19
b) K i v i t e l.						
1	Liszt, gabonából	5,960.819	67.596	842.978	9.559	14'14
2	Donga	1,715.606	12.009	1,178.126	8.247	68'67
3	Árpa	3,594.715	30.555	437.022	3.715	12'16
4	Cukor, nyers	275.837	4.275	222.186	3.444	80'56
5	Fűrészelt faárú, elsőrendű kemény fából	1,087.573	6.797	522.908	3.268	48'08
6	Bab	575.934	4.176	278.092	2.016	48'28
7	Cukor, finomított, jegecz-cukor	352.616	7.052	80.829	1.617	22'93
8	Fűrészelt faárú, puha fából	871.563	3.181	342.769	1.251	39'33
9	Fűrészelt faárú, másodr. kemény fából	430.851	1.939	233.271	1.050	54'15
10	Torpedók	1.500	1.500	637	637	42'47
11	Pamutszövetek	28.057	4.744	3.549	600	12'65
12	Kemény épület- és műfa, elsőrendű	289.799	1.101	142.508	542	49'23
13	Kávé, nyersen	19.095	2.139	4.667	523	24'45
	Egyéb áruk { drb	3,230.594		4.408		
	mm. {	27,435.340'23	415.500	5,230.423	10.872	2'61
	Összesen { drb	3,230.594		4.408		
	mm. {	42,639.305'23	562.564	9,519.965	47,341	8'42

A tengeren át való forgalmunkban korántsem tapasztalhatunk állandó emelkedést, a mit pedig annál inkább remélhetnénk, mint-hogy még mindig számos oly árut, a melyeket egészen tengeren hozhatnánk be, kisebb vagy nagyobb részben Ausztria közvetítésével szerzünk meg. Ily áruk és azokból való behozatalunk volt :

Az áruk neve	Az összes behozatal volt 1894-ben		Ebből tengeren hozott be	
	méterm.	ezer frt.	méterm.	ezer frt.
Gyarmatárúk	78.022	10.047	11.507	1.454
Déli gyümölcs	130.962	2.051	15.685	189
Fűszerek	11.816	668	814	25
Nyers dohány	25.270	3.689	19.823	2.894
Vallonea	22.071	353	10.916	175
Indigo	1.997	1.573	33	26
Nyers ásványolaj	899.124	3.034	629.732	2.267
Pamut	14.907	7.745	—	—
Összesen	1.184.169	29.160	688.510	7.030

A tengeri kereskedelmünk emelésére alakult magyar kereskedelmi részvénytársaság működése előtt tehát még igen tág tér nyílik.

A szerb és román határokon levő vesztegintézeti állomásokon és vámhivatalokon át közvetített forgalom majdnem kizárólag vágó- és igás állatokra s állati termékekre szorítkozik.

Áruforgalmunk főcsoportok szerint. — Áruforgalmunkat a vám-tarifa 50 főcsoportja szerint — a nemes fém- és ércpénzforgalmat magában foglaló XLII. főcsoport különös feltűnésével — 1884-től kezdve 2 évötödös és tíz éves átlagban, valamint a két legutóbbi évre vonatkozólag egyenkint érték szerint, a következő táblázatokból láthatjuk:

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	Átlag			1893- ban	1894- ben
		1884— 1888	1889— 1893	1884— 1893		
		osztr. ért. ezer forintokban				
		a) Behozatal.				
I.	Gyarmatárúk	8.765	8.597	8.680	9.549	10.048
II.	Fűszerek	1.085	817	951	686	668
III.	Déli gyümölcs	1.626	2.299	1.962	2.611	2.052
IV.	Czukor	11.058	11.275	11.167	12.710	10.793
V.	Dohány és dohánygyárt- mányok	7.876	3.578	5.727	4.560	5.090
VI.	Gabona és hüvely-, liszt és őrlemények; rizs	15.386	13.762	14.574	16.115	20.021
VII.	Főzelék, gyümölcs, növé- nyek és növényrészek;	7.930	10.695	9.312	13.248	10.484
VIII.	Vágó- és igásmarha ...	10.982	15.435	13.208	17.159	17.765

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	Átlag			1893- ban	1894- ben
		1884— 1888	1889— 1893	1884— 1893		
		oszt. ért. ezer forintokban				
IX.	Más állatok	133	233	183	394	581
X.	Állati termékek	6.265	9.006	7.636	8.087	7.862
XI.	Zsiradékok	1.938	2.727	2.333	2.844	3.441
XII.	Zsiros olajok	2.815	2.933	2.874	2.656	2.390
XIII.	Italok	16.050	24.574	20.312	27.588	23.565
XIV.	Eledelek	5.866	6.960	6.413	7.896	8.912
XV.	Fa, szén és tőzeg	8.828	16.090	12.459	16.093	19.434
XVI.	Esztergályos- és faragó- anyagok	637	748	692	717	381
XVII.	Ásványok	2.314	2.147	2.230	2.373	3.725
XVIII.	Gyógyszer- és illatszer- anyagok	661	430	546	431	381
XIX.	Festő- és cserzőanyagok	2.050	2.467	2.259	2.391	2.519
XX.	Mézgák és gyanták ...	700	902	801	1.017	971
XXI.	Ásványolajok, barna- szén-és-palakő-kátrány	7.599	7.924	7.761	4.378	5.682
XXII.	Pamut, pamutfonalak és pamutárúk	58.735	69.396	64.065	66.680	74.595
XXIII.	Len, kender, juta, stb. és ezekből készült fonalak és árúk	26.747	26.118	26.433	20.155	20.460
XXIV.	Gyapju, gyapjufonal és gyapjárúk	50.374	44.584	47.479	44.369	50.901
XXV.	Selyem és selyemárúk	24.535	28.848	26.692	28.829	31.788
XXVI.	Ruházatok, fehérnemű és pipereárúk	26.073	25.455	25.764	28.299	33.436
XXVII.	Kefe- és szitakötő-árúk	904	731	817	724	1.079
XXVIII.	Árúk szalmából, hánsc- ból stb.	397	249	323	277	377
XXIX.	Papiros és papirosárúk	5.908	7.437	6.673	7.561	8.397
XXX.	Kaucsuk és guttapercha, és azokból való árúk	1.247	1.344	1.296	1.674	1.697
XXXI.	Viaszos vászon és viaszos tafota	1.229	787	1.008	580	744
XXXII.	Bőr és bőrárúk	30.556	26.969	28.762	25.574	27.824
XXXIII.	Szűcsárúk	2.648	3.928	3.288	4.602	4.187
XXXIV.	Fa- és csontárúk	8.823	9.467	9.145	9.012	10.577
XXXV.	Üveg és üvegárúk	2.609	2.833	2.721	3.138	3.129
XXXVI.	Kőárúk	4.288	3.201	3.744	3.702	3.079
XXXVII.	Agyagárúk	2.878	3.460	3.169	3.467	5.470
XXXVIII.	Vas- és aczelárúk	16.417	22.024	19.220	29.627	27.537
XXXIX.	Nemtelen fémek és ezek- ből való árúk	3.763	6.193	4.978	8.481	10.697
XL.	Gépek és géprészek ...	6.864	11.513	9.188	15.863	20.502
XLI.	Kocsik és hajók	670	517	594	674	510

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	Átlag			1893- ban	1894- ben
		1884— 1888	1889— 1893	1884— 1893		
		osztr. ért. ezer forintokban				
XLIII.	Mű- és hangszerek, órák, apró árúk	27.544	32.823	30.183	31.703	23.545
XLIV.	Konyhasó	582	240	411	224	260
XLV.	Vegyészeti segédanyag.	3.217	4.306	3.762	4.994	5.042
XLVI.	Vegyészeti árúk, gyógy-, festő- és illatszerek ...	3.939	4.698	4.319	5.027	5.887
XLVII.	Gyertya és szappan ...	1.971	1.981	1.976	2.510	2.624
XLVIII.	Gyújtószerek	894	1.735	1.315	1.085	1.894
XLIX.	Irodalmi és műtárgyak	10.473	11.149	10.811	10.644	11.976
L.	Hulladékok	484	581	533	718	1.199
	Áruforgalom összesen ...	445.333	496.166	470.749	513.696	546.278
XLII.	Nemesfém- és érczpénz- forgalom	8.053	17.287	12.670	28.984	38.196
b) Kivitel.						
I.	Gyarmatárúk	1.412	1.026	1.219	1.542	2.159
II.	Fűszerek	169	132	150	165	164
III.	Déli gyümölcs	68	97	82	183	154
IV.	Czukor	5.073	9.221	7.147	14.708	11.442
V.	Dohány és dohánygyárt- mányok	7.786	8.001	7.893	8.238	3.818
VI.	Gabona és hüvelyesek, liszt és őrlemények; rizs	141.507	180.962	161.235	187.928	171.041
VII.	Főzelék, gyümölcs, növé- nyek és növényrészek;	17.253	20.892	19.072	17.266	18.293
VIII.	Vágó- és igásmarha ...	66.374	95.125	80.750	99.671	140.050
IX.	Más állatok	4.759	7.553	6.156	6.951	9.623
X.	Állati termékek	15.588	20.520	18.054	19.814	23.369
XI.	Zsiradékok	4.436	7.157	5.796	10.554	8.048
XII.	Zsiros olajok	1.294	1.063	1.178	1.087	1.136
XIII.	Italok	22.621	28.898	25.760	29.616	24.446
XIV.	Eledelek	2.453	3.971	3.212	4.232	5.181
XV.	Fa, szén és tőzeg	22.477	25.682	24.080	26.494	29.319
XVI.	Esztergályos- és faragó- anyagok	941	3.225	1.083	1.112	455
XVII.	Ásványok	2.724	3.621	3.172	3.425	3.677
XVIII.	Gyógyszer- és illatszer- anyagok	191	114	153	70	75
XIX.	Festő- és cserzőanyagok	5.221	6.171	5.696	5.274	7.873
XX.	Mézgák és gyanták ...	102	176	139	194	158
XXI.	Ásványolajok, továbbá barnaszén és palakő- kátrány	4.371	5.633	5.002	1.767	4.916
XXII.	Pamut, pamutfonalak és pamutárúk	4.934	5.612	5.273	5.701	6.563
XXIII.	Len, kender, juta, stb.					

A főcsoport száma	A főcsoport megnevezése	Átlag			1893- ban	1894- ben
		1884— 1888	1889— 1893	1884— 1893		
		össztr. ért. ezer forintokban				
	s az ezekből készült fonalak és árúk	2'898	4.377	3.638	4.505	5.140
XXIV.	Gyapju, gyapjufonal és gyapjuárúk	21.542	18.743	20.143	15.267	18.105
XXV.	Selyem és selyemárúk ...	2.440	2.717	2.579	2.439	4.861
XXVI.	Ruházatok, fehérnemű és pipereárúk	9.053	7.456	8.255	5.356	8.040
XXVII.	Kefek.- és szitakötőárúk	446	748	597	731	1.259
XXVIII.	Árúk szalm., hánscb. stb.	638	834	736	512	489
XXIX.	Papiros és papirosárúk	1.865	2.369	2.117	2.240	1.970
XXX.	Kaucsuk és guttapercha, és azokból való árúk	162	151	156	113	114
XXXI.	Viaszos vászon és viaszos tafota	51	47	49	63	99
XXXII.	Bőr- és bőrárúk	5.874	5.212	5.543	4.661	6.502
XXXIII.	Szűcsárúk	1.362	1.533	1.448	1.083	1.471
XXXIV.	Fa- és csontárúk	3.823	3.838	3.831	3.222	3.304
XXXV.	Üveg- és üvegárúk	583	638	610	573	576
XXXVI.	Kőárúk	496	639	568	306	535
XXXVII.	Agyagárúk	459	390	424	270	456
XXXVIII.	Vas- és aczélárúk	5.512	8.464	6.988	8.019	8.861
XXXIX.	Nemtelen fémek és ezekből való árúk	1.185	1.414	1.299	1.563	1.831
XL.	Gépek és géprészek	2.606	3.641	3.124	4.619	5.274
XLI.	Kocsik és hajók	519	1.415	967	3.645	2.562
XLII.	Mű- és hangszerek, órák, apró árúk	5.008	2.940	3.974	2.999	5.187
XLIV.	Konyhasó	91	106	98	124	14
XLV.	Vegyész. segédanyagok,	1.790	1.668	1.729	2.015	1.616
XLVI.	Vegyészeti árúk, gyógy-, festő- és illatszerek ...	2.283	2.942	2.612	3.015	2.870
XLVII.	Gyertya és szappan	279	251	265	263	290
XLVIII.	Gyujtószeresek	932	909	920	964	718
XLIX.	Irodalmi és műtárgyak	1.888	1.673	1.780	1.537	2.088
L.	Hulladékok	4.413	6.052	5.232	8.450	6.372
	Árúforgalom összesen ...	409.952	514.019	461.985	524.543	562.564
XLII.	Nemesfém- és érczpénz-forgalom	2.792	3.584	3.188	418	5.191

Statisztikai adatgyűjtésünk, mint említettük, 1884-ben kiterjesztetett a postai forgalomra is s minthogy így ma már több mint 10 évre vonatkozólag áruforgalmunk összes főirányait felölelő adatokkal rendelkezünk — helyén valónak tartottuk tehát a jelzett évtől kezdődőleg tíz évi átlagban tüntetni ki áruforgalmunk összetételét, a mi az

egyek évek adatainak hullámzásával szemben áruforgalmunk állandó vonásainak kidomborítására is megfelelőbbnek látszott. A fejlődési irányzat kitüntetésére hasonlóképen hosszabb időközök: az 1884/88. és 1888/93. évtödök átlagszámaikat használtuk fel.

A behozatalban főleg a XXII—XXVI. főcsoportok, vagyis a pamut, len, kender, juta, gyapju és selymárak s a ruházatok dominálnak, úgy hogy ezen 5 árucsoportra az 1884—93 évek átlagában 190⁴ millió forint esett, vagyis behozatalunknak 40⁴⁰/₀-a, a két évtöd átlagait tekintve azonban behozatalunk e két főcsoportnál viszonylag hanyatlott 41⁹⁰/₀-ról 39¹⁰/₀-ra, noha absolute emelkedik: 186⁵-ről 194⁴ millió frtra. Jelentékeny, 10 millió forintot meghaladó behozatalunk volt még az 1884—93. évek átlagában a következő főcsoportokból XLIII. főcsoport. mű- és hangszerek, órák, (30² millió frt) XXXII. főcsoport. bőr- és bőrárak (28⁸), XIII. főcsoport. italok (20³), a XXXVIII. főcsoport. vas- és aczélárak (19²), VI. főcsoport. gabona és hüvelyesek (14⁶ m. frt), VIII. főcsoport. vágó- és igásmarha (13² m. frt), XV. főcsoport. fa, szén és tőzeg (12⁵), IV. főcsoport. cukor (11²), XLIX. főcsoport. irodalmi és műtárgyak (10⁸ m. frt), végül XXXIV. főcsoport. fa- és csontárukból (10¹ m. frt).

A kivitelben tulnyomó rész a VI. és VIII. főcsoportra esik, amaz a gabona, hüvelyesek, liszt stb. árucsoportja, melyből az 1884—93. évtizedben átlag 161², az 1884—88. és 1889—93. évtödökben ellenben 141⁵ és 180⁹ millió forintot tett a kivitel, az utóbbi pedig a vágó- és igásmarhák csoportja 1884—93. évek átlagában 80⁷, a két évtöd átlagában 66⁴ és 95¹ millió forint kivittel. E két csoportból kivitelünk az 1884—93. évtized átlagában meghaladta az 50⁰⁰/₀-ot (52³⁰/₀), tehát összes kivitelünknek több mint felét teszi, az 1884/88. évtödőről az 1889/93-ra pedig e két főcsoportból kivitelünk nemcsak absolute (csaknem 70 m.-val), hanem viszonylag is hatalmasan (50⁷⁰/₀-ról 53⁷⁰/₀-ra) emelkedett. A 10 millió forinton felüli kivittel szerepelnek még a következő árucsoportok: XIII. főcsoport. italok (25⁷), XV. főcsoport. fa, szén és tőzeg (24¹ m. frt), XXIV. főcsoport. gyapju, gyapjufonal és gyapjuárú (20¹ m. frt), VII. főcsoport. főzelék, gyümölcs stb. (19¹ millió frt) és X. főcsoport. állati termékek (18¹ m. frt).

Fontosabb behozatali és kiviteli árak. — Mint évkönyvünk korábbi folyamaiban is tettük, összeállítottuk ezuttal is mindama fontosabb behozatali és kiviteli cikkeket, melyekből behozatalunk vagy kivitelünk az 1884—63. évek átlagában vagy az 1893—1894. évek valamelyikében legalább is egy millió frtra rugott.

A fontosabb behozatali és kiviteli árak ezen kimutatása mely ezuttal az árúknak nemcsak értékét, hanem mennyiségét is feltünteti, a következő táblázatba van foglalva:

Sor szám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		átlag 1884—1893	1893	1894	átlag 1884—93	1893	1894
a) B e h o z a t a l.							
1	Pamutszövet és vászon	311.334	422.842	382.235	49.287	59,080	60.43
2	Gyapjuszövet ...	75.088	92.222	108.521	40.667	38.492	44.869
3	Selyemszövet ...	3.112	4.022	5.514	12.017	15.345	19.484
4	Bor hordókban	329.492	1,220.090	1,124.153	12.353	18.294	14.039
5	Női ruházatok ...	7.100	8.760	9.818	9.091	12.120	12.944
6	Finomít. cukor	280.372	311.812	311.566	9.866	11.830	10.105
7	Géprészek	106.145	164.074	212.074	4.151	7.383	9.543
8	Kávét, nyersen, pörkölve	74.418	75.240	75.650	8.376	9.497	9.529
9	Sertés, drb.	170.795	230.843	251.860	6.518	8.320	8.441
10	Férfi ruházatok	15.883	17.748	19.910	7.711	6.745	8.336
11	Czipők és csizm.	8.444	13.223	15.948	6.099	6.611	7.974
12	Pamutfonál	72.769	93.670	82.776	9.826	8.843	7.812
13	Felsőbőr	20.755	23.263	25.249	4.639	6.979	7.437
14	Buza	444.943	1,179.630	1,454.845	3.273	7.078	7.175
15	Fűrészelt faárú, puhafából	1,107.601	1,942.433	2,570.956	3.263	5.563	7.146
16	Lenvászon	28.493	35.512	33.119	6.091	8.008	7.108
17	Kőszén	5,821.270	10,293.355	12,034.702	5.707	5.661	7.061
18	Fehérnemű	9.229	10.437	14.373	4.400	4.175	6.871
19	Szalagok, paszománt és gombk. árú selyemből	1.364	1.739	1.794	6.067	6.911	6.593
20	Ökör, drb.	35.004	44.269	57.094	4.886	5.527	6.530
21	Képek, papiroson	3.004	3.253	4.151	4.476	4.889	6.264
22	Talpbőr	38.670	43.195	43.752	5.857	5.118	4.917
23	Könyvek	11.604	13.845	14.771	3.994	4.174	4.553
24	Fabutorok	44.193	52.458	51.279	3.411	3.337	4.509
25	Aranyművesárúk	68	76	57	9.637	14.360	4.376
26	Nyers dohány ...	25.592	24.441	25.270	2.660	3.052	3.689
27	Nyers marhabőr.	42.184	81.818	75.639	2.890	3.691	3.596
28	Rizs	409.962	558.883	422.887	6.603	4.552	3.497
29	Vas és acél rud.	178.648	269.288	279.529	2.284	3.287	3.371
30	Ezüstművesárúk	451	596	739	5.492	3.874	3.362
31	Kovács. vasárúk	95.600	115.339	132.592	2.539	5.597	3.174
32	Nyers ásványolaj	781.472	994.938	935.204	5.161	3.460	3.171
33	Szögek és csavar.	112.053	146.511	153.836	3.239	2.911	3.081
34	Lenszövetek ...	25.918	13.476	11.880	9.003	3.396	3.078
35	Donga	179.670	251.797	511.744	799	1.511	3.070
36	Kukoricza	284.457	175.188	626.920	1.681	780	3.037
37	Sör hordókban ...	127.362	231.760	243.962	2.405	2.781	3.001
38	Kötött árúk, pamutból	9.217	10.524	12.140	2.375	2.525	2.914

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsokban és darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		átlag 1884—1893	1893	1894	átlag 1884—93	1893	1894
39	Kalapok nemezb. és szövetekből ...	3.520	4.397	5.187	3.130	2.445	2.821
40	Zsákok ...	78.245	43.639	65.347	3.207	1.701	2.74
41	Csipkék selyemb.	295	251	445	2.287	1.496	2.670
42	Készszücsárúk ...	838	1.755	1.464	1.918	3.594	2.629
43	Késműves árúk	3.939	4.338	4.937	1.140	3.194	2.574
44	Vörösrézcső ...	9.000	19.413	23.834	900	1.473	2.562
45	Tűzálló kövek és téglaképzületteg.	327.106	449.730	791.176	1.098	912	2.441
46	Közhasznú műszerek ...	1.676	2.096	2.943	1.302	2.063	2.391
47	Ló, drb. ...	1.529	1.276	1.714	701	1.978	2.339
48	Nyomdapapiros	61.272	91.546	106.187	1.678	2.289	2.336
49	Nyers juta ...	58.307	96.670	133.175	1.260	1.837	2.331
50	Egyéb veteménymagvak ...	14.988	29.150	27.135	880	2.454	2.181
51	Árpa ...	72.519	198.644	517.474	465	944	2.180
52	Zsebórák ...	153	213	283	5.696	1.330	2.116
53	Finom faárúk ...	7.764	8.984	11.703	2.025	2.336	2.107
54	Varrógép. és rész.	11.007	16.310	16.705	1.408	1.957	2.005
55	Finomított ásványolaj ...	129.634	136.726	132.787	2.144	547	1.955
56	Nyers vas és aczél	123.459	201.759	413.792	1.330	1.398	1.941
57	Nap- és esernyők selyemből	996	1.749	1.777	907	1.636	1.866
58	Bőrkeztűk ...	488	718	670	1.396	1.975	1.843
59	Kőfaragó munk.	39.144	42.985	115.694	325	930	1.753
60	Vonó, fuvó és egyéb hangszer.	1.345	1.895	2.449	816	1.470	1.725
61	Porczellánedény.	30.268	43.232	48.561	1.035	1.518	1.715
62	Kávépotló ...	41.483	54.644	45.697	1.387	2.076	1.714
63	Borszesz ...	38.580	62.528	82.581	1.202	969	1.693
64	Félselyemárúk ...	1.345	1.866	1.130	2.660	3.253	1.681
65	Friss gyümölcs	58.448	74.529	136.627	855	744	1.672
66	Lámpa és lámparészek ...	8.365	10.903	13.080	674	1.047	1.661
67	Szjiggyártó árúk	2.573	2.801	2.875	2.237	1.759	1.634
68	Csomagoló papir.	64.029	100.461	101.688	1.397	1.713	1.618
69	Indigó ...	2.207	1.839	1.997	1.139	1.471	1.573
70	Kaucsuk és guttapercha árúk ...	2.418	2.432	4.232	806	1.208	1.565
71	Prémbőrök, kikészítve ...	1.065	863	1.366	1.370	1.008	1.558
72	Pirszén ...	788.444	1.460.072	1.557.416	1.164	1.314	1.557

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban és darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		átlag 1884—1893	1893	1894	átlag 1884—93	1893	1894
73	Vas- és aczéle- mezek	68.924	149.029	116.920	1.186	1.639	1.520
74	Író-, levél és rajz- papír	24.297	28.157	37.609	1.302	1.141	1.500
75	Gyermekjátéksz.	7.407	9.153	11.299	1.697	1.300	1.487
76	Szerszámok és egyéb eszközök	12.955	17.639	18.462	900	1.616	1.472
77	Eke- és ekerész.	16.320	22.936	29.151	569	1.146	1.455
78	Cséplőgép	20.718	30.808	34.903	837	1.318	1.422
79	Szivattyúk, sajtó- tók és daruk stb.	8.863	15.240	24.070	634	790	1.408
80	Dohánygyártmá- nyok	1.534	754	3.239	3.068	1.508	1.401
81	Öntött vasárúk	93.895	149.720	134.289	1.100	1.498	1.392
82	Fegyverek és f.- részek	1.306	1.030	1.091	570	1.631	1.391
83	Aszalt szilva ...	184.898	161.141	199.083	2.604	2.216	1.383
84	Csipkék pamutb.	860	1.431	1.970	688	922	1.351
85	Locomobil	15.121	20.700	24.720	754	1.143	1.338
86	Kötött árú gyap- juból	2.811	3.113	3.009	1.306	1.400	1.324
87	Robbanószerek	3.653	4.228	5.765	978	653	1.303
88	Stearin gyertya	20.678	27.226	26.528	1.150	1.497	1.300
89	Juh- és kecske- bőrök nyersen ...	20.705	17.908	20.858	1.777	1.125	1.293
90	Lenfonál	9.865	11.824	11.344	3.210	1.729	1.284
91	Czukrosságok ...	13.377	15.762	17.403	587	928	1.236
92	Nickel- és kobalt rudak	215	1.821	2.459	113	908	1.228
93	Olaj- és fényező firniszek	7.637	10.999	16.298	562	919	1.224
94	Táblaüv., tükör- üveg, ablaküveg	38.737	56.621	63.659	618	902	1.167
95	Sajt	16.721	18.542	18.980	1.358	1.036	1.160
96	Táblaolaj	29.881	28.499	29.062	1.524	1.367	1.159
97	Finom bőrárúk	1.285	1.102	1.277	3.820	1.102	1.149
98	Gyapjufonál	2.710	4.103	4.025	889	1.209	1.137
99	Kőles	63.676	201.105	304.223	310	704	1.126
100	Nyers gyapju ...	24.394	11.107	13.983	2.203	609	1.088
101	Kefekötő árúk ...	2.634	3.323	3.473	717	681	1.058
102	Közönséges öb- lős üveg	87.822	128.980	117.417	984	1.290	1.057
103	Lábszőnyegek ...	1.829	4.162	4.218	966	1.040	1.055
104	Zab	85.482	75.857	191.556	478	387	1.028

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsokban és darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		átlag 1884—1893	1893	1894	átlag 1884—93	1893	1894
105	Halzsir, csontzsir, aluin, deg-ras stb.	30.664	38.765	42.094	788	893	1.023
106	Szalagok pamut.	3.824	3.919	4.154	954	947	1.014
107	Rum és arrak ...	7.200	12.033	10.900	1.219	1.564	1.008
108	Sárgarézárúk ...	7.049	4.404	7.455	736	619	1.006
109	Liszt	91.637	75.985	63.859	1.087	856	645
110	Komló és komlóliszt	2.784	4.055	6.183	704	1.460	989
111	Drága és fél-drágakövek	6	10	22	2.776	1.919	509
112	Olajfestmények	790	571	295	1.947	1.142	590
113	Csipkék lenből ...	356	544	674	1.427	717	862
	Összesen ... drb mm.	207.328 14,109.277	276.388 23,442.902	310.668 28,029.948	391.830	431.267	453.846
b) K i v i t e l.							
1	Sertés, drb.	778.667	1,120.313	1,354.947	45.243	67.301	78.479
2	Liszt	4,346.290	5,584.344	5,962.776	55.961	65.864	67.607
3	Ökör, drb.	120.961	105.133	200.991	26.672	22.074	45.081
4	Buza	5,817.473	4,936.399	5,122.087	47.046	39.491	35.855
5	Árpa	3,249.115	4,565.956	3,594.715	21.787	35.692	30.555
6	Bor hordokban	1,126.190	711.375	683.434	17.738	21.339	16.400
7	Nyers gyapju ...	112.662	112.418	101.089	14.198	10.622	14.443
8	Donga	—	1,753.767	1,715.606	13.730	13.153	12.009
9	Tojás	153.624	264.396	320.262	6.126	8.989	11.529
10	Rozs	1,464.217	1,902.379	2,021.935	11.047	12.556	10.858
11	Kukoricza ...	1,767.241	2,550.313	1,590.312	9.684	13.389	9.365
12	Fürészelt faárú kemény fából ...	889.750	1,200.802	1,518.435	3.404	4.810	8.736
13	Ló, drb	13.577	17.954	19.440	4.733	6.926	8.159
14	Finomít. cukor	216.301	323.741	352.616	5.315	8.417	7.052
15	Gyapjuszövet ...	9.946	11.048	13.839	5.186	3.896	5.761
16	Zab	1,071.307	1,232.327	836.623	6.796	8.441	5.567
17	Cserzőanyag kiv.	86.593	165.659	182.824	2.013	2.656	5.130
18	Mindennemű leölt szárnyas	47.173	62.695	72.177	2.718	3.277	5.052
19	Pamutszövet ...	22.420	26.103	28.057	3.647	4.168	4.744
20	Ágytollak	19.518	19.858	21.215	5.215	3.581	4.469
21	Finomít. petrol.	297.222	315.418	289.643	4.561	1.262	4.333
22	Nyers cukor ...	87.037	297.034	278.540	1.661	6.076	4.311
23	Disznózsir	62.793	125.935	103.359	3.103	6.612	4.289

Sor-zám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsokban és darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		átlag 1884—1893	1893	1894	átlag 1884—93	1893	1894
24	Bab	386.636	668.026	575.934	3,123	4.676	4.176
25	Lóhere és luczer- na mag	27.949	38.643	60.969	1.648	2.666	3.921
26	Nyers dohány ...	259.268	268.670	224.760	7.571	6.985	3.726
27	Női ruházatok ...	2.638	2.086	3.476	3.058	2.314	3.674
28	Mindennemüele- ven szárnyas ...	669.722	912.200	1,191.481	2.465	3.047	3.604
29	Juh és kecske db.	224.157	181.771	373.775	2.755	1.636	3.551
30	Korpa	694.792	1,229.001	767.618	1.077	5.100	3.249
31	Fűrészelt faárú puha fából	599.709	566.682	876.143	2.025	2.120	3.193
32	Tehén, drb.	5.101	6.091	21.970	701	920	2.984
33	Vasércz	2,462.080	3,410.918	3,887.089	2.387	2.664	2.964
34	Borszesz	170.191	174.116	132.386	3.961	2.786	2.780
35	Rizs	230.927	174.204	202.606	1.911	2.352	2.593
36	Friss gyümölcs	119.031	132.857	199.368	1.370	1.961	2.313
37	Másféle örlemé- nyek	137.865	238.844	236.010	1.881	2.824	2.265
38	Kávét, nyers, pör- költe és őrölve	13.108	14.636	19.174	1.207	1.537	2.149
39	Cserzőhéjak	429.333	418.914	465.374	2.747	1.885	2.094
40	Géprészek	33.670	33.863	40.769	1.202	2.032	2.038
41	Felsőbőr	6.483	8.298	7.888	2.798	1.660	2.037
42	Uzállyhajók vas.	11	79	57	521	3.205	1.949
43	Keményítő	68.793	96.315	91.011	1.252	1.926	1.820
44	Férfiruházat ...	40.892	5.848	7.275	3.357	1.307	1.802
45	Széna és szecska	169.745	412.937	452.607	965	1.652	1.765
46	Szalonna	26.108	36.299	35.630	1.217	1.813	1.748
47	Selyemszövetek	283	180	464	1.260	704	1.698
48	Aranyművesárúk	10	3	21	2.395	480	1.648
49	Aszalt szilva ...	374.805	221.721	205.407	5.852	3.215	1.643
50	Ásványvíz	121.903	143.506	137.491	1.441	1.643	1.581
51	Pálinka	25.493	31.317	31.908	1.070	1.628	1.560
52	Repce	129.848	52.243	140.125	2.194	705	1.541
53	Vas és aczél ru- dakban	107.367	114.495	152.974	1.297	1.294	1.521
54	Hajlitottfabutor.	20.698	26.875	34.351	1.332	1.613	1.501
55	Torpedók	958	1.285	1.500	958	1.285	1.500
56	Talpbőr	6.364	8.092	12.013	956	1.028	1.492
57	Maláta	95.514	132.924	128.156	1.256	1.595	1.487
58	Rongyok	132.153	142.144	128.497	1.235	1.643	1.454
59	Friss hús	18.143	22.946	30.116	898	1.060	1.431
60	Szalma	183.498	319.258	675.459	551	702	1.418
61	Friss főzelék ...	289.346	986.461	971.890	1.657	1.493	1.404

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsokban és darabszámban			Érték o. é. ezer forintokban		
		átlag 1884—1893	1893	1894	átlag 1884—93	1893	1894
62	Fehérnemű	1.890	1.613	2.689	882	807	1.377
63	Selyemgubók	1.852	1.663	3.700	404	635	1.353
64	Nyers juta	20.895	60.580	77.213	502	1.151	1.351
65	Puha épület és műfa	490.171	618.539	616.384	1.262	1.701	1.305
66	Kemény épület és műfa	498.578	568.281	357.459	1.522	2.281	1.288
67	Báránybőr nyers	7.508	10.632	10.129	966	1.590	1.285
68	Pamutfonal	8.495	8.711	12.360	1.170	884	1.272
69	Kefekötőárúk	2.243	3.743	4.670	537	704	1.249
70	Szalámi	5.873	7.296	8.958	781	947	1.165
71	Kovácsolt vasár.	49.575	64.953	78.126	1.093	1.474	1.140
72	Bika, drb.	1.697	2.520	7.383	381	505	1.122
73	Vas- és aczélemezék	43.032	78.544	81.703	653	1.060	1.103
74	Kész szücsárúk ...	200	333	577	397	632	1.050
75	Czipők és csizm.	2.168	1.491	1.933	1.177	746	967
76	Kikészít. prém-bőrök	671	683	828	1.051	451	421
Összesen ... drb mm.		1.813.493	2.165.031	3.170.044	405.913	465.317	502.506
		29.388.552	37.753.178	37.011.672			

A kimutatás világossága és könnyű áttekinthetősége folytán feleslegesnek tartjuk annak részletes magyarázatába bocsátkozni, csak arra akarunk figyelmeztetni, hogy a felsorolt 113 behozatali cikk értéke 453⁸ millió forintot, a 76 kiviteli cikk értéke 502⁵ millió forintot tett ki, s 1894-ben az összes behozatalnak 88³⁴₀ %-át, illetőleg az összes kivitelnek 95⁸¹₀ %-át képezték.

Külön magyarázatra szorul azon némely behozatali és kiviteli áruinknál tapasztalható jelenség, hogy a mennyiség és érték hullámzása egymással homlokegyenest ellenkező irányzatot tüntet fel, és pedig annyival inkább, mivel itt nem annyira érték hanyatlásról, mint inkább érték helyesbítésről van szó. Így pl. a bor érték hanyatlása az Olaszországból nagy mennyiségben behozott könnyű és olcsó fajták behozatalával kapcsolatos.

Áruforgalmunk származási és rendeltetési országok szerint. — Két kérdés az, a mire minden áruforgalmi statisztikától okvetlenül feleletet várunk: az egyik, hogy mit, minő árukat és mennyit hozunk be és viszünk ki, a másik, hogy a mit behozunk vagy kiviszünk,

honnan hozzuk, hová visszük. Az első kérdésre az eddigiekben törekedtünk megfelelni, az utóbbiakra a következők szolgáljanak felvilágosítással.

Azon körülmény egyrészt, hogy Ausztriával közös vámterületet képezzünk, s azon gazdasági ellentét, mely Magyarország és Ausztria között tagadhatlanul fennáll s melynél fogva abból, a miből nekünk feleslegünk van, Ausztria többnyire bevételre szorul, s abból, a miből nekünk bent fedezhetetlen szükségleteink vannak, Ausztria felesleget termel: magyarázzák és indokolják, sőt egészen természetessé teszik, hogy külforgalmunknak tulnyomó része, úgy a behozatalnál mint a kivitelnél, mindig Ausztriára esik. Csakhogy egyik országból a másikba ideiglenesen is vitetnek áruk, a melyek nem ott fognak elfogyasztatni, hanem egy más, harmadik országban találnak végleges piacra s viszont oly áruk is akadálytalanul és nagyobb mennyiségben szállíttatnak egyik országból a másikba, a melyek valamely harmadik idegen országból vásároltatván, csak nyereségre közvetítettnek; mindkét körülmény azt idézi elő, hogy áruforgalmi statisztikánk nem tüntetheti fel egész pontossággal, mennyi osztrák eredetű árut fogyasztunk mi, s mennyi magyar természetű árut fogyasztanak tulnan. Hisz még, a hol vámvonallal veszi is körül az ország határait, ott sem szabad az áruforgalmi statisztikától azt várni, hogy általa minden egyes behozott árúnak valóságos termelési, vagy minden egyes kivitt cikknek végleges fogyasztási helyét megismerjük, hanem akárhányszor meg kell elégednünk azzal, hogy azon kereskedelmi összeköttetésekről nyerjünk felvilágosítást, a melyeknek közvetítésével az országok szükségleteiket fedezik, feleslegüket értékesítik. Ámde ez nem oly nagy baj, mint a minőnek hirdetni szokták, mert ha annak tudása, hogy a behozott áruk tényleg hol állíttattak elő, a kivitt áruk tényleg hol fogyasztatnak el, mindenesetre hasznos, viszont azonban azt sem értéktelen tudnunk, hogy a szükségletek és feleslegek mely kereskedelmi összeköttetések segélyével egyenlítettnek ki, sőt ennek tudása kereskedelem-politikai szempontból tán az előbbinél is fontosabb. Csak arról kell gondoskodni, hogy az egészen közvetlen átvitel, a mely a nélkül eszközöltetik, hogy a közbeeső országgal bármennyű kereskedelmi kapcsolat jönne létre, ne zavartassék össze a behozatallal és kivittel. Ez pedig nálunk ki van zárva, minthogy áruforgalmi statisztikánk csak azon szállítmányokat veszi számba, a melyek valamely hazai állomásra szólnak, vagy valamely hazai állomáson adatnak fel. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az áruforgalmunk reformjáról intézkedő az 1895. XVIII. t.-cz. s az annak

alapján tett rendelkezések ez irányban is lényeges javításokat vannak hivatva eszközölni. Ez intézkedések lényege abban áll, hogy az oly árukról, a melyek belföldi állomásokon végleg leadatnak vagy viszont a belföldről közvetlenül a külföldre adatnak fel, u. n. végleges árunyilatkozatok szolgáltatandók be, s ezek képezik azután a feldolgozás tárgyát, oly árukról ellenben, a melyek továbbszállítás alatt maradnak, csak ideiglenes árunyilatkozatok szolgáltatandók be. Az árunyilatkozatokon pedig ezentúl a származási és rendeltetési hely megjelölése is megkívántatik.

Ezek után az 1884—88., 1889—93. évötöd, az 1884—93. évtized átlagában, valamint a két legutóbbi évre vonatkozólag álljon itt a következő táblázat, mely úgy behozatalunk, mint kivitelünk és összesített külforgalmunk értékét országok szerint részletezve tünteti fel, s az egyes országokra eső arányt egyuttal százalékokban is feltünteti:

Sorszám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt vagy a hová a kivitel irányult	Átlag 1884—1888	Átlag 1889—1893	Átlag 1884—1893	1893	1894
Behozatal.						
<i>a) Ezer forintokban.</i>						
1	Ausztria	375.492	414.346	394.919	416.987	442.258
2	Németország	18.015	21.642	19.829	28.141	28.839
3	Szerbia	12.693	20.329	16.511	19.560	21.450
4	Románia	11.398	4.842	8.120	7.501	10.950
5	Nagy-Britannia	4.161	5.054	4.607	5.609	4.525
6	Olaszország	2.711	5.845	4.278	12.780	10.914
7	Oroszország	2.691	4.690	3.690	3.060	2.869
8	Bosznia és Hercegov.	2.369	3.230	2.799	3.947	6.825
9	Svájc	1.652	1.356	1.504	1.117	1.362
10	Franciaország	1.376	1.433	1.405	1.768	2.241
11	Balkánfélsziget többi részei	1.057	1.422	1.239	1.275	2.283
12	Bulgária és K.-Rumélia	792	1.133	963	1.056	767
13	Belgium-Holland	744	628	686	1.167	1.391
14	Más államok	10.182	10.215	10.199	9.728	9.604
	Összesen	445.333	496.165	470.749	513.696	546.278
<i>b) Százalékokban.</i>						
1	Ausztria	84'32	83'50	83'89	81'17	80'96
2	Németország	4'05	4'37	4'22	5'48	5'28
3	Szerbia	2'86	4'09	3'51	3'81	3'93
4	Románia	2'56	0'98	1'73	1'46	2'00

sorzám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt vagy a hová a kivitel irányult	Átlag 1884—1888	Átlag 1889—1893	Átlag 1884—1893	1893	1894
5	Nagy-Britannia	0'95	1'03	0'98	1'09	0'83
6	Olaszország	0'61	1'13	0'92	2'49	2'00
7	Oroszország	0'60	0'95	0'79	0'60	0'52
8	Bosznia és Herzegov. ...	0'54	0'66	0'59	0'77	1'25
9	Svájc	0'38	0'28	0'33	0'22	0'25
10	Franciaország	0'31	0'29	0'29	0'34	0'41
11	Balkán félsziget többi részei	0'25	0'29	0'29	0'24	0'41
12	Bulgária és K.-Rumélia ...	0'11	0'23	0'19	0'21	0'14
13	Belgium-Holland	0'18	0'14	0'10	0'23	0'26
14	Más államok	2'28	2'06	2'17	1'89	1'76
	Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00
Kivitel.						
a) Ezer forintokban.						
1	Ausztria	294.519	378.336	336.427	372.893	406.974
2	Németország	41.600	60.488	51.044	70.373	73.451
3	Nagy-Britannia	13.731	13.187	13.459	13.016	12.045
4	Franciaország	13.602	12.737	13.170	12.931	14.274
5	Svájc	11.629	9.539	10.584	6.718	7.099
6	Olaszország	6.369	7.772	7.070	11.869	10.017
7	Románia	7.065	6.667	6.866	10.216	9.643
8	Szerbia	6.617	6.228	6.423	6.016	4.992
9	Bosznia és Herzegov. ...	3.321	4.947	4.134	6.075	7.274
10	Belgium-Holland	2.969	3.317	3.143	3.641	4.744
11	Balkán félsziget többi részei	1.644	2.024	1.834	1.785	2.103
12	Bulgária és K.-Rumélia ...	1.159	2.029	1.594	2.994	3.607
13	Oroszország	744	682	713	1.156	1.870
14	Más államok	4.983	6.066	5.524	4.860	4.471
	Összesen	409.952	514.019	461.985	524.543	562.564
b) Százalékokban.						
1	Ausztria	71'83	73'60	72'82	71'09	72'34
2	Németország	10'14	11'78	11'04	13'42	13'06
3	Nagy-Britannia	3'35	2'59	2'92	2'48	2'14
4	Franciaország	3'32	2'49	2'86	2'47	2'54
5	Svájc	2'84	1'87	2'29	1'28	1'26
6	Olaszország	1'56	1'53	1'54	2'26	1'78
7	Románia	1'73	1'39	1'48	1'95	1'72
8	Szerbia	1'62	1'04	1'39	1'14	0'89
9	Bosznia és Herzegov. ...	0'82	0'97	0'89	1'15	1'28

Sorszám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt vagy a hová a kivitel irányult	Átlag 1884—1888	Átlag 1889—1893	Átlag 1884—1893	1893	1894
10	Belgium-Holland	0'72	0'65	0'68	0'60	0'84
11	Balkán félsziget többi részei	0'40	0'39	0'39	0'34	0'38
12	Bulgária és K.-Rumélia	0'28	0'39	0'34	0'57	0'64
13	Oroszország	0'18	0'12	0'17	0'22	0'31
14	Más államok	1'21	0'19	1'19	1'03	0'82
	Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00
Összes forgalom.						
<i>a) Ezer forintokban.</i>						
1	Ausztria	670.011	792.682	731.346	789.880	849.232
2	Németország	59.615	82.130	70.873	98.514	102.289
3	Szerbia	19.310	26.557	22.934	25.576	26.442
4	Nagy-Britannia	17.892	18.241	18.066	18.625	16.570
5	Románia	18.463	11.509	14.986	17.717	20.593
6	Franciaország	14.978	14.170	14.575	14.699	16.515
7	Svájc	13.281	10.895	12.088	7.835	8.461
8	Olaszország	9.080	13.617	11.348	24.649	20.931
9	Bosznia és Hercegov.	5.690	8.177	6.933	10.022	14.099
10	Oroszország	3.435	5.372	4.403	4.217	4.739
11	Belgium-Holland	3.713	3.945	3.829	4.808	6.135
12	Balkánfélsziget többi részei	2.701	3.446	3.073	3.061	4.386
13	Bulgária és K.-Rumélia	1.951	3.162	2.557	4.050	4.373
14	Más államok	15.165	16.281	15.723	14.586	14.077
	Összesen	855.285	1,010.184	932.734	1,038.239	1,108.842
<i>b) Százalékokban.</i>						
1	Ausztria	78'33	78'46	78'41	76'08	76'59
2	Németország	6'98	8'13	7'59	9'49	9'23
3	Szerbia	2'26	2'62	2'46	2'46	2'39
4	Nagy-Britannia	2'09	1'80	1'94	1'80	1'49
5	Románia	2'16	1'13	1'61	1'71	1'86
6	Franciaország	1'76	1'40	1'57	1'42	1'49
7	Svájc	1'56	1'07	1'29	0'75	0'76
8	Olaszország	1'07	1'34	1'21	2'38	1'88
9	Bosznia és Hercegov.	0'66	0'89	0'75	0'97	1'27
10	Oroszország	0'40	0'53	0'48	0'40	0'43
11	Belgium-Holland	0'43	0'39	0'41	0'46	0'55
12	Balkánfélsziget többi részei	0'31	0'34	0'32	0'29	0'40
13	Bulgária és K.-Rumélia	0'22	0'30	0'27	0'39	0'39
14	Más államok	1'77	1'60	1'68	1'40	1'27
	Összesen	100'00	100'00	100'00	100'00	100'00

Az 1884—93. évek átlagát tekintve a 932·7 millió forintot tevő összes forgalomnak több mint $\frac{3}{4}$ része, vagyis 731·3 millió forint Ausztriára esett, utána következnek a forgalom nagysága szerint Németország, Szerbia, Nagy-Britannia, Románia, Franciaország, Svájc, Olaszország, Bosznia és Hercegovina, Oroszország, Belgium-Holland, Törökország-Görögország, Montenegró és végül Bulgária és Kelet-Rumélia.

Behozatalunk alakulását tekintve, számos jelentékeny változást tapasztalunk; különösen feltűnik Ausztriából való behozatalunk állandó viszonylagos csökkenése, az 1884—88. évtődben ugyanis e behozatalunk $84\frac{32}{100}$ -ot tett, az 1888—93. évtődben $83\frac{50}{100}$, 1893-ban és 1894-ben pedig már csak $81\frac{17}{100}$ és illetve $80\frac{96}{100}$ -ot. Ellenben Németországból, Szerbiából, de különösen Olaszországból való behozatalunk nagymérvű emelkedést mutat, így az előbbire az 1884—88. évtődre még csak $4\frac{05}{100}$ esett, 1894-ben ellenben $5\frac{28}{100}$, a másodikra $2\frac{86}{100}$ és $3\frac{93}{100}$, Olaszországból valóra pedig az első időben $0\frac{61}{100}$, 1894. pedig $2\frac{00}{100}$. A változás azonban részben áruforgalmi statisztikánk folytonos tökéletesbedésének tulajdonítandó.

Kivitelünk legnagyobb része, szintegy, mint a behozatalé, Ausztriára esik, mely ország kivitelünkben az 1884—93-iki évtized átlagában $72\frac{82}{100}$, 1894-ben $72\frac{34}{100}$ -al participál. Legjelentékenyebb emelkedést Németországra való kivitelünk mutatja úgy abszolúte, mint viszonylag is, az 1884—88. évtizedben ugyanis összes behozatalunknak $10\frac{14}{100}$, az 1888—93. évtődben $11\frac{78}{100}$, 1893. és 1894-ben $13\frac{42}{100}$ és $13\frac{06}{100}$ -a esett rája. De jelentékeny emelkedést mutat Ausztriába való kivitelünk is, míg az 1884—88. és 1888—93. évtődők átlagát tekintve $71\frac{83}{100}$ -ról $73\frac{60}{100}$ -ra emelkedett és jelentékenyen emelkedett még Bosznia és Hercegovinába való kivitelünk is. Tetemesen csökkent azonban kivitelünk Nagy-Britanniába, Franciaországba, Szerbiába, Svájcba. Romániával való forgalmunk ma már a vámháború által okozott nagymérvű csökkenés után, úgy a behozatalnál mint a kivitelnél újból fellendül és körülbelül oly arányra rug ismét, mint az 1884—88. évek átlagában.

Kimutatásunkban a kivitelnél is, de különösen a behozatalnál, jelentékeny értéket képvisel a »más államok«-ra eső rész: Nem lesz tehát fölösleges az ezen rovatba foglalt áruforgalmi adatok vázlatos ismertetése. Az európai országok közül, melyek a »más államok« rovatá alá foglalvák, csupán Portugáliával volt említésre méltó forgalmunk és pedig dongában. (81.508 frtért.)

A gyarmatokkal való forgalomban első helyen állanak Nagy-Britannia gyarmatai. Elő-India ellátja piacainkat nyers jutával, borssal, nyers kávéval és teával. A kivitelben figyelmet érdemel

a Málta szigetére való exportunk, hová 1894-ben cserkéregkivonatot 109.200 frt értékben, nyers dohányt 53.773 frt, dongát, finomított cukrot szállítottunk. Hátsó-Indiából importáljuk csaknem összes szükségletünket fejtetlen rizsből. Chinából tea a rendes behozatali cikkünk, az utóbbi két évben azonban a valuta rendezés céljából kivételesen jelentékeny értékben nyers aranyat is hoztunk be onnan (1893-ban 722, 1894-ben 1,793 ezer frt ért.). Japánból rizst hozunk be (1894-ben 56.500 frt. ért.), ezenkívül ujabban néhány piperetárgyat és fényüzési cikket, u. m. legyezőket, majolika diszárukat, fémekből való szobrokat stb., a Szunda szigetekből pedig nyers kávét 90.028 forint értékben.

Az Egyesült-Államokba többféle árut vittünk ki, többek között aszalt szilvát, babot, ásványvizet, papirosanyagot (cellulose). Behozatalunk leginkább könnyű petroleumra, gyantára, foszfátokra (124.270 frt) stb. terjed ki.

Ázsiai Törökországból főleg nyers dohányt és valloneát hozunk be, jelentékenyebb kiviteli cikkeink pedig finomított cukor, borsesz, fűrészelt és faragott faáru.

Egyiptomból kávét és hasonlóképen nyers dohányt hoztunk be, ellenben kivittünk különféle (fűrészelt) faárut.

A fentebbi táblázat alapján össze lehet állítani külforgalmunk mérlegét a különböző országokkal, a melyről az alábbi kis táblázat ad számot:

Sor-zám	Az ország neve, a honnan a behozatal történt és a hová a kivitel irányult	Behozatali (—) vagy kiviteli (+) többlet				
		átlag 1884—1888	átlag 1889—1893	átlag 1884—1893	1893	1894
		ezer-oztr. ért. forintokban				
1	Ausztria	— 80.973	— 36.010	— 58.492	— 44.094	— 35.284
2	Szerbia	— 6.076	— 14.101	— 10.088	— 13.544	— 16.458
3	Oroszország	— 1.947	— 4.008	— 2.977	— 1.904	— 999
4	Németország	+ 23.585	+ 38.846	+ 31.215	+ 42.232	+ 44.612
5	Franciaország	+ 12.226	+ 11.304	+ 11.765	+ 11.163	+ 12.033
6	Svájc	+ 9.977	+ 8.183	+ 9.080	+ 5.601	+ 5.737
7	Nagy-Britannia	+ 9.570	+ 8.133	+ 8.852	+ 7.407	+ 7.520
8	Belgium-Holland	+ 2.225	+ 2.689	+ 2.457	+ 2.474	+ 3.353
9	Bulgária és K.-Rumélia	+ 367	+ 896	+ 631	+ 1.938	+ 2.840
10	Bosznia és Hercegov.	+ 952	+ 1.717	+ 1.335	+ 2.128	+ 449
11	Románia	— 4.333	+ 1.825	— 1.254	+ 2.715	— 1.307
12	Balkánfélsziget többi részei	+ 587	+ 602	+ 595	+ 510	— 180
13	Olaszország	+ 3.658	+ 1.927	+ 2.792	— 911	— 897
14	Más államok	— 5.199	— 4.149	— 4.675	— 4.868	— 5.133
	Összesen	— 35.381	+ 17.854	— 8.764	+ 10.847	+ 16.286

Állandóan többet hozunk be, mint a mennyit kiviszünk, Ausztriából, Szerbiából, Oroszországból és a »más államokból«. Kiviteli többletünk van ellenben a Németországgal, Franciaországgal, Svájc-
czal, Nagy-Britanniával, Belgium-Hollanddal, Bulgáriával, Bosznia-
Hercegovinával való forgalmunkban.

Áruforgalmunk részletezése az egyes behozó és kivivő országok szerint. — Az eddigiekből megismervén a különböző országokkal való kereskedelmi összeköttetéseink mérvét, önként merül fel ama további kérdés, mik azok az áruk, melyekkel az egyes országokkal szemben különösen érdekelve vagyunk. Mindenekelőtt bemutadjuk az egyes országokkal való áruforgalmunkat nyers anyagok (ipari segédanyagok, élelmezési és fogyasztási cikkek) és gyártmányok (élelmezési és fogyasztási cikkek, ipari gyártmányok) szerint 1894-re vonatkozólag 1000 frtkban:

Sorszám	Az ország neve	B e h o z a t a l				
		nyers anyagok		gyártmányok		összesen
		ipari segéd- anyagok	élelmezési és fogyasztási cik- kek	élelmezési és fogyasztási cik- kek	ipari gyártmá- nyok	
1	Ausztria	26.250	11.400	31.858	348.761	418.269
2	Osztr. hat.-széli áll. és Triest	4.203	10.584	2.810	6.392	23.989
3	Németország	6.573	1.807	1.529	18.929	28.838
4	Szerbia	1.670	19.612	27	141	21.450
5	Olaszország	788	1.052	6.443	2.630	10.913
6	Románia	1.182	8.779	789	200	10.950
7	Nagy-Britannia	335	175	90	3.925	4.525
8	Franciaország	265	239	259	1.478	2.241
9	Bosznia-Hercegovina	3.898	1.863	194	869	6.824
10	Svájc	78	10	49	1.225	1.362
11	Oroszország	2.402	331	1	135	2.869
12	Bulgária és K. Rumélia	171	578	—	18	767
13	Európai Törökország	1.365	174	168	256	1.963
14	Élő-India és Ceylon	2.321	1.246	19	18	3.604
15	Németalföld	496	40	12	194	742
16	Belgium	35	9	2	604	650
17	Hátsó-India	—	2.727	—	—	2.727
18	Eszak-Amerika	419	—	24	158	601
19	Brazília	2	582	—	—	584
20	Egyiptom	798	408	41	—	1.177
21	Ázsiai Törökország	355	19	15	1	390
22	Görögország	110	52	132	2	296
23	Algír	49	—	—	—	49
24	Spanyolország	—	3	1	153	157
25	Gibraltár, Malta, Cyprus	1	—	—	1	2
26	Egyéb államok	77	229	16	17	339
	Összesen	53.773	61.919	44.479	386.107	546.278

Sorszám	Az ország neve	K i v i t e l					Összes forga- lom	o/o-ok ban
		Nyers anyagok		gyártmányok		összesen		
		ipari segéd- anyagok	élelme- zési és fogyasz- tási cikkek	élelme- zési és fogyasz- tási cikkek	ipari gyárt- mányok			
1	Ausztria	37.234	209.962	77.927	58.732	383.855	802.124	72 ³⁴
2	Osztr. hat.-széli áll. és Triest	3.758	9.442	8.369	1.550	23.119	47.108	4 ²⁵
3	Németország	12.768	53.879	4.396	2.408	73.451	102.289	9 ²³
4	Szerbia	849	668	930	2.545	4.992	26.442	2 ³⁹
5	Olaszország	4.427	967	3.888	735	10.017	20.930	1 ⁸⁸
6	Románia	1.744	1.836	705	5.358	9.643	20.593	1 ⁸⁶
7	Nagy-Britannia	2.161	2.505	6.619	760	12.045	16.570	1 ⁴⁹
8	Francoziaország	10.422	1.014	1.692	1.146	14.274	16.515	1 ⁴⁹
9	Bosznia-Hercegovina	200	1.093	2.442	3.539	7.274	14.098	1 ²¹
10	Svájc	690	5.253	957	198	7.098	8.460	0 ⁷⁶
11	Oroszország	1.195	131	142	402	1.870	4.739	0 ⁴³
12	Bulgária és K.-Rumélia	362	244	951	2.050	3.607	4.374	0 ³⁹
13	Európai Törökország	95	381	1.036	312	1.824	3.787	0 ³⁴
14	Elő-India és Ceylon	24	—	—	12	36	3.640	0 ³⁸
15	Németalföld	622	1.617	60	180	2.479	3.221	0 ²⁹
16	Belgium	1.641	410	78	135	2.264	2.914	0 ²⁶
17	Hátsó-India	—	—	—	—	—	2.727	0 ²⁵
18	Észak-Amerika	107	1.318	8	37	1.470	2.071	0 ¹⁹
19	Brazília	1	8	874	308	1.191	1.775	0 ¹⁶
20	Egyiptom	104	—	11	46	161	1.338	0 ¹²
21	Ázsiai Törökország	100	3	334	60	497	887	0 ⁰⁸
22	Görögország	187	3	13	73	276	572	0 ⁰⁵
23	Algír	205	56	—	3	264	313	0 ⁰⁸
24	Spanyolország	119	57	1	39	216	373	0 ⁰³
25	Gibraltár, Malta, Cyprus	211	6	61	23	301	303	0 ⁰³
26	Egyéb államok	142	5	138	55	340	679	0 ⁰⁶
	Összesen	79.368	290.858	111.632	80.706	562.564	1.108.842	100 ⁰⁰

Az alábbiakban pedig, Ausztriát kivéve, mindazon országokat részletezzük, a melyeket áruforgalmi statisztikánk névszerint elkülönítve tüntet fel. Ausztriára külforgalmunknak annyira túlnyomó része esik, hogy hasonló táblázat erre vonatkozólag részletes áruforgalmi kimutatásainknak majdnem teljes ismétlését tenné szükségessé s az a számok nagy tömege daczára, sőt éppen annál fogva nem nyujtana kellő áttekintést és tanulságot. Czélszerűbbnek láttuk e helyett Ausztriánál fordított eljárást követni s mindazon fontosabb árukat sorolni fel, a melyekből Ausztriára összes behozatalunknak, illetőleg kivitelünknek kisebb része esik.

Mindama fontosabb, legalább is 500.000 frtnyi behozatalt vagy kivitt képviselő árukat, a melyekből az ausztriai forgalomra 1894-ben az összes külforgalomnak fele sem esett, a következő kimutatás állítja szem elé:

Az áru neve	Összes be- hozatal v. kivitel 1000 frtokban	Ebből Ausztriára erett	Az áru neve	Összes be- hozatal v. kivitel 1000 frtokban	Ebből Ausztriára erett
a) Behozatal.					
Nyers dohány	3.689	149	Helyben mozgó gőzgép	1.027	422
Buza	7.175	7	Köles	1.125	11
Rizs	3.497	521	Közönséges és bur-		
Aszalt szilva	1.383	13	kolattéglák	1.475	350
Ökör	6.530	264	Takarmányrépa- és		
Sertés	8.430	279	czukorrépa- és	1.442	456
Nyers juhbőrök	1.095	252	Külön meg nem neve-		
Kukoricza	3.037	118	zett halak besózva,		
Nyers vas és aczél ...	1.942	719	füstölve stb.	898	126
Donga	3.070	65	Kövezetkövek	759	169
Ásványolaj, nyers ...	3.171	215	Nyers kövek	537	186
Árpa	2.180	132	Kátrányfestékek ...	923	393
Juta, nyers	2.331	20	Egyéb áruk	487.604	412.593
Gyapju, nyers	1.088	526			
Tűzálló kövek és téglák	543	73	Árubehozatal összesen	546.278	418.269
Szivarok	1.327	210			
b) Kivitel.					
Árpa	30.555	14.360	Lóheremag	3.833	1.663
Finomított czukor ...	7.052	1.654	Cserkéregkivonat ...	5.060	1.411
Nyers czukor	4.275	631	Cserzőhéjak	2.094	568
Bab	4.176	826	Papiros-anyag (cellu-		
Aszalt szilva	1.643	483	lose)	631	260
Nyers marhabőrök ...	816	357	Író-, levélpapiros és		
Ágytollak	4.469	1.152	rajzpapiros	544	155
Belek és hólyagok ...	707	344	Hajlitott fabutorok ...	1.097	133
Margarin	567	227	Uszályhajók	1.949	—
Ásványvíz	1.581	332	Torpedók	1.500	35
Kemény épület- és			Maláta	1.486	675
múfa	1.284	431	Szilvaiz	702	274
Donga	12.009	2.308	Egyéb áruk	462.610	362.169
Fűrészelt faáru ke-					
mény fából	8.736	2.509	Árukivitel összesen ...	562.564	383.855
Fűrészelt faáru puha					
fából	3.193	898			

Behozatalunkban és kivitelünkben tehát 24 oly árut találunk, a melyeknél legalább is 500.000 frtot tevő forgalom mellett az Ausztriából való behozatalra, vagy az oda irányuló kivitelre összes behozatalunknak, illetőleg kivitelünknek fele sem esik, a melyekre nézve tehát más államokkal szemben erősebben vagyunk érdekelve.

Ezen többi országokról részletes kimutatásokat az utolsó 3 évről a következő táblázatok nyújtanak:

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
	I. Németország.	a) B e h o z a t a l.					
1	Kőszén	2,431.560	3,030.063	3,620.195	2.675	1.667	2.172
2	Könyvek	3.851	4.002	4.115	1.348	1.313	1.340
3	Nyers marhabőrök	17.392	12.482	11.405	1.130	899	411
4	Géprészek	19.383	20.956	36.905	1.066	943	1.662
5	Aranyműves áruk	6	5	7	960	900	504
6	Gyapjuszövetek ...	1.823	2.155	1.858	820	901	762
7	Prémbőrök, telje- sen kikészítve ...	473	334	544	710	443	515
8	Platina és nemes fémkev. készült egyéb áruk	5	1	1	700	120	120
9	Különböző (egyéb) veteménymagvak	9.455	13.199	15.397	624	1.052	1.224
10	Olajfestmények vásznon	218	163	42	545	326	84
11	Pirszén	322.686	308.466	563.169	516	278	563
12	Kész szűcsárúk ...	192	702	468	480	1.178	708
13	Nyers juta	14.451	14.860	2	434	282	—
14	Salétrom	34.056	31.856	8.693	409	350	102
15	Rizs	26.928	7.258	2.225	377	116	33
16	Selyemszövetek ...	74	91	80	355	355	284
17	Vonó-, fuvó- egyéb hangszerek	360	501	736	324	399	179
18	Képek papíron, színyomatok, fényképek	210	332	488	315	500	743
19	Vas- és aczéleme- zek	19.486	74.118	32.541	292	815	423
20	Leóni drótárúk, valódiak	19	6	7	285	33	39
21	Repcze-, lenmag- és ricinusolaj	11.733	11.124	12.933	282	246	280
22	Indigó	390	509	545	273	407	429
23	Helyben mozgó gőzgép	1.973	3.865	8.273	99	214	440
24	Szivattyu, daru, munkagépek	5.127	3.311	2.751	166	144	318
25	Gyermekjátékszer	721	1.084	1.185	216	181	207
26	Ezüstműves áruk ...	25	31	35	213	202	159
27	Késműves áruk ...	242	326	436	58	305	372
28	Növények és nö- vényrészek, szá- rítva	4.212	10.224	20.113	211	410	163

Norszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
29	Ólom, nyers, ócska és hulladék	11.859	1.136	9.029	190	19	149
30	Női ruházatok	164	212	132	189	224	136
31	Külön meg nem nevezett vegyészeti áruk	230	417	771	187	97	112
32	Dohánygyártmányok	90	434	2.303	180	868	1.516
33	Rum és arrak	786	954	550	173	124	51
34	Varrógépek és varrógéprészek ...	1.321	2.005	1.254	172	241	154
35	Közhasznú műszerek	286	608	657	172	772	516
36	Gyógyszerek, elkészítve	857	686	620	171	137	123
37	Eke és ekerészek	3.120	3.597	4.593	94	184	234
38	Pálma- és kókuszdióolaj	4.799	6.628	3.640	166	204	107
39	Szalagok, paszmánt- és gombkötő áruk selyemből	28	31	44	162	132	195
40	Pamutszövet	978	637	765	155	110	126
41	Finom faárúk	586	524	882	152	136	159
42	Heringek	11.770	13.784	16.196	129	165	178
43	Kovácsolt vasárúk	5.098	3.139	4.970	127	189	149
44	Nyers pamut	2.366	1.984	2.672	125	115	133
45	Réz, nyers	1.860	853	1.596	115	51	92
46	Őn nyers, ócska és hulladék	951	2.525	947	113	265	90
47	Férfi ruházatok	275	373	241	110	110	65
48	Kátrányfesték	437	689	1.025	109	345	513
49	Pamutfonál	878	399	505	108	51	66
50	Vas és aczél rudakban	9.551	54.745	34.505	105	658	382
51	Hal- és csontzsir ...	2.473	4.291	3.417	54	91	88
52	Tudományos műszerek	117	157	268	105	126	214
	Egyéb áruk	—	—	—	9.791	7.748	9.154
	Árubehozat. összes.	—	—	—	29.042	28.141	28.838
	Nemes fém- és érczpénzbehozatal	241'65	726'95	108'11	4.383	27.660	15.402

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
b) K i v i t e l.							
1	Sertés	268.537	275.345	366.100	16.112	17.837	25.765
2	Árpa	814.401	1.894.872	1.283.824	5.131	14.780	10.913
3	Liszt	233.006	201.547	182.665	3.087	2.378	2.071
4	Kukoricza	624.752	213.250	87.694	3.030	1.120	493
5	Ágytollak	13.563	13.870	15.510	2.984	2.501	3.283
6	Aszalt szilva	128.804	149.977	99.594	2.962	2.175	797
7	Buza	231.518	135.231	130.684	2.014	1.082	915
8	Korpa	576.355	656.531	241.061	1.960	2.725	1.070
9	Tojás	41.404	50.628	66.098	1.863	1.721	2.380
10	Nyers gyapju	12.506	22.414	16.878	1.401	2.026	2.032
11	Cserzőhéjak	215.611	269.780	299.618	1.294	1.214	1.348
12	Lóhere és luczerna- mag	19.838	16.298	31.095	1.190	1.129	1.996
13	Rozs	145.791	6.069	2.262	1.130	40	12
14	Bor hordókban ...	47.418	46.357	37.100	1.114	1.391	890
15	Ökör	4.335	4.615	24.413	954	919	5.488
16	Donga	135.784	154.441	135.348	883	1.158	947
17	Bab	121.532	125.088	74.344	820	876	539
18	Fűrészelt faáru ke- ményfából	202.063	186.451	165.145	677	747	1.027
19	Mindennemű ele- ven szárnyas ...	111.588	118.484	213.860	638	621	825
20	Mindennemű le- ölt szárnyas ...	8.286 3.871 8.387	6.648 10.077	8.312 12.975	576	531	908
21	Vasércz	545.529	818.365	1.108.802	546	617	829
22	Hajlitott fabutorok	8.310	8.320	8.159	540	499	405
23	Belek és hólyagok	2.678	2.885	3.098	536	263	289
24	Szilvaiz	24.534	19.333	26.550	515	271	388
25	Margarin	10.113	7.184	4.145	506	374	178
26	Háncs, káka, nád	13.845	25.233	32.613	346	202	179
27	Disznózsir, háj ...	6.023	41.377	7.268	325	2.173	300
28	Maláta	27.607	46.649	45.566	324	560	529
29	Kemény épület- és műfa	109.390	160.181	66.872	317	641	234
30	Hagyma és fog- hagyma	38.022	24.659	6.016	304	173	42
31	Olajfestmények vászonon	114	77	60	285	154	120
32	Női ruházatok ...	235	207	88	270	155	52
33	Olajpogácsa	52.211	46.484	37.659	261	272	207
34	Nyers bárány- és gödölyebőrök ...	1.384	2.582	1.968	260	318	200

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
35	Torpedók	45	26	9	226	143	40
		226	143	40			
36	Ásványvíz	21.027	25.077	18.021	210	287	207
37	Nyers borjubőr ...	1.187	1.558	1.745	208	249	279
38	Vadbőrök nyersen	159	226	186	24	256	269
39	Férfi ruházatok ...	491	327	217	196	54	40
40	Növények és növényrészek, friss állapotban	443	237	208	177	142	10
41	Külön meg nem nevezett vegyszeti áruk	620	957	2	174	113	0'1
42	Prémbőrök, teljesen kikészítve ...	98	134	185	147	106	91
43	Ló	411	426	941	144	213	300
44	Széna	6.452	54.178	30.998	29	217	121
45	Platina áruk	1	3	2	140	360	240
46	Gesztenyefa- és buzérkivonat	5.309	19.047	14.662	138	305	411
47	Len-, kendermagvak	10.839	8.113	7.780	130	85	86
48	Puha épület- és műfa	45.907	75.291	54.243	124	207	141
49	Nyers juh- és kecskebőr	1.640	2.100	1.179	114	114	67
50	Vasuti talpfa	53.739	28.618	15.174	107	67	35
	Egyéb áruk	—	—	—	3.005	4.812	3.463
	Árukivitel összesen	—	—	—	60.448	70.373	73.451
	Nemes fém- és érczpénzkivitel	47'87	187'16	118'70	21	69	500
2. Szerbia.							
<i>a) B e h o z a t a l.</i>							
1	Ökör	48.972	41.894	54.952	5.877	5.237	6.210
2	Sertés	154.904	203.529	220.383	6.196	7.335	7.357
3	Buza	347.554	483.605	489.051	2.450	2.902	2.552
4	Bárány- és gödölyebőrök	12.213	3.740	2.369	2.168	431	226
5	Aszalt szilva	63.038	91.438	79.508	1.387	1.257	517
6	Tehén	8.864	2.777	1.820	693	194	127
7	Friss gyümölcs ...	1.122	5.981	35.290	60	431	17
8	Nyers juh- és kecskebőrök	6.499	6.502	6.365	498	392	414
9	Szilvaiz	22.253	35.283	13.792	445	459	169

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
10	Árpa	32.613	52.075	133.143	166	247	637
11	Juh és kecske	21.204	6.643	2.630	127	40	15
12	Zab	649	11.680	66.398	4	60	366
13	Egyéb nyers kővek	4.978	7.197	171.203	6	9	205
14	Rozs	2.082	12.176	35.874	16	52	143
15	Belek és hólyagok	324	—	—	—	—	—
16	Kukoricza	9.648	72.506	183.214	46	323	896
	Egyéb áruk	—	—	—	548	191	1.599
	Árubehozat. összes.	—	—	—	20.687	19.560	21.450
	Nemes fém- és érc- pénzbehozatal	0'73	0'13	1'02	68	21	117
b) K i v i t e l .							
1	Ló	3.140	1.703	845	1.099	1.328	258
2	Nyers marhabőrök	6.400	7.430	3.035	448	509	196
3	Pamutfonál	3.154	1.470	1.170	388	120	102
4	Szögek és csavarok	7.045	6.566	4.751	197	114	85
5	Vas és aczél, ru- dakban	18.963	21.517	15.494	190	242	132
6	Felsőbőr	680	442	350	150	88	97
7	Pamutszövetek ...	1.198	1.056	1.372	191	156	232
8	Talpbőr	802	947	1.043	112	121	135
9	Nyers gyapjú	934	573	1.318	105	43	88
10	Zsákok	2.344	2.115	1.308	96	87	56
11	Gyapjuszövetek ...	216	219	150	86	91	61
12	Kovácsolt vasárúk	3.224	1.852	976	81	131	27
13	Nyomdapapiros ...	2.313	2.036	3.811	47	84	46
14	Bor hordókban ...	2.861	36.018	29.349	67	1.081	704
15	Liszt	4.961	3.733	4.126	66	44	47
16	Faolaj	106	1.933	1.267	5	101	54
17	Finomított cukor	1.057	443	3.226	26	11	65
18	Géprészek	1.457	1.235	892	58	74	45
19	Fűrészelt faárú, puha fából	16.485	22.945	53.027	54	86	194
20	Kávé	547	1.502	1.154	52	158	129
21	Vas- és aczéllemez	3.833	4.418	3.346	52	60	45
	Egyéb áruk	—	—	—	2.494	1.287	2.194
	Árukivitel összesen	—	—	—	6.064	6.016	4.992
	Nemes fém- és érc- pénzkivitel	—	0'01	0'36	—	1	31

Norszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámában			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
3. Franciaország.		a) B e h o z a t a l.					
1	Selyemszövetek ...	54	90	71	259	343	249
2	Szalagok, paszo- mántárak selyem- ből	21	9	16	122	36	60
3	Aranyművesárak ...	1	—	1	160	—	72
4	Cognac	587	852	813	158	128	155
5	Csipkék selyemből ...	13	5	14	101	30	84
6	Gyapjúsövetek ...	135	144	377	61	60	154
7	Faolaj	182	3.642	1.244	10	175	50
	Egyéb árak	—	—	—	728	996	1.417
	Árubehozat. összes.	—	—	—	1.599	1.768	2.241
	Nemes fém- és ércz- pénzbehozatal ...	2'59	8'74	1'88	367	1.480	202
		b) K i v i t e l.					
1	Donga	565.953	980.024	1.037.636	4.796	7.350	7.263
2	Liszt	108.434	122.035	135.369	1.437	1.424	1.535
3	Fűrészelt faáru, ke- ményfából	100.606	162.228	331.399	337	649	2.061
4	Bab	41.307	51.612	57.209	279	362	415
5	Bor hordókban ...	9.601	3.251	1.658	226	98	40
6	Ásványviz	22.495	22.998	28.379	225	263	326
7	Torpedók	—	574	788	—	574	788
8	Selyemgubók	—	337	938	—	170	335
9	Selyem, motolált és sodrott	—	60	90	—	151	181
10	Puha épület- és műfa	48.734	124.807	79.030	132	343	217
11	Kemény épület- és műfa	41.527	21.955	8.415	120	88	32
12	Árpa	14.085	19.403	12.596	89	152	107
13	Fűrészelt faáru puha fából	8.104	29.984	38.450	26	112	140
14	Borszesz	618	11.155	2.604	13	178	55
	Egyéb árak	—	—	—	834	1.017	779
	Árukivitel összesen	—	—	—	8.514	12.931	14.274
	Nemes fém- és ércz- pénzkivitel	0'22	40'62	18'52	4	27	7

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
4. Nagy-Britannia.		a) B e h o z a t a l.					
1	Pamutfonál	10.487	9.942	6'078	1.290	1.723	1.033
2	Nyers dohány	7.403	3.647	—	888	456	—
3	Helybenmozgó gőz- gép	14.873	2.777	1.941	744	142	113
4	Pamutszövetek	—	1.375	259	580	207	41
5	Cséplőgép	731	12.310	3.302	419	152	33
6	Gyapjuszövetek	843	644	728	379	267	299
7	Varrógép	2.334	1.514	133	303	182	16
8	Kőszén	218.926	312.194	210.478	241	172	126
9	Nyers vas és aczél	45.506	36.519	196.818	228	251	920
10	Ön, nyers	1.322	1.526	547	157	160	52
11	Talpbőr	753	934	1.022	105	109	110
12	Kávé	702	268	543	84	32	68
13	Szóda	6.987	6.293	8.370	76	60	75
14	Géprészek	1.272	691	3.862	70	31	174
15	Egyéb vetemény- magvak	975	600	809	64	61	65
16	Selyemszövet	13	16	13	62	62	46
17	Szivattyu, daru, sajtó	602	870	360	30	44	21
18	Disznósír, hár	—	178	307	27	9	13
	Egyéb áruk	—	—	—	731	1.480	1.320
	Árubehozat, összes.	—	—	—	6.478	5.600	4.525
	Nemes fém- és ércz- pénzbehozatal ...	0'01	—	19'09	62	—	3.292
		b) K i v i t e l.					
1	Liszt	435.785	511.473	524.831	5.774	6.035	5.952
2	Gesztenyefa- és buzérkivonat	66.845	62.021	51.156	1.738	992	1.432
3	Nyers cukor	22.330	65.777	14.594	423	1.348	226
4	Árpa	41.355	263.062	258.158	261	2.052	2.194
5	Finomított cukor	—	29.999	17.524	—	780	350
6	Torpedók	240	15	304	240	15	304
7	Ásványvizek	15.639	14.371	11.981	156	165	138
8	Bab	21.780	36.296	17.771	147	254	128
9	Papirosanyag	9.214	14.441	15.359	138	195	195
10	Fűrészelt faáru ke- ményfából	39.294	40.872	49.641	132	163	310

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
11	Keményítő	6.111	7.713	7.482	122	154	150
12	Kemény épület- és műfa	34.098	36.678	23.663	99	147	90
13	Író-, levél- és rajz- papiros	2.238	2.070	1.635	—	75	56
	Egyéb áruk	—	—	—	554	641	520
	Árukivitel összesen	—	—	—	9.784	13.016	12.045
	Nemes fém- és ércz- pénzkivitel	—	0'02	0'57	—	2	66
5. Svájcz.							
				a) Behozatal.			
1	Zsebórák	40	48	65	520	294	595
2	Selyemszövetek ...	37	44	89	178	168	326
3	Aranyművesárúk ...	1	1	—	160	180	—
4	Sajt	579	517	541	50	38	41
5	Ezüstművesárúk ...	—	3	1	—	20	5
6	Szalagok, paszo- mánt, stb. áruk se- lyemből	6	3	3	35	14	12
	Egyéb áruk	—	—	—	360	403	383
	Árubehozat. összes.	—	—	—	1.303	1.117	1.362
	Nemes fém- és ércz- pénzbehozatal	0'18	0'12	0'79	3	2	94
				b) Kivitel.			
1	Buza	267.938	278.744	309.736	2.331	2.230	2.168
2	Liszt	45.514	31.875	48.449	603	376	549
3	Kukoricza	110.775	80.848	12.546	537	425	73
4	Tojás	8.747	11.627	16.744	394	395	603
5	Árpa	36.247	76.358	40.449	228	596	344
6	Maláta	15.205	15.150	13.601	179	182	158
7	Fűrészelt faáru keményfából	52.908	88.478	43.530	177	354	254
8	Bor hordókban ...	6.823	7.256	10.391	160	218	249
9	Bab	21.824	32.744	17.155	147	229	124
10	Sertés	389	2.747	10.478	23	170	435
11	Cserzőanyagkivo- natok	160	3.635	1.133	4	58	416
12	Szalma	5.275	57.017	63.722	11	125	134

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
13	Donga	10.185	9.069	992	66	68	70
14	Disznósír és háj ...	214	1.632	2.865	12	86	118
15	Ökör	278	289	3.771	61	61	846
16	Ásványviz	6.076	5.502	4.561	61	63	52
	Egyéb áruk	—	—	—	752	1.082	506
	Árukivitel összesen	—	—	—	5.746	6.718	7.099
	Nemes fém- és érc- pénzkivitel	—	—	—	—	—	—
6. Románia.		a) B e h o z a t a l.					
1	Buza	552.992	621.586	909.938	3.899	3.730	4.360
2	Nyers ásványolaj ...	91.818	104.291	158.846	597	287	413
3	Nyers gyapju	4.581	3.734	5.269	389	177	271
4	Köles	52.943	176.385	283.384	217	617	1.049
5	Sertés	4.681	15.747	16.724	187	567	702
6	Belek és hólyagok	810	1.452	1.695	146	110	141
7	Nyers juh- és kecs- kebőr	1.655	1.221	807	127	75	52
8	Nyers báránybőrök	688	902	64	122	106	6
9	Tőkehal és más k. meg nem neve- zett halak	1.166	4.657	6.179	76	326	741
10	Repce	301	19.891	11.399	4	219	117
11	Kukoricza	11.423	54.424	319.096	55	242	1.396
	Egyéb áruk	—	—	—	677	1.045	1.702
	Árubehozat. összes.	—	—	—	6.496	7.501	10.950
	Nemes fém- és érc- pénzbehozatal	6'05	3'53	7'40	434	402	722
		b) K i v i t e l.					
1	Uszályhajók vasból	29	96	57	928	3.170	1.949
2	Ló	2.234	4.455	3.170	782	1.378	970
3	Finomított cukor	32.629	35.801	31.319	799	931	626
4	Gyapjuszövetek ...	962	797	1.441	385	316	596
5	Gőzhajók	6	3	6	289	141	285
6	Ásványviz	23.241	23.820	18.929	232	273	218
7	Fűrészelt faáru puhafából	67.562	44.035	188.919	220	165	690

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
8	Kapa, kasza, ásó, villa	5.658	7.397	5.639	215	192	145
9	Széna	12.504	302	65.770	56	1	257
10	Czement	79.215	66.589	28.059	158	127	53
11	Cserzőanyagkivo- natok	1.346	2.431	4.780	40	39	134
12	Nyers kender	4.894	5.713	3.536	115	181	139
13	Papirosanyag	6.283	800	4.110	94	10	52
14	Eke és ekerészek	3.190	3.609	3.357	89	164	153
15	Nemezkalapok	153	168	191	81	108	122
16	Pamutszövetek	149	171	607	24	28	102
17	Öntött vasárúk	6.698	7.694	6.498	67	75	70
18	Vas és aczél rudak- ban	6.614	10.152	13.277	66	114	114
19	Közönséges faárúk	4.035	3.929	4.164	65	47	50
20	Barnaszén	115.628	147.500	202.562	64	78	107
21	Rosta	1.609	1.619	836	56	139	70
	Egyéb árúk	—	—	—	2.354	2.539	2.741
	Árukivitel összesen	—	—	—	7.179	10.216	9.643
	Nemes fém- és érc- pénzkivitel	0.07	—	2.52	8	—	84
7. Olaszország.		a) B e h o z a t a l.					
1	Bcr hordókban	283.073	632.726	504.194	4.954	9.491	6.302
2	Tűzálló kövek és tégglák	183.362	231.841	405.028	642	523	1.549
3	Drága és féldrága kövek	2	0.33	10.58	500	7	21
4	Nyers marhabőrök	4.059	6.303	5.723	264	263	230
5	Rizs	9.442	8.015	5.515	132	128	80
6	Friss gyümölcs	8.080	11.836	10.871	121	116	136
7	Növények friss ál- lapotban	245	554	190	98	332	10
8	Olajfestmények vásznon	33	22	57	83	44	114
9	Narancs, citrom	5.117	32.019	11.607	77	320	116
10	Lóheremag	916	988	2.044	64	70	120
11	Friss főzelék	6.248	5.603	7.588	62	84	110
12	Géprészek	1.062	855	2.343	58	38	105
13	Selyemszövetek	9	12	30	43	46	105

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
14	Nyers kő	19.070	34.794	114.918	32	42	138
	Egyéb áruk	—	—	—	1.188	1.276	1.778
	Árubehozat. összes. Nemes fém- és érc- pénzbehozatal	—	—	—	8.318	12.780	10.914
		36'49	0'32	0'04	213	23	5
b) K i v i t e l .							
1	Nyers cukor	96.438	225.433	219.010	1.832	4.621	3.395
2	Donga	131.650	115.523	55.603	1.109	866	389
3	Fűrészelt faáru ke- ményfából	240.909	219.376	267.584	807	878	1.319
4	Kukoricza	116.780	10.495	141	566	55	1
5	Torpedók	434	333	77	434	333	77
6	Fűrészelt faáru puha fából	112.101	159.013	210.364	364	596	768
7	Ló	823	545	482	288	167	145
8	Nyers dohány	8.803	5.359	3.799	264	139	80
9	Finomított cukor	10.060	27.211	17.351	246	707	347
10	Puha épület- és műfa	78.386	75.291	44.408	212	207	122
11	Varrógép	1.492	972	435	209	117	59
12	Faszén	71.755	66.189	51.448	144	139	108
13	Bab	20.559	53.248	32.606	139	373	236
14	Kemény épület- és műfa	43.696	37.947	29.682	127	152	98
15	Selyemgubók	390	1.270	2.564	98	462	1.010
16	Liszt	6.445	19.151	54	85	226	1
17	Sertés	1.363	5.390	5.270	82	287	196
18	Papirosanyag	5.272	800	4.110	79	10	52
19	Ásványviz	7.752	6.921	9.034	78	79	104
20	Géprészek	1.746	2.871	1.372	70	172	69
	Egyéb áruk	—	—	—	1.399	1.283	1.441
	Árukivitel összesen Nemes fém- és érc- pénzkivitel	—	—	—	8.632	11.869	10.017
		25'71	—	9'01	10	—	1
a) B e h o z a t a l .							
1	Donga	379.849	234.247	494.864	1.519	1.405	2.969
2	Aszalt szilva	11.302	67.876	117.132	249	933	849
3	Zab	42.715	53.471	77.900	231	273	405
4	Buza	14.563	17.625	6.624	103	106	36

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
5	Nyers dohány	—	165	4.484	—	18	655
6	Férfiruházatok	153	150	308	61	46	85
7	Kukoricza	—	30.214	32.799	—	134	151
8	Szilvaiz	—	8.795	9.086	—	114	120
9	Vas és aczél ru- dakban	267	9.825	30.361	3	118	334
10	Nyers juh- és kecs- kebőrök	—	494	793	—	31	50
11	Borszesz	—	2.521	3.653	—	39	75
12	Czipők és csizmák	13	39	105	8	20	53
13	Sertés	—	1.623	2.732	—	58	90
	Egyéb áruk	—	—	—	858	652	953
	Árubehozat. összes.	—	—	—	3.032	3.947	6.825
	Nemes fém- és ércz- pénzbehozatal ...	0'22	0'09	1'53	9	2	9
b) K i v i t e l .							
1	Liszt	49.694	68.793	78.168	658	812	886
2	Finomított cukor	14.413	18.128	19.097	353	471	382
3	Bor hordókban	11.876	14.063	16.407	279	422	394
4	Sör hordókban	8.734	12.232	14.159	131	147	187
5	Felsőbőr	580	497	450	128	99	129
6	Pamutfonál	1.033	2.134	3.258	127	188	249
7	Kávé	1.307	1.549	4.356	124	162	488
8	Nyers dohány	3.735	—	484	112	—	8
9	Pamutszövetek	693	894	2.267	109	140	408
10	Gyapjuszövetek	216	262	456	86	106	191
11	Borszesz	3.914	5.010	3.784	80	80	79
12	Finomított ásvány- olaj	4.817	7.469	13.684	77	30	205
13	Pálinka	1.646	2.210	2.388	72	115	117
14	Férfiruházatok	165	167	303	66	36	81
15	Rizs	4.650	4.433	5.919	60	60	76
16	Talpbőr	371	356	865	52	46	108
17	Kovácsolt vasárúk	1.951	2.257	8.173	49	78	112
18	Rum és arrak	2.049	338	615	27	49	114
19	Zsákok	978	891	1.701	40	37	72
20	Disznósír, háj	646	1.459	2.353	35	77	97
21	Női ruházatok	30	29	84	34	27	78
22	Vas és aczél rudak- ban	2.922	3.812	4.923	29	43	47

Sor-zám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
23	Dohánygyártmá- nyok	59	3.352	138	21	1.173	74
24	Szalonna	292	926	1.901	14	47	97
25	Szögek és csavarok	411	1.689	5.165	12	29	91
26	Bőröndösárúk	14	9	51	11	1	5
27	Géprészek	720	532	1.729	29	32	86
28	Czipők és csizmák	25	66	141	14	33	71
29	Kukoricza	1.036	—	4.529	5	—	30
30	Vasuti sinek	344	1.520	1.646	3	15	16
	Egyéb árúk	—	—	—	928	1.520	2.296
	Árukivitel összesen	—	—	—	3.765	6.075	7.274
	Nemes fém- és ércz- pénzkivitel	—	0'15	1'16	—	1	21
9. Oroszország.		a) B e h o z a t a l.					
1	Nyers ásványolaj ...	546.343	724.254	629.836	3.551	2.535	2.267
2	Ásványkenőolaj ...	53.325	3.009	6.262	773	26	50
3	Nyers gyapju	1.156	1.085	392	98	49	29
4	Árpa	—	—	67.689	—	—	257
5	Belek, hólyagok ...	350	1.346	137	63	102	12
6	Terpentin	1.722	3.076	3.421	33	55	62
	Egyéb árúk	—	—	—	211	294	192
	Árubehozat. összes.	—	—	—	4.729	3.061	2.869
	Nemes fém- és ércz- pénzbehozatal	—	—	0'05	—	—	6
		b) K i v i t e l.					
1	Nyers gyapju	—	3.595	2.659	—	449	532
2	Bor hordókban ...	4.130	4.205	3.510	97	126	84
3	Másféle őrlémé- nyek	4.493	6.352	5.226	67	95	52
4	Fűrészelt faáru keményfából	18.571	12.708	15.211	62	51	68
5	Gesztenye és buzér- kivonat	1.414	7.108	9.272	37	114	260
6	Nyers ló és csikó- bőrök	49	150	2.434	3	8	189
7	Helyben mozgó gőzgépek	—	—	2.509	—	—	129

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
8	Cséplőgépek	—	—	2.572	—	—	109
9	Viasz	500	582	—	80	93	—
10	Géprészek	406	1.179	135	24	59	5
	Egyéb áruk	—	—	—	70	161	442
	Árukivitel összesen	—	—	—	440	1.156	1.870
	Nemes fém- és ércz- pénzkivitel	—	—	—	—	—	—
10. Belgium- Holland.							
a) B e h o z a t a l.							
1	Nyers dohány	1.456	376	3.122	175	47	456
2	Olajfestmények vásznon	13	9	9	18	58	24
3	Cséplőgépek	—	6.669	3.210	—	307	144
4	Fegyverek	37	50	47	13	116	94
5	Gyapjuszövetek	71	65	116	32	27	48
6	Géprészek	384	1.183	824	21	53	37
7	Locomobil	—	3.668	3.295	—	191	171
	Egyéb áruk	—	—	—	475	369	417
	Árubehozat. összes.	—	—	—	614	1.168	1.391
	Nemes fém- és ércz- pénzbekhozatal	—	12'57	435'83	—	2.077	3.053
b) K i v i t e l.							
1	Árpa	123.305	175.277	161.343	777	1.367	1.371
2	Gesztenyefa- és buzérkivonat	11.435	26.758	35.811	297	428	1.003
3	Aszalt szilva	11.845	9.389	23.354	272	136	187
4	Bab	34.552	11.085	23.511	233	78	170
5	Fűrészelt faáru, keményfából	67.367	69.618	100.422	226	278	627
6	Nyers dohány	7.063	6.661	6.088	212	173	100
7	Mindennemű leölt szárnyas	3.024	2.739	2.743	206	151	192
8	Kemény épület- és műfa	69.062	122.705	90.038	200	491	342
9	Repeze	5.003	—	1.101	73	—	12
10	Olajfestmények vásznon	24	11	28	60	22	70

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
11	Bor hordókban ...	1.887	1.875	1.787	44	56	43
12	Liszt	1.314	1.525	5.271	17	18	60
13	Stearin- és palmi- tinsav	200	304	3.039	10	16	131
	Egyéb áruk	—	—	—	489	427	436
	Árukivitel összesen	—	—	—	3.116	3.641	4.744
	Nemes fém- és ércz- pénzkivitel	—	—	0'01	—	—	0'05
11. Bulgária és Kelet-Rumélia.							
				a) Behozatal.			
1	Bárány- és gödölye- bőrök	3.445	3.428	432	611	402	44
2	Buza	21.728	38.130	46.727	153	229	218
3	Juh- és kecskebő- rök	1.064	1.613	292	82	102	19
4	Nyers gyapju	734	159	—	67	7	—
5	Szömörce	4.976	2.763	3.981	45	28	52
6	Belek és hólyagok	194	223	301	35	17	22
7	Köles	—	22.790	11.746	—	80	43
8	Nyers nyulbőrök ...	63	28	64	9	4	7
9	Sörte	35	39	55	9	6	8
10	Árpa	106	16.774	39.320	1	80	145
11	Kukoricza	—	—	25.535	—	—	141
	Egyéb áruk	—	—	—	110	101	68
	Árubehozat. összes.	—	—	—	1.122	1.056	767
	Nemes fém- és ércz- pénzbehozatal	2'11	0'83	3'60	193	133	366
				b) Kivitel.			
1	Borszesz	14.757	27.359	35.125	303	438	738
2	Ló	322	105	603	113	32	190
3	Vonó-, fuvó- s egyéb hangszerek	40	13	23	80	21	36
4	Finomított cukor	2.644	2.654	5.406	65	69	108
5	Géprészek	1.633	1.336	2.047	65	80	102
6	Női ruházatok	47	54	46	54	76	58
7	Közönséges öblös- üveg	4.409	5.658	4.099	48	62	43

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű ezer forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
8	Szőgek és csavarok	1.607	6.814	6.823	45	117	119
9	Író-, levél- és rajz- papiros	1.060	1.916	1.886	42	69	65
10	Nyomdapapiros ...	1.798	1.149	2.625	41	25	53
11	Géphajtósízijak, nyergek stb.	152	65	20	36	20	165
12	Férfiruházatok	94	272	93	38	70	20
13	Fűrészelt faáru, puha fából	9.258	23.273	60.583	30	87	221
14	Gyapjuszövetek ...	69	121	162	28	51	70
15	Sőr hordókban	1.662	1.576	3.902	25	19	52
16	Eke és ekerészek	900	1.510	1.747	25	69	80
17	Vas és aczél ru- dakban	2.379	3.105	2.148	24	35	20
18	Fehér öblösüveg ...	563	434	1.505	21	11	33
19	Kefekötőárúk	87	249	248	20	70	150
20	Kovácsolt vasárúk	683	2.030	1.442	17	94	28
21	Rosta	493	847	231	17	76	21
	Egyéb árúk	—	—	—	610	—	—
	Árukivitel összesen	—	—	—	2.019	2.994	3.607
	Nemes fém- és ércz- pénzkivitel	403'50	0'07	305'94	2.503	10	1.801
12. Spanyolország.		a) Behozatal.			Érték o. é. frtokban		
1	Ólom, nyers	18.747	5.700	8.659	299.952	94.050	142.873
2	Vasércz	9.000	16.548	—	8.100	15.721	—
3	Parafaárúk	1	11	49	175	1.925	9.065
4	Friss szőlő	3	—	103	105	—	3.296
5	Bor hordókban	3	322	71	52	4.930	888
6	Aszuszőlő	1	—	12	32	—	264
	Egyéb árúk	—	—	—	1.399	746	885
	Összesen	—	—	—	309.301	118.025	157.132
		b) K i v i t e l .					
1	Nyers dohány	5.262	—	—	157.860	—	—
2	Bab	14.160	10.785	7.929	95.580	75.495	57.485
3	Fűrészelt faáru, keményfából	22.902	10.232	10.962	76.727	40.940	65.322

Sorszám	Az alcsoport neve	Mennyiség métermázsákban vagy darabszámban			Osztrák értékű forintokban		
		1892	1893	1894	1892	1893	1894
4	Kemény épület- és műfa	24.287	17.272	2.234	70.432	69.088	6.389
5	Papirosanyag	2.802	2.109	1.235	42.030	28.472	15.684
6	Dongák	1.889	1.856	2.725	16.061	13.928	19.075
7	Indigó	—	23	4	—	14.950	2.548
8	Közhasznú műszerek	16	21	23	9.600	27.300	—
9	Paraffin	266	53	51	14.896	3.498	1.938
10	Borkősav	77	130	95	8.855	15.990	11.590
11	Papíroslemezek ...	423	509	418	3.807	6.108	5.000
12	Lenfonál	5	319	54	1.375	32.540	4.158
	Egyéb áruk	—	—	—	111.010	34.098	27.012
	Összesen	—	—	—	598.233	362.407	216.201
13. Brazília.		a) B e h o z a t a l.					
1	Kávé	6.379	5.650	4.617	765.480	678.000	581.742
2	Marhabőr, nyers ...	81	—	—	5.265	—	—
3	Czement	40	7.000	—	—	20.300	—
4	Indigó	—	—	2	—	—	1.575
	Egyéb áruk	—	—	19	120	130	700
	Összesen	—	—	—	770.865	698.430	584.017
		b) K i v i t e l.					
1	Liszt	65.031	82.772	71.552	861.661	976.710	811.428
2	Hajlitott fabuto- rok	868	699	388	56.420	41.940	19.400
3	Író- és levélpapi- ros	1.200	1.101	670	48.000	39.636	22.780
4	Bor hordókban ...	778	208	992	17.505	6.240	23.808
5	Torpedók	—	—	256	8.200	—	256.000
6	Bor palaczkokban	—	705	329	—	35.250	13.983
7	Cognac	—	—	166	—	—	18.260
8	Szőgek	180	59	151	5.040	1.003	2.612
9	Burgonya	—	—	2.536	—	—	6.832
10	Nyers tésztane- műek	1	60	160	27	1.560	3.920
	Egyéb áruk	—	—	—	36.867	10.186	11.753
	Összesen	—	—	—	1,033.720	1,122.525	1,190.776

A fentebbi részletes kimutatások után a következő megjegyzésekben csak a legfontosabbakra szorítkozhatunk. *Németországból*, mely állammal évek sorára terjedő közgazdasági ellenségeskedés után sikerült 1891-ben kereskedelmi szerződést kötnünk, legnagyobb arányban emelkedett a dohánygyártmányok behozatala, 1'3 millió forinttal, ezek azonban nem németországi, hanem tengerentuli származásúak, melyek Hamburgon át jönnek hozzánk. A dohánygyártmányhoz sorakozik a kőszén, nyers marhabőrök, géprészek, könyvek, veteménymagvak, gyapjuszövetek, pirszén, arany-mives áruk, prémbőrök, kész szücsárúk, stb. behozatala. Kivitelünkben legfontosabb a sertéskivitel, mely 1894-ben 25'8 millió forintot eredményezett, tehát mintegy 8 millió forinttal többet mint 1893-ban. Második legfontosabb kiviteli cikkünk az árpa, mely 10'9 millió forintot tett, 1892-vel szemben ugyan nagy emelkedést, de 1893. évvel szemben nagy hanyatlást mutat. Harmadik főbb kiviteli cikkünk az ökör, mely 1894-ben az előző évnek több mint ötszörösére szökött fel. Ezen három árura a Németországba irányuló összes kivitelből több mint 42 millió forint, vagyis az összes kivitelnek 58⁰/₀-a esik. Fontosabb kiviteli cikkeink még az ágytollak, tojás, liszt, nyersgyapju, lóhere- és luczernamag, cserzőhéjak, donga, korpa.

Szerbiából különösen sertést, ökröt, búzát, aszalt szilvát, bárány- és gödölyebőröket, nyers juh- és kecskebőröket, teheneket, stb. hozunk be, a mik fejében lovakat, nyers marhabőröket, pamutszöveteket, szőgeket és csavarokat, rudvasat és aczelt, talpbőröket, pamutfonalat, stb. viszünk ki. Kivitelünk Szerbiába 1894-ben erősen csökkent és az utóbbi években általában nem képes határozott emelkedést felmutatni.

Franciaországból selyemszöveteket, selyemszalagokat és paszománt árukat, aranyműves árukat, csipkéket, cognacot, stb. hozunk be; kiviteli cikkeink közt legfontosabb a donga, melynek kivitele az 1892-ben életbeléptetett magasabb vámtételek következtében erősen megcsappant, de az utolsó két évben emelkedő irányzatot mutat, s ha érték szerint nem is, mennyiség tekintetében már ismét elfoglalja régi helyét. Fontos kiviteli cikkeink továbbá a liszt, fűrészelt faáru, mely árunak kivitele 1894-ben rendkívül fellendült és a közvetlenül megelőző évnek több mint háromszorosát képezi, bab, ásványviz, puha épület- és műfa, torpedók, a fumei torpedógyárból, selyemgubók, stb.

Nagy-Britanniából behozunk pamutfonalakat, gőzgépeket, cséplőgépeket, pamut- és gyapju-szöveteket, kőszén, nyers vasat és aczelt, stb. A nyers vas és aczél behozatala, különösen 1894-ben rendkívül emelkedett, míg az előbbi áruk behozatala inkább csökke-

nést mutat. Legfőbb kiviteli cikkünk a liszt, ámbár az amerikai verseny következtében évről-évre csökkenő mennyiségben, továbbá gesztenye és buzérkivonat, árpa, ásványviz, bab, fűrészelt keményfa-árúk, papirosanyag stb. A nyers czukorkivitel azonban 1'35 millió frtról egyszerre 226 ezer frtra csökkent.

*Svájc*zól behozatalunk nagyobb mennyiségben zsebórákra, selyemszövetekre és aranymívesárúkra, kivitelünk buzára, lisztre, tojásra, sertésekre, árpára, ökrökre, kukoriczára, stb. irányul. Svájcczal való kereskedelmünk nem terjed ki sok árura, mindazonáltal még most is jelentékeny, habár az 1888-ik évi 19'1 millió kivitelhez képest a mostani 7'1 millió megdőbbentő hanyatlást mutat.

*Románia*val az 1894-ben hatályba lépett kereskedelmi szerződés következtében külforgalmunk úgy a behozatalnál mint a kivitelnél élénk lendületet vett. Behozatalunk, mely 1890-ben csak 2'6 millió forintot tett, 1894-ben 11'0 milliót ért el, kivitelünk 5'2 millió forintról 9'6 millió forintra növekedett. Jelenleg leginkább búzát, nyers ásványolajat, kölest, nyers gyapjút, tökehalat, sertést, nyers juh- és kecskebőrt stb. hozunk be. Kiviszünk lovakat, finomított czukrot, uszályhajókat, gyapjuszöveteket, kapákat, kaszákat, fűrészelt faárut, ásványvizet stb.

Olaszországgal való forgalmunkra az 1891-ben kötött szerződés jótékony hatással volt, mi egyrésről abban nyilvánul, hogy oly áruink, melyek eddig a forgalomban nem szerepeltek, mint finomított czukor, bab, sertés, papiros anyag stb. most ott is piacot találnak, másrésről, hogy fontosabb kiviteli cikkeink közül némelyek mint nyers czukor, donga, ló és kukoricza, jobb kelendőségre találtak és ezeknek kivitele lényegesen megnövekedett. Az említetteken kívül jelentékenyebb kivitelünk van még fűrészelt faáruból, selyembubóból, puha épület- és műfából, nyers dohányból, faszénből stb. Olaszországból való behozatalunk értékének több mint fele (6'3 millió forint) a borra esik. Egyébiránt a múlt évi behozatal mennyiségileg is, de kivált érték szerint erősen hanyatlott, mi arra enged következtetni, hogy hazai szőlőink regenerációjával s az új telepítések megerősödésével kapcsolatban az olasz bor behozatala is folyton alább fog szállani. — Nevezetesebb behozatali cikkeink még Olaszországból tűzálló kövek és téglák, nyers marhabőrök, rizs, friss gyümölcs, olajfestmények, narancs, citrom stb.

Bosznia-Hercegovinával való forgalmunkban legfontosabb behozatali cikkeink a donga, aszalt szilva, zab, nyers dohány. Kiviteli cikkeink liszt, finomított czukor, bor, sör, pamutfonal, kávé, pamutszövetek stb.

Oroszországból legfőbb behozatali cikkünk a nyers ásványolaj, melyre 1894-ben az összes behozatalnak csaknem 80 százaléka esik. Ezen kívül még ásványkenőolajat és terpentint, nyers gyapjút, beleket és hólyagokat, 1894. évben árpát hoztunk be Oroszországból jelentékenyebb értékben; míg mi ezzel szemben nyersgyapjút, cserzőanyagkivonatokat, ló- és csikóbőröket, bort, különféle örleményeket, fűrészelt faárukat, papirosanyagot stb. exportálunk. Az ugyancsak 1894-ben érvénybe lépett szerződés egyes oly cikkeink kivitelének is lendületet adott, melyek előbb Oroszországba nem találtak utat, ilyenek a helyben mozgó gőzgépek és cséplőgépek, melyek kiszállításával a m. kir. államvasutak gépgyára tett sikerült kísérleteket.

Áruforgalmi statisztikánk *Belgiummal* és *Hollanddal* való forgalmunkat együttesen tünteti fel, de így összevéve is, kivált a behozatal, nagyon jelentéktelen és csak ujabban, az 1891-ben kötött kereskedelmi szerződés hatása alatt vett lendületet. Behozatalunkban egyetlen fontos cikk van, a nyers dohány, melyből 1894-ben 456 ezer frt értékűt importáltunk. Mint rendes behozatali áruk még az olajfestmények és gyapjuszövetek, ujabban pedig a cséplőgépek, locomobilok és fegyverek említhetők. Kivitelünkben 1888-ban a liszt még 1½ millió frt értékkel szerepelt, ma már leszállott 60 ezer forintra; ugy látszik, hogy ezen exportcikkünk, kiváló minősége daczára, Belgium és Holland piacza in a világversenynyel mérközni nem bir. Ez idő szerint legfontosabb kiviteli cikkeinket az árpa, gesztenye- és buzérkivonat, fűrészelt faárúk, aszalt szilva, kemény épület és műfa, mindennemű leölt szárnyasok stb. képezik.

A Balkán-félsziget országai közül 1887 óta áruforgalmi statisztikánk *Bulgáriát* és *Kelet-Ruméliát* is külön dolgozza fel, mely fejedelemséggel való forgalmunk, különösen a kiviteli áruk változatosságát tekintve, már is szép lendületet vett s még szebb emelkedést ígér. A kereskedelmi muzeumnak Bulgária több városában létesített fiókjai sikerrel működnek közre, hogy ez ifju fejedelemségbe mind több és több árunk találjon utat. Behozatalunk tulnyomó részben bárány- és gödölyebőrökből és buzából áll, ezeken kívül behozunk juh- és kecskebőröket, árpát, beleket és hólyagokat stb. — Kiviteli cikkeink között a borszesz, ló, finomitott czukor, géprészek, női ruházatok, szögek és csavarok a fontosabbak.

Spanyolországgal való forgalmunkban a behozatal legnagyobb része a nyers ólomra esik; ezenkívül még említendők, a parafaárúk, bor, és ujabban a friss szőlő. Élénkebb és változatosabb kivitelünk, melynél a legfontosabb cikkeket a bab, fűrészelt faárú, kemény épület- és műfa,

borkősav, papiros anyag, dongák stb. képezték. Kivitelünk azonban a legtöbb árunál hanyatlást mutat.

A *tengerentuli államok* között egyedül *Brazília* az, melylyel évek sorára visszamenőleg nemcsak a behozatalban, hanem a kivitelben is jelentékeny forgalmat vagyunk képesek fölmutatni. A behozatalban az egyedüli fontos cikk a kávé, melynek behozatala azonban az utolsó három évben állandóan hanyatlást mutat. Sajnos, nagymérvű csökkenést észlelünk legfontosabb kiviteli cikkünkknél, a lisztnél is. 1889-ben lisztkivitelünk még 1'86 millió forint értéket képviselt 1894-ben leszállott 861 ezer forintra. Lisztkivitelünk ezen kedvezőtlen hanyatlását, azon vámpolitikai intézkedésnek tulajdoníthatjuk, melynél fogva Brazília az északamerikai malomipar termékeinek az 1892. év első felétől kezdve teljes vámmentességet engedélyez, míg a többi államok szállítmányai után mmázsánként 2 dollár vámot szed. Ez intézkedés kedvezőtlen hatását csak részben ellensúlyozhatták a magy. kir. államvasutak által nyújtott refakciák s a monarchia két hajózási vállalatának leszállított díjtételei. Brazíliai forgalmunkban még a hajlított fabutorokat, író és levélpapirost, bort, és 1894. évben a cognacot látjuk kisebb-nagyobb értékben szerepelni.

2. Az osztrák-magyar vámterület áruforgalma.¹⁾

Összes forgalom. — Évkönyvünk 1887. évi folyamában közöljük a monarchia vámterületének áruforgalmát 1851-től kezdve, vagyis azon időszakról, midőn a vámsorompó, mely Magyarországot az osztrák örökös tartományoktól elválasztotta, leromboltatott. — Ezuttal is mellőzve az egyes évek adatait, 5—5 évi átlagokban mutatjuk be a forgalom összesített eredményét; csakis 1881-től kezdve tüntetjük fel külön-külön az egyes éveket:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali	Kiviteli
	t ö b b l e t				
	nemes fémek nélkül millió ezüst forintokban				
átlag 1851—55	206'0	221'2	427'2	—	15'2
» 1856—60	238'7	239'8	478'5	—	1'1
» 1861—65	249'7	305'8	555'5	—	56'1
» 1866—70	350'1	399'9	750'0	—	49'8
» 1871—75	582'9	466'6	1.049'5	116'3	—
» 1876—80	562'4	655'3	1.217'7	—	92'9

¹⁾ Oesterreichische Statistik. Statistik des auswärtigen Handels der oesterr.-ung. Monarchie.

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali	Kiviteli
				t ö b b l e t	
nemes fémek nélkül millió ezüst forintokban					
1881	641'8	731'5	1.373'3	—	89'7
1882	654'2	781'9	1.436'1	—	127'7
1883	624'9	749'9	1.374'8	—	125'0
1884	612'6	691'5	1.304'1	—	78'9
1885	557'9	672'1	1.230'0	—	114'2
átlag 1881—85	618'3	725'4	1.343'7	—	107'1
1886	539'2	698'6	1.237'8	—	159'4
1887	568'6	672'9	1.241'5	—	104'3
1888	533'1	728'8	1.261'9	—	195'7
1889	589'2	766'2	1.355'4	—	177'0
1890	610'7	771'4	1.382'1	—	160'8
átlag 1886—90	518'2	727'6	1.295'8	—	159'4
1891	612'9	786'7	1.399'6	—	173'8
1892	621'8	722'7	1.344'5	—	100'9
1893	670'1	805'5	1.475'6	—	135'4
1894	700'0	795'5	1.495'5	—	95'5

Összes forgalmunk minden quinquenniumban emelkedett a megelőzőhöz képest s 1881—85-ben érte el tetőpontját. Ez utóbbi évtödön belül azonban nem emelkedést, hanem érzékeny csökkenést tapasztalunk. 1882-ben forgalmunk addig meg sem közelített magasságot ért el, de ettől fogva hanyatlás állott be, 1885-ig. Ez évtől kezdve forgalmunk ismét emelkedik 1891-ig, de ez az év is még 36'5 m. frttal alatta marad az 1882-ikinek. Az 1892. évi csökkenés után 1893-ban és 1894-ben hatalmas emelkedést látunk és e két évben a forgalom jóval meghaladja már az 1882-ik évi forgalmat.

Árumérlegünk 43 év közül 35-ben aktív volt, passív csak 1856—58-ig és 1870—74-ig. Az utóbbi évtized alatt a kiviteli többlet roppant összegeket képvisel, az 1892-ik évben 100'9 s 1893-ban 135'4 millió frtra rugott, 1894-ben nagy eséssel 95'5 m. frtra.

Forgalom határok szerint. — Monarchiánk áruforgalmi statisztikája a legujabb időig nem jegyezte fel a külkereskedelmi forgalom árucikkeinek sem rendeltetési, sem származási helyét, az adatokat csak a határok szerint csoportosította, melyeken keresztül az árucikk a vámterületre bejött vagy innen kiment. Az 1890. június hó 26-án kelt osztrák törvény óta azonban, mely a közös vámterület áruforgalmi statisztikájának újjászervezéséről rendelkezik, az áruforgalmat nem többé határok szerint, hanem rendeltetési országok

szerint mutatják ki, a mi kétségkívül sokkal becsesebb tájékoztatást nyújt közgazdasági s illetve kereskedelmi összeköttetéseink felől. Mellőzve azért régebb adatainkat, a melyeket az Évkönyv előző évfolyamai különben is tüzetesen ismertettek, ezuttal már csak az újabb adatokra szorítkozunk s a következő táblázatban adunk számot a közös vámterületnek áruforgalmáról származási és rendeltetési országok szerint az 1891—94. évek átlagára és 1893. és 1894-re vonatkozólag, az országokat az említett átlag szerint sorakoztatva:

Sorszám	Az áruk származási illetőleg rendeltetési helye	A behozatal vagy kivitel értéke					
		átlag 1891—94	1893	1894	átlag 1891—94	1893	1894
		millió forintokban			%-ban		
	a) Behozatal.						
1	Németország	238'2	245'3	257'6	36'60	36'61	36'87
2	Nagy-Britannia és Írország	66'9	67'0	74'5	10'28	10'00	10'66
3	Brit-Kelet-India	47'7	52'1	43'9	7'33	7'78	6'28
4	Olaszország	44'2	50'8	49'9	6'79	7'58	7'14
5	Oroszország	31'5	31'0	43'0	4'84	4'63	6'16
6	Észak-Amerikai-Egyes.-Áll.	27'2	28'9	31'3	4'18	4'31	4'49
7	Brazília	25'4	26'8	30'5	3'90	4'00	4'37
8	Svájc	23'9	23'8	22'6	3'67	3'55	3'24
9	Franciaország	22'6	23'3	23'8	3'47	3'48	3'41
10	Szerbia	16'7	14'0	17'4	2'57	2'09	2'50
11	Törökország	14'5	18'3	12'3	2'23	2'73	1'77
12	Belgium	10'2	10'4	10'6	1'57	1'55	1'52
13	Németalföld	7'8	8'2	9'8	1'20	1'22	1'40
14	Görögország	7'4	7'1	7'7	1'14	1'06	0'11
15	Románia	6'6	6'1	10'5	1'01	0'91	1'51
16	Németalföldi Kelet-India ...	4'9	3'5	4'5	0'75	0'52	0'64
17	Egyiptom	4'5	5'0	5'3	0'69	0'75	0'76
18	Trieszta	4'2	3'5	0'7	0'64	0'52	0'11
19	Cuba	3'9	3'8	3'1	0'60	0'57	0'45
20	Chili	3'4	4'3	4'0	0'52	0'64	0'57
21	China	3'2	3'0	4'0	0'49	0'45	0'57
22	Ausztrália	2'8	2'3	2'0	0'43	0'34	0'29
23	Brit-Nyugat-India	2'8	2'4	1'8	0'43	0'36	0'26
24	Japán	2'0	2'1	2'4	0'31	0'31	0'34
25	Norvégia	1'7	2'1	1'7	0'26	0'31	0'24
26	Bulgária	1'6	1'6	2'0	0'25	0'24	0'28
27	Spanyolország	1'4	1'3	1'7	0'22	0'19	0'24
28	Fiume	1'2	0'1	0'1	0'18	0'02	0'01
29	Hamburg	1'1	0'9	0'4	0'17	0'13	0'05
30	Bréma	0'7	0'3	0'2	0'11	0'05	0'02
	Egyéb országok	20'6	20'8	19'2	3'17	3'10	2'74
	Összesen	650'8	170'1	698'5	100'00	100'00	100'00

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A behozatal vagy kivitel értéke					
		átlag	1893	1894	átlag	1893	1894
		1891—94			1891—94		
		millió forintokban			‰-ban		
b) Kivitel.							
1	Németország	373'1	377'1	387'1	47'98	46'80	48'67
2	Nagy-Britannia és Írország	59'4	67'4	71'1	7'63	8'35	8'94
3	Olaszország	52'4	57'2	52'3	6'73	7'10	6'58
4	Hamburg	42'7	48'6	28'5	5'59	6'02	3'59
5	Svájcz	38'3	37'6	42'0	4'92	4'65	5'28
6	Franciaország	30'4	30'0	33'0	3'91	3'71	4'15
7	Románia	27'6	31'2	28'7	3'58	3'86	3'60
8	Törökország	22'0	25'2	24'6	2'82	3'50	3'09
9	Oroszország	21'9	23'7	29'3	2'81	2'93	3'68
10	Trieszt	20'6	19'0	10'0	2'64	2'24	1'26
11	Szerbia	13'4	14'0	11'7	1'72	1'72	1'48
12	Észak-Amerikai-Egyes.-Áll.	12'2	11'8	12'8	1'56	1'45	1'61
13	Németalföld	10'8	11'8	10'8	1'48	1'46	1'36
14	Bulgária	9'3	9'0	10'7	1'19	1'11	1'35
15	Belgium	6'4	6'1	6'9	0'83	0'74	0'83
16	Egyiptom	6'4	6'5	8'0	0'83	0'80	1'00
17	Brit-Kelet-India	5'9	7'4	6'8	0'76	0'91	0'86
18	Görögország	3'6	3'4	4'3	0'46	0'42	0'55
19	Fiume	3'4	1'0	0'2	0'54	0'11	0'03
20	Bréma	2'9	2'5	1'8	0'24	0'31	0'23
21	Brazília	1'8	1'6	1'9	0'23	0'19	0'24
22	Spanyolország	1'7	1'2	1'5	0'21	0'14	0'19
23	Dánia	1'3	1'1	1'3	0'17	0'13	0'16
24	Svédország	1'3	1'5	1'4	0'17	0'18	0'17
	Egyéb államok	8'8	9'7	8'8	1'00	1'07	1'10
	Összesen	777'6	805'6	795'5	100'00	100'00	100'00

Ezen tábla forgalmunknak tökéletes képét nyújtja, hátránya csak az, hogy a tengeri forgalmat nem látjuk benne tisztán megjelölve. E szerint Németországra esik úgy a bevitelnek, mint a kivitelnek egy jó része. (bev. 1894. 257'6 m. frt, azaz 36'87⁰/₀, Hamburggal és Brémával együtt 258'2 m. frt, vagyis 36'96⁰/₀; kiv. 1894-ben 387.1 m. frt, 48'67⁰/₀, Hamburggal és Brémával együtt 417.4 m. frt, azaz 52'47⁰/₀). A többi állam már kevésbé jelentős. 1892-ben egy ország sem éri már el az összes be- vagy kivitel egy tizedrészét, s így van ez azóta állandóan. Elöl áll úgy a bevitel, mint a kivitel tekintetében Nagy-Britannia, továbbá Olaszország, Svájc, Franciaország, Oroszország, ha pedig a behozatalt külön tekintjük, úgy Kelet-India is tekintélyes (a 4-ik) helyen áll.

Legfontosabb behozatali cikkekünk (1894-ben 1000 frtokban):
Németországból: kőszén és koks (24.715), könyvek, térképek, festmények és egyéb műtárgyak (21.715), nyers gyapju (18.234), gépek és géprészek (12.488), gyapjufonal (11.183), gyapjuáruk (7.004), magvak (6.561), szivar (6.188) és nyers pamut (5.476). — *Olaszországból*: bor (88.40), selyem és selyemgubó (6.581), narancs és citrom (3.675), koral (2.158), rizs (1.840), mandola (1.447), főzelék (1.442), kender (1.428), olajfaolaj (1.162). — *Kelet-Indiából*: pamut (14.223), rizs (6.120), juta (5.579), tea (2.943), marhabőr (2.764), indigo (2.666), magvak (1.158). — *Oroszországból*: marhabőr (6.578), zab (5.464), len (5.330), petroleum (3.599), tengeri (3.119), árpa (2.107), köles (1.138). — *Svájczból*: nyers selyem (3.058), órák (2.983), selyemfonál (2.325), selyemszövet (659). — *Nagy-Britanniából*: pamutfonal (13.252), gyapjufonal (6.806), gyapjuszövet (4.681), kecskebőr (3.840), nyers gyapju (3.125), öntött vas (2.001), vörös réz (1.661), hering (1.109). — *Szerbiából*: szarvasmarha (6.873), sertés (4.501). — *Romániából*: tengeri (4.030), buza (996), árpa (708). — *Franciaországból*: selyemszövetek (1.649), nemes kövek (1.500), selyemfonál (1.176), pezsgő (1.046), nyers selyem (1.003), ruházatok (712), pipereáruk (596). — *Egyiptomból*: pamut (3.614). — *Görögországból*: füge (1.445), vallonea (1.217), báránybőrök (1.178), apró szőlő (1.127). — *Belgiumból*: gyapju (2.908), nemes kövek (2.222), gyapjufonal (1.117). — *Németalföldről*: nemes kövek (3.446), len (2.672). — *Bulgáriából*: tengeri (276). — *Törökországból*: dohánylevél (2.214), báránybőr (1.389), gyapju (954). — *Az Északamerikai Egyesült-Államokból*: pamut (18.953), dohánylevél (2.271), vörösréz (1.449). — *Braziliából*: kávé (26.943), dohánylevél (2.098).

Legfontosabb kiviteli cikkekünk (1894-ben 1000 frtokban):
Németországba: árpa (28.590), tojás (27.593), kö- és barnaszén (26.366), sertés (26.185), szarvasmarha (18.989), szerszámfa (16.941), tehén (14.227), maláta (10.940). — *Olaszországba*: fűrészelt faárk (8.914), cukor (6.158), lovak (5.329), nyers selyem (4.454), papiros (1.558), gyapju (1.147), gyapjuárk (1.114), nyers kövek (1.055), liszt (1.044). — *Franciaországba*: donga (7.482), bárány (3.936), közönséges papír (1.382), vad (1.159), kecske (1.135), üveg gombok (1.053). — *Svájczba*: cukor (6.714), szarvasmarha (6.413), buza (3.956), maláta (3.391), tojás (1.702), donga (1.110), szesz (1.045). — *Romániába*: cukor (2.663), fűrészelt fa (2.521), gyapjuárk (2.252), bőráruk (1.398), lovak (1.269), pamutárk (1.011), vasárk (773), fehérnemű (735). — *Nagy-Britanniába*: cukor (35.331), keztük

(7.207), tojás (3.685), árpa (3.319), faragott fa (1.981), kézműáru (1.709), üveg gombok és gyöngyök (1.409), bőrárak (1.348). — *Északamerikai Egyesült-Államokba*: selyemszövetek (1.532), bab (1.044), kenderszövetek (1.031), kézműárak (593), gyöngyházár (569). — *Oroszországba*: fűrészelt faárak (3.390), kaszák (2.427), köszén (1.327), gyapju (1.248), szerszámfa (1.218), vasedények és árak (669), faragott faárak és játékok (651). — *Szerbiába*: cukor (1.383), ruházatok (722). — *Kelet-Indiába*: gyapjuárak (1.425). — *Egyiptomba*: gyapjuárak (1.344), ruházatok (1.119) — *Bulgáriába*: cukor (1.085), gyapjuárak (1.006). — *Németalföldre*: árpa (1.381). — *Belgiumba*: tojás (1.640). — *Törökországba*: cukor (5.875), gyapjuárak (4.489), ruházatok (1.575), finom papiros (1.288), közönséges papiros (578), faragott faárak és játékok (553).

Hátra van még, hogy bemutassuk árumérlegünket is a különböző országokkal szemben. E szerint árumérlegünk következőleg alakul:

Ország	Az ország neve	Az osztrák-magyar vámterület									
		behozatali többlet					kiviteli többlet				
		1891	1892	1893	1894	átlag 1891/94	1891	1892	1893	1894	átlag 1891/94
		millió forintokban									
1	Brit-Kelet-India	43.7	41.4	44.6	37.0	41.7	—	—	—	—	—
2	Brazília	18.7	21.8	25.1	28.6	23.5	—	—	—	—	—
3	Északamerikai Egy.-All.	13.3	11.2	17.1	18.4	15.0	—	—	—	—	—
4	Oroszország	10.1	7.4	7.3	13.7	9.6	—	—	—	—	—
5	N.-Britannia és Írország	11.1	15.4	—	3.3	7.4	—	—	0.3	—	—
6	Németalföldi Kelet-India	4.8	5.9	3.2	4.3	4.5	—	—	—	—	—
7	Belgium	2.8	4.3	4.3	3.6	3.7	—	—	—	—	—
8	Görögország	4.1	4.2	3.6	3.4	3.6	—	—	—	—	—
9	Cuba	3.5	5.1	3.7	3.0	3.6	—	—	0.0	—	—
10	Szerbia	5.2	2.3	—	5.7	3.3	—	—	—	—	—
11	China	2.4	2.8	2.7	3.4	2.8	—	—	—	—	—
12	Chili	2.7	1.0	4.1	3.2	2.7	—	—	—	—	—
13	Br.-Nyugat-India	3.4	3.4	2.4	1.7	2.7	—	—	—	—	—
14	Ausztrália	3.0	2.9	0.8	0.6	1.8	—	—	—	—	—
15	Japán	1.7	1.6	1.9	2.1	1.8	—	—	—	—	—
16	Norvégia	0.9	1.2	1.2	1.9	1.3	—	—	—	—	—
17	Spanyolország	—	—	0.1	0.2	—	1.2	0.7	—	—	0.4
18	Egyiptom	—	—	—	—	—	1.1	2.4	1.4	2.7	1.9
19	Bréma	—	—	—	—	—	2.4	2.7	2.1	1.6	2.2
20	Németalföld	—	—	—	—	—	3.1	4.2	3.5	0.9	2.9
21	Franciaország	—	—	—	—	—	11.6	3.6	6.7	9.1	6.2
22	Európai Törökország	—	—	—	—	—	3.8	7.0	6.9	12.2	7.5
23	Bulgária	—	—	—	—	—	8.6	6.2	7.4	8.7	7.7
24	Olaszország	—	—	—	—	—	12.7	11.3	6.5	2.4	8.2
25	Svájc	—	—	—	—	—	19.3	5.1	13.7	19.4	14.4
26	Románia	—	—	—	—	—	18.2	21.6	25.1	18.1	20.7
27	Hamburg	—	—	—	—	—	48.5	42.1	47.6	28.1	41.6
28	Németország	—	—	—	—	—	132.3	126.2	131.8	129.4	129.9
29	Egyéb államok	—	0.3	—	3.6	—	22.4	—	0.1	—	4.6

E szerint az osztrák-magyar monarchia árumérlege főleg Brit-Kelet-Indiával, Braziliával, az Egyesült-Államokkal, Oroszországgal és Nagy-Britanniával szemben passiv, legerősebben activ Németországgal, Hamburggal, Romániával, Svájczzal, Olaszországgal, Bulgáriával és Törökországgal szemben.

Fontosabb áruk. — Annál az ellentétnél fogva, a mely a monarchia két államának, a nyerstermelő Magyarországnak és az iparos Ausztriának közgazdasága között fennforog s a melynek következtében a két állam termelésének feleslegét első sorban egymás piacznán értékesítheti, a monarchia forgalma sok tekintetben eltérő vonásokat mutat, mint hazai forgalmunk. Áll ez nevezetesen a behozatalra; a míg ugyanis hazai behozatalunkban — az egyes árukat tekintve is — az ipari s nev. a fonó- és szövőipari gyártmányok dominálnak, addig a mon. behozatalának legtöbb nagy tételét ipari segédanyagok képezik. De áll ez a kivitelre is, mert bár a magyar főkiviteli cikkek itt is számot tesznek, korántsem szerepelnek azok azzal a tulnyomósággal, mint nálunk. Ez a tanúsága a következő táblázatnak, a mely 20 legfőbb behozatali és kiviteli cikkének forgalmáról ad számot:

Sorszám	Az áru megnevezése	Á t l a g			1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben	
		1881— 90-ben	1881— 85-ben	1886— 90-ben								
		kereskedelmi érték millió forintokban										
a) B e h o z a t a l :												
1	Pamut és p.-hulladék	51.2	47.8	54.6	52.3	55.4	63.5	49.6	48.7	53.6	48.6	
2	Gyapjú	38.9	37.3	40.6	37.9	49.9	39.7	37.4	36.5	36.3	34.6	
3	Kávé	31.3	28.5	34.1	32.8	35.8	38.0	38.9	35.9	39.9	37.2	
4	Gabona	26.5	43.4	9.7	5.2	5.3	11.2	7.2	5.9	9.9	24.0	
5	Nyers bőrök	18.4	21.3	13.5	14.5	11.8	10.1	17.4	23.0	23.2	20.7	
6	Selyem és s.-hulladék	18.2	17.1	19.3	15.8	20.7	21.1	20.8	21.8	23.9	19.5	
7	Pamutfonál	16.2	17.4	14.9	14.1	15.9	15.2	13.8	13.9	13.4	16.6	
8	Bőr	15.4	16.9	13.8	13.5	13.7	12.7	17.3	18.2	16.2	18.1	
9	Gyapjúfonál	15.3	13.8	18.8	16.5	19.8	17.9	17.7	19.5	17.9	21.3	
10	Gépek és géprészek	15.2	15.7	14.8	14.2	20.9	18.1	17.6	18.7	19.0	22.7	
11	Gyapjúárúk	14.9	18.9	10.9	9.6	10.1	9.6	12.0	12.7	13.2	13.2	
12	Dohánylevelek	13.9	11.9	14.0	15.1	14.8	15.6	17.5	21.1	17.6	15.0	
13	Selyemárúk	13.7	15.6	11.9	10.4	12.8	12.2	12.2	13.2	12.7	12.5	
14	Vágómarha	13.7	16.7	10.7	8.6	9.8	11.6	16.7	11.2	12.3	13.2	
15	Köszén	13.7	11.2	16.2	15.4	16.4	22.2	24.3	24.2	25.5	26.2	
16	Dohánygyártmányok	13.4	13.4	13.4	14.1	11.2	8.3	4.1	2.3	4.1	8.1	
17	Festő és cserzőanyagok	12.5	13.7	11.3	10.0	12.4	11.4	10.9	11.9	10.5	10.0	
18	Apróárúk és órák	11.0	11.7	10.3	10.1	10.1	11.4	12.7	12.2	13.0	10.8	
19	Len	10.6	11.7	9.5	8.8	7.7	8.3	9.2	9.5	11.1	9.6	
20	Könyvek és folyóiratok	10.3	9.5	11.1	10.2	12.2	12.4	13.0	14.6	15.6	16.6	
Összesen		375.2	394.2	356.2	329.4	366.7	370.5	370.3	375.0	388.9	398.4	
Egyéb áruk		217.9	224.0	211.9	203.7	222.5	240.2	242.6	246.8	281.8	301.5	
Mindössze (nemes fémek nélkül)		593.2	618.2	568.1	533.1	589.2	610.7	612.9	621.8	670.7	699.9	

Sorszám	Az árú megnevezése	A t l a g									
		1881— 90-ben	1881— 85-ben	1886— 90-ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
		kereskedelmi érték millió forintokban									
b) K i v i t e l :											
1	Gabona	80.1	81.6	78.7	95.5	82.0	79.9	80.2	69.2	86.9	43.8
2	Cukor	59.5	64.4	54.5	50.7	64.1	65.4	83.0	74.0	97.3	73.4
3	Fa	57.2	56.9	57.6	58.3	62.9	61.7	63.6	55.6	59.3	61.2
4	Apróárúk és órák	38.5	43.5	33.5	31.1	28.2	27.7	21.9	23.7	22.1	21.5
5	Vágómarha	36.6	43.2	30.1	19.3	30.5	35.8	33.2	29.3	46.3	83.1
6	Gyapjárúk	26.0	26.9	23.0	24.9	25.3	22.5	16.9	17.3	18.7	17.8
7	Örlemények	25.7	26.6	24.9	29.5	27.9	21.6	15.2	7.4	5.9	3.4
8	Gyapju	20.9	20.3	21.4	18.7	29.5	19.8	12.0	9.2	11.5	9.4
9	Bőráruk	19.4	16.8	22.0	22.4	23.6	22.2	29.7	27.8	31.3	29.0
10	Kőszén	19.0	14.1	23.9	23.5	28.9	31.5	34.3	29.3	30.8	28.2
11	Üveg s üvegárúk	18.7	20.0	17.4	17.0	14.8	15.4	19.0	18.3	18.3	19.2
12	Faárúk	16.9	17.2	16.6	15.4	16.7	18.0	18.6	18.2	17.3	14.8
13	Vas és vasárúk	14.5	14.6	14.5	11.5	13.8	20.6	17.5	12.5	12.8	12.5
14	Bor	14.0	10.5	17.6	21.9	18.5	15.5	9.3	6.3	5.9	5.4
15	Kőlétféle ásványok	11.8	12.5	11.2	8.9	11.3	14.3	11.7	10.7	12.2	10.0
16	Papír és papíráruk	11.5	9.3	13.6	14.1	14.5	14.3	16.0	17.2	17.8	17.5
17	Nyers bőrök	10.4	11.7	9.2	8.0	9.0	11.1	10.9	13.7	14.7	13.2
18	Tojás	9.7	6.5	12.9	12.1	14.5	16.2	15.9	18.7	23.5	37.8
19	Zsiradékok	9.4	9.2	9.7	9.8	10.8	8.6	11.2	10.5	15.9	9.7
20	Lenfonal	9.0	9.4	8.6	8.0	7.4	6.5	5.0	5.0	8.6	6.2
Összesen		509.6	515.7	503.6	500.3	534.2	528.6	525.1	473.4	557.1	517.1
Egyéb árúk		225.7	209.6	223.9	228.5	232.0	242.8	261.6	249.3	248.4	278.3
Mindössze (nemes fé- mek nélkül)		726.4	725.3	727.5	728.8	766.2	771.4	786.7	722.7	805.5	795.4

Az 1881—90. évek átlagát véve alapul, a behozatalban legnagyobb értéket két ipari nyers anyag, a pamut és gyapju, továbbá egy fogyasztási cikk, a kávé képvisel, míg a kiviteli árucikkek élén a gabona, cukor, fa, apróárúk és órák, vágó- és igásmarhák állanak. A lefolyt évtized alatt a kimutatott 20—20 árú értékében nagy változásokat látunk. Legyen elég, ha egy párra rámutatunk. Így a szélsőségeket szembeállítva a behozott gabona értéke 1885-ben 39.9 m. frtra rugott, ellenben 1888-ban 5.2 m.-ra szállt alá, másfelől a kivitt vágómarha értéke 1886-ban 38.8 m. frt értéket tett ki, 1888-ban csak 19.3 m. frtot, nem említve az 1894-ik évet, a midőn vágómarhakivitelünk értéke 83.1 m. frtra emelkedett, minek oka abban rejlett, hogy Németország 1893-iki takarmányszüksége következtében állatállománya nagy részét feláldozni volt kénytelen, s a hiányt azután 1894-ben behozattal igyekezett pótolni. Nagy ingadozásokat látunk továbbá a behozatalban a nyersbőröknél (1886-ban 22.9 m. — 1890-ben 10.1 m. frt), a dohányleveleknél (1892-ben 21.1 m. frt — 1888-ban 14.8 m.), a kivitelben a gabonánál, a minek magyarázata első sorban a termések eltérő voltában rejlik (1888-ban 95.3 m. frt — 1894-ben 43.8), az üveg- és üvegárúknál (20.4 m. frt 1887-ben — 1889-ben 14.8), a vas- és vasárúknál

(1890-ben 20% — 1888-ban 11%). Eléggé következetes emelkedést tapasztalunk ellenben a behozatalban a gyapjufonálnál, a kőszénél, a gépek és géprészeknél, a mi a monarchia iparának fejlődésére látszik mutatni, a kiviteli cikkeknel viszont a cukornál, a bőr-árúknál, a kőszénél; hasonlólag állandóbb csökkenést látunk a behozatali cikkek közül a dohánygyártmányoknál és mint fentebb is említettett a gabonánál, a kiviteli cikkek közül pedig a gyapjú-árúknál, az örleményeknél, de különösen a bornál, a mit a magyar bortermelés hanyatlása eléggé magyaráz.

Átvitel. — Az Osztrák-magyar monarchia s különösen hazánk középpüti Kelet és Nyugat, iparszegény és iparos országok közt, fekvésénél fogva alkalmas országutal kínálkozik a nemzetközi forgalom számára. A keleti csatlakozás megvalósulása megadta a lehetőséget, hogy Kelet és Nyugat kölcsönös forgalma a természet által kijelölt utirányban haladhasson s remélhető, hogy ezzel hazánk transitó forgalma tetemesen emelkedni fog, s ha a tárgyalás alatt álló kereskedelmi egyezségek sikeresen létrejönnek és a Vaskapu szabályozása is elkészül, egészen nagy arányokat fog ölteni.

A monarchia vámterületén átvitt főbb áruk mennyiségét 1876 óta rövid átnézetben a következő számok mutatják:

Sorszám	Az áruk megnevezése	Á t l a g			1888-	1889-	1890-	1891-	1892-	1893-	1894-
		1876— 1880-	1881— 1885-	1886— 1890-	ban	ben	ben	ben	ben	ban	ben
		e z e r m é t e r m á z s á k b a n									
1	Gab. és hüvely.	2.089	1.279	4.917	1.964	2.799	2.825	1.441	1.615	1.608	2.481
2	Vas és vasárúk	185	272	318	299	316	354	695	463	519	604
3	Déli gyümölcsök	181	195	236	223	256	256	224	178	197	219
4	Bor	96	160	190	196	232	243	210	196	144	142
5	Gépek	83	113	143	114	141	180	212	140	145	125
6	Ásványok	100	85	110	121	144	140	130	116	113	106
7	Sör	39	63	73	70	69	91	83	61	58	59
8	Pamutárúk	74	53	72	76	60	66	97	65	64	57
9	Üveg és üvegár.	29	52	70	66	56	49	50	51	64	53
10	Len, kender, stb.	65	57	54	54	60	67	60	90	65	101
11	Vágó- és igásm.	1) 836	362	52	46	32	31	53	46	29	19
12	Gyapjúárúk ...	29	26	42	52	36	40	65	36	33	33

1) Ezer darab.

Vámterületünkön gabonából vitetik legtöbb át; a korábban igen tekintélyes átvitel vágó- és igásmarhából, az utóbbi évek alatt nagyon lezökkent, ellenben erősen emelkedett a vas- és vasárak átvitele, mely a német ipar térfoglalásáról tanuskodik a Balkán-félszigeten. Számozott átviteli cikkek lettek azonban még az újabb időben a tojás, a kőszén, a zöldség és a pamut 197, 177, 174 és 164 ezer mm.-ával szerepelve átvitelünkben 1894-ben.

3. Nemzetközi forgalom.¹⁾

Habár a mai tisztultabb közgazdasági felfogás a kereskedelmi mérlegnek nem tulajdonít is többé oly fontosságot, mint a minőt a

¹⁾ Annual statement of the Trade of the United Kingdom. 1881—1894. — Tableau général du commerce de la France avec ses colonies et les puissances étrangères. 1881—94. — Statistik des deutschen Reichs. Auswärtiger Waarenverkehr des deutschen Zollgebiets 1881—94. — Oesterreichische Statistik. Stat. des auswärt. Handels der oesterr.-ung. Monarchie im Jahre 1886—94. — Statistique de la Belgique. Tableau général du commerce avec les pays étrangers. 1881—94. — Movimento commerciale del Regno d' Italia 1881—94. — Statistik des Waarenverkehrs der Schweiz mit dem Auslande. 1885—94. — Tableau général du commerce de la Roumanie avec les pays étrangers 1881—94. Tabeller vedkommende Norges Handel 1881—94. — Danmarks Statistik Tabelværk. Fjerde Række Kongeriget's Vare-Indførsel og Udførsel samt den indenlandske Frembringelse af Brændevin og Røssukker. 1881—1894. — Commerce de la Grèce avec les pays étrangers pendant l'année 1887—1894. — Statistique du commerce de la Principauté de Bulgarie avec les pays étrangers. 1882—1894. — Statistical abstract for the several colonial and other possessions of the United Kingdom in each year from 1880—1894. — Le commerce extérieur de l'Égypte 1882—1894. — Statistical abstract of the United States 1887—1894. — Annual statement of the Trade and Navigation of British India with Foreign Countries in the year ending 31 st. march 1889—1894. — Statistique de la Serbie. 1888—1894. — Koninkrijk der Nederlanden, Statistiek van den In- Uit- en Doorvoer over het jaar 1881—1894. Eerste en Tweede Gedeelte 'S Gravenhagen 1894. — Commerce and Navigation of the United States 1881—94. Orosz áruforgalmi statisztika 1889—92. (orosz nyelven). — Továbbá kiegészítő: Statistical abstract for the principal and other foreign countries in each year from 1880 to 1892—1893. — Block M.: Annuaire de l'Économie politique et de la Statistique. 1876—94. The statesman's yearbook. Edited by J. Scott Keltie 1881—95. — Gothaischer genealogischer Hofkalendar nebst diplomatisch-statistischem Jahrbuch. 1881—96. — Neumann Spallart: Uebersichten über Production, Verkehr und Handel in der Weltwirtschaft. Jahrgang 1879—1889. Neumann Spallart: Uebersichten der Weltwirtschaft. Jahrgang 1883—84—1889.

régibb iskola hirdetett, mindamellett a nemzetközi forgalom adatainak statisztikai becse az újabb időkben sem csökkent, sőt inkább emelkedett. — Mert azon átalakulás, a melyen a nemzetek kereskedelme és egész gazdasága az ujkor kezdete óta átment s a mely a helyi kereskedést világkereskedéssé és az egymással alig, vagy csak lazán összefüggő helyi gazdaságokat úgyszólván világgazdasággá változtatta át: uj, a réginél sokkal nagyobb jelentőséget adott a nemzetközi kereskedelem statisztikájának. A nemzetközi kereskedelem ugyanis, mint a termelés és fogyasztás közti kapocs, az egyes országok termelő képességét valamint fogyasztó erejét, minőségét és mérvét juttatja kifejezésre, statisztikája ennél fogva a legalkalmasabb eszköz a különböző világrészek és országok termelésének és szükségletének s ezzel az egész világ gazdaságának megvilágítására.

Ezen szempontok által vezéreltetve mindenekelőtt adjuk a nemzetközi forgalom általános áttekintését, azután bemutatjuk a legjelentékenyebb kereskedelmi forgalommal bíró államok forgalmát be- és kiviteli országok szerint, külön adva számot a hazánk és a monarchia közgazdasági szempontjából közvetlenebb érdekekkel bíró balkán államok forgalmáról, itt azonban a tér szükére való tekintettel csupán az utolsó év adataira terjeszkedve ki. Hasonlóképen csupán az utolsó évi adatokra terjeszkedve ki, részletezzük a jelzett országok külforgalmában főszerepet játszó árukat, melyek a bevételnél a fogyasztási képességre és a szükségletekre, a kivitelnél pedig az egyes országok termelőképességére vetnek világot.

A nemzetközi forgalom áttekintése. — Az öt világrész különböző országainak áruforgalmát a legutóbbi három esztendőben, a melyről hézagtalan adataink vannak, az alábbi kimutatás tünteti fel. Megjegyzendő, hogy most is, mint előző kimutatásunkban, a különböző pénznemek átszámítása osztr. értékű forintokká, a névérték alapján történt és sem az ágió, sem az esetleges diságio nem vétetett számításba; az orosz papírrubelt azonban ez alkalommal egy forinttal vettük egyenlőnek, a miben az angolok példáját követtük, a kik átszámításaiknál 10 papírrubelt vesznek egy font sterlinggel egyenértékűnek. Így legalább a számok egyuttal az eredeti orosz értéket is mutatják s bárki azokat más kulcs szerint is átszámíthatja.

Sorszám	Világrész és ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		1891	1892	1893	1891	1892	1893	1891	1892	1893
		millió forintokban								
I. Európa.										
1	Nagy-Britannia és Írország	4.354.4	4.237.9	4.046.9	2.461.4 ¹⁾	2.270.7	2.180.9	7.434.6	7.154.2	6.818.3
2	Németország	2.201.7	2.113.5	2.067.1	1.587.8	1.575.0	1.622.3	3.789.5	3.688.5	3.689.4
3	Franciaország	1.907.1	1.675.2	1.541.7	1.428.0	1.384.3	1.294.6	3.335.1	3.059.5	2.836.1
4	Németalföld	1.152.6	1.089.8	1.197.4	969.4	963.8	949.1	2.122.0	2.053.6	2.146.5
5	Osztrák-Magyar Monarchia	612.9	621.8	670.1	786.7	722.7	805.5	1.399.6	1.344.5	1.475.6
6	Belgium	719.9	614.7	630.0	607.6	547.8	542.4	1.327.5	1.162.5	1.172.4
7	Európai Oroszország	339.0	346.4	395.0	643.6	399.6	520.3	982.6	746.0	915.3
8	Olaszország	450.6	469.2	476.5	350.7	383.2	385.6	801.3	852.5	862.1
9	Spanyolország	407.5	340.2	308.3	372.2	303.8	283.9	779.7	644.0	592.2
10	Svájc	373.8	348.0	331.6	268.6	263.0	258.6	642.2	611.0	589.6
11	Svédország	205.6	201.1	185.0	179.9	183.1	182.5	385.5	384.2	367.5
12	Törökország	230.9	220.2	220.2	138.3	140.1	140.1	359.2	360.3	360.3
13	Dánia	186.0	180.4	178.1	138.5	140.3	130.7	324.5	320.7	308.8
14	Románia	174.3	152.3	172.2	109.9	114.1	148.3	284.2	266.4	320.5
15	Norvégia	124.9	120.0	113.7	69.0	66.1	75.7	197.4	190.4	189.4
16	Portugália	92.1	71.8	89.3	49.8	57.4	54.4	141.9	129.2	143.7
17	Finnország	59.3	59.0	51.1	42.2	37.9	46.5	101.5	96.9	97.6
18	Görögország	56.1	47.7	36.6	43.0	32.9	35.2	99.1	80.6	71.2
19	Bulgária	32.5	30.9	36.3	28.4	29.8	36.6	60.9	60.7	72.9
20	Szerbia	17.1	14.8	13.9	21.0	18.6	18.7	38.1	33.4	32.3
Európa összesen		13.688.2	12.955.0	12.760.2	10.918.3	10.284.1	10.302.1	24.603.6	23.239.1	23.062.3
II. Ázsia.										
1	Br.-K.-India	690.3	665.8	626.0	1.001.4	1.080.3	1.065.3	1.691.7	1.746.1	1.691.3
2	China ¹⁾	334.4	299.2	301.9	248.2	223.3	229.6	582.6	522.5	531.5
3	Br.-Straits-Settlements	216.6	200.4	202.4	201.3	190.7	182.9	417.9	391.1	385.3
4	Németalföldi-K. India	140.7	135.0	141.2	179.2	173.8	162.7	319.9	308.8	303.9
5	Japán	127.7	151.9	178.7	159.2	182.4	180.8	286.9	334.3	359.3
6	Ázsiai-Oroszország	40.2	45.5	52.6	77.9	68.7	74.8	118.1	114.2	127.4
7	Brit-Ceylon	48.6	45.7	44.5	42.9	40.2	42.4	91.5	85.9	86.9
8	Egy. országok ²⁾ hozzávetőleg	130.0	130.0	130.0	120.0	120.0	120.0	250.0	250.0	250.0
Összesen		1.728.5	1.673.8	1.677.3	2.030.1	2.079.4	2.058.3	3.758.6	3.752.9	3.735.8
III. Afrika.										
1	Egyiptom	95.4	93.3	90.2	143.9	137.9	131.7	239.3	231.2	221.9
2	Algír	107.6	95.9	95.6	89.1	91.3	67.9	196.7	187.2	163.5
3	Fokföld	85.6	95.7	115.4	111.3	122.1	131.6	197.1	217.8	247.0
4	Brit-Mauritius	25.9	35.4	34.0	24.5	18.6	28.2	50.4	54.0	62.2
1) Hazai és idegen árúk kivitele. — 2) Az 1881—85. évi átlag helyett 1885-ben; Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét. — 3) Az előző év adatai.										
4) A kínai tael, a különböző idegen államokról szerkesztett angol abstract szerint 1881-ben 2 frt 77 ¹ / ₁₆ kr, 1882-ben 2 frt 84 ¹ / ₁₆ kr, 1883-ban 2 frt 80 ¹ / ₁₆ kr, 1884-ben 2 frt 79 ¹ / ₁₆ kr, 1885-ben 2 frt 64 ¹ / ₁₆ kr, 1886-ban 2 frt 50 ¹ / ₁₆ kr, 1887-ben 2 frt 41 ¹ / ₁₆ kr, 1888-ban 2 frt 34 ¹ / ₁₆ kr, 1889-ben 2 frt 36 ¹ / ₁₆ kr, 1890-ben 2 frt 59 ¹ / ₁₆ kr, 1891-ben 2 frt 45 ¹ / ₁₆ kr, 1892-ben 2 frt 17 ¹ / ₁₆ kr, 1893-ban 1 frt 96 ¹ / ₁₆ krral számítottát át. — 5) Franciaza Cochinchina és Franciaza Kelet-India, Philippini szigetek, Sziam, Perzsia és Britt-Labuan.										

¹⁾ Hazai és idegen árúk kivitele. — ²⁾ Az 1881—85. évi átlag helyett 1885-ben;

Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét. — ³⁾ Az előző év adatai.

⁴⁾ A kínai tael, a különböző idegen államokról szerkesztett angol abstract szerint 1881-ben 2 frt 77¹/₂ kr, 1882-ben 2 frt 84¹/₂ kr, 1883-ban 2 frt 80¹/₂ kr, 1884-ben 2 frt 79¹/₂ kr, 1885-ben 2 frt 64¹/₂ kr, 1886-ban 2 frt 50¹/₂ kr, 1887-ben 2 frt 41¹/₂ kr, 1888-ban 2 frt 34¹/₂ kr, 1889-ben 2 frt 36¹/₂ kr, 1890-ben 2 frt 59¹/₂ kr, 1891-ben 2 frt 45¹/₂ kr, 1892-ben 2 frt 17¹/₂ kr, 1893-ban 1 frt 96¹/₂ krrel számított át. — ⁵⁾ Francia Cochinchina és Francia Kelet-India, Philippini szigetek, Sziam, Perzsia és Britt-Labuan.

Sorszám	Világ-rész és ország	Bevitel			Kivitel			Összes forgalom		
		1891	1892	1893	1891	1892	1893	1891	1892	1893
		millió forintokban								
5	Egyéb brit bir- tokok ¹⁾	56 ¹	49 ⁴	45 ⁷	35 ²	33 ⁸	35 ¹	91 ³	83 ²	80 ⁸
6	Más országok ²⁾ hozzávetőleg ...	71 ⁰	71 ⁰	71 ⁰	51 ⁰	51 ⁰	51 ⁰	122 ⁰	122 ⁰	122 ⁰
	Afrika összesen	441 ⁸	440 ⁷	451 ⁹	455 ⁰	454 ⁷	445 ⁵	896 ⁸	895 ⁴	897 ⁴
IV. Amerika.										
1	Éjszakamerikai Egy.-Allamok	1.774 ³	1.737 ⁵	1.819 ⁴	1.831 ⁸	2.133 ⁰	1.745 ¹	3.631 ⁷	3.900 ⁹	3.598 ⁷
2	Brazília ³⁾	292 ⁶	292 ⁶	292 ⁶	357 ⁵	357 ⁵	357 ⁵	650 ¹	650 ¹	650 ¹
3	Brit-Canada	246 ⁵	261 ⁸	265 ²	202 ²	234 ²	243 ⁶	448 ⁷	496 ⁰	508 ⁸
4	Argentínai közt.	134 ⁴	182 ⁹	192 ⁴	199 ⁴	226 ⁷	188 ²	333 ⁸	409 ⁶	380 ⁶
5	Chili	133 ⁷	163 ⁸	143 ³	137 ⁹	134 ⁸	151 ⁷	271 ⁶	298 ⁶	295 ⁰
6	Mexico	109 ² ⁴⁾	100 ²	91 ²	132 ⁹	158 ⁵	183 ⁸	242 ¹	258 ⁷	275 ⁰
7	Brit-Ny.-India	60 ⁸	62 ⁵	69 ³	56 ⁵	62 ⁰	69 ⁷	117 ³	124 ⁵	139 ⁰
8	Uruguay	39 ⁹	38 ⁶	41 ³	56 ⁷	54 ⁵	58 ¹	96 ⁶	93 ¹	99 ⁴
9	Brit-Guyana	17 ¹	17 ⁸	19 ²	25 ³	24 ³	23 ⁶	42 ¹	42 ¹	42 ⁸
10	Uj-Foundland ...	14 ³ ⁴⁾	15 ⁰	15 ⁸	15 ³ ⁴⁾	14 ⁶	13 ⁸	29 ⁸ ⁴⁾	29 ⁶	29 ⁶
11	Kisebb brit bir- tokok ⁵⁾	6 ⁷	6 ³	5 ⁷	5 ⁴	4 ⁷	5 ¹	12 ¹	11 ⁰	10 ⁸
12	Egyéb országok hozzávetőleg ⁶⁾	335 ⁰	335 ⁰	335 ⁰	435 ⁰	435 ⁰	435 ⁰	770 ⁰	770 ⁰	770 ⁰
	Amerika összes.	3.164 ⁵	3.214 ⁰	3.290 ⁴	3.481 ⁷	3.870 ²	3.509 ⁴	6.646 ²	7.084 ²	6.799 ⁸
V. Ausztrália.										
1	Uj-Dél Wales ...	253 ⁸	207 ⁸	181 ¹	259 ⁴	219 ⁷	229 ²	513 ²	427 ⁵	410 ³
2	Victoria	217 ¹	171 ⁷	132 ⁸	160 ¹	142 ¹	133 ¹	377 ²	313 ⁸	265 ⁹
3	Uj-Zeeland	65 ⁰	69 ⁴	69 ¹	95 ⁷	93 ³	89 ¹	160 ⁷	162 ⁷	159 ⁰
4	Dél-Ausztrália	99 ⁶	73 ⁹	79 ³	105 ¹	78 ²	84 ⁶	204 ⁷	152 ¹	163 ⁹
5	Queensland	50 ⁸	43 ⁸	43 ⁵	83 ¹	91 ⁷	96 ³	133 ⁹	135 ⁵	139 ⁸
6	Tasmania	20 ⁵	15 ⁰	10 ⁶	14 ⁴	13 ⁵	13 ⁵	34 ⁹	28 ⁵	24 ¹
7	Ny.-Ausztrália	12 ⁸	13 ⁹	14 ⁹	8 ⁰	8 ⁸	9 ²	20 ⁸	22 ⁷	24 ¹
8	Egy. részek hoz- závetőleg ⁷⁾ ...	24 ⁰	24 ⁰	24 ⁰	35 ⁰	35 ⁰	35 ⁰	59 ⁰	59 ⁰	59 ⁰
	Ausztrália össz.	743 ⁶	619 ⁵	555 ³	760 ⁸	682 ³	690 ⁸	1.504 ⁴	1.301 ⁸	1.246 ¹
Ismétlés.										
1	Európa	13.688 ³	12.955 ⁰	12.760 ²	10.918 ⁸	10.284 ¹	10.302 ¹	24.606 ⁶	23.239 ¹	23.062 ³
2	Ázsia	1.728 ⁵	1.673 ⁵	1.677 ³	2.030 ¹	2.079 ⁴	2.058 ⁵	3.758 ⁶	3.752 ⁹	3.735 ⁸
3	Afrika	441 ⁸	440 ⁷	451 ⁹	455 ⁰	454 ⁷	445 ⁵	896 ⁸	895 ⁴	897 ⁴
4	Amerika	3.164 ⁵	3.214 ⁰	3.290 ⁴	3.481 ⁷	3.870 ²	3.509 ⁴	6.646 ²	7.084 ²	6.799 ⁸
5	Ausztrália	743 ⁶	619 ⁵	555 ³	760 ⁸	682 ³	690 ⁸	1.504 ⁴	1.301 ⁸	1.246 ¹
	Mindössze ...	19.766 ⁷	18.902 ⁷	18.735 ¹	17.645 ⁹	17.370 ⁷	17.008 ³	37.412 ⁶	36.273 ⁴	35.741 ⁴

¹⁾ Natal, Szt.-Ilona, Lagos, Gold Coast, Sierra-Leona és Gambia. — ²⁾ Marokkó, Tunis, Tripolis, Zanzibar, Reunion, Francia-Senegal, Elefántcsontpartvidék, Francia-Kongó, Portugál gyarmatok, Mayotte és Nossi Bé. — ³⁾ 1890. évi adatok. — ⁴⁾ 1891. és 1893. évi adatok átlagai. — ⁵⁾ Britt-Honduras, Bermuda és Sólým szigetek. — ⁶⁾ Cuba, Peru, Venezuela, Középamerika, Portorico, Columbia, Haiti, Bolivia, Ecuador, San-Domingo, Surinam, Paraguay, Francia-Nyugat-India, Francia-Guyana, St.-Pierre és Miquelon. — ⁷⁾ Havai, Uj-Caledonia, Tahiti, Fidji és Samoa szigetek.

E kimutatás megközelítőleg feltünteti az egész földkerekségének külkereskedelmi forgalmát. Benne lehetőleg a speciális áruforgalom adatait vettük fel, tehát a bevitelnél azon áruk értékét, melyek a saját fogyasztás számára vitettek be, a kivitelnél pedig az egyes országok saját terményeinek és gyártmányainak kivitelét. Némely országok azonban, mint Spanyolország, Svédország, Románia, Törökország, Mexico és a brit gyarmatok csak általános (generalis) áruforgalmukat mutatják ki s az ebben foglalt átvitel kétszer jön számításba. Hasonlóképen a nemes fémek forgalmát is kihagytuk összeállításunkból, minthogy az értékmérőül és csereeszközül szolgáló nemes fémek a többi áruktól sok tekintetben különböző, sőt ellentétes természettel bírnak. Következétesen azonban ez elvet sem lehetett keresztül vinni, minthogy némely ország, mint pl. Svájc, Románia, Görögország, Mexico, Chili, Brazília, az Argentínai köztársaság, Uruguay s a brit birtokok a nemes fémek forgalmát a tulajdonképeni áruforgalomtól nem különítik el. Ezen országok egy részében azonban, különösen Mexicóban, Braziliában, Chiliben és az ausztráliai brit gyarmatokban, mint kiválóan nemes fémtermelő országokban, a nemes fémek ugyis áru természetével bírnak s így felvételük az áruforgalomban teljesen indokolt.

A forgalom nagysága tekintetében első helyen a hatalmas gyarmatokkal és emellett fejlett közgazdasággal bíró Nagy-Britannia áll; évi forgalma ugyszólván egy ötödere tehető a föld összes számbavehető forgalmának. Jóval mögötte következnek azután a Németbirodalom és az Észak-Amerikai Egyesült-Államok, majd Franciaország, Németalföld, Britt-Kelet-India, az Osztrák-Magyar Monarchia és Belgium, a melyek összes évi forgalma egyenkint meghaladja az egy milliárd forintot, Nagy-Britanniával együtt pedig a föld kereskedelmi forgalmának jóformán két harmadát teszik.

Nemzetközi forgalom a származási és rendeltetési hely részletezésével. — Itt ismételve hangsúlyozzuk azon már más helyen is jelzett körülményt, hogy a nemzetközi forgalomba jutó áruk származási és rendeltetési helyének konstatalása nem mindig történik a kívánatos pontossággal; következőleg az alábbi táblázatokban foglalt részletes kimutatások sem felelhetnek meg teljesen a valóságnak.

A legjelentékenyebb külkereskedelmi forgalommal bíró országok forgalmát származási és rendeltetési országok szerint az alábbi táblázatokban tüntetjük fel világrészenként s ebben a keretben összes külforgalmuknak nagysága szerinti sorrendben, — az áruforgalmukban szereplő államokat viszont az érték nagysága szerint sorakoztatva, a melylyel azok az 1894. évi behozatalban, illetve kivitelben szerepelnek;

Sorszám	Az árúk származási illetőleg rendeltetési helye	A bevitel illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					%o-ban		
		átlag 1881—1885	átlag 1886—1890	1892	1893	1894	átlag 1881—1885	átlag 1886—1890	1894
I. Európa.									
I. Nagy-Británia és Írország.									
a) Bevitel:									
1	Északam. Egyes.-								
	Államok	927'1	874'3	1.081'9	917'8	896'1	23'20	22'44	21'95
2	Franciaország ...	381'7	406'4	435'2	436'6	434'5	9'55	10'43	10'65
3	Ausztrália	259'4	252'6	305'4	298'7	318'6	6'49	6'48	7'80
4	Britt-K.-India ...	355'5	324'6	305'1	262'3	276'5	8'90	8'33	6'77
5	Németalföld	248'7	258'6	288'2	288'5	276'1	6'22	6'64	6'77
6	Németország	247'6	251'7	257'3	263'6	268'7	6'20	6'46	6'58
7	Oroszország	180'2	213'5	151'2	185'7	236'0	4'51	5'48	5'78
	Es pedig:								
	az ész. kikötőkből	119'1	113'4	97'4	103'3	120'8	2'98	2'91	2'96
	a déli »	61'1	100'1	53'8	82'4	115'2	1'53	2'57	2'82
8	Belgium	145'7	159'4	170'1	168'5	170'5	3'65	4'09	4'18
9	Britt-Északam. ...	110'7	109'8	145'7	133'4	129'1	2'77	2'82	3'16
10	Spanyolország ...	105'5	108'7	109'2	103'5	105'5	2'64	2'79	2'59
11	Dánia	52'4	65'6	80'4	89'4	95'6	1'31	1'68	2'34
12	Egyiptom	91'3	78'5	105'3	88'5	92'8	2'29	2'02	2'28
13	Svédország	81'3	81'3	82'3	84'2	83'3	2'03	2'09	2'03
14	Argentína	11'6	25'3	45'4	48'4	61'7	0'29	0'65	1'51
15	Törökország	49'2	44'5	55'6	49'8	48'9	1'23	1'14	1'20
	Es pedig:								
	ázsiai Törökorsz.	31'4	32'6	42'6	38'4	38'8	0'79	0'84	0'95
	európai »	17'8	11'9	13'0	11'4	10'1	0'44	0'30	0'25
16	Br.-Straits-Settl.	44'1	50'1	48'7	45'2	45'8	1'10	1'29	1'12
17	Jóreményfok	50'7	45'7	45'9	48'0	43'0	1'27	1'17	1'06
18	Rómánia	34'3	34'5	29'7	42'2	39'9	0'86	0'89	0'98
19	Brazília	55'5	46'9	35'1	46'4	39'4	1'39	1'20	0'97
20	Chili	29'4	28'6	38'7	38'0	37'1	0'74	0'73	0'91
21	Norvégia	28'9	31'1	35'8	35'1	36'6	0'72	0'80	0'89
22	China (H.-Kong és Macao nélkül)	99'1	64'3	35'8	38'9	35'4	2'48	1'65	0'86
23	Olaszország	32'6	31'2	32'8	29'4	31'3	0'82	0'80	0'77
24	Portugália	32'4	29'0	34'4	23'8	23'9	0'81	0'74	0'58
25	Br.-Nyug.-India	32'2	19'0	19'5	17'4	19'4	0'80	0'49	0'48
26	Osztr.-M. mon. ...	19'5	18'7	12'4	16'3	13'9	0'49	0'48	0'34
27	Jáva	33'5	23'5	15'3	13'5	5'1	0'84	0'60	0'10
28	Egyéb országok	255'7	244'0	235'5	233'2	218'7	6'40	6'27	5'35
	Összesen	3.995'8	3.896'1	4.237'9	4.046'9	4.083'4	100'00	100'00	100'00

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					%o-ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
	<i>Ebből :</i>								
	1. Idegen orsz. ...	3.056 ¹	3.004 ¹	3.260 ³	3.129 ²	3.144 ³	76 ⁴⁸	77 ⁸⁸	77 ⁰⁰
	2. Britt birt. ...	939 ⁷	892 ⁰	977 ⁷	917 ⁷	939 ¹	23 ⁵²	22 ⁸⁹	22 ⁹⁹
	b) Kivitele :								
	I. Belföldi termékekből:								
1	Britt-K.-India ...	300 ¹	318 ¹	279 ⁰	287 ⁸	293 ⁰	12 ⁹²	13 ⁵⁰	13 ⁵⁸
2	É.-Am. Egy.-Áll.	269 ¹	295 ³	265 ⁵	239 ⁶	188 ⁰	11 ⁵⁹	12 ⁵³	8 ⁷¹
3	Németország ...	179 ⁸	169 ³	175 ⁸	177 ⁰	178 ⁰	7 ⁷⁴	7 ¹⁹	8 ²⁵
4	Ausztrália ...	240 ⁰	226 ⁶	192 ⁸	150 ⁸	160 ³	10 ³³	9 ⁶²	7 ⁴³
5	Franciaország ...	167 ⁴	146 ⁴	146 ⁹	133 ⁷	135 ³	7 ²¹	6 ²²	6 ²⁷
6	Németalföld ...	93 ⁸	89 ⁵	88 ⁴	92 ⁵	87 ⁹	4 ⁰⁴	3 ⁸⁰	4 ⁰⁷
7	Belgium ...	79 ⁶	71 ¹	69 ⁴	71 ³	76 ³	3 ⁴³	3 ⁰²	3 ⁵⁴
8	Brazília ...	64 ⁰	63 ⁶	79 ¹	77 ⁷	75 ³	2 ⁷⁶	2 ⁷⁰	3 ⁴⁹
9	Jóreményfok ...	42 ⁵	43 ⁸	60 ²	72 ³	69 ⁵	1 ⁸³	1 ⁸⁵	3 ²²
10	Oroszország ...	52 ³	49 ⁰	53 ⁶	63 ⁷	68 ⁹	2 ²⁵	2 ⁰⁸	3 ¹⁹
	<i>És pedig :</i>								
	az ész. kikötőkbe	43 ⁶	38 ⁴	43 ⁴	52 ⁶	58 ⁰	1 ⁸⁸	1 ⁶³	2 ⁷³
	»	8 ⁷	10 ⁶	10 ²	11 ¹	10 ⁹	0 ³⁷	0 ⁴⁵	0 ⁴⁶
11	Törökország ...	65 ⁰	59 ¹	63 ⁴	59 ⁵	63 ⁵	2 ⁸⁰	2 ⁵¹	2 ⁹⁴
	<i>És pedig :</i>								
	ázsiai Törökorsz.	30 ⁸	28 ²	30 ⁸	28 ⁴	34 ²	1 ³³	1 ¹⁹	1 ⁵⁸
	európai »	34 ²	30 ⁹	32 ⁶	31 ¹	29 ³	1 ⁴⁷	1 ³²	1 ³⁶
12	Britt-Északam. ...	86 ³	77 ⁸	74 ³	72 ⁰	63 ¹	3 ⁷¹	3 ³⁰	2 ⁹²
13	Olaszország ...	67 ⁷	69 ⁰	55 ⁶	52 ¹	55 ⁶	2 ⁹¹	2 ⁹³	2 ⁵⁸
14	China ...	48 ³	58 ⁷	57 ⁸	46 ¹	44 ⁵	2 ⁰⁸	2 ⁵⁰	2 ⁰⁶
15	Argentínai közt.	45 ⁸	76 ⁴	56 ⁵	55 ⁴	45 ¹	1 ⁹⁷	3 ²⁴	2 ¹⁰
16	Egyiptom ...	30 ⁷	30 ²	31 ⁹	33 ⁶	40 ⁰	1 ³²	1 ²⁸	1 ⁸⁵
17	Spanyolország ...	36 ³	38 ³	46 ⁷	36 ¹	39 ⁵	1 ⁵⁶	1 ⁶²	1 ⁸³
18	Hong-Kong ...	33 ⁰	24 ⁷	18 ⁰	18 ²	18 ⁰	1 ⁴²	1 ⁰⁴	0 ⁸³
19	Egyéb országok	421 ⁰	449 ⁶	455 ⁸	441 ⁵	456 ⁴	18 ¹³	19 ⁰⁷	21 ¹⁴
	<i>Ebből :</i>								
	Osztr.-M. mon. ...	8 ²	10 ¹	11 ⁴	10 ⁹	14 ³	0 ³⁵	—	0 ⁶⁶
	Összesen ...	2.322 ⁷	2.356 ⁵	2.270 ⁷	2.180 ⁹	2.158 ²	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰	100 ⁰⁰
	<i>Ebből :</i>								
	1. Idegen orsz. ...	1.509 ⁸	1.548 ⁹	1.524 ⁴	1.460 ⁸	1.431 ⁸	65 ⁰⁰	—	66 ³⁴
	2. Britt birt. ...	812 ⁹	807 ⁶	746 ³	720 ¹	726 ⁴	35 ⁰⁰	—	33 ⁶⁶

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					‰-ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894

II. Idegen és gyarmati termékekből:									
1	Északam. Egyes.-Államok	83'0	123'2	148'6	117'6	119'7	13'17	19'81	20'65
2	Németország	119'1	115'4	120'6	102'6	114'2	18'89	18'55	19'70
3	Franciaország	109'9	77'1	66'5	64'3	62'3	17'43	12'38	10'75
4	Belgium	64'6	60'0	58'7	58'9	54'1	10'25	9'65	9'33
5	Németalföld	69'2	65'8	67'9	65'0	50'9	10'98	10'58	8'78
6	Oroszország	26'4	27'9	35'2	39'9	46'5	4'19	4'48	8'02
	<i>És pedig:</i>								
	<i>az ész. kikötőkbe</i>	23'2	25'5	33'3	37'0	43'2	3'68	4'10	7'45
	<i>a déli »</i>	3'2	2'4	1'9	2'9	3'3	0'51	0'38	0'57
7	Ausztrália	28'3	27'1	22'5	19'0	19'4	4'49	4'36	3'35
8	Britt-Északam.	10'1	11'5	11'0	13'6	10'7	1'60	1'85	1'84
9	Svédország	11'4	11'5	10'9	10'5	10'6	1'81	1'85	1'82
10	Britt-K.-India	15'8	13'8	11'4	11'6	8'1	2'50	2'22	1'40
11	Olaszország	9'7	8'4	7'4	7'7	6'3	1'54	1'35	1'09
12	Spanyolország	9'3	6'9	5'4	5'7	4'6	1'48	1'11	0'79
13	Egyéb országok	73'6	73'4	79'5	73'9	72'3	11'67	11'81	12'48
	<i>Ebből:</i>								
	<i>Osztr.-M. mon. ...</i>	4'0	4'1	3'8	4'5	4'9	0'63	0'65	0'84
	<i>Összesen</i>	634'4	622'0	645'6	590'5	579'7	100'00	100'00	100'00
	<i>Ebből:</i>								
	<i>1. Idegen orsz. ...</i>	557'0	550'7	579'8	524'8	520'2	88'37	88'54	89'74
	<i>2. Britt. birt. ...</i>	73'4	71'3	65'8	65'7	59'5	11'63	11'46	10'26

2. Németország.									
a) Bevitele:									
1	N.-Britt. és Írorsz.	220'2	267'6	310'5	328'2	304'3	14'15	15'31	14'19
2	Osztr.-M. mon. ...	222'1	238'5	287'7	290'1	290'9	14'27	13'64	13'56
3	Oroszorsz. (Eur. és ázsiai)	189'2	201'2	290'4	167'7	272'0	12'16	11'51	12'69
4	Északam. E.-Áll.	67'2	111'7	228'3	229'1	266'5	4'31	6'38	12'42
5	Franciaország és Algír	120'7	117'8	130'9	120'7	107'0	7'76	6'74	4'99

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke						
		millió forintokban					‰-ban	
		átlag 1881—1885	átlag 1886—1890	1892	1893	1894	átlag 1881—1885	átlag 1886—1890 1894
6	Németalföld	120'7	128'2	141'1	107'1	99'6	7'76	7'33 4'64
7	Belgium	129'9	147'6	125'9	94'9	85'8	8'37	8'44 4'00
8	Britt-K.-India ...	13'4	30'3	78'5	89'4	82'1	0'86	1'74 3'83
9	Olaszország	33'0	58'3	67'1	74'9	70'7	2'12	3'34 3'29
10	Svájcz	79'7	81'1	72'4	71'8	68'1	5'12	4'64 3'18
11	Argentina ²⁾	15'9	33'3	54'8	46'7	52'0	1'02	1'31 2'43
12	Britt-Ausztrália	2'9	12'4	19'6	48'9	48'9	0'19	0'71 2'27
13	Brazília	1'5	25'2	17'3	63'1	45'6	0'09	1'44 2'13
14	Dánia	11'8	16'9	37'5	25'1	36'7	0'75	0'96 1'71
15	Svédország	8'4	17'7	26'1	30'7	31'7	0'54	1'02 1'48
16	Románia	4'3	5'4	14'6	42'0	29'6	0'28	0'31 1'38
17	Hamburg-Altona	201'8	135'7	8'4	7'5	6'2	12'97	7'76 0'28
18	Bréma	69'9	25'3	¹⁾	¹⁾	¹⁾	4'49	1'45 —
19	Egyéb országok	43'5	93'9	214'2	230'0	245'0	2'79	5'37 11'53
	Összesen	1.556'1	1.748'1	2.113'5	2.067'1	2.142'7	100'00	100'00 100'00
b) Kivitele :								
1	N.-Brit. és Írorsz.	248'1	274'9	320'0	336'7	317'2	15'88	17'38 20'79
2	Osztr.-M. mon....	158'8	153'2	188'3	210'3	200'8	10'17	9'69 13'16
3	Északam. E.-Áll.	89'3	149'2	173'3	177'2	135'5	5'72	9'43 8'88
4	Németalföld	120'9	124'2	116'9	120'3	122'0	7'74	7'85 8'00
5	Oroszorsz. (Eur. és ázsiai)	86'5	76'2	119'7	92'3	97'4	5'56	4'82 6'39
6	Svájcz	83'8	80'9	76'9	93'7	94'2	5'38	5'11 6'18
7	Franciaország és Algír	150'5	112'7	101'4	101'6	94'1	9'64	7'13 6'17
8	Belgium	82'4	77'5	70'4	73'9	74'9	5'28	4'89 4'91
9	Dánia	28'0	30'4	37'8	40'4	41'7	1'78	1'92 2'73
10	Olaszország	40'1	45'9	45'6	42'7	41'2	2'57	2'90 2'70
11	Svédország	27'5	31'8	33'8	35'4	36'5	1'75	2'01 2'39
12	Hamburg-Altona	300'3	232'9	19'2	15'4	18'3	19'23	14'72 1'20
13	Románia	8'4	15'3	19'7	21'8	18'2	0'52	0'97 1'19
14	Törökország	3'6	9'7	19'9	20'5	17'4	0'23	0'61 1'14
15	Spanyolország ...	18'0	18'4	20'3	16'5	15'3	1'14	1'16 1'00
16	Bréma	48'6	24'9	—	—	—	3'11	1'57 —
17	Egyéb országok	67'2	124'0	201'8	223'6	201'0	4'30	7'84 13'17
	Összesen	1.562'0	1.582'1	1.575'0	1.622'3	1.525'7	100'00	100'00 100'00

¹⁾ Bréma adatait l. Hamburgnál. — ²⁾ Egész 1890-ig bezárólag az adatok a La Plata államokra: Argentínai köztársaságra, Uruguayra és Paraguyra együttesen vonatkoznak, minthogy ez évig a jelzett államok csak összefoglalva mutattak ki.

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% - ban		
		átlag 1881 — 1885	átlag 1886 — 1890	1892	1893	1894	átlag 1881 — 1885	átlag 1886 — 1890	1894
3. Franciaország.									
a) Bevitel:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	262'0	215'5	222'0	196'8	192'1	14'29	12'77	12'47
2	Belgium	187'2	178'2	155'1	157'9	148'8	10'21	10'56	9'66
3	Északam. E.-Áll.	144'1	119'2	213'4	126'8	130'8	7'86	7'06	8'49
4	Németország	174'7	134'3	135'0	129'2	124'1	9'53	7'96	8'06
5	Oroszország	87'0	80'1	66'2	94'1	112'8	4'74	4'75	7'32
6	Britt.-K.-India ...	89'0	76'7	80'4	86'9	84'7	4'85	4'54	5'50
7	Algír	40'7	66'0	78'1	57'0	83'1	2'22	3'91	5'40
8	Spanyolország ...	141'6	147'3	111'2	83'4	70'5	7'72	8'73	4'58
9	Argentínai közt.	70'3	82'3	70'9	66'6	67'2	3'83	4'88	4'36
10	Olaszország	148'3	84'3	53'0	60'5	48'6	8'09	4'99	3'16
11	China	33'5	44'4	54'1	52'7	39'2	1'83	2'63	2'55
12	Törökország	51'3	46'8	46'6	42'6	37'9	2'80	2'74	2'46
13	Oszt.-M. mon. ...	48'0	44'7	24'9	28'1	35'0	2'62	2'65	2'27
14	Svájc	48'1	41'3	36'8	30'0	26'6	2'62	2'45	1'73
15	Svédország	24'5	19'7	14'9	21'8	25'5	1'34	1'17	1'66
16	Brazília	21'1	26'2	33'0	29'2	22'4	1'15	1'55	1'45
17	Japán	15'5	19'6	21'4	24'2	19'8	0'85	1'13	1'29
18	Haiti	12'5	18'1	15'5	17'6	19'8	0'68	1'07	1'29
19	Németalföld	16'2	14'9	14'8	15'1	14'2	0'88	0'88	0'92
20	Egyiptom	13'6	11'2	11'6	10'4	12'1	0'74	0'67	0'79
21	Románia	10'6	18'0	14'4	14'0	12'0	0'58	1'07	0'77
22	Szt.-Péter és Mi- quelon	11'2	12'5	9'9	11'0	11'0	0'61	0'74	0'71
23	Uruguay	13'4	12'9	8'5	11'6	9'2	0'73	0'76	0'60
24	Norvégia	11'3	10'6	9'5	11'9	8'5	0'62	0'63	0'55
25	Németalf. India	12'5	12'6	13'1	11'7	7'9	0'68	0'75	0'51
26	Görögország	11'6	13'5	10'0	6'6	5'9	0'63	0'80	0'38
27	Portugália	11'0	16'7	3'2	2'0	2'7	0'60	0'99	0'18
28	Peru	11'2	13'7	2'2	2'8	1'5	0'61	0'81	0'10
29	Egyéb országok	111'7	107'3	145'5	139'0	166'3	6'09	6'36	10'79
Összesen		1.833'7	1.687'6	1.675'2	1.541'5	1.540'2	100'00	100'00	100'00

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					%o-ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
b) Kivitele:									
1	N.-Brit. és Írorsz.	354'8	364'8	410'9	384'5	365'2	26'23	26'51	29'66
2	Belgium	182'0	200'8	200'8	202'0	191'2	13'45	14'59	15'53
3	Németország	134'1	128'4	142'2	134'5	129'8	9'91	9'33	10'54
4	Algír	63'6	71'2	75'8	73'9	79'7	4'70	5'17	6'47
5	Északam. E.-Áll.	125'1	112'9	96'0	82'0	74'3	9'25	8'21	6'03
6	Svájc	90'3	88'7	91'2	69'1	52'0	6'68	6'45	4'23
7	Spanyolország ...	65'0	67'4	53'8	45'5	43'5	4'80	4'90	3'54
8	Olaszország	74'9	63'8	53'0	51'4	39'2	5'54	4'64	3'19
9	Brazília	25'6	26'6	27'8	30'2	32'0	1'89	1'93	2'60
10	Törökország	18'2	20'1	24'0	22'2	21'1	1'34	1'46	1'71
11	Argentínai közt.	41'2	52'9	25'0	23'8	20'2	3'05	3'85	1'64
12	Németalföld	15'9	13'6	19'8	21'0	20'2	1'18	0'99	1'64
13	Columbia	9'9	14'7	8'6	11'6	7'4	0'73	1'07	0'60
14	Osztr.-M. mon. ...	10'2	7'7	6'5	6'0	5'8	0'76	0'56	0'47
15	Egyéb országok	141'9	142'3	148'9	136'9	149'6	10'49	10'34	12'15
	Összesen	1.352'7	1.375'9	1.384'3	1.294'6	1.231'2	100'00	100'00	100'00
4. Németalföld. ¹⁾									
a) Bevitele:									
1	Németország	241'3	228'9	211'9	220'0	226'2	27'26	22'56	18'22
2	N.-Brit. és Írorsz.	232'0	243'3	226'4	225'2	209'2	26'21	24'16	16'85
3	Jáva és többi németalföld K.-Ind.	61'1	106'2	150'6	164'1	191'3	6'90	10'50	15'41
4	Oroszország	65'2	90'0	32'7	75'5	149'0	7'37	8'89	12'00
5	Belgium	116'3	144'1	156'7	149'3	136'9	13'14	14'24	11'02
6	É.-Am. Egy.-Áll.	48'6	47'1	126'6	131'8	112'3	5'49	4'65	9'04
7	Britt-K.-India ...	26'6	27'8	35'6	45'4	37'2	3'00	2'74	3'00
8	Spanyolország ...	13'5	16'6	18'7	21'5	24'7	1'53	1'64	1'99
9	Franciaország ...	15'4	16'9	17'8	17'1	18'3	1'74	1'67	1'47
10	Hamburg	16'2	19'7	16'7	14'9	12'9	1'83	1'94	1'04
11	Egyéb országok	48'9	71'0	96'1	132'6	123'7	5'53	7'01	9'96
	Ebből:								
	Osztr.-M. mon.	0'2	1'2	1'1	1'4	1'7	0'02	0'11	0'18
	Összesen	885'1	1.011'6	1.089'8	1.197'4	1.241'7	100'00	100'00	100'00

¹⁾ A némes fémek beszámitásával

¹⁾ A nemes fémek beszámításával.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% -ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
b) Kivitele :									
1	Németország	292'6	391'3	414'1	454'1	457'5	44'60	43'95	48'29
2	N.-Brit. és Írorsz.	146'8	239'2	276'9	217'9	221'3	22'38	26'86	23'86
3	Belgium	101'1	119'5	136'3	142'7	131'3	15'41	13'42	13'92
4	Jáva és többi németalföldi K.-Ind.	35'1	43'4	53'1	48'5	45'7	5'35	4'87	4'82
5	É.-Am. Egy.-Áll.	20'9	30'4	19'8	18'5	18'9	3'18	3'42	2'00
6	Hamburg	11'3	14'5	12'8	13'2	14'9	1'72	1'63	1'57
7	Olaszország	10'1	8'2	4'0	5'1	4'3	1'54	0'92	0'45
8	Egyéb országok	38'2	43'9	46'8	49'1	53'0	5'82	4'93	5'59
Ebből :									
Osztr.-M. mon. ...		0'3	1'5	0'2	0'2	0'2	0'05	0'17	0'03
Összesen		656'1	890'4	963'8	949'1	947'5	100'00	100'00	100'00
5. Belgium.									
a) Bevitel :									
1	Franciaország ...	119'7	116'9	119'9	111'4	112'8	19'79	19'40	17'91
2	Németország	80'6	63'6	67'1	72'0	73'8	13'32	10'57	11'72
3	N.-Brit. és Írorsz.	79'2	76'3	73'0	79'2	71'1	13'09	12'66	11'29
4	Németalföld	86'2	82'1	71'5	80'2	69'7	14'25	13'62	11'07
5	É.-Am. Egy.-Áll.	67'9	57'6	82'6	54'0	50'4	11'22	9'56	8'00
6	Oroszország	48'6	43'8	29'5	39'0	42'2	8'03	7'27	6'70
7	Argentínai közt.	19'5	25'2	27'1	33'4	35'8	3'22	4'18	5'68
8	Britt-K.-India ...	26'9	25'4	24'4	28'5	30'5	4'45	4'21	4'84
9	Románia	8'6	29'5	24'8	26'0	27'4	1'42	4'93	4'35
10	Svéd-és Norv. orsz.	14'4	17'6	17'0	20'0	18'8	2'38	2'92	2'99
11	Brazília	8'2	9'7	14'1	15'1	17'3	1'36	1'61	2'75
12	Uruguay	8'6	6'2	3'6	4'1	4'5	1'42	1'02	0'71
13	Egyéb országok	36'6	48'5	60'1	67'1	75'5	6'05	8'05	11'99
Ebből :									
Osztr.-M. mon. ...		0'4	0'8	2'4	2'2	2'5	0'06	0'13	—
Összesen		605'0	602'4	614'7	630'0	629'8	100'00	100'00	100'00

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% -ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
		b) Kivitele :							
1	Németország	87'0	85'5	125'2	120'4	117'7	16'71	16'29	22'58
2	Franciaország	160'4	137'5	124'2	124'1	114'2	30'80	26'20	21'90
3	N.-Brit. és Írorsz.	102'4	104'1	93'8	96'8	94'2	19'67	19'83	18'07
4	Németalföld	69'1	75'2	76'0	70'8	61'8	13'27	14'33	11'85
5	É.-Am. Egy.-Áll.	16'3	18'9	21'2	20'1	16'9	3'13	3'60	3'24
6	Svájc	10'7	11'5	12'9	11'3	11'1	2'05	2'19	2'13
7	Olaszország	11'9	14'4	9'0	9'8	9'3	2'29	2'74	1'78
8	Spanyolország	12'5	9'6	11'3	7'5	9'0	2'40	1'83	1'73
9	Egyéb országok	50'4	68'2	74'2	81'6	87'2	9'68	12'99	16'72
	Ebből :								
	Osztr.-M. mon....	2'0	2'3	2'4	2'4	2'1	0'38	0'44	0'40
	Összesen	520'7	524'9	547'8	542'4	521'4	100'00	100'00	100'00
6. Európai Oroszország.									
		a) Bevitete :							
1	N.-Brit. és Írorsz.	116'9	95'6	94'9	111'3	—	24'37	26'80	28'19
2	Németország	184'5	121'7	101'4	100'9	—	38'47	34'12	25'59
3	Ész.-Am. E.-Áll. ^{a)}	—	32'4	35'7	31'4	—	^{a)} —	9'08	7'95
4	Franciaország	19'1	14'5	17'4	27'4	—	3'98	4'07	6'83
5	Osztrák-Magyar monarchia	24'2	15'9	15'0	22'3	—	5'05	4'46	5'33
6	Olaszország	9'8	7'3	9'0	11'4	—	2'04	2'04	2'88
7	Belgium	13'5	6'9	4'9	10'7	—	2'82	1'93	2'86
8	Németalföld	6'6	4'3	3'7	7'4	—	1'38	1'21	1'87
9	Svéd- és Norvég-országok	6'1	5'6	7'0	8'7	—	1'27	1'57	2'45
10	Törökország	16'3	8'1	9'3	6'9	—	3'40	2'27	1'72
11	Egyéb országok	82'6	44'4	48'1	56'6	—	17'22	12'45	14'33
	Összesen	479'6	356'7	346'4	395'0	—	100'00	100'00	100'00

¹⁾ A százalékszámok itt az 1893-ik évre vonatkoznak. — ²⁾ Az egyéb országokra vonatkozó adatban foglaltatik.

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevétel, illetőleg kivétel értéke								
		millió forintokban					%-ban			
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894	
		b) Kivitele :								
1	N.-Brit. és Írorsz.	176'4	210'1	109'2	143'4	—	32'33	34'68	27'57	
2	Németország	168'2	164'0	136'2	131'2	—	30'82	27'07	25'23	
3	Franciaország	43'4	38'1	29'4	62'2	—	7'95	6'29	11'96	
4	Osztrák-Magyar- monarchia	28'9	24'9	20'6	31'4	—	5'30	4'11	6'03	
5	Olaszország	12'9	27'8	17'4	26'5	—	2'36	4'59	5'09	
6	Belgium	27'0	23'7	12'3	23'3	—	4'95	3'91	4'48	
7	Németalföld	36'8	44'1	13'9	20'3	—	6'74	7'28	3'90	
8	Svéd- és Norvég- országok	16'3	14'5	5'9	10'0	—	2'99	2'39	1'92	
9	Dánia	6'1	9'0	4'4	9'5	—	1'12	1'48	1'83	
10	Törökország	10'7	13'5	8'5	9'0	—	1'96	2'23	1'73	
11	Görögország	5'3	8'3	6'7	7'0	—	0'97	1'37	1'34	
12	Románia	6'4	5'3	4'9	5'9	—	1'17	0'87	1'12	
13	Egyéb országok	7'3	22'6	30'2	40'6	—	1'34	3'73	7'80	
	Összesen	545'7	605'9	399'6	520'3	—	100'00	100'00	100'00	
7. Olaszország.										
a) Bevitel :										
1	N.-Brit. és Írorsz.	120'7	118'3	97'8	100'6	91'8	23'09	21'29	20'97	
2	Németország	39'2	59'0	57'6	58'6	55'9	7'50	10'62	12'77	
3	Franciaország	119'2	89'8	67'4	63'5	52'4	22'80	16'16	11'97	
4	Osztr.-M. mon.	82'3	73'0	48'9	48'0	46'2	15'74	13'14	10'55	
5	É.-A. Egy.-Áll. és Canada	25'8	28'3	31'5	38'2	43'9	4'93	5'09	10'03	
6	Britt-K.-India	31'0	38'3	26'5	27'9	29'8	5'93	6'89	6'81	
7	Oroszország	15'2	49'0	49'7	52'2	28'7	2'91	8'81	6'55	
8	Svájc	21'5	25'8	19'8	20'6	17'3	4'11	4'64	3'95	
9	Belgium	9'3	14'6	10'9	11'2	9'9	1'78	2'63	2'26	
10	Törökország	19'2	18'0	12'6	11'3	6'3	3'67	3'23	1'44	
	És pedig :									
	európai Törökor.	15'1	16'1	10'4	8'2	4'8	2'89	2'89	1'09	
	ázsiai »	4'1	1'9	2'2	3'1	1'5	0'78	0'34	0'34	
11	Egyéb országok	39'4	41'7	46'6	44'4	55'6	7'54	7'50	12'70	
	Összesen	522'8	555'8	469'3	476'5	437'8	100'00	100'00	100'00	

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					%o-ban		
		átlag 1881—1885	átlag 1886—1890	1892	1893	1894	átlag 1881—1885	átlag 1886—1890	1894
		b) Kivitele:							
1	Svájcz	49'2	63'1	69'2	75'0	81'0	11'13	16'51	19'73
2	Franciaország ...	181'2	107'7	58'8	59'2	57'6	41'00	28'23	14'03
	Németország ...	35'2	41'1	58'2	58'2	57'0	7'96	10'77	13'88
4	Oszt.-Magy. mon.	50'7	35'5	42'3	47'8	50'4	11'47	9'31	12'27
5	N.-Brit. és Írorsz.	34'2	39'2	45'3	41'8	48'6	7'74	10'27	11'84
6	É.-Am. Egy.-Áll. és Canada ...	22'3	26'6	40'0	32'6	36'4	5'05	6'97	8'87
7	La Plata államok	9'2	15'6	12'4	16'9	14'6	2'08	4'09	3'56
8	Belgium	6'3	9'9	9'2	8'5	8'7	1'42	2'60	2'12
9	Britt-K.-India ...	8'3	5'7	5'8	6'0	5'4	1'88	1'49	1'31
10	Egyéb országok	45'4	37'2	42'0	39'6	50'9	10'27	9'76	12'39
	Összesen	442'0	381'6	383'2	385'6	410'6	100'00	100'00	100'00
8. Svájc z. ¹⁾									
a) Bevitel:									
1	Németország	99'5	107'5	91'0	95'1	97'1	32'89	30'75	29'39
2	Olaszország	44'8	49'7	55'9	58'8	57'5	14'81	14'22	17'41
3	Franciaország ...	72'2	87'3	71'8	44'6	44'1	23'87	24'97	13'35
4	Oszt.-Magy. mon.	26'2	38'8	27'0	30'5	32'1	8'66	11'10	9'75
5	Oroszország	8'5	9'4	19'7	22'1	22'3	2'81	2'69	6'75
6	N.-Brit. és Írorsz.	20'6	19'1	16'7	17'8	17'2	6'81	5'46	5'20
7	É.-Am. Egy.-Áll.	10'5	10'1	16'3	14'2	14'0	3'47	2'89	4'23
8	Belgium	7'1	11'2	7'9	8'5	9'2	2'35	3'20	2'78
9	Egyiptom	4'9	4'9	5'4	4'5	4'4	1'62	1'40	1'33
10	Egyéb országok	8'2	11'6	36'4	34'9	32'4	2'71	3'32	9'81
	Összesen	302'5	349'6	348'0	331'0	330'3	100'00	100'00	100'00
b) Kivitele:									
1	Németország	63'0	68'4	64'8	67'1	62'8	23'66	24'96	25'28
2	N.-Brit. és Írorsz.	39'8	42'0	47'0	47'2	47'0	14'95	15'33	18'92
3	Franciaország ...	58'1	54'2	41'0	29'7	29'2	21'82	19'78	11'76
4	É.-Am. Egy.-Áll.	31'1	33'1	30'5	32'0	28'7	11'67	12'08	11'55
5	Oszt.-Magy. mon.	15'1	14'8	14'9	16'0	15'7	5'67	5'40	6'32
6	Olaszország	24'1	22'3	18'3	17'1	15'2	9'05	8'14	6'12
7	Belgium	5'2	4'4	3'8	4'0	4'6	1'95	1'61	1'85
8	Egyéb országok	29'9	34'8	42'7	45'5	45'2	11'23	12'70	18'20
	Összesen	266'3	274'0	263'0	258'6	248'4	100'00	100'00	100'00

¹⁾ Az 1881—85-ös átlag helyett az 1885. év adatai állanak. Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

¹⁾ Az 1881—85-ös átlag helyett az 1885. év adatai állanak, Svájc csak ezen évtől kezdve mutatja ki áruforgalmának értékét.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					% -ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
II. Ázsia.									
Britt-Kelet-India. ¹⁾									
a) Bevitel.									
1	N.-Brit. és Írorsz.	410'7	480'3	482'7	440'0	520'0	81'12	78'53	70'32
2	Hong-Kong és China	19'2	21'6	22'4	22'4	25'5	3'79	3'53	3'45
3	Britt-Straits-Sett- lements	15'9	16'0	23'5	23'7	25'2	3'14	2'61	3'41
4	Ész.-Am.-E.-Áll.	7'1	11'6	11'9	11'3	20'1	1'40	1'89	2'72
5	Mauritius	11'0	15'2	17'1	14'6	17'8	2'17	2'55	2'41
6	Németország ...	0'9	2'6	15'2	14'5	17'1	0'18	0'32	2'31
7	Oszt.-Magy.-mon.	3'3	7'0	8'3	10'3	13'7	0'65	1'48	1'85
8	Franciaország ...	6'3	8'4	10'4	10'4	11'3	1'25	1'20	1'53
9	Perzsia	5'5	6'7	7'0	6'8	7'3	1'09	0'98	0'99
10	Olaszország	4'9	4'5	5'3	3'5	4'4	0'97	0'85	0'59
11	Ausztrália	3'7	3'9	2'8	2'3	2'4	0'73	0'49	0'32
12	Egyéb államok ...	17'8	34'2	59'2	66'2	74'7	3'51	5'57	10'10
	Összesen	506'3	612'0	665'8	626'0	739'5	100'00	100'00	100'00
b) Kivitel.									
1	N.-Brit. és Írorsz.	344'0	363'9	345'4	331'1	346'4	41'80	39'05	32'54
2	Franciaország ...	76'5	66'0	109'6	91'0	106'9	9'30	7'08	10'04
3	Németország	5'6	13'0	50'9	65'2	76'4	0'68	1'40	7'18
4	Hong-Kong és China	134'9	134'7	92'0	92'5	65'2	16'39	14'45	6'13
5	Belgium	21'9	41'6	54'6	44'2	57'2	2'66	4'46	5'37
6	Britt-Straits-Sett- lements	33'6	42'7	52'4	47'4	48'4	4'08	4'58	4'55
7	Egyiptom	23'3	33'3	72'1	48'6	37'2	2'83	3'57	3'50
8	Olaszország	32'6	42'4	30'0	36'6	35'7	3'96	4'55	3'35
9	Ész.-Am.-E.-Áll.	30'5	34'9	38'7	45'2	33'5	3'71	3'74	3'15
10	Britt-Ceylon	16'4	24'0	29'2	32'8	32'2	1'99	2'58	3'02
11	Oszt.-Magy.-mon.	23'7	26'8	21'8	26'1	29'4	2'88	2'88	2'76
12	Perzsia	12'1	15'3	20'1	18'9	18'3	1'47	1'64	1'72
13	Mauritius	7'2	9'6	12'6	11'4	13'3	0'88	1'03	1'25
14	Ausztrália	7'6	8'8	9'7	11'1	10'2	0'92	0'94	0'96
15	Egyéb államok ...	53'1	75'0	141'2	161'2	154'1	6'45	8'05	14'48
	Összesen	823'0	932'0	1.080'3	1.065'3	1.064'4	100'00	100'00	100'00

¹⁾ Az 1881—85-ös átlag helyett az 1884—85. évek átlaga. A kezelési év április 1-től márczius 31-ig bezárólag terjed.

Sorszám	Az áruk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					%o-ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
III. Amerika.									
Északamerikai Egyesült-Államok.									
a) Bevitel.									
1	Nagy-Britannia és Irország ...	360'3	362'0	328'2	383'9	225'3	25'71	24'04	16'38
2	Brazília	101'5	112'7	249'1	160'0	166'5	7'25	7'48	12'11
3	Spany.-Ny.-India	137'2	116'5	170'3	173'7	165'3	9'79	7'74	12'02
4	Németország ...	123'9	171'7	174'1	202'0	144'9	8'84	11'39	10'53
5	Franciaország ...	161'5	147'1	143'8	159'6	99'7	11'53	9'77	7'25
6	Britt.-É.-Amerika	88'2	84'4	74'1	80'0	65'5	6'30	5'60	4'76
7	Mexico	18'2	36'4	59'0	70'3	60'3	1'30	2'42	4'38
8	Japán	28'0	37'2	49'8	57'5	40'7	2'00	2'47	2'96
9	Olaszország ...	28'1	39'0	46'4	55'0	37'8	2'01	2'58	2'75
10	China	39'7	36'9	42'8	43'3	35'9	2'83	2'45	2'61
11	Britt.-K.-India	39'0	40'1	51'9	54'4	31'1	2'78	2'66	2'26
12	Britt.-Ny.-India ...	17'6	27'2	27'1	35'0	28'1	1'26	1'81	2'04
13	Németalföld ...	15'4	24'7	22'7	36'5	22'3	1'10	1'64	1'62
14	Hawai sziget ...	16'0	23'5	16'8	19'1	21'0	1'14	1'56	1'53
15	Belgium	32'1	19'4	21'4	23'3	18'0	2'29	1'28	1'31
16	Philippini szig. ...	20'7	21'3	13'2	19'1	14'7	1'48	1'42	1'07
17	Spanyolország ...	12'9	11'2	10'9	11'8	8'8	0'92	0'74	0'64
18	Venezuela	13'1	19'1	21'6	7'6	7'1	0'94	1'27	0'52
19	Argentínai közt.	10'7	10'8	11'1	10'9	7'1	0'76	0'72	0'52
20	Egyéb országok	136'9	165'0	203'2	216'4	175'2	9'77	10'96	12'74
	Ebből : Osztr.-M.-mon.	8'5	17'1	16'2	21'1	14'5	0'61	1'14	1'05
	Összesen	1.401'0	1.506'2	1.737'5	1.819'4	1.375'3	100'00	100'00	100'00
b) Kivitel.									
I. Belföldi termékekből.									
1	Nagy-Britannia és Irország ...	873'5	794'2	1.037'2	871'3	890'2	53'70	52'12	48'77
2	Németország ...	128'5	136'4	218'6	172'0	189'0	7'90	8'95	10'35
3	Franciaország ...	120'6	95'5	205'4	96'6	110'9	7'41	6'26	6'08
4	Britt.-É.-Amerika	80'8	74'8	89'2	94'1	108'4	4'97	4'91	5'94
5	Németalföld ...	38'0	36'3	91'3	80'0	90'3	2'34	2'38	4'95
6	Belgium	56'2	51'7	100'2	54'2	56'5	3'45	3'39	3'09
7	Spany.-Ny.-India	27'7	26'7	42'8	54'8	47'2	1'70	1'76	2'59
8	Olaszország ...	19'9	26'5	29'8	26'7	29'0	1'22	1'74	1'59
9	Brazília	18'2	17'9	23'5	25'8	29'0	1'12	1'17	1'59
10	Spanyolország ...	27'4	27'8	24'1	28'1	27'5	1'68	1'79	1'51

Sorszám	Az árúk származási, illetőleg rendeltetési helye	A bevitel, illetőleg kivitel értéke							
		millió forintokban					‰-ban		
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1892	1893	1894	átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1894
11	Mexico	23'2	19'7	28'6	39'5	24'0	1'43	1'29	1'31
12	Britt-Ny.-India ...	16'7	15'6	18'5	18'5	19'3	1'03	1'03	1'06
13	Ausztrália	18'9	23'2	29'8	16'4	16'8	1'16	1'53	0'92
14	Oroszország	27'3	19'8	14'1	4'8	14'5	1'68	1'30	0'79
15	China	11'1	10'2	11'8	8'2	12'2	0'68	0'67	0'67
16	Argentínai köz- társaság	7'3	13'8	5'5	9'9	9'4	0'45	0'90	0'51
17	Columbia	12'5	9'4	6'3	6'3	5'7	0'77	0'62	0'31
18	Egyéb országok ...	118'9	124'9	156'3	137'9	145'4	7'31	8'19	7'97
	Ebből:								
	Osztr.-M.-mon.	4'8	1'9	3'1	1'1	1'1	0'30	0'06	0'06
	Összesen	1.626'7	1.523'9	2.135'0	1.745'1	1.825'3	100'00	100'00	100'00
II. Külföldi cikkekéből:									
1	Nagy-Británia és Írország ...	8'2	6'9	10'1	12'8	14'7	22'59	25'94	30'56
2	Brit-Északamer.	7'9	5'7	4'8	7'8	13'9	21'76	21'43	28'90
3	Franciaország ...	5'6	2'8	2'5	1'3	5'0	15'43	10'53	10'40
4	Németország ...	3'1	2'5	2'7	3'1	4'6	8'54	9'39	9'56
5	Belgium	1'9	1'3	2'1	1'7	2'9	5'24	4'89	6'03
6	Mexico	3'8	1'4	1'0	1'3	0'8	10'47	5'26	1'66
7	Németalföld	0'8	0'5	0'6	0'6	0'8	2'20	1'88	1'66
8	Egyéb országok ...	5'0	5'5	6'6	5'6	5'4	13'77	20'68	11'23
	Ebből:								
	Osztr.-M.-Mon.	0'1	0'0	0'1	0'1	0'0	0'27	0'29	—
	Összesen	36'3	26'6	30'4	34'2	48'1	100'00	100'00	100'00

A közölt kimutatásokban csupán azokra az országokra kellett szorítkoznunk, a melyeknek forgalma általában nagyobb jelentőségű. Ez államok legtöbbjével különben részint közvetlen kereskedelmi összeköttetésekben állunk, mint a Németbirodalommal, Olaszországgal, Svájc-czal, Franciaországgal, — részint közvetve vagyunk érdekelve, mint az Oroszbirodalomnál, az Északamerikai Egyesült Államoknál és Kelet-Indiánál, melyek nyers terményeink értékesítésében hatalmas versenytársaink. Sajnos, hogy e pontban nem terjeszkehetünk ki Argentina forgalmának tüzetes kimutatására sem, a mely pedig tudvalevőleg ujabban mindinkább számottevő szerepet játszik a világ gabonapiaczán; jelentősége rohamos növekedésének megvilági-

tására utalunk azonban Nagy-Britanniára, a melynek behozatalában az Argentinából való behozatal ugy absolute, mint viszonylag az 1881—85. évötödről 1894-re több mint megötszörösödött.

Érdekel bir azonban még hazánkra nézve, a mint említettük a balkán államok forgalma is. Álljanak itt e tekintetben tájékoztatóul a következők:

Törökországnál ugy a bevitelben, mint a kivitelben N.-Británia dominál ($42^{\circ}33'_{0}$ -kal bevitelben, s $35^{\circ}93'_{0}$ -kal kivitelben 1892-ben.¹⁾) A bevitelnél monarchiánk, Franciaország és Németország jöhet még tekintetbe, a sorrend szerint $19^{\circ}18'_{0}$, $12^{\circ}36'_{0}$ és $9^{\circ}14'_{0}$ -kal szerepelve, a kivitelnél Franciaország áll Nagy-Británia után ($32^{\circ}37'_{0}$), azután jövünk mi $8^{\circ}64'_{0}$ -kal (94 millió frt). Az összes bevitel 1892-ben mikor legnagyobb volt, 2202 millióra emelkedett, a kivitel 1892-ben 1401-re.

Románia kivitelében Nagy-Británia áll az első helyen (315 m. frt értékben) $26^{\circ}79'_{0}$ -kal 1894-ben, míg az 1881—85. évötöd átlagában $37^{\circ}59'$ ($33^{\circ}2$ m. frt), az 1886—90. évötödében pedig $53^{\circ}96'_{0}$ -kal ($57^{\circ}3$ m. frt) szerepelt. Összefüggésben áll e nagy ingadozás Romániának, Ausztria-Magyarországgal folytatott vámháborújával, a melynek következtében terményei számára másutt és pedig főkép Angliában keresett piacot. A monarchiába való kivitel a vámháboru hatása alatt az 1881—85. évötödről, a mikor is 298 m. frtot tett és $33^{\circ}75'_{0}$ -ra rugott, az 1886—90. évötödre 76 m. frtra vagyis $7^{\circ}16'_{0}$ -ra szállt alá, 1894-ben azonban a javult vámpolitikai viszonyok hatásaként már ismét $14^{\circ}54'_{0}$ -ra ($17^{\circ}1$ m. frt) emelkedett. Jelentékeny a Belgiumba való kivitel is, a mely különösen 1889 óta vett nagy lendületet és 1894-ben $20^{\circ}83'_{0}$ -ot ($24^{\circ}5$ m. frtot) tett ki. A kivitel 1894-ben összesen 1176 m. frtot tett ki. A bevitelben különösen Németbirodalomból való behozatal foglal jelentékeny tért, az 1881—85-ről 1886—90-re $15^{\circ}3$ m. frtról vagyis $13^{\circ}03'_{0}$ -ról $37^{\circ}1$ m. frtra, azaz $28^{\circ}08'_{0}$ emelkedve, (1894-ben a behozatal innen 468 m frt, $27^{\circ}72'_{0}$) erősen emelkedett ugyanezen idő alatt a Nagy-Britanniából való bevitel is ($19^{\circ}42'_{0}$ -ról $26^{\circ}80'_{0}$ -ra vagy $22^{\circ}8$ m. frtről $35^{\circ}4$ frtra, 1894-ben ($19^{\circ}91'_{0}$) az 1881—85. évötöd arányára szállt alá. Az osztrák-magyar monarchiából való bevitel épen megfordítva erősen alászáll, 1881—85-ről 1886—90-re ($45^{\circ}92'_{0}$ -ról $18^{\circ}17'_{0}$ -ra), legújabbán pedig ismét jelentékenyen megnövekedik (1894-ben $27^{\circ}13'_{0}$ vagyis 458 m. frtot téve ki. Az összes behozatal 1894-ben különben 1688 m. frt értéket tett.

¹⁾ Pénzügyi évek, a melyek márczius 1-től a következő naptári év febr. 28-áig terjednek.

Görögország, Bulgária és Szerbia sem kivitelükben, sem bevitelükben már nem érik el a 100 millió forintot, sőt összes forgalmukban sem. Görögország bevitelére 1893-ban 36·6 m. frt értéket képvisel, Bulgáriáé 1894-ben 39·7 millió frt, Szerbiáé ugyancsak 1894-ben 13·9 m. frtot. A kivitelnél Szerbia 18·4 millióval szerepel 1894-ben, Bulgária ugyanakkor 29·1-del, Görögország 35·2-del 1893-ben. Görögországba főleg Nagy-Británia, Oroszország, Törökország és az Osztrák-Magyar Monarchia szállítják az árukat, Bulgáriába ugyanezek, csak más sorrendben (Osztr.-Magyar Mon., Nagy-Británia, Törökország és Oroszország), Szerbia legnagyobbbrészt Monarchiánkra van utalva s legföljebb még Nagy-Británia és Németország emlithető meg.

A nemzetközi forgalom legfontosabb beviteli és kiviteli cikkei.
A nemzetközi forgalomban, a mint az alábbiakból is kitűnik, a nyers anyagok közül a pamut, gabonaneműek (különösen a búza és búzaliszt), a gyapjú, fa, nyers vas, kőszén és a nyers bőrök, a gyártmányok és félgyártmányok közül pedig a pamutárúk, a vas- és aczélárúk, a gyapjúárúk, a cukor, húsfélék, pamutfonál, selyemárúk és a gépek képviselik a legnagyobb értéket. A világforgalom jó része ezen néhány áruira esik.

Nagy-Británia és Írország bevitelében legnagyobb jelentőségű áruk 1894-ben: a pamut 329·4 m. frt, (az összes bev. 8·06⁰/₀-a), a gyapjú 256·8 m. frt, (6·28⁰/₀), a hús és zsír 244·2, (5·98⁰/₀), a cukor 199·4, (4·88⁰/₀), a búza 187·6 m. (4·59⁰/₀), a fa 184·2 m. frt, (4·51⁰/₀) értékben. Jelentékeny értéket képviselnek még: a vaj és művaj 165·0 m. (4·04⁰/₀), a selyemárúk 127·5 m. (3·12⁰/₀), a tea 97·6 (2·43⁰/₀), a gyapjúárúk 97·3, (2·38⁰/₀), a szarvasmarha 82·9, (2·03⁰/₀), búzaliszt 79·9, (1·95⁰/₀), kukoricza 79·5, (1·94⁰/₀), gyümölcs 77·8 (1·90⁰/₀), bor 70·9, (1·73⁰/₀) és bőr 70·9 m. forinttal. (1·73⁰/₀). A kivitelben a belföldi termékekből főkénti cikkek: a pamutárúk 572·8 m., (26·54⁰/₀), a vas és aczél és ezekből való áruk 186·9 (8·66⁰/₀), a kőszén 165·2, (7·65⁰/₀), a gépek 142·1 (6·58⁰/₀), a gyapjúárúk 140·1, (6·49⁰/₀) és pamutfonál 92·8 m. (4·29⁰/₀) frt értékkel.)

Az idegen és gyarmati termékekből való kivitelnél legelől a gyapjú áll, 1894-ben 135·2 m. forinttal (vagyis 23·32⁰/₀-al), messze ezután következnek a pamut 46·7, (8·05⁰/₀), a kávé 25·2, (4·34⁰/₀) és a bőrök és prémek 24·0 m. frt (4·14⁰/₀) értékkel.

Németországnak bevitelében első helyen a gyapjú áll (1894-ben) 111·2 millió frt értékben (5·18⁰/₀), aztán jön a kávé (101·4 m. frt 4·72⁰/₀) és a pamut 95·8 m. (4·47⁰/₀), majd a gabonafélék; búza 58·9 millió, (2·74⁰/₀), árpa 52·2 m., (2·42⁰/₀). Jelentékeny a gyapjúfonál

bevitele 50·3 m., ($2\cdot34^0/0$), a dohánylevelek 41·8 m. ($1\cdot95^0/0$), a selyem-bevitel 38·7 m., ($1\cdot80^0/0$), az élő állatok, mint lovak és sertések bevitele 40·4 m. ($1\cdot88^0/0$) stb.

A kivitelben itt is főleg a kész árúk és félgyártmányok szerepelnek. Főkiviteli cikkek: a vasárúk 117·9 millió frt, ($7\cdot72^0/0$), cukor 103·2 m. frt, ($6\cdot76^0/0$), a gyapjúárúk 90·8 m., ($5\cdot95^0/0$), a pamutárúk 67·4 m., ($4\cdot41^0/0$), a bőr és bőrárúk 59·3 m. frt, ($3\cdot88^0/0$), a selyemárúk 50·3 m. frttal, $3\cdot29^0/0$ továbbá ruházatok, papír és papirosárúk. E nyers anyagok között első helyen áll a kőszén 50·6 m. frt ($3\cdot31^0/0$), értékkel, azután következik a gyapjú 26·7 m. frttal, ($1\cdot75^0/0$).

Francziaország főbeviteli cikke 1894-ben a buza; bevitték összesen 145·2 millió frt értékűt, a mi az összes bevétel $9\cdot42^0/0$ -ának felel meg. A buza után jön a gyapjú 126·9 m. frt, ($8\cdot23^0/0$), selyem 73·4 m. frt, ($4\cdot76^0/0$), a kőszén 68·7 m. ($4\cdot45^0/0$), nyers pamut 67·4, ($4\cdot37^0/0$), közönséges fa 59·0, ($3\cdot83^0/0$), kávé 58·6, ($3\cdot80^0/0$), bor 57·9, ($3\cdot75^0/0$), szarvasmarha 52·8 millió frt ($3\cdot42^0/0$) értékkel.

Francziaország főkiviteli cikkei a gyapjuszövetek, a bor, selyemszövetek, az u. n. párizsi árúk, a gyapjúárúk, pamutszövetek, ruházatok és feherneműek. Értékük szerint a következő sorrendben: 96·9 m. frt, ($7\cdot87^0/0$), 93·1 m. frt, ($7\cdot56^0/0$), 89·4 m. frt, ($7\cdot26^0/0$), 61·7 m. frt, ($5\cdot01^0/0$), 49·4 m. ($4\cdot01^0/0$), 45·2 m. frt, ($3\cdot67^0/0$), 40·5 millió frt, $3\cdot28^0/0$.

Németalföld áruforgalma jelentékeny részében csupán átvitelt képez, innen van, hogy ugyanazon árúk szerepelnek bevételében és kivételében, mint legjelentősebbek. Így a chinin, melyből 1894-ben a bevétel 161·7 m. frtot ($13\cdot02^0/0$ -ot tett, a kivitelben 106·4 m. frttal (azaz $11\cdot22^0/0$ -kal) szerepelt; hasonlótl találunk a vas és aczélnál és ezekből való árúknál, a búzánál, a vörösréznel, cukornál, a melyeknél jelentékeny bevittel 106·5 m. frt, ($8\cdot57^0/0$), 89·7 m. frt, ($7\cdot22^0/0$), 39·4 m. frt, ($3\cdot17^0/0$), 34·6 m., ($2\cdot78^0/0$) jelentékeny kivétel áll szemben, 70·0 m. frt, ($7\cdot43^0/0$), 54·6 m. frt, ($5\cdot76^0/0$), 36·6 m. frt, ($3\cdot86^0/0$), 37·4 m. frt, $3\cdot94^0/0$. Számozott beviteli cikkek a felsoroltak mellett még: a rozs és tengeri 48·0 m., a kőszén 36·8, zsir 32·7, árpa és maláta 30·7 és rizs 30·3 m. frt értékkel; a kiviteli cikkek pedig: a hüvelyes vetemények 19·5 m. és kávé 18·9, ellenben nagyon hanyatlott a vaj, 11·6 m., melyből a kivitel 1887-ben 53·0 m. frtra rugott.

Belgium első sorban bevételre szorul, ennek értéke 1894-ben 63·1 millió frtra, az összes bevétel $10\cdot01^0/0$ -ára emelkedett. Az ezután legnagyobb értéket elérő beviteli árucikk már a buza értékének felét sem teszi. Ez a fa, 27·4 m. frt értékben ($4\cdot35^0/0$). Következnek az olajos magvak 22·2 m., gyapjuszövet 21·9 m., kávé 21·8 m., nyers

bőrök 20'8 m., zab és tengeri 20'1 m., azután az árpa, pamut, zsir, bor s más árúk.

Belgium kivitele nagyon megoszlik. Legfontosabb árúk: a köszén 27'8 m. frt, (5'35⁰/₀), a pamut 19'7 m. frt, (3'77⁰/₀), a hús 17'8 m. frt, (3'41⁰/₀), a finom aczélárúk 17'4 m. frt, (3'33⁰/₀), a búza 16'9 m. (3'24⁰/₀), nyers bőr 16'1 m. frt, (3'08⁰/₀), gyapjúfonal 15'4, gépek 13'4, pamutszövetek 12'3 és a horgany 12'0 m. forint. Természetesen ez árúk közül több, pld. buza csak átvitel, nem pedig valódi kivitel.

Oroszországnál csupán az egész birodalomra, annak európai és ázsiai területére együttesen állanak adatok rendelkezésre. A bevételben a főszerepet a pamut játssza; bevittek ezen áruból 1893-ban 66'2 m. frt értékűt, (14'72⁰/₀), jelentékeny összeggel szerepelnek azonban még a vas és aczél és ezekből való árúk 41'6 m. frt, (9'25⁰/₀), a tea 36'5 m. frt, (8'11⁰/₀) és gépek és géprészek 28'8 m. frt, (vagyis 6'40⁰/₀); említésre méltó továbbá még a nyers gyapjú, 16'7 m. frt, (3'71⁰/₀), a köszén 14'4 m., (3'20⁰/₀) és a gyapjú-fonalok 12'7 m. frt értékkel. Kivitelében a gabonafélék állanak előtérben, összes értékük 1893-ban 295'9 m. frtra (vagyis 48'21⁰/₀-ra) rúgott, ebből búzára esett 135'6 m. frt, (22'9⁰/₀), az árpára 59'3 m. frt, (9'66⁰/₀), a zabra 41'2 m. frt, (6'71⁰/₀) és a rozsra 22'9 m., (3'73⁰/₀). Jelentékenyebb cikkek még: a len 59'7 m. frttal (9'72⁰/₀), a fa és faárúk 40'4 m., (6'58⁰/₀) és a kőolaj 22'6 m. frttal, (3'68⁰/₀).

Olaszország bevitele nagyon megoszlik, első helyen áll 1894-ben a pamut 47'9 m. frt, (10'94⁰/₀); azután következnek a köszén 44'1 m. frt, (10'07⁰/₀), a nyers selyem és selyemgubók 31'4 m. frt, (7'17⁰/₀), a buza 26'3 m., (6'00⁰/₀), a vas és aczél és ezekből való árúk 22'1 m. frt, (5'04⁰/₀), továbbá nyers bőrök, gyapjuszövetek, gép és géprészek és hal 14'3 m., (3'26⁰/₀), 13'8 m. frt, (3'15⁰/₀), 13'8 m., (3'15⁰/₀) és 13'1 m. frttal, (2'99⁰/₀-al).

Kivitelében már van határozottan kiváló árú, 108'1 millió frt (26'32⁰/₀) esik a selyemre, 25'4 m. frt, (6'18⁰/₀) a faolajra, 17'7 m. frt, (4'31⁰/₀) a borra, 15'9 m. frt (3'86⁰/₀) a tojásra, 15'8 m. frt, (3'84⁰/₀) a kender-, len-, juta- s egyéb növényi rostos anyagra. Ez az öt árú az összes kivitelnek csaknem a felét képezi, kívülük még nevezetesebbek: a korallók (9'1) és a kén (8'6 m. frt). A többi árú kisebb értéket képvisel.

Svájc bevételében a selyem viszi a főszerepet. 1894-ben 40'9 millió frtra (12'38⁰/₀) emelkedett. Mellette még több jelentékeny árút találunk, így pl. 27'6 m. frttal a búzát (8'35⁰/₀), 18'5 millióval a vasat és vasárúkat (5'60⁰/₀), 18'0 m. frttal a pamutot (5'44⁰/₀), 15'9 m. frttal a vasarvasmarhákat (4'81⁰/₀) és 15'3 m. frttal (4'63⁰/₀) a kőszén.

A bevétel különben igen megoszlik. Nem úgy a kivétel. Öt árú az összes kivételnek kétharmadát $66\frac{8}{10}\%$ -át képezi, még pedig: a selyem-árúk 47·5 m. frt ($19\frac{12}{10}\%$), a pamutárúk 41·1 m. frt ($16\frac{54}{10}\%$), az órák 34·4 m. frt ($13\frac{85}{10}\%$), a selyem 25·8 m. frt ($10\frac{38}{10}\%$) és a sajt 15·1 m. frt ($6\frac{01}{10}\%$). A többi árucikk, a gépek és géprészek, a pamutfonál, a tej stb. már jelentéktelenebbek.

Britt-Kelet-India főbevételi cikke a pamutárúk, 1893/94-ben 292·7 m. frt ($39\frac{58}{10}\%$). A többi cikk már alárendelt jelentőségű. Pamutfonál (31·1 m. frt), vas és acél s árúk ezekből (30·4 m. frt), cukor (28·2 m. frt) és gépek és malomfelszerelések (25·2). Kivételében a magvak 167·5 m. frt ($15\frac{75}{10}\%$), (ebből lenmag 75·1 m. frt és répamag 47·3 m. frt), a pamut 133·0 m. ($12\frac{49}{10}\%$), rizs 103·8 m. ($9\frac{75}{10}\%$), juta 85·2 m. frt, ($8\frac{00}{10}\%$) és ópium (30·2 m. frt) viszik a főszerepet. Kiválóbb kivételi cikkek még a téa (69·3 m. frt), a buza (51·9 m. frt), a pamutfonál (49·7 m. frt).

Az északamerikai *Egyesült-Államoknak* fő bevételi cikke a cukor és melasz 1894-ben 270·6 m. frt, ($19\frac{67}{10}\%$), továbbá a kávé, 1894-ben 189·6 m. frt ($13\frac{78}{10}\%$), vegyeszeti-, gyógy- és festőárúk 79·5 m. frt, ($5\frac{78}{10}\%$), selyemárúk 52·1 m. frt ($3\frac{78}{10}\%$). a pamutárúk 46·9 m. frt ($3\frac{41}{10}\%$) és a vas és acél és árúk 43·9 m. frt ($3\frac{19}{10}\%$). Kivételében határozottan a pamut a főszerep, ebből 442·8 m. frt értéket $24\frac{25}{10}\%$ -ot visznek ki. Második helyen áll a kenyértermények kivétele, melynek összes értéke 350·2 m. frtot ($13\frac{70}{10}\%$ -ot) tesz ki (ebből búzaliszt 145·5 m. frt, $7\frac{97}{10}\%$, buza 124·8 m. frt, $6\frac{83}{10}\%$, kukorica 63·4 m. frt, $3\frac{47}{10}\%$), ezután következik, mint nagy csoport, az állati termékekből való élelmi cikkek csoportja, melyből a kivétel 300·0 m. frtra ($16\frac{44}{10}\%$) rúg, (legjelentékenyebb árucikkek e csoporton belül a zsír, melyből a kivétel 84·2 m. frtot, vagyis $4\frac{61}{10}\%$ -ot és a szalonna, melyből 80·5 m. frtot, $4\frac{41}{10}\%$ -ot tett ki). Nevezetesebb cikkek még a szarvasmarha 70·3 m. frttal ($3\frac{85}{10}\%$), a vas és acél és ezekből való árúk 61·3 m. frttal ($3\frac{35}{10}\%$), a dohány és dohánygyártmányok 58·7 m. frt ($3\frac{21}{10}\%$) és fa és faárúk 57·0 m. ($3\frac{12}{10}\%$) frttal.

Mi a Balkán államokat illeti, *Törökország* legfőbb behozatali cikkei 1891/92-ben voltak: vászon, piké-szövetek, cukor, pamutfonalak és gabona, 20·5 m., ($9\frac{28}{10}\%$), 12·2 m., ($5\frac{52}{10}\%$), 11·7 m. frt ($5\frac{29}{10}\%$) 11·5 millió frt ($5\frac{21}{10}\%$) és 10·7 millió frt ($4\frac{84}{10}\%$) értékkel. A kivételben ellenben a főcikkek a gabona 27·29 m. frt ($20\frac{18}{10}\%$), a szőlő 15·0 m. frt ($10\frac{84}{10}\%$) és a nyers selyem és selyembubók 13·8 m. frt ($9\frac{97}{10}\%$). Megemlíthetők még az ópium és a mohair, az előbbinél 7·6 m. frtra rugott a kivétel értéke, az utóbbinál 4·9 m. frtra.

Románia 1893-ban 21·4 millió frt értékű pamutszövetet ($12\frac{42}{10}\%$),

16³ m. frt értékű gyapjűszövetet (9⁴⁶⁰/₀) s 11¹ m. frt (36⁴⁴⁰/₀) mezőgazdasági gépet és felszerelést vitt be. Jelentékenyebb bevitele van még pamutfonalakból 6⁵ m. frt, kőszénből 5⁵ m. frt és finomított cukorból 3⁹ m. frt. Ellenben leginkább nyersterményeket visz ki és pedig 1893-ban búzát 50⁶ m. frt (26⁷¹⁰/₀), kukoriczát 48⁵ m. frt, (25⁶⁰⁰/₀), árpát 16⁶ m. frt (8⁷⁶⁰/₀), és rozsot 6³ m. frt (3³²⁰/₀ értékben.

Görögországnak és Bulgáriának beviteli kereskedelme igen eloszló. Előbbinél a gabona és liszt a főárú, 1893-ban 49⁷ m. frt, (26⁵⁰⁰/₀) s mellette még az ásványok, vegyészeti áruk, pamutszövetek, gyapjűszövetek és a halak nevezetesebbek. Utóbbinál nincs olyan árú, mely határozottan dominálna; 1894-ben 3² m. frttal (8⁶⁰⁰/₀) a vas és vasárúk állnak első helyen, cukor a másodikon 2⁴ m. frt, (6⁰⁴⁰/₀), borszesz a harmadikon 1⁵ m. frt (3⁷⁷⁰/₀). A mi a kivittelt illeti, Görögországnak két nevezetes árucikke van, az aprószőlő mindenekelőtt, mely néha az összes kivitelnek felét is meghaladja, 1893-ban 18⁹ m. frt (53⁶⁹⁰/₀) s az ólom 1893-ban 4¹ m. frttal (11⁶⁴⁰/₀). Bulgária kivitelében 1894-ben 77⁰/₀-kal szerepelnek a gabonaneműek (22³ m. frt, beleértve a tatárkát is), a miből a rozsra 7⁸ m. frt (26⁸⁰⁰/₀), a búzára 7⁴ m. frt (25⁴²⁰/₀) és a tengerire 5⁵ m. frt (vagyis 18⁹⁰⁰/₀) esik.

Szerbia bevitele szintén sokkal inkább megoszlik, mint a kivitele. Ennél 4 árú csaknem az összes kivitelnek $\frac{2}{3}$ -át teszi, amannál a legnagyobb árú is csak 3⁰ m. frt értéket (18²⁹⁰/₀) (pamut, kender, len és egyéb szövőanyagok) képvisel. Mellette felemlithetők még a gyarmati áruk 1⁹ m. frt (11⁵⁸⁰/₀) ebből kávé 0⁶ m. frt, a vas és aczél és ezekből való áruk 1³ m. frt (4⁹²⁰/₀), a pamutfonál 1¹ m. frt (6⁴⁴⁰/₀), a ruházatok és fehérneműek 1² m. frt (7³¹⁰/₀) s még a nyers marhabőrök, gyapjűszövetek, a bőr és az apró áruk. Az említett 4 kiviteli árucikk: a buza 4¹ m. frt (20⁹¹⁰/₀), a sertés 15² m. frt (26⁵⁵⁰/₀), a kukoricza 2⁰ m. frt (10²⁰⁰/₀) és az aszalt szilva 1⁵ m. frt (7⁶⁵⁰/₀). Felemlithetők még a nyers bőrök 1⁰ m. frt (5¹⁰⁰/₀) és az árpa és zab 0⁹ m. frt (4⁵⁹⁰/₀).

4. Vámbevételek. ¹⁾

Az osztrák-magyar vámterület vámbevételei. — A határvám, mint az állami jövedelmeknek egyik forrása, tulajdonképen az állami pénzügyhöz tartozik, de mivelhogy szorosan összefügg az áruforgalommal, nem látszik indokoltnak attól elválasztani.

¹⁾ Österr. Stat. Handb., Wien 1894. Az idegen államok vámbevételeinek összeállításánál a *Nemzetközi forg.* fejezetnél felsorolt források használtattak.

Monarchiánk vámbevételeit 1856 óta 5—5 éves átlagokban s 1886-tól az éveket egyenkint is feltüntetve, az alábbi kimutatás állítja szem elé:

É v	V á m b e v é t e l e k		
	a behozott	a kivitt	a behozott és kivitt
	árúk után ezer forintokban ¹⁾		
Átlag 1856—1860	18.143	548	18.691
» 1861—1865	13.031	431	13.462
» 1865—1870	15.929	172	16.101
» 1871—1875	23.736	209	23.945
» 1876—1880	21.592	124	21.716
» 1881—1885	39.379	40	39.419
» 1886—1890	38.428	53	38.481
1886	37.203	40	37.243
1887	35.987	38	36.025
1888	38.169	63	38.232
1889	39.617	88	39.705
1390	41.162	36	41.198
1891	42.280	34	42.314
1892	44.651	20	44.671
1893	49.013	9	49.022

¹⁾ 1856—78-ig ezüst, 1879-től pedig aranyértékű forintokban.

1884-től 1888-ig állandó csökkenés mutatkozik vámbevételeinkben; 1888. óta az iránzat ismét és pedig állandóan emelkedő, a beviteli vámok 1893-ban az előbbi évhez képest $4\frac{1}{2}$ millió frtnyi, 1887-hez képest, midőn is a legalacsonyabb volt a vámjövedelem, 13. m. frtnyi, százalékban kifejezve 97, illetve $36\frac{20}{100}$ -nyi többletet eredményeztek.

A vámbevétel legnagyobb a német határokon s ujabban csaknem annyi a tenger felől, merről a vámok legdúsabb forrása, a kávé és a petroleum jön a vámterületre. A vámbevételeket az egyes árucikkek szerint a következő táblázat mutatja:

Sorszám	Az áruk megnevezése	A beviteli vám árúk szerint								
		1856	1866	1876	1886	1891	1892	1893	1856	1893
		ezer forintokban ²⁾							az összes vám- bevét. %/o-ában	
1	Kávé	3.186	3.090	5.234	14.059	13.351	13.752	13.477	14.48	27.49
2	Bor	1.113	192	309	441	716	2.272	4.523	5.06	9.23
3	Ásványolaj ...	—	72	1.258	3.965	3.460	3.435	3.753	—	7.65
4	Vas és vasárú	1.101	295	806	1.828	2.438	2.241	2.886	5.00	5.89
5	Gépek és esz- közök	315	176	436	1.182	2.057	2.200	2.296	1.43	4.68

²⁾ 1856, 1866 és 1876-ban ezüst, 1886 óta pedig aranyértékű forintokban.

²⁾ 1856, 1866 és 1876-ban ezüst, 1886 óta pedig aranyértékű forintokban.

Sor- szám	Az áruk megnevezése	A beviteli vám árúk szerint									
		1856	1866	1876	1886	1891	1892	1893	1856	1893	
		ezer forintokban ¹⁾							az összes vám- bev. %-ában		
6	Gyapjúárúk	944	471	1.670	1.361	1.620	1.710	1.651	4'29	3.37	
7	Déli gyümölcs	868	861	1.397	1.539	1.313	1.574	1'705	3'94	3'48	
8	Pamutfonal ...	821	623	988	1.526	1.589	1.748	1.612	3'73	3'3	
9	Gabona és hü- velyesek ...	486	179	177	481	606	552	1.217	2'21	2'48	
10	Égetett sze- szes folya- dékok	366	144	206	440	915	1.153	1.142	1'66	2'33	
11	Pamutárúk ...	675	219	654	1.043	874	934	946	3'07	1'93	
12	Selyemárúk ...	575	302	461	755	987	952	926	2'61	1'89	
13	Rizs	65	79	155	389	722	738	830	0'30	1'69	
14	Zsiros olajok	1.022	400	374	319	744	810	733	4'64	1'49	
15	Fűszerek	370	308	425	611	710	756	725	1'68	1'48	
16	Tea	66	41	93	415	586	663	723	0'30	1'47	
17	Vegyészeti termékek, gyógy- és és festőárúk	94	109	251	504	716	600	690	0'43	1'47	
18	Bőr és bőrárúk	320	154	414	652	674	687	718	1'45	1'46	
19	Apróárúk, órák	208	82	111	439	625	611	629	0'95	1'28	
20	Zsiradékok ...	202	80	147	252	403	561	608	0'93	1'24	
21	Gyapjufonal	178	129	131	340	558	673	571	0'81	1'16	
22	Vágó és igás- marha	951	590	1.264	751	599	564	557	4'32	1'13	
23	Ruha-, fehér- nemű- s dí- szítő-árúk ...	123	67	219	284	489	467	456	0'56	0'93	
24	Papir- és papi- rosárúk ...	64	17	87	244	440	329	337	0'29	0'69	
25	Vegyészeti se- gédanyagok	176	91	256	266	260	261	320	0'80	0'65	
26	Faárúk	50	35	92	158	260	260	280	0'23	0'57	
27	Üvegárúk ...	36	29	88	154	241	210	205	0'16	0'41	
28	Len-, juta- és kenderárúk	58	17	131	137	—	—	—	0'26	—	
29	Cukor	5.923	84	92	60	—	—	—	26'91	—	
30	Egyéb vámkö- teles árúk ...	1.651	699	1.120	2.608	4.327	3.938	4.497	7'50	9'17	
	Összesen ...	22.007	9.635	19.046	37.203	42.280	44.651	49.013	100'00	100'00	

¹⁾ 1856, 1866 és 1876-ban ezüst, 1886 óta pedig aranyértékű forintokban.

Csupán az utóbbi éveket tekintve, a legnagyobb vámjövédelmet a kávé és az ásványolaj behozatal nyújtja. Az ásványolaj vámja azonban 1883. óta, a mikor legnagyobb volt és 8'03 millió forintot ért el, jelentékenyen megcsökkent, minthogy a magasabb vámtétel alá eső finomított petroleumból a hazai petroleumfinomító gyárak örvendetes fejlődése következtében évről-évre kisebb mennyiség kerül behozatalra. Az ásványolajvám, mely eredetileg tisztán pénzügyi vám volt, ma már határozottan ipari védvám jelleggel bír. Habár nem is jövedelmeznek dűsan, de mégis nagy arányt képviselnek vámbevételeinkben a legfontosabb ipari védvámok, a vas és vasárúk, a gépek és eszközök, a pamutfonalak és pamutárúk, gyapjuárúk, selyemárúk és bőr és bőrárúk, a mely itt felsorolt árucsoportra 1893-ban összes vámbevételünknek 22'51⁰/₀-a esett. Számot tesz azonban ujabban a déli gyümölcs (3'48⁰/₀) valamint a gabona és hüvelyesek behozatalából való (2'48⁰/₀) vámjövedelem is.

Azon 7 államra, illetve gazdasági területre vonatkozólag, a melyeknél a beviteli vámok különösen jelentékeny bevételi forrásokat képeznek, a vámjövédelmeket, 1881-től kezdve 1894-ig az alábbi táblázatban mutatjuk be:

Sorszám	Ország	V á m b e v é t e l e k								
		átlag 1881— 1885	átlag 1886— 1890	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
		millió forintokban								
1	Észak-Amerikai Egy.-Államok	414'12	444'34	448'37	459'27	473'17	455'46	365'66	418'20	272'07
2	N.-Brit. és Írorsz.	198'04	201'12	199'95	205'05	200'58	194'79	198'28	196'19	196'99
3	Francoziaország	135'06	140'60	152'52	142'24	144'60	157'44	172'30	180'99	186'50
4	Németország ¹⁾ ...	108'07	156'97	145'08	180'14	197'69	194'71	203'22	188'96	172'22
5	Európai Oroször.	97'85	110'17	98'89	125'91	130'72	128'68	133'18	156'94	183'78
6	Olaszország ...	65'95	86'44	75'41	99'06	93'96	84'82	88'81	90'80	82'38
7	Osztr.-Magyar Monarchia ...	39'38	38'43	38'17	39'62	41'16	42'28	44'65	49'01	²⁾ 54'69
8	Spanyolország ...	36'33	35'47	31'93	33'98	39'03	39'30	41'19	50'77	52'22
9	Portugália ...	25'99	32'70	33'00	32'43	32'08	30'99	24'37	32'28	—

¹⁾ Németországban a vámkezelési év április 1-től márczius 31-ig terjed. — ²⁾ Az ez évi költségvetés szerint. — ³⁾ Az ez évi zárszámadás szerint.

Legnagyobb vámjövédelme a föld összes országai között az Egyesült-Államoknak van, a mely 1890-ben érte el tetőpontját, azóta általában, de különösen 1893-ról 1894-re rendkívül megcsökkent. Oka ennek a Mac Kinley billet életbeléptetett új vámtariffában rejlik, a mely egyfelől iparvédelmi czélzattal nagymérvű vámomelő-

seket eszközölt, minek következtében számos jelentékeny árucikk behozatala annyira megcsökkent, hogy jelentékenyen megcsökkentek utánoka a vámeredmények is, (így látjuk ezt különösen a gyapjú-árúknál, hol a behozatal 1890-ről 1894-re 54'16 m. frt értékről 19'60 m. frt értékre, a vámbevétel pedig 37'44 m. frtról 19'06 m. frtra szállt alá), másfelől azonban a cukornak, a mely eddigelé a legnagyobb vámjövédelmet szolgáltatta, behozatalát csaknem vámentessé tette. Magas vámjövédelme van még N.-Britániának, Franciaországnak és Németországnak is, mely utóbbi országnak vámbevétele Franciaországénál alacsonyabb szokott lenni, 1889 óta azonban annyira felszökött, hogy 1892-ben nemcsak Franciaországot, hanem még Nagy-Britanniát is túlszárnyalta. Ujabban azonban ismét erős visszaesés mutatkozik. Az osztr.-magyar monarchia vámbevételei, noha meg sem közelitik Angliáét, még is elég nagy összeget képviselnek, 41'16 m. frtot s az európai országok között a hatodik helyen állnak. Igen nagy volt a vámbevétel 1883-ban, ezóta csökken 1887-ig, innen megint emelkedik és már legujabban meg is haladja az 1883-iki magasságot. Igen közel állanak monarchiánk vámbevételeihez, sőt egyes években túl is szárnyalják azokat Spanyolországnak a vámból való jövédelméi.

Az Egyesült-Államokban ipari védvámok, Nagy-Britániában tisztán pénzügyi vámok, Németországban első sorban gabona- és állatvámok, tehát agrár-védvámok, továbbá pénzügyiek s csak kisebb mértékben ipari vámok, Franciaországban pénzügyi és gabonavámok, kisebb részben ipariak, Olaszországban ipari és gabonavámok, Spanyolországban a vámok mind a három fajtája szolgáltatja a vámjövédelmeket, vagy azok túlnyomó részét. Azon czikkek a melyek 1894-ben a legtöbb jövédelmet adták, voltak: az *Egyesült-Államokban* a gyapjú és gyapjúgyártmányok (44'5 m. frt 16'35⁰/₀), a vas és aczél és ezekből való gyártmányok (29'5 m. frt 10'40⁰/₀), a selyemárúk (26'9 m. frt 9'88⁰/₀) és a pamutgyártmányok (25'5 m. frt 9'37⁰/₀), míg a cukor, mely eddigelé a legnagyobb vámjövédelmet szolgáltatta, teljesen jelentéktelen összeget, alig több mint fél millió forintot hozott. *Nagy-Britániában* a dohány és dohánygyártmányok 101'2 m. frt 51'37⁰/₀, továbbá a szeszes italok és a tea (41'3 m. frt, 20'92⁰/₀) illetőleg 34'9 m. frt, 17'76⁰/₀, *Franciaországban* a kávé (43'3 m. frt 23'61⁰/₀), a gabonaneműek (37'5 m. frt 20'10⁰/₀) és a cukor (16'6 m. frt, 8'90⁰/₀), *Németországban* a gabona, hüvelyesek és maláta (49'8 m. frt 25'50⁰/₀) a kőolaj (27'1 m. frt 13'90⁰/₀), a kávé és pótkávé (24'5 m. frt 12'60⁰/₀), *Olaszországban* 1894-ben a cukor (24'5 m. frt 29'77⁰/₀), a kőolaj (14'2 m. frt 17'29⁰/₀) és buza és rozs (12'9 m. frt 15'71⁰/₀), végre *Spanyolországban* a buza (13'06 m. frt 26'05⁰/₀).

E) Közlekedés.¹⁾

1. Közutak.

Magyarország közutai. — Az 1890. évi I. t.-cikk a hazai közutakat az addigi hármas csoportosítás helyett tudvalevőleg hat osztályba rendeli sorolni, és pedig: 1. államutak, 2. törvényhatósági utak, 3. vasuti állomásokhoz vezető utak, 4. községi közlekedési (viczinális) utak, 5. tisztán községi utak és 6. egyesek, társaságok vagy szövetkezetek által a közforgalom céljaira létesített közutak

¹⁾ A kereskedelemügyi miniszternek 1892, 1893 és 1894. évi működéséről a törvényhozás elé terjesztett jelentése. Budapest, 1893, 1894 és 1895. — Statistikal közzemények az osztrák-magyar monarchia vasutairól. — Uebersichtliche Zusammenstellung der wichtigsten Angaben der deutschen Eisenbahn-Statistik, bearbeitet im Reichs-Eisenbahn-Amt. Band XI—XIII. Berlin. — Royaume de Belgique. Ministère des chemins de fer, postes et télégraphie. Chemins de fer, etc. 1891—1895. Bruxelles. — Schweizerische Eisenbahn-Statistik. 1886—1892. Bern. — Statistik der im Betriebe befindlichen Eisenbahnen Deutschland. Band XIV. 1893/94. Berlin. 1894. — Ministère des travaux publics. Chemins de fer français. 1-re partie — lignes d'intérêt général, — 2-ème partie — lignes d'intérêt local. 1885—1893. Paris. — Railway returns for England and Wales, Scotland, and Ireland. For the year 1893. London: 1894. — Ministero dei lavori pubblici. Relazione sulle costruzione e sull' esercizio delle strade ferrate italiane per gli anni 1888—1889—1890. Volume I—III. Roma, 1891. — Nachrichten über Industrie, Handel und Verkehr aus dem statistischen Departement im k. k. Handelsministerium. Statistik des österreichisches Post- und Telegraphenwesens im Jahre 1892. und 1893. Wien. — Bulletin du ministère des travaux publics. Statistique et législation comparée. Paris. — Archiv für Eisenbahnwesen. Berlin, 1893 1894 1895 és részben 1896. — Statist. abstract for the principal and other foreign countries 1892/93. London. — Statistique internationale. Navigation maritime IV. Christiania. 1892. — Statistik des Deutschen Reichs. Statistik der Seeschiffahrt. — Tableau général du commerce de la France. — Movimento della navigazione del regno d'Italia. — Statistica della navigazione e del commercio marittimo dei Porti Austriaci Trieste 1894 és 1895. — Annual Statement of the navigation and Shipping of the United Kingdom for the Year 1892—1894. London. — Magyar Tengerészeti Évkönyv 1893—5-re. Fiume. — Annuario Marittimo. Trieste. 1893—95.

osztályába. Az utak revíziója és a törvény határozmányainak megfelelő osztályozása folyamatban van, de befejezést még mindeddig nem nyert.

Az idézett t.-cz. az eddigi közmunkát is más alapokra fektette; az állami egyenes adót fizetőkre bizonyos százalékban megszabandó út-adófizetést, egyenes állami adót nem fizetőkre pedig bizonyos természetben szolgáltatandó kézi napszám teljesítésének, illetve megfelelő váltáságösszeg lefizetésének kötelezettségét róttá.

Uthálózatunk hosszaságáról épen azon okból, mivel az utak osztályozása még befejezve nincs, csak megközelítő adatokkal rendelkezünk, az állami utak kivételével, a melyekre nézve egészen pontos adataink vannak. Másfelől pedig az új törvény hatálya nem terjed ki Horvát-Szlavonországra, az utak osztályozása ott tehát a régi maradván, az adatok nem hozhatók egészen összhangba — ugyan-csak az állami utak kivételével — a magyar anyaország utaira vonatkozó adatokkal; hozzájárul ehhez, hogy Horvát-Szlavonországra sok tekintetben újabb adatok nem is állanak rendelkezésre. E fenn-tartással álljanak itt a következő számok: a magyar anyaországban volt az 1894. év végével az állami utak hossza 6.355 km.; a törvényhatósági utak hossza 34.675, a községi közlekedési utaké 30.164 km. és a községi közdülő utaké 62.887 km. Horvát-Szlavonországra ezzel szemben kitett az állami utak hossza 1.205 km. (1894), a törvényhatósági utaké 4.531 (1893) és a községi utaké 13.189 km.-t (1883).

Az állami utak jóformán egészen ki vannak építve, a törvényhatósági utaknak azonban tekintélyes része kiépítetlen állapotban van, még inkább a községi utaké. Az állami utakat építésük külön-félesége szerint a következő számok részletezik:

	Kavicsolt, de kőalappal nem bír	Kőalappal bíró kavicsolt	Burkolt	Magán- vámút	Kongó téglaút	Kiépí- tetlen
Magyarország Fiumével	3.277	3.033	17	149	50	29
Horvát-Szlavonország ...	559	645	—	1	—	—
Együtt	3.836	3.678	17	150	50	29

A szorosabb értelemben vett Magyarországon a törvényhatósági utaknak 34.675 km.-nyi hosszaságából 24.130 km., vagyis 69⁶²/₁₀₀ ki van építve, 10.545 km., vagyis 30³⁸/₁₀₀ ellenben kiépítetlen álla-

potban van. Horvát-Szlavonországban a kiépített utak aránya a törvényhatósági utak összes állományában kedvezőbb, ott 4.531 km. utból a kiépített utakra 3.658⁴ km., vagyis 81²⁰⁰/₀, a kiépítetlenekre ellenben 847¹ km., vagyis csak 18⁵⁰⁰/₀ esik.

Az állami utak fenntartására és kezelésére 1867-től 1894-ig bezárólag 101⁹ millió frt fordított. Ugyanezen időszak alatt az állami utakra fordított rendkívüli kiadások 10⁵ millió frtot tettek, miből 3⁷⁰ millió frt hidakra, 1⁷⁸ millió frt átalakításokra, 4⁹⁷ millió frt pedig új utak építésére fordított. Az utóbbi tíz évről álljon itt a következő kimutatás:

É v	Az állami utak hossza kilométer	Rendes kiadások			Rendkívüli kiadások			
		keze- lésre	fenn- tartásra	összesen	hidakra	átalaki- tásokra	új utakra	összesen
		e z e r f o r i n t o k b a n						
1885	7.280	111	3.012	3.123	52	31	106	189
1886	7.215	113	2.869	2.982	43	—	99	142
1887	7.200	111	2.869	2.980	79	—	60	139
1888	7.177	—	2.880	2.880	77	7	25	109
1889	7.177	—	2.891	2.891	278	11	15	304
1890	7.177	—	2.881	2.881	304	—	15	319
1891	7.692	—	2.876	2.876	553	—	27	580
1892	7.688	—	2.872	2.872	581	—	—	581
1893	7.688	—	2.888	2.888	566	—	—	566
1894	7.760	—	2.889	2.889	658	—	129	787

A törvényhatósági utak fenntartására szolgáló közmunkáról a következő kimutatás nyújt felvilágosítást:

É v	Az összeírt összes közmunka- tartozás			Ebből megváltatik			Váltás összeg frt
	2 fogatu	1 fogatu	kézi	2 fogatu	1 fogatu	kézi	
	igás napszám		napszám	igás napszám		napszám	
1885	2,320.026	174.186	5,960.145	1,185.981	84.065	3,176.308	3,898.573
1886	2,247.808	205.590	5,984.707	1,252.257	96.453	3,326.273	4,120.938
1887	2,318.531	120.772	6,384.865	1,346.769	80.004	3,883.257	4,449.915
1888	2,368.365	129.182	6,536.885	1,464.793	93.366	4,073.671	4,767.460
1889	2,391.845	119.821	6,603.979	1,541.544	81.107	4,193.611	4,954.808
1890	2,336.487	339.789	6,612.189	1,532.614	195.804	4,273.997	5,071.138

Ez adatok csak a szorosabb értelemben vett Magyarországra vonatkoznak, a hol, mint említettük, a közmunka az új törvényvel megszűnt. Horvát-Szlavonországban ellenben a közmunka ma is fenn áll, és részben természetben leszolgálva, részben megváltva a törvényhatósági közutak fenntartásának egyik forrása; a másik forrás az autonóm budgetből való hozzájárulás. Új utak építésének költsége ugyancsak a jelzett forrásokból és ezeken kívül a határőrvidéki beruházási alaphoz fedeztetnek.

Az 1890. évi I. t.-cikk értelmében kivetett törvényhatósági utadó, valamint a jelzett utakra tényleg felhasznált költség az 1891, 1892, 1893 és 1894. években következő volt:

	Kivetett utadó	Tényleg felhasznált költség
1891-ben	8.429	8.696
1892-ben	8.155	8.586
1893-ban	8.164	8.567
1894-ben	8.201	8.700

Külállamok közutai. — A külföldi közutakról — sajnos — csak igen hézagos adatok állottak rendelkezésünkre s a legtöbb államról csak olyanok, melyeket évkönyvünk előző folyamaiban már ismertettünk. Ezuttal csak a közutak hosszát és a területhez való arányát mutatjuk be a főbb európai államokra vonatkozólag:

	A közutak hossza kilométerekben	100 □ kilométer területre esik átlagosan kilométer
1. Ausztria (1893):		
kincstári utak	15.806'36	5'27
országutak	3.551'46	1'18
kerületi utak	47.731'93	15'91
községi utak	37.254'06	12'42
közutak összesen	104.343'81	34'78
2. Franciaország (1893 végén):		
kiépített nemzeti utak:		
kövezve	2.430'31	0'45
kavicsolva	35.467'59	6'61
együtt	37.897'90	7'06

	A közutak hossza kilométerekben	100 □ kilométer területre esik átlagosan kilo- méter
Kiépített megyei utak (1892)	18.672'14	3'48
Kiépített viczinális utak (1892):		
nagy közlekedési utak	143.667'80	26'78
egyéb közérdekű utak	83.276'22	15'52
községes utak	380.140'02	70'85
együtt	607.084'04	113'15
Összesen	663.654'08	123'69
3. Nagybritannia és Írország:		
Anglia és Wales (1886/7-ben):		
főutak ¹⁾	28.572'00	18'96
rendes közlekedési utak ¹⁾	161.435'00	107'13
Skócia (1888. május 14-én):		
grófsági utak ¹⁾	35.364'00	45'81
4. Olaszország (1886. jan. 30.):		
kiépült nemzeti utak	9.176'00	3'20
kiépült tartományi utak:		
rendesek	26.719'00	9'32
segélyezettek	3.327'00	1'16
Összesen	39.222'00	13'68
5. Poroszország (1891):		
tartományi és járási utak	31.826'6	9'02
kerületi utak	42.350'2	7'57
községi utak	10.066'6	1'28
mágn-, részvénytársulati, erdei, bánya- és katonai utak	2.283'1	0'86
Összesen	86.526'5	18'73

¹⁾ A városi kerületekben fekvő s a városi hatóságok kezelése alatt álló utak hosszúsága itt nincs befoglalva.

2. Vasutak.

Vasutak. — Az 1828. évi szeptember hó 25-ike mondható a vasutak születése napjának. E napon indult el a 41 kméter hosszú stockton-varlingtoni vasuton az első gőzmozdonyu vonat, hogy azután az egész világot a gőz hatalmának meghódítsa. Kezdetben lassan

haladt a vasutépítés, de már 1840 végén 7.700 kilométer vasut állott üzemben, melyből 2.900 km. Európára, 4.800 kméter pedig Amerikára esett; már akkor tulszárnyalt minket az új világrész, mely fölényét mindeztideig és fokozottabb mérvben meg is tartotta. A következő évtizedben 30.900 km., 1850—60-ig 69.400 kméter, 1860—70-ig 101.800 km., 1870—80-ig 162.600 km. és 1880—90. 244.900 km. vasut nyílt meg a közforgalom számára, úgy, hogy 1894 végén már 688.000 km. hosszúságot értek el az egész világot elborító vasutak. Hazánkban az említett első vasut megnyitása után csak 18 évvel jött létre a magyar központi vasut 35 kilométernyi pest-váczi szakasza. A következő évtizedek válságos viszonyai sem kedveztek a vasutépítésnek, azonban az alkotmányos korszak kezdete óta nagy arányokban indult meg Magyarországon is a vasutépítés, úgy hogy ma már hazánk is jól el van látva vasutakkal, személydijszabási reformjával pedig magára vonta az egész külföld figyelmét s uttörő szerepet vívott ki. Az 1836. évi XXV. első vasuti t.-czikk óta, mely kijelölte Magyarország leendő közlekedési hálózatának 13 fővonalát, egy serege a törvényeknek intézkedett közlekedésünk ezen ágának emelése és fejlesztésére. A kezdetben idegen tőkével létesített magánvasuti hálózatot a legfőbb irányokban — bár sok esetben igen nagy áldozattal — az állam magához váltotta s ma már oly hatalmas hálózat birtokában van, melylyel módjában áll nemcsak közgazdasági, de pénzügyi tekintetben is, az ország javára döntő súlylyal lépni fel, sőt az elmúlt évtized tanúsága szerint, csakis államvasuti rendszerünknek köszönhető, hogy daczára a kedvezőtlen viszonyoknak, gazdasági termelésünk minden ága fellendült. Az utóbbi években államosított magyar-északkeleti vasuttal és a szabad. osztrák-magyar államvasut magyar vonalaival államvasuti rendszerünk jóformán be lett tetőzve s most az intéző körök figyelme odairányul, hogy vasuti hálózatunk működési képessége és jövedelmezősége jobb felszereléssel emeltessék, hogy a helyi érdekű vasutak közvetítette emelkedett forgalomnak elegendő járművek álljanak rendelkezésre és a csatlakozó országokkal, különösen az aldunai és Balkán államokkal a forgalom lehetőleg fokoztassék.

A magyar korona területén a nyilvános forgalomra szánt gőzmozdonyu vasutak építési hosszának, fejlődését 1846 óta, midőn az első gőzmozdonyu vasut átadatott a forgalomnak, a következő táblázat tünteti fel:

É v	Növekedés az év folyamán	Az év végén üzemben állt kilo- méterekben	É v	Növekedés az év folyamán	Az év végén üzemben állt kilo- méterekben
1846	35	35	1871	925	4.399
1847	126	161	1872	960	5.359
1848	17	178	1873	860	6.219
1849	—	178	1874	169	6.388
2850	44	222	1875	2	6.390
átl. 1846—50 ...	44	155	átl. 1871—75 ...	583	5.751
1851	134	356	1876	281	6.671
1852	—	356	1877	73	6.744
1853	58	414	1878	127	6.871
1854	65	479	1879	154	7.025
1855	78	557	1880	22	7.047
átl. 1851—55 ...	67	432	átl. 1876—80 ...	131	6.872
1856	102	695	1881	128	7.175
1857	292	951	1882	594	7.769
1858	305	1.256	1883	590	8.359
1859	136	1.392	1884	356	8.715
1860	222	1.614	1885	305	9.020
átl. 1856—60 ...	211	1.174	átl. 1881—85 ...	395	8.208
1861	221	1.835	1886	333	9.353
1862	75	1.910	1887	779	10.132
1863	33	1.943	1888	263	10.395
1864	—	1.943	1889	475	10.870
1865	215	2.158	1890	381	12.251
átl. 1861—65 ...	109	1.958	átl. 1886—90 ...	441	10.399
1866	—	2.158	1891	713	11.964
1867	125	2.283	1892	180	12.144
1868	348	2.631	1893	434	12.578
1869	103	2.734	1894	564	13.142
1870	740	3.474	átl. 1891—94 ...	473	12.457
átl. 1866—70 ...	263	2.656			

Vasúthálózatunk fejlődése tehát igen kedvező a legutóbbi négy év átlaga szerint is, úgy, hogy az itt mutatkozó vonalszaporodást csupán az 1871—75. évötöd átlaga haladja meg. A gyarapodás ma különben már főleg a helyi érdekű vasutakra esik, mindazonáltal a magyar vasúti hálózatnak még mindig igen fontos vonalai is nyílnak meg. Ilyen az 1891-ben megnyílt morvavölgyi vasút, mely

Morvaország felé lesz hivatva új összeköttetést létesíteni, továbbá a mitrovicza-vinkovcei új vonal, mely a Szerbia felőli forgalom útját rövidíti.

A kereskedelmi miniszternek a törvényhozás elé terjesztett jelentése szerint 1894-ben hazánkban a forgalomban volt összes vasuti hálózattól esett minden 100.000 lakosra 75'84 kilométer s minden 100 □ kilométerre 4'08 kilométer.

A nemzetközi összehasonlító adatokat ez irányban megadja a következő táblázat, a melyben a porosz közmunka miniszterium kiadásában megjelenő »Archiv für Eisenbahnwesen« alapján az öt világrész különböző országainak vasuti hálózatát, a hálózatnak az utóbbi öt év alatt való növekedését és a pályahossznak a területhez és a lélekszámhoz viszonyított arányszámait tüntetjük fel:

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahosszból 1894 végén átlagosan esett	
		1890	1894	1890-től 1894-ig		100 □ kmre	10,000 lélekre
		év végén		összesen	%-ban		
		k i l o m é t e r					
I. Európa.							
1	Németbirodalom :						
	Poroszország	25.464	26.858	1.394	5'5	7'7	8'6
	Bajorország	5.568	5.979	411	7'4	7'9	10'4
	Szászország	2.488	2.627	139	5'6	17'5	7'1
	Württemberg	1.517	1.595	78	5'1	8'2	7'7
	Baden	1.562	1.713	151	9'7	11'3	10'1
	Elszász-Lotharingia	1.507	1.623	116	7'7	11'2	10'0
	A többi német államok	4.763	5.067	304	6'4	9'7	9'6
	Összesen	42.869	45.462	2.593	6'0	8'4	8'9
2	Franciaország	36.672	39.979	3.307	9'0	7'5	10'4
3	Oroszország (Finnországgal)	30.957	35.560	4.603	14'9	0'7	3'5
4	Nagy-Británia és Írország	32.297	33.641	1.344	4'2	10'7	8'6
5	Osztrák-Magyar mon. (Bosznia és Hercegovinával)	27.015	30.038	3.023	11'2	4'4	6'9
6	Olaszország	12.855	14.626	1.771	13'8	5'1	4'7
7	Spanyolország	9.878	12.147	2.269	23'0	2'4	6'9
8	Svédország	8.018	9.234	1.216	15'1	2'1	19'0
9	Belgium	5.263	5.545	282	5'3	18'8	8'8
10	Svájc	3.199	3.477	278	8'7	8'4	11'7

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahossz- ból 1894 végén	
		1890	1894	1890-től	1894-ig	átlagosan esett	
		év végén		összesen	%-ban	100 □ kmre	10.000 lélekre
		k i l o m é t e r					
11	Németalföld (Luxemburg- gal)	3.061	3.102	41	1'3	8'7	6'2
12	Románia	2.493	2.581	88	3'5	2'0	4'8
13	Portugália	2.125	2.340	215	10'1	2'5	4'6
14	Dánia	1.986	2.267	281	14'2	5'8	9'8
15	Európai Törökország, Bul- gária, Rumélia	1.765	2.010	245	13'9	0'7	2'2
16	Norvégia	1.562	1.726	164	10'5	0'5	8'6
17	Görögország	776	915	139	17'9	1'4	4'2
18	Szerbia	540	540	—	—	1'1	2'4
19	Malta-Jersey-Man	110	110	—	—	—	—
Európa összesen		223.441	245.300	21.859	9'8	2'5	6'6
II. Amerika.							
1	Észak-Am. Egyes.-Államok	268.409	288.460	20.051	7'5	3'7	42'3
2	Britt-Észak-Amerika	21.329	25.371	4.042	19'0	0'3	51'4
3	Argentínai köztársaság	10.244	13.961	3.717	36'3	0'5	30'8
4	Brazília	9.500	12.064	2.564	27'0	0'1	8'3
5	Mexico	9.718	11.249	1.531	15'8	0'6	9'7
6	Chili	3.100	3.166	66	2'1	0'4	9'3
7	Uruguay	1.127	1.800	673	59'7	1'0	24'1
8	Cuba	1.731	1.731	—	—	1'5	10'6
9	Peru	1.667	1.667	—	—	0'1	5'6
10	Venezuela	800	1.020	220	27'5	0'1	4'4
11	Közép-Amerika (Guatemala, San-Salvador, Costarica, Nicaragua, Honduras) ...	1.000	1.000	—	—	0'2	3'1
12	Bolivia	209	1.000	791	—	0'1	4'1
13	Uj-Foundland	180	595	415	230'6	0'6	28'7
14	Columbia	380	452	72	18'9	0'0	1'2
15	Ecuador	300	300	—	—	0'1	2'0
16	Paraguay	240	253	13	5'4	0'1	5'5
17	San-Domingo köztársaság ...	115	115	—	—	0'2	2'3
18	Angol-Guyana	35	35	—	—	—	1'3
19	Jamaika, Barbados, Tini- dad, Martinique, Porto- rico	492	736	244	49'6	—	—
Amerika összesen		330.576	364.975	34.399	10'4	—	—

Sorszám	Az ország neve	Az üzletben volt vasutak hossza az		Növekedés		A pályahosszból 1894 végén átlagosan esett	
		1890	1894	1890-től 1894-ig		100 □	10.000
		év végén		összesen	%-ban	kmre	lélekre
		k i l o m é t e r					
III. Ázsia.							
1	Britt-India	26.299	30.220	3.921	14'9	0'6	1'0
2	Japán	2.333	3.600	1.267	54'3	0'9	0'9
3	Németalföldi India	1.361	1.950	589	43'3	0'3	0'7
4	Kis-Ázsia	853	1.770	917	107'5	0'1	1'1
5	Szibéria	—	1.618	1.618	—	—	3'4
6	Orosz terület a Kaspi t. túl	1.433	1.433	—	—	0'3	20'5
7	Ceylon	308	436	128	41'6	0'7	1'4
8	Cochinchina, Pondichery, Malakka, Tonking, stb. ...	201	323	122	60'7	—	—
9	China (törzsország)	200	200	—	—	—	—
10	Sziam	—	144	144	—	—	—
11	Malayi államok	100	140	40	—	0'2	2'0
12	Portugal-India	54	82	28	51'9	2'2	1'4
13	Perzsia	30	54	24	—	—	—
	Ázsia összesen	33.172	41.970	8.798	26'5	—	—
IV. Afrika.							
1	Fokföld	3.326	3.927	601	18'1	0'7	22'9
2	Algír és Tunis	3.105	3.266	161	5'2	0'4	5'8
3	Egyiptom	1.547	2.027	480	31'0	0'2	3'0
4	Oranje szabad állam	237	1.000	763	322'0	0'8	48'1
5	Délafrikai köztársaság	120	990	870	725'0	0'3	12'7
6	Natal	546	653	97	17'8	1'5	11'8
7	Mauritius, Reunion, Senegal terület stb.	910	1.250	340	37'4	—	—
	Afrika összesen	9.791	13.103	3.312	33'8	—	—
V. Ausztrália.							
1	Victoria	4.325	4.943	618	14'3	2'2	41'9
2	Uj-Déli-Wales	3.641	4.200	559	15'4	0'5	33'6
3	Queensland	3.446	3.828	382	11'1	0'2	86'0
4	Uj-Zeeland	3.147	3.478	331	10'5	1'3	50'7
5	Dél-Ausztrália	2.854	3.026	172	6'0	0'1	86'0
6	Nyugat-Ausztrália	810	1.850	1.049	131'0	0'1	225'6
7	Tasmania	643	763	120	18'7	1'1	48'3
8	Hawaii	90	114	24	26'7	0'7	11'6
	Ausztrália összesen	18.947	22.202	3.255	17'2	0'3	52'2
	Az öt világrész együtt	615.927	687.550	71.623	11'6	—	—

Érdekes ezen táblázatból az egyes országok és világrészek vasut-hálózatának öt év alatti növekedését szemlélni. Az absolut növekedés még mindig az Egyesült-Államokban a legnagyobb, habár lényege-sen csökkent úgy az 1886/90., mint az 1887/91. időközivel szem-ben, a midőn is a növekedése 46.399 s illetve 33.287 kmre rugott. Aránylag még Britt-Észak-Amerika és az Argentínai köztársaság mutatnak nagy szaporodást az utóbbi 5 év alatt, 4.042 és 3.717 kmrel, bár az utóbbinak finanziaális bajai következtében a legutóbbi években vasúthálózatának fejlődése máris jelentékenyen meglassult. Tetemes szaporulatot észlelünk még Braziliában 2.564 és Mexicóban 1.531 kmrel. Európa az öt világrész között a vasuti hosszaság növekedésében a második helyen és ennek élén legujabban Orosz-szág áll, utána pedig Franciaország, az Osztrák-Magyar Monarchia és a Németbirodalom sorakozik, ezeket követik Olaszország, Nagy-britannia és Svédország. Viszonylag pedig legnagyobb szaporodás volt földrészünkön Spanyolországban 23⁰/₀, Görögországban, 17⁹/₀, és Svédországban 15¹/₀, de igen erős volt még Oroszországban, Dániában, Törökország és Bulgáriában, az Osztrák-Magyar birodalom-ban, Norvégiában és Portugáliában, mindenütt meghaladva a 10⁰/₀-öt. Vasuti hálózatunk fejlődése a leggyorsabbak közé tartozik, de sajnos, a területhez viszonyítva igen nagy még elmaradottságunk s csak a kelet-európai államok állanak mögöttünk, mint Oroszország, Románia, Görögország, Szerbia, Törökország és északon Svédország meg Norvégia.

Államvasutak. — Mindazon nevezetesebb európai országokat, a melyekben az államvasuti rendszer kisebb-nagyobb hódításokat tett, az alábbi számok mutatják, melyek egyuttal az államvasutaknak a többi vasutakhoz való arányát is feltüntetik:

Sorszám	Az ország neve	Államvasutak		Egyéb vasutak		Összes vasutak kilométer
		é p i t é s i h o s s z a				
		kilométer	%	kilométer	%	
1	Németország (1893/94) ...	39.153 ⁰	90 ⁰⁰	4.347 ⁰	10 ⁰⁰	43.500 ⁰
	<i>Poroszország</i> »	24.436 ¹	93 ⁴⁵	1.713 ⁹	9 ⁵⁵	26.149 ⁹
	<i>Bajorország</i> »	5.009 ⁵	85 ⁹⁴	819 ⁴	14 ⁰⁶	5.828 ⁹
	<i>Szászország</i> »	2.276 ³	100 ⁰⁰	—	—	2.276 ³
	<i>Württemberg</i> »	1.534 ⁵	98 ⁹²	16 ⁷	1 ⁰⁸	1.551 ²
	<i>Baden</i> »	1.459 ²	95 ⁷⁷	64 ⁴	4 ²³	1.523 ⁶

Sorszám	Az ország neve	Államvasutak		Egyéb vasutak		Összes vasutak kilométer
		é p i t é s i h o s s z a				
		kilométer	%	kilométer	%	
	<i>Elszász-Lotharingia</i> ...	1.439'3	98'47	22'4	1'53	1.461'7
	<i>Mecklenburg-Schwerin</i> ...	996'1	99'74	2'6	0'26	998'7
	<i>Hessen</i>	377'2	40'80	547'3	59'20	924'5
	<i>Oldenburg</i>	394'8	90'80	40'0	9'20	434'8
2	Eur. Oroszország (1892) ...	10.343	37'19	17.471	62'81	27.814
3	Olaszország (1890) ¹⁾	8.421	65'51	4.434	34'49	12.855
4	Magyarország (1894)	7.655	58'25	5.487	41'75	13.142
5	Ausztria (1893)	6.417	40'19	9.551	59'81	15.968
6	Belgium (1893)	3.279	71'99	1.276	28'01	4.555
7	Svédország (1893)	2.916	33'20	5.866	66'80	8.782
8	Franciaország (1891)	2.590	6'54	36.989	93'45	39.579
9	Románia (1893)	2.573	100'00	—	—	2.573
10	Eur. Törökország (1891) ²⁾ ...	2.027	100'00	—	—	2.027
11	Dánia (1893)	1.621	76'39	501	23'61	2.122
12	Norvégia (1892/93)	1.494	95'65	68	4'35	1.562
13	Németalföld (1893)	1.403	52'27	1.258	47'28	2.661
14	Szerbia (1894)	540	100'00	—	—	540
15	Bulgária (1894)	525	62'65	313	37'35	838

¹⁾ Az olasz államvasutak 3 nagy társulatnak bérbe vannak adva. — ²⁾ A török és szerb vasutak állami tulajdont képeznek, de magán kezelés alatt állanak.

¹⁾ Az olasz államvasutak 3 nagy társulatnak bérbe vannak adva. — ²⁾ A török és szerb vasutak állami tulajdont képeznek, de magán kezelés alatt állanak.

Az állami tulajdon nem azonos az állami üzemmel; látunk állami vasutakat magánkezelésben s megfordítva magánvasutakat állami kezelés alatt. Ott, a hol az államvasuti rendszer teljes diadalt aratott, az utóbbi eset gyakoribb, mint például hazánkban, hol azt a pozíciót, melyet az államvasutak a közlekedés terén elfoglalnak, lényegesen erősíti az állami kezelés alatt álló magánvasutak immár tekintélyes hálózata. Olaszországban ellenkezőleg azt látjuk, hogy ott a tekintélyes államvasuti hálózat három külön csoportba foglalva (középtengeri, adriai, szicíliai hálózat) magán társulatok kezelésébe bocsátatott. Nagy-Britanniában nincsenek államvasutak s Franciaországban is a magánvasuti rendszer bir erős tulsulylyal. A nagyobb államok közül a Németbirodalomban aratott legteljesebb diadalt az államvasuti rendszer, hol az összes vasutaknak 90%-a államvasut, de rohamosan hódít tért az államvasuti rendszer Oroszországban is, hol az államvasutak 1890-ben a vasúthálózatnak még csak 29'36%-át tették, 1892-ben ellenben már 37'19%-át.

A magyar vasutak birtokállapot, kezelés és műszaki kivitel szerint. — Az államvasuti rendszernek térfoglalásáról hazánkban közelebbi képet nyújt különben az alábbi táblázat:

	1890						1894					
	Összes építési hossz	Az összes hossz- ból esik % vonal	Össz. ép. hosszab.				Összes építési hossz	Az összes hossz- ból esik % vonal	Össz. ép. hosszab.			
			két v. több vágány	másodrangú	harmadrang- kesk. vág.	két v. több vágány			másodrangú	harmadrang- kesk. vág.		
k i l o m é t e r												
a) Fővasutak.												
1. M. kir. államvasut.	5.599	49'76	263	474	23	7.185	54'67	750	560	23		
2. Magán fővasutak a m.kir.államvasutak kezelésében	55	0'49	—	—	—	67	0'51	—	—	—		
3. Magán fővasutak magánkezelésben ...	2.666	23'70	455	194	—	1.253	9'53	14	—	—		
Összesen	8.320	73'95	718	668	23	8.505	64'71	764	560	23		
b) Helyi érdekű vas- utak.												
1. A m. kir. államvas- utak tulajdonát ké- pező vonalak	55	0'49	—	55	—	285	2'18	—	286	—		
2. A m. kir. államvas- utak kezelésében levő vonalak	1.774	15'77	—	1.774	—	3.219	24'49	—	3.186	33		
3. Magán kezelésben levő vonalak	1.102	9'79	—	958	144	1.133	8'62	—	957	176		
Összesen	2.931	26'05	—	2.787	144	4.637	35'29	—	4.429	209		
Mindössze	11.251	100'00	718	3.489	167	13.142	100'00	764	4.989	232		

Az államvasutak tulajdonában levő hálózat nagymérvű emelkedést mutat az utolsó öt év alatt 50⁰/₀-ról csaknem 57⁰/₀-ra, a mit csaknem egészében az osztrák-magyar államvasutak magyarországi részének államosítása idézett elő.¹⁾ A magyar vasuthálózatnak jóval több mint fele áll tehát a magyar állam közvetlen rendelkezése alatt, ha azonban az állami kezelés alatt álló vonalakat is ideszámítjuk, úgy azt mondhatjuk, hogy a magyar állam forgalompolitikai befolyása az összes hálózat 82⁰/₀-ára terjed immár ki.

¹⁾ Ha azonban az 1890. második felében államosított magyar észak-keleti vasut hálózatát 1890-re még nem foglaljuk hozzá a m. államvasutak hálózatához, akkor a m. államvasutak térfoglalása az utolsó 5 év alatt közel 14⁰/₀-ra (43¹/₂⁰/₀-ról 57⁰/₀-ra) rüg.

A táblázatból különben érdekesen tűnik még ki a helyi érdekű vasut hálózatának rohamos (570/0-nyi) növekedése 1890-ről 1894-re, míg a fővasutak hálózata a jelzett 5 év alatt mindössze 20/0-kal gyarapodott; e tény természetesen élénken tükröződik vissza az arány eltolódásában is, a melyet a két kategória az összes hálózatban elfoglal, míg ugyanis 1890-ben a fővasutak 74, a helyi érd. vasutak 260/0-át tették az összes hálózatnak, addig 1894-ben a fővasutakra 650/0 esett, a h. érd. vasutakra ellenben 350/0.

Vasúthálózatunk forgalmi jelentőségének teljes kitüntetése czéljából a táblázatba felvettük a műszaki kivitelre vonatkozó adatokat is.

Beruházási tőke. — A közös vasutak miatt, melyek építési tőkéjüket a magyar és osztrák vonalak szerint nem tudják részletezni, a magyarországi vasutakba befektetett tőkét pontosan kitüntetni nem lehet. A kereskedelmi miniszter évi jelentései szerint a magyarországi vasutakba tényleg befektetett tőke 1890 és 1894-ben a következő volt:

	A befektetett tényleges tőke				Esik egy kilométerre forint	
	Összesen		az összes befektetett tőke %-ában			
	1890	1894	1890	1894	1890	1894
M. kir. államvasutak	537,147.108	749,048.871	59'05	72'33	95.681	102.740
Társasági fővasutak	291,768.996	138,893.744	32'08	13'30	105.982	105.473
Helyi érd. vasutak	80,716.748	149.915.541	8'87	14'37	29.270	32.250
Összesen	909.632.852	1.037.858.156	100'00	100'00	80.849	78.984

Kilométerenkint természetesen a könnyebb és olcsóbb építkezésű helyi érdekű vasutak kerültek legkevesebbe és hogy 1890-ről 1894-re az összes hálózat 1 km.-ére eső összeg csökkent, azt épen a helyi érdekű vasutak időközi erős térfoglalása magyarázza. Az állami és a társasági fővasutak között 1890-ben még eléggé számottevő különbség volt, 1894-ben azonban már nagyon csekély az eltérés, a minek oka az, hogy az azóta államosított osztrák magyar államvasut költséges (kmenkint 113.430 frttal épített és felszerelt) vonalai most már a magyar államvasutak hálózatában szerepelnek

A fentebbi számok a vasutakba tényleg befektetett összegeket tüntetik fel, a vasuti kölcsönök kibocsátása azonban nagy árfolyamveszteségekkel járt, melyek, minthogy a kamatozásra váró tőkét emelték, a beruházási tőkébe szintén betudandók. A következő számok, melyeket vasutaink beruházási tőkéjéről közlünk, az árfolyamveszteségeket is magukban foglalják:

	A névleges beruházási tőke				Esik egy kilométerre forint	
	Összesen		%-ában			
	1890	1894	1890	1894	1890	1894
M. kir. államvasutak	648,857.781	889,858.108	56'16	68'76	114.761	119.124
Társasági fővasutak	412,615.070	225,862.461	35'71	17'45	151.641	171.107
Helyi érd. vasutak	93,967.917	178,460.392	8'13	13'79	32.673	41.006
Összesen	1.155.440.768	1.294.130.961	100'00	100'00	102.697	98.472

A pénzbeszerzési költségek 1894-ben abszolút számokban és a névleges tőkék százalékában a következők voltak:

	Összegetben	%
a m. kir. államvasuti csoportnál	140,809.237 frt	15'8
a társasági fővasutaknál	86,968.717 »	38'5
a helyi érdekű vasutaknál	28,494.851 »	15'9

A kibocsátással járó veszteség tehát jelentékeny vasutaink minden kategóriájánál, legjelentékenyebb azonban a társasági fővasutaknál és pedig a déli vasutnál, a melynek 634'68 m. frt beruházási tőkéjéből 278'25 m. frtot képvisel az árfolyamveszteség, minthogy ez a vonal a szükséges tőke legnagyobb részét 30%-os elsőbbségi kölcsönök útján szerezte be, melyeket csak alacsony árfolyam mellett lehetett értékesíteni.

A porosz közmunka miniszterium kiadásában megjelenő »Archiv für Eisenbahnwesen« a különböző országok vasutainak felhasznált beruházási tőkéjéről a következő kimutatást tette legutóbb közzé:

Sorszám	Az ország neve	Pálya-hossz-ság klm.	Felhasznált beruházási tőke		Az adat mikorról szól
			összesen	pálya-kilométerenkint	
			f á r i n t		
I. Európa.					
1	N.-Británia és Írország	33.641	9.853,874.000	292.915	1894. XII. 31.
2	Franciaország	36'208	6.175,175.000	170.524	1894. XII. 31.
3	Németország	44.149	5.590,432.000	126.628	1895. III. 31.
4	Ausztria	15.968	2.974,905.000	178.967	1893. XII. 31.

1) Pályaszektek

¹⁾ Fővasutak.

Sorszám	Az ország neve	Pályahosszúság kfm.	Felhasznált beruházási tőke		Az adat mikorrról szól
			Összesen	pályakilométerenkint	
5	Oroszország	29.678	3.265,647.000	110.035	1892. XII. 31.
6	Olaszország	10.450	1.542,216.000	147.580	1890. XII. 31.
7	Magyarország	13.141	1.037,858.000	78.978	1894. XII. 31.
8	Spanyolország	10.095	1.136,246.000	112.555	1889. XII. 31.
9	Belgium (államv.)	3.280	553,688.000	168.832	1893. XII. 31.
10	Svájc	3.346	446,425.000	133.445	1893. XII. 31.
11	Németalföld	2.623	227,341.000	105.736	1887.
12	Románia (államv.)	2.454	242,593.000	98.856	1893. XII. 31.
13	Svédország (államv.)	2.058	160,516.000	52.490	1893. XII. 31.
14	Dánia (államv.)	1.525	95,430.000	62.577	1892. III. 31.
15	Norvégia	1.611	75,930.000	47.123	1894. VI. 30.
16	Szerbia	540	39,631.000	73.391	
	Összesen	211.767	33.417,907.000	157.805	
II. Egyéb világrészek.					
1	Egyesült-Államok	284.154	22.672,595.000	82.161	1894. VI. 30.
2	Canada	25.371	1.864,747.500	73.500	1894. VI. 30.
3	Brazília (államv.)	10.280	611,192.500	59.452	1891. XII. 31.
4	Argentína	13.450	855,779.000	63.626	1893.
5	Britt-India	29.700	2.263,315.000	75.818	1893. XII. 31.
6	Jáva (államv.)	977	62,068.500	67.861	1893. XII. 31.
7	Japán (államv.)	1.574	113,108.000	71.880	1893. III. 31.
8	Algír és Tunisz	3.203	210,712.500	81.397	1893. XII. 31.
9	Fokföldi gyarmatok (Afrika)	3.585	200,923.000	56.048	1894. I. 1.
10	Uj-dél-walesi gyarmatok	4.073	366,113.500	89.888	1895. VI. 30.
11	Dél ausztráliai gyarmatok	2.771	125,204.000	45.190	1895. VI. 30.
12	Viktória gyarmatok	5.020	379,222.000	75.954	1895. VI. 30.
13	Queensland gyarmatok	3.828	165,223.000	43.163	1895. VI. 30.
14	Nyugot ausztráliai gyarmatok	885	20,923.500	23.642	1895. XII. 31.
15	Tasmania	675	35,186.000	52.095	1894. XII. 31.
16	Uj-Zeeland	3.207	153,526.000	47.872	1895. III. 31.
	Összesen	392.753	30.149,839.000	76.765	
	Mindössze	604.520	63.567,746.000	105.154	

E kimutatásba nincs fölvéve valamennyi ország összes vasutainak beruházási tőkéje, az itt kimutatott végösszeg csak 604½ ezer kilométer vasutra vonatkozik, holott a föld összes vasutainak hosszasága, a mint fentebb láttuk, 1894. végén 687½ ezer kilométerre rügött, az összes beruházási tőke tehát aránylagos számítással több mint 72 milliárd forintra tehető.

Mozdony- és kocsiallomány. — A magyarországi vasutak járműveinek állományát, úgy a tisztán magyar vasutakét, mint a közös vasutak magyar vonalaira aránylagosan eső részt, a kereskedelmi miniszter jelentése következőleg mutatja ki:

A jármű neve	Á l l o m á n y			Növekedés 1894-ben			
	1878-ban	1890-ben	1894-ben	1878-hoz képest		1890-hez képest	
				szám szerint	%	szám szerint	%
Mozdonyok	1.060	1.654	2.106	1.046	98'6	452	27'3
Személykocsik	2.199	2.936	4.297	2.098	95'4	1.361	46'3
Teherkocsik	23.059	37.288	49.038	25.979	112'6	11.750	31'5

Személykocsikból 1894-ben 100 km. pályára átlagosan a magyar államvasutaknál 33'3, a társulati fővasutaknál 35'9, a helyi érdekű vasutaknál pedig 18'4 darab esett; teherkocsikból ellenben a magyar államvasutaknál 386'8, a társasági fővasutaknál 433'8, a helyi érdekű vasutaknál pedig 149'1 darab esett.

A különböző országok jármű-állományának nagyságát a következő kimutatás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Év	A mozdonyok	A személykocsik	A teherkocsik	A mozdonyok	A személykocsik	A teherkocsik
			s z á m a					
			összesen			100 pályakilométerenkint		
1	Északamerikai Egy-Államok	1894	35.813	26.345	1,199.803	12	9	416
2	Nagy-Británia és Írország	»	18.328	41.500	593.776	54	123	1.764
	Ebből:							
	<i>Anglia és Wales</i>	»	15.626	35.145	453.889	67	150	1.939
	<i>Skócia</i>	»	1.954	4.599	123.537	36	86	2.306
	<i>Írország</i>	»	748	1.756	16.350	15	36	334

Sorszám	Az ország neve	Év	A moz- donyok	A sze- mély- kocsik	A teher- kocsik	A mozdo- nyok	A sze- mély- kocsik	A teher- kocsik
			s z á m a					
			ö s s z e s e n			100 pálya- kilométerenkint		
3	Németország	1893/94	15.715	29.675	314.801	36	69	721
	<i>Porosz államv.</i>	»	10.687	17.444	216.519	41	160	1.709
	<i>Bajor államv.</i>	»	1.258	3.416	19.987	26	147	808
	<i>Szász államv.</i>	»	963	2.414	23.610	40	215	1.969
	<i>Badeni államv.</i>	»	553	1.388	9.799	38	197	1.371
	<i>Württembergi ál- lamvasutak</i>	»	431	1.117	6.670	25	168	837
4	Franciaország	1892	10.069	24.659	267.838	26	64	694
5	Oroszország	»	7.173	7.889	149.667	24	26	504
6	Ausztria	1893	4.237	8.936	98.687	25	53	588
	Ebből:							
	<i>államvasutak</i>	»	1.694	3.972	33.537	22	51	432
7	Belgium ¹⁾	»	2.666	63.495		59	1.402	
	Ebből:							
	<i>államvasutak</i>	»	2.105	48.825		65	1.502	
8	Olaszország	1890	2.763	8.187	48.050	21	62	365
9	Magyarország	1894	2.106	4.297	49.038	16	32	373
	Ebből:							
	<i>államvasutak</i>	»	1.716	3.540	41.023	22	45	518
10	Svájcz	1893	923	2.381	11.198	27	71	332
11	Németalföld ²⁾	1894	803	2.083	11.779	27	70	394

¹⁾ Csupán a fővasutak. — ²⁾ A 4 legjelentékenyebb vasuti társaságra vonatkozó adatok.

Legtöbb járműve az Észak-amerikai Egyesült-Államok vasutainak van, viszonylag azonban az angol, különösen a skót és belga vasutaknak; igen gazdagok azonban egyes német államok vasutai is járművekben, első sorban a szász, azután a porosz vasutak. A belga vasutaknál különben ki kell emelnünk, hogy a közölt számok csupán a fővasutakra vonatkoznak, ellenben hiányoznak azokból a helyi érdekű vasutak, a melyeknek jármű-állománya pedig rendesen igen csekély. Hazánknál éppen a helyi érdekű vasutaknak tulajdoníthatjuk általában az alacsony arányszámokat; ellenben államvasutaink külön eléggé tekintélyes arányokkal szerepelnek, úgy hogy nemcsak tulszárnyalják e tekintetben az osztrák államvasutakat, de közel járnak az összes osztrák vasutakra vonatkozó arányszámokhoz, melyek ott viszont magasabbak az államvasutakénál.

Személyforgalom. Az osztrák-magyar monarchia vasutain a személyforgalom az utolsó 14 év alatt a következő volt:

É v	A szállított személyek száma		A személy kilométerek száma (a három utolsó számjegy elhagyásával)			
	magyar vasutakon	osztrák vasutakon	magyar vasutakon		osztrák vasutakon	
			összesen	üzem hossz km.-kint	összesen	üzem hossz km.-kint
átlag 1881—85 ...	12,020.582	41,667.738	672.292	84	1,726.650	130
1886	13,837.770	52,190.669	742.683	84	1,938.081	156
1887	13,446.225	52,620.300	738.148	76	1,976.144	145
1888	14,147.368	54,960.737	741.690	71	2,061.968	145
1889	18,989.577	59,537.989	939.531	85	2,170.026	143
1890	29,161.272	68.650.719	1,236.956	102	2,466.862	161
átlag 1886—90 ...	17.928.442	57.592.083	877.805	83	2,122.616	150
1891	35,886.050	82,224.914	1,504.437	128	2,945.779	190
1892	41,072.899	92,074.080	1,671.321	138	3,228.491	203
1893	45,563.338	97,305.486	1,868.718	149	3,513.291	221
1894	49,578.839	—	2,026.892	154	—	—

Aránytalanul csekélyebb a szállított személyek száma hazánkban, mint Ausztriában, noha a zónatarifa behozatala óta hatalmasan fellendült az utasok száma. 1888-ról 1889-re, habár ez évben csak 5 hónapig volt érvényben a zónadijszabás, 34²³/₁₀₀-al, 1889-ről 90-re 53⁵⁶/₁₀₀-kal, 1890-ről pedig, a mely az első teljes év a zónadijszabás behozatala óta, 1894-re 70⁰²/₁₀₀-kal emelkedett a szállított személyek száma. A zónatarifa különben legfőképen az u. n. szomszédos forgalomban éreztette hatását, úgy hogy a forgalom e része 1888-ról 1893-ra több mint megtízszereződött (1888-ban ugyanis az 1. és 2. szomszédos és 1. távolsági vonalszakaszra együtt, minthogy azok ekkor egy szakaszt képeztek, 2 millió utas esett, 1893-ban ellenben 22⁵ millió.)

Hogy hazánkban a szállított személyekből a különböző kocsiosztályokra hány százalék esett, a következő számok mutatják:

	1888	1894	1888	1894	1888	1894	Katonai személyek	
	I. oszt.	I. oszt.	II. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	III. oszt.	1888	1894
A) Fővasutak:								
Magy. kir. államvasutak.	1'76	1'64	20'13	19'07	72'03	76'16	6'08	3'13
Magán fővasutak	1'15	1'92	13'03	15'90	78'51	78'68	7'31	3'50
B) Helyi érd. vasutak:								
Magy. kir. áll.-v. tul. és kez. }	0'54	1'04	14'54	15'93	82'06	80'40	2'86	2'63
Magán kezelésben		0'82		18'92		79'05		1'21
Összes magyar vasutak	1'49	1'51	18'12	18'32	74'55	77'25	5'84	2'92

A kimutatás a zónadijszabás előtti év adatait állítja szembe a legujabb adatokkal, hogy így a zónadijszabásnak ez irányban gyakorolt hatásáról is képet nyerjünk. Valami mélyreható változást nem tapasztalunk itt, vasutainkat most is sokkalta nagyobb arányban használják a vagyonosabb és sokkalta csekélyebb mértékben a szegényebb néposztályok, mint pl. az osztrák vasutakét, hol az I. és II. osztályra együttvéve 10⁰/₀-a, a III. osztályra pedig 87⁰/₀-a esik az összes utazóknak, míg hazánkban az előbbi osztályokra most is közel 20⁰/₀, az utóbbira pedig 77⁰/₀ jut. Egy kevésbé azonban mégis emelkedett a III. osztályt használó utasok száma, jeléül annak, hogy a zónadijszabás első sorban mégis a szegényebb néposztály utazási kedvére hatott élénkítőleg.

Sorsz.	Az ország vagy vasút neve	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban
		Szállított személyek ezrekben, vagyis a három utolsó számjegy elhagyásával					
1	Nagy-Brit. és Írország ... És pedig: Anglia és Wales ... Skócia ... Írország	742.499 654.173 68.413 19.913	775.183 683.264 70.907 21.012	817.744 721.115 75.216 21.413	845.464 746.556 76.706 22.202	864.435 762.631 79.157 22.647	873.177 769.334 80.128 23.715
2	Éjszakam. Egy.-Államok	451.354	494.808	520.439	556.016	575.770	628.966
3	Németország Ebből: Porosz államv. Bajor » Szász » Badeni » Württemberg »	339.864 207.857 20.410 28.153 17.386 13.984	376.825 235.135 21.718 30.231 18.736 15.220	426.056 274.734 23.435 32.806 20.473 15.819	464.013 303.950 24.887 33.991 20.711 17.577	488.171 324.530 26.232 34.814 20.373 19.101	521.479 347.854 27.658 36.717 21.712 20.358
4	Franciaország	233.760	244.164	241.118	255.672	288.078	317.819
5	Belgium Ebből: államvasutak	73.361 57.884	76.277 59.957	82.389 64.229	86.540 67.432	88.225 68.516	92.147 70.970
6	Ausztria Ebből: államvasutak	59.877 18.844	63.964 21.602	74.924 28.092	84.957 34.667	92.074 39.300	97.305 38.886
7	Olaszország	49.333	50.989	50.856	—	—	—
8	Európai Oroszország ...	39.619	41.569	46.505	—	—	—
9	Svájc	27.079	29.485	32.378	34.842	37.294	40.000
10	Németalföld ¹⁾ Ebből: államvasutak	18.482 8.937	19.450 9.400	16.970 10.162	22.185 11.178	22.474 11.178	23.539 11.231
11	Magyarország Ebből: államvasutak	14.048 5.844	18.990 10.172	29.161 18.495	35.886 26.380	41.079 29.486	45.582 32.214

¹⁾ A 4 fő vasuti vonal.

Sorsz.	Az ország vagy vasut neve	1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban
Személykilométerek milliókban:							
1	Éjszakam. Egy.-Állam.	18.017 ⁰	19.221 ⁷	20.146 ³	21.427 ⁰	22.053 ⁷	24.547 ²
2	Németország	9.208 ⁸	10.172 ⁴	11.224 ⁴	11.679 ⁰	11.782 ⁴	12.552 ²
	<i>Ebből: Porosz államv.</i>	5.950 ⁷	6.706 ⁴	7.520 ⁵	7.876 ⁵	7.394 ⁷	8.466 ⁵
	<i>Bajor »</i>	758 ⁰	788 ⁸	862 ⁸	872 ⁵	893 ¹	948 ⁰
	<i>Szász »</i>	698 ⁴	740 ⁸	794 ³	808 ⁹	820 ¹	860 ³
	<i>Badeni »</i>	363 ⁷	389 ⁷	424 ⁹	419 ⁴	424 ³	437 ⁹
	<i>Württem. »</i>	306 ⁹	333 ²	348 ⁶	363 ¹	402 ⁵	426 ⁶
3	Franciaország	7.345 ³	8.627 ⁸	7.942 ⁹	8.285 ⁵	9.243 ²	10.007 ⁹
4	Ausztria	2.345 ¹	2.436 ⁷	2.788 ⁷	3.078 ³	3.228 ⁵	3.513 ³
	<i>Ebből: államvasutak</i>	674 ⁴	797 ²	1.043 ¹	1.270 ⁷	1.452 ⁹	1.517 ⁹
5	Olaszország	2.294 ¹	2.258 ²	2.212 ⁸	—	—	—
6	Belga államvasutak	1.242 ²	1.277 ⁷	1.366 ⁸	—	1.460 ¹	1.510 ²
7	Magyarország	741 ⁷	939 ⁵	1.236 ⁹	1.504 ⁴	1.671 ⁶	1.869 ¹
	<i>Ebből: államvasutak</i>	365 ⁶	564 ⁸	809 ⁰	1.219 ⁴	1.353 ⁰	1.505 ⁷
8	Németalföldi vasutak ¹⁾ ...	580 ⁷	633 ⁴	544 ⁷	639 ⁹	648 ⁰	694 ⁴
	<i>Ebből: államvasutak</i>	251 ⁶	264 ²	237 ⁹	262 ³	346 ²	354 ³
9	Svájc	578 ⁴	654 ⁸	701 ⁸	726 ⁸	758 ⁷	786 ²

¹⁾ A 4 fő vasuti vonal.

A személyforgalom viszonylagos nagyságát az alábbi számok mutatják:

Az ország vagy vasut neve	Egy pályakm.-re esik		Az ország vagy vasut neve	Egy pályakm.-re esik	
	szállított személy	személy kilométer (ezrekben)		szállított személy	személy kilométer (ezrekben)
N.-Británia és Írország (1893)	26.268	—	Svájc (1893)	11.471	225
<i>És pedig:</i>			Olaszország (1893)	3.956	172
<i>Anglia és Wales</i>	33.092	—	Németalföldi összes vasutak (1893)	7.965	—
<i>Skócia</i>	14.018	—	<i>Ebből: államvasutak</i>	7.330	35
<i>Írország</i>	4.923	—	Ausztria	6.093	220
Belgium (1893)	20.355	—	<i>Ebből:</i>		
<i>Ebből: államvasutak</i>	21.830	464	<i>államvasutak</i>	5.002	196
Németország (1893/4.) ...	12.034	288	Magyarország (1893) ...	3.556	145
<i>Porosz államvasutak</i>	13.427	326	<i>Ebből:</i>		
<i>Bajor államvasutak</i>	5.432	186	<i>államvasutak</i>	4.252	198
<i>Szász államvasutak</i>	15.375	360	Észak-Amerikai Egyes.-		
<i>Badeni államvasutak</i>	15.214	306	Államok (1893)	2.163	85
<i>Württemberg. államvas.</i>	12.060	252	Európai Oroszország		
Franciaország (1893) ...	8.076	258	(1890)	1.599	—

Teherforgalom. — Az osztrák-magyar monarchia vasutainak teherforgalma 1893-ban következő volt:

Szállított	Magyar vasutakon		Osztrák vasutakon	
	tonna	tonnakilométer	tonna	tonnakilométer
Podgyász	73.044	8,971.000	175.000	16,297.000
Gyorsjavak	194.000	24.729.000	654.000	70,424.000
Teherjavak	26,137.000	3,496,698.000	85,238.000	7,661,415.000
Önkezelési javak ...	8.603.000	680,611.000	4,836.000	601,799.000
Személyvonatokkal kocsi, ló, kutya ...	5.000	611.000	—	—
Összesen	35,012.044	4.211,620.000	90,903.000	8.349,935.000

Az üzleti hosszóság minden kilométerére a magyar vasutakon átlagosan 335.000, az osztrák vasutakon pedig 523.000 tonnakilométer esett. A magyar kir. államvasutakon a teherszállítás az osztrák vasutak átlagát nem érte ugyan el, a mennyiben 493.000 tonnakilométer esett átlagosan minden kilométerre, de azért igen kedvezőnek mondható, s meghaladta az osztrák államvasutakat, hol csak 371.000 tonnakilométer szállított teher esett az üzleti hosszóság minden kilométerére.

Tisztán a teherjavak szállításának fejlődéséről (podgyáson, gyors- és önkezelési javakon kívül) az alábbi kimutatás nyújt tájékoztatást:

É v	A szállított teherjavak					
	ezer tonnákban		ezer tonna-kilométerekben		egy kilométer pályahosszra esett ezer tonnakilométer	
	Magyar-ország	Ausztria	Magyar-ország	Ausztria	Magyar-ország	Ausztria
átlag 1876—80	10.222	38.219	1,189.839	3,614.919	171	322
» 1881—85	14.546	48.831	1,853.596	4,429.796	232	364
» 1886—90	18.672	62.454	2,404.662	5,878.055	234	407
1891	22.691	74.651	3,083.467	6,991.585	264	452
1892	24.075	85.271	3,234.049	7,709.691	266	493
1893	26.329	90.903	3,522.438	8,349.935	280	532
1894	27.514	—	3,644.424	—	276	—

Ausztriának a teherjavak szállításánál észlelhető tulsúlyát Magyarország fölött különösen roppant közsénszállítása okozza, mig ugyanis 1893-ban a magyarországi vasutakon csak 5,055.641 tonna köszen szállított, mi az összes teherszállításnak 19'20⁰/o-át képezi, addig Ausztriában 38,465.810 tonna szén lett szállítva, mi az összes teherszállításnak 45'01⁰/o-át képviseli.

A teherszállítás nemzetközi átnézetét a következő táblázat nyújtja:

Sorsz.	Az ország vagy vasút neve	Teherszállítás					
		1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban
a) ezer tonnákban :							
1	É.-Am. Egy.-Áll.	598.398	619.166	691.344	704.399	749.332	757.464
2	N.-Brit. és Írorsz.	286.256	302.254	303.119	310.325	309.626	293.341
	Ebből :						
	Anglia és Wal.	243.112	256.506	259.150	263.826	260.490	245.11 ⁴ ₂
	Skócia	39.310	41.517	39.673	42.087	44.815	44.03 ⁴ ₂
	Írország	3.834	4.231	4.296	4.412	4.321	4.19 ⁴ ₉
3	Németország	199.507	212.093	215.911	228.977	230.864	242.38
	Ebből :						
	Porosz államv.	127.431	136.151	138.224	146.421	147.632	154.027
	Bajor »	10.950	11.150	11.574	12.135	12.150	12.451
	Szász »	14.906	16.263	16.502	17.101	17.101	18.275
	Badeni »	7.114	7.226	7.492	7.908	7.901	8.558
	Württem. »	4.584	4.963	5.058	5.399	5.655	5.739
4	Franciaország ...	82.300	87.043	92.506	96.554	95.713	97.022
5	Ausztria	73.539	79.091	84.371	84.557	85.272	90.904
	Ebből: államv. ¹⁾	14.746	19.089	20.632	21.972	23.840	24.831
6	Eur. Oroszország	54.809	59.559	59.430	—	—	—
7	Belgiumi államv.	15.269	15.967	16.222	15.890	15.251	15.879
	Belgiumimagánv.	25.498	27.059	27.203	26.857	26.413	28.563
8	Magyarország ...	22.620	23.970	25.755	27.790	29.685	35.014
	Ebből: államv. ...	9.208	11.850	13.143	17.963	19.723	23.988
9	Olaszország	16.466	17.201	17.458	—	—	—
10	Svájc	8.873	9.136	9.390	9.673	9.492	10.313
11	Németalföld ²⁾ ...	8.048	8.325	7.092	8.397	7.817	8.690
	Ebből államvasút	4.297	4.240	4.432	5.256	5.673	5.900
b) millió tonna-kilométerekben :							
1	É.-Am. Egy.-Áll.	105.265 ⁶	110.501 ³	127.421 ⁵	131.666 ⁹	135.961 ⁶	145.788 ⁹
2	Németország	20.386 ⁴	21.851 ²	22.237 ³	23.144 ³	23.215 ²	24.484 ⁶
	Ebből :						
	Porosz államv.	14.678 ¹	15.854 ⁵	16.138 ⁸	16.799 ⁸	16.890 ⁷	17.716 ⁵
	Bajor »	1.539 ³	1.547 ⁷	1.662 ⁰	1.685 ⁹	1.665 ⁰	1.784 ¹
	Szász »	1.071 ⁵	1.203 ¹	1.198 ²	1.219 ⁰	1.204 ⁹	1.287 ⁷
	Badeni »	531 ²	545 ⁶	563 ⁸	578 ²	586 ³	642 ⁴
	Württem. »	375 ¹	440 ⁸	429 ⁴	422 ⁶	462 ³	463 ⁶
3	Franciaország ...	10.409 ¹	11.052 ³	11.759 ⁰	12.294 ⁴	12.119 ⁹	12.274 ¹
4	Ausztria	7.281 ⁸	7.617 ⁷	8.214 ⁴	8.001 ⁶	7.709 ⁷	8.349 ⁹
	Ebből: államv. ...	1.843 ⁴	2.075 ²	2.264 ⁹	2.366 ³	2.665 ¹	2.879 ¹
5	Magyarország ...	2.794 ⁶	2.716 ⁴	3.135 ⁸	3.429 ⁴	3.669 ⁴	4.221 ⁹
	Ebből: államv. ...	1.601 ⁰	1.614 ⁵	1.998 ⁹	2.816 ⁰	3.024 ⁹	3.492 ⁹
6	Olaszország	1.852 ⁰	1.917 ⁹	2.037 ⁹	—	—	—
7	Svájc	521 ¹	551 ⁹	560 ²	571 ³	562 ⁷	614 ⁴
8	Németalföldi ²⁾ ...	647 ⁷	658 ⁰	574 ⁰	734 ⁵	734 ¹	812 ³
	Ebből államvasút	330 ⁷	321 ⁰	346 ³	435 ⁰	469 ⁹	529 ¹

¹⁾ A Bécsen Állami Kereslet alatt álló vonalak. — ²⁾ A 4 fővasúti vonal.

¹⁾ Az összes állami kezelés alatt álló vonalak. — ²⁾ A 4 fővasuti vonal.

Szinte beleszédül az ember, ha elképzei az Egyesült-Államok óriási teherszállítását, melynek ujabban Nagy-Británia roppant teherforgalma sem teszi ki felét s a mely mellett a legnagyobb európai államok teherforgalma egészen eltörpül; pedig ott a forgalom folyvást évről-évre emelkedik, nem úgy, mint az európai államok vasutain, hol számos visszaesést tapasztalunk.

A különböző országok viszonylagos teherforgalmát (a podgyászforgalmát is beleszámítva) röviden szintén bemutatjuk;

Az ország vagy vasut neve	Egy pálya- km.-re esik		Az ország vagy vasut neve	Egy pálya- km.-re esik	
	tonna	ezer tonna km.		tonna	ezer tonna km.
Nagy-Británia és Ir- ország (1893)	8.824	—	Württembergi á. v. ...	3.399	274
Anglia és Wales	10.543	—	Ész.-Am. Egy.-Áll.(1893)	2.646	509
Skócia	7.703	—	Ausztria (1893)	5.693	522
Irország	870	—	államvasutak	3.193	371
Belgium { államv. (1893)	8.785	—	Franciaország (1893) ...	2.465	311
magánv.(1893)	12.444	—	Magyarország (1893) ...	2.731	329
Németország (1893) ...	5.572	562	államvasutak	3.153	460
Porosz államv	5.945	683	Oroszország (1893) ...	3.076	—
Bajor államv.	2.444	354	Németalföld (1893) ...	2.940	274
Szász államv.	7.652	539	államvasutak	3.851	345
Badeni államv.	5.988	449	Svájcz (1893)	2.928	176
			Olaszország (1893) ...	1.358	158

Kár, hogy a szállított terhek tonnakilométereit több ország nem mutatja ki, pedig a forgalom nagyságának tulajdonképeni mértékét éppen a tonnakilométerek képezik.

Üzleti bevételek. — A magyar és az osztrák vasutak üzleti bevételei az utolsó 5 évben a következőleg alakultak.

É v	Vasutüzleti bevételek forintokban			
	a magyar vasutakon		az osztrák vasutakon	
	összesen	pályahossz km.-kint	összesen	pályahossz km.-kint
1890	86,882.543	7.722	243,801.160	13.811
1891	89,779.719	7.504	231,549.452	14.098
1892	93,787.223	7.722	224,939.149	13.484
1893	102,878.265	8.179	242,071.741	14.390
1894	107,647.503	8.191	—	—

A magyar vasutak bevételei aránylag nagyon alatta maradnak az osztrák vasutak bevételeinek. Vasutaink bevételeinek alacsony arányszáma azonban legfőképen a helyi érdekű vasutaknak tulajdonítandó, a melyek hálózatunk jelentékeny részét képezvén, alacsony arányukkal (7.464 frttal egy kmre) lenyomják a fővasutaknak eléggé kedvező arányszámait. A fővasutak közül ugyanis államvasutaink bevételei pályakmenkint 1894-ben 10.927,1 893-ban 10.372 frtot tettek, magán fővasutaink bevételei pedig 1894-ben 10.875, 1893-ban 10.993 frtot tettek; de még ezek is távol állanak az osztrák vasutak bevételeitől.

A különféle üzleti bevételek miatt, melyeket a déli vasut régebben nem különített el a magyar és osztrák hálózat szerint, a régebbi évekre nem tudjuk pontosan kimutatni, hogy mennyit tett a magyar államterületen fekvő vasuti vonalak összes bevétele s így a fenti táblázatban csupán a legutóbbi évekre kellett szorítkoznunk, addig a személy- és teherszállításból elért bevételeknél megtehetjük az elkülönítést, itt tehát messze visszamenőleg adhatunk képet:

É v	B e v é t e l e k							
	a személyszállítás után				a teherszállítás után			
	Magyarországon		Ausztriában		Magyarországon		Ausztriában	
	összesen millió forint	pálya- km.-kint frt	összesen millió forint	pálya- km.-kint frt	összesen millió forint	pálya- km.-kint frt	összesen millió forint	pálya- km.-kint frt
Átlag								
1876/80	11'81	1.744	33'17	3.041	41'36	5.933	117'05	10.723
Átlag								
1881/85	14'84	1.861	37'81	3.239	48'98	6.187	131'17	11.253
1886 ...	16'02	1'730	39'93	2.970	53'54	5.781	128'22	9.537
1887 ...	16'68	1.713	40'73	2.995	54'97	6.646	132'77	9.762
1888 ...	16'53	1.590	42'83	3.003	62'37	5.999	141'86	9.945
1889 ...	17'69	1.650	46'19	3.083	61'84	5.769	154'73	10.329
1890 ...	19'71	1.762	47'98	3.149	65'20	5.831	162'69	10.677
Átlag								
1886/90	17'33	1.689	43'53	3.040	59'58	6.005	144'05	10.050
1891 ...	21'66	1.852	49'19	3.178	67'57	6.364	167'18	10.804
1892 ...	23'18	1.913	48'50	3.038	69'36	5'664	171'62	10.749
1893 ...	24'98	2.030	51'58	3.281	76'11	6.116	185'78	11.818

A zónarendszer hatása szembetünőleg mutatkozik a személyszállítás bevételeiben. 1890-ben több mint három millió forinttal folyt be nagyobb összeg a személyszállításból mint 1888-ban. Vasúthálózatunk is növekedett ugyan ezen idő alatt, de nem oly mértékben s a szaporodás különben is kisebb forgalmú helyi érdekű vasúttakra esett.

Üzleti kiadások. — A közös vasutak üzleti kiadásai a régebbi évekre vonatkozólag szintén nem mutathatók ki pontosan elkülönítve a két államterület szerint s minthogy így hosszabb visszatekintést nem nyújthatunk, itt is megelégszünk az utolsó öt év adatainak feltüntetésével:

É v	Magyar vasutak		Osztrák vasutak	
	üzleti kiadásai forintokban			
	összesen	pályahossz kilométerenkint	összesen	pályahossz kilométerenkint
1890	47,040.259	4.181	130,847.956	7.426
1891	49,006.244	4.096	133,265.419	8.176
1892	51,434.248	4.235	132,317.981	7.932
1893	56,857.115	4.520	137,142.152	8.152
1894	59,778.438	4.541	—	—

A magyar vasutaknál itt is lényegesen csekélyebbek az arányok, a mi természetesen a forgalom csekélyebb intenzitásában találja magyarázatát, a melylyel egyfelől csekélyebb bevételek, másfelől kisebb kiadások járnak. Az 1891-ik év óta lényeges emelkedés mutatkozik vasutaink kmkinti kiadásában: de az nem az üzleti viszonyok kedvezőtlenebbre fordulását jelzi, hanem a forgalom emelkedésének és a nagy forgalmu s így nagy üzleti kiadással járó osztrák-magyar államvasut államosításának következménye. A fővasutak és a helyi érdekű vasutak között természetesen e részben is rendkívül nagy eltérés mutatkozik, az államvasutaknál a kmkinti összkiadás 1894-ben 6.097 frt volt (1893-ban 5.861) a társasági fővasutaknál 5.881 (1893-ban 5.692), a helyi érd. vasutaknál ellenben csak 1366 frt (1893-ban 1244).

A vasutak jövedelmezősége nem függ pusztán a brutto bevételek nagyságától, az is fontos tényező, hogy az üzleti kiadások mennyit emésztjenek fel a bevételekből. Erre nézve, valamint az üzleti fölösleg arányára az üzleti hosszúsághoz, szintén az utolsó 5 évre vonatkozólag, az alábbi táblázat nyújt felvilágosítást:

É v	Üzleti kiadások az üzleti bevételek százalékában		Üzleti fölösleg üzleti hossz-kilométerenkint	
	magyar vasutak	osztrák vasutak	magyar vasutak	osztrák vasutak
1890	49'08	53'67	3.949	7.379
1891	51'75	57'55	2.696	6.291
1892	52'05	58'52	2.664	5.895
1893	52'35	56'65	3.928	6.571
1894	55'53	—	3.642	—

Üzleti hányadosunk némileg kedvezőbb ugyan, mint az osztrák vasutaké; de viszont a kilométerenkinti üzleti fölösleg az osztrák vasutaknál hasonlíthatatlanul magasabb, a mi világosan mutatja, hogy mennyivel jövedelmezőbbek az osztrák vasutak.

A vasutüzleti eredmények nemzetközi áttekintése. — A különböző országok vasutainak bevételeit, kiadásait, ugyszintén a mutatózó üzleti felesleget a következő kimutatás tünteti fel:

Sorsz.	Az ország v. vasút neve	Vasutüzleti eredmények					
		1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban
		e z e r f o r i n t o k b a n					
		a) Üzleti bevételek.					
1	Észak-Am. Egy.-Áll.	2,016.538	2,106.145	2,305.479	2,389.853	2,530.321	2,567.498
2	N.-Brit. és Írország	728.947	770.250	799.487	818.606	820.920	806.319
3	Németország	584.478	633.555	651.507	671.765	673.665	703.587
	Ebből { Porosz államv.	390.938	427.632	440.202	455.019	455.552	475.491
	Bajor »	48.334	51.325	53.967	54.141	54.045	56.678
	Szász »	39.158	41.948	42.978	44.028	44.152	46.166
	Badeni »	20.190	21.544	22.458	22.450	22.977	24.061
	Württemberg »	16.135	17.259	17.493	17.665	18.352	19.081
4	Franciaország	430.650	463.747	461.447	473.976	473.368	481.899
5	Európai Oroszország	279.258	282.691	284.530	—	—	—
6	Ausztria	218.118	231.839	243.801	231.549	224.939	242.072
	Ebből: államvasutak	48.662	59.875	65.470	67.248	—	78.043
7	Magyarország	81.473	81.738	86.635	89.586	93.554	102.591
	Ebből: államvasutak	39.944	42.979	50.714	69.411	72.425	79.296
8	Olaszország	99.997	101.899	102.274	—	—	—
9	Belgium { államvas.	52.645	54.768	56.500	57.126	56.260	58.243
	magánv.	15.215	16.089	16.386	16.308	15.864	16.385
10	Svájc	32.913	35.414	37.118	37.677	38.301	40.593
11	Németalföldi államv.	—	11.714	11.687	16.715	16.807	16.937
		b) Üzleti kiadások.					
1	Észak-Am. Egy.-Áll.	1,383.113	1,429.686	1,576.945	1,641.812	1,777.181	1,801.857
2	N.-Brit. és Írország	377.621	409.410	431.885	451.448	457.180	456.951
3	Németország	316.899	350.715	401.172	436.063	428.984	429.433
	Ebből { Porosz államv.	206.543	230.864	268.992	290.526	280.794	281.476
	Bajor »	25.371	26.972	30.214	33.590	35.819	37.229
	Szász »	21.855	22.717	26.268	27.791	28.913	29.610
	Badeni »	11.086	12.090	13.242	15.530	15.598	14.463
	Württemberg »	8.033	9.418	10.880	11.773	11.785	11.566
4	Franciaország	222.444	239.504	242.386	255.603	265.114	275.153
5	Európai Oroszország	—	168.833	171.774	—	—	—
6	Ausztria	115.560	121.869	130.848	133.265	132.318	137.142
	Ebből: államvasutak	29.201	37.035	41.835	46.452	—	53.965
7	Magyarország	40.107	39.947	42.480	46.354	48.692	53.702
	Ebből: államvasutak	21.407	22.443	26.846	36.622	38.703	42.792
8	Olaszország	66.145	67.357	69.351	—	—	—

Sorsz.	Az ország v. vasut neve	Vasutüzlet i e r e d m é n y e k					
		1888-ban	1889-ben	1890-ben	1891-ben	1892-ben	1893-ban
		e z e r f o r i n t o k b a n					
9	Belgium { államvas. ... magánv. ...	27.988 7.418	29.885 7.943	33.618 8.421	33.689 8.330	32.992 8.171	32.787 7.973
10	Svájc	17.540	18.374	20.426	22.919	24.146	24.076
11	Németalföldi államv.	—	9.234	10.035	15.624	16.061	15.341
c) Üzleti fölösleg.							
1	Észak-Am. Egy.-Áll.	633.425	676.459	728.534	748.041	753.140	765.641
2	N.-Brit. és Írország	351.325	369.309	367.601	367.316	363.740	349.368
3	Németország	267.579	282.840	250.344	235.502	244.661	274.154
Ebből	Porosz államv. ...	184.395	192.596	166.589	158.584	169.601	194.015
	Bajor » ...	22.963	24.379	23.837	20.544	18.043	19.449
	Szász » ...	17.303	18.510	16.069	15.447	14.632	16.556
	Badeni » ...	9.104	8.934	8.705	6.422	6.863	9.898
	Württem. » ...	8.102	7.799	6.494	5.695	6.363	7.515
4	Franciaország	208.206	224.243	219.061	218.373	208.254	206.745
5	Ausztria	102.558	109.970	112.953	90.824	292.621	104.930
	Ebből: államvasutak	19.461	22.840	23.635	20.796	—	24.078
6	Magyarország	41.366	41.791	44.155	43.232	44.862	48.891
	Ebből: államvasutak	7.169	8.915	11.033	16.236	17.323	36.504
7	Európai Oroszország	—	113.858	112.756	—	—	—
	Ebből: államvas. ...	24.657	24.883	22.882	23.437	22.268	25.456
	magánv. ...	7.797	8.146	7.965	7.978	7.693	8.412
9	Olaszország	33.852	34.542	32.923	—	—	—
10	Svájc	15.373	17.070	16.692	14.758	14.155	16.517
11	Németalföldi államv.	—	2.480	1.652	1.091	746	1.596

A bevételeket, a források megkülönböztetésével, melyből merítették, a következő kimutatás részletezi:

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Összes bevételek ezer frtokban	Az összes bevételekből esett					
			a személy- forgalomra		a teher- forgalomra		egyéb forrásra	
			pálya- km.-kint frt	%	pálya- km.-kint frt	%	pálya- km.-kint frt	%
1	Németalf. államv. (1893)	16.937	4.727	43'38	5.086	46'68	1.082	9'94
2	N.-Brit. és Írorsz. (1893)	806.319	—	44'46	—	50'84	—	4'70
	Anglia és Wales ...	682.525	23.026	44'69	25.092	50'32	2.571	4'99
	Skócia	91.307	6.891	39'51	9.925	56'89	628	3'10
	Írország	32.487	3.607	53'48	3.030	44'91	10	1'61
3	Svájc (1893)	40.539	16.122	39'72	22.190	54'66	2.281	5'62
4	Olaszország (1890) ...	102.274	39.407	38'56	55.410	54'22	7.378	7'22
5	Franciaország (1893)	481.899	5.597	41'06	7.684	56'37	350	2'57
6	Belgium { államv. (1893)	58.243	6.878	32'48	11.658	65'07	438	2'45
	magánv. (1893)	16.385	3.808	29'67	8.148	63'44	883	6'89

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Összes bevételek ezer frtkban	Az összes bevételekből esett					
			a személyforgalomra		a teherforgalomra		egyéb forrásra	
			pályakm.-kint frt	%	pályakm.-kint frt	%	pályakm.-kint frt	%
	Németország (1893/94)	703.587	4.505	27'34	11.008	67'79	336	4'87
	Porosz államvasut ...	475.491	4.921	26'05	12.824	69'20	406	4'75
	Bajor » ak	56.678	3.374	28'88	7.776	67'02	141	4'10
	Szász »	46.166	5.881	29'96	12.440	64'50	377	5'54
	Badeni »	24.061	5.495	35'18	10.354	60'41	315	4'41
	Württemb. államvas.	19.081	4.005	32'88	6.876	62'39	196	4'73
8	Ész.-Am. E.-Á. (1893)	2.567.498	2.290	25'52	5.933	66'12	749	8'36
9	Ausztria (1893)	242.072	3.236	21'31	4.634	76'74	295	1'95
	Magyarország (1893) ...	102.591	1.986	24'35	6.052	74'19	119	1'46
10	Ebből: államvasutak	78.043	3.082	25'35	5.997	73'40	102	1'25
11	Eur. Oroszország (1893)	284.530	1.876	17'59	8.370	78'41	399	4'00

A bevételek legnagyobb része — Németalföld kivételével — a teherforgalomból merítették, azonban a személyforgalom is tekintélyes százalékkal járul az üzleti bevételekhez. Oroszországot kivéve monarchiánkban jut legszerényebb rész a személyforgalom bevételeire, jeléül annak, hogy a személyforgalom itt még fejlesztésre várt, a mi a személydijszabás reformjával tényleg meg is történt.

Vége az üzleti eredmények viszonylagos számait mutatjuk be egy rövid táblázaton:

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Bevétel		Kiadás			Üzleti felesleg	
		összesen ezer frt	pályakm.-kint frt	összesen ezer frt	pályakm.-kint frt	az összes bev. százalékában	összesen ezer frt	pályakm.-kint frt
1	N.-Brit. és Írorsz. (1893)	806.319	24.257	456.951	13.746	56'67	349.368	10.513
	Anglia és Wales	682.525	29.358	392.073	16.864	57'44	290.452	12.493
	Skócia	91.307	15.973	47.129	8.245	51'61	44.178	7.728
	Írország	32.487	6.760	17.749	3.685	54'66	14.738	3.060
3	Belgium (államv. (1893)	58.243	17.916	32.787	10.088	56'29	25.456	7.830
	magánv. (1893)	16.385	12.840	7.973	6.247	48'66	8.412	6.592
4	Németország (1893/4) ...	703.587	16.174	429.433	9.642	61'07	274.154	6.302
	Porosz államv.	475.491	18.199	281.476	10.865	59'19	194.015	7.489
	Bajor államv.	56.678	11.111	37.229	7.312	65'68	19.449	3.820
	Szász államv.	46.166	19.332	29.610	12.399	64'13	16.556	6.933
	Badeni államv.	24.061	16.837	14.463	10.121	60'10	9.898	6.926
	Württemberg. államv. ...	19.081	11.304	11.566	6.851	60'61	7.515	4.452

Sorszám	Az ország vagy vasut neve	Bevétel		Kiadás			Üzleti felesleg	
		összesen ezer frt	pálya- kilométeren- kintfrt	összesen ezer frt	pálya- kilométeren- kintfrt	az összes bev. száz- aléká- ban	összesen ezer frt	pálya- kilométeren- kintfrt
4	Franciaorsz. (1893)	481.898	12.244	275.153	6.991	57'09	206.745	5.253
5	Magyarország (1893)	102.593	8.157	53.702	4.189	52'34	48.891	3.814
	<i>Ebből: államv. ...</i>	<i>79.296</i>	<i>10.453</i>	<i>42.792</i>	<i>5.635</i>	<i>53'96</i>	<i>36.504</i>	<i>4.686</i>
6	Ausztria	242.072	15.159	137.142	8.588	56'65	104.930	6.571
	<i>Ebből: államv. ...</i>	<i>78.043</i>	<i>10.032</i>	<i>53.965</i>	<i>6.936</i>	<i>69'14</i>	<i>24.078</i>	<i>3.095</i>
7	Svájc (1893)	40.593	11.641	24.076	6.933	59'31	16.517	4.736
8	Eur. Oroszorsz.(1890)	—	—	—	—	—	—	—
9	Németalföldi államv. (1893)	16.937	5.731	15.341	5.206	90'57	1.596	540
10	É.-A. Egy.-Á. (1893)	2,567.498	8.972	1,801.857	6.300	70'18	765.641	2.672
11	Olaszország (1890) ...	102.274	7.956	69.351	5.395	67'81	32'923	2.561

A kilométerenkinti bevétel legnagyobb az angol vasutakon, azután pedig a szász, porosz és a belga államvasutak következnek, a német vasutak kilométerenkinti átlagos bevétele meghaladja a francia vasutakét, a belga államvasutak ellenben, a melyek mind-
eddig megelőzték a porosz államvasutakat, legujabban kedvezőtle-
nebb arányokat mutatnak Az üzleti hányados legkedvezőbb a belga
magánvasutaknál, azután a skót vasutak, harmad sorban pedig a
magyar államvasutak következnek. Az üzleti hányados államvasutaink-
nál kedvezőtlenebb ugyan, mint összes vasutainknál, de azért így
is a legkedvezőbbek közé tartozik, a legtöbb itt bemutatott vasut
üzleti hányadosa kedvezőtlenebb.

Legnagyobb üzleti fölösleg pályakilométerenkint szintén az
angol vasutakra esik, jövedelmezőség tekintetében kiválnak még a
skót, belga, szász és porosz államvasutak.

Vasuti személyzet. — A magyar vasutakon alkalmazott sze-
mélyzet létszámát az 1893. végén a következő összeállítás mutatja:

Igazgatási ág	S z e m é l y z e t	Az összes magyar vasutakon
Általános igazgatás	állandó hivatalnok	515
	ideiglenes »	272
	altiszt és szolgálta	248
	munkás	—

Igazgatási ág	Személyzet	Az összes magyar vasutakon
Pályafelügyelet és karbantartás	állandó hivatalnok	678
	ideiglenes »	153
	altiszt és szolgál	6.974
	munkás	22.261
Forgalmi és kereskedelmi szolgálat	állandó hivatalnok	3.042
	ideiglenes »	956
	altiszt és szolgál	12.144
	munkás	8.361
Vonatmozgósítás és műhelyszolgálat	állandó hivatalnok	566
	ideiglenes »	159
	altiszt és szolgál	3.810
	munkás	9.139
Anyag- és leltárkezelés	állandó hivatalnok	189
	ideiglenes »	35
	altiszt és szolgál	208
	munkás	173
Összesen	állandó hivatalnok	1.035
	ideiglenes »	30.066
	altiszt és szolgál	24.503
	munkás	13.674

Az összes személyzet javadalmazása 34,497.433 frtot tett, pályakilométerenkint 2.692 frtot, a nyers bevétel minden 100 frtja után 33⁶³ frtot.

Balesetek. — Az osztrák magyar monarchia vasutain balesetek 1893-ban következő számmal fordultak elő:

A szerencsétlenül járt személyek megnevezése	A magyar vasutakon		Az osztrák vasutakon	
	megöletett	megsérült	megöletett	megsérült
Utas	12	29	7	88
Pályaalkalmazott	95	179	69	650
Idegen személy	91	50	111	147
Összesen	198	258	187	885

E kimutatásból is látható, hogy aránylag mily ritkán éri szerencsétlenség a vasuti utasokat s a vasuti szállítás, dacára a helylyel-közzel előforduló szerencsétlenségeknek, mily nagy fokú biztonságot nyujt. Még inkább igazolják ezt a következő viszony-számok:

É v	Egy megöletés		Egy megsérülés	
	esett a szállított utasok alábbi számára			
	a magyar	az osztrák	a magyar	az osztrák
	v a s u t a k o n			
1876	9,244.000	16,282.000	1,849.000	1,018.000
1881	10,213.000	8,313.000	5,107.000	2,078.000
1886	3,759.000	5,799.000	1,537.000	705.000
1891	17,943.000	8,495.696	3,987.333	690.966
1893	3,798.500	13,900.784	1,571.793	1,105.744

3. Közuti vasutak.

A városok nagybodásával és fejlődésével karöltve jár annak szüksége, hogy az egymástól távolabb eső pontok között a városi közönség kényelmére olesó és gyors összeköttetés létesüljön. Innen magyarázható, hogy a közuti vonalak közhasznu intézménye, noha nem részesül a törvény különös kedvezményében, hazánkban aránylag eléggé fejlett. Közuti vasutaink leginkább a személyforgalom szolgálatában állanak s csak kisebb mértékben közvetítik a teherszállítást, nevezetesen 1894-ben 53,851.015 volt a szállított személyek száma, míg a szállított teher mindössze csak 456.212 tonnára rugott. Vonó erő szempontjából 1894-ben, összehasonlítva az 1890. évvel, következőleg sorakoztak a közuti vasutak:

	1890-ben		1894-ben	
	kilométer	%	kilométer	%
Lóerőre berendezve	85'909	78'1	96'317	55'3
Gőzerőre berendezve	15'016	13'6	54'809	31'5
Villamos erőre berendezve	9'100	8'3	23'040	13'2
Összesen	110'025	100'0	174'166	100'0

Viszonylag különösen erős a gőzüzemű hálózat fejlődése, míg a villamos üzeműé már jóval mérsékeltebb, a lőüzem pedig egyenesen tért veszített. A közel jövőben természetesen a villamos üzem térfoglalása várható, a mennyiben az engedélyezett közuti vasutak legnagyobbbrést villamos üzemre tervezetnek, másfelől pedig más vonóerőre berendezett vasutak villamos üzemre való átalakítása mind nagyobb mérvben várható, így a budapesti (lőüzemű) közuti vasut villamos üzemre való átalakítása máris küszöbön áll. Igen jelentékeny szerepet játszik különben már ma is a villamos üzem a forgalom lebonyolításában, a mennyiben a szállított személyeknek csaknem 30⁰/₀-a (28'6) a villamos vasutra esik.

A területi elosztást illetőleg legtöbb közuti vasut Budapestre jut: 1894-ben az összes hálózatnak 46⁰/₀-a.

A közuti vasutak befektetési költségei igen tetemesek; 1894-ben az építési költségek mintegy 12⁵ millió, pályakmenkint 81 ezer frtra rugtak. Üzleti eredményük azonban általában kielégítő, 1894-ben 3'878 millió frt bevétel és 3'071 millió frt kiadás mellett 807 ezer frt volt az üzleti fölösleg, a befektetési tőke 6'46⁰/₀-a.

4. Folyamhajózás.

Folyamhajózásunk terén 1894-ben nevezetes változás történt. Az aldunai vaskapuszabályozás előhaladásával mindinkább előtérbe lépett annak szüksége, hogy a Kelet felé megnyíló nemzetközi forgalomban a speciális magyar közgazdasági és forgalmi érdekek megfelelőleg biztosíttassanak. E célból a magyar állam támogatása és forgalompolitikai befolyásának biztosítása mellett az 1894-ik XXXVI-ik t.-cikkkel önálló magyar hajózási vállalat: a magyar folyam és tengerhajózási részvénytársaság alakíttatott. A jelzett törvénnyel beczikkelyezett szerződés szerint a következő járatokat tartozik a társaság fenntartani: 1. Pozsony és Passau-Regensburg között hetenkint 2 esetleg 3 járatot 2. Vukovár és Ujvidék között naponkint vagy legalább hetenkint 6 járatot. 3. Zimony, Belgrád, Orsova és Galacz között hetenkint 3 járatot és végül 4. Orsova és Galacz között ezenfelül a szükséghez képest heti 2 járatot, az első pontot kivéve, a hol csak áruszállításra van a társaság kötelezve, minden esetben személy- és áruszállítással. A társaság tevékenysége e szerint egyelőre csak a folyamhajózásra szorítkozik, minden valószínűség szerint azonban jelentékeny szerepe lesz tengeri hajózásunkban is. A társaság működéséről azonban mind- eddig nincsenek adataink.

Hajózható vizeink hossza. — Hajózható vizeinket és azok hosszát, a nagyobb Duna-ágakat is beszámítva, a következő táblázatból láthatjuk:

V i z i u t a k	Egész hajózható hosszúság km.	A hajók tényleg közlekedtek km.
A Dunán: Dévénytől—Ó-Orsováig	1.076'31	1.033
A Tiszán: Tisza-Ujlaktól (Tisza-Füredtől) a Dunáig	969'49	461
A Dráván: Légrádtól (Zákánytól) a Dunáig	248'82	229
A Száván: az országhatártól (Szigsektől) a Dunáig	663'50	604
A Maroson: Maros-Ujvártól (Aradtól) a Tiszáig	367'92	118

V i z i u t a k	Egész hajózható hosszaság km.	A hajók tényleg közlekedtek km.
A Szamoson: Szatmártól a Tiszáig	98'31	—
A Bodrogon: Sárospataktól a Tiszáig	30'34	—
A Kőrösön: Békéstől a Tiszáig	219'23	127
A Kulpán: Károlyvárostól a Szávaig	135'79	—
A Vágon	317'52	—
A Nyitrán- Naszvadtól a Dunáig	15'12	—
A Garamon	146'64	—
A Sión: egész hosszában	155'51	—
A Bosuton: Ljubantól torkolatáig	49'00	49
A Temesen: Pancsovától a torkolatáig	3'00	3
A Balaton taván: egész hosszában	120'05	120
A Ferencz-csatornán: egész hosszában	238'20	235
A Bégán: Temesvártól a Tiszáig	115'00	115
Összesen	4.970'05	3.094

Az egész hosszáságnak tehát 63'31⁰/₀-án gőzösök is járhatnak. A vizi utak nagy része természetes ut, a mesterséges vizi utakat csak a Ferencz- és Béga-csatorna képviseli; e kettő együtt az összes hajózható hosszáságnak 7'12⁰/₀-át, a gőzösekkel hajózható hosszúságnak pedig 11'22⁰/₀-át képezi.

Hajóállomány és forgalom. — Magyarországon 1894-ben 41 gőzhajózási engedély volt érvényben; ezek közül 12 engedély alapján rendszeres fuvarozási és vontatási üzlet, 8 engedély alapján révátkelesi szolgálat, 12 engedély alapján építési, folyamszabályozási munkálat végeztetett, 1 magáncélra használtatott, 8 vállalat pedig még nem indult meg. Ezen magyarországi gőzhajózási vállalatok összesen 54 drb kerekessel, 56 drb csavargőzös és 3 gőzkomppal, összesen 19.590 indikált lóerővel, 10.326 tonna hordképesseggel, továbbá 124 vas- és 1.156 fauszályhajó (266.950 tonna hordképesseggel) felett rendelkeztek. A hazai hajózási vállalatok mellett több idegen, illetve nem szorosan hazai hajózási vállalat is működik hazánkban, nevezetesen a Dunagőzhajózási társaság, melynek hajóállománya, mely azonban nemcsak a magyar vizeken, hanem az egész Dunán, sőt a Fekete-tengeren is közlekedett, 1893-ban 187 gőzöst (16.338 névleges lóerővel) számlált; a vasuszályok száma pedig 770 volt. Ezenkívül a bajor Délnémet Dunagőzhajózási társaság 3 kerekessel gőzössel tartott fenn forgalmat Budapest és Bécs között és 59.207 tonna árut szállított. Végül még

a szerb hajózási vállalat, valamint a román sómonopolium hajói közvetítettek forgalmat hazánkban, az előbbieket által eszközölt szállítások azonban külön nem mutathatók ki, az utóbbiak mintegy 16.700 tonnát, 10.034 ezer tonnákkm. összteljesítménnyel, szállítottak.

Az 1894-ik év folyamán összesen 6 gőzhajózási vállalat engedélyeztetett, 1 pedig megszüntettetett. Gőzhajó-vezetői oklevelet nyert 14 egyén és pedig a Dunára és mellékvízeire 10: átkelési szolgáltatásra 4 egyén. Gőzhajó-lelél 17 adatott ki, még pedig 5 új gőzösre és 12 új névre.

A Magyarország területén közlekedő gőzhajózási vállalatok személy- és teherforgalmáról 1885 óta, az alábbi kimutatás nyújt tájékoztatást:

É v	S z á l l í t o t t			
	személyek	személykilométerek	á r ú k	
			tonnák	tonna kilométerek
1885	2,839.164	85,154.292	2,290.572	867,875.476
1886	2,793.734	79,393.889	2,176.682	780,784.229
1887	2,723.024	74,719.435	2,191.185	847,801.534
1888	2,478.979	74,687.795	2,522.782	907,339.376
1889	2,533.034	66,303.431	2,534.897	993,607.503
Átlag 1885—89 ...	2,673.587	76,051.768	2,343.224	879,481.624
1890	2,659.888	75,088.828	2,839.621	1,016,562.777
1891	2,690.987	79,271.906	2,901.063	944,515.426
1892	2,683.916	71,062.864	2,818.951	929,831.997
1893	2,502.523	71,344.618	3,071.590	1,058,695.361
1894	2,429.545	68,723.131	3,168.876	1,025,866.908
Átlag 1890—94 ...	2,593.372	73,098.269	2,960.020	995,094.494

E forgalomból az oroszánrész a Dunagőzhajózási társaságra esik, különösen a személyszállításnál, 1894-ben a szállított személyekből 2,232.151 (92⁰/₀) utast 62,250.368 személykilométerrel (90⁰/₀) a Dunagőzhajózási társaság szállított. Hazai gőzhajózási vállalataink közül csupán a balatontavi gőzhajózási részv.-társaság és a m. kir. államvasutak hajózási vállalata szállított személyeket és pedig az előbbi 30.041 (560.570 személykm. teljesítménnyel), a másik 167.353 személyt (5,912.193 személykm. teljesítménnyel).

A teherszállításnál már jóval kisebb a Dunagőzhajózási társaság tulsulya hazai vállalataink felett, a mennyiben amarra a szállított árukból 1,762.435 tonna vagyis 55⁰/₀, a végzett tonnákkm.-ek-

ből 718,022.840 vagyis 69'99⁰/₀ esik, emezekre pedig 1,406.441 tonna áru és 307,844.068 tonnakm, vagyis 44'39, illetve 30'01⁰/₀ jut. Az áruszállításban különben hazai vállalataink 1894-ben egyenkint a következő számokkal vettek részt:

A vállalat neve	E z e r		A vállalat neve	E z e r	
	tonna	tonna kméter		tonna	tonna kméter
Balatontavi gőzhaj. r.-t.	1	15	M. kir. államv. hajózás	205	21.127
Drávai gőzhajózási váll.	115	33.389	Magyar gőzhajó r.-t. ...	263	54.871
Eggenhoffer J. Bpest ...	172	39.090	Luczenbacher Pál utóda	118	3.9104
Ferencz-csatorna gőz- vontatási vállalat	129	26.354	II. pancsovai csavargő- zös-szövetkezet	4	2.452
Guttentag G. Bpest ...	219	60.855	Rossmayer Fer. Bpest ...	130	20.543
Guttmann testv. Pan- csova	51	10.045	I. pancsovai csavargő- zös-szövetkezet ¹⁾	—	—

¹⁾ 1894-ről hiányzanak az adatok.

Első cs. kir. szabadalmazott Dunagőzhajózási társaság. —

Folyamhajózásunkban legfőbb szerepet, a mint említettük, ez idő szerint, a Dunagőzhajózási társaság játszik. A társaság hajóállományát már fentebb közöltük, kiegészítésül még csak azt teszszük hozzá, hogy a vashajók építési költsége a vashajók szerelvényeivel együtt az 1894-ik évi mérleg szerint 18,048.533 frt értéket képviselt, a mely összeg azonban a társaság 50,700.261 frtnyi vagyonának csak kisebb részét képezi s mellette csupán a kőszénbányák (9'87 millió frt) és a társaság tulajdonát képező mohács-pécsi és pécs-szabolcsi vasutak (8'23 millió frt) 18'10 millió frtra ru gnak.

A rendes forgalmu hajózási vonalak 1894-ben is ugyanazok voltak, mint a megelőző 2 évben, nevezetesen a Dunán, Regensburgtól torkolatáig, beleszámítva több Duna-ágot, a Tiszán Szolnoktól, a Dráván Drnjétől, a Ferencz- és Béga-csatornán, a Száván Sziszecktől és mellékfolyóin, továbbá a Fekete-tengeren, együtt véve 5.534 km. hosszaságban, a miből 4.533 kilométeren személyszállítás is folyt.

A társaság szállító eszközeinek számát, valamint a közvetített személy- és áruforgalmat az utóbbi évtizedben a következő kimutató állítja szem elé:

É v	Szállító eszközök			S z á l l í t t a t o t t		
	A gőzösök		a vasuszá- lyok(bele- értve a könnyítő hajókat)	u t a s		á r ú
				átkelő vagy helyi	személy- szállító	tonna
	száma	lóereje	száma	h a j ó n		
1884	189	17.144	741	1,811.249	1,605.706	1,570.576
1885	189	17.144	745	1,763.080	1,790.123	1,693.688
1886	189	17.123	737	1,766.093	1,809.238	1,694.575
1887	190	17.143	729	1,651.312	1,794.771	1,709.598
1888	190	17.123	749	1,612.520	1,622.610	1,855.196
1889	189	17.103	765	1,615.850	1,771.250	1,925.013
1890	192	17.042	770	1,768.068	1,796.985	2,105.641
1891	190	16.882	769	1,748.018	1,621.279	1,982.738
1892	189	16.548	766	3,271.352		1,830.374
1893	187	16.338	770	3,151.414		2,178.529

A személyszállításban folytonos pangás észlelhető, jóllehet a társulat mindent elkövet annak emelésére. Így 1890-ben életbeléptette a zóna-rendszert, mi egy kis emelkedést eredményezett ugyan, de nem vált be, miért is helyette 1891-ben új állomási díjszabás lépett hatályba, de az eredmény most sem volt kedvezőbb, sőt némi csökkenést eredményezett. Mind ez csak azt igazolja, hogy viziutakon, ma már — midőn vasutainkon gyorsan és olcsón lehet utazni, — a személyszállítás nem képes ezekkel versenyezni és csak az áruszállítás az, mely a viteldijak olcsóságánál fogva, legnagyobb tömegeit biztosíthatja a vizi-szállításnak.

A szállított árukból különben volt:

Az árú neve	1885- ben	1888- ban	1889- ben	1890- ben	1891- ben	1892- ben	1893- ban
	e z e r t o n n a						
Kereskedelmi árú	881	967	1.047	1.028	1.169	1.003	1.120
Gabonanemű	657	748	696	890	666	670	919
Szén saját szükségletre	156	140	181	188	148	158	140

Átkelési vállalatok. — Hosszabb járatu hajózási vállalataink mellett, a melyeket a fentebbiekben ismertettünk, figyelmet érdemelnek még átkelési vállalataink, melyeknek forgalma 1894-ben következőleg alakult:

rendszeres hajózási szolgálat létesüljön, minthogy a külföldi hajózás közvetítése, a melyre a legújabb időkig utalva voltunk, e feladatra nem mutatkozott alkalmasnak. Nagy akadály volt azonban e cél elérésében mindennekeftől az, hogy Magyarország a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és országokkal szerződésileg nagyobb összeggel volt kénytelen az osztr.-magy. Lloyd gőzhajózási vállalatot segé-
lyezni s így — tekintettel állami pénzügyi viszonyainkra — csak igen csekély összeggel támogathatta a magyar tengerészetet. A magyar kormány ezen viszás helyzet megszüntetését tűzte ki célul s hosszabb tárgyalások után megtörtént az osztrák-magyar Lloydal érvényben volt hajózási és postaszerződésnek az 1891. évi XXIX. t.-cz.-kel jóváhagyott megszüntetése és ezzel kapcsolatban az osztrák kormány nyal keleti forgalmi érdekeinknek biztosítása iránt létesített megállapítása, az államilag segélyezett »Adria« magyar tengeri hajózási részvény-társaság szerződés szerű szolgáltatainak az 1891. évi XXX. t.-cz.-kel becikkelyezett újjászervezése és fejlesztése, végre a parti gőzhajózási járatok emelésére hivatott és kötelezett »Magyarhorvát tengeri gőzhajózási részvény-társaság« megteremtése.

Hajóállomány. — A magyar kereskedelmi tengerészet hajóinak számát, tonnatartalmát és hajószemélyzetét az 1894. év végén, összehasonlítva az 1871. év végén volt állapottal, a következő kimutatás tünteti fel:

	Vitorlás hajók		Gőzösök		Együtt	
	1871	1894	1871	1894	1871	1894
Hosszújratú hajók :						
száma	165	54	—	31	165	85
tonnatartalma	78.838	26.814	—	34.128	78.838	60.942
személyzete	1.711	566	—	668	1.711	1.230
Nagy parthajózású hajók :						
száma	16	1	—	1	16	2
tonnatartalma	1.637	148	—	95	1.637	243
személyzete	79	6	—	8	79	14
Kis parthajózású hajók :						
száma	205	126	—	33	205	159
tonnatartalma	2.945	1.920	—	2.729	2.945	4.649
személyzete	608	373	—	189	608	562
Összes hajók :						
száma	386	181	—	65	386	246
tonnatartalma	83.420	28.882	—	36.952	83.420	65.834
személyzete	2.398	945	—	861	2.398	1.806

A vitorlás hajók ugy száma, mint tonnatartalomra tetemesen megfogytak, a gőzhajóállományunk ellenben 1871 óta alakult meg. Kikötőinknek 1871-ben gőzösük még nem volt, 1872-ben szereztetett először 2 db kis parthajózású gőzhajó. Nagy parthajózású gőzösök 1882-ben szereztek be először, az »Adria« társaság alakulásával, és pedig 7 gőzös 5.922 tonnatartalommal. Az 1894-ben kimutatott 31 hosszújárati gőzös közül 25 szintén az »Adria« társaság hajórajához tartozik, vagy helyesebben hajóraját képezi.

A felsorolt hajókon kívül volt még 1894-ben 227 darab halászbárka, számozott és élelmezési bárka 351 tonnatartalommal s 533 főre menő legénységgel.

Az osztrák kereskedelmi hajóraj állományát 1893 végén a következő számok mutatják:

A hajók neve	Hajók	Vitorláshajók		Hajók	Gőzösök	
		tonna-tartalom	sze-mélyzet		tonna-tartalom	sze-mélyzet
Hosszújárati hajó	82	44.872	814	71	87.081	2.374
Nagy parthajózású hajó	46	5.630	237	25	8.441	437
Kis » » » » »	1.148	18.125	3.610	48	1.885	260
Összesen	1.576	68.627	4.661	144	97.407	3.071

Az osztrák hajóraj erős túlsúlya a magyarral szemben főleg a gőzösöknél mutatkozik. A halászbárkák száma Ausztriában 2.862 volt 6.908 tonnatartalommal és 10.547 személylyel; a számozott és közvetítő bárkák száma pedig 6.449, tonnatartalma 14.858 és személyzete 11.019 volt.

De Ausztria tengeri kereskedelme, illetve kereskedelmi hajóinak állománya is eltörpül a világ nagy tengeri kereskedő országainak, különösen Nagy-Britanniának, az Egyesült-Államoknak, Norvégianak, Német- és Franciaországnak, sőt még Olasz-, Spanyolország, Finnország és Dánia hajóaja mellett is. Az egyes államok tengeri kereskedelmi hajóraját a következő táblázatban mutatjuk be, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a számok nem egyöntetűek, a mennyiben némely állam a hajó nagyságára való tekintet nélkül összes hajói számát közli, más állam ellenben csak bizonyos nagyságú hajóit mutatja ki.

A tonnatartalom megmérése tekintetében is többféle mérési mód használatos, a mint azt az Évkönyv 1891. évfolyamában ismertettük, a jelen összeállításnál a szabatos összehasonlíthatóság kedvért egységes alapra, a német mérési módnak megfelelően van az egyes országok hajóinak tonnatartalma átszámítva:

	A gőz- hajók	A vitorlás hajók	Az összes hajók	A gőz- hajók	A vitorlás hajók	Az összes hajók
	s z á m a			tonnatartalma ezer tonnában		
N.-Britannia és Írország (1893)	8.088	13.239	21.327	6.429	3.403	9.832
Észak-Am. Egy.-Áll. (1893) ...	6.561	17.951	24.512	2.292	2.774	5.066
Norvégia (1893)	811	6.702	7.513	237	1.452	1.689
<i>Ebből 50 tonnán felüli hajók</i>	<i>541</i>	<i>3.455</i>	<i>3.996</i>	<i>231</i>	<i>1.378</i>	<i>1.609</i>
Németország (1893)	1.016	2.713	3.729	824	698	1.522
<i>Ebből 50 tonnán felüli hajók</i>	<i>896</i>	<i>1.350</i>	<i>2.246</i>	<i>821</i>	<i>658</i>	<i>1.479</i>
Franciaország (1893)	1.186	14.190	15.376	559	544	1.003
<i>Ebből 50 tonnán felüli hajók</i>	<i>609</i>	<i>1.595</i>	<i>2.204</i>	<i>549</i>	<i>310</i>	<i>859</i>
Olaszország (1893)	327	6.341	6.668	233	659	892
Svédország (1893)	1.229	2.844	4.073	177	369	546
Oroszország (1892) 50 t. fel. haj.	201	1.649	1.850	108	213	321
Spanyolország (1893)	492	1.228	1.720	480	197	677
Görögország (1893)	161	6.002	6.163	84	231	315
Dánia (1893)	374	3.301	3.675	129	202	331
Finnország (1892) 50 t. fel. hajók	76	770	846	21	188	209
Németalföld (1893) 50 t. fel. haj.	154	442	596	499	335	834

Összes kikötőink hajóforgalma. — A magyar-horvát tengerpart kikötőinek 1894. évi hajóforgalmát összehasonlítva 1879-czel az alábbiakban mutatjuk be. Csak a kereskedelmi forgalmat közvetítő hajókra terjeszkedünk ki, az átmenő hajókat, szűk terünk miatt s csekélyebb jelentőségüknél fogva, mellőzzük. A kikötőbe érkezett hajók számát és tonnatartalmát a következő összeállítás mutatja:

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
I. Vitorlás hajó:									
1	Fiume	1.127	2.344	34.558	78.023	604	427	39.479	36.467
2	Buccari	128	39	1.797	982	118	35	4.631	1.319
3	Portoré	3	24	70	454	29	20	2.828	681
4	Selcze	64	40	853	573	4	3	57	42
5	Novi	60	42	559	651	86	98	5.015	3.106
6	Zengg	285	168	10.577	4.303	82	76	3.758	3.195
7	Cirquenizza ...	255	452	2.550	7.887	—	7	—	9
8	St.-Giorgio ...	171	43	853	1.298	52	101	3.455	3.185
9	Stinizza	2	11	66	581	40	21	2.130	826
10	Jablanac	6	3	92	96	1	2	33	4
11	Carlopagó	75	77	1.750	1.493	8	8	222	233
Összesen ...		2.176	3.243	53.725	96.341	1.024	798	61.608	49.067

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894		
II. Gőzösök :									
1	Fiume	529	3.308	171.905	758.645	376	1.091	79.279	197.49
2	Buccari	233	620	7.757	12.284	—	6	—	23
3	Portoré	—	2.122	—	80.785	—	2	—	4
4	Selcze	—	1.187	—	65.952	5	2	696	4
5	Novi	—	805	—	45.677	—	348	—	23.01
6	Zengg	302	689	39.188	44.168	12	2	1.003	4
7	Cirquenizza ...	—	897	—	52.342	—	461	—	24.11
8	St.-Giorgio ...	—	171	—	9.662	—	8	—	3
9	Stinizza	—	—	—	—	—	3	—	14
10	Jablanac	—	175	—	9.984	—	—	—	—
11	Carlopageo ...	23	180	7.565	10.430	—	—	—	—
Összesen ...		1.087	10.154	226.415	1.089.929	393	1.928	81.428	245.161

E kimutatás arról tanuskodik, hogy hajóforgalmunkban a gőz hajók, ha a tonnatartalmat tekintjük, erős tulsulyban vanna A magyar-horvát kikötőkbe, (vitorláshajó és gőzös rakodtan és üresen) 1879-ben csak 4.680 hajó érkezett 423.376 tonnatartalommal 1894-ben pedig már 16.148 hajó 1,480.498 tonnatartalommal; e számok eléggé mutatják tengeri forgalmunk emelkedését. A vitorlá hajók forgalma is emelkedett, de a növekedés legnagyobb részé mégis a gőzhajókra esik.

Az elindult hajókat a következő számok mutatják:

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
I. Vitorlás hajók:									
1	Fiume	1.427	1.702	65.148	86.458	266	1.081	7.652	28.474
2	Buccari	137	48	5.395	1.693	100	10	1.048	223
3	Portoré	15	23	640	795	15	24	1.035	428
4	Selcze	35	3	454	44	33	41	456	586
5	Novi	107	99	4.987	3.012	55	41	449	694
6	Zengg	309	212	12.248	6.460	52	29	2.226	883
7	Cirquenizza ...	72	19	720	273	182	443	1.830	7.876
8	St.-Giorgio ...	218	135	4.229	4.246	16	7	266	134

Sorszám	A kikötő megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
9	Stinizza	42	31	2.196	1.383	—	1	—	24
10	Jablanac	13	—	210	—	2	2	22	35
11	Carlopago	40	175	933	9.984	43	2	993	35
	Összesen ...	2.415	2.477	97.160	114.348	764	1.681	15.977	39.392
II. Gözösök :									
1	Fiume	849	3.322	233.324	774.001	59	1.091	19.507	183.243
2	Buccari	—	13	—	522	233	613	7.757	11.998
3	Portoré	—	2.124	—	80.831	—	—	—	—
4	Selcze	—	600	—	33.153	—	607	—	32.845
5	Novi	1	547	29	29.736	—	607	—	39.007
6	Zengg	305	692	39.639	44.263	7	—	369	—
7	Cirquenizza ...	—	779	—	44.342	—	579	—	32.112
8	St.-Giorgio ...	—	35	—	1.407	—	144	—	8.288
9	Stinizza	—	3	—	143	—	—	—	—
10	Jablanac	—	175	—	9.984	—	—	—	—
11	Carlopago	—	178	—	10.122	23	8	7.565	303
	Összesen ...	1.155	8.468	272.992	1.028.504	322	3.626	35.198	207.796

A kikötőinkből elindult, kereskedelmi forgalmat közvetítő hajók összes száma 1879-ben csak 4.656-ra rugott 421.327 tonnatartalommal, 1894-ben pedig már 16.222-re 1,390.040 tonnatartalommal. Az érkezett és elindult hajók együttes forgalma 1879-től 1894-ig 9.336 hajóról 32.340-re emelkedett; még inkább növekedett a tonnatartalom, mely 1879-ben még csak 843.803 tonnát tett, 1894-ben pedig már 2,870.538 tonnára rugott.

Fiume hajóforgalma. — A fejezetünk élén említett reformokkal együtt következett be 1891-ben Fiume több, mint másfél századon át fennállott szabad kikötői kiváltságának megszüntetése. Julius 1-én szüntettetett meg a trieszti szabad kikötői intézménnyel egyidejűleg az 1891. évi XVIII. t.-cz. értelmében a III. Károly által engedélyezett és Mária Terézia által megerősített, 174 év óta fennálló szabad kikötői kiváltsága, és területe az osztrák-magyar vámterületbe bevonatott. A szabad kikötő pótlására a kormány abban állapodott meg, hogy a kikötő-területek legnagyobb része a jövőben is szabad-területnek (punto franco) nyilváníttassék, azaz, hogy ezen terület határain belül a tengeri kereskedelmi forgalom minden korlátozástól

menten és szabadon mozoghasson. A vámkülzetnek tekintendő »pun franco« kiterjed az új kikötő összes területére, míg a Zichy-móló keletre fekvő régi kikötő vámterületi kikötő jellegével bír. A »pun franco« területe 82.820 □ méter és a benne levő tárak 4.695 vast kocsirakomány befogadására képesek.

Hogy Fiume hajóforgalmáról teljes képet nyerhessünk, azt a vonásokban 1868-tól kezdve mutatjuk be:

É v	A megterhelten										
	érkezett						elindult				
	gőzösök			vitorlások			gőzösök			vitorlások	
	zá- ma	tonna- tar- talma	1 ha- jóra esik tonna	szá- ma	tonna- tar- talma	1 ha- jóra esik tonna	szá- ma	tonna- tar- talma	1 ha- jóra esik tonna	szá- ma	tonna- tar- talma
1868	194	30.091	150	2.940	39.792	13	222	39.792	155	3.349	31.756
1871	232	51.545	222	1.096	32.188	29	251	55.961	233	1.096	32.188
1876	358	64.143	178	824	18.195	22	646	76.151	118	795	18.496
1881	457	105.227	230	727	14.925	20	629	107.064	170	876	16.650
1886	1.235	335.824	272	1.479	84.809	57	1.375	438.217	318	1.743	133.270
1890	2.947	739.384	250	2.524	144.201	57	2.933	734.448	250	2.502	140.105
1891	3.618	780.834	215	2.666	149.755	57	3.599	776.520	215	2.639	148.117
1892	3.918	696.494	177	2.405	113.710	47	3.887	695.600	179	2.400	112.123
1893	2.916	633.394	217	1.880	60.418	32	2.832	632.903	241	1.605	91.020
1894	3.308	758.645	229	2.334	78.023	33	3.322	774.001	233	1.702	86.458

A hajók átlagos tonnataralma mutatja, hogy különösen 1881-től a nagyobb hajók mind nagyobb szerepet kezdenek játszani, Fiume világforgalmi jelentősége emelkedésének világos jeléül. 1868-ban még tulnyomóbbak voltak a kisebb hajók Fiume forgalmában, az érkezett és elindult hajók átlagos tonnataralma akkor nem volt több, mint 23—24 tonna.

A Fiuméba érkezett forgalmat közvetítő hajókat a kiindulási hely szerint 1879-ről és 1894-ről a következő kimutatás részletez

Sor- szám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen							
		é r k e z e t t											
		forgalmat közvetítő hajók											
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma					
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894				
a) Vitorlás hajók:													
1	Magyarország	744	1.640	16.181	32.583	410	951	15.769	42.300				
2	Ausztria												
	Együtt	744	1.640	16.181	32.583	410	951	15.769	42.300				
3	Algír	—	3	—	891	1	—	380	—				
4	Angolország	3	2	1.046	859	—	—	—	—				
	Málta	2	—	268	—	—	1	—	426				
	Együtt	5	5	1.314	1.750	—	1	—	426				

Sorszám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
5	Amerika	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Brazília	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Egyiptom	—	—	—	—	1	—	563	—
8	Északam. Egy.-Áll.	2	5	933	3.165	—	—	—	—
9	Franciaország :								
	az Atlanti tengerről	—	5	—	2.219	—	38	—	16.222
	a Földközi tengerről	2		560		14		5.734	
	Együtt	2	10	560	5.384	14	38	5.734	16.222
10	Görögország	4	—	177	—	4	—	1.147	—
11	Kelet-India	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Montenegró	—	—	—	—	—	1	—	424
13	Németország	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Olaszország	358	797	12.269	37.076	172	76	15.515	8.044
15	Oroszország	5	—	1.955	—	—	—	—	—
16	Románia	2	—	498	—	—	—	—	—
17	Spanyolország	—	—	—	—	—	4	—	592
18	Portugália	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Törökország	5	22	671	927	2	—	371	—
20	Berberföld	—	—	—	—	—	1	—	430
Vitorláshajók összes.		1.127	2.474	31.558	77.722	604	1.072	39.479	68.438
b) Gőzösök :									
1	Magyarország	434	1.051	102.748	48.903	300	80	27.237	3.069
2	Ausztria								
	Együtt	434	1.051	102.748	48.903	300	80	27.237	3.069
3	Algír	—	—	—	—	—	5	—	4.641
4	Angolország	25	131	26.172	156.440	1	—	578	—
	Málta	—	23	—	11.799	2	3	1.383	1.579
	Együtt	25	154	26.172	168.239	3	8	1.961	6.220
5	Brazília	—	10	—	15.171	—	5	—	7.724
6	Egyiptom	—	5	—	5.591	—	3	—	3.362
7	Északam. Egy.-Áll.	—	1	—	2.101	—	—	—	—
8	Franciaország :								
	az Atlanti tengerről	—	7	—	8.314	—	—	—	—
	a Földközi tengerről	1	101	219	71.168	2	4	1.060	3.723
9	Görögország	9	—	3.467	—	18	3	7.633	2.911
10	Kelet-India	—	23	—	44.343	—	—	—	—
11	Olaszország	22	253	6.725	80.287	33	46	25.067	46.234
12	Románia	—	—	—	—	—	—	—	—

Sorszám	A kiindulási hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		é r k e z e t t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
13	Oroszország	8	20	7.399	30.029	—	—	—	—
14	Belgium	—	7	—	8.587	—	1	—	1.401
15	Spanyolország	—	1	—	939	—	—	—	—
16	Berberföld	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Törökország	30	82	25.145	58.636	20	3	16.771	3.895
	Gőzösök összesen ...	529	1.715	171.905	542.308	376	153	79.729	78.539
	Vitorlášhajók és gő- zösök együtt	1.656	4.189	206.463	620.030	980	1.225	119.208	146.977

Legkedvezőbb fejlődést a régibb évtizeddel szemben az idegen kikötők közül különösen Anglia, Ausztria, Oroszország, Törökország és Olaszország, Egyiptom, Északamerikai Egyesült-Államok, Brazília és Kelet-India kikötőivel való forgalmunk mutat.

A Fiuméből elindult hajókat pedig az alábbi kimutatás tünteti fel:

Sorszám	A rendeltetési hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
a) Vitorlás hajók.									
1	Magyarország	766	996	16.436	20.619	236	1.047	6.186	24.814
2	Ausztria								
	Együtt	796	996	16.436	20.619	236	1.047	6.186	24.814
3	Algír	13	9	5.516	2.659	—	—	—	—
4	Brazília	1	2	141	681	—	—	—	—
5	Egyiptom	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Északam. Egy.-Áll. ...	—	—	—	—	—	—	—	—
7	Franciaország :								
	az Atlanti tengerre	8	—	3.595	—	—	—	—	—
	a Földközi »	33	79	11.822	31.318	—	—	—	—
	Együtt	41	90	15.417	34.658	—	—	—	—

Sorszám	A rendeltetési hely megnevezése	A rakodtan				Az üresen			
		e l i n d u l t							
		forgalmat közvetítő hajók							
		száma		tonna-tartalma		száma		tonna-tartalma	
		1879	1894	1879	1894	1879	1894	1879	1894
8	Görögország	26	9	3.843	544	—	4	—	23
9	Kelet-India	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Málta	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Olaszország	544	583	23.601	27.845	28	29	603	3.372
12	Oroszország	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Spanyolország	—	5	—	862	—	—	—	—
14	Törökország	6	17	194	1.822	2	1	863	51
15	Berberföld	—	1	—	83	—	—	—	—
	Vitorlás hajók össz. ...	1.427	1.701	65.148	86.433	266	1.081	7.652	28.474
	b) Gőzösök								
1	Magyarország	671	2.595	101.011	227.878	47	1.042	14.090	113.231
2	Ausztria								
	Együtt	671	2.595	101.011	227.878	47	1.042	14.090	113.231
3	Algír	—	1	—	288	—	—	—	—
4	Angolország	60	112	58.054	132.906	—	—	—	—
	Gibraltár	—	1	—	227	—	—	—	—
	Málta	—	26	—	13.338	—	2	—	2.813
	Együtt	60	140	58.054	146.759	—	2	—	2.813
5	Belgium	8	6	6.012	7.088	—	—	—	—
6	Brazília	—	16	—	24.306	—	—	—	—
7	Egyiptom	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Északam. Egy.-Áll. ...	—	15	—	34.331	—	—	—	—
9	Franciaország:								
	az Atlantitengerre	5	63	3.557	70.350	—	—	—	—
	a Földközi »	2	117	498	82.684	—	—	—	—
10	Görögország	27	—	11.191	—	2	1	714	288
11	Németalföld	5	12	3.684	18.076	—	—	—	—
12	Olaszország	22	241	7.066	69.924	6	2	1.232	2.171
13	Kelet-India	—	5	—	13.148	—	1	—	2.094
14	Oroszország	—	—	—	—	—	28	—	44.652
15	Románia	—	—	—	—	—	2	—	3.002
16	Spanyolország	—	—	—	—	1	2	625	2.595
17	Törökország	49	105	42.251	71.927	3	11	2.846	12.007
	Gőzösök összesen ...	849	3.315	233.324	736.471	59	91	19.507	182.853
	Vitorlás hajók és gő- zösök együtt	2.276	5.016	298.472	822.904	325	1.172	27.159	211.327

A vitorlás hajók közül az olasz, osztrák és francia kikötők-ből érkezők képviselnek legtöbb tonnatartalmat; a gőzösök közül pedig az angol, francia, olasz és osztrák kikötőkből érkezők. Az elindult vitorlások közül a legtöbb tonnatartalmu a földközi tengeri francia, azután az olasz és az osztrák kikötőkbe vette útját. A gőzösök közül számra és tonnatartalomra legtöbb az osztrák kikötőkbe indult, azután pedig az Angliába és Olaszországba hajózó gőzösök képviseltek legtöbb tonnatartalmat; tekintélyes tonnatartal-mat képviseltek még a francia kikötőkbe (főleg az Atlanti ten-geren) és a török kikötőkbe induló gőzösök is.

A fiumei kikötőben a rakodtan és üresen érkezett és indult hajók forgalma lobogók szerint következőleg oszlott meg:

Lobogó	1890-ben		1894-ben		1890-ben		1894-ben	
	érkezett hajók				elindult hajók			
	tonna- tartalma	%	tonna- tartalma	%	tonna- tartalma	%	tonna- tartalma	%
Osztr.-magy.	536.244	60'69	739.817	69'13	528.840	60'47	737.409	68'78
Angol	281.316	31'84	210.371	19'66	278.813	31'89	213.147	19'88
Belga	1.158	0'13	—	—	1.158	0'13	—	—
Dán	199	0'02	—	—	199	0'02	—	—
Francia	6.722	0'76	7.366	0'69	6.722	0'77	7.366	0'68
Görög	5.007	0'57	6.195	0'58	5.015	0'58	5.967	0'56
Montenegrói	75	0'01	85	0'00	334	0'03	471	0'04
Német	7.830	0'88	7.488	0'69	7.830	0'90	8.381	0'79
Németalföldi	889	0'10	1.580	0'15	889	0'10	1.580	0'15
Norvég	4.459	0'51	3.643	0'35	4.459	0'52	3.643	0'33
Olasz	38.844	4'40	92.507	8'65	39.317	4'50	92.160	8'60
Orosz	420	0'05	—	—	420	0'04	—	—
Samosi	47	0'00	—	—	47	0'00	—	—
Spanyol	—	—	—	—	—	—	—	—
Svéd	—	—	421	0'03	—	—	421	0'03
Török	375	0'04	752	0'07	510	0'05	1.631	0'16
Összesen ...	883.585	100'00	1.070.225	100'00	874.553	100'00	1.072.176	100'00

A legtöbb (1894-ben 14.366 rakodtan és üresen érkezett és indult közül 11.646) hajó osztrák-magyar lobogó alatt érkezik és indul, nagy még az angol lobogóju hajók forgalma. Százalékokban kifejezve az összforgalomból esik az osztrák-magyar lobogóra a hajók számából 81'07⁰%, a tonnatartalomból pedig 62'64⁰%.

Triesztbe 1893-ban 7.964 darab forgalmat közvetítő hajó érke-zett 1,576.714 tonnatartalommal, miből 6.448 darab 1,411.629 tonna-tartalommal rakodtan érkezett. Ugyancsak a mondott évben Trieszt-ből elindult 7.962 darab forgalmat közvetítő hajó 1,578.799 tonna-tartalommal; köztük 5.633 hajó 1,376.946 tonnatartalommal rakodtan.

Fiume hajóforgalma a hajók számát tekintve ma már közel jár Triesztéhez, a tonnatartalmat tekintve azonban úgy aránylik emehhez, mint 2 a 3-hoz, a mi nyilván arra mutat, hogy Fiumét átlag kisebb hajók látogatják.

Fiume tengeri áruforgalma. — Fiume tengeri áruforgalmának fejlődését az utóbbi 25 év alatt a következő számok mutatják:

É v	Be- hozatal	Kivitel	Összes forgalom	É v	Be- hozatal	Kivitel	Összes forgalom
millió forintokban				millió forintokban			
1870	7'95	5'43	13'38	1883	21'71	43'01	64'72
1871	9'06	5'64	14'70	1884	23'22	44'95	68'17
1872	11'77	6'97	18'74	1885	21'88	54'33	76'21
1873	13'64	6'45	20'09	1886	21'76	53'86	75'62
1874	10'50	8'39	18'89	1887	20'72	54'46	75'18
1875	8'88	8'68	17'56	1888	23'72	68'21	91'93
1876	9'47	10'97	20'44	1889	26'20	62'92	88'52
1877	6'52	10'08	16'60	1890	28'67	60'06	88'73
1878	6'47	12'37	18'84	1891	34'28	59'01	93'29
1879	6'94	22'70	29'64	1892	41'55	51'19	92'74
1880	7'85	19'36	27'21	1893	58'82	68'32	127'14
1881	12'18	22'32	34'50	1894	60'61	66'42	127'03
1882	14'83	29'15	43'98				

A Fiuméba hozott áruk értékét, azok származási helyének megkülönböztetésével, a következő táblázat tünteti fel:

Sorszám	Származási hely	Behozatal							
		1882- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben	1882- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
		ezer forintokban				az összes behozatal %-ában			
1	Osztrák kikötők	3.816	13.277	14.334	14.167	25'73	35'26	24'37	28'42
2	Kelet-India	1.012	5.721	8.893	9.258	6'83	15'19	15'12	6'73
3	Nagy-Británia	4.665	5.274	5.078	6.462	31'46	3'74	8'63	4'31
4	Oroszország	59	3.705	4.933	3.971	0'40	9'84	8'38	7'56
5	Törökország	322	1.787	1.033	1.024	2'17	4'74	1'75	4'56
6	Olaszország	598	8.962	19.095	16.504	4'03	23'79	32'46	33'21
7	Japán	—	374	875	292	—	0'99	1'49	0'58
8	Magyar kikötők	225	365	498	506	1'52	0'99	0'84	1'02
9	Ész.-Am. E.-Áll.	3.322	555	1.491	1.479	22'40	1'47	2'53	2'96
10	Görögország	115	90	155	321	0'78	0'14	0'26	0'64
11	Brazília	262	463	891	922	1'77	1'24	1'53	1'85
12	Franciaország ...	36	86	425	1.396	0'24	0'23	0'72	2'80
13	Egyéb országok	396	890	1.118	4.305	2'67	2'38	1'92	5'36
Összesen		14.828	41.549	58.819	60.607	100'00	100'00	100'00	100'00

A behozatalban legnagyobb összeggel az osztrák kikötők szerepelnek; nagy, és pedig emelkedő összegekkel szerepel még Olaszország, Kelet-India, valamint Nagy-Britannia és Oroszország. Olaszországnál különösen jelentékeny a behozatal emelkedése, a mit a nagy borb behozatal magyaráz. Nagy csökkenést látunk az Észak-Amerikából behozott áruk értékénél.

A Fiuméből kivitt áruk értéke a rendeltetési hely szerint következőleg oszlott meg:

Sorszám	Rendeltetési hely	K i v i t e l							
		1882- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben	1882- ben	1892- ben	1893- ban	1894- ben
		ezer forintokban				az összes kivitel %o-ában			
1	Nagybritannia ...	12.720	13.006	18.582	16.973	43'64	25'37	25'74	25'48
2	Franciaország:								
	Atlanti kikötők	4.399	6.090	9.890	9.972	15'09	11'89	14'48	15'02
	Földközi »	2.740	4.097	6.249	6.815	9'40	8'01	9'28	10'19
	Összesen ...	7.139	10.187	16.139	16.787	24'49	19'90	23'76	25'21
3	Osztr. tengerpart	4.091	7.175	7.047	7.056	14'03	14'02	10'31	10'63
4	Olaszország ...	1.393	7.511	11.739	11.420	4'78	14'67	17'78	17'63
5	Észak-Amerika	198	3.693	3.233	2.853	0'68	7'22	4'73	4'29
6	Magy. tengerpart	1.568	2.442	2.608	2.888	5'38	4'77	3'81	4'14
7	Törökország ...	295	1.334	1.930	2.033	1'01	2'60	3'83	3'06
8	Németalföld ...	125	1.274	1.716	1.908	0'43	2'48	2'51	2'87
9	Brazília ...	298	1.335	2.008	1.914	1'02	2'60	3'04	2'88
10	Belgium ...	—	941	872	1.029	—	1'83	1'27	1'55
11	Spanyolország ...	26	445	415	241	0'09	0'87	0'62	0'36
12	Egyiptom ...	—	315	240	135	—	0'62	0'35	0'19
13	Görögország ...	457	153	130	176	1'57	0'39	0'19	0'22
14	Algír ...	145	469	289	—	0'50	0'91	—	—
15	Gibraltár ...	—	286	651	420	—	0'55	0'95	0'63
16	Portugália ...	—	107	73	71	—	0'20	0'20	0'10
17	Oroszország ...	—	24	19	22	—	0'04	0'03	0'03
18	Egyéb országok	695	498	632	496	2'38	0'96	0'88	0'73
	Összesen ...	29.150	51.195	68.323	66.422	100'00	100'00	100'00	100'00

A kivitel iránya tehát egészen más, mint a behozatalé; a kivitelnél az első helyet Nagy-Britannia foglalja el s mindjárt utána Franciaország, majd Olaszország következik, az osztrák kikötőkbe irányuló kivitel negyedik helyre kerül; Oroszországba a kivitel egészen csekély, Keletindia pedig jóformán nincs is. 1894-et 1882-vel szemben tekintve, legnagyobb az emelkedés az Észak-Amerikába, Törökországba, Spanyolországba. Belgiumba és Braziliába való kivitelnél, úgy abszolúte, mint viszonylag csökkent Nagy-Britanniába

való kivitelünk, az osztrák kikötőkbe való kivitelünk pedig, noha az abszolút értéket tekintve jelentékenyen emelkedett is, viszonylag szintén háttérbe szorult.

„Adria“ magyar tengeri hajózási részvénytársaság. — Az 1891. év, mint már fennebb említettük, egész más alapokra fektette tengeri forgalmunkat. Az »Adria« magyar társulattal kötött szerződés, mely az 1891. évi XXX. t.-cikkkel czikkelyeztetett be, a magyar tengerészetet sokkal nagyobb önállóságra, fontosságra emelte. Miután az Ausztriával kötött egyezmény értelmében keletre irányuló tengeri forgalmunk közvetítése a Lloyd útján továbbra is biztosított, arról van az említett szerződésben gondoskodva, hogy az ország rendelkezésére jutott anyagi eszközökből forgalmunk fokozottabb igényei nyugat felé nyerjenek kielégítést. Kötelességévé tétetett tehát a társulatnak, hogy ez irányban rendes járatait szaporítsa és hogy ezt megtehesse, hajóraját jelentékenyen emelje.

Évkönyvünk előző évfolyama tüzetesen ismerteti a járatokat, a melyekre a szóban forgó szerződés értelmében a vállalat kötelezve van, azokra tehát ezuttal nem terjeszkedünk ki.

1894-ben a társaság már tekintélyes hajórajjal rendelkezett: 25 gőzessel, melyek összesen 40.894 brutto és 25.829 tiszta tonnátartalommal bírtak. A saját hajóraj azonban még most sem volt képes közvetíteni a társaság egész forgalmát.

A társulat által közvetített forgalomról különben az alábbi kimutatás részletes felvilágosítást ad az utolsó öt évre kiterjedőleg:

É v	A rendes járatok száma	A végzett összes járatok	A befutott ut 1000 tengeri mérföldekben	Kivitel Fiuméből		Behozatal Fiuméba tonnákban	Közbeeső kikötők közti forgalom		Összes forgalom	
				tonnákban	kőbméte- rekben		tonnákban	kőbm.-ben	tonnákban	kőbméte- ben
1890	—	298	—	171.923	25.404	18.683	105.38	821	295.994	26.325
1891	—	—	—	165.099	15.329	14.566	105.67 ⁵	—	285.340	15.329
1892	275	345	970	147.166	—	44.546	119.382	—	311.094	—
1893	349	482	1.150	195.487	—	68.708	231.406	—	495.801	—
1894	401	610	1.136	222.648	—	76.762	310.282	—	609.692	—

Már 1892-ről 1893-ra jelentékenyen emelkedett a társaság által közvetített forgalom, de különösen nagy mértékben emelkedett az 1893-ról 1894-re. Az emelkedésben különben legnagyobb rész a közbeeső kikötők közti forgalomra esik, ámde örvendetesen emelkedett a Fiuméből való kivitel, valamint az oda való behozatal is.

Az Adria gőzhajózási társulat fiumei forgalmában legfontosabb szerepet játszó cikkek a kivitelben: a liszt, gabona, donga, egyéb fa és faárúk, szilva, cserkivonat, bab, bor és rizsliszt.

A liszt kivitel 1894-ben 68.469 tonnára rugott, melyből a britt kikötőbe 52.008 t. (különösen Glasgowba, Liverpoolba és Londonba), a francia kikötőkbe 11.380 és a braziliai kikötőkbe 4.662 t. vitetett. A gabona-kivitelnek, mely 1894-ben 21.021 tonnát tett, nagyobb része szintén angol kikötőkbe vette útját (15.527 t.), különösen Leithbe (4.610 t.), de jelentékeny mennyiség ment Rotterdamba (2.947 t.) is. A dongafából, melynek kivitele 1894-ben 24.981 tonnát tett, a tulnyomó rész, mint mindig, ez évben is francia kikötőkbe, különösen Bordeauxba (15.340 tonna) vitetett. Az összes kivitel minden áruból 222.648 tonnára rugott.

A behozatal legfontosabb cikkei ellenben a kőszén, dohány, ólom és egyéb ásványok, nyersvas és vasáru, pamutáru, gyanta, gépek, bor és üres hordók. Az összes behozatal volt 76.762 tonna, a melyből 22.977 tonna a kőszénre, (mind britt kikötőkből, kivált Cardiff- és Glasgowlból) és 23.593 tonna a borra esett, mely csaknem kizárólag olasz kikötőkből érkezett.

Segélyezett járatok a parti forgalom számára. — Egyes tengeri forgalmunkra nézve fontos járatok fentartásáért még két vállalat részesül állami segélyben: a Sverljuga és Társai és a Krajacz és Társai magánvállalatokból alakult Magyar-horvát tengeri gőzhajózási társaság és Schwarcz Lipót hajózási vállalata. Évkönyvünk előző folyama részletesen ismertette a két vállalattal kötött szerződéseket, ezuttal csupán az azok által közvetített forgalom számszerű feltüntetésére szorítkozunk.

A „magyar-horvát tengeri gőzhajózási társaság” összforgalma az utolsó 3 esztendőben a következő volt:

É v	Áruforgalom		Közbeeső kikötők közti forgalom	Összesen	A szállított utasok száma
	Kivitel	Behozatal			
	Fiuméből	Fiuméba			
	métermázsákban				
1892	369.492	190.804	3.868	564.164	100.399
1893	373.221	231.857	21.581	626.659	183.118
1894	358.739	246.868	33.803	639.410	198.755

A »Schwarz Lipót« vállalkozó által fenntartott Fiume-velencei és anconai gőzhajójáratok áru- és személyforgalma a jelzett 3 évben a következő volt:

É v	S z á l l i t o t t á r u			Szállított személy
	Kivitel	Behozatal	Összesen	
	m é t e r m á z s a			
a) <i>A Fiume-Velencei vonalon.</i>				
1892	74.201	24.571	98.772	1.153
1893	29.500	14.727	44.227	1.444
1894	33.004	15.611	48.615	2.164
b) <i>Fiume-anconai vonalon.</i>				
1892	98.971	12.320	110.535	2.071
1893	129.971	11.381	141.352	2.487
1894	119.325	11.703	131.028	4.024

A nem segélyezett gőzhajó-járatok. — A nem segélyezett járatok csaknem kizárólag idegen lobogóju gőzösök által teljesítettek, melyek között első helyen az angol lobogójuak említendők fel, azonban e téren is öröndetes jelenséget képez, hogy Fiumében egy szövetség alakult, mely egy 1.496 tiszta tonnatartalommal bíró új gőzössel folytatja a szabad hajózást, leginkább japán és indiai rizst szállítván a fiumei rizshántoló gyárnak.

A nem segélyezett gőzhajók 1894. évi forgalma a következő volt:

	Terhelve		Üresen		Összesen	
	gőzös	tonnával	gőzös	tonnával	gőzös	tonnával
érkezett	205	142.157	87	82.631	292	224.988
indult	214	144.158	77	78.780	291	222.938
összesen	419	286.315	164	161.411	583	447.726

Ausztria összes kikötőiben következőleg alakult a forgalmat közvetítő hajók forgalma 1893-ban:

	Rakottan		Üresen		Összesen	
	hajó	tonnával	hajó	tonnával	hajó	tonnával
érkezett hajók ...	66.345	8,492.553	8.660	551.532	75.005	8,568.055
elindult hajók ...	63.143	7,877.270	11.736	1,166.527	74.879	9,043.797
összesen	129.488	16,369.823	20.396	1,718.059	149.884	17,611.852

Végre a nevezetesebb tengeri forgalommal bíró országok hajóforgalmát a következő kimutatás tünteti fel:

Ország neve	A rakodtan		Az üresen	
	érkezett hajók		elindult hajók	
	tonnatartalma tonnákban		tonnatartalma tonnákban	
a) Vitorlás hajók :				
N.-Britannia és Írország ...	5,351.989	768.832	4,408.905	1,748.515
Északamerikai Egy.-Áll. ...	3,305.364	1,413.167	3,905.130	776.214
Franciaország ...	1,527.532	120.764	798.072	809.173
Németország ...	1,940.477	274.387	1,434.581	817.292
Spanyolország ...	432.501	196.708	348.526	180.968
Olaszország ...	604.122	169.456	508.250	354.678
Oroszország ...	351.095	240.567	509.401	92.913
Németalföld ...	429.440	18.315	203.916	252.632
Svédország ...	602.462	992.329	1,507.147	100.092
Belgium ...	317.390	4.748	175.515	124.802
Dánia ...	680.457	81.248	139.648	650.171
Norvégia ...	419.861	800.230	1,071.902	283.701
Finnország ...	235.012	482.816	690.891	36.370
b) Gőzösök :				
N.-Britannia és Írország ...	26,899.235	8,578.914	32,497.840	3,334.558
Északamerikai Egy.-Áll. ...	12,175.342	1,786.372	13,239.272	923.923
Franciaország ...	13,262.339	605.670	9,147.877	5,113.578
Németország ...	11,642.490	764.280	8,574.000	3,908.780
Spanyolország ...	7,788.727	5,130.414	11,411.280	1,416.327
Olaszország ...	6,280.857	1,106.557	4,254.075	3,227.287
Oroszország ...	2,662.531	3,922.067	5,634.659	869.528
Németalföld ...	6,294.520	264.345	3,906.183	2,518.073
Svédország ...	2,287.036	2,654.198	3,627.959	1,338.840
Belgium ...	4,743.880	935.950	3,712.882	1,916.303
Dánia ...	1,572.721	2,079.736	435.804	3,266.582
Norvégia ...	1,588.615	368.870	1,575.812	382.721
Finnország ...	467.389	431.419	828.082	69.999
c) Vitorlás hajók és gőzösök együtt :				
N.-Britannia és Írország ..	32,251.224	9,347.746	36,906.745	5,083.073
Északamerikai Egy.-Áll. ...	15,480.706	3,199.539	17,144.402	1,700.137
Franciaország ...	14,789.871	726.434	9,945.949	5,922.751
Németország ...	13,582.967	1,038.667	10,008.581	4,726.072
Spanyolország ...	8,221.228	5,327.122	11,759.806	1,597.295
Olaszország ...	6,884.979	1,276.013	4,762.325	3,581.965
Oroszország ...	3,013.626	4,162.634	6,144.060	962.441
Németalföld ...	6,723.960	282.660	4,110.099	2,770.705
Svédország ...	2,889.498	3,646.527	5,135.106	1,438.932
Belgium ...	5,061.270	940.698	3,888.397	2,051.105
Dánia ...	2,253.178	2,160.984	575.452	3,916.753
Norvégia ...	2,008.476	1,169.100	2,647.714	666.422
Finnország ...	702.401	914.235	1,518.973	106.369

6. Posta, távirda és távbeszélő.

Posta. — Hazánk kulturális haladására semmi sem vet oly élénk világot, mint a postaintézmény fejlődése az alkotmányos korszak kezdete óta. Ide vonatkozó számaink pusztá szemlélete elég arra, hogy egyéb bizonyíték igénybevétele nélkül is meggyőzzön az utolsó 27 év alatt végzett kulturális munka nagyságáról.

A postahivatalok száma 1868. óta a következő volt:

Év	A posta- hivatalok összes száma	Ezek közül		Év	A posta- hivatalok összes száma	Ezek közül	
		kincstári	mozgó			kincstári	mozgó
		postahivatal				postahivatal	
1868 ...	1.337	29	2	1882 ...	2.645	106	30
1869 ...	1.479	30	6	1883 ...	3.098	127	44
1870 ...	1.523	30	8	1884 ...	3.468	186	49
1871 ...	1.688	37	10	1885 ...	3.809	235	52
1872 ...	1.837	41	10	1886 ...	4.221	270	58
1873 ...	1.926	45	14	1887 ...	4.295	270	60
1874 ...	1.930	46	16	1888 ...	4.205	233	117
1875 ...	1.948	46	18	1889 ...	4.309	232	240
1876 ...	1.959	46	20	1890 ...	4.309	233	272
1877 ...	1.980	46	20	1891 ...	4.373	231	288
1878 ...	2.024	52	22	1892 ...	4.402	231	288
1879 ...	2.099	61	23	1893 ...	4.430	223	308
1880 ...	2.301	67	27	1894 ...	4.463	223	330
1881 ...	2.386	81	28				

Megjegyzendő, hogy a posta- és távirdahivataloknak 1887-ben bekövetkezett egyesítése e számok összehasonlíthatóságát nem befolyásolja, amennyiben t. i. a távirdai szolgálattal is bíró (egyesített) postahivatalok ugyan fel vannak véve, de a kizárólagos távirdahivatalok itt számbavéve nincsenek.

A 4463 hivatalok közül volt állandó hivatal 3953, ezek közül esett a kincstári egyesített posta- és távirdahivatalokra 198; volt azonkívül nem egyesített kincstári postahivatal 25, nem kincstári egyesített posta- és távirdahivatal 806 és nem egyesített postahivatal 2.899; szállító postahivatal 180, mozgó postahivatal 330. Azonkívül az évnek csak egy részében működött 36.

A postahivatalok számának és a területhez, valamint a lakossághoz viszonyított sűrűségének nemzetközi összeállítását a következő táblázat nyújtja:

Sorszám	Az ország neve	A posta- hivatalok száma	Egy postahivatalra jutott		A posta- hivatalok száma	Egy postahivatalra jutott	
			□ km. terület	lakos		□ km. terület	lakos
			1889-ben			1893-ban	
1	Németország ...	23.396	23'1	2.052	28.590	18'8	1.076
2	Nagy-Britannia és Írország ...	18.359	17'1	2.059	20.011	15'6	1.921
3	Franciaország ...	6.594	81'3	5.770	6.898	77'7	5.558
4	Oroszország ...	5.881	916'4	18.851	6.805	792'0	14.334
5	Ausztria ...	4.650	64'5	5.088	5.299	56'6	4.595
6	Olaszország ...	4.358	65'7	6.855	4.678	61'2	6.547
7	Magyarország ...	4.309	74'7	3.996	4.430	72'7	4.033
8	Svájc ...	3.123	13'2	937	3.299	12'5	901
9	Spanyolország ...	3.069	164'4	5.717	2.922	173'0	6.481
10	Svédország ...	2.303	192'0	2.062	2.579	175'0	1.870
11	Norvégia ...	1.414	228'1	1.399	1.704	89'0	1.193
12	Németalföld ...	1.268	26'0	3.554	1.285	25'0	3.658
13	Belgium ...	843	34'9	7.153	857	34'0	7.307
14	Dánia (Ízland nélkül) ...	746	53'1	2.929	803	49'0	2.786

Hazánk tehát elég jó helyet foglal el a sorban — különösen, ha a népességhez viszonyítjuk a postahivatalok számát; a területi viszonyt tekintve természetesen a ritka népességű országok arányszámaihoz közeledünk.

A postajáratok száma hazánkban 1894-ben 8.509-re rugott és pedig vasutakon 869, közutakon 7.613 és víziutakon 27. A postautak hossza összesen 83.676 km. volt, ebből esett vasutakra 29.627 km., közutakra 40.568 km. és víziutakra 13.481 km.

Az üzleti kilométerek számának emelkedését a következő táblázat tünteti fel:

É v	Ü z l e t i k i l o m é t e r e k					
	postautakon		vasutakon		folyókon	
	összesen	%	összesen	%	összesen	%
Átl. 1876—80	19,151.046	61'53	10,906.005	35'04	1,066.998	3'43
» 1881—85	22,643.550	58'82	15,322.176	39'80	531.848	1'38
» 1886—90	24,977.116	56'10	19,117.926	42'94	429.340	0'96
1891 ...	23,098.250	47'59	25,001.895	51'51	437.520	0'90
1892 ...	22,973.024	45'58	26,865.958	53'31	559.372	1'11
1893 ...	21,992.852	43'34	27,709.761	54'62	1,037.801	2'04
1894 ...	25,752.615	45'97	29,318.633	52'32	962.464	1'71

Bár a postautakon befutott üzleti kilométerek erősen meghaladták a vasutakon szállítottakat 1889-ig bezárólag, a postai szállítás sulypontja már régóta határozottan a vasutakon fekszik. Az 1891. évben már vasutakon szállított kilométerszám is tetemesen meghaladta a postautakon szállított kilométerszámot, jeléül annak, hogy a postai szállítás sulypontja mindinkább átmegy a vasutakra, a mi vasuti hálózatunknak folyton haladó kiépülésével csak természetes is.

A folyókon való szállítás nagyon alsórendű szerepet játszik és jelentékenyen csökkent az újabb időben. A vízi közlekedés azonban a folyókon kívül a tengerre is kiterjedt (az osztrák-magyar Lloyd hajóival) s a m. kir. posta 1894-ben 434.432 tengeri mérföldet tett meg.

A levélpostai küldemények számát 1868-tól kezdve a következő kimutatás jelzi:

É v	Levél, levelezőlap stb.		Hirlap	É v	Levél, levelezőlap stb.		Hirlap
	összesen	ebből portómentes levelezés			összesen	ebből portómentes levelezés	
	millió darab				millió darab		
1868	25'00	5'80	13'00	1882	111'89	17'75	41'31
1869	31'49	6'79	13'50	1883	118'68	18'73	43'12
1870	32'55	6'55	15'50	1884	129'46	19'88	45'99
1871	35'98	7'08	22'30	1885	136'38	20'93	47'03
1872	44'72	8'32	23'20	1886	144'39	21'75	50'53
1873	50'93	10'13	23'50	1887	175'82	25'49	52'20
1874	47'18	11'03	31'20	1888	180'70	26'59	52'06
1875	54'94	12'10	25'55	1889	191'18	26'76	54'26
1876	63'28	13'40	28'88	1890	172'00	24'74	65'12
1877	63'73	13'49	32'04	1891	181'49	26'52	67'94
1878	69'34	15'14	34'74	1892	194'35	27'96	74'56
1879	76'81	15'98	34'56	1893	204'76	28'56	74'74
1880	79'87	16'87	16'87	1894	221'74	29'96	84'22
1881	94'58	19'15	37'53				

A levélpostai forgalom tehát 27 év alatt csaknem megkilencszereződött. A szállított hirlapok száma ugyanezen idő alatt hatszor akkorává lett.

A levélpostai küldeményeket különböző neveik szerint a következő összeállítás részletezi az 1894. évre:

A levélpostai küldemények megnevezése	A magyar királyi posta területén				Átmenő forgalom	
	f e l a d a t o t t			kézbesített külföldről		
	belföld	külföld	összesen			
						r é s z é r e
						d a r a b o k b a n
Közösleges:						
bérmentes levél.....	66,090.460	15,963.300	82,053.760	17,793.860	2,832.720	
bérmentetlen levél.....	832.700	440.940	1,273.640	226.340	45.740	
levelezőlap.....	31,861.380	6,697.180	38,558.560	6,616.080	613.040	
nyomtatvány és üzleti papír.....	16,864.740	3,294.120	20,158.860	6,313.500	735.800	
árúminta.....	1,474.860	430.220	1,905.080	477.280	95.620	
közösleges díjmentes levél és egyéb levélpostai küldemény.....	24,685.920	793.860	25,479.780	764.820	171.220	
Összesen.....	141,810.060	27,619.620	169,429.680	32,191.880	4,494.140	
Ajánlott:						
díjköteles levél és egyéb	8,724.360	1,662.860	10,387.220	1,388.540	317.860	
díjmentes levél és egyéb	2,789.900	217.620	3,007.520	162.340	43.620	
Összesen.....	11,514.260	1,880.480	13,394.740	1,550.880	361.480	
Mindösszesen.....	153,324.320	29,500.100	182,824.420	33,742.760	4,855.620	
Express, közösleges és ajánlott levél és egyéb	242.380	42.750	285.130	33.000	1.400	
Hírlap.....	71,558.415	3,743.314	75,301.729	8,915.778	1)	
1) Az átmenő hírlapok száma nem volt külön kimutatható.						

1) Az átmenő hírlapok száma nem volt külön kimutatható.

A főbb irányokat, melyekben a levélpostai szállítás halad, már e kimutatásban is megjeleltük, bővebb felvilágosítást a következő táblázat nyújt, mely a nemzetközi forgalmat az egyes országok szerint részletezve is feltünteti, meg kell azonban jegyeznünk, hogy e számokban a hírlap forgalom nincs befoglalva:

Sorszám	A származási illetőleg rendeltetési hely	A magyar királyi posta területén					
		f e l a d o t t			k é z b e s i t e t t		
		közönséges	ajánlott	összes	közönséges	ajánlott	összes
		levélpostai küldemény darabokban					
	<i>I. Európa:</i>						
1	Magyarország	141,810.060	11,514.260	153,324.320	141,810.060	11,514.260	153,324.320
2	Ausztria	20,601.560	1,404.200	22,005.760	24,448.640	1,197.580	25,646.220
3	Németorsz. és Helg.	2,590.640	141.700	2,732.340	3,536.000	95.720	3,631.720
4	Bosznia	851.280	83.600	934.880	863.700	22.700	886.400
5	Románia	916.780	66.520	983.300	778.680	46.700	825.380
6	Olaszország és San- Marino	475.700	23.260	498.960	404.720	18.840	423.560
7	Francoziaország és Monaco	258.600	24.860	283.460	396.980	14.120	411.100
8	Szerbia	310.700	27.340	338.040	230.260	25.640	255.900
9	Nagy-Britannia	145.580	15.760	161.340	287.480	7.320	294.800
10	Svájc	172.100	14.000	186.100	170.760	2.320	173.080

Sorszám	A származási illetőleg rendeltetési hely	A magyar királyi posta területén					
		feladott			kézbesített		
		közönséges	ajánlott	összes	közönséges	ajánlott	összes
		levélpostai küldemény darabokban					
11	Oroszorsz. (európai)	127.200	10.560	137.760	92.140	6.320	98.460
12	Bulgária	104.820	12.080	116.900	79.640	300	79.940
13	Belgium	69.040	6.500	75.540	74.880	3.000	77.880
14	Törökorsz. (európai)	58.200	6.320	64.520	44.280	11.640	55.920
15	Németalföld	38.040	3.580	41.620	48.420	1.520	49.940
16	Görögország és a joni szigetek	11.040	820	11.860	10.160	1.100	11.260
17	Spanyolország, An- dora, Baleari és Kanári szigetek	9.900	820	10.720	8.900	520	9.420
18	Dánia (Island és Farörszigetekkel)	10.640	620	11.260	8.580	200	8.780
19	Svédország	16.840	900	17.740	8.200	320	8.520
20	Norvégia	8.920	760	9.680	5.580	460	6.040
21	Portugália, Madeira és Azorok	4.320	260	4.580	3.900	140	4.040
22	Montenegro	6.350	500	6.850	2.580	220	2.800
23	Malta és Gibraltár	4.240	180	4.420	5.560	220	5.780
24	Luxemburg	1.380	140	1.520	3.320	120	3.440
	Összesen	168,603.390	13,359.540	181,963.470	29.140	1.480	30.620
II. Ázsia:							
25	Britt-India és egyéb ázsiai birtokok	3.600	240	3.840	4.300	360	4.660
26	Oroszország (ázsiai)	420	60	480	140	200	340
27	China	1.400	180	1.580	300	—	300
28	Japán	800	160	960	580	60	640
29	Egyéb Ázsia	16.560	1.060	17.620	9.680	940	10.620
	Összesen	22.780	1.700	24.480	15.000	1.560	16.560
III. Afrika:							
30	Egyiptom (Nubia és Szudán)	19.300	1.620	20.920	9.700	1.000	10.700
31	Afrikai britt birt. és Zanzibar	940	200	1.140	880	20	900
32	Algír, Tunis	5.000	320	5.320	2.860	20	2.880
33	Egyéb Afrika	1.520	290	1.810	920	140	1.060
	Összesen	26.760	2.430	29.190	14.360	1.180	15.540
IV. Amerika:							
34	Ejzszakamer. E.-All.	750.580	28.240	778.820	689.520	26.820	716.340
35	Amerikai britt birtokok	2.020	200	2.220	1.300	—	1.300
36	Brazília	5.700	780	6.480	5.300	580	5.880
37	Argentína	4.060	540	4.600	6.320	20	6.340
38	Chile	1.160	20	1.180	920	180	1.100
39	Canada	1.180	60	1.240	3.120	60	3.180
40	Egyéb Amerika	9.400	840	10.240	3.840	240	4.080
	Összesen	774.100	30.680	804.780	710.320	27.900	738.220
41	V. Ausztrália és Oceánia	2.000	480	2.480	1.720	100	1.820
	Mindössze	169,429.570	13,394.830	182,824.420	174,064.820	13,002.020	187,066.840

A belforgalom nagy számai mellett a nemzetközi forgalom aránya kicsinynek tűnik fel, bármily jelentékeny legyen is az országban véve. A külföldi államok közt természetesen Ausztria áll elől,

több mint háromnegyedét adva az egész külforgalomnak. Utána — jó távol — Németország s mindjárt azután Bosznia és Hercegovina jönnek a sorban néhány más alduai országgal. Egészen jelentékeny az Észak-amerikai Egyesült-Államokkal való levélforgalmunk is.

Kulturális szempontból nagyon fontos a hírlapok forgalma s a belforgalom mellett különösen az is, hogy a külföldi államokból mennyi hírlap jön hozzánk s mennyi megy tőlünk oda. A magyar postaterületen a hírlapok belforgalma 1894-ben 71,558.415 darabra rugott; külföldről érkezelt 8,915.778 hírlap, a külföld számára feladatott 3,743.314 drb, a m. kir. postán szállított hírlapok példányszáma tehát 84,217.507 volt, a szaporodás 1890-hez képest, a midőn összesen 65,121.795 példány szállítottott, $29\frac{32}{100}\%$. — A belföldön megjelent hírlapok száma 75,301.729, ebből mint már fennebb említve volt, 71,558.415 a belföldre szólott, 1,970.859 Ausztriába és 1,772.455 egyéb külföldre, ellenben Ausztriából érkezett 8,279.431, egyéb külföldről pedig 636.347 példány.

Mint láthatni, hazai közönségünk még mindig igen nagy arányokban fordul a külföldi hírlapirodalomhoz, nevezetesen az osztrák lapokhoz, Ausztriából több mint négyszer annyi hírlap érkezik hozzánk, mint a mennyi oda hazánkból kiküldetik. Ellenben az egyéb külföldről érkezett lappéldányok számának az oda feladottak csaknem háromszorosát képezik és ezen többletünk leginkább az alduai és Balkán-államokba küldött hírlapokból ered, melyekkel szemben tehát, mint kulturát terjesztő ország szerepelünk.

A levélpóstai küldemények forgalmát a különböző országokban a következő összeállítás mutatja az 1893. évre vonatkozólag:

Sorszám	Az ország neve	Levelek és levelező lapok	Árú-minták nyomtatványok stb.	Hírlapok	Együtt	Száz lakosra jutott levél/hírlap			
						d a r a b			
						1889-ben		1893-ban	
1	Németország	1,525.140	524.360	967.470	3,016.970	2.786	1.585	3.003	1.903
2	Nagy-Britannia és Írország	2,060.300	574.300	164.900	2,799.500	4.969	421	5.359	429
3	Franciaország ¹⁾	756.461	486.395	469.150	1,742.006	2.047	1.231	1.988	1.233
4	Ausztria	568.008	78.621	97.000	743.629	1.793	397	2.332	398
5	Olaszország	235.386	44.280	205.276	451.027	547	402	768	670
6	Oroszország	206.080	10.365	146.490	396.490	148	113	211	150
7	Belgium	161.666	86.288	108.221	356.175	2.435	1.518	2.634	1.372
8	Magyarország	188.029	28.854	84.217	301.100	990	315	1.052	471
9	Svájc	107.688	36.641	85.262	229.591	3.537	2.439	3.621	2.864
10	Németalföld	107.393	²⁾ 113.325	—	220.718	2.165	—	2.280	—
11	Spanyolország	92.020	²⁾ 66.340	—	158.360	644	—	485	—
12	Svédország	64.905	8.525	70.287	143.717	1.218	1.081	1.356	1.469
13	Dánia (Ízland nélküli)	62.413	—	59.211	121.624	2.222	2.252	2.769	2.626
14	Norvégia	30.800	4.372	28.853	64.025	1.400	1.179	1.549	1.451

¹⁾ Az 1892-ik évi adatok. — ²⁾ A hírlapokkal együtt.

A táblázatból látható, hogy azon országok, melyek a legnagyobb levélforgalommal bírnak, a nyugat legelőrehaladottabb államai, élükön a Németbirodalommal.

A kocsipostai küldemények huszonhét évi forgalmát a magyar postaterületen a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Kocsipostai küldemények			É v	Kocsipostai küldemények		
	darab- száma	súlya	értéke		darab- száma	súlya	értéke
	m i l l i ó				m i l l i ó		
	darab	kilo- gramm	forint		darab	kilo- gramm	forint
1868	4'66	4'32	705'00	1882	11'69	33'11	1.663'57
1869	4'90	4'86	858'00	1883	11'95	32'79	1.569'98
1870	5'86	6'01	1.127'00	1884	12'19	37'94	1.697'47
1871	7'42	7'65	1.278'96	1885	11'76	34'38	1.886'00
1872	7'15	7'34	1.460'39	1886	11'20	32'65	1.501'91
1873	6'56	7'57	1.224'66	1887	11'46	35'00	1.996'69
1874	6'52	8'33	1.037'40	1888	12'61	39'03	2.086'37
1875	6'32	7'66	705'62	1889	13'08	41'26	1.874'78
1876	5'88	8'65	750'20	1890	12'81	39'99	1.866'49
1877	6'50	10'02	838'70	1891	13'78	49'74	1.979'02
1878	7'64	12'88	1.048'14	1892	14'29	44'39	1.911'53
1879	8'92	15'95	1.250'49	1893	14'89	49'97	2.133'06
1880	9'12	18'31	1.508'54	1894	16'04	52'97	2.002'87
1881	10'51	22'35	1.429'46				

Az itt közölt számok a kocsipostai küldemények összes forgalmát tüntetik fel, az árucsomagokat ép úgy, mint az érték küldeményeket. A küldeményeket neveik szerint, a forgalom irányának megjelölésével, az alábbi táblázat részletezi:

A csomag- és pénz- küldemények részletezése	A m. kir. posta területén				Átmenő forgalom
	f e l a d a t o t t			kézbesítetett a külföldről	
	belföld	külföld	összesen		
	részére				
a) Bérmentve (franco)	4,002.100	1,288.040	5,290.140	3,165.720	422.940
Bérmentetlen (porto)	3,241.700	436.480	3,678.180	2,270.500	69'700
Portomentes	1,077.720	17.120	1,094.840	36.120	12.040
b) Súly szerint 5 kilogr.-ig	6,725.420	1,458.980	8,184.400	4,675.420	473.440
» » 5 » felül	1,596.100	282.660	1,878.760	796.920	31.240
c) Értéknyilvántás nélkül	5,148.180	1,114.920	6,263.100	4,453.480	387.900
500 forint értékig	2,730.545	579.100	3,309.640	920.020	99.840
500—10.000 frt. értékig	442.800	46.120	490.420	94.820	16.940
10.000 forinton felül ...		1.500		4.020	

A be- és kiviteli kocsipostai forgalmat az egyes országok szerint részletezve, a következő táblázat mutatja, minthogy azonban a többi világrészszel való forgalmunk teljesen jelentéktelen, csupán az európai államokkal való forgalmunkat tüntetjük ki részletesen:

Sorszám	Származási és rendeltetési országok nevei	Csomag		Pénzes levél		Nemzetközi postacsomag és értéklévél	
		Magyarországba érkezett	Magyarországon feladatott	Magyarországba érkezett	Magyarországon feladatott	Magyarországba érkezett	Magyarországon feladatott
		d a r a b					
	<i>I. Európa :</i>						
1	Ausztria	4,624.160	1,214.540	217.700	149.540	—	—
2	Németország (Helgoland)	443.120	207.880	54.480	17.180	60	—
3	Bosznia	24.120	75.660	14.960	6.200	—	—
4	Svájc	11.560	13.520	420	360	660	360
5	Franciaország	1.860	1.220	80	100	20.780	4.240
6	Nagy-Britannia	2.040	1.260	20	60	3.320	800
7	Olaszorsz. (S.-Marinova)	700	380	60	80	8.800	10.520
8	Belgium	340	660	100	20	1.800	1.580
9	Szerbia	460	5.380	2.200	1.620	8.260	3.140
10	Románia	200	1.480	640	1.380	16.400	11.700
11	Oroszország (európai)	140	540	280	180	3.060	600
12	Skandinávia	240	180	—	60	280	260
13	Görögország és a jóni szigetek	—	20	—	20	20	20
14	Pyrenäi félsziget	—	40	—	—	120	100
15	Bulgária	40	660	640	120	680	4.100
16	Törökország	360	1.300	—	20	360	380
17	Egyéb Európa	400	520	40	100	3.720	780
	Együtt	5,109.740	1,525.240	291.620	177.040	68.220	38.580
	Többi világrész együtt	120	480	—	—	2.540	300
	Mindössze	5,109.740	1,525.720	291.620	177.040	70.806	38.880

A pénzküldés legkényelmesebb s legolcsóbb módját, a posta-utalványok forgalmát, az alábbi kimutatás tünteti fel, mely azonban a postautalványokon kívül az utánvételek forgalmát is magában foglalja, minthogy az, az együttes elszámolás folytán, 1883. óta külön ki nem mutatható:

É v	A belföldi	Az Ausztriával való	A külfölddel való	Az összes	É v	A belföldi	Az Ausztriával való	A külfölddel való	Az összes	
	postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban					postautalványi és utánvételi forgalom millió forintokban				
Átl. 1868—70	7'23	8'50	—	15'73	1889	202'35	142'40	6'62	351'37	
» 1871—75	32'46	43'04	0'11	75'61	1890	212'44	150'85	7'78	371'07	
» 1876—80	53'59	62'32	1'53	117'44	Átl. 1886—90	179'20	132'01	6'31	317'52	
» 1881—85	99'93	87'46	5'61	193'00		1891	220'44	155'86	8'22	384'52
1886	144'61	114'25	5'35	264'21		1892	236'30	162'42	9'24	407'96
1887	158'81	121'08	5'73	285'62		1893	257'30	163'62	10'69	428'61
1888	177'79	131'45	6'07	315'31		1894	267'60	165'31	12'21	445'12

Kimutatásunk csaknem állandó nagymérvű emelkedésről tanuskodik. Érdekes, hogy míg egészen a hetvenes évek végéig az Ausztriával való forgalom meghaladta a belforgalmat, újabban a belforgalom erősen túlszárnyalja az Ausztriával való forgalmat. Még érdekesebb, a mi Ausztriával való gazdasági és társadalmi érintkezésünkől önként folyik, hogy Magyarországon sokkal nagyobb összeg utalványoztatik Ausztria számára, mint megfordítva. 1894-ben Magyarországon befizettetett s Ausztriában kifizettetett 123'24 millió frt, míg az Ausztriában befizetett s Magyarországon kifizetett utalványok összege csak 42'07 millió frtot tett.

A néhány év óta életbeléptetett postai megbízások forgalmát az utóbbi 5 évről a következő számok mutatják:

	É v	Erkezett		Kiváltatott	
		drb.	érték frt.	drb.	érték frt.
A belföldről	1890	73.627	2,334.005	36.825	1,281.469
»	1891	72.574	2,694.350	37.570	1,529.161
»	1892	75.357	3,300.699	40.804	1,995.378
»	1893	97.000	3,811.877	46.966	2,122.665
»	1894	97.933	4,255.911	47.983	2,256.344
Ausztriából	1890	91.810	3,715.119	40.132	1,941.963
»	1891	110.449	4,152.917	43.396	2,188.265
»	1892	93.099	4,590.706	46.703	2,508.543
»	1893	100.581	5,380.121	51.643	2,918.144
»	1894	104.814	5,896.189	54.088	3,171.355
Külföldről	1890	13.678	554.738	7.777	309.039
»	1891	14.663	615.463	8.272	337.864
»	1892	15.226	663.454	9.288	403.768
»	1893	17.974	778.376	10.492	462.974
»	1894	18.887	852.936	11.245	498.857

A külföldi postai megbizási forgalom eleinte csak Németországgal volt berendezve, 1886. évi május 1-től a lissaboni postakongresszus idevágó és az 1886: XIII. t.-czik által jóváhagyott határozatai alapján ezen forgalom még Belgiummal, Egyptommal, Franciaországgal (Algir és Tunis), Luxemburggal, Olaszországgal, Románia- és Svájc- czal is berendeztetett.

Távirda. — Ez intézmény jelentősége napjainkban egyre növekedőben van. Különösen a nemzetközi forgalom szempontjából játszik az nagy szerepet, úgy, hogy egész hasznát csakis a nemzetközi adatok alapján ítélni lehetjük meg.

A távirdahivatalok száma Magyarországon következőleg emelkedett:

É v	Az összes távirdahivatalok száma	Ezek közül		É v	Az összes távirdahivatalok száma	Ezek közül	
		állami	vasuti			állami	vasuti
1868	349	190	159	1882	1.172	517	655
1869	410	214	196	1883	1.250	543	707
1870	487	246	241	1884	1.335	590	745
1871	650	321	329	1885	1.424	636	788
1872	764	346	418	1886	1.525	680	845
1873	837	351	486	1887	1.609	702	907
1874	856	358	498	1888	1.645	718	927
1875	887	362	525	1889	1.702	746	956
1876	911	368	543	1890	1.804	787	1.017
1877	931	376	555	1891	1.940	841	1.099
1878	960	385	575	1892	2.116	901	1.215
1879	480	400	580	1893	2.225	986	1.257
1880	994	409	585	1894	2.406	1.069	1.337
1881	1.069	473	596				

A távirdahivatalok száma tehát folyton emelkedőben van, bár az utóbbi években a szaporodás aránylag lassabb, mint azelőtt, a mi természetes is, miután a fejlődés időleges határa már el van érve és nincs többé szükség a mulasztások helyreépítésére, mint a 70-es évek elején. A vasuti távirdahivatalok szaporodása általában valamivel gyorsabb, mint az államiaké, mi összefügg vasuti hálózatunk gyors fejlődésével.

A távirdaállomások számát és arányát a terület- és népességhez a különböző országokban a következő összeállítás tünteti fel:

Sorszám	Az ország neve	Az összes távirdaállomások száma		Egy távirdaállomás jutott			
		1889	1893	□ km. területre	lakosra	□ km. területre	lakosra
				1889		1893	
1	Németország	16.408	19.378	32	2,856	27	2.620
2	Franciaország	9.498	10.909	55	4.013	49	3.514
3	Nagy-Britannia és Írország	7.352	9.210	43	5.094	34	4.174
4	Olaszország	4.024	4.454	71	7.595	64	6.876
5	Ausztria	3.649	4.229	82	6.428	70	5.750
6	Oroszország	3.749	4.217	1.437	28.437	1.278	23.132
7	Magyarország	2.703	2.225	189	10.028	144	8.030
8	Svájcz	1.347	1.501	30	2.178	27	1.950
9	Spanyolország	998	1.363	505	17.380	370	12.873
10	Svédország	987	1.094	448	4.797	411	4.373
11	Belgium	935	970	31	6.390	30	6.325
12	Németalföld	721	815	46	6.250	39	5.535
13	Dánia	373	410	106	5.651	98	5.329
14	Norvégia	352	389	917	5.593	829	5.110

A távirdahivatalok abszolút számát tekintve ugyan szintén középső helyen áll hazánk, ugymint a postahivatalok tekintetében, azonban úgy a területhez, mint a népességhez való viszonzyszámokat tekintve, itt már jóval kedvezőtlenebb helyet foglal el.

Hazánk távirdahálózatának hosszát s gépkészülékeinek számát a következő összeállítás mutatja:

É v	A h á l ó z a t		A gép- készüle- kek száma	É v	A h á l ó z a t		A gép- készülé- kek száma
	vonalainak	huzalainak			vonalainak	huzalainak	
	hossza kilomé- terekben				hossza kilomé- terekben		
1868 ...	8.429	21.635	480	1889 ...	19.872	73.400	2.483
1871 ...	12.630	36.045	1.008	1890 ...	21.121	75.601	2.675
1876 ...	14.468	50.044	1.321	1891 ...	22.734	82.515	2.941
1881 ...	15.188	54.486	1.495	1892 ...	23.601	90.215	3.118
1886 ...	17.944	66.432	2.005	1893 ...	22.949	94.231	3.276
1887 ...	19.111	69.174	2.253	1894 ...	23.547	101.589	3.542
1888 ...	19.258	71.233	2.342				

Európa különböző államaiban a távirdahálózat nagysága következő volt:

Sorszám	Az ország neve	Az állami távírda- hálózat		Eseti 100 □ km. területre vonal- hossz km.	Az állami távírda- hálózat		Eseti 100 □ km. területre vonal- hossz km.
		vonalai- nak	huzalai- nak		vonalai- nak	huzalai- nak	
		hossza km.-ekben			hossza km.-ekben		
		1889-ben			1893-ban		
1	Németország	98.391	334.083	18'2	123.285	444.399	22'8
2	N.-Britannia és Írország	50.571	305.658	16'1	56.318	343.514	17'9
3	Franciaország	89.483	281.763	16'9	1) 103.280	318.722	19'5
4	Oroszország	112.886	217.640	2'1	126.273	249.216	2'3
5	Olaszország	34.915	99.122	12'2	38.288	148.348	13'3
6	Ausztria	26.677	73.003	8'9	29.768	88.295	9'9
7	Spanyolország	23.686	54.029	4'7	29.400	66.200	5'8
8	Magyarország	18.930	47.918	5'9	20.805	57.707	6'4
9	Belgium	6.865	33.011	23'3	6.303	34.307	21'4
10	Svédország	8.676	22.529	2'0	8.636	23.980	1'9
11	Németalföld	5.130	17.996	15'8	5.539	19.878	17'0
12	Svájc	7.151	7.872	17'9	7.270	19.740	17'5
13	Norvégia	7.505	14.250	2'3	8.021	16.145	2'4
14	Dánia	4.416	12.077	11'5	4.682	13.200	11'8

1) 1892

1) 1892.

A távíratok forgalmát a magyar államterületen a következő összeállítás mutatja:

É v	Díjköteles távíratok		Díjment. (állami szolgá- lati) táv- íratok	Ausztriá- ból és a külföldről érkezett távíratok	Atmenetileg kezelt távíratok		Az összes távíratok száma
	a magyar	az osztrák és kül- földi			a magyar	az osz- trák és külföldi	
	forgalomban				forgalomban		
1868	798.671	59.031	37.329	57.348	—	25.264	997.643
1871	1,791.006	83.866	212.449	76.162	1,647.312	100.020	3,910.815
1876	1,542.213	499.947	237.083	503.477	1,693.966	114.470	4,591.156
1881	1,656.489	582.157	166.700	651.214	2,161.304	125.764	5,343.628
1886	1,886.444	669.809	146.667	727.985	2,385.276	193.415	6,009.596
1891	2,516.279	897.605	304.903	894.949	3,433.431	281.835	8,329.002
1892	3,002.270	969.083	332.599	1,015.597	4,298.265	352.030	9,969.844
1893	3,475.707	1,107.504	400.306	1,130.376	5,094.299	408.409	11,616.601
1894	3,560.892	1,083.479	388.221	1,116.734	5,554.989	397.348	12,201.753

Európa különböző országaiban a távíratok forgalma nagysága következő:

Sor-zám	Az ország neve	A díj köteles					Ezer lakosra jutott távirat	
		belforgalmi		nemzetközi		összes	1889-ben	1893-ban
		táviratok száma 1893-ban						
		ezer db.	%	ezer db.	%	ezer db.	darab	
1	N.-Britannia és Írország	63.776	88'8	8.082	11'2	71.858	1.711	1.868
2	Svájc	1.917	51'8	1.783	48'2	3.700	1.231	1.244
3	Franciaország	32.695	82'8	6.777	17'2	39.472	926	1.029
4	Németalföld	2.235	50'9	2.156	49'1	4.391	918	934
5	Norvégia	1.187	65'8	617	34'2	1.804	736	893
6	Belgium	2.660	50'4	2.615	49'6	5.275	865	842
7	Dánia	680	38'5	1.085	61'5	1.765	709	791
8	Németország	21.923	70'0	9.391	30'0	31.314	517	617
9	Ausztria	6.242	56'2	4.864	43'8	11.106	344	473
10	Svédország	1.082	53'8	930	46'2	2.012	397	417
11	Magyarország	3.476	56'8	1)2.646	43'2	6.122	232	344
12	Olaszország	7.596	80'4	1.853	19'6	9.449	269	307
13	Spanyolország	3.109	72'9	1.154	27'1	4.263	183	225
14	Oroszország	10.603	85'4	1.807	14'6	12.410	95	127

¹⁾ Az átmenetileg kezelt nemzetközi táviratok befoglalásával, minthogy azok a külföldi államok adatainál nem voltak kiválaszthatók.

¹⁾ Az átmenetileg kezelt nemzetközi táviratok befoglalásával, minthogy azok a külföldi államok adatainál nem voltak kiválaszthatók.

A posta és távirat üzleti eredményei. — Miután nálunk a két intézmény ujabban egyesített s üzleti kimutatásunkban a két üzletág eredményei nem különíthetők el, czélszerűnek látszott e kimutatásokat a régebb évekről is egybevonni. A postai és távirati intézmény jövedelmezőségét az egyesítés előtt az Évkönyv régebb évfolyamai külön-külön feltüntették.

É v	Bevétel	Kiadás	Üzleti fölös- leg (+), vagy hiány (—)		É v	Bevétel	Kiadás	Üzleti fölös- leg (+), vagy hiány (—)	
	millió forintokban					millió forintokban			
1868	4'16	4'47	—	0'31	1882	8'97	7'47	+	1'50
1869	4'57	4'34	+	0'23	1883	9'68	7'81	+	1'87
1870	4'96	5'45	—	0'49	1884	10'50	8'63	+	1'87
1871	5'70	6'30	—	0'54	1885	10'86	9'28	+	1'58
1872	6'10	6'52	—	0'42	1886	11'19	9'50	+	1'69
1873	6'23	6'43	—	0'20	1887	11'49	9'42	+	2'07
1874	6'01	6'23	—	0'22	1888	12'27	9'30	+	2'97
1875	6'27	6'18	+	0'09	1889	12'31	9'22	+	3'09
1876	6'53	6'03	+	0'50	1890	12'81	9'44	+	3'37
1877	6'73	6'14	+	0'59	1891	13'72	9'56	+	4'16
1878	7'18	6'29	+	0'89	1892	14'18	9'80	+	4'38
1879	7'48	6'76	+	0'72	1893	15'25	10'76	+	4'49
1880	7'71	6'84	+	0'87	1894	15'98	11'66	+	4'32
1881	8'36	7'13	+	1'23					

A jelentékeny emelkedés, mely az üzleti feleslegben mutatkozik, a posta-intézmény természetszerű fejlődésének tulajdonítandó: a távirda addig, míg külön kezeltetett, rendesen hiányt eredményezett. Az egyesítés óta csupán a távirdai bevételek mutattatnak ki elkülönítve; ezek 1887-ről 1891-re 2¹² millió frtról 2⁴⁴ m. frtra emelkedtek, 1892-ben és 1893-ban azonban a díjszabás leszállítása következtében újból csökkentek és csak 1894-ben érték el ismét az 1891-iki magasságot.

A posta és távirda üzleti eredményeire vonatkozólag a következő táblázat nyújt nemzetközi összehasonlítást:

Sorszám	Az ország neve	Posta		Távirda		Posta és távirda		
		bevételek	kiadások	bevételek	kiadások	bevételek	kiadások	üzleti felesleg
		ezer forintokban						
1	Németbirodalom ...	—	—	—	—	145.424	135.552	9.872
2	Nagy-Brit. és Írorsz.	105.700	77.000	25.363	25.594	132.363	102.594	29.769
3	Franciaország ...	—	—	—	—	80.697	67.238	13.459
4	Oroszország ...	—	—	—	—	56.778	39.372	17.406
5	Ausztria ...	—	—	—	—	37.183	34.013	3.170
6	Olaszország ...	19.423	16.764	6.459	4.465	25.882	21.229	4.653
7	Magyarország ...	—	—	—	—	15.202	10.988	4.214
8	Spanyolország ...	9.560	4.426	2.797	2.367	12.357	6.793	5.564
9	Svájc ...	10.472	9.916	1.077	1.030	11.549	10.946	603
10	Belgium ...	7.330	4.197	2.163	2.056	9.493	6.253	3.240
11	Németalföld ...	5.991	4.926	1.178	1.606	7.169	6.532	637
12	Svédország ...	4.733	4.458	765	746	5.498	5.204	294
13	Dánia ...	3.310	3.218	499	594	3.809	3.812	— 3
14	Norvégia ...	1.800	1.783	730	737	2.530	2.520	10

Távbeszélő intézményünk gyors fejlődésben van; 1890 előtt csak Budapesten volt helyi távbeszélőnk, 1890-ben nyílt meg a Budapest és Bécs közötti hosszabb távbeszélő is, 1894-ben pedig már 11 vidéki városunk állott összeköttetésben a fővárossal és 34 városunknak volt saját távbeszélője. A huzalhossz szaporodása 1893-ról 1894-ig 7.012 klm-t tesz ki, a váltott beszélgetések száma pedig közel 3¹/₂ millióval növekedett.

A távbeszélő hálózat vonal- és huzalhossza a két utolsó év szembeállításával volt:

	Vonalhossz		Huzalhossz	
	1893	1894	1893	1894
Interurban telefonok	808	1.098	4.479	5.118
Távirat-közvetítő telefonok	358	1.511	561	3.046
Városi közhasználatú telefonok	—	—	8.162	12.050
Összesen	1.166	2.608	13.202	20.214

A távbeszélőn váltott közlemények száma:

	1893-ban	1894-ben
Interurban telefonok	108,363	169.533
Távirat-közvetítő telefonok	43.086	57.027
Városi közhasználatú telefonok	12,628.574	16,291.483
Összesen	12,780.023	16,518.043

A beszélgetések számát a következő kimutatások részletezik:

1. Az interurban távbeszélőknél:

A távbeszélő iránya	Az összes		Visszavont		Feladott értesítések száma
	sürgös	közönséges	sürgös	közönséges	
	beszélgetések száma				
a) <i>Forgalom a bécsi vonalon:</i>					
Bécs felé	14.916	69.460	2.864	4.467	184
Bécs felől	14.874	52.824	3.630	4.878	240
Összesen	29.790	122.284	6.494	9.345	424
b) <i>Forgalom a magyar városok között:</i>					
Feladatott	5	9.975	—	602	238
Érkezett	9	7.470	—	395	380
Összesen	14	17.445	—	997	618

Az összes sürgös és közönséges beszélgetések száma a bécsi vonalon 1893-mal szemben 45.034-mal növekedett, a magyar forgalom ellenben jóformán ez évben indult meg, a mennyiben 1893-ban még csak 764 volt a beszélgetések száma, 1894-ben 17.759.

2. A városi közhasználatu távbeszélőknél:

	A távbeszélőn váltott közlemények				Bevételek
	beszélgetések	táviratok		összesen	frt
		feladás	érkezés		
1893-ban	12,556.140	43.434	29.000	12,628.574	566.834
1894-ben	15,981.584	26.208	57.131	16,064.923	587.448

A távbeszélőn váltott közlemények száma tehát a városi közhasználatu távbeszélőknél 3,425.444-el szaporodott 1893-al szemben.

Az osztrák távbeszélőket és azoknak forgalmát 1890 és 1893-ra az alábbi kimutatás mutatja:

C z i m	Állami kezelésben		Magán-kezelésben		Összesen	
	1890	1893	1890	1893	1890	1893
Távbeszélő hálózatok száma ...	56	125	11	1	67	126
Huzalhossz km-ben	4.278.0	18.448	32.511.6	42.210	36.789.6	60.658
Allomások száma	85	263	23	17	108	280
Előfizetők száma	1.252	7.479	7.659	6.902	8.911	14.381
Telefonok száma	1.415	7.870	7.801	7.071	9.216	14.941
Beszélgetések száma	613.928	8,586.472	12,227.694	30,104.702	12,841.622	38,691.174
Közvetített táviratok száma ...	95.230	501.608	210.198	—	305.428	501.608
Bevétel frt	221.245	880.971	635.691	724.410	856.936	1,605.381
Kiadás frt	62.735	592.795	361.795	586.094	424.530	1,178.889

A távbeszélő tehát még nagyobb arányokban fejlődik Ausztriában, mint hazánkban; különösen az állami távbeszélő-hálózat és forgalom emelkedése meglepő.

F) Pénz és hitel.¹⁾

1. P é n z.

Nemes fémek termelése. — A szoros értelemben vett pénz nyers anyagát a nemes fémek, az arany és ezüst képezik. Ezek termelésének változásai behatnak az árakra, a mennyiben a nemes fémek jelentékenyebb szaporodása általános áremelkedést jelent, a termelés nagyobbfoku alábbszállása pedig az árak csökkenését idézi elő. A ma pénzül használt két nemes fém termelési viszonyainak változása pedig a köztök létező értékarányt befolyásolja, a minthogy az ezüst jelen árhanyatlása is első sorban ez okra vezetendő vissza. A következőkben adjuk a két nemes fém termelését először hazánkban, azután Ausztriában, végre az egész földön.

Hazai nemesfém-termelésünk számottevő tényező ugyan bányászatunkban, de a világ arany- és ezüsttermelése mellett eltörpül. A hazánkban előállított nemes fémek mennyiségét és értékét az utolsó 33 évben (1861—93) a következő táblázat mutatja, kitüntetve egyuttal a két fém súly szerinti arányát a termelésben:

¹⁾ Az egyes államok statisztikai évkönyvei mellett, a melyek az előző fejezeteknél is felemlítettek, forrásokul használtattak még: Budapesti Közlöny 1893., 1894. és 1895. évf. — Az osztrák-magyar bank zárszámadásai az 1880—95. évekre. — Oesterreichische Statistik B. XLII. H. 2. Statistik der Sparkassen für das Jahr 1892. — The Economist, 1894—1895. — Final Report of the Royal Bommission appointed to inquire into the recent changes in the relative values of the precious metals. etc. London, 1888. — Report of the Director of the Mint for the Year 1893 and 1894. Washington, 1894 and 1895. — Bolletino di notizie sul credito e la previdenza. Ministero di agricoltura, industria e commercio. 1894—95. Roma. — Zeitschrift des kön. preuss. Stat. Bureaus 1895. Doppelh. Nr. I—II. — Zeitschrift des kön. bayerischen Stat. Bureau. 1895. Nr. 1.

É v	Az arany		Az ezüst		A két nemes fém összes értéke	100 kg. nemes fémről az aranyra esik
	mennyisége klgrm.	értéke ¹⁾ forint	mennyisége klgrm.	értéke forint		
Átl. 1861—65	1.668'9145	2,737.019	21.742'3052	1,956.807	4,693.827	7'4
» 1866—70	1.635'4619	2,682.163	25.482'8378	2,293.455	4,975.619	6'0
» 1871—75	1.385.5782	2,252.348	18.899'4569	1,700.956	3,953.304	6'8
» 1876—80	1.719'9305	2,820.686	19.793.3411	1,781.545	4,602.231	8'0
» 1881—85	1.667'1226	2,734.080	16.516'2444	1,506.461	4,240.542	9'1
» 1886—90	1.960'7319	3,215.600	16.936'0013	1,524.243	4,739.861	10'3
1891	1.508'9253	2,474.637	16.676'0689	1,500.846	3,975.483	8'3
1892	1.609'2827	2,639.224	18.158'5556	1,634.270	4,273.494	8'2
1893	1.699'8619	2,787.774	23.631'8866	2,126.870	4,914.644	6'7
1894	2.726'0000	4,497.600	20.153'0000	1,217.200	5,714.800	11'9
1895	3.187'0000	4,869.959	20.432'0000	1,231.483	6,101.442	13'5

¹⁾ Az arany kilója az 1892. XVII. tez. által felállított viszonyoknak megfelelően 3280 koronával vagyis 1640 fittal számítottott.

A táblázatból kitűnik, hogy nemesfém-termelésünk egészben véve stagnál. Áll ez különösen az ezüstre, melynek előállítására nagyon kedvező 1867—69. évekkel szemben oly mérvben csökkent, hogy — az ezüst értékhanyatlását is számbevéve — ezüsttermelésünk ujabban aligha állít elő fele akkora értéket, mint a mondott években. Öröndetesebb képet nyújt az aranybányászat, mely a 70-es évek elején jelentékenyen alászállott ugyan, de az időtől fogva emelkedőben van és az erdélyi részekben megindult vállalkozói tevékenység folytán, legujabban pedig kétségkívül a valutaszabályozás behatása alatt, eléggé szép lendületet mutat.

Ausztria arany- és ezüst-termelését 1867-től 1893-ig a következő táblázat mutatja:

É v	Arany	Ezüst	É v	Arany	Ezüst
	kilogramm			kilogramm	
Átlag 1867—70	19'3	17.372	» 1886—90	15'5	35.500
» 1871—75	10'6	19.647	1891	14'7	36.037
» 1876—80	19'5	28.203	1892	13'0	36.658
» 1881—85	22'6	33.301	1893	35'2	37.344

A monarchia ezüsttermelését a jövőben lényegesen befolyásolni fogja az ezüst beváltási árban bekövetkezendő változás: a kincstár eddig ugyanis az ezüst kilogrammjáért 90 frtot fizetett, 1894. évtől kezdve azonban Magyarországon 79¹/₂ frtért (ebből 22¹/₂ frt a bel-

földi termelőknek szánt termelési jutalom) Ausztriában 80 frtéért fogja a kincstár az ezüst kilogrammját beváltani.

A világ nemes-fémtermelése Soetbeernek e tekintetben általánosan legjobbnak tartott s az 1886-ban kiküldött angol Gold- and Silber-comission által is használt összeállítása szerint az ötvenes évektől napjainkig több évi átlagokban következőkép alakult:

Időköz	Sulya kilogrammokban			Értéke ezer forintokban			
	az arany-nak	az ezüstnek	100 kg. nemes fém-ből az aranyra esett	az arany-nak	az ezüstnek	az összes nemes fémek-nak	ebből az aranyra jut %
1851—1860	200.569	895.552	18'3	328.932	80.600	409.532	80'3
1861—1870	190.041	1,220.117	13'5	311.667	109.810	421.477	73'5
1871—1880	173.159	2,209.843	7'3	283.981	198.886	482.867	58'8
1881—1890 ¹⁾ ...	164.953	3,186.141	4'9	270.522	286.753	557.275	48'5
1891	196.586	4,267.380	4'4	322.401	384.064	706.465	45'6
1892	220.133	4,757.955	4'4	361.018	428.216	789.234	45'7
1893	236.574	5,032.842	4'5	387.988	452.956	840.937	46'1

¹⁾ 1886 óta az adatokat az Északamerikai Egyesült-Államok »Annual Report of the Director of the Mint. etc.« című kiadványából merítettük.

A 70-es évektől kezdve az arany előállítása megcsökkent egész 1885-ig, a mely időtől kezdve újra emelkedő az irányzat, sőt a legutóbbi évben elért mennyiség az 1851—60. évek átlagát is meghaladja. S ha figyelembe vesszük azt, hogy a három utolsó évben kimutatott mennyiségben China termelése — mely pedig elég tekintélyes, csak aranyexportja meghaladja a 9 millió kgot — benn nem foglaltatik, azt állíthatjuk, hogy legtöbb aranyat az utolsó 3 évben állítottak elő. Ez emelkedést nagyrészt az ausztráliai aranybányák termelésének rohamos növekedése idézte elő, úgy, hogy e bányák termelése már-már felülmúlja az Egyesült-Államokét.

Harmadik helyen a délafrikai vidékek következnek, negyedik helyen Oroszország aranytermelése áll.

Ugyancsak a 70-es években kezdődik az ezüstabányászat hihetetlen mérvű emelkedése, mely következetesen tart napjainkig, midőn már négyszer annyi ezüst állíttatik elő, mint a hatvanas évek átlagában, daczára az ezüst folytonos árhanyatlásának. Az ezüst előállítása ugyanis unczianként 20—24 d.-be kerül és így még a jelenlegi alacsony ezüstár mellett is nyereséges a termelés. Az utóbbi évek emelkedésében Mexicónak és Ausztráliának van nagy része, míg az Egyesült-Államok ezüsttermelése bárha még mindig az első helyen áll, inkább stagnál.

Az arany és ezüst értékviszonya. — A két nemes fém tudvalevőleg nagyon állandó értékarányban állott egymással egészen a legújabb időkig. Az időszámításunk kezdete előtti időkből van már tudomásunk ez arányról, mely akkor 1 : 12 körül mozgott. A középkor adatai szintén 1 : 12 egészen 1 : 10 arányt mutatnak. A 17-ik század folyamában az arany értéke emelkedett és annak végén már 1 : 15 arányt találunk. Csekély ingadozásokkal tartott ez a helyzet egészen a jelen század elejéig és csak annak második negyedében drágul az arany annyira, hogy számaink 1 : 15's-ra változnak. A kaliforniai és ausztráliai aranybányák felfedezése által a két fém termelési viszonyaiban századunk közepén beállott fordulat sem gyakorolt lényeges hatást azok értékviszonyára; az arány (5 évi átlagokat véve) 1 : 15'3 alá nem szállott, a mit tudvalevőleg a latin Unio kettős valutarendszerének tulajdonitanak. 1873 óta rohamosan süllyedt az ezüst értéke. Az arány alakulását 1801 óta a következő összeállítás mutatja :

Évek	Egy unczia ezüst ára a lond. piacon	Az arany viszonya az ezüsthöz	Évek	Egy unczia ezüst ára a lond. piacon	Az arany viszonya az ezüsthöz
1801—10 ...	60 ⁷ / ₁₆ d.	1 : 15'61	1881—85 ...	50 ⁵ / ₈ d.	1 : 18'63
1811—20 ...	60 ¹³ / ₁₆ »	1 : 15'51	1886	45 ³ / ₈ »	1 : 20'79
1821—30 ...	59 ¹¹ / ₁₆ »	1 : 15'80	1887	44 ⁵ / ₈ »	1 : 21'13
1831—40 ...	59 ⁷ / ₈ »	1 : 15'75	1888	42 ⁷ / ₈ »	1 : 21'99
1841—50 ...	59 ⁹ / ₁₆ »	1 : 15'88	1889	42 ¹¹ / ₁₆ »	1 : 22'10
1851—55 ...	61 ³ / ₁₆ »	1 : 15'41	1890	47 ³ / ₄ »	1 : 19'76
1856—60 ...	61 ⁵ / ₈ »	1 : 15'30	1891	45 ¹ / ₁₆ »	1 : 20'92
1861—65 ...	61 ¹ / ₄ »	1 : 15'40	1892	39 ¹⁵ / ₁₆ »	1 : 23'72
1866—70 ...	60 ⁵ / ₈ »	1 : 15'55	1893	35 ⁵ / ₈ »	1 : 26'49
1871—75 ...	59 ¹ / ₁₆ »	1 : 15'97	1894	28 ¹⁵ / ₁₆ »	1 : 32'59
1876—80 ...	52 ¹⁵ / ₁₆ »	1 : 17'81			

Az ezüst értékének állandó rohamos hanyatlása 1890-ben arra indította az Egyesült-Államok törvényhozását, hogy az ezüst további érték hanyatlásának feltartóztatása végett törvényhozási intézkedést tegyen. E célból hozatott a jelzett év július 14-én a Sherman-féle törvény, mely kötelezi a kincstárt, hogy havonta 4¹/₂ millió unczia ezüstöt vásároljon törvényes fizetési eszközt képező kincstári jegyek ellenében. E törvény tényleg erős hatást gyakorolt az ezüst árára, úgy, hogy az 1890 és 1891-ben jelentékenyen emelkedett; 1892-ben azonban e törvény daczára is újból óriásilag megcsökken az ezüst értéke, midőn pedig 1893. június 26-án az indiai kormány felfüg-

geszté az ezüst szabad kiverését, majd az Egyesült-Államok kormánya a közvélemény nyomása következtében, ez év nov. 1-én visszavonta a Sherman törvényt, az ezüst ára újból feltartóztathatlanul esik alá.

Nemes fémek nemzetközi forgalma.¹⁾ — Az e téren főbb szerepet játszó államok arany- és ezüsforgalmát be- és kivitel szerint részletezve a következő kimutatás tünteti fel, megjegyezve, hogy a kimutatásban a nyers fémek és a belőlök vert pénz (érmek) — miután az elkülönítés nem mindenütt lehetséges — együvé foglaltattak:

Az ország neve	Átlag		1891-ben	1892-ben	1893-ban	Átlag		1891-ben	1892-ben	1893-ban
	1881—85-ben	1886—90-ben				1881—85-ben	1886—90-ben			
millió forintokban										
A r a n y f o r g a l o m.										
a) Bevitel.						b) Kivitel.				
N.-Brit. és Iror.	110'80	160'40	302'80	215'80	248'30	116'90	133'60	241'70	148'30	195'00
É.-Am. E.-Áll.	77'93	42'80	35'30	89'93	30'58	33'68	50'13	178'37	90'97	214'34
Franciaország	76'20	72'80	144'98	155'04	122'19	67'49	82'26	94'15	44'47	46'75
Kelet-India	48'79	35'46	65'01	41'19	17'82	0'63	4'07	8'65	17'05	45'94
Olaszország	17'00	4'14	4'79	3'29	2'34	11'45	7'55	6'60	8'51	27'09
O.-Magy. Mon.	15'78	19'31	36'01	63'23	75'13	3'06	4'90	8'55	2'42	1'50
Németország ...	12'45	40'45	110'48	89'23	70'02	18'70	23'43	60'84	74'91	50'78
Svájc	7'55	8'85	5'36	9'55	10'08	3'69	3'50	2'36	3'12	4'45
Belgium	3'42	11'24	0'75	1'07	1'15	4'93	0'54	0'00	0'02	0'07
Hollandia	1'27	8'33	7'78	1'79	14'79	2'76	3'10	1'87	0'20	1'98
Japán	0'47	0'92	0'57	0'79	0'99	3'13	1'17	0'46	17'09	4'61
Ausztrália	—	—	—	—	31'95	48'74	39'99	65'11	42'31	51'31
Oroszország	5'76	14'29	117'22	187'94	21'47	53'52	33'24	1'00	0'41	0'28
E z ü s t f o r g a l o m.										
a) Bevitel.						b) Kivitel.				
N.-Brit. és Iror.	89'36	82'15	93'15	107'46	119'13	90'26	88'35	130'60	140'78	135'90
Kelet-India	74'91	111'01	154'34	106'04	152'28	12'39	12'54	12'07	14'38	23'35
Franciaország	54'11	62'09	94'15	44'47	46'75	41'30	47'45	58'15	40'83	50'26
É.-Am. E.-Áll.	8'65	16'49	19'89	8'21	12'63	30'97	43'87	29'47	35'21	49'47
Olaszország	18'50	20'80	8'92	14'30	14'86	8'78	20'64	18'48	13'05	10'57

¹⁾ A forrásokat lásd az áruforgalmi kimutatásoknál.

Az ország neve	Átlag		1891-ben	1892-ben	1893-ban	Átlag		1891-ben	1892-ben	1893-ban
	1881—85-ben	1886—90-ben				1881—85-ben	1886—90-ben			
	millió forintokban									
Belgium	14'66	10'75	0'62	0'70	0'76	3'90	1'59	0'02	0'05	0'10
Japán	7'38	15'57	27'21	44'98	21'38	7'03	18'35	2'45	2'37	19'97
O.-Magy. Mon.	6'36	3'19	3'89	7'77	3'50	11'97	0'41	2'05	3'65	0'51
Németország ...	3'47	4'40	6'28	5'31	5'18	11'19	20'40	21'04	22'67	24'99
Svájcz	6'92	14'48	22'19	15'41	16'96	1'60	1'24	12'66	11'34	18'39
Hollandia	1'94	0'88	10'08	11'04	2'00	0'36	4'80	1'31	4'71	0'67
Oroszország	6'85	8'62	17'10	18'94	36'90	7'17	5'32	8'77	8'73	13'00
Arany- és ezüsforgalom együtt. ¹⁾										
a) Bevitel.										
b) Kivitel.										
Mexico	—	—	—	—	—	56'84	74'44	43'91	103'43	108'72
¹⁾ Az különítés arany- és ezüsforgalom szerint ezen országnál nem volt keresz- tülvihető										

¹⁾ Az elkülönítés arany- és ezüsforgalom szerint ezen országnál nem volt keresztülvihető.

A forgalom egészét tekintve, Anglia áll a legelső helyen, mely körülmény azonban ezen ország hatalmas közvetítő kereskedésében leli magyarázatát s a táblázatból kitűnik, hogy e forgalom határozottan átviteli jellegű. A bevívó államok közt Angliát Kelet-India követi sorban. Bevitele, mely jórésztben ezüsből áll, tudvalevőleg a világ ezüsttermelésének legbővebb levezető csatornája. A kivívó országok közt legujabban az Észak-A. E.-Államok, Mexiko és Ausztrália állanak legelől. Oroszországnak a legujabb időig jelentékeny kivitele volt, 1891 és 1892-ben ellenben behozatala emelkedett óriási magasságra, a minek oka abban rejlik, hogy Oroszország szintén valutájának rendezését készíti elő.

Nemesfémek forgalma hazánkban és a monarchiában. — Hazánk nemesfém-forgalmát a következő összeállítás mutatja:

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali többlet	Kiviteli többlet
	millió forintokban				
1882	1'45	0'04	1'49	1'41	—
1883	2'06	0'05	2'11	2'01	—
1884	4'04	4'84	8'88	—	0'80
1885	6'27	2'30	8'57	3'97	—
1886	4'89	1'33	6'22	3'56	—
átlag 1882—86	3'74	1'71	5'45	2'03	—

É v	Behozatal	Kivitel	Összes forgalom	Behozatali többlet	Kiviteli többlet
	millió forintokban				
1887	6'11	3'46	9'57	2'65	—
1888	18'95	2'03	20'98	16'92	—
1889	11'31	3'23	14'54	8'08	—
1890	14'43	8'98	23'41	5'45	—
1891	11'90	2'33	14'23	9'57	—
átlag 1887—91	12'54	4'01	16'55	8'53	—
1892	19'82	2'96	22'78	16'86	—
1893	29'94	0'42	30'36	29'52	—
1894	38'20	5'19	33'01	—	—

Nemes fémekből a behozatal, egy évet kivéve, állandóan nagyobb volt a kivitelnél. E körülményből magából azonban fizetési mérlegünk állására biztos következtetést azért sem vonhatunk le, mert Ausztriával való viszonyunkban a papírpénz, illetve bankjegy alakjában történő kiegyenlítések is számba volnának veendőek, mi itt nem történhetik.

A behozatali többletnek nagy emelkedése az utolsó években a valutaszabályozás céljából történt aranybeszerzésekben találja magyarázatát.

Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetközi forgalma a nemes fémek tekintetében az Évkönyv 1890. évi folyamában 1856-tól kezdve mutattatott ki. Ezuttal a régibb adatokat 5 évi átlagokban csoportosítva, csak az utolsó évtized számait részletezzük évi eredmények szerint:

É v	Behozatal	Kivitel	Behozatali (+), kiviteli (—) többlet	
	ezer forint			
Átlag 1856—60	39.809	35.006	+	4.803
» 1861—65	24.588	28.714	—	4.126
» 1866—70	33.468	37.959	—	4.491
» 1871—75	34.574	38.081	—	3.507
» 1876—80	42.883	18.826	+	24.057
» 1881—85	21.149	15.510	+	5.639
1886	10.583	1.797	+	8.786
1887	10.852	4.927	+	5.925

É v	Behozatal	Kivitel	Behozatali (+), kiviteli (—) többslet
	ezer forint		
1888	27.149	12.201	+ 14.948
1889	26.183	8.749	+ 17.434
1890	43.472	4.303	+ 39.169
Átlag 1886—90	23.648	6.399	+ 17.249
1891	39.552	11.343	+ 28.209
1892	83.995	17.938	+ 66.057
1893	150.392	20.307	+ 130.085
1894	37.626	27.362	+ 10.264
1895	54.147	24.258	+ 29.889
Átlag 1891—95	73.142	20.242	+ 52.900

Pénzverés. — Az 1892. évi XVII. t.-cz. értelmében az osztrák-magyar monarchiában az eddigi ausztriai érték helyébe az arany-érték lép, melynek számítási egysége a korona. Ez száz fillére oszlik. Az értékpénzt képező aranyérmek 900 ezredrész aranyat és 100 ezredrész rezet tartalmazó ötvözetből veretnek. E t.-cz. értelmében a következő pénzek fognak ezentul veretni: aranyérmek: husz- és tizkoronások; ezüstérmek: egykoronások; nikelérmek: husz- és tizfillérese; bronzérmek: két- és egyfillérese.

Egy kg. ötvözött aranyból 147⁶ huszkoronás, illetőleg 295² tizkoronás, tehát egy kg. finom aranyból 164 husz, illetőleg 328 tizkoronás arany érme veretik; egy kg. ötvözött aranyra ennél fogva 2952 korona, egy kg. finom aranyra pedig 3280 korona esik.

Az ausztriai értékű ezüst egyforintosok további rendelkezésig törvényes forgalomban maradnak, ezentul azonban csak abból az ezüstmennyiségből verhetők, a mely a pénzügyi kormányzat birto-
kában van, vagy általa pénzverési célokra már megszerezettetett.

Az Osztrák-Magyar monarchiában eddig az ezüst volt a törvényes pénznem, a pénzegység 1857 óta az osztr. ért. forint, mely 12³⁴⁵⁷ gramm súlyu és 11¹¹ gr. finom ezüstöt tartalmaz. Az ezüst mellett verettek törvényes aranypénzek három formában, u. m.: királyi arany, 10 frankos és 20 frankos arany. E teljértékű pénz mellett ezüst- és réz-váltópénzt is vertek.

Az 1867. év óta Magyarországon kivet pénzek következő ösz-
szegre rugnak:

Év	millió forintokban				Év	millió forintokban					
	Aranypénzek	Országos ezüst-pénzek	Ezüst-váltó-pénzek	Réz-váltópénzek		Aranypénzek	Országos ezüst-pénzek	Ezüst-váltó-pénzek	Réz-váltópénzek	Nikkel	Bronz
1867	2'204	1'898	—	—	1882	2'518	1'897	—	0'209	—	—
1868	2'451	1'092	1'279	0'249	1883	2'481	7'041	—	0'085	—	—
1869	1'715	0'856	3'907	0'051	1884	2'519	1'722	—	—	—	—
1870	2'252	1'822	4'615	—	1885	2'423	1'672	—	0'200	—	—
1871	1'690	2'688	0'547	—	1886	2'690	1'566	—	0'177	—	—
1872	2'428	3'456	0'373	—	1887	2'540	2'022	0'003	0'120	—	—
1873	2'035	2'338	0'107	0'037	1888	2'596	1'841	0'036	0'103	—	—
1874	1'980	2'082	0'132	—	1889	2'924	1'974	—	—	—	—
1875	2'153	2'074	0'042	—	1890	2'784	2'022	—	—	—	—
1876	2'560	4'136	0'052	—	1891	3'193	1'470	—	0'163	—	—
1877	2'635	2'241	0'046	—	1892	19'674	1'607	0'008	0'059	—	—
1878	2'553	5'717	—	0'045	1893	56'322	12'193	—	—	3'506	0'213
1879	2'543	25'756	—	0'101	1894	30'185	6'039	—	—	4'585	0'435
1880	2'517	3'815	—	—	1895	19'353	9'272	—	—	0'840	0'694
1881	2'549	15'495	—	0'122	Összesen	186'466	127'811	11'139	1'721	8'981	1'342

Az 1895. végeig kivert pénzekből a legnagyobb összeg már az új aranyokra esik (113'29 m. frt a 20, 10'36 m. frt a 10 koronásokra), nagy összeg esik azonban az ezüst egyforintosokra is (99'02 m. frt.).

Ausztriában a pénzverés eredménye 1868 óta a következő volt:

Év	Arany- pénzek	Ezüstpénzek				Réz váltó- pénzek	Év	Arany- pénzek	Ezüstpénzek				Réz- váltó- pénzek
		levantói tallérok	országos ezüst- pénzek	ezüst váltó- pénzek	pénzek				levantói tallérok	országos ezüst- pénzek	ezüst- váltó- pénzek	pénzek	
millió forintokban						millió forintokban							
1868	3'21	7'35	0'90	—	—	1874	2'33	5'22	2'64	—	—		
1869	1'41	0'03	1'08	9'17	—	1875	1'81	6'97	5'26	—	—		
1870	1'69	0'20	3'33	9'45	—	1876	4'55	10'64	7'47	—	—		
1871	3'88	0'02	5'65	0'17	—	1877	5'09	0'20	14'17	—	—		
1872	4'35	0'23	4'91	0'71	—	1878	2'84	3'86	19'26	—	0'16		
1873	3'12	0'73	8'08	—	—	1879	2'65	2'34	38'59	0'05	0'19		

Év	Ezüst-pénzek					Év	Ezüst-pénzek					Váltó-pénzek	
	Aranypénzek	levantei tallérok	országos ezüst-pénzek	ezüst váltó-pénzek	Réz váltópén-zek		Aranypénzek	levantei tallérok	országos ezüst-pénzek	ezüst váltó-pénzek	Réz váltópén-zek	nickel-ből	bronz-ból
millió forintokban						millió forintokban							
1880	2'58	0'14	6'67	1'58	—	1888	3'10	2'34	6'72	0'51	0'20	—	—
1881	3'49	0'34	6'33	0'07	0'40	1889	3'91	1'52	5'35	0'55	0'27	—	—
1882	3'35	0'17	5'72	—	0'30	1890	3'06	0'99	4'37	0'62	0'09	—	—
1883	2'93	0'65	6'18	—	—	1891	2'79	0'35	4'48	0'67	0'25	—	—
1884	2'58	3'11	4'48	1'04	0'35	1892	29'13	6'43	4'30	0'30	0'16	0'22	0'00
1885	3'37	2'92	3'55	0'47	0'30	1893	137'88	—	37'25	—	—	9'83	0'77
1886	2'88	0'63	6'89	—	0'40	1894	99'69	—	20'04	—	—	11'87	1'37
1887	2'99	3'18	5'93	0'40	0'20	Együtt	476'21	139'19	490'34	45'58	15'04	21'92	2'14

A mi a külföldön kivet pénz mennyiségét illeti, az Évkönyv 1889—1890. évi évfolyama a tekintetbe jövő fontosabb államokról részletes kimutatásokat közölt, melyeket ezuttal mellőzve, összeállítjuk a pénzverésre vonatkozó nemzetközi adatokat az 1851. évtől a legújabb időkig.¹⁾

Időszak	Arany	Ezüst	Viszonylagos értéke	
	ezer forintokban		az aranynak	az ezüstnek
1851—55	1,655.553	452,880	78'6	21'4
1856—60	1,793.693	947.075	65'4	34'6
1861—65	1,565.382	799.625	66'2	33'8
1866—70	1,289.099	955.960	57'4	42'6
1871—75	1,895.672	841.984	69'3	30'7
1876—80	1,944.317	1,296.910	59'9	40'1
1881—85	1,398.998	808.586	63'4	36'6
1886—90	1,408.445	1,486.811	48'6	51'4
1891	247.531	281.137	46'8	53'2
1892	362.194	326.586	52'6	47'4
1893	488.220	284.318	63'2	36'8

Ha így egész összegében tekintjük a világ pénzverését, úgy az ezüst pénzverésnek csökkenéséről a felvett utolsó 2 évre vonatkozólag sem igen lehet szó, az aranykiveréshez viszonyítva azonban igenis, és pedig jelentékeny mérvben, csökkent az. Annál figyelemre-méltóbb tény azonban, hogy az Egyesült Államok törvényhozásának

¹⁾ Az 1885. évig bezárólag az angol Gold- und Silber-commission, 1886-tól pedig az amerikai pénzverdeigazgatók jelentései alapján.

készletet — a régibb becslések mellőzésével — az amerikai pénzverde igazgatójának közzétett jelentése szerint következőkben tüntetjük fel:

O r s z á g	Millió forintokban		Százalékban	
	arany	ezüst	arany	ezüst
I. Európában :				
Anglia	1.155'0	235'2	83'1	16'9
Franciaország	1.732'5	1.033'6	62'6	37'4
Németbirodalom	1.312'5	451'5	74'4	25'6
Belgium	115'5	115'3	50'0	50'0
Hollandia	58'0	118'6	32'8	67'2
Skandinávia	58'8	25'5	69'8	30'2
Oroszország	955'5	100'8	90'5	9'5
Osztrák-Magyar Monarchia ...	273'0	254'1	51'7	48'3
Svájc	31'5	31'5	50'0	50'0
Olaszország	201'6	63'0	76'2	23'8
Spanyolország	84'0	348'6	19'5	80'5
Portugália	81'7	52'1	61'0	39'0
Görögország	1'1	6'3	14'9	85'1
Törökország	105'0	84'0	55'5	44'5
Románia	31'5	17'8	63'9	36'1
Szerbia	6'3	4'0	61'2	38'8
Bulgária	1'7	14'3	10'6	89'4
Európa összesen	6.205'2	2.956'2	67'8	32'2
II. Amerikában :				
Egyesült-Államok	1.315'8	1.313'1	50'0	50'0
Mexico	10'5	105'0	9'0	91'0
Közép- és Délamerika	85'1	79'8	—	—
Canada	29'4	10'5	51'6	48'4
Cuba, Hayti, stb.	42'0	9'2	82'0	18'0
Amerika összesen	1.482'8	1.517'6	49'4	50'6
Japán	168'0	185'4	47'6	52'4
China	—	1.575'0	—	100'0
India	—	1.995'0	—	100'0
III. Ázsia nagyjában	168'0	3.755'4	4'3	95'7
IV. Ausztráliában	220'5	14'7	93'8	6'2
V. Áfrikában :				
Egyiptom	252'0	31'5	88'9	11'1
Összesen	8.328'5	8.275'4	50'3	49'8

E kimutatásból, mely egyébiránt az északamerikai aranyat a hivatalos becslés szerint számítja s így megbízható számítás szerint vagy 300—400 millió forinttal magasabbra teszi a valónál: látjuk

azt, hogy az arany és az ezüst pénzczélokra való alkalmazása körülbelül egyenlő mérvű, csakhogy Európában és Ausztráliában az arany, Ázsiában az ezüst az uralkodó fém. Legnagyobb aranykészlete Franciaországnak van, jóformán több, mint Anglia és a Németbirodalom kivételével Európa összes többi országainak. Franciaország ezüstkészletben is igen gazdag, több mint egy harmadrészét bírja Európa összes ezüstkészletének s e tekintetben is csak Kelet-India előzi meg.

A nemes fém pénzkészlet képezi tulajdonképeni anyagát a pénztorgalomnak, bármily nagy legyen is azonban, e készlet korántsem elégíti teljesen a tényleges pénzszükségletet. Mutatja ezt a fémfedezettel nem bíró papírpénz óriási összege, a mely az Amerikai Egyesült-Államok pénzverdeigazgatójának adatai szerint 1893-ban mintegy 5.400 millió frtra rugott.

Valutánk rendezése. — A mint államháztartásunk mérlege 1889-ben kedvezővé vált, érme- és pénzrendszerünk reformja végre a komoly lehetőségek sorába lépett. A magyar kormányé az érdem, hogy a nagy művelet a viszonyok kedvezővé alakulásával kapcsolatban az osztrák kormányval egyetértőleg haladéktalanul fogamatba vétetett és még az 1892. év folyamán legfontosabb szakaiban törvényhozási szabályozást is nyert. A törvényhozási intézkedések tudvalevőleg kiterjednek az új érme- és pénzrendszer megállapítására (XVII. t.-cz.), a mit a pénzverés czim alatt lényegében már ismertettünk, az új pénzrendszernek Ausztriával közösen való életbeléptetésére, a XVIII. t.-czikkel becikkelyezett nemzetközi szerződéssel ugyanis 1910-ig meghosszabbított az érme és pénzrendszernek közössége hazánk és Ausztria között, — az arany forintokra szóló kötelezettségeknek koronaértékű arany érmekben való teljesítésének szabályozására, (XIX. t.-cz.) az osztrák-magyar bank alapszabályainak megfelelő módosítására (XX. t.-cz.) és a koronaérték behozatalára szükséges arany fedezetének előteremtésére. (XXI. t.-czikk.)

A jelzett törvényes intézkedések alapján ma már a reform gyakorlatilag is teljesen elő van készítve: az aranykészlet immár be van szerezve, a koronaérték váltópénzei a törvényben meghatározott mértékben kiverettek és forgalomba hozattak, sőt az 1894-ik évi XXIV. t.-czikkel a papírpénznek bevonása is megindított. E törvény szerint ugyanis 1897 végeig 200 m. frt értékű államjegy vonandó be, első sorban és pedig teljes összegükben az 1 frtosok, azon tulmenőleg az 5 és 50 frtos jegyek. A beváltás ma még folyton tart, 1895 végeig a 312 m. frtnyi összegből, a melyre a két állam közös jótállása kiterjed, mindössze bevonatott 157'14 m. frt, törlesztetlenül maradt 154'86 m. frt értékű államjegy; a forga-

lomban maradt államjegyek összege az osztrák sóbányautalványokkal való kapcsolatnál fogva azonban jóval magasabb és 1895 végén 193'54 m. frtot tett.

A papírgjegyek beváltása azonban nem arannyal történik mint-hogy új valutánk a legújabb időig névértéke alatt állott a külföldi piaczkon s így az arany kifolyt volna az országból, hanem kisebb részében ezüst koronásokkal, nagyobb részében pedig az osztrák-magyar banknál letett 20 koronás aranyok ellenében kiszolgáltattott ezüst folyó pénzzel (1 frtosokkal) vagy bankjegyekkel; új valutánk tehát végleg életbeléptetve még nincs.

2. Jegybankok.

A modern hitelélet központi szerveit azok a nagy bankok képezik, melyek több-kevesebb kizárólagossággal jegyek kibocsátására vannak feljogosítva. A bennünket közelebbről érdeklő nagy jegy-bankok főbb viszonyait a következőkben adjuk vissza.

Az osztrák-magyar bank, mely az 1816-ban alakult osztrák nemzeti bankból keletkezett, az 1887. évi XXVI. t.-cz. értelmében 1898 végeig jegykibocsátási monopoliummal bir. Jelenlegi dualisztikus szervezete szerint 2 főintézete van, az egyik Bécsben, a másik Budapesten; azonfelül volt 1895 végén 57 fiókja és 145 mellékhelye, ezek közül 21 fiók és 81 mellékhely a magyar birodalomra esik.

A bank alaptőkéje 1868 óta 90 millió frt, mely 150 ezer 600 frtos részvényből alakult, tartalékalapja 1895 végén 32,457.755 forint.

A bankjegy-kibocsátást, valamint az ércz-fedezetet 1867 óta 1885-ig négy, illetve öt éves átlagokban, 1886 óta minden év végéről a következő kimutatás tünteti fel:

Év	Bank-jegy forgalom	Érczkészlet			Az érczkészlet aránya a bank-jegy-forgalomhoz	Év	Bank-jegy forgalom	Érczkészlet			Az érczkészlet aránya a bank-jegy-forgalomhoz
		Arany	Ezüst	Összesen				Arany	Ezüst	Összesen	
millió forintokban					millió forintokban						
átlag						1889	434 ⁷	79 ²	162 ²	241 ⁴	1 : 1 ⁸⁰
1667—70	275 ⁹	9 ⁵	111 ¹	112 ⁰	1 : 2 ⁴⁶	1890	445 ⁹	79 ⁰	165 ⁵	244 ⁵	1 : 1 ⁸²
átlag						átlag					
1871—75	314 ⁹	65 ⁰	75 ⁸	140 ⁸	1 : 2 ³⁴	1887—90	413 ⁸	75 ⁰	153 ¹	228 ¹	1 : 1 ⁸⁵
átlag						1891	455 ²	79 ³	166 ⁶	245 ⁹	1 : 1 ⁸⁵
1876—80	302 ³	65 ⁷	87 ⁴	153 ¹	1 : 1 ⁸⁸	1892	478 ⁰	120 ²	169 ⁰	289 ²	1 : 1 ⁶⁵
átlag						1893	486 ⁶	116 ²	162 ⁰	278 ²	1 : 1 ⁷⁵
1881—85	368 ⁵	72 ⁷	122 ⁹	197 ⁶	1 : 1 ⁸⁶	1894	507 ⁸	167 ⁸	139 ²	307 ⁰	1 : 1 ⁶⁵
						1895	619 ⁹	250 ⁹	126 ⁶	377 ⁵	1 : 1 ⁶⁴
1887	391 ¹	71 ⁰	145 ¹	216 ¹	1 : 1 ⁸¹	átlag					
1888	425 ⁷	79 ⁰	154 ⁰	233 ⁰	1 : 1 ⁸³	1891—95	509 ⁵	146 ⁹	152 ⁷	299 ⁶	1 : 1 ⁷⁰

A bankszerű fedezetet nem tekintve, az érczfedezet aránya a bankjegy-forgalomhoz egyre kedvezőbb úgy, hogy 1895 végén nem a törvényben előírt $\frac{2}{5}$, hanem több mint $\frac{3}{5}$ (pontosabban 60⁹/₁₀), illetve a bank tulajdonában levő államjegyek levonásával 62⁹/₁₀) fedezet állott fenn.

A bank nemesfém-készletében 1892 óta bekövetkezett lényeges változást az aranyvaluta behozatalának előkészítése okozta, a mely célból a banknak aranykészletét kellett gyarapítani. 1894-ben hozzájárul a bank aranykészletének emelkedéséhez az államjegyek bevonása, a mely a bankkal kötött egyezmény szerint olykép történik, hogy a bank e célra ezüst értékpénzt és bankjegyet szolgáltat a két állam kormányának aranypénz (husz koronások) ellenében.

A bank üzletének eredményét az utóbbi évtöd alatt a következő táblázatban mutatjuk be, a tíz év alatti változás feltüntetése céljából az 1886. évi adatokat is közöljük:

Év	Ország	Intézetek száma	Az év folyamában végzett műveletek				
			váltók és értékek leszámítása	kölcsönök kézi zálogra	utalványok kiállítása	érváltók vétele, lejárt szelvények, biz. üzelek	összes műveletek
			ezer osztr. ért. forintokban				
1886	{ Ausztria	24	526.187	90.256	75.219	274.333	965.995
	{ Magyarország ...	16	204.549	23.954	54.738	11.616	294.857
	Összesen ...	40	730.736	114.210	129.957	285.949	1.260.852
1891	{ Ausztria	34	634.359	116.608	22.312	677.090	1.450.369
	{ Magyarország ...	22	336.487	25.730	21.468	42.687	426.372
	Összesen ...	56	970.846	142.338	43.780	719.777	1.876.741
1892	{ Ausztria	34	563.436	121.178	16.685	779.551	1.480.850
	{ Magyarország ...	22	325.807	28.193	18.964	48.631	421.595
	Összesen ...	56	889.243	149.371	35.649	828.182	1.902.445
1893	{ Ausztria	35	612.056	111.049	14.188	905.667	1.642.960
	{ Magyarország ...	22	427.565	40.958	17.074	50.603	536.200
	Összesen ...	57	1.039.621	152.007	31.262	956.270	2.179.160
1894	{ Ausztria	35	643.037	117.180	13.982	980.619	1.754.818
	{ Magyarország ...	22	433.070	37.594	14.505	52.652	537.821
	Összesen ...	57	1.076.107	154.774	28.487	1.033.271	2.292.639
1895	{ Ausztria	35	774.169	150.750	13.776	1.007.008	1.945.703
	{ Magyarország ...	22	476.232	39.140	14.829	45.741	575.942
	Összesen ...	57	1.250.401	189.890	28.605	1.052.749	2.521.645

Legfőbb szerepet a váltók és értékek leszámítolása játszsza, állandóan mintegy felét képezve az összes műveleteknek, noha ezek különösen az »érczváltók vétele stb.« czim alatt összefoglalt műveletek roppant emelkedése következtében összességükben is hatalmasan növekedtek. Ez utóbbi rovat emelkedését különben leginkább az aranybeszerzés céljából történt nagymérvű váltóvásárlások okozták. A bank magyarországi intézeteinek üzlete természetszerűleg jóval csekélyebb az ausztriai intézetekénél, de örömdetesen emelkedett és pedig — a legujabb években beállott fordulatól eltekintve — határozottan nagyobb mérvben, mint a Lajtán túl; minek oka főleg abban keresendő, hogy a hitel számára Ausztriában az osztrák-magyar bankon kívül még más gazdag források is állnak rendelkezésre. A következő kimutatásból látható, hogy a magyarországi intézetek műveletei minő százalékát képezik az egyes üzletágak szerint a bank összes műveleteinek:

É v	A leszámítolás-nál	A lombard-kölcsönök-nél	Az utalványok-nál	Az érczváltók, bizományi üzletek-nél, stb.	Egyáltalán	É v	A leszámítolás-nál	A lombard-kölcsönök-nél	Az utalványok-nál	Az érczváltók, bizományi üzletek-nél, stb.	Egyáltalán
1879	23'4	24'0	29'5	0'2	21'9	1888	31'1	21'7	47'7	2'2	23'6
1880	24'7	20'1	31'0	1'0	21'9	1889	31'5	18'3	48'2	5'3	21'5
1881	25'1	18'2	31'3	1'3	20'8	1890	29'5	20'8	53'3	4'8	19'9
1882	26'1	20'8	33'3	1'8	21'6	1891	34'7	18'1	49'0	5'9	22'7
1883	25'7	23'8	33'0	2'5	23'2	1892	36'6	18'9	53'2	5'9	22'2
1884	28'2	23'2	33'2	5'4	23'9	1893	41'1	26'9	54'6	5'0	24'6
1885	30'7	23'9	34'5	3'7	24'2	1894	40'2	24'2	50'9	5'0	23'4
1886	28'0	29'7	42'1	4'1	23'4	1895	38'0	20'6	51'8	4'2	22'8
1887	29'1	26'5	42'3	3'9	25'2						

A magyarországi intézetek része legnagyobb a bank utalványainál, 1895-ben több mint 50⁰/₀, ellenben csekély az érczváltók vásárlása, szelvénybeváltás és bizományi üzletek stb. tekintetében, a minek oka abban található, hogy a bank aranyvásárlásai tulnyomólag a bécsi főintézet által történnek. Az egyes bankintézetek műveleteit hazánkban az 1895. évben a következő számok mutatják:

Millió forintokban

Budapest	369'5	Pozsony	11'2	Nagy-Kanizsa ...	8'9
Debreczen	20'0	Eszék	8'5	N.-Beeskerek ...	8'6
Temesvár	14'4	Nagyvárad	8'7	Győr	7'6
Zágráb	18'3	Kolozsvár	8'8	Miskolcz	7'5
Szabadka	11'7	Pécs	11'1	Sopron	5'7
Arad	11'1	Kassa	9'0	Fiume	3'7
Szeged	8'2	Brassó	8'0		
Szatmár	10'2	Nagy-Szeben	4'3		

Ausztriában Bécs (1.527⁶ millió frt), Prága (129⁰ m.) és Lemberg (42⁰) birnak legnagyobb forgalommal.

A bank összes műveleteinek több mint fele a bécsi főintézetre esett; nagyon messze utána következik Budapest, mely azonban viszont a cseh fővárost majdnem háromszorosan meghaladja. Ugy nálunk, mint Ausztriában inkább a központ felé huzódik a forgalom a fiókok rovására.

A bank főbb üzletágainak állapotát 1868 óta minden év végén a következő összeállítás mutatja:

É v	Az osztrák állam tartozása	Leszámitolt váltók és érték-papírok	Kölcsönök kézi zálogokra	Váltó-tárca és lombard-kölcsönök		Jelzálog-kölcsönök	
				együtt	a magyar intézetek-nél	összesen	Magyarországon
				osztrák értékű 1000 forintokban			
1868	80.000	81.955	37.789	119.744	17.619	68.434	37.168
1871	80.000	136.980	33.391	170.371	26.559	62.967	33.466
1876	80.000	135.591	29.011	164.602	33.859	100.522	53.324
1881	79.748	156.544	21.991	178.535	41.831	95.307	59.054
1886	79.403	145.665	23.921	169.586	53.269	92.340	67.747
1887	79.403	159.883	25.754	185.637	58.629	96.703	72.886
1888	79.236	167.807	31.261	199.068	56.714	105.752	79.643
1889	79.003	178.881	36.685	215.566	64.067	111.363	84.712
1890	78.170	166.619	41.398	208.017	66.448	114.273	87.662
1891	77.419	190.189	33.372	223.561	79.307	116.798	91.133
1892	77.351	171.917	28.987	200.904	76.932	121.457	95.963
1893	76.987	171.699	43.315	215.014	93.684	125.263	101.129
1894	76.858	180.254	38.502	218.756	88.625	131.505	108.379
1895	76.322	219.474	46.275	265.749	110.126	134.290	112.744

A főbb jegybankok áttekintése. — A külföld nevezetesebb jegybankjainak nemes fémkészletét, jegyforgalmát és váltóleszámitolását a monarchia jegybankjával összehasonlítva a tíz évi fejlődés szembeállításával egy idevonatkozó érdekes összeállítás¹⁾ alapján a következő táblázatban mutatjuk be, meg kell azonban jegyeznünk, hogy a pénzérték a koronaértéknek a külföldi értékekhez való törvényes viszonya alapján van számítva.

¹⁾ L. J. Berger: Metallvorrath, Notenemission und Escompte der wichtigsten europäischen Banken 1885—95. cz. közleményét az osztrák Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung V. kötetének 1. füzetében.

	Aranykészlet		Ezüstkészlet		Jegyforgalom		Váltótárca	
	1885	1894	1885	1894	1885	1894	1885	1894
millió forintokban								
Angol bank	241'5	397'5	—	—	294'0	311'0	281'0	288'0
Francia bank	548'0	985'0	515'0	588'5	1.063'0	1'573'5	351'0	288'5
Német bank	¹⁾ 363'5	¹⁾ 596'0	—	—	505'0	712'0	271'5	354'5
Oszt.-magyar bank ...	79'5	168'0	129'5	139'0	363'5	508'0	136'5	180'5
Orosz bank	460'5	1.144'5	2'1	2'1	1.224'5	1.415'0	131'0	268'5
Olasz bank	81'0	139'5	13'5	32'5	271'0	393'5	189'5	91'0
Németalföldi bank ...	47'5	48'5	95'0	82'5	197'5	201'5	54'5	29'0
Svájci bank	23'5	38'5	8'5	6'0	62'0	81'0	90'5	83'5
Belga bank	38'5	49'5	17'0	13'0	174'5	224'0	132'5	165'0

¹⁾ Arany és ezüstkészlet együtt.

Még ma is a francia bank áll legelül úgy az érczkészlet, mint a jegyforgalom tekintetében, utána most már az orosz bank következik, mely érczalapját az utolsó évtizedben — legfőképp szintén a valuta szabályozásának előkészítése céljából — óriásilag megnövelte. Az angol banknál viszont azt az érdekes jelenséget látjuk, hogy az aranykészlet 1894-ben messze meghaladja a jegyforgalmat; ez az eset különben már 1893-ik évben következett be, különösen nagy arányokat öltött azonban 1894. év harmadik negyedében.

A bankok kamatlába. — A hitel olcsósága vagy drágasága jelentékeny tényező a közgazdaság menetében. Az alábbi táblázat a vezető jegybankok átlagos évi leszámítolási kamatlábát adja:

É v	Angol bank	Francia bank	Német (porosz) bank	Belga bank	Német-alföldi bank	Oszt.-magyar bank
1851—60	4'12	4'16	4'39	¹⁾	—	4'44
1861—65	4'90	4'83	4'47	¹⁾	—	5'11
1866—70	3'62	3'07	4'67	¹⁾	—	4'54
1871—75	3'75	4'86	4'50	4'26	3'66	5'16
1876—80	2'87	2'65	4'17	2'99	3'12	4'34
1881—85	3'43	3'34	4'23	3'76	3'55	4'06
1886—90	3'06	3'00	3'29	2'76	2'50	4'00
1887	3'38	3'00	3'40	3'06	2'50	4'12
1888	3'30	3'10	3'33	3'27	2'50	4'17
1889	3'55	3'18	3'70	3'62	2'50	4'19
1890	4'55	3'00	4'38	3'20	2'80	4'48
1891	3'35	3'00	3'80	3'00	2'12	4'40
1892	2'54	2'66	3'20	2'70	2'70	4'92
1893	3'05	2'50	4'07	2'83	3'40	4'25
1894	2'11	2'50	3'17	3'00	2'58	4'08

¹⁾ A belga nemzeti bank kamatlába 1851-ben 4⁰/₀, 1855. 3⁰/₀, 1860. 3³⁷/₀, 1865. 4⁰⁸/₀ és 1870. 3³⁷/₀ volt.

Bár a hullámváz nem egyöntetű az egyes piacokon, annyi e táblázatból is kitűnik, hogy a kamatláb egészben csökkenő irányt követ és jelentékenyen alantabb áll, mint az ötvenes és hatvanas évek átlagában, sőt az utolsó évben oly alacsonyan állott, a minőt Angliában, Franciaországban és Németországban eddig nem láttunk. Különösen kedvezőtlen volt az utóbbi évek között az 1890-ik.

3. Hitelintézetek.

A hitelintézetek száma. — A szorosabb értelemben vett Magyarországon a hitel közvetítésével foglalkozó intézetek létszáma az utóbbi tíz év alatt minden év végén következő volt:

É v	Működésben volt az év végén				
	bank	takarék- pénztár	földhitel- intézet	szövetkezet	az osztr.- magy. bank magyar- országi inté- zete és fiókjai
1885	120	395	5	398	16
1886	130	401	5	430	16
1887	142	413	5	488	16
1888	154	424	5	547	18
1889	158	435	5	576	18
1890	172	457	5	591	18
1891	190	477	6	597	19
1892	204	507	7	660	19
1893	227	533	7	715	19
1894	243	559	7	189	19

Legerősebb a szövetkezetek szaporodása s itt örömmel konstatálhatjuk, hogy újabban mind nagyobb számmal keletkeznek az oly szövetkezetek, melyeknél nem a nyereszkesedés a főszempont, hanem az önsegély nagy elvének megvalósítása. Legtöbbet tett e téren a pestmegyei hitelszövetkezet, mely mint anya-intézet a megyében már igen sok községben hozott létre és gyámolít kisebb hitelszövetkezeteket, még üdvösebb eredmények várhatók pedig az intézet működésétől, a mióta 1894-ben alaptőkéjének tetemes emelésével mint országos központi intézet újjáalakult. A mi a hitelintézetek mozgalmát illeti, az utolsó 4 évben, 1891-től 1894-ig összesen 76 bank keletkezett, ellenben 5 megszűnt; takarékpénztár keletkezett 106, megszűnt 3; szövetkezett megszűnt 121, keletkezett 319; az osztr.-magyar bank fiókjai 1-gyel szaporodtak. A megszűnt szövetkezetek

közül 4 tulajdonképen nem szűnt meg, csak átalakult bankká. Ez az irányzat, hogy t. i. a szövetkezetek részvénytársulati formát vesznek fel, hazai hitelintézeteinknél igen gyakori.

Horvát-Szlavonországban 1892-ben az osztrák-magyar bank két fiókján kívül volt nyolcz bank és negyvennégy takarékpénztár s negyvenkilenc szövetkezet.

Alap- és tartaléktőke. — A hazai hitelintézetek alaptőkéjének állapotát, az osztrák-magyar bank nélkül, az utóbbi 5 év alatt a következő számok mutatják:

	Bankok	Takarék- pénztárak	Szövet- kezetek	Földhitel- intézetek	Összes pénzintézetek
1890	46,746.463	31,881.081	30,899.000	12,210.326	121,736.870
1891	56,546.426	34,749.531	32,078.000	12,210.326	135,584.283
1892	60,307.691	36,390.225	33,601.061	12,448.966	142,747.943
1893	68,496.644	42,931.754	35,965.347	12,934.170	160,327.915
1894	73,826.406	52,819.959	38,804.044	13,040.000	178,490.409

Ez adatok összes pénzintézeteinket felölelik, csupán néhány szövetkezeti alapon nyugvó nagyobb intézet hiányzik belőlük, a melyeknek nincs alaptőkéjük, csupán tartalékalapjuk. A szövetkezeteknél alaptőke gyanánt a rész- és törzsbetétek és üzletrészek összege vétetett.

Az utóbbi 5 év alatt megszakitás nélküli erős emelkedést látunk, és pedig legfőképen a takarékpénztáraknál (közel 66⁰/₀-osat) és a bankoknál (58⁰/₀), a miben az ujon létesülő intézetek által előidézett emelkedés mellett tekintélyes része van a régibb intézetek alaptőkeemelésének.

Pénzintézeteink alaptőkéje tehát hatalmas vagyonszegezt képvisel, a valóságban természetesen még nagyobb, minthogy a közzét számok csupán a névértéket tüntetik fel, úgy, hogy ha a jövedelmezőség alapján számítva a valószínű árfolyamértéket vesszük: úgy hitelintézeteink alaptőkéjének összege — a szövetkezetek tőkéje nélkül — 1894 végére 317 m. frtra tehető.

Az alaptőke azonban csak egyik részét képezi az anyagi biztosítéknak, a melyet a pénzintézetek a kezelt tőke ellenében nyújtanak, annak másik részét a pénzintézeteink által mind nagyobb mértékben gyűjtött tartalékalapok képezik. A tartalékalap összegét az utolsó 5 évre vonatkozólag az intézetek nemei szerint a következő számok mutatják:

	Bankok		Takarékpénztárak		Földhitelintézetek
	t a r t a l é k t ö k é j e				
	forint	a befizetett részvénytőke ‰-ában	forint	a befizetett részvénytőke ‰-ában	forint
1890	7,403.396	15'84	28,651.541	89'87	14,709.277
1891	9,924.449	17'55	32,294.546	92'94	15,509.038
1892	11,779.141	19'53	35,098.492	96'45	16,239.046
1893	13,982.236	20'04	39,937.553	92'94	17,698.848
1894	17,679.110	23'98	45,692.384	86'52	19,641.483

Ausztriában 1893 végén az osztrák-magyar bankon kívül fennálló 52 bankintézetnek 214'16 millió frt befizetett részvénytőkéje volt, a tartalékalapok pedig 59'44 millióra rugtak, 28'22‰-ára a befizetett részvénytőkének. Az osztrák takarékpénztárak nem részvény-társaságok, az idegen tőkék biztosítására az évi jövedelemből alakított és gyarapított tartalék-alap szolgál, mely 1893 végén 111'64 millió frtra rugott, 7'6‰-ára a takarékbetétek állományának. A külön tartalék-alapok 31'98 millió frtot tettek. A porosz takarékpénztárak, melyek szintén nem részvény-társulati intézetek, az 1893/94. üzletév lezártaival 265'01 millió márkára, vagyis 155'93 millió arany forintra rugó tartalék-alap fölött rendelkeztek.

Főbb üzletágak. — A hitelintézetek főbb üzletágainak nagyságát és arányát az 1894. évi decz. 31-iki állapot szerint a következő számok mutatják:

Sorszám	M é r l e g	Bankok		Takarék-pénztárak		Szövetkezetek		Földhitel-intézetek	
		millió frt	‰	millió frt	‰	millió frt	‰	millió frt	‰
	a) <i>Teher:</i>								
1	Befizetett részvénytőke	73'83	15'71	52'82	6'86	38'80	46'16	13'04	3'62
2	Tartalékalap	17'68	3'76	45'69	5'93	2'62	3'12	19'64	5'46
3	Hiteltulajdonosok biztosítéki és tartalékalapja	0'39	0'08	0'52	0'06	—	—	4'75	1'32
4	Nyugdíjalap	2'62	0'55	3'96	0'52	—	—	0'62	0'17
5	Betétek { Takarékpénzt. könyv	120'43	25'63	517'17	67'16	32'82	39'05	1'61	0'45
	{ Folyó számlára	28'37	6'04	16'22	2'11	—	—	—	—
	{ Pénztár jegyekre	4'97	1'06	0'97	0'13	—	—	0'57	0'15
	{ Cheque számlára	23'60	5'02	15'00	1'95	—	—	—	—
	Törzsbetétekre	0'23	0'05	1'64	0'21	—	—	—	—

1) Befizetett üzletrészek és törzsbetétek.

Sorszám	M é r l e g	Bankok		Takarék- pénztárak		Szövet- kezetek		Földhitel- intézetek	
		millió frt	%	millió frt	%	millió frt	%	millió frt	%
6	Záloglevelek forgalom- ban	47'53	10'12	44'96	5'84	—	—	214'17	59'51
7	Községi kötvények for- galomban	35'22	7'49	33'65	4'37	—	—	76'43	21'24
8	Előlegek és kölcsönök ...	0'47	0'10	4'35	0'57	4'72	5'61	—	—
9	Elfogadványok és utal- ványok forgalomban	9'82	2'09	0'06	0'00	—	—	—	—
10	Hitelezők	85'90	18'28	7'82	1'01	—	—	14'25	3'96
11	Egyéb teherterületek ...	8'80	1'87	12'39	1'61	1'67	1'99	9'14	2'54
12	Nyereség	10'08	2'15	12'84	1'67	3'42	4'07	2'83	0'78
	Összesen	469'94	100'00	770'06	100'00	84'05	100'00	359'87	100'00
	b) Vagyon :								
1	Bankszerű váltótárca ...	123'98	26'38	234'51	30'46	26'49	31'52	6'29	1'75
2	Hitelegyleti váltótárca	3'52	0'75	4'00	0'52	—	—	—	—
3	Előlegek értékpapírokra	4'51	0'96	12'87	1'67	3'42	4'07	3'97	1'10
4	Fedezet mellett engedé- lyezett folyószámla hi- telek	64'12	13'64	53'46	6'94	—	—	1'95	0'54
5	Tőzsdei reportüzlet ...	10'94	2'33	0'82	0'11	—	—	—	—
6	Előlegek (kézi zálogra)	2'13	0'45	1'93	0'25	0'16	0'19	—	—
7	Jelzálogos kölcsönök ...	64'59	13'75	245'06	31'82	14'19	16'88	186'65	51'87
8	Törvényhatósági, köz- ségi és közhasznümü- vekre adott kölcsönök	35'41	7'54	61'52	7'99	—	—	104'00	28'89
9	Kölcsönök kötelezvé- nyekre, kezesség mel- lett	4'72	1'00	16'17	2'10	31'75	37'78	—	—
10	Más pénzügyintézeteknél el- helyezett tőkék	2'99	0'64	8'21	1'07	2'33	2'77	13'65	3'79
11	Értékpapír tárca	24'07	5'12	68'89	8'95	1'30	1'54	15'55	4'33
12	Különféle alapok és ala- pitványok értékpapír- jai	4'35	0'93	6'38	0'83	0'26	0'31	10'24	2'84
13	Külföldi váltók	2'08	0'44	—	—	—	—	—	—
14	Adósok	69'17	14'72	7'50	0'97	—	—	5'30	1'48
15	Egyéb követelések	43'61	9'28	36'56	4'74	2'55	3'04	10'80	3'00
16	Pénztári állapot	3'75	2'07	12'18	1'58	1'60	1'90	1'47	0'41
	Összesen	469'94	100'00	770'06	100'00	84'05	100'00	359'87	100'00

A bankoknál a váltók birnak tulnyomósággal az utolsó 1894. évben 26'38⁰/₀-át képezve az összes aktíváknál, következnek csaknem egyforma jelentőséggel a jelzálogos kölcsönök és a folyószámla hitelek 13'75 s illetve 13'64⁰/₀-kal, tekintélyes arányt képviselnek még a törvényhat. községi- és közhasznu művekre adott kölcsönök (7'54⁰/₀) és az értékpapir tárcza (5'12⁰/₀).

Takarékpénztáraink activ üzletágai közt a jelzálogos kölcsönök és a váltótárcza birnak a legnagyobb jelentőséggel, az előbbire 1894-ben 31'82, az utóbbi 30'46⁰/₀-a esett az összes aktíváknak; jelentékeny üzletágak még az értékpapir tárcza; a t. h. községi és közhasznu művekre adott kölcsönök és a fedezet mellett engedélyezett folyószámla (1894-ben 8'95, 7'99 és 6'94⁰/₀).

A földhitelintézetek főüzletágai természetesen a jelzálogos kölcsönök és ezek mellett a t. h. községi stb. kölcsönök; a szövetkezeteknél a kötelezvények, kezesség mellett adott kölcsönök és a jelzálogos kölcsönök a legfőbb üzleti ágak.

A hitelintézetek jövedelmezősége. — A magyarországi bankok és takarékpénztárak jövedelmezőségét az alkotmányos korszak kezdete óta a következő kimutatás tünteti fel:

É v	Takarékpénz- tárak		Bankok		É v	Takarékpénz- tárak		Bankok	
	tisztá nyeresége					tisztá nyeresége			
	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában		millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában	millió forin- tokban	a rész- vény- tőke százalé- kában
1867 ...	0'67	31'02	0'17	6'80	1881 ...	5'81	28'65	3'94	10'02
1868 ...	1'11	32'50	1'88	14'14	1882 ...	5'71	25'75	4'89	10'01
1869 ...	1'50	25'48	1'83	10'28	1883 ...	5'97	25'95	4'32	8'74
1870 ...	2'15	30'50	1'98	9'00	1884 ...	6'71	27'98	4'29	8'99
1871 ...	2'79	32'68	4'03	16'28	1885 ...	6'92	27'44	4'13	8'64
1872 ...	3'32	23'55	7'84	14'26	1886 ...	7'17	27'68	4'93	10'05
1873 ...	3'85	21'67	2'96	5'33	1887 ...	6'63	24'93	4'18	10'06
1874 ...	4'20	22'97	3'58	6'32	1888 ...	7'49	27'40	5'15	11'81
1875 ...	4'13	21'97	2'83	5'52	1889 ...	7'86	27'23	5'87	13'19
1876 ...	4'25	22'43	1'86	4'98	1890 ...	8'63	27'17	6'21	13'24
1877 ...	4'63	24'22	2'96	9'51	1891 ...	9'14	26'36	7'39	12'18
1878 ...	4'66	24'40	3'01	11'18	1892 ...	9'81	26'94	8'11	13'40
1879 ...	5'33	27'11	3'29	12'34	1893 ...	11'61	26'90	9'80	14'31
1880 ...	5'39	26'73	3'18	9'79	1894 ...	12'84	24'30	10'09	13'66

A pénzüintézetek nálunk a legjövedelmezőbb vállalatok közé tartoznak, különösen a takarékpénztárak, a mint arról a közölt átlagos arányszámok is tanuskodnak. Az egyes takarékpénztárak jövedelmezősége közt azonban természetesen igen nagy különbség van: legdusabban a megszilárdult bizalomnak örvendő régi takarékpénztárak jövedelmeznek, míg az újabbak között találunk elég gyöngye jövedelműt is, sőt akadnak olyanok is, melyek osztalékot egyáltalán nem képesek fizetni részvényeseiknek. A takarékpénztárak nagy jövedelmezősége főleg annak a körülménynek tulajdonítható, hogy a legtöbb takarékpénztár a magához vont takarékbetétek nagy összegéhez képest aránytalanul kis részvénytőkével bír, s a nagy üzletből folyó jelentékeny nyereség csekély számú részvény közt oszlik meg.

A hitelintézetek üzleti nyereségük nem egész összegét fizetik ki osztalék gyanánt; jelentékeny részét, különösen a takarékpénztárak, tartalékalapjuk gyarapítására fordítják, másik rész tantiémekre, a nyugdíjalap dotálására, stb. esik s egy kis részt jótékony czélokra is fordítanak; legtöbbet szintén a takarékpénztárak.

Takarékbetétii üzlet. — Az összes hazai hitelintézeteknél elhelyezett takarékbetétek állományát minden év végével, valamint az évi növekedést az utóbbi 20 évről a következő összeállítás mutatja:

É v	Takarékbetétii állomány az év végén		A takarékbetétek évi növekedése		É v	Takarékbetétii állomány az év végén		A takarékbetétek évi növekedése	
	összesen millió frt	fejen-kint frt	összesen millió frt	fejen-kint frt		összesen millió frt	fejen-kint frt	összesen millió frt	fejen-kint frt
1875 ...	198'41	14'89	16'77	1'24	1885 ...	405'45	27'91	11'83	0'81
1876 ...	217'02	16'12	18'61	1'37	1886 ...	434'11	29'53	28'66	1'95
1877 ...	236'58	17'40	19'56	1'43	1887 ...	444'77	30'01	10'66	0'72
1878 ...	249'54	18'38	12'96	0'95	1888 ...	481'95	32'19	37'18	2'47
1879 ...	282'98	20'55	33'44	2'43	1889 ...	510'54	33'67	28'59	1'88
1880 ...	305'26	22'06	22'28	1'61	1890 ...	548'00	35'96	37'47	2'42
1881 ...	336'22	24'14	30'96	2'23	1891 ...	596'17	38'76	48'17	3'13
1882 ...	352'82	25'17	16'60	1'19	1892 ...	630'36	40'80	34'19	2'21
1883 ...	378'79	26'72	25'97	1'84	1893 ...	647'02	41'44	16'66	1'06
1884 ...	393'62	27'40	14'83	1'03	1894 ...	672'03	42'62	25'01	1'58

Husz év alatt a betétii állomány közel $3\frac{1}{2}$ -esére növekedett. Legnagyobb volt a növekedés 1891-ben, ehhez fogható sem az itt bemutatott két évtized, sem általában hitelintézeteink története nem

mutat fel, igen jelentékeny azonban az 1888 és 1890-ben mutatkozó növekedés is. A takarékbetétek szaporodása sokkal nagyobb, mint a népesség növekedése, még ha nem a hetvenes évek lassu, hanem a nyolczvanas évek erőteljes népszaporodásával hasonlítjuk is össze; figyelembe kell azonban vennünk, hogy a takarékbetétek növekedését nemcsak az új betétek eszközlik, hanem már a betett tőkék tőkésített kamatja is. Ez mind nagyobb szerepet játszik a betétek növekedésében és e nélkül sok évben nemhogy emelkedés, hanem inkább csökkenés állna be a betétek állományában.

Horvát-Szlavonországban a takarékpénztáraknál elhelyezett takarékbetétek 1892 végén 32½ millió frtra rugtak s így a mondott évben a Magyarbirodalom összes takarékbetét állománya 624½ millió forint volt.

A külföldi államokban a közönséges takarékpénztáraknál elhelyezve volt betétek összegét, valamint a lélekszámhoz való arányát a következő adatok állítják szem elé:

Folyó szám		Takarékbetétek	
		millió frt	esik egy lélekre frt
1	Északamerika Egy.-Áll. (1892/93)	3,670'72	55'84
2	Poroszország (1893)	1,558'81	50'53
3	Ausztria (1893)	1,461'63	60'02
4	Franciaország (1893)	1,256'10	32'76
5	Olaszország (1892)	485'99	15'96
6	Szászország (1893)	329'32	89'71
7	Svájc (1886)	237'49	80'75
8	Dánia (1891)	283'53	126'75
9	Baden (1893)	142'10	82'38
10	Norvégia (1893)	115'25	57'20
11	Bajorország (1893)	108'14	18'95
12	Németalföld (1893)	56'42	12'00
13	Finnország (1893)	16'13	6'57

Hazánkban a takarékbetétek tulnyomó részét a tulajdonképeni takarékpénztárak vonják magukhoz, újabb időben azonban a bankok is mindjobban felkarolják ez üzletágat s a gyorsan szaporodó szövetkezetek szintén évről-évre több takarékbetétet mutatnak fel. A takarékbetétek különböző jellegű pénzületeink közt az utóbbi évtized alatt következőleg oszoltak meg:

É v	Takarékpénztárak		Bankok és földhitelintézetek		Szövetkezetek	
	millió forint	‰	millió forint	‰	millió forint	‰
1881	283'70	84'38	40'83	12'14	11'69	3'48
1882	293'81	83'28	45'63	12'93	13'37	3'79
1883	314'05	82'91	49'74	13'13	15'00	3'96
1884	324'92	82'55	52'71	13'39	15'99	4'06
1885	335'50	82'75	53'14	13'10	16'81	4'15
1886	355'66	81'93	59'98	13'82	18'47	4'25
1887	362'01	81'39	63'51	14'28	19'25	4'33
1888	386'12	80'11	73'82	15'32	22'01	4'57
1889	406'81	79'59	79'92	15'65	24'30	4'76
1890	429'06	78'42	91'55	16'74	26'49	4'84
átlag 1881—90 ...	349.11	81'51	60'08	14'22	18'34	4'27
1891	459'00	77'16	106'21	17'82	30'96	5'02
1892	483'34	76'68	113'40	18'09	33'62	5'33
1893	496'13	76'68	118'49	18'31	32'40	5'01
1894	517'17	76'96	122'04	18'16	32'82	4'88

Bár a takarékpénztáraknál felhalmozódó betétek évről-évre milliókkal növekednek, a takarékpénztárak részesülése a hitelintézetek összes betéti állományában évről-évre alább száll s mind nagyobb százalék esik a más jellegű pénzügyintézetekre, a bankokra, szövetkezetekre; csupán az utolsó évben emelkedett egy kevésbé a takarékpénztárakra eső arány.

A takarékbetéti üzletnél igen fontos, hogy az elhelyezést kereső tőkék csak rövid időre vonulnak-e meg a pénzügyintézeteknél, mint általában az üzletemberek forgó tőkéi, vagy állandóan ott várják gyümölcsöztetésüket, mint rendszeren a kisebb-nagyobb megtakarítások. A különbség a betétek ezen kétféle természetűe közt ki volna mutatható akkor, ha a betevők foglalkozásáról adatokkal bírnánk. Az igazi szegény ember fillérei a végső gazdasági tartaléklul szolgálnak és rendeltetésüket leginkább úgy töltik be, ha állandóan bentmaradnak letétben s még ha nem állandó elhelyezésül szolgál is a takarékpénztár az alsóbb osztályuak megtakarított tőkéje számára, hanem csak gyűjtőhelyül, honnan, ha bizonyos összegre felszaporodott, ismét kivesszik s birtokvásárlásra vagy más befektetésre fordítják: a betétek mozgása mégis sokkal lassabb, mintha az üzletemberek, kik a pillanat esélyei szerint gyakran forgatják tőkéjüket, képeznék a betevők többségét. A takarékbetétek mozgalmát hazai pénzügyintézeinknél a következő kimutatás tünteti fel:

Pénzüntézet	Az 1894. év folyamán			Takarék- betétek álladéka az év végén	Az év elején volt takarékbetéti álla- dék minden száz forintjára esett	
	betéte- tett	tőkésített kamat	kivéte- tett		uj betét	kivétel
	ezer forintokban				forintokban	
Takarékpénztárak	325.065	19.093	322.910	517.064	66	65
Bankok	137.150	4.223	138.558	122.037	115	116
Szövetkezetek	16.927	1.275	15.808	32.819	56	52
Összes hitelint.	479.142	24.590	477.276	671.920	74	74

Legmozgékonyabbak a bankoknál elhelyezett takarékbetétek, a mi eléggé mutatja, hogy ezek legkevésbé tulajdonképeni megtakarítások, hanem inkább csak rövid pihentetésre szánt forgó tőkék.

Hazai pénzüntézeteinknél a takarékbetéti könyvek összes számát az egyes könyvekben elhelyezve volt összegek nagysága szerint csoportosítva, a következő kimutatás tünteti fel:

Betéti könyvek, évek		A betéti könyvek összes száma a			
		bankok- nál	takarék- pénz- táraknál	szövetke- zeteknél	összes hitelinté- zeteknél
10 frtnál kisebb betéttel	1891	11.840	58.063	8.996	78.899
	1892	12.911	62.866	10.485	86.262
	1893	12.997	64.110	7.614	84.721
	1894	14.706	64.630	8.323	87.659
	1894 ^o /o ...	10'75	9'64	12'19	10'00
10—15 frtos betéttel	1891	18.909	98.180	13.279	130.368
	1892	21.306	106.024	14.017	141.347
	1893	22.519	110.539	13.773	146.831
	1894	24.941	112.375	14.275	151.591
	1894 ^o /o ...	18'23	16'76	20'90	17'29
50—100 » »	1891	14.541	82.595	9.723	106.859
	1892	17.095	84.610	10.281	111.986
	1893	17.744	94.559	11.031	123.334
	1894	19.478	95.778	11.097	126.353
	1894 ^o /o ...	14'24	14'28	16'25	14'42
100—500 » »	1891	28.528	179.567	17.779	225.874
	1892	32.103	191.037	19.262	242.402
	1893	36.022	201.289	21.458	258.769
	1894	39.346	209.725	20.683	269.754
	1894 ^o /o ...	28'76	31'25	30'29	30'77
500—1.000 » »	1891	11.324	66.707	5.932	83.963
	1892	13.932	71.391	6.178	91.501
	1893	14.002	75.800	6.830	96.632
	1894	14.753	79.963	6.472	101.188
	1894 ^o /o ...	10'78	11'93	9'48	11'55

Betéti könyvek, évek		A betéti könyvek összes száma a			
		bankok-nál	takarék-pénz-táraknál	szövetke-zeteknél	összes hitelinté-zeteknél
1.000—2.000 frtos betéttel	1891	9.082	49.101	3.716	61.899
	1892	10.069	51.685	3.840	65.594
	1893	10.650	53.597	3.929	68.176
	1894	11.049	55.089	4.020	70.158
	1894 ^o / _o ...	8'08	8'22	5'89	8'00
2.000—5.000 » »	1891	6.508	31.525	2.192	40.225
	1892	7.181	31.962	2.355	41.498
	1893	7.154	33.923	2.266	43.343
	1894	7.673	35.416	2.380	45.469
	1894 ^o / _o ...	5'61	5'29	3'49	5'19
5.000—10.000 » »	1891	2.567	10.374	673	13.614
	1892	2.869	10.982	755	14.606
	1893	2.936	11.972	668	15.576
	1894	3.004	11.824	719	15.547
	1894 ^o / _o ...	2'12	1'63	1'05	1'77
10.000 frtnál nagyobb bet.	1891	1.618	5.590	301	7.509
	1892	1.853	6.142	350	8.345
	1893	1.777	6.213	265	8.255
	1894	1.953	6.623	315	8.891
	1894 ^o / _o ...	1'43	1'00	0'46	1'01
Összesen	1891	104.917	581.705	62.591	719.213
	1892	119.319	616.699	67.523	803.541
	1893	125.801	652.002	67.834	845.637
	1894	136.903	671.423	68.284	876.610
	1894 ^o / _o ...	100'00	100'00	100'00	100'00

Bár a kisebb betétek is szép számmal fordulnak elő, mégis a nagyobb betétek az uralkodók s az egy betéti könyvre eső összeg nagyon is magas, a mint azt az alábbi számok mutatják. A különböző jellegű intézeteknél és azután valamennyi hitelintézeteinkét összefoglalva ugyanis az átlagos összeg következő volt:

	Egy takarékbetéti könyvre esik átlagosan forint			
	a bankoknál	a takarékpénz-táraknál	a szövetkeze-tek-nél	az összes hitel-intézeteknél
1885-ben	837	739	468	733
1886-ban	912	752	453	749
1887-ben	884	753	445	749
1888-ban	939	775	460	772
1889-ben	927	773	452	774
1890-ben	916	780	501	770
1891-ben	1.012	789	495	796
1892-ben	950	783	498	784
1893-ban	942	761	478	765
1894-ben	893	770	481	767

Hogy mily tulságos nagy nálunk az egy-egy betéti könyvre eső összeg, legjobban mutatja a következő nemzetközi összehasonlítás, melyen egyuttal a betéti könyvek számát a lélekszámmal is összehasonlítjuk:

Folyó szám	Az ország neve	A takaréketéti könyvek összes száma	Egy könyvre esik átlagosan betét frt	1000 lélekre esik takaréketéti könyv
1	Franciaország (1893)	6,172.480	203	160
2	Poroszország (1893)	5,215.002	299	168
3	Északamerika Egy.-Áll. (1892/93)	4,777.687	768	75
4	Ausztria (1893)	2,687.805	544	110
5	Szászország (1893)	1,783.390	185	485
6	Olaszország (1892)	1,441.521	337	47
7	Svájc (1886)	802.697	276	271
8	Dánia (1891)	886.291	331	404
9	Magyarország (1893)	845.637	765	48
10	Bajorország (1893)	638.887	169	111
11	Norvégia (1893)	507.971	227	252
12	Németalföld (1894)	328.137	174	69
13	Baden (1893)	309.067	460	181
14	Finnország (1893)	78.966	204	32

4. Posta-takarékpénztár.

Hazai intézményünknel mindenekelőtt azon nagyszerű lendületet kell kiemelnünk, melyet az intézetnek 1890-ben életbelépett új üzletága a cheque- és clearingforgalom mindjárt kezdettől fogva feltüntet és a mely méltón egészíti ki azon sikeres működést, melyet az intézmény eredeti üzletkörében — a takaréközlet gyakorlásában — évről-évre fokozódó mérvben kifejt.

Az 1889. XXIV. t.-cz. értelmében az intézet mindkét üzletág eredményeit külön-külön mutatja ki és így e helyen is elkülönítve ismertethetők azok.

A mi első sorban a takaréközletet illeti, a fejlődést leginkább az első (1886-ik) és az 1894. év vonatkozó adatainak egybevetése utján mutatjuk ki.

Az összforgalom 1894-ben 861.586 ügyleti esetet (betétet és visszafizetést) ölelt fel, 17.605,829 frt értékkel, míg 1886-ban az ügyleti esetek száma 539.064, ért. 3,934.631 forint volt. Megosztott a forgalom 1886-ban 106.742, 1894-ben 321.546 betétkönyvecske közt. Az intézet fennállása óta 1894-ig kiállított összes

szesen 656.168 betétkönyvecske, minthogy azonban ezek közül az idő folyamán kiegyenlítettett 398.865, az 1894. év végén 257.303 betétkönyvecske maradt forgalomban, ennyi volt tehát egyuttal a posta-takarékpénztár betevőinek száma; oly szám, melylyel egy magánintézet se dicsekedhetik. Az intézménynek a lakosság körében való térfoglalása mellett bizonyít, hogy míg 1885-ban csak öt betevő esett minden ezer lakosra, addig 1894-ben az arányszám már tizen- négyet tesz. A posta-takarékpénztár tulajdonképeni rendeltetése az, hogy a kis embereket, a szerény gazdasági egzisztenciákat ösztönözze takarékosagra, módot nyújtva a legcsekélyebb összegek gyümölcsöző elhelyezésére; hogy az intézmény e rendeltetésének csakugyan megfelel, leginkább a követeléseknek nagyság szerint való megoszlásából tűnik ki, a mely szerint a betétálladék 90⁰/₀-a a 20 frton alóli összegekre esik.

A forgalom áttekinthetővé tételére szolgál az alábbi kimutatás

É v	Betétek	Visszafizetések	Tiszta betét	A betevők követelése az év végén	Átlagos követelés	
					frt	kr.
	f o r i n t					
1886	2,677.098	1,257.532	1,419.566	1,419.566	16	60
1894	9,499.239	8,180.801	1,393.418	10,231.967	39	77

Még sokkal imponálóbb számcsoporthoz jelzik az üzlet menetét a cheque- és clearing-forgalomban, melynek lényege a postatakarékpénztárnál abban áll, hogy az e forgalomban résztvevőknek számlájára bárhol az országban a postahivataloknál betétek eszközölhetők s az ily módon előálló követelése erejéig a számlatulajdonos chequek alapján azonnali visszafizetésre tetszés szerinti személy javára utalványoztathat ki pénzeket a postatakarékpénztár közvetítésével. A clearing-berendezés által pedig a chequek alapján kiutalt fizetések nem készpénzben kerülnek kifizetésre, hanem az egyik cheque-számláról egy más cheque-számlára történt átutalások pusztán átkönyvelés útján egyenlítettnek ki, a mely művelet sokszorosan ismételve nagy megtakarítást tesz lehetővé időben, munkában és a pénzforgalmi eszközökben. E fontos üzletágot tovább fejleszteni van hivatva a postatakarékpénztárnak az osztrák-magyar bankkal kötött és 1891. augusztus havában létrejött egyezménye, mely szerint ily clearing-átutalások lehetségesek kölcsönösen mindkét intézet cheque-számla-tulajdonosai közt is.

A postatakarékpénztári cheque-forgalom évi emelkedése és méretei az alábbi adatokból vehetők ki:

É v	A nyitott cheque- számlák száma	A betétek összege	A visszafize- tések összege	A betétálladék az év végén
		f o r i n t		
1890	964	63,046.916	61,154.126	1,892.789
1891	1.471	136,787.265	135,357.903	3,322.151
1892	1.997	197,309.710	195,726.444	4,905.418
1893	2.568	247,428.760	246,741.711	5,592.467
1894	3.861	281,648.688	280,444.810	6,796.345

A nevezetesebb külföldi postatakarékpénztárak forgalmát hazai intézményünkkel szembe állítva fővonásokban az alábbi táblázatok tüntetik fel. Az adatok általában 1894-re vonatkoznak, csupán Franciaországnál vonatkoznak azok 1893-ra:

Az ország neve és a posta- takarékpénztár működésé- nek első éve	A betevők száma az év végén	Darab száma	Összesen	Átlaga
a) B e t é t e k.				
Nagy-Britannia (1861)	6,108.763	10,973.651	30,439.449 £	2 £ 15 s. 6 d.
Olaszország (1876)	2,822.687	2,405.949	264,165.793 líra	109 ⁸⁰ / ₁₀₀ líra
Hollandia (1881)	448.581	728.333	20,102.000 h.frt	27 ⁶⁰ / ₁₀₀ h.frt
Franciaország (1882)	2,089.492	2,353.219	338,091.770 frk	143 ⁶⁷ / ₁₀₀ frk
Ausztria / tak. üzl.	1,037.524	1,759.937	32,571.871 frt	18 ⁵¹ / ₁₀₀ frt
(1886) \ cheque üzl.	25.834	9,876.293	1,367,207.339 frt	138 ³⁸ / ₁₀₀ frt
Svédország (1884)	367.337	405.685	11,659.013 kor.	28 ⁷⁴ / ₁₀₀ kor.
Magyaror. / tak. üzl.	257.303	617.395	9,499.239 frt	15 ³⁰ / ₁₀₀ frt
(1886) \ cheque üzl.	3.181	1,801.818	281,648.688 frt	156 ³¹ / ₁₀₀ frt
b) V i s s z a f i z e t é s e k.				
Nagy-Britannia (1861)	6,108.763	3,863.886	23,786.927 £	6 £ 3 s. 1 d.
Olaszország (1876)	2,822.687	1,688.823	252,471.002 líra	148 ³¹ / ₁₀₀ líra
Hollandia (1881)	448.581	275.425	15,576.000 h.frt	56 ¹⁹ / ₁₀₀ h.frt
Franciaország (1882)	2,089.492	1,200.661	359,408.273 frk	299 ³⁴ / ₁₀₀ frk
Ausztria / tak. üzl.	1,037.524	599.635	27,826.757 frt	46 ⁴¹ / ₁₀₀ frt
(1883) \ cheque üzl.	25.834	2,407.600	1,363,744.934 frt	566 ¹³ / ₁₀₀ frt
Svédország (1884)	367.337	94.165	6,294.829 kor.	66 ⁸⁵ / ₁₀₀ kor.
Magyaror. / tak. üzl.	257.303	244.191	8,180.801 frt	33 ⁸³ / ₁₀₀ frt
(1886) \ cheque üzl.	3.181	247.211	280,444.810 frt	1,134 ⁴³ / ₁₀₀ frt

Az ország neve és a postatakarék- pénztár működésé- nek első éve	A betevők követelése	Átlagos követelés	Az ország neve és a postatakarék- pénztár működésé- nek első éve	A betevők követelése	Átlagos követelés
N.-Britannia 1861	89,266.066 £	14 £ 12 s. 3d	Ausztria / tak. üzl. 1883	38,426.531 frt	37 ⁰⁴ / ₁₀₀ frt
Olaszország 1876	425,000.000 líra	150 ⁰⁶ / ₁₀₀ líra	\ cheque	52,874.776 frt	2,054 ⁹¹ / ₁₀₀ frt
Hollandia 1881	37,651.000 h.frt	83 ⁰⁴ / ₁₀₀ h.frt	Magyaror. / tak. üzl. 1886	10,231.967 frt	39 ⁴⁷ / ₁₀₀ frt
Franciaország 1882	610,793.000 frk	292 ⁰² / ₁₀₀ frk	\ cheque	6,796.345 frt	2,161 ⁰⁰ / ₁₀₀ frt
Svédország 1884	26,268.856 kor.	71 ⁵¹ / ₁₀₀ kor.			

G) Állami pénzügy.

Az állami háztartás mérlege. — A következő táblázatok felölelik 1894. évig terjedőleg a jóváhagyott zárszámadásokat s az 1895. és 1896. évre a szentesített költségvetéseket, feltüntetve államháztartásunk összes kiadásait és bevételeit. Az adatok a tényleges bevételeket és kiadásokat tüntetik fel, mellőzésével azonban a konverziókból származó bevételeknek és kiadásoknak:

É v	Kiadás	Bevétel	— Hiány + Fölösleg	É v	Kiadás	Bevétel	— Hiány + Fölösleg
	millió forint				millió forint		
1881	329'2	281'1	—48'1	1888	362'0	337'9	—24'1
1882	337'1	290'8	—46'3	1889	348'0	344'7	— 3'3
1883	340'4	301'3	—39'1	1890	356'5	385'0	+28'5
1884	343'4	302'4	—41'0	1891	405'4	433'0	+27'6
1885	358'3	318'1	—40'2	1892	412'9	428'9	+16'0
1886	348'3	305'3	—43'0	1893 ¹⁾ ...	420'0	474'2	+54'2
1887	368'1	318'7	—49'4	1894 ¹⁾ ...	487'4	481'6	— 5'8

¹⁾ A fémbeszerzési átmeneti kiadások és a megfelelő pénzverési átmeneti bevételek nélkül

¹⁾ A fémbeszerzési átmeneti kiadások és a megfelelő pénzverési átmeneti bevételek nélkül.

A legutolsó két év kiadásai és bevételei az állami költségvetésekben következőleg irányoztattak elő millió forintokban:

	Kiadás	Bevétel	Fölösleg
1895-ben	467'79	467'81	+ 0'02
1896-ban	472'99	473'06	+ 0'07

Önálló pénzügyünk első évétől, 1868-tól fogva csak 1889-ben jelentkezik megint fölösleg zárszámadási eredményül: pedig ez utóbbi évre is a költségvetési törvény 6'14 millió hiányt praeliminált. Azóta voltak évek, melyekben a bevételek igen jelentékeny összeggel múltak felül a kiadásokat. Az 1894. év zárszámadása csak látszólag kedvezőtlen, mert azt a tulajdonkép már az előző év terhére eső

18 millió frt értékű 50% papíráradék visszafizetése illetéktelenül terheli. Azonban a bevételek erős gyarapodásával karöltve a kiadások is nagyon növekednek, mint azt az 1895. és 1896. évi költségek szerint a következő alábbi részletezés mutatja.

Az államháztartás részletes feltüntetése 1893—1896-ra. — Az összes kiadások és bevételek az 1893-ik és 1894-iki zárszámadások és 1895—96 évi költségvetések szerint a következők:

Folyó szám	Fejezet	1893	1894	1895	1896
		ezer forint			
	A) Rendes kiadások.				
I.	Királyi udvartartás	4.650	4.650	4.651	4.650
II.	Kabineti iroda	72	74	78	78
III.	Országgyűlés	1.870	1.740	1.774	1.754
IV.	Közösügyi kiadások	22.312	24.080	26.505	27.306
V.	Az 1849. évtől az 1867. évig tényleg fennállott központi kormány közégeinek nyugdíjai	29	24	35	33
VI.	Nyugdíjak	7.341	7.509	7.903	8.113
VII.	Állami adósságok	102.645	143.555	126.945	128.983
VIII.	Kamatbiztosítást élvezett és más vasutak átvétele folytán el- vállalt adósságok	17.204	18.396	13.671	13.679
IX.	Előlegezések a vasuti kamat biztosítás alapján	790	938	579	558
X.	Horvát-Szlavonország beligazga- tási szüksége	7.582	8.877	7.844	8.168
XI.	Állami számvevőszék	121	144	146	145
XII.	Közigazgatási bíróságok	—	—	—	40
XIII.	Ministereelnökség	342	401	412	437
XIV.	Ő cs. és apost. kir. Felsége személye körüli ministerium ...	58	60	61	71
XV.	Horvát-szlavon-dalmát minister és személyzete	38	40	43	43
XVI.	Belügyministerium	12.722	13.528	14.575	15.871
XVII.	Pénzügyministerium	79.182	78.674	76.839	78.620
XVIII.	Kereskedelemügyi ministerium ...	75.856	80.194	83.560	91.002
XIX.	Földmívelésügyi ministerium ...	13.988	15.923	16.554	16.829
XX.	Vallás- és közoktatásügyi minis- terium	8.038	8.675	9.610	10.958
XXI.	Igazságügyi ministerium	13.984	14.631	15.216	15.558
XXII.	Honvédelmi ministerium	12.206	13.754	14.072	14.470
	Összesen	381.030	435.867	421.073	437.366

Folyó szám	Fejezet	1893	1894	1895	1896
		ezer forint			
	B) Átmeneti kiadások és be- ruházások.				
	<i>I. Átmeneti kiadások.</i>				
I.	Ministerelnökség	5	7	110	663
II.	Ő Felsege személye körüli minis- terium	10	4	4	8
III.	Belügyministerium	96	166	266	307
IV.	Pénzügyministerium	77.974	30.151	15.997	4.199
V.	Kereskedelemügyi ministerium	756	816	824	1.345
VI.	Földmívelésügyi ministerium ...	1.090	2.502	358	511
VII.	Vallás- és közoktatásügyi minis- terium	106	292	338	369
VIII.	Igazságügyi ministerium	6	2	12	22
IX.	Honvédelmi ministerium	2.455	5.648	2.811	1.938
X.	Állami adósságok	45	507.396	—	—
XI.	Vasuti kamatbiztosítás	250	88	—	—
XII.	Állami számvevőszék	—	7	15	10
XIII.	Közigazgatási bíróságok	—	—	27	—
	Összesen	82.798	547.079	20.762	9.372
	<i>II. Beruházások.</i>				
I.	Állandó országház építésére	1.060	958	850	850
II.	Belügyministerium	36	102	58	39
III.	Pénzügyministerium	1.089	1.470	1.529	1.188
IV.	Kereskedelemügyi ministerium	17.479	25.757	10.647	10.354
V.	Földmívelésügyi ministerium ...	3.256	5.682	3.249	3.558
VI.	Vallás- és közoktatásügyi minis- terium	894	1.693	3.362	3.231
VII.	Igazságügyi ministerium	263	432	300	300
VIII.	Honvédelmi ministerium	115	46	100	100
	Összesen	24.192	36.140	20.095	19.620
	C) Rendkívüli közösügyi kiadás ...	6.931	6.543	6.598	7
	A) Rendes bevételek.				
I.	Állami adósságok	3.534	3.609	3.600	4.391
II.	Állami számvevőszék	2	1	—	—
III.	Ő cs. és apost. kir. Felsege sze- mélye körüli ministerium	1	1	1	1
IV.	Belügyministerium	1.082	1.201	1.351	1.313
V.	Pénzügyministerium	333.645	335.933	303.775	308.985
VI.	Kereskedelemügyi ministerium	111.621	117.809	118.859	129.142

Folyó szám	Fejezet	1893	1894	1895	1896
		ezer forint			
VII.	Földmívelésügyi ministerium ...	13.600	14.537	16.044	16.142
VIII.	Vallás- és közoktatásügyi minis- terium	1.228	1.365	1.367	1.533
IX.	Igazságügyi ministerium	871	928	743	778
X.	Honvédelmi ministerium	386	329	375	359
XI.	Vasuti kamat biztosítás	46	27	—	—
	Összesen	466.016	475.735	446.115	462.644
	B) Átmeneti bevételek.				
I.	Pénzügyministerium	81.548	32.535	19.199	7.650
II.	Kereskedelemügyi ministerium	2.941	2.675	13	8
III.	Földmívelésügyi ministerium	29	1.773	26	193
IV.	Vallás- és közoktatásügyi minis- terium	550	817	3.197	2.539
V.	Honvédelmi ministerium	591	2.764	—	—
VI.	Állami adósságok	13.559	517.717	—	—
VII.	Ministerelnökség	—	—	—	30
VIII.	Igazságügyi ministerium	—	168	—	—
IX.	Belügyministerium	—	2	—	—
X.	Állami számvevőszék	—	—	—	—
	Összesen	99.218	558.451	22.435	10.420

A zárszámadásoknak a költségvetésekkel való egybevetése természetesen csak nagy óvatossággal történhetik. Nevezetesen szem előtt kell tartani azt, hogy a költségvetésben előre nem látott kiadások céljaira és újabb reformok szükségleteire az országgyűlés rendszeren év közben szavaz meg póthiteleket, melyek növelik a tényleges háztartás kiadási oldalát. Ehhez járul az, hogy az állam különböző vállalataiból, ideértve a monopolókat is, eredő bevételek és kiadások az üzemek természeteszerű s az utolsó években határozottan gyors növekedésével a várakozáson felül emelkednek, miért is minden zárszámadás jelentékenyen magasabb összegeket szokott felmutatni, mint a megfelelő költségvetés. Így is látható azonban pl., hogy a nagy tételek közül a kereskedelemügyi miniszterium költségvetése van legerősebb emelkedésben, mi főleg az államvasutak terjeszkedésével és a forgalom fokozódásával függ össze.

Kiadások. — Az államháztartás szükségleti oldalának közelebbi megvilágítására részletezzük a kiadások fent már csoportosított tételei közül a fontosabbakat, hogy a fejlődés menetét hosszabb időre visszatekintve feltüntessük és indokaira visszavezessük.

A kisebb kiadási tételek közül állandó a királyi udvartartás 4'65 millió frt költsége. Csekély változáson ment át a kabinetiroda s az országgyűlés tétele, mely utóbbit az 1893. évi VI. tcz. azon újítása emelt, hogy a képviselők 5 frt 25 kr napidija 2.400 frt átalányösszegre változtattatott át. Az országgyűlésnél 1881-ről 1894-re 1'19 millió frtról 1'74 millió frtra emelkedett a kiadás.

Egyre öregbedő kiadást okoznak a nyugdíjak; feltűnő ez különösen a nyugdíjazást méltányosabban rendező 1885: XI. t.-cz. és a fizetéseket némileg emelő 1893. év IV. t.-cz. életbeléptetése óta. A nyugdíjak 1881-től 1894-re 4'07 millióról 7'51 millió frtra emelkedtek. Ezen összegekben azonban nem foglaltatnak az összes nyugdíjak, mert a hadsereg nyugdíjain kívül, melyek a közösügyi költségek közé tartoznak s ő Felsége kabineti irodájának külön elszámolt nyugdíjain kívül, az 1849. évtől az 1867. évig fennállott központi kormány közegeinek is jár egyezségileg megállapított átalány, a mely a jogosultak elhalálozása következtében évről-évre apad. Nincsenek továbbá a nyugdíjak összegében a nem tulajdonképeni állami tisztviselők nyugdíjai sem fölvéve; mint például az államvasuti alkalmazottaké, kiknek egészen külön — az érdekeltek befizetéseiből — képzett s egészen önállóan kezelt nyugdíjalapjuk van.

Államadósságok. — Az állami adósságok évi terhei három főcsoportba foglalhatók: az első az a változás alá nem eső évi járulék, a melyet Magyarország az 1867. XV. t.-czikkel az akkori osztrák államadósságok terheinek megkönnyítésére magára vállalt; a másik csoportba foglalhatók az állam által közvetlenül fölvelt állósított és függő, törlesztési vagy járadékkölcsönök; a harmadik csoportba tartoznak a kamatbiztosítást élvezett és más vasutak átvétele folytán elvállalt adósságok. Emez adósságok évi terhei az államköltségvetés VII. és VIII. fejezetében állapittatnak meg. Az államadósságok szaporítása a deficitiek megszüntével véget ért; újabban csak a konverziók módosítják annak álladékát, összetételét és évi terheit. A legutolsó nagy konverzió, az 1892. évi, a 358'487 millió frt 5⁰/₁₀-os papíráradékot váltotta be és átalakította azt, valamint az 5⁰/₁₀ vasuti elsőbbségek és részvények 125'236 millió forint névértékű tömegét 531,000.000 forint névértékű 4⁰/₁₀ korona-járadékká. Együttal a valutarendezés céljaira még a pénztári készletekből elvett részen felül szükségelt 25 millió frtot és 16'7 millió frt vasuti aranyczimlet átalakítására szolgáló összeget, összesen 42 millió aranyforint kölcsönrel szerezte be. Az ezen három csoportba tartozó adóssági terheken kívül még megemlítendő az a kiadás, melyet a miniszteriumok építési s egyéb beruházási célokra

fölvett kölcsönök kamatjára és törlesztésére fordítanak. Ezen kölcsönökről külön részletes kimutatás foglaltatik az állami költségvetés mellett, de ez az évi teher nem része az említett két budget-fejezetben előforduló kiadásoknak, hanem mindegyik miniszterium kiadásai közt szerepel. Az ily adósságok tőke- és kamattörlesztési hányada fejében 1892-ben 4'19 millió frt volt előirányozva, de ez összeg az 1896. évi költségvetésben már 9'34 millióra emelkedett s maga az adósság 1896-ban 88'31 millió frtra rugott, a miből a kereskedelemügyi miniszterium része 65'55 millió.

Ezen adósságok kizárásával tesznek:

É v	Államadós- sági járulék	Államadós- ságok	Vasutak államo- sítása folytán el- vállalt adósságok	E g y ü t t
		törlesztése, kamatai s kezelési költsége		
		m i l l i ó f o r i n t o k b a n		
1885	30'31	55'44	11'80	97'55
1886	30'32	57'83	11'86	100'01
1887	30'31	60'54	11'75	102'60
1888	30'31	62'37	11'63	104'31
1889	30'31	58'96	13'12	102'39
1890	30'31	75'84	12'63	118'78
1891	30'31	89'52	20'56	140'39
1892	30'31	88'16	20'60	139'07
1893	30'31	72'33	17'20	119'84
1894	30'31	113'24	18'40	161'95

Az 1867-ben elvállalt államadóssági járulék változatlan. Az államadósságok másik részében két csoportot lehet megkülönböztetni: olyanokat, melyeket a kincstár, ugyszólva, közvetített és a melyeknek külön bevétel is felel meg s olyanokra, melyek tisztán az állam mindennemű bevételeiből fedezendők. Az egyes évek számain a konverziók keresztülvitele folytán teljesített fizetések eltolódásai változtatják meg; így az 1894. évben az 5⁰/₁₀-os papíráradék hátralékos beváltása 18 millió frttal emelte a rendes államadósságok kiadásait. Egyébiránt az emelkedés egy évtized alatt elég nagy. A hiány megszűnése óta mutatkozó emelkedést egyfelől az italmérési jogok után adott kártalanítási tőkék évi 11 millió frtnyi kamata, másfelől az Osztrák-magyar államvasut magyar vonalainak megváltása (1891. XXV. t.-cz.) folytán elvállalt 10'6 millió frtnyi évjáradék idézi elő. A vasuti kölcsönök terhében beállott fokozódást azonban bőven ellensúlyozza a kamatbiztosítási előlegek majdnem teljes megszűnése, mi a biztosított vasutak átvételének természetes folyománya.

Közösügyi költségek. — Magyarországnak hozzájárulása a határ-örvidék bekebelezése óta állandóan 31·4⁰/₀-ot tesz. A netto-szükséglet, melyet kvótaszerű hozzájárulásokkal fedezni kell, hullámzik, főleg a közös fedezetre szolgáló tiszta határvámjövedelem eredménye szerint. Voltak évek, mikor a vám czimén, az ebből teljesített adóvisszatérítés miatt, mindössze csak 3—5 millió maradt fönn, sőt volt egy év (1881.), mikor az említett oknál fogva a vámjövedék passiv lett; a közös költségek fedezésére tehát kevés, vagy mi sem jutott és így azok aránytalanul nagyoknak mutatkoztak. Az autonom vámtarifa ismételt fokozása s különösen az utóbbi közgazdasági egyezség óta, mely az adóvisszatérítést többé nem a vámjövedelemre utalja, ezen jövedék jelentékeny fedezetet nyújt a közös háztartásnak. Így a vámjövedék fölöslege 1890-ben 41·53, 1891-ben 44·83, 1892-ben 47·28, 1893-ban 54·96 és 1894-ben 54·69 millió frtra rugott s az 1895. évi kezelési eredmények szerint 53 millió frt volt.

Az utóbbi évtized, szerencsére, nem ismer oly rendkívüli katonai intézkedéseket, melyek miatt (Bosznia okkupációja) 1878-ban 215·83 és 1879-ben 137·03 millióra emelkedtek a közösügyi költségek, holott 1875-ben például 109·60 millión állottak vala. És ama két évben csekély volt azon fölül a vámfedezet is. De az utóbbi 10 év alatt is tetemesen emelkedtek az 1880-ban már 115·76 millióra leszállott brutto-költségek. Mert az újabb katonai felszerelések, az erősítések és mozgósítás esetére való készülődések a szükségletet tetemesen fokozták. Az európai béke megszilárdulásával s a vámfelésleg erős emelkedésével a kilenczvenes évek elején ismét apadt a kvótaszerű hozzájárulás. Ennek daczára azonban a kvóta minden 1⁰/₀-a még most is kerek 1 millió frtot tesz, mi jellemzi azt a fontosságot, melylyel a kvótának újabb szerződéssel leendő mikénti megállapítása bír. Az itt következő adatok Magyarország hozzájárulásáról az 1881/94. évi közös költségekhez számszerűleg illusztrálják a mondottakat:

É v	K ö z ö s ü g y i			É v	K ö z ö s ü g y i		
	rendes	rend- kivüli	összes		rendes	rend- kivüli	összes
	kiadások millió forintokban				kiadások millió forintokban		
1881	36'05	2'09	38'14	1888	24'08	19'10	43'18
1882	28'66	14'07	42'73	1889	23'76	10'43	34'19
1883	28'84	6'00	34'84	1890	23'43	4'69	28'12
1884	26'05	4'82	30'87	1891	23'33	7'47	30'80
1885	32'73	4'25	36'98	1892	24'19	7'55	31'74
1886	30'01	3'64	33'65	1893	22'31	6'93	29'24
1887	32'58	13'73	46'31	1894	24'08	6'54	30'62

Miniszteriumok kiadásai. — Az eddig felsorolt kiadásokon és a Horvát-Szlavonországok közigazgatási költségeire kihatott, fentebb feltüntetett összegeken túl a többi mind az egyes miniszteriumok háztartására esik, és a mennyiben itt az állami pénzügyeket taglaljuk, a pénzügyminiszterium kivételével a többi tárczának csak kiadásait mutatjuk ki sommásan, egybefoglalva a rendeseket és átmenetieket, kivált miután a fontosabb részletek a különböző miniszteriumok ügykörét tárgyzó fejezetekben tárgyalattak. Meg kell jegyezni, hogy a pénzügyi tárcza kiadásainak roppant emelkedését 1893-ban és 1894-ben a valutarendezés céljából szükségessé vált fémbeszerzés költségei idézték elő. A miniszteriumok rendes és átmeneti kiadásai s a beruházások következő összegekre rugnak:

É v	Miniszter- elnökség	miniszterium								
		Ö felseje személye körül	Horvát- szlavo- nországi	Belügy-	Pénzügy-	Kereskede- lemügyi	Földmive- lési	Vallási és közokta- tási	Igazság- ügyi	Honvé- delmi
		m i l l i ó f o r i n t								
1885	0'34	0'06	0'04	10'65	65'98	60'14	13'54	6'42	12'06	7'79
1886	0'33	0'06	0'04	11'52	63'99	52'02	12'13	6'39	11'95	8'30
1887	0'33	0'05	0'04	12'59	57'98	52'89	13'13	6'73	11'62	15'76
1888	0'33	0'06	0'04	11'82	59'91	53'91	11'98	6'82	11'85	8'27
1889	0'33	0'06	0'04	11'60	62'53	52'06	14'78	7'13	12'17	10'99
1890	0'33	0'06	0'04	11'90	61'03	59'60	15'60	7'48	13'90	15'39
1891	0'35	0'08	0'04	11'74	66'37	73'51	15'85	7'83	12'86	19'30
1892	0'35	0'06	0'04	12'38	74'08	77'12	17'25	8'23	13'08	16'78
1893	0'35	0'07	0'04	12'85	158'24	94'09	18'34	9'04	14'25	14'78
1894	0'41	0'06	0'04	13'80	110'29	106'77	24'18	10'66	15'06	19'45

A pénzügyi tárcza már említett rendkívüli kiadásai mellett a kereskedelemügyi miniszterium hatáskörébe tartozó államvasutak üzemének emelkedése s az új beruházások okoznak legjelentékenyebb felszökést. Az 1894. évi zárszámadásokban a Máramarossziget—körösmezői vasutra 8'14 millió, új vasuti műhelyek létesítésére, illetve kibővítésekre, állomások kiegészítésére stb. pedig 4'17 millió forint kiadást találunk feltüntetve. Lassabb, de állandó növekedést mutatnak a belügyi közigazgatás összes ágai.

Bevételek. — Ezek közül első sorban az egyenes és fogyasztási adókat taglaljuk. A felosztásnál az állami költségvetés terminológiáját fogadjuk el, megjegyezve mégis, hogy a fogyasztási adókkal teljesen egy szempont alá esnek a monopolok, melyeknél az üzemi

kiadások levonása után fenmaradó haszon képezi az állam adóbevételét. Ugyancsak a fogyasztási adókhoz tartozik a határvám, mely azonban az Ausztriával fennálló vámközösség mellett nem különíthető el a magyar és az osztrák fogyasztást terhelő részeire.

Egyenes adók. — Kimutatjuk az egyenes adók eredményeit a zárszámadások czimei szerint. Az itt felsorolt összegekben a földtehermentesítési pótlék is, ott, a hol az alkalmaztatik, bele van foglalva; mert a föld-, ház-, vagy keresetadó, stb. valódi nagysága csak a földtehermentesítési pótlék hozzászámításával jut kifejezésre s ezen pótléknak elkülönített számítására hazánkban nincs az az ok, a mely Ausztriában fenforog. Ausztriában a földtehermentesítés nem volt állami, hanem tartományi feladat, a kivetett pótlék tartományi bevételt nyújt; azért az állami háztartásban nem is szerepel, holott nálunk az adósság állami lévén, az ennek fedezetére rendelt pótlék csak olyan állami bevétel, mint a törzsadó. Csak Horvát-Szlavonország tett e részben kivételt; az adósság tartományi volt, a földtehermentesítési pótlék nem szedettet a közös magyar-horvát kincstár, hanem az autonom kormányzat részére; az 1891. XXVII. t.-cz. azonban ezt megváltoztatta.

Az egyenes adók az 1885—1894-iki évtizedben így állottak:

Folyó szám	Egyenes adók	1885	1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
		millió forint									
1	Földadó	35'34	32'85	33'86	34'58	34'24	34'78	37'28	35'70	34'36	34'83
2	Házadó	9'03	9'13	9'78	10'26	10'10	10'67	11'67	11'12	11'43	11'76
3	Keresetadó	17'02	17'52	17'42	18'77	18'10	19'67	20'97	20'68	22'10	22'33
4	Nyilv.számadásra kö- telezett váll. adója	3'12	2'96	2'85	2'90	3'10	3'47	2'73	2'95	3'15	3'53
5	Bányaadó	0'09	0'08	0'10	0'11	0'12	0'14	0'18	0'20	0'22	0'22
6	Tőkekamatadó	5'41	5'34	5'61	5'79	6'05	4'50	4'42	4'55	4'64	4'71
7	Szállítási adó	4'29	4'26	4'76	6'20	6'25	6'31	6'78	7'14	7'61	8'39
8	Nyereményadó	0'24	0'22	0'18	0'19	0'19	0'22	0'18	0'20	0'21	0'28
9	Fegyver- s vadászadó	0'49	0'45	0'45	0'45	0'44	0'46	0'39	0'51	0'47	0'49
10	Hadmentességi adó	3'00	2'91	2'77	2'98	2'43	2'45	2'50	2'31	2'17	2'16
11	Ált. jöv. pótagó	17'60	16'54	16'68	17'08	16'81	16'50	17'03	16'46	16'67	17'03
12	Késedelmi kamat	1'31	1'22	1'26	1'33	1'21	1'30	1'48	1'35	1'33	1'34
13	Adóbehajtási illeték	0'28	0'21	0'22	0'22	0'17	0'16	0'18	0'15	0'13	0'14
14	Adóköltégtérítmény	0'22	0'14	0'13	0'15	0'11	0'09	0'12	0'10	0'09	0'08

Ezen kimutatásból hiányzanak a határörvidéken fennállott, de 1886-ban megszűnt a jövedelem-, malom- és kereskedelmi ipar- és védelmi adó, melyek együttvéve vagy 630.000 forintra mentek és azon évtől fogva a közérvényű adók által pótoltnak. Az egyenes

adók emelkedése a gazdasági viszonyok javulásának, a jövedelmek gyarapodásának tulajdonítandó. Legerősebb volt az emelkedés a szálítási adónál, mely egy évtized alatt körülbelül megkétszereződött, mi közlekedésünk óriási lendületének természetszerű következménye. Nagyon örvendetes még a kereseti adó erős, mintegy 31⁰/₀-ot tevő növekedése 1885 óta, mi az ipari, kereskedelmi foglalkozások erősödésével függ össze. Az adó emelkedése azonban egyrészt a kivetés hatásosabb szabályozásából, a jobb behajtásból is keletkezett. A tőkekamat- és járadékadónál 1890-től fogva mutatkozó lényegesen kisebb eredménynek oka pedig először az, hogy elesik az italmérési jog megváltása következtében az eddigi jogosultaktól befolyt járadékadó; második oka pedig az, hogy a magyarországi (de nem egyuttal horvátországi) földtehermentesítési kötvényeknek adómentesekké való konvertálása az eddigi adót megszüntette. A házadónak időről-időre emelkedése onnan is ered, hogy sok épületre nézve az időleges adómentesség lejárt.

Fogyasztási adók. — Ezek az 1885—1894. évtizedben a következőkép alakultak:

É v	Szesz- adó	Bor- adó	Hús- adó	Sör- adó	Czukor- adó	Czukor- és sörfogyasz- tási adó	Ásvány- olaj-adó	Sajtott élesztőtől járó adó
1885	11'18	3'72	2'70	1'36	2'54	2'24	3'02	0'18
1886	10'73	3'82	2'77	1'35	2'11	2'32	4'08	0'21
1887	9'98	3'94	2'85	1'33	2'39	2'35	4'44	0'20
1888	14'86	5'68	3'05	1'08	2'04	3'47	4'50	0'22
1889	22'95	6'15	3'22	1'00	2'08	3'86	4'77	0'17
1890	24'66	6'15	3'29	1'19	3'20	3'95	5'13	0'15
1891	27'11	5'84	3'35	1'38	4'25	4'13	5'06	0'16
1892	29'58	5'22	3'48	2'38	4'60	4'55	5'40	0'14
1893	31'83	8'16	3'73	2'90	5'17	7'89	5'46	0'16
1894	32'06	8'15	3'77	3'18	5'43	8'04	5'71	0'17

Több, mint egy évtizede annak, hogy a kormány és törvényhozás az állam jövedelmeit főleg a közvetett adók fokozásával kívánja gyarapítani. Az 1888-iki Évkönyv a szesztermelésről szóló cikkben ismerteti ezen törekvés egyik eredményét. A nagy lendület, melyet a szeszadó jövedelme 1888-tól fogva mutat, az ezen évben alkotott XXIV. és XXV. t.-cikknek gyümölcse. A törvény 1888. szept. 1-én lépett életbe s az már is nagy többletet hozott létre; az emelkedés folytonos és 1885-höz viszonyítva az utolsó évben már közel 200 százalékot ért el. A bor- és husadónak 1888-tól fogva mutatkozó tetemes bevételi gyarapodása az adótételek 50, illetőleg 25⁰/₀-os fokozásának

tulajdonítandó, míg a sörnél az adóemelés egy ideig a fogyasztás és az adójövedelem apadását okozta, később pedig a magas borárak miatt a borfogyasztásban állott elő apadás és a sörfogyasztás emelkedett jelentékenyen. A bor- és sörfogyasztási adónál 1893-tól fogva 1892. XV. t.-cz. alapján változás állott be, a mennyiben ezen két ital italmérési adója a fogyasztási adóval borital- és sörital-adó elnevezés alatt egyesítették. A söradó nagy emelkedése a hazai gyártás növekedésének természetes folyománya. A cukoradó a hazai termelés növekedésével az 1888. XXIII. t.-cz. alapján egyre növekedő bevételt nyújt. Igen nagy javulás mutatkozik már több év óta az ásványolaj-adónál a hazai finomítási ipar emelkedése folytán.

Ausztria egyenes és fogyasztási adói. — Az egyenes adók a következőkép alakulnak:

É v	Földadó	Házadó 3szesen	5% az adó- mentes épü- letek jöve- delméből	Kereseti adó	Jövedelmi adó	Adóelhaj- tási illeték s kéredelmi kamat	Összes egyesen adó
	millió forintokban						
1885	34'04	27'04	1'52	10'69	25'82	1'19	100'30
1886	34'67	28'04	1'59	10'89	25'26	1'20	101'65
1887	35'14	28'65	1'64	10'98	27'63	1'20	105'24
1888	35'35	29'39	1'70	11'27	25'53	1'28	104'52
1889	35'07	29'81	1'76	11'42	26'82	1'19	106'07
1890	35'23	30'25	1'91	11'48	28'39	1'24	108'50
1891	35'92	30'57	2'02	11'72	30'37	1'32	111'92
1892	36'55	31'01	2'13	11'81	30'21	1'30	113'01
1893	35'73	31'29	2'25	12'07	29'52	1'24	112'10

A fogyasztási adók Ausztriában ezen évtized alatt következőleg alakulnak:

É v	A fontosabb fogyasztási adók					
	szeszadó	boradó	söradó	húsadó	cukoradó	egyéb (összesen ¹⁾)
	millió forintokban					
1885	9'28	4'23	24'06	5'24	36'63	8'15
1886	8'57	4'33	23'87	5'36	42'99	8'79
1887	8'71	4'41	24'73	5'59	35'14	9'54
1888	14'34	4'60	24'40	5'70	10'76	10'40
1889	29'28	4'74	25'58	5'72	22'44	10'95
1890	31'89	4'96	26'61	5'80	24'90	11'74
1891	31'59	4'90	27'55	5'89	25'56	11'74
1892	32'96	5'77	30'54	6'59	25'65	9'63
1893	34'24	5'34	31'71	6'76	25'55	11'10

¹⁾ Beleértve a bérletekből, pótlékokból stb. eredő mellékjövedelmeket.

Az osztrák egyenes adók főösszege nagyobb, mint a magyar egyenes adóké, pedig itt számba kell venni még azt, hogy nálunk a földtehermentesítési járulék is befoglaltatik ezekben, míg Ausztriában, nagyrészt kisebb adókules mellett és a földtehermentesítési pótlék nélkül is nagyobb ez összeg. Ausztriának ezen fölénye a nagyobb vagyonszágból ered és a fölény még inkább kitünik a mieinkkel egyenmő fogyasztási, valamint egyéb közvetett adóknál.

A szeszdó rendkívüli emelkedése a Lajthán tul is az 1888. évi rendszerváltozásnak és nagy adófokozásnak tulajdonítandó; a cukoradónál a brutto eredmény hanyatlása 1886 óta a kiviteli konjunktura romlásából ered.

Jövedékek. — A jövedékek bevétele, kiadása és tiszta jövedelme nálunk az utóbbi évtizedben így áll:

Év	Dohányjévedék			Sójévedék			Lottójévedék		
	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem
millió forintokban									
1885	42'20	20'69	19'51	14'80	2'43	12'37	3'19	1'76	1'43
1886	44'17	23'30	20'87	14'61	2'31	12'30	2'85	1'56	1'29
1887	42'14	20'41	21'73	14'91	2'61	12'30	2'59	1'33	1'26
1888	43'96	21'30	22'66	15'44	2'45	12'99	2'68	1'43	1'25
1889	44'03	19'41	24'62	15'16	2'61	12'55	2'64	1'41	1'23
1890	47'36	19'28	28'08	15'37	2'42	12'95	2'91	1'54	1'37
1891	49'43	21'95	27'48	15'83	2'45	13'38	2'71	1'37	1'34
1892	58'81	26'11	26'70	15'76	2'62	13'14	2'82	1'59	1'23
1893	53'14	24'98	28'16	15'78	2'49	13'29	2'87	1'62	1'25
1894	53'21	24'86	28'35	15'63	2'11	13'52	3'38	2'04	1'34

Sem az elsőrendű szükségletet terhelő sómonopol, sem a játék-szenvedélyt kihasználó szerencsejátékmonopol nem mutat számbavehető emelkedést. Ellenben erősen növekedett és növekedőben van a dohányfogyasztást terhelő monopol, melyet az 1887. évi XLIV. t.-cz. jelentékenyen szigorított. A bevételek emelkedése e mellett a fogyasztás természetes növekedésének folyamánya, mely a dohányt a szesz után legnagyobb bevétel forrásává teszi.

A jövedékek száma 1890-ben az italmérési jövedékkel szaporodott. Az állam megváltotta az italmérési regalét és behozta az italmérési adót és illetéket. Az előbbi jogosultak kártalanítását az 1888: XXXVI., magát az új állami italmérési jövedéket pedig a

XXXV. t.-cz. szabályozza. Italmérési adó fizettetik a fogyasztásra kimért és kicsinyben elárusított bor, gyümölcsbor, sör és szeszes italokért és pedig borért hektoliterenkint zárt városokban 2, nyílt helyen 3 frt; gyümölcsborért 1, sörért 2 frt, pálinkáért hektoliterenkint a szesztartalom szerint különböző fokú illeték fizetendő. A jövedéket azonban a kincstár az első három évben nyílt községekben szerződéssel olyképen is biztosíthatta, hogy az italmérési adótól s illetéktől eltekintve, az italmérés kizárólagos joga bérbe adatott. Kivételes expediensnek tekintette ezt kezdetben, de midőn a jövedék biztosítására községek és magánosok az új alapon az ország nagy részében nem tettek oly ajánlatot, hogy a bérösszeg az előbbi jogosultaknak nyújtott kártalanítási tőke kamatját és törlesztését fedezné, a pénzügyminiszter az ország igen nagy részében a jövedéket a kizárólagos italmérési jog bérbeadása útján biztosította. Az 1892. évi XV. t.-cz. a borra és a sörre nézve megszüntette a kizárólagos italmérési jogosultság haszonbérbeadását, míg az a szeszre nézve 1895. végéig meghosszabbított.

Horvát-Szlavonországban az italmérési jövedék 1890. július 1-én lépett életbe s a bevételből a társországoknak félére 0,5 millió átalány járt.

Az italmérési jövedék tiszta bevétele 1890-ben 17,76, 1891-ben 18,27, 1892-ben 16,30, 1893-ban 15,50 és 1894-ben 15,66 millió frtot tett. A 229 millió frtot tevő regaleváltság-kölcsön kamataira, tőketörlesztésre és kezelési költségekre 1890-ben 2,17 millió, 1891-ben 12,14 millió, 1892-ben 11,31 millió, 1893-ban 10,85 és 1894-ben 11,12 millió forintot adott ki tényleg az állam. Az ezek után fennmaradó fölöslegben a zárt városok 1890-től fogva 40, 1893-tól fogva pedig a törvényhatósági városok 30, a rendezett tanácsuak 20, egyéb községek, melyektől a regále megváltatott, 10⁰/₀-kal részesülnek az illető váltságtőke évi terhé meghaladó tiszta felesleg arányában.

Az 1895. végével a kizárólagosság alapján való biztosítás a szeszre nézve is megszűnván, az 1896. évi előirányzatba a szesz-italmérési adó Magyarországon 11 millió frttal, az illeték ugyanitt 500 ezer frttal, Horvát-Szlavonországban pedig a kettő együtt 1 millió frttal irányoztatott elő. Ez összegek azonban nem képviselik az italmérési jövedék teljes nagyságát, mivelhogy a borra és sörre nézve e jövedék adótételeit a fogyasztási adókkal egyesítették s így azok egy része e címre esik.

Az osztrák főbb jövedékek bevételei, kiadásai s tiszta jövedelme az utóbbi évtizedben ekkép alakulnak:

Év	Dohányjödvedék			Sójdödvedék			Lottójdödvedék		
	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem
	millió forintokban								
1885	75'18	27'23	47'95	20'24	3'00	17'24	22'04	13'92	8'12
1886	76'91	29'56	47'35	20'24	2'96	17'28	22'19	13'69	8'50
1887	78'78	28'22	50'56	20'11	3'01	17'10	22'07	13'62	8'45
1888	78'33	29'31	49'02	20'70	2'86	17'84	22'90	14'30	8'60
1889	80'23	27'25	52'98	20'65	2'92	17'73	21'23	12'70	8'53
1890	82'05	30'19	51'86	20'65	3'00	17'65	21'48	13'38	8'10
1891	83'45	31'05	52'40	21'27	3'07	18'20	17'61	10'36	7'25
1892	83'05	30'19	51'86	21'45	3'00	18'45	17'70	12'22	5'48
1893	86'96	32'43	54'53	21'67	3'33	18'34	16'78	10'25	6'53

Az osztrák dohányjödvedéknek a mienkhez képest igen nagy többlete Ausztria nagyobb népességének és jólétének tulajdonítandó.

Ugyanez áll a sójdödvedékre is. A lottónál Ausztria nem irigyelendő előnye különösen nagy, bár ott határozott apadás jelentkezik.

Illetékek. — Ezeknek jödvedelme hazánkban a következő:

É v	Bélyeg	Jogilleték és díjak	Elő-állítási költség	É v	Bélyeg	Jogilleték és díjak	Elő-állítási költség
	bevétele		bevétele				
	millió forintokban				millió forintokban		
1885	9'33	16'97	0'26	1890	11'37	18'28	0'30
1886	9'34	16'40	0'25	1891	11'47	20'03	0'38
1887	9'65	16'00	0'27	1892	12'23	20'73	0'37
1888	10'11	17'31	0'53	1893	12'98	22'24	0'36
1889	10'95	17'35	0'34	1894	13'77	22'12	0'48

A jödvedelem növekedése a tételeknek több ízben történt fokozásából, de az üzleti élet gyarapodásából is ered.

Az osztrák ugyanazon természetű jödvedelmek, az ottani nagyobb jólét és élénkebb üzleti forgalomnál fogva sokkal nagyobbak, rendszerint a kétszeres magasságot érik el. Az eredmény, illetőleg előirányzat ugyanis:

É v	Tiszta bevétel		Év	Tiszta bevétel	
	bélyeg- illetékből	jogilletékek és díjakból		bélyeg- illetékből	jogilletékek és díjakból
	millió forintokban			millió forintokban	
1884	17'43	34'77	1889	19'55	33'46
1885	18'05	32'87	1890	19'03	37'05
1886	18'21	33'16	1891	19'18	37'15
1887	18'15	33'18	1892	19'18	39'62
1888	18'46	33'06	1893	19'86	40'88

Államjavak. — Az államjavak, államerdők, államépületek és hidak jövedelme következőleg áll:

É v	Államjóságok			Államerdők			Államépületek és hidak		
	bevétel	kiadás	tiszta jövede- lem	bevétel	kiadás	tiszta jövede- lem	bevétel ¹⁾	kiadás	tiszta jövede- lem
	millió forintokban								
1885	3'03	1'17	1'83	6'34	4'46	1'88	0'13	0'10	0'03
1886	2'93	1'00	1'93	5'69	4'09	1'60	0'11	0'11	0'01
1887	2'73	1'18	1'55	6'22	4'13	2'09	0'13	0'12	0'01
1888	2'44	1'00	1'44	6'18	4'31	1'87	0'14	0'10	0'01
1889	2'28	0'82	1'46	6'54	4'50	2'04	0'15	0'12	0'03
1890	1'21	0'54	0'67	5'70	4'40	1'30	0'14	0'10	0'01
1891	0'89	0'37	0'52	7'85	4'60	3'25	0'15	0'12	0'03
1892	0'75	0'61	0'14	8'10	4'85	3'25	0'18	0'20	—0'02
1893	0'61	0'48	0'13	8'03	4'87	3'16	0'21	0'21	0'00
1894	0'88	0'12	0'76	7'75	5'29	2'46	0'21	0'23	—0'02

Az itt kimutatott államvagyon három csoportja közül a legnagyobb változás az államjóságoknál következett be. Az államjóságok gyors eladása következtében azok tiszta hozadéka igen megcsappant. Ellenben jelentékenyen fejlődött az állami erdők jövedelmezősége, mi folyománya azok szakszerűbb kezelésének.

Bányászat. — A kincstár a hazai bányászatban, különösen a fémhányászat- és kohászatban tekintélyes szerepet játszik. A pénzügyi eredményt a következő számok mutatják, hol azonban a bányászattal együtt a pénzverés és fémbeváltás bevételeit és kiadásait is összefoglaljuk:

É v	Bányászat és pénzverés			É v	Bányászat és pénzverés		
	bevétel	kiadás	jövede- lem(+), hiány (-)		bevétel	kiadás	jövede- lem(+), hiány (-)
	millió forintokban				millió forintokban		
1885	14'33	16'26	—1'93	1890	16'62	16'28	+0'34
1886	14'16	15'91	—1'75	1891	17'32	18'04	—0'72
1887	15'33	15'53	—0'20	1892	18'88	21'27	—2'39
1888	15'03	15'73	—0'70	1893	31'20	28'91	+2'29
1889	15'66	14'67	+0'99	1894	29'59	29'75	—0'16

Az utolsó években a valutarendezés által szükségessé tett rendkívüli nagy méretű pénzverés emeli e rovatok bevételeit és kiadásait. A pénzverés tiszta hasznát alig hoz és bányászatunk is csak az arany nagyobb mérvű kiaknázása által fog előreláthatólag jövedelmezőbbé válni.

Államvasutak. — Az államvasutaknak e helyütt csupán pénzügyi oldalával foglalkozunk. Közljük a zárszámadások, illetőleg költségvetések szerint az üzleti bevételeket és kiadásokat; közljük a hasonló adatokat az államvasutakkal kapcsolatos gépgyár s diósgyőri vas- és acélgyárról. Volt ugyanis:

É v	Államvasutak			Állami gépgyár			Diósgyőri vasgyár		
	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem	bevétel	kiadás	tiszta jövedelem
	millió forintokban								
1885	33'72	22'60	11'12	2'16	1'86	0'30	4'02	3'50	0'52
1886	34'16	19'97	14'19	2'46	2'13	0'33	2'33	1'99	0'34
1887	35'45	20'09	15'36	2'55	2'21	0'34	3'19	2'49	0'70
1888	39'94	21'75	18'19	3'11	2'61	0'50	4'58	3'64	0'94
1889	43'40	24'15	19'25	3'20	2'58	0'62	3'85	3'21	0'64
1890	47'11	27'17	19'94	3'36	3'00	0'36	5'20	4'61	0'59
1891	70'68	38'02	31'66	4'50	3'90	0'60	4'90	4'16	0'74
1892	73'80	41'35	32'45	4'96	4'40	0'56	4'19	4'56	—0'37
1893	81'22	57'72	23'50	6'01	5'76	0'25	6'41	6'19	0'22
1894	85'90	67'51	18'39	8'04	7'52	0'52	6'55	6'33	0'22

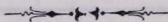
Az 1891-iki adatok nagy emelkedést mutatnak úgy a bevételeknél, mint a kiadásoknál az osztrák-magyar államvasut magyar

vonalaínak beváltása következtében. Az ezen évben még külön kimutatott bevétel e vonalakon 18'09, a kiadás 8'09 millió forint volt. A hálózat tetemes növekedésével egyre öregbedik a pénzügyi eredmény, bár a tiszta jövedelem az utolsó években apadni látszik.

Azonban az itt kimutatott eredmények mérlegelésénél nem szabad feledni, hogy az államvasutak kiadásai közt egyes években igen jelentékeny beruházások fordulnak elő, melyek tehát nem tartoznak a rendes kiadások közé. A vasutak jövedelmezőségének megítélésére ez összegek zavarólag hatnak. A tulajdonképeni üzleti kiadások 1893-ban 42'79, 1894-ben 44'69 millió frtot tettek. Ezekhez a különféle rendes kiadásokat hozzávéve, és a rendes bevételeket melléállítva, következő képet kapunk a két utolsó zárszámadási év üzleteredményéről:

	Bevétel	Kiadás	Üzleti felesleg
1893-ban,	79'30	44'38	34'92
1894-ben	83'02	46'32	36'69

Az üzleti hányad tehát, vagyis a kiadások aránya az üzleti bevételekhez e két évben 59⁰/₁₀₀ volt. A jövedelmezőség pedig, viszonyítva a befektetett tőkéhez 1893-ban 4'77⁰/₁₀₀, 1894-ben 4'92⁰/₁₀₀ vala, mi elég tekintélyes eredmény, úgy, hogy ma már elmondhatni, hogy államvasutaink hoznak annyit, a mennyit a beléjük fektetett államadósságok kamatoztatása igényel.

Gép és építési munkálatok, villamos-világítás és erőátvitel, turbinák, gőzmotorok, hengerszékek és malomgépek.

GANZ és TÁRSA vasöntő és gépgyár
részvény-társaság

BUDAPESTEN és LEOBERSDORFBAN (Bécs mellett.)

Vasuti waggonok és vasuti felszerelések,
zsilipek és csövek, kemény és mindennemű
aczelöntvények.

Alapított 1829.

Cs. és kir. szab.

Alapított 1829.

HERMANETZI PAPIRGYÁR

RAKTÁRA

Budapest, V. ker., Arany János-utca 8. szám.

*Levél-, író-, könyv-, nyomda-, boríték-, karton-,
rajz-, csomagoló- és göngypapírok.*

Merített író-, okmány- és könyvpapírok.

Másoló-, selyem és virágselyem papírok.

Itatos-, szürke- és merített nyomdapapírok.

Mindennemű lemezek, stb.

Papirzacskógyár.

Első magyar gazdasági gépgyár
részvény-társulat.

Ekegyártásra
külön szakosztály.

Gőzcséplőink

✻ a tökéletesség legmagasabb fokán állanak. ✻

Magyarország legnagyobb és egyedüli
GAZDASÁGI GÉPGYÁRA,

mely a gazdálkodáshoz szükséges

ÖSSZES

gazdasági gépeket gyártja.

Részletes árjegyzékkel és szakbavágó

felvilágosítással díjmentesen szolgálunk.

*Kérjük minden szakbavágó kérdés-
sel bizalommal hozzánk fordulni,
készséggel adunk kimerítő és fel-
világosító választ.*

CZIM:

41

**ELSŐ MAGYAR
GAZDASÁGI GÉPGYÁR**

RÉSZVÉNY-TÁRSULAT

BUDAPESTEN.

Czimre ügyelni tessék!

Különlegességek borkészítési gépekben.

NEW-YORK

ÉLETBIZTOSÍTÓ-TÁRSASÁG.

Alakult 1845-ben.

Tisztán kölcsönös.

Az összes nyeresmények a biztosítottak tulajdonát képezik.

AZ 51-IK ÉVI JELENTÉS KIVONATA.

1895. ÜZLETÉV.

BEVÉTELEK 1895-ben.

Dijbevétel új üzletek után és befizetések élet-járadékra	frk.	32.140.095.13
Dijbevétel régi üzletek után	"	124.986.834.26
Kamatok és házbérek stb.	"	39.249.736.86
ÖSSZESEN	frk.	196.376.666.25

KIADÁSOK 1895-ben.

Halálesetek	frk.	44.968.724.76
Lejárt vegyes biztosítások	"	10.740.146.58
Életjáradékok, biztosítottaknak fizetett nyeresmények, visszavásárlások stb.	"	31.323.307.94
A biztosítottaknak kifizetett ÖSSZESEN	frk.	87.032.479.28
Jutalékok	frk.	21.952.733.71
Hivatalnokok fizetései, orvosi tiszteletdíjak ...	"	9.001.670.76
Adók, irodák lakbérei és egyéb igazgatási költségek	"	9.829.403.35
ÖSSZESEN	frk.	127.816.287.10

A K T Í V Á K.

Ingó értékek	frk.	555.563.090.58
Első helyen betáblázott jelzálog-kölcsönök ...	"	169.532.427.76
Ingatlanok	"	82.964.828.62
Készlet pénztárban és bankokban, és bank-beli letétek	"	31.816.171.66
Érvényben levő kötvényekre adott kölcsönök és díjkölcsönök	"	24.776.846.64
Rövid lejáratú kölcsönök (ingó értékek által biztosítva)	"	9.265.273.50
1895. december 31-ig járó kamatok és házbérek	"	6.751.950.15
Behajtás alatti, továbbá az 1895. évhez tartozó de csak 1895. december 31-ike után esedékes díjak	"	25.158.902.05
AKTÍVÁK ÖSSZEGE	frk.	905.859.490.96

P A S S Í V Á K.

Tőkebiztosítások és életjáradékok díjtartaléka	frk.	765.665.949.72
A társaság által önként alakított külön tartalék	"	6.219.000.00
Kifizetés alatt levő haláleseti és vegyes biztosítások, nem követelt hátralékok, még föl nem vett nyeresmények	"	7.705.080.27
A passívák többi tételei	"	1.689.012.82
PASSÍVÁK ÖSSZEGE	frk.	781.279.042.81

Az aktívák többlete a passívák fölött, jóváhagyva a New-York állami biztosítási hivatal által

1895. december 31-én a járadék kötvények száma volt	frk.	8.532
Az ezek által biztosított évi járadék kitesz	"	8.328.468

Az Athenaeum kiadása Budapesten.

A Millenniumi ünnepek legmaradandóbb emléke:

A

Magyar Nemzet

Millenniumi
kiadás.

Története.

Tíz
kötetben.

3000-nél több szöveggéppel és körülbelül 400 finom kivitelű műmelléklettel.

Szerkeszti

Szilágyi Sándor.

Az I–IV. kötet
már megjelent.

Az egész mű
tíz kötetben vagyis
200 füzetben lesz
teljes.

Minden kötet ára füzve 6 frt. Diszes és tartós félbörkötésben 8 frt.

➡ A hatodik és tizedik kötet sajtó alatt van. ➡

Az egész mű 1898-ban befejezést nyer.

Az Athenaeum kiadása Budapesten.

Az Athenaeum Olvasótára.

Az Athenaeum Olvasótárának minden kötete szép zöld kötésben kötve
50 kr.-ért külön-külön kapható.

Az eddig megjelent kötetek betűrendben:

Abonyi Árpád. Bosnyák képek. (Novellák).

— Novellák. Két kötet.

— A Mammuth. Regény.

— A második férj. Regény. Két kötet.

ifj. Ábrányi Kornél. Az élet tarkaságaiból. Novellák.

— Regi és új nemesek. Regény. Kettős kötet.

Alarcon. Különös történetek.

Ambrus Zoltán. Ninivéh pusztulása és egyéb elbeszélések.

Annunzio. A gyermek. Regény. Két kötet.

Bartók Lajos. A szemfényvesztők. Regény. 2 kötet.

Benedek Elek. Huszár Anna. Regény.

Beniczkyné-Bajza Lenke. Két szív harca. Regény. Két kötet.

— Itt és a jövő életben. Regény. Két kötet.

Björnson Bjørnstjerne. Isten nyomai. Reg. Két kötet.

Bogdánovics György. (Beksics Gusztávné). A bukottak. Regény.

Bourget Pál. Asszonyi szív. Regény. Két kötet.

— Hazugságok. Regény. Három kötet.

— Bűnös szerelem. Regény. 2 kötet.

— Végzetes idyll. Regény. 3 kötet.

Catulle Mendès. Tavaszi románc. Elbeszélés.

Charot M. Dumont Jakab. Regény.

Chandeneux. A pénztárnok házassága. Regény.

Colomb. Cárilis leánya. Regény.

Coppée. Nyolcz beszély.

Csegey Gusztáv. A vadonban. Regény. Két kötet.

Daudet Alphonse. A Kápolna. Regény. Három kötet.

Daudet Ernő. Robernier asszony. Reg.

Degré Áajos. Az elzárt gyámleány. Regény.

Donászy Ferencz. Anarkalli. Regény. 2 kötet.

Erdélyi Gyula. A mult. Regény.

Feuillet Oktáv. Bellah. Regény.

— Egy párisi nő története. Regény.

Fothergill. A rokonok. Regény. Három kötet.

Gaál Mózes. Apró történetek.

Halévy. A hercegné. Regény.

Hawthorne. Malmaison Arkibáld. Reg. Jókai Mór. Két menyegző és egyéb elbeszélések.

— Az egyhuszasos leány és egyéb elbeszélések.

Justh Zsigmond. Delelő és egyéb elbeszélések.

Kabos Ede. Koldusok. Elbeszélések.

Kipling Rudyard. Elborult világ. Reg. 2 köt.

Köbor Tamás. Fagy. Novellák.

Korolenko. A vak zenész. Regény.

Malonyay Deső. Vergődés. Elbeszélések.

Vargityay Dezső. A hivatal. Regény.

Márkus József. Hamis bálványok. Elbeszélések.

Ouida. Santa Barbara és egyéb elbeszélések.

Pekár Gyula. Homályban. Elbeszélések.

Prém József. Félvér. Regény. Kötve.

Prévost Marcel. Lemondás. Regény. 2 kötet.

Reybaud Malpeire kisasszony. Regény.

Ruffiny. Paragreenék a párisi világtárlaton. Humoros elbeszélés.

Sand George. Flamarande. Regény. Két kötet.

Sebők Zsigmond. Elbeszélések.

Serao Matild. Riccardo Joanna élményei. Két kötet.

Szabóné Nogall Janka. Elbeszélések.

Sziklay János. A szerelem apostolai. Regény.

Thackeray. Titmarsh Sámuel históriája.

Theuriot. A marquis keresztfia. Regény. Kettős kötet.

— Becsvágyból. Regény. Kettős kötet.

Thury Zoltán. Regénymesék. Elbeszélések.

Tolnay Lajos. Csak egy asszony. Reg.

— Az urak. Regény.

— Daniel pap lesz. Regény.

Tóth Béla. Tollhegygyel. Elbeszélések.

Uchard. Barbassu nagybátyám. Regény. Kettős kötet.

Verga Giovanni. Elena férje. Regény.

— Éva. Regény.

— A királytigri. Regény.

Vértesi Arnold. Fürdön. Regény.

— Mézesetek. Regény.

— Minthiába. Regény.

Vértesi Gyula. Elbeszélések.

Minden kötet ára kötve 50 krajczár.

Az Athenaeum Olvasótára.

Az Athenaeum Olvasótárának minden kötete szép zöld kötésben kötve 50 kr.-ért külön-külön kapható.

Eddig megjelentek:

I. Folyam.

1. Jóhal Mór. Két menyegző. — A hosszú haju hölgy. — Baróthy Ilona. — A hazatért. — 2. Tolnai Lajos. Csak egy asszony. Regény. — 3. Degré. Az elzárt gyámleány. — 4. 5. Beniczky-Bajza Lenke. Két szív harca. Regény. 2 kötet. — 6. Abonyi Árpád. Bosnyák képek. (Novellák.) — 7. Bogdánovics György. (Beksics G.-né.) A buktatok. Regény. — 8. 9. Sand George. Flamarande. Regény. Két kötet. — 10. Erdélyi Gyula. A mult. Regény. — Harmattipró. Elbeszélés. — 11. Ruffiny. Paragreenék. Humoros elbeszélés. — 12. Kabos Ede. Koldusok. Elbeszélések. — 13. Feuillel Octáv. Egy párizsi nő története. Regény. — 14. Prem József. Félvér. Regény. — 15. 16. Paul Bourget. Asszonyi szív. Francziából. Két kötet. — 17. Reybaud H. Malpeire kisasszony. Regény. — 18. Tóth Béla. Tollhegygyel. Tárzalevelek stb. — 19. Korolenko W. A vak zenész. Orosz regény. — 20. 21. Kipling R. Elborult világ. Regény. 2 kötet. Ford. Ny. I. — 22. Halévy L. A hercegné. — A tánczmester. — Házasság szerelemből. Elbeszélések. — 23. Tolnay Lajos. Dániel pap lesz. Regény. — 24. Sebők Zsigmond. Elbeszélések.

II. Folyam.

1—3. Paul Bourget. Hazugságok. Regény. 3 kötet. — 4. Feuillel O. Bellah. Regény. — 5. 6. Beniczky-Bajza Lenke. Itt és a jövő életben. Regény. 2 kötet. — 7. Coppée F. Nyolcz Beszély. — 4. Thackeray. Titmarsh Sámuel históriája. — 9. 10. Serrao M. Riccardo Joanna. Regény. Olaszból. 2 kötet. — 11. Colomb. Carilés leánya. Regény. — 12. Thury Zoltán. Regénymesék. (Elbeszélések.) — 13. Chandonneur. A pénzártnok házassága. Regény. — 14. Marglitz Dezső. A hivatal. Regény. — 15. Verga Giov. Elena férje. Regény. — 16. Benedek Elek. Huszár Anna. Regény. — 17. 18. Abonyi Árpád. Novellák. Két kötet. — 19. Charot M. Dumont Jakab. Regény. — 20. Jóhal Mór. Az egyhuszasos leány és egyéb elbeszélések. — 21. Márkus József. Hamis bálványok. (Novellák.) — 22. Justh Zsigmond. Delelő és egyéb elbeszélések. — 23. Kóbor Tamás. Fagy. (Novellák.) — 24. Malonyai Dezső. Vergődés. (Elbeszélések.)

III. Folyam.

1. Szabóné Nogáll Janka. Elbeszélések. — 2. Abonyi Árpád. A Mammuth. Regény. — 3. 4. Uehard M. Barbassu nagybátyám. Regény. Kettős kötet. — 5. Ambrus Zoltán. Ninive és egyéb történetek. — 6. 7. Annunzio. A gyermek. Regény. Két kötet. — 8. Tolnay Lajos. Az urak. Regény. — 9. Ouida. Santa Barbara és egyéb elbeszélések. — 10. Vértési Arnold. Fürdőn. Regény. — 11. 12. Björnsterne Björnson. Isten nyomai. Regény. Két kötet. — 13. Vértési Arnold. Mézes hetek. Regény. — 14. 15. Theuriet. A marquis keresztfia. Regény. Kettős kötet. — 16. Hawthorne. Malmaison Arkibald. Regény. — 17. Alarcon. Különös történetek. — 18. Vértési Gyula. Elbeszélések. — 19. Gaal Mózes. Apró történetek. — 20. 21. Abonyi Árpád. A második férj. Regény. Két kötet. — 22. Verga. Eva. Regény. — 23. ifj. Ábrányi Kornél. Az élet tarkaságaiból. Elbeszélések. — 24. Pekár Gyula. Homályban.

IV. Folyam.

1—3. Daudet Alphonse. A Kápolna. Regény. 3 kötet. — 4. Catulle Mendès. Tavasz Románéz. Regény. — 5. 6. ifj. Ábrányi Kornél. Régi és új nemesei. (Kettős kötet) Regény. — 7. 8. Donászy Ferencz. Anarkall. Regény. 2 kötet. — 9. Sziklay János. A szerelem apostolai. Regény. — 10—12. Fothergill. Rokonok. Regény. 3 kötet. — 13. Verga Giov. Királytigri. Regény. — 14. 15. Prévoist Marcel. Lemondás. Reg. 2 kötet. — 16. 17. Theuriet André. Becsvágyból. Regény. 2 kötet. — 18. Vértési Arnold. Mindhiába. Regény. — 19. 20. Paul Bourget. Bűnös szerelem. Regény. 2 kötet. — 21. 22. Csengey Gusztáv. A vadonban. Regény. 2 kötet. — 23. 24. Bartók Lajos. A személyenyestők. Regény. 2 kötet.

V. Folyam.

1—3. Paul Bourget. Végzetes idyll. Regény. 3 kötet.

FONCIÈRE, PESTI BIZTOSÍTÓ-INTÉZET. (Alapítatott 1864-ben.)

Központi székhely:

Budapest, V. sas-utca 10. sz. (az intézet házában).

A készpénzben befizetett részvénytőke o. é. 2.000,000 frt.
a nyereség- és díjtartalékok az évi bevételekkel
együtt több mint 12.000,000 frtra
rúgnak.

Harminczkét évi fennállása óta kártérítések
fejében fizetett az intézet:
az elemkárbiztosítási osztályaiban . . . 64.410,931 forintot
az életbiztosítási osztályban 5.131,602 »
a balesetbiztosítási osztályban 230,843 »
összesen . . . **69,773.376** forintot.

**Az intézet igen mérsékelt díj mellett biztosít: tűz-, jég- és
szállítmánykárak ellen, tüköruvegekben eshető töréskárak ellen,**

az ember életére

minden gondolható módozat szerint és az emberi testet érhető bal-
esetek ellen, és pedig egyes személyeket, valamint vállalatoknál alkal-
mazottakat tömegesen és végre különösen utazási balesetek ellen is.

Különös kedvezmények, melyeket az intézet az életbiztosításnál nyújt:

a) A biztosítás érvényének megtámadhatlansága még akkor is,
ha a biztosított halála párhaj vagy öngyilkosság folytán, háboruban
avagy tengeri utazás alatt következett volna be, vagy ha kitűnnék
is, hogy a biztosítási ajánlatban a biztosítás megítélésére szolgáló
lényeges körülmény elhallgattatott, föltéve, hogy a biztosítás már
5 év óta érvényben van.

b) Nyereségben való részesülés.

c) Már hatályon kívül levő kötvényeknek újbóli érvényre hozatala.

d) Tőkebiztosítás a biztosított összegnek esetleges avagy feltétle-
nül kétszer törtenendő kifizetésével.

e) Halálesetre szóló tőkebiztosítás, elértés esetében a biztosított
összeg felének előre való kifizetése és a tőke másik felére minden
további díjfizetés alól való felmentés mellett.

f) Kötvénykölcsonök adása és kötvények visszavásárlása, azok-
nak legmagasabb, azaz matematikai értékük $\frac{3}{4}$, illetve $\frac{3}{4}$ részeig,
továbbá a befizetett díjak tőkésítése teljes matematikai értékben.

Az intézet igazgatósága:

Szentmártoni Radó Kálmán elnök, Szász Domokos alelnök, Báró Vay Dénes,
Kilényi Kilényi Hugó, Bérczy Mór, Cserkúti Engel Miksa, Gultentár Gusztáv,
Haas Jakab, Hoffman Sámuel, Schön Vilmos igazgatósági tagok.

SCHÖN VILMOS vezérigazgató.

Reich Mór és Schön Leó P. igazgatók, Tauszig Hugó vezértitkár. Temesváry
Imre, czéggjegyző.

Az intézetnek van az osztrák-magyar birodalomban 10 vezér-, 60 fő- és mint-
egy 8.000 kerületi ügynöksége, melyek bármiféle felvilágosítással a legkészsége-
s bben szolgálnak.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

Statist. 9.
371.

308.783

Az 1857-ben alakult és leg- felsőbb helyen engedélyezett

Első Magyar Általános Biztosító Társaság

Budapesten, Vigadó-tér, saját palotájában,

harminczhét millió o. é. forintnyi alappal bir és biztosításokat elvállal:

- a) **tűzkár ellen** (ha azt gyújtó villám okozza is) épületekre, gyárakra, gépekre, gazdasági- és iparkészletekre, árukra, butorneműekre, marhaállományra stb.
 - b) **szállítmányi károk ellen**, vizen, szárazon és vasuton ;
 - c) **jégkárok ellen** teljes kárterítéssel és
 - d) **az ember életére** (az alább felsorolt különböző módozatok szerint).
- A biztosítási díjak lehető jutányosak, s a felmerülő károk a leggyorsabban és a legmóltányosabban térítettnek meg.

Életbiztosítási módozatai kiterjednek :

- a) halálesetre szóló biztosításokra ;
- b) vegyes, illetve korelérésre és halálesetekre szóló biztosításokra ;
- c) kiházásitási biztosításokra ;
- d) közvetlen vagy bizonyos idő lejártával kezdődő életjáradékokra ;
- e) tulélési életjáradék, illetve özvegyi nyugdíj-biztosításokra ;
- f) nevelési költségbiztosításokra.

Életbiztosításai érvényesek a természetes elhalálozáson kívül :

- 1. a háboru veszélyeire minden pótdíj nélkül ;
- 2. a párba] esetére ;
- 3. az öngyilkosság folytán bekövetkező halálesetre ;
- 4. baleset folytán történő elhalálozás esetére.

A társaság által fennállása óta kifizetett elemi és életbiztosítás károk összege 144.279,869 frt 49 kr.

Kormányzó közegek:

Igazgatók :

Báró Harkányi Frigyes, Jeney Lajos, Léway Henrik, Ormody Vilmos, Báró Schosberger Zsigmond, gróf Zichy Nándor.

* * * * *

RÖSER JÁNOS

nyilv. tan- és nevelő-intézete
Budapest, Aradi-u. 10.
(Röser-ház.)

Ezen intézet alapítottát 1853-ban.

Eddigi tanulók száma 13.781 ; magában foglalja :

A nevelő internatust, melyben vidéki családok fiai teljes ellátást, felügyeletet és nevelést nyernek.

A felső kereskedelmi iskolát, mely egyenrangú és egyenrangú a kereskedelmi akadémiákkal, érettségi bizonyítványai az egyévi önkéntesi katonai szolgálatra jogosítanak.

A polgári iskolát, mely egyenjogú és egyenrangú az állami és községi iskolákkal.

Értesítőt küld és felvilágosítást ad

RÖSER JÁNOS, igazgató.

WALLA JÓZSEF

mozaik- és cementárú gyára,
építési anyagok raktára

BUDAPEST, VII., Rottenbiller-utca 13. sz.

Vállalkozik :

<i>Granitterazo,</i>	<i>Czementlapok és</i>
<i>Betonírozások,</i>	<i>Mozaik lapokkali</i>
<i>Csatornázások,</i>	<i>kövezések</i>
<i>Szökőkutak,</i>	<i>elkészítésére stb.</i>

Raktárt tart :

<i>Keramik lapok,</i>	<i>Kőfedélpép,</i>
<i>Kelheimi lapok,</i>	<i>Tűzálló téglák,</i>
<i>Mozaik lapok</i>	<i>Kemény rakva-</i>
<i>mettlachi módra,</i>	<i>nyokból stb.</i>
<i>Teracotta árú,</i>	

Gyári raktára a gartenauai Portlandi cement és vízhatlan mészgárnak.

KÖZGYÁRGYŐRŐK

Mennyezet
(Stuccatur)
nád szövet
raktár.

A Triesti Általános Biztosító-Társaság.

(Assicurazioni Genarali.)

Alapított az 1831-ik évben.

E társaság, mely a károk előzékeny megállapítása és pontos kifizetése által, általános bizalmat keltett maga iránt az 1895. évi decz. hó 31-ről kelt mérlege szerint:

Alaptőkében és készpénzbeli tartalékban	122.102.423 kor.	66 fillérrel rendelkezik.
A fentemlített évben érvényben lévő élet- osztályi tőkebiztosításainak összege . . .	355.437.510 kor.	26 fillért teszen.
A tűzbiztosítási osztályb. későbbi években esedékes díjakról szóló díjkötelezvényei	62.285.647 kor.	32 fillérre rugnak.
Fennállása óta károk fejében	562.715.197 kor.	22 fillért fizetett ki.

E számok bizonyítják, hogy az „Assicurazioni Generali” még a legelővigyázatosabb gazdának és családapának is teljes megnyugtatót nyújthat és hogy a nagy bizalom, melynek a társaság örvend, teljesen igazolt is.

Biztosítások elfogadtatnak:

1. **Tőkére vagy életjáradékra, halál vagy elülés esetére,** úgy, hogy a biztosított összeg azonnal, vagy pedig úgy, hogy bizonyos megszabott határidőben fizetetik ki.

Különösen ajánlhatók az életbiztosítások nyereményben való részesüléssel.

Az eddig felosztásra került nyereményosztalék 1852-től 1896-ig évenként átlag 27 frt 14-rt tett ki, minden 100 frt befizetett díj után.

Az eképen biztosított személy a reá eső nyereményt:

1. készpénzben felveheti; vagy 2. a biztosított tőke szaporítására, vagy 3. az évi díj leszállítására fordíthatja.

Az új feltételek szerint kötött biztosítások, számos más előnyök mellett, a biztosítottaknak még a következő előnyöket is nyújtják: a) **Megtámadhatatlanok** a követvények öt évi fennállásuk után **öngyilkosság, párbaj** stb. esetében. b) **Nem veszíthetik el teljesen érvényüket** kölcsönmentes követvények három évi fennállás után. c) **A biztosítottak egészségi állapotától függetlenül, ismét érvénybeléptethetők** három hónapon belül oly követvények, melyek a díjfizetésnek elmulasztása folytán, érvényüket veszítették. d) **Népfölkeles esetén díjpótlék nélkül érvényben marad a biztosítás** hat havi fennállása után 15.000 forintot meg nem haladó összeg erejéig. e) **A hadi szolgálat teljesítése közben pótdíj nélküli érvényben marad a biztosítás** hat havi fennállása után, a rendes hadsereghez vagy a honvédséghez tartozó biztosítottaknál 5000 frtot meg nem haladó összeg erejéig.

Egyszerű biztosítás halálesetre.

25 év	30 év	35 év	40 év	45 év
19 frt 30 kr.	21 frt 80 kr.	24 frt 90 kr.	28 frt 90 kr.	34 frt 30 kr.
2. Tűz, villámcsep, légszesz- és gőzkazánrobbanás által okozott károk ellen: mindennemű ingó és ingatlan tárgyak.				
3. A tiszta haszon és bérjövdelemnek laképületeknél tűzkár folytán való elmaradása ellen.				
4. Törés által okozott károk ellen: tükör és tükrőruvegtáblák.				
5. Szállítmányi károk ellen: vizen és szárazföldön szállított javak. Tengeren szállított árúk is biztosítottak.				
6. Jég ellen: a „Magyar jég- és visztonbiztosító részvénytársaság” által, mely társaságnak külön teljesen befizetett alaptőkéje és készpénzbeli tartalékok 4 1/2 millió koronára rugnak. (Iroda, Budapest, Gizella-tér 7. sz.)				
7. Baleset ellen: az „Első o. általános baleset ellen biztosító társaság” által, mely társaságnak teljesen befizetett alaptőkéje és készpénzbeli tartalékok 5 1/2 millió koronánál többet tesznek ki. (Iroda, Budapest, Dorottya-utca 10. sz.)				

Az igazgató tanácsos:
HEGEDÜS SÁNDOR.

A cs. kir. szab. triesti
ÁLTALÁNOS BIZTOSÍTÓ TÁRSULAT
Magyarországi vezérigynöksége
ROTT.

Triesti Általános Biztosító-Társaság (Assicurazioni Generali) irodája:
Budapest, Dorottya-utca 10. sz. a., az intézet saját házában.

308.783

Közigazgatási és Statisztikai

Évkönyv.

1894-95. VIII-IX. évfolyam.